

**JOENSUUN YLIOPISTON
KASVATUSTIETEELLISIÄ
JULKAISUJA**

**UNIVERSITY OF JOENSUU
PUBLICATIONS IN
EDUCATION**

N:o 125

Minna Kaipainen

**”KEN TILAUSPUKUA KÄYTTÄÄ,
HÄN HERRASMIEHELTÄ NÄYTTÄÄ”.**

**Eteläkarjalainen maalaisvaatturi ja
vaatturitoiminta Suomessa 1920–1960-luvuilla**

Esitetään Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Joensuun yliopiston Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen Sampo-salissa (A 118), Kuninkaankartanonkatu 5, perjantaina 16. toukokuuta 2008, klo 12.

Vastaväittäjä: dosentti, FT Ritva Koskennurmi-Sivonen, Helsingin yliopisto

Kustos: professori Riikka Räisänen, Joensuun yliopisto

Julkaisija Joensuun yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Publisher University of Joensuu
Faculty of Education

Julkaisutoimikunta

Editorial Staff Chair Professor Päivi Atjonen
Editor Senior Assistant Leena Penttinen
Members Professor Eija Kärnä-Lin
Professor Pirjo Nuutinen
Secretary M.Sc. Mari Eerikäinen

Vaihdot Joensuun yliopiston kirjasto / Vaihdot
PL 107, 80101 JOENSUU
puh. (013) 251 2677, fax (013) 251 2691
email: vaihdot@joensuu.fi

Exchanges Joensuu University Library / Exchanges
P.o. Box 107, FI-80101 Joensuu, FINLAND
tel. +358-13-251 2677, fax +358-13-251 2691
email: vaihdot@joensuu.fi

Myynti Joensuun yliopiston kirjasto / Julkaisujen myynti
PL 107, 80101 JOENSUU
puh. (013) 251 2652, fax (013) 251 2691
email: joepub@joensuu.fi

Sales Joensuu University Library / Sales of publications
P.o. Box 107, FI-80101 Joensuu, FINLAND
tel. +358-13-251 2652, fax +358-13-251 2691
email: joepub@joensuu.fi

ISSN 1795-7958
ISBN 978-952-219-113-7

Joensuun yliopistopaino
Joensuu 2008

Minna Kaipainen

”KEN TILAUSPUKUA KÄYTTÄÄ, HÄN HERRASMIEHELTÄ NÄYTTÄÄ”.

Eteläkarjalainen maalaisvaatturi ja vaatturitoiminta Suomessa
1920–1960-luvuilla

Joensuu 2008. 293 s. ja 34 s. liitteitä. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 125.

Asiasanat: ammattilehdet, käsityö, mikrohistoria, ompelijat, pukeutuminen, vaatturit, vaatteet

---

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen kohteena on suomalainen vaatturitoiminta vaatturialan asiakas- ja ammattilehtien näkökulmasta sekä yksittäisen maalaisvaatturin toiminta 1920–1960-lukujen aikana. Tähän aikakauteen sijoitettava vaatturitoimintaa ei Suomessa ole aiemmin tutkittu. Vaatturitoiminnan tutkimuksessa keskityttiin sekä sen kehitykseen ja muutokseen että asiakas- ja ammattilehtien sekä niiden taustatahojen osuuteen vaattureiden toiminnassa. Eteläkarjalaisen maalaisvaatturi Einari Tiaisen toiminnasta tutkittiin vaateenvalmistusta ja tuotteita, toiminnan laajuutta ja tuottavuutta sekä siinä tapahtuneita muutoksia. Koska kiinnostus kohdistui myös vaatturitoiminnan erityisyyteen muuhun käsityömäiseen ompelutoimintaan verrattuna, tutkimuksessa tarkasteltiin myös Einari Tiaisen vaatturitoimintaa suhteessa hänen ompelijasisartensa toimintaan.

Käsityötieteen kentässä tutkimus kohdistuu ammattikäsitteeseen, vaatteiden valmistukseen ja käsityöyrittämiseen historiallisissa kontekstissa sekä ammatissa tapahtuneisiin muutoksiin yhteiskunnallisten muutosten myötä. Mikrohistorian näkökulma yhdistyy työssä makrotasoon, koska ollaan kiinnostuneita siitä vaatturitoiminnan laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstista, johon tutkittava yksittäistapaus kiinnittyy. Tutkimuksen pääaineistona ovat kangastukkukauppa Kuusinen Oy:n julkaiseman Kuusisen Uutiset -asiakaslehden vuosikerrot 1928–1962, Vaatturiliiton julkaiseman Vaatturi-lehden vuosikerrot 1920–1969, Einari Tiaisen tilaus- ja kassakirjat, vaatteet (38 kpl) sekä 28 informantin muistitiedot, jotka tuovat työhön muistitietotut-

kimuksen näkökulman. Analyysimenetelminä on käytetty sisällönanalyysejä, määrällistä analyysiä sekä artefaktianalyysiä.

Vaatturiala on muusta ompelukäsityöstä poiketen ollut miesten hallitsema ala. Miehet omistivat vaatturiliikkeet sekä tekivät että pitivät itsellään oikeuden tehdä vaativimmat työt. Vaatturiliikkeiden työntekijöinä naiset ompelivat helpommin valmistettavia housuja ja liivejä. Vasta 1940-luvulla naisia otettiin oppilaitseksi vaatturiammattikouluihin.

Ennen toista maailmansotaa Suomessa valmistettiin miesten pukuja sekä käsityömäisesti tilaus- ja varastotyönä että teollisesti. Ensimmäiset teolliset pukutehtaat perustettiin Suomeen 1920-luvulla. Tilaus- ja varastopukuja valmistavien vaatturiliikkeiden kilpailu valmisvaatteita vastaan huolestutti vaattureita ja menestymisen edellytyksinä nähtiin vaattureiden hyvä ammattitaito, liikemiestaito sekä muodin jatkuva seuraaminen. Kangastukkukauppa Kuusinen Oy edesauttoi 1930-luvulla etenkin maalaisvaattureiden toiminnan kehittymistä julkaisutoiminnallaan sekä järjestämällä ammattitaitoa kehittäviä leikkukursseja sekä vaatturikokouksia ympäri Suomea. Myöhemmin yritys toimi monin tavoin vaatturialan mesenaattina. Toisen maailmansodan jälkeinen pula-aika ja säännöstely lisäsivät vaatteiden korjaustöitä ja siten työllisti vaattureita. Taloudellisesti vaikeat ajat myös lisäsivät vaattureiden yhteistoimintaa. Suuri osa maan vaattureista liittyi Vaatturiliittoon, joka aiemmin oli ollut lähinnä vain työnantajien järjestö. Pula-ajan päätyttyä ja teollisen siviilivaatetuotannon kasvaessa tilaus-työtä tekevät vaatturit menettivät suuren osan asiakkaistaan. Kilpailun kovetessa tilausvaattureita kehoitettiin alan lehdissä lisäämään kilpailukykyään korostamalla tilauspukujen etuja, rationalisoimalla tuotantoon sekä mainostamalla. Naisten ja nuorison saaminen tilausvaate-asiakkaisiksi koettiin myös tärkeäksi selviytymiskeinoksi. Tilausvaattureiden määrä väheni kuitenkin selvästi 1950-luvun aikana, jolloin mittaja valmispukujen käyttö tilauspukujen sijaan tuli yleiseksi. Moni tilausvaatturi vaihtoi työnsä tehtaassa tehtyjen mittapukujen välittäjäksi, siirtyi vaatetusteollisuuden palvelukseen tai valmisvaatteiden kauppiaaksi Kuusinen Oy:n antaman esimerkin mukaisesti. Teollisen vaatetuotannon kehittyessä ja tilaustyön vähetessä vaattureiden kangastukku Kuusinen Oy oli siirtänyt toimintansa painopistettä valmisvaatteiden välittämiseen ja tuottamiseen perustamalla vaatetehtaita, mm. pukutehtaan yhdessä vaatturimestareiden kanssa.

Eteläkarjalaisen tilausvaatturi Einari Tiaisen (1908–1976) toiminta myötäilee valtakunnallista vaatturitoiminnan kehitystä ja muutosta. Tosin Itä-Suomen maaseudulla muutokset tapahtuivat Etelä-Suomen kaupunkeja hitaammin. Tiainen koulutautui alalle isänsä oppipöykänä 12-vuotiaasta lähtien. Kuusinen Oy:n järjestämä leikkukurssi oli ilmeisesti hänen ainoa ammattikurssinsa. Tämän kangastukun välittämistä laatukankaista Einari Tiainen valmisti hyvälaatuisia pukuja, saapashousuja, takkeja ja turkkeja oman paikkakunnan asiakkaiden lisäksi myös muilta paikkakunnilta oleville asiakkaille. Hän valmisti vaatteet vakiintuneita vaatturityötapoja käyttäen, toisaalta hän otti myös käyttöönsä uusia materiaaleja ja hyödynsi uutta tekniikkaa. Alan asiakas- ja ammattilehdet opastivat pienvaatturia monin tavoin, ne välittivät tietoa myös noudatettavista muotiutuuksista. Valmisvaatteiden saatavuuden helpottuessa ja liikenneyhteyksien parantuessa maaseudulle Einari Tiaisen asiakkaat siirtyivät käyttämään edullisia valmisvaatteita, jolloin vaatturin vaatetilaukset ja myyntitulot laskivat rajusti 1950-luvulle tultaessa. Vaatteiden valmistus vaihtui osittain valmisvaatteiden korjaustyöksi. 1960-luvun aikana Einari Tiaisen vaatturitoiminta oli enää hyvin pienimuotoista.

Maalaisvaatturin toiminta erosi samalla paikkakunnalla toimineiden ompelijoiden toiminnasta asiakkaiden ja tehtyjen vaatteiden suhteen. Vaateenvalmistuksen jakautuminen vaatturin ja ompelijan työksi perustui sukupuoleen, miesten ja naisten vaatteiden suunnittelun ja valmistuksen erilaisiin traditioihin ja arvoihin sekä tehtyjen vaatteiden tyyppeihin ja niiden rakenteellisiin eroavaisuuksiin. Ompelitoiminnan tyypittelyn perusteella sekä maalaisvaatturit että -ompelijat edustavat pääosin ns. tavallista ompelutoimintaa, jossa asiakkaiden haluamien vaatteiden valmistus on pääosassa. Vaatturitoiminnassa on myös havaittavissa piirteitä ns. ateljeetoiminnasta, jossa perinteiset työmenetelmät ovat olennaisia, ja ompelijoilla ns. designtoiminnasta, jossa kiinnitetään enemmän huomiota vaateen suunnitteluun.

Miesten pukumuodin vähäiset muutokset edesauttoivat pukutuotannon teollistumista. Myös pukeutumiskulttuurin ja kulutustottumusten muutokset teollisen vaatetuotannon lisääntyessä vähensivät käsityömäisesti pukuja valmistavien vaattureiden määrää. Pukujen käyttäjille edullinen hinta oli tärkeämpi kuin käsityömäinen valmistus. Sekä Kuusinen Oy että Vaatturiliitto julkaisuineen ja koulutuksineen edesauttoivat käsityömäisesti vaatteita valmistavia vaattureita sel-

viytmään kovenevassa kilpailussa. Valmis- ja mittapuvut yleistyivät Suomessa esimerkiksi Englantia ja Yhdysvaltoja huomattavasti myöhemmin. Yhteistä Suomen vaatevalmistuksen kehityksessä on em. maiden kanssa siinä, että mieskäsitöläisten yksittäiskappaleina tekemät puvut vähitellen vaihtuivat tehtaiden vaihdeompelijanaisten sarjatyönä tekemiin pukuihin. Yhteistä oli myös se, että miesten pukimien valmistus siirtyi pääasiassa muiden kuin vaatureiden käsiin.

Minna Kaipainen

”HE WHO WEARS A BESPOKE SUIT, DOES LOOK LIKE A GENTLEMAN”,
– A South Carelian Country Tailor and the Tailoring Practice in
1920–1960’s Finland

Joensuu 2008. 293 pages and 34 appendix pages. University of Joensuu.
Publications in Education No. 125.

Keywords: clothes, craft, dressmakers, microhistory, tailors, trade
magazines

ABSTRACT

The subject of this study is the Finnish tailoring practice between 1920’s and 1960’s. The phenomenon is studied both from the point of view of the trade publications and a specific country tailor. The Finnish tailoring practices of the 1900’s have not been studied before. The focus of this study is on the development and changes of the tailoring practises and the influence of the trade publications and organisations. The process of designing and making of clothes, the products, the scope of activities and productivity as well as the changes of the practice of south carelian country tailor Einari Tiainen was studied. Because the interests of this study were also in the specificity of tailoring in contrast to dressmaking, this study also compares the country tailor’s practice to that of his sisters who were dressmakers.

The main research data are the 1928–1962 annual volumes of the trade publication *Kuusisen Uutiset* (“The News of Kuusinen”) published by wholesaling firm Kuusinen Ltd., the 1920–1969 annual volumes of the trade journal *Vaatturi* (“Tailor”) published by the tailors’ trade union (*Vaatturiliitto*) and the order and sales ledgers of Einari Tiainen, garments (38 pieces) as well as the interviews of 28 informants. Qualitative content analysis, quantitative analysis and artefact analysis have been used as methods of this research.

According to the studied publications tailoring was men’s work. Men owned tailoring firms and did the more demanding work themselves. The women-workers of the tailoring firms sewed trousers and vests, which were simpler to make. Only in the 1940’s women were allowed to go to trade schools for tailors.

Before the Second World War men's suits and coats were made both by hand as well as manufactured industrially. The first industrial clothing factories were established in Finland in the 1920's. The competition against the clothing industry worried the tailors who made bespoke and off-the-peg garments by hand. Good craftsmanship, business skills as well as following the changing fashion trends were seen as the requirements for success for bespoke tailoring. In the 1930's the wholesale cloth agency Kuusinen supported the development of tailors' practices, particularly the country tailors, with its publications and by organising tailors' conferences as well as pattern cutting courses all around Finland that developed tailors' craft skills. Later the agency acted as a sponsor for the tailor guild in many ways.

The Second World War's depression and rationing created a lot of difficulties, but on the other hand the repairing and remaking work employed the tailors more than before. The difficult times increased the co-operation among the tailors. Nearly all of the Finnish tailors joined the tailors' trade union, which had earlier been mostly an organization of the employers of the trade. After the depression and with the increase of the industrial garment manufacturing the bespoke tailors lost most of their customers. Bespoke tailors were instructed by the trade publications to increase their competitiveness by emphasizing the benefits of the bespoke suits, rationalizing their production methods and by advertising. Also getting women and the youth as customers for the bespoke garments was seen as an important way for survival. The numbers of bespoke tailors however declined a lot during the 1950's, when the use of made-to-measure suits became popular instead of the bespoke suits. Many tailors following the example given by Kuusinen Ltd. either changed their tailoring practice to supplying made-to-measure suits, selling ready-to-wear clothes or working in the garment industry. Whilst the industrial garment manufacturing developed and the bespoke tailoring declined the wholesale cloth agency Kuusinen Ltd. had changed its business emphasis into producing and supplying ready-to-wear garments by establishing manufacturing plants like a suit factory together with some master tailors.

The professional practices of a south carelian country tailor Einari Tiainen (1908–1976) do reflect the developments and changes in the tailoring practices in a national level. In the countryside of eastern Finland the changes happened though later than in the towns of southern Finland.

Tiainen was trained through an apprenticeship by his father from the age of twelve. A pattern cutting course organised by Kuusinen Ltd. was apparently the only professional course he ever took. Einari Tiainen made quality suits, jodhpurs, coats and fur coats from the superior materials supplied by Kuusinen also to customers from other areas. He made the garments using traditional tailor's work methods but he also did start to use new technologies and new materials. The trade publications advised the small business tailor in many ways, like informing on the trends in fashion. When cheap ready-to-wear garments become available in the countryside the customers of Einari Tiainen started to buy these. Because of this his work orders and sales figures declined drastically in the 1950's. The making of clothes changed partly to repair and alteration of ready-to-wear clothes. In the 1960's his tailoring practice had decreased to a very small scale.

The practice of the country tailor was different from the dressmakers who worked in the same area. There was division between the style of the garments, their materials and structures, the design process and individuality of the garments as well as the kind of customers they had. The garment making was divided between the tailor and the dressmaker according to sex and different traditions and values between the design and manufacturing of men's and women's clothes as well as the types and structural differences in the clothing. According to the characterization both the country tailors and dressmakers are ordinary craftsmen who make clothes according to clients' wishes. In the practice of the tailors there also are characteristics of atelier-type production, which is based on traditional work methods. In the practice of the dressmakers there are some characteristics of design-type production, in which the emphasis is placed on clothing design.

The small changes in the fashion of men's suits helped the industrialization of suit making. Also changes in clothing and consumer habits influenced the decline of bespoke tailoring. Both Kuusinen Ltd. and Trade Union with their publications and courses helped bespoke tailors to survive in the severe competition. Ready-to-wear and made-to-measure suits become common in Finland much later than for instance in England or the United States. The common feature between Finland and the fore mentioned countries was in the way individual, tailor-made suits gradually changed to mass-produced suits which were made in factories' production lines by women. Also the manufacturing of suits became a business of merchants not that of the tailors.

ESIPUHE

Kiinnostukseni käsityöhön ja erityisesti ompeluun on suvun perintöä. Ompelu on ollut minulle elämäni eri vaiheissa harrastus, työ ja nykyisin myös opetukseni sisältö sekä tutkimukseni kohde. Tilausompeluyrittäjiä käsitelleen lisensiaatin tutkimukseni jälkeen siirryin tutkimaan ammattiompelun lähihistoriaa. Olin aina ollut kiinnostunut sukuni ompelutoiminnasta, mikä sitten konkretisoitui isoisäni vaatturiryön sekä suomalaisen vaatturitoiminnan tutkimiseen.

Tämän tyyppisen tutkimuksen tekeminen ei olisi onnistunut ilman aikaisempaa vaatetusalan koulutusta. Tutkijan uralle en olisi lähtenyt ilman Helsingin yliopiston ja kolmen nykyisen ammattikorkeakoulun yhdessä organisoimaa Käsityöalan kokeilukoulutusohjelmaa, josta valmistuin maisteriksi Kuopiossa suorittamani artenomi-tutkimuksen jälkeen. Näille tahoille ja etenkin professori emerita Pirkko Anttilalle kuuluu suuri kiitos uusien käsityötieteen tutkijoiden kouluttamisesta sekä käsityötieteen ja käsi- ja taideteollisuusalan eteenpäin viemisestä.

Erityisesti kiitän työni ohjaajia käsityötieteen professori Pirita Seitamaa-Hakkaraista ja KT Sinikka Pöllästä heidän tuestaan, kannustuksestaan ja neuvoistaan. He paneutuivat huolella sekä työn sisällöllisiin että rakenteellisiin ratkaisuihin. Kiitän lämpimästi myös tutkimuksen esitarkastajia FT, dosentti Ritva Koskennurmi-Sivosta ja professori Anne Ollilaa heidän rakentavasta palautteestaan, joka auttoi tutkimuksen viimeistelyssä.

Kiitän myös tutkimukseni rahoittajia. Olen toteuttanut tutkimustani Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan, Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen, Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön, Aino-koti säätiön sekä Kulttuurirahaston Etelä-Savon ja Etelä-Karjalan maakuntarahastojen myöntämien apurahojen turvin. Kiitän vielä ahkeraa tutkimusavustajaani Ursula Finniä sekä Savonlinnan opettajankoulutuslaitosta tutkimusavustajan palkkaamisesta kuukaudeksi.

Työtoverini Outi Sipilä, Tarja Kröger ja Virpi Turunen ovat tukenet minua tutkimuksen teossa ja olleet mukavaa seuraa vapaa-ajallakin. Outia kiitän myös käsikirjoitukseni kommentoinnista. Leena Vartiainen ja Tuulikki Matikainen hoitivat hyvin opetukseni sillä aikaa kun itse keskityin tutkimuksen tekemiseen. Tutkimusraportin kieliasun muokkaamisessa minua auttoivat Sirkka Sipilä ja Jouko Heikki-

---

nen. Vaatturiopettaja Paul Nyström ja vaatturimestari Tatu Nuutinen antoivat asiantuntija-apuaan vaatteiden analysoinnin yhteydessä. Kiitos heille kaikille avusta.

Kauneimmat kiitokset kuuluvat perheelleni. Puolisoni Sami van Ingen on jatkuvasti tukenut ja kannustanut minua tutkimusprosessin eri vaiheissa ja konkreettisesti auttanut mm. tutkimusraportin valokuvien ja kuvioiden kanssa. Veljeni Jari Kaipainen auttoi tutkimusaineiston litteroinnissa. Vanhempani, Elli ja Pentti Kaipainen ovat olleet olennaisen tärkeitä tämän tutkimuksen taustavaikuttajina. Heidän lisäksi kiitän suuresti kaikkia muitakin tutkimuksen informantteja tutkimukseen osallistumisesta ja heidän kärsivällisyydestään vastailta kysymyksiini koskien yli 50 vuoden takaisia aikoja. Ilman informantteja olisi jäänyt tämäkin osa ompelutoiminnan lähihistoriasta ja Einari, Ilmari ja Enni Tiaisen sekä Hanna Kokkosen työstä taltioidatta.

Omistan tämän kirjan edesmenneille Tiaisen suvun vaattureille ja ompelijoille sekä kaikille nuorille alan opiskelijoille, joille tämän tutkimuksen aikakausi on jo kaukaista historiaa.

Hankavaarassa 4.4.2008

Minna Kaipainen

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	iii
ABSTRACT.....	vii
ESIPUHE	x
1 JOHDANTO	1
1.1 Vaatturi Einari Tiainen ja suomalainen vaatturitoiminta ...	1
1.2 Vaatturitutkimus käsityötieteen tutkimuksen kentässä	5
1.3 Vaatteiden ja pukeutumisen tutkiminen	8
2 VAATTURITOIMINTA TUTKIMUSKOHTEENA	13
2.1 Tutkimustehtävä	13
2.2 Tutkimuksen näkökulmat	14
2.2.1 Mikrohistorian näkökulma	15
2.2.2 Muistitieto menneisyyteen kohdistuvassa tutkimuksessa	18
2.2.3 Tutkijan positio	21
3 TUTKIMUKSEN AINEISTOT JA NIIDEN ANALYSOINTI	25
3.1 Vaatturitutkimuksen osa-alueet	25
3.2 Tutkimusaineistot	27
3.2.1 Räätilintoiminnan historiaan liittyvä aineisto	27
3.2.2 Asiakas- ja ammattilehdet	28
3.2.3 Kirjalliset dokumentit, vaatteet ja muut esineet	32
3.2.4 Informanttien muistitiedot	34
3.3 Tutkimusaineistojen analysointi	38
3.3.1 Lehtiaineistojen ja muistitietojen sisällön analysointi	38
3.3.2 Vaatturin tilaus- ja mittakirjojen määrällinen analysointi	42
3.3.3 Vaatteiden ja valmistustoiminnan tutkiminen	43

4	VAATTURITOIMINNAN JA MIESTEN PUKEUTUMISEN HISTORIAA	48
4.1	Miesten pukeutumisesta	48
4.2	Vaatturityön traditiot – miehinen ammattikuntalaitos ja oppipoikakoulutus	51
4.3	Kaavoituksen kehittyminen – oppimateriaalit	55
4.4	Tilaustyötä, varastotyötä ja tehdastuotantoa	61
4.4.1	Lisääntyvä vaatetuotanto – varastovaatteet	61
4.4.2	Vaatteita kotityönä	64
4.4.3	Miesten pukuja käsityömaisesti ja teollisesti	66
4.4.4	Maalaisräätäleiden toiminta	69
4.4.5	August Tiainen – maaseururäättäli 1800–1900-lukujen taitteen Parikkalassa	74
5	MAALAISVAATTURI EINARI TIAISEN TOIMINTA	81
5.1	Vaatturin toimintaympäristö	81
5.2	Vaatturin asiakkaat	84
5.3	Vaatteen suunnittelu ja materiaalin hankinta – Kuusinen Oy	86
5.4	Kaavoittaminen – kurssit ja oppimateriaalit	91
5.5	Vaatteenvalmistus ja siinä käytetyt välineet	95
5.6	Vaatteiden huolto	100
6	VAATTURITOIMINTA ENNEN II MAAILMANSOTAA – PALJON PAIKALLISTA VAATETUOTANTOA	102
6.1	Kilpailu valmis- ja mittavarastopukuja vastaan alkaa	102
6.2	Kuusinen julkaisuineen vaattureiden apuna	111
6.2.1	Kuusisen Uutiset – hyötyä ja huvia vaattureille	111
6.2.2	Vaatturi Neulanen -sarjakuva – monipuolista menestymisneuvontaa	117
6.2.3	Kuusinen Oy ”pukukulttuurin kohottajana” – Kalle Kuusinen vaatturinalan mesenaattina	120
7	VAATTURITOIMINTA SOTIEN JÄLKEEN	126
7.1	Vaatteiden ja hintojen säännöstely	126
7.2	Tavarapula ja työn paljous	130
7.3	Kaikki vaatturit yhteen liittoon	138
7.4	Ammattitaidon kehittäminen ja jälkikasvun turvaaminen – mestaritutkinnot	141

7.5	Tilausvaatturitoiminta pukuteollisuuden puristuksessa ..	144
7.5.1	Tilaustyön etujen korostaminen teollisuuden ja kaupan voimakkaasti kehittyessä	144
7.5.2	Työn rationalisointi	146
7.5.3	Muoti ja mainostaminen – naiset ja nuoriso	149
8	VAATTUREIDEN TOIMEENTULOKEINOT YHTEISKUNNAN MUUTTUESSA	156
8.1	Vaatturista valmisvaatekauppiaksi – Kuusinen kaupankäyntiä lisäämässä	156
8.2	Vaattureiden Keskuspukimo – Kuusisen ja vaattureiden vaatetehdas	160
8.3	Mittapuvut vaatturin työn jatkajana	162
8.4	Liiton toiminnan ja alan koulutuksen sopeuttaminen	169
9	EINARI TIAISEN SODANJÄLKEINEN VAATETUOTANTO	172
9.1	Tilausten ja myyntitulojen väheneminen	172
9.2	Valmistetut vaatteet – pukuja ja saapashousuja	175
9.3	Turkkeja alihankintana apulaisten avulla	187
9.4	Vaatturin vaatteiden mallit, valmistusmenetelmät ja rakenteet	190
9.4.1	Puvut	191
9.4.2	Päällystakit ja turkit	197
10	VAATTURITOIMINTA SUHTEESSA MUUHUN OMPELUTOIMINTAAN	202
10.1	Naiset vaatturialalla	202
10.2	Einari Tiaisen ompelijasisarten toiminta	205
10.3	Ompelijan vaatteiden mallit, valmistusmenetelmät ja rakenteet	210
10.4	Vaatturin puvut ja ompelijan leningit	214
10.4.1	Vaatturin työ verrattuna ompelijan työhön	214
10.4.2	Vaatturi- ja ompelutoiminnan tyypittely	220
11	JOHTOPÄÄTÖKSET	224
11.1	Vaatturitoiminnan muutokset Suomessa	224
11.2	Valmis- ja mittapukutuotannon kehittyminen muualla	228
11.3	Kuusinen ja Vaatturiliitto julkaisuineen vaattureiden apuna	233

11.4 Vaattureiden ja ompelijoiden työnjako	237
11.5 Muodin ja suunnittelun merkitys vaatturitoiminnassa	241
12 POHDINTA	244
12.1 Tutkimuksen arviointia	244
12.1.1 Aineistoon liittyvä arviointi	244
12.1.2 Analyysiin ja tulkintaan liittyvä arviointi	249
12.2 Vaatturitoiminta 1960-luvun jälkeen ja toiminnan tulevaisuus	252
12.3 Tutkimuksen hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheita	257
LÄHTEET	263
LIITTEET	294

1 JOHDANTO

1.1 Vaatturi Einari Tiainen ja suomalainen vaatturitoiminta

*Ken tilauspukua käyttää, hän herrasmiebeltä näyttää...
Sen kuosi säilyy muuttumattomana,
sillä sehän on ”valettu” mittojen mukaan.
Valitkaa viisaasti – valitkaa tilauspuku.
VAATTURI EINARI TIAINEN Saari, puh. 25.*

Oheinen ilmoitus julkaistiin Savonlinnassa ilmestyvässä Itä-Savo -lehdessä 4.9.1954. Tuo ilmoitus on tietävästi ainoa, jolla Einari Tiainen (1908–1976) mainosti vaatturitoimintaansa sanomalehdessä. Einari Tiainen toimi vaatturina Saaren kunnassa, nykyisessä Parikkalassa Etelä-Karjalassa 1920-luvulta lähtien. Hänen työuransa aikana vaatteiden valmistus siirtyi Suomessa vähitellen paikallisesta käsityömaisestä yksittäiskappaletuotannosta teolliseksi vaatetuotannoksi. Tämä näkyi Einari Tiaisenkin työn asteittaisena vähenemisenä. Ilmoituksen sisältö kuvaa vaatturitoiminnassa tapahtunutta muutosta laajemmin. Se osoittaa, kuinka vaattureiden oli töiden vähetessä ryhdyttävä mainostamaan toimintaansa. Toisaalta ilmoituksen sisältö kuvastaa tilausvaatteiden eroa teollisesti valmistettuihin pukuihin sekä vaattureiden yritystä nostaa tilauspuvun arvoa.

Tämän tutkimuksen kohteena on vaatturitoiminta Suomessa ja siinä tapahtuneet muutokset 1920–1960-lukujen aikana. Tutkin vaatturitoimintaa sekä yleisestä että yksittäisestä näkökulmasta. Yleisessä tarkastelussa keskityn toimintaan ja siinä tapahtuneisiin muutoksiin Kuusisen Uutiset -asiakaslehden ja ammattiliiton Vaatturi-lehden¹ näkökulmasta. Tarkastelen eteläkarjalaisen maalaisvaatturi Einari Tiaisen toimintaa hänen jäämistönsä sekä informanttien muistitietojen avulla. Mikrohistoriallisen tarkastelun kohteena oleva Einari Tiainen on edesmennyt isoisäni. Viime vuosina yleistynyt mikrohistoria on nostanut yksittäiset ihmiset tutkimuksen kohteeksi. Mikrohistorian näkökulman mukaisesti yksityisen ihmisen elämänkulkua ja toimintaa tutkimalla on mahdollista tehdä havainto-

---

¹ Lehden nimi on Vaatturi, mutta tutkimuksessa käytetään selkeyden vuoksi termiä Vaatturi-lehti.

ja myös aikakauden erityispiirteistä. Tässä työssä mikrohistorian näkökulma yhdistyy makrotasoon, koska olen kiinnostunut siitä vaat- turitoiminnan laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstista, johon tutkittava yksittäistapaus kiinnittyy. Mikro- ja makrotason analyysi kulkevat työssä rinnakkain, jolloin on mahdollista eritellä toimintaa paikallistasolla sekä sitä, miten vaattureiden asiakas- ja ammattilehdissä reagoitiin suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin ja millaisia toimintastrategioita niissä rakennettiin sekä suositeltiin.

Miesten pukeutumisen historiaa on tutkittu Suomessa vähän. Vaattureita tai heidän työtään ei Suomessa ole aiemmin lainkaan tutkittu lähihistorian näkökulmasta. Jopa kansainvälisesti miesten vaateenvalmistuksen ja pukeutumisen tutkiminen on jäänyt vähäisemmäksi kuin naisten pukeutumisen ja vaateenvalmistuksen tutki- minen. Suomessa käsityötä yleensäkin on tutkittu vähän. Käsityön eri muotojen asemaa ja merkitystä luotaava tutkimus puuttuu, eikä käsityöalan yritys- tai henkilöhistorioita ole juurikaan kirjoitettu.² Kuitenkin tekstiilialaan kohdistuva tutkimus olisi tärkeää ymmärryk- sen ja tiedon lisäämisen ohella myös alan arvostuksen nostamiseksi.³ Perinteisten käsityöammattien tutkiminen ja dokumentointi ovat tärkeitä myös näiden alojen supistumisen ja katoamisen estämiseksi. Vaattureiden väheneminen tapahtui rajusti 1970-luvulle tultaessa. Kun vuonna 1945 tilausvaattureita oli n. 2500, oli vuonna 1975 enää jäljellä alle 600 vaatturia ja 181 liikettä.⁴ Vuonna 1895 perustetun Vaaturiliiton jäsenmäärä on vuonna 2007 enää 36 henkilöä ja Vaat- turiliiton Internet-sivuston mukaan liiton jäsenliikkeitä on Suomessa viidessä kaupungissa yhteensä yksitoista.⁵

Vaattureiden määrä on vähentynyt edullisempien teollisesti teh- tyjen pukujen yleistyessä, kun tilauspukujen kysyntä on hiipunut. Vaatteiden valmistus on viime vuosina ja vuosikymmeninä teollistu- nut ja globalisoitunut, vaattureiden lisäksi vaateusteollisuuskin on Suomesta lähes kadonnut. Suomalaisten vaateyritysten tuotanto on ulkomaisten yritysten tavoin siirretty halvemman työvoiman mai-

---

² Heinänen 2006, 41; ks. myös Veräjänkorva 2007, 7.

³ Priha 2007, 9–13.

⁴ VA 1946/2, 27–29; Puusti & Paajanen 1978, 6.

⁵ Yrittäjän Yhteydet 2007, 143; Vaaturiliitto 2007a. Tilastokeskuksen yritys- ja toi- mipaikkarekisterin mukaan vuonna 2003 vaatteita valmistavia käsityöyrityksiä oli 1144 kpl (Lith 2005, 15), mikä pitää sisällään niin vaatturit kuin ompelijatkin.

hin, nykyään etenkin Aasiaan.⁶ Vaattureita koulutetaan kuitenkin vielä ammatillisissa oppilaitoksissa, esimerkiksi Helsingissä, Tampereella, Jyväskylässä ja Kuopiossa teolliseen ja käsityömäiseen vaateen valmistukseen. Nykyvaatturit toimivat myös kaupan palveluksessa tai valmistavat teatterivaatteita.⁷ Vaatturin ammatissa on mahdollista suorittaa sekä ammattitutkinto että erikoisammattitutkinto, joka oikeuttaa vaatturimestarin arvoon. Nykyisin Mestarikiltaneuvosto ylläpitää ammattikunta- ja käsityöläismestariperinnettä myöntämällä kisällintodistuksia ja mestarinkirjoja.⁸

Tämä tutkimus pyrkii valottamaan jo unohdettua lähimenneisyyttä. Tutkimuksen taustaksi kartoitan vaatturityön varhaisempaa historiaa, koska sitäkään ei ole aiemmin Suomessa juuri tutkittu. Vaatturilehden vuosikerrat, julkaistut oppimateriaalit, käsityökeräyksen kirjoitukset sekä Einari Tiaisen isän, räätäli August Tiaisen, toimintaan liittyvät muistitiedot luovat mikrohistoriallista kuvaa vaatturitoiminnasta 1900-luvun taitteessa ja alkuvuosikymmeninä. Makrotasolla tarkastelen vaatturitoimintaa Suomessa 1920–1960-luvuilla pääosin vaatturialan asiakas- ja ammattilehtien näkökulmasta. Mikrotasolla Einari Tiaisen toimintaan kohdistuvassa osuudessa lähdeaineistoni ovat hänen tilaus- ja mittakirjansa, tekemänsä vaatteet sekä hänen lastensa, apulaistensa, asiakkaidensa ja myyntiedustajan muistitiedot. Saadakseni selkeämmän kuvan yksittäisen vaatturin toiminnasta, olen tutkinut myös Einari Tiaisen nuoremman veljen Ilmari Tiaisen vaatturitoimintaa. Kiinnostukseni kohdistuu myös vaatturitoiminnan erityisyyteen muuhun ompelutoimintaan verrattuna; tutkin vaatturin työtä myös suhteessa samalla paikkakunnalla toimineiden ompelijoiden työhön. Olen selvittänyt Einari ja Ilmari Tiaisen kahden ompelija-sisaren Enni Tiaisen ja Hanna Kokkosen toimintaa informanttien muistitietojen ja Enni Tiaisen tekemien vaatteiden avulla. Aineistoltaan tutkimus jakautuu useaan osa-alueeseen: makrohistoriallisen näkökulman tuottaviin kirjallisiin aikalaislähteisiin ja mikrohistoriallisen näkökulman tuottaviin vaatteisiin, tilaus- ja mittakirjoihin ja informanttien muistitietoihin.

Mikro- ja makrotason yhdistäminen ja asioiden ajallisen muuttumisen esittäminen ovat sujuvan raportoinnin näkökulmasta haas-

⁶ Ks. esim. Haavisto 1980; Morokvasic, Phizacklea & Rudolph 1986; Collins 2002; Moilala 2006, 4–5.

⁷ OPH 2000; Koulutusnetti 2006; Helpa 2006.

⁸ Mestarikiltaneuvosto 2006.

teellisiä. Tutkimuksen lopullinen rakenne voidaankin nähdä yhtenä tutkimustuloksena.⁹ Tässä tutkimuksessa raportointijärjestys on teemojen ja kronologisen kuvauksen yhdistelmä. Tutkimustehtävästä, aineistoista ja analyysimenetelmistä kertovien lukujen jälkeen luvussa 4 paneudun miesten pukeutumisen ja vaatturitoiminnan varhaisempiin vaiheisiin, koska historian tietämys on tärkeää myöhemmän vaatturitoiminnan ja yhteiskunnallisen kehityksen ymmärtämiseksi. Luvussa 5 kuvaan yleisesti Einari Tiaisen toimintaa, olosuhteita ja vaatevalmistusprosessia. Samassa luvussa tarkastelen myös Kuusinen Oy:tä ja sen toimintaa maalaisvaatturin näkökulmasta. Luvuissa 6, 7 ja 8 käsittelen suomalaista vaatturitoimintaa ja siinä ajallisesti tapahtuneita muutoksia Vaatturi-lehden ja Kuusisen Uutisten näkökulmasta. Luvussa 9 tarkastelen Einari Tiaisen sodanjälkeistä vaatetuotantoa. Luvussa 10 vertaan vaattureiden ja ompelijoiden toimintaa toisiinsa. Kahdessa viimeisessä luvussa (11 ja 12) kokoan yhteen tutkimuksen tuloksia ja johtopäätöksiä. Luku 11 sisältää tiivistelmän suomalaisen vaatturitoiminnan ajallisesta muutoksesta sekä tulkintojani vaatturikentän toimijoiden ja toiminnan suhteesta. Luvussa 12 arvioin tutkimuksen toteuttamista ja tarkastelen vaatturitoimintaa 1960-luvun jälkeen.

Tutkimuksessa käytän vaattureista sekä *vaatturi-* että *räättäli-* termejä aikakontekstista riippuen. Räättäli on terminä vanhempi. Nykysuomen käyttämä vaatturi taas on Matti Wäkeväisen 1880-luvulla keksimä termi. Vaikka vuodesta 1899 julkaistu ammattilehti oli jo alun perin nimeltään Vaatturi, ko. termi alkoi yleistyä liikkeiden, paikallisyhdistysten ja keskusliiton nimissä vasta 1900-luvun alkukymmeninä. Vaikka nykyäänkin nimiä räättäli ja vaatturi käytetään rinnakkain¹⁰, käytän tässä työssä 1920-luvulle saakka räättäli-terminiä ja siitä eteenpäin vaatturia. *Puku*-termi sellaisenaan tarkoittaa tässä tutkimuksessa miesten pukua. Lisää tutkimuksessa käytetyistä termeistä, kuten nimistä räättäli ja vaatturi, voi lukea tutkimuksen lopussa olevasta, käsitteitä määrittävästä ja selvittävästä sanastosta (liite 8). Sanastossa selitetyt termit on tekstissä kursivoitu niitä ensimmäistä kertaa käytettäessä.¹¹

⁹ Kalela 2000, 211.

¹⁰ Ks. esim. Vaatturiliitto 2007b.

¹¹ Joidenkin alaan liittyvien yhdyssanojen kirjoitusasu vaihtelee tutkimusaineistossa, esimerkiksi sekä termiä vaatturiliike että vaatturinliike käytetään. Näistä sanoista on käytetty tekstissä sitä muotoa, joka esiintyy yleisimmin aineistossa. Suorissa aineistolainauksissa on säilytetty tekstin alkuperäinen muoto.

1.2 Vaatturitutkimus käsityötieteen tutkimuksen kentässä

Käsityötieteen tutkimuskohteena on käsityöllinen ilmiö, siihen liittyvät suunnittelu- ja valmistusprosessit, käsityönä valmistetut tuotteet sekä näiden taustalla vaikuttavat inhimilliseen kulttuuriin kuuluvat ja sitä ohjaavat tekijät. Tieteenalalla tutkitaan prosessien ja tuotosten lisäksi myös tuotteiden ja kulttuurin suhdetta sekä ihmistä materiaalisen maailman tuottajana ja kokijana.¹² Käsityötieteen monitieteisen ja -metodisen näkökulman mukaisesti tutkin tässä työssä menneisyyden ammattikäsityötä, tuotteiden suunnittelu- ja valmistusprosesseja ja jäljelle jääneitä käsityötuotteita. Tutkin myös prosessien ja tuotteiden sekä kulttuurin suhdetta: vaattureiden toiminnan muuttumista ajan ja yhteiskunnan muutoksessa, vaattureiden toiminnan suhdetta ompelijoiden toimintaan sekä ammattikäsityön taloudellista tuottavuutta 1900-luvun teollistuvassa Suomessa.

Käsityötieteen tutkimus voi sijoittua useiden eri tieteenalojen leikkauspisteeseen, ja tutkimusta voidaan tehdä hyvin monesta eri orientaatiosta käsin. Oheisen kuvion (kuvio 1) ideana on esittää tämä moninaisuus kolmen kehän mallina. Uloimmalla kehällä kuvataan käsityötieteen erilaisia tutkimusorientaatioita ja niiden kytkentöjä lähitieteisiin. Keskimmaisella kehällä on esimerkkejä näihin tutkimusorientaatioihin liittyvistä tutkimusteemoista. Koska monia tutkimusteemoja voi tarkastella erilaisista orientaatioista käsin, kuvion keskimäinen kehä ajatellaan liikkuvaksi. Kehän pyörähdettyä toiseen kohtaan tutkimusteema avautuu toisesta näkökulmasta muuttuneen tutkimusorientaation myötä. Eri tutkimusorientaatiot eivät myöskään ole sidottuja suoraviivaisesti kuvion esittämällä tavalla toisilleen vierekkäisiksi tai vastakkaisiksi, vaan ne voivat vaihtaa paikkaa, jolloin orientaatioiden risteyskohtiin voi syntyä uusia tutkimusteemoja.¹³ Tässä työssä tutkin käsityötä ammattina sekä sosio-ekonomisesta, yhteiskunnallisesta että kulttuuris-historiallisesta orientaatiosta käsin. Tutkimus kohdistuu ammattikäsityöhön, vaatteiden valmistukseen ja käsityöyrittämiseen historiallisessa kontekstissa sekä ammatissa tapahtuneisiin muutoksiin yhteiskunnallisten muutosten myötä.

---

¹² Seitamaa-Hakkarainen ym. 2007, iv.

¹³ Seitamaa-Hakkarainen ym. 2007, 15–16.

Kuvio 1. Käsiyötieteen tutkimuskohde¹⁴

Tämä tutkimus eroaa aiemmasta suomalaisesta, käsiyötää ammattina käsittelevästä tutkimuksesta sekä kohteensa että näkökulmansa osalta. Käsiyöammatteihin liittyvää tutkimusta on tehty mm. ammattikäsiyön yhteiskunnallisen merkityksen, sen työllistävän vaikutuksen sekä käsiyöyrittäjyyden kehitysmahdollisuuksien ja verkosto-osaaamisen näkökulmasta.¹⁵ Käsiyöammatteja koskevaa tutkimusta on tehty myös käsi- ja taideteollisuusalan koulutuksen arviointiin sekä menneisyyden ansiokotiteollisuuteen liittyen.¹⁶ Käsiyötieteessä ammattikäsiyötää on tutkittu muotialonki-kontekstissa suunnittelu- ja valmistusprosessien, tuotteiden, tekijöiden ja käyttäjien näkökulmasta sekä omassa lisensiaatin tutkimuksessa tilausompeelijoiden menestystekijöiden kannalta.¹⁷ Käsiyötieteen tutkimuksen kohteena ovat myös olleet käsiyöammattilaisten elämäkerrat ja identiteetti sekä käsiyön ja käsiyöläisten näkyvyys mediassa.¹⁸

¹⁴ Seitamaa-Hakkarainen ym. 2007, 15.

¹⁵ Esim. Luutonen & Äyväri 2002; Pky-selvitys 2004; Kälviäinen 2005; Lith 2005; Äyväri 2006.

¹⁶ Virrankoski 1963, 1994; Hollo et al. 2001.

¹⁷ Koskennurmi-Sivonen 1998; Kaipainen 2000a.

¹⁸ Hyrsky 2004; Kärnä-Behm 2005.

Suomessa ei ole aiemmin tutkittu 1920–1960-lukujen maalaisvaattureita ja suomalaisen vaatturitoiminnan yleistä muutosta. Aiemmat vaattureihin liittyvät tutkimukset kohdistuvat aikaan ennen 1900-lukua ja käsittelevät alueellisia tai paikallisia käsityöläisiä, heidän määräänsä ja toimeentuloaan.¹⁹ Suomalaisten vaattureiden lähistoriaa ja työtä on tarkasteltu lähinnä vaattureiden ammattiliiton historiikeissa²⁰ ja muutamissa opinnäytetöissä, kuten turkulaisia vaattureita vuosina 1920–1970 käsittelevässä tutkielmassa sekä nykyvaattureiden ammattitaitovaatimuksia selvittävässä tutkielmassa.²¹

Yksittäisiin vaattureihin, vaatturiliikkeisiin ja vaattureiden ammattilehtiin kohdistuvaa historiallista tutkimusta on tehty mm. Englannissa ja Amerikassa. Amerikkalaisen Edward Marretin, 1700-luvulla eläneen räätälin, toimintaa on tutkittu hänen päivä- ja tilauskirjojensa perusteella, koska haluttiin testata 1700-luvun vaateenvalmistajasta luotua stereotyyppistä kuvaa.²² Lontoon kuuluisalla vaatturikadulla, Savile Row'lla sijaitsevan Henry Poole and Co:n arkistojen pohjalta tehty historiikki taas antaa yleiskuvan tämän maineikkaan, yli 200 vuotta vanhan yrityksen toiminnasta ja sen muutoksesta vuosien saatossa.²³ Henry Poole and Co:n tilauskirjojen ja muun lähdeaineiston, kuten räätälien ammattilehtien perusteella on tutkittu ko. liikkeen eliittiasiakkaiden pukeutumista elämäntavan ja muodin muutoksessa vuosina 1861 ja 1900.²⁴ Räätälilehhtiaineistoa on käytetty lähteenä myös tutkittaessa kaupunkilaismiesten kulutus- ja pukeutumistottumuksia Englannissa vuosina 1860–1914 sekä vertailuaineistona tutkittaessa poikien vaatteiden massatuotantoa 1800-luvun lopun Englannissa.²⁵ Ruotsissa on tutkittu kansanperinnekirjoitusten ja kirkonkirjojen perusteella 1800-luvun maaseudun suutareita ja räätäleitä sekä arkistolähteiden perusteella räätäli Molanderin ja Tukholman räätälintoiminnan historiaa.²⁶ Nämä edellä mainitut vaattureiden historiaan liittyvät tutkimukset eroavat tämän tutkimuksen kohteista,

¹⁹ Esim. Heino 1984; Vainio-Korhonen 1998; Kallio 2000.

²⁰ Kallio 1945ab; Paavola 1995.

²¹ Vesala-Puska 1982; Kuikka & Mäkinen 2002.

²² Trautman 1985.

²³ Howarth 2003.

²⁴ Anderson 2000.

²⁵ Breward 1999; Rose 2007.

²⁶ Högstrand & Åkerlind 1990; Gadd 1997.

koska tämä työ sijoittuu ajallisesti lähihistoriaan, Suomeen sekä tutkittavan yksittäistapauksen osalta maaseutukontekstiin.

Samoin naisten pukuompelua käsittelevissä ulkomaisissa tutkimuksissa kiinnostuksen kohde on ollut toisenlainen. Naistenvaatteiden valmistusta sekä ompelua on tutkittu naisten kotityönä, työllistymiskeinona sekä luovuuden ja muodikkauden mahdollistajana.²⁷ Gamber taas on tutkinut 1800-luvun amerikkalaisten tilausompelijoiden ja hatuntekijöiden toimintaa sekä sitä muutosta, jossa tämä naisten hallitsema käsityöala vaihtui 1900-luvun alussa miesten hallitsemaksi valmisvaateteollisuudeksi.²⁸

1.3 Vaatteiden ja pukeutumisen tutkiminen

Pukeutumista tutkitaan monilla eri tieteenaloilla, kuten psykologiassa, sosiologiassa, etnologiassa sekä kulttuurin tai kuluttamisen tutkimuksessa. Materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa vaateesta on tutkittu lähinnä antropologiassa tiettyjen ryhmien ja kansojen näkökulmasta.²⁹ Taidehistorian alalla on taas tehty paljon artefakteihin keskittyvää (object-based, artefact-based) vaate tutkimusta. Sitä on Taylorin mukaan kritisoitu muiden alojen taholta liiasta keskittymisestä mm. ompeleisiin, hakasiin ja saumoihin. Sittenkin taloushistorian, kulttuurin historian, muotoilun, median sekä sukupuolijärjestelmän (gender studies) tutkijatkin ovat ottaneet vaatteet ja tekstiilit tutkimuskohteeseen. Vaatteiden kuvailun ja analysoinnin sijaan nämä uudet alat ovat asettaneet sosiaaliset ja poliittiset kontekstit etusijalle tutkimuksissaan. Nykyään monitieteiset lähestymistavat, artefaktien tutkiminen yhdistettynä muun materiaalisen kulttuurin tutkimiseen, etnografiaan sekä talous- ja sosiaalisiin historiaan tuottavat monipuolisen kuvan menneestä. Analysoinnissa käytetään vaatteiden ohella erilaisia kirjallisia, kuvallisia ja suullisia lähteitä.³⁰

Vaatteita ja pukeutumista on viime vuosina Suomessa tutkittu mm. vaatefysiologian, sosiologian, sosiaalipsykologian, semiotiikan

---

²⁷ Ks. esim. Buckley 1999; Burman 1999a, 2–5; Burman 1999b; Palmer 1999; Tulloch 1999.

²⁸ Gamber 1997.

²⁹ Ks. esim. Küchler & Mill 2005.

³⁰ Taylor 1998; 2002.

ja fenomenologian näkökulmista.³¹ Vaatteet nähdään kulttuurisiksi merkeiksi, viesteiksi, kommunikaation välineiksi ja kehyksiksi, joiden avulla ihmiset rakentavat omaa paikkaansa ympäristössään. Vaatteisiin pukeutuminen voidaan nähdä ihmisen lähimpänä ympäristönä, pukeutumiskuvan tuottamisena ja käsityöllisenä suunnittelu- ja valmistusprosessina.³² Aiemmin tekstiilejä ja vaatteita tutkittiin Suomessa lähinnä kansatieteen ja taidehistorian näkökulmista.³³ Taidehistorian näkökulma on kohdistunut tuotteiden esteettisten ominaisuuksien, visuaalisen hahmon ja tyylikausien tarkasteluun, kun taas kansatiedettä on kiinnostanut myös valmistustekniikka ja tuotteen käytön kuvaaminen.³⁴ Nykyään tekstiilien ja vaatteiden suunnittelua ja valmistusta tutkitaan tekijä- ja produktiivisesti myös käsityötieteen ja taideteollisen tutkimuksen piirissä.³⁵ Tämän tutkimuksen aikakauteen kohdistuvaa naisten pukeutumiseen liittyvää tutkimusta on tehty kansatieteessä naisten pukeutumisihanteista sekä käsityötieteessä esiliinoista.³⁶ Käsityötieteellisissä ja taideteollisissa tutkimuksissa tutkijan omat tiedot ja taidot suunnittelusta ja valmistuksesta vaikuttavat tutkimuksen aiheen ja näkökulman valintaan, analysointiin sekä tuloksiin.³⁷ Prihan mukaan tekstiilejä tutkivilla asiantuntijoilla on oman suunnittelun ja tekemisen kautta ”silmit sormenpäissään”.³⁸

Miesten vaatteiden ja pukeutumisen tai pukeutumiskäsitysten tutkiminen on ollut pitkään vähäisempää kuin naisten pukeutumisen tutkimus. Miesten melko muuttumattomana pidettyä pukeutumista ei ole koettu mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi. On ajateltu, etteivät miehet ole kiinnostuneina muodista, vaatteista ja niiden hankkimisesta kuin pelkkänä välttämättömyytensä.³⁹ Suomessakin miesten

---

³¹ Esim. Uotila 1994; Luutonen 1997; Raunio 2000; Ruohonen 2001; Meinander & Varheenmaa 2002.

³² Ks. esim. Uotila 1994; Kaiser 1997; Raunio 2000; Damhorst 2005.

³³ Esim. Pylkkänen 1955; Lönnqvist 1972.

³⁴ Kaukinen 2006, 1. Kansatieteen pukeutumistutkimuksesta ks. esim. Aikasalo 2000, 32–33.

³⁵ Esim. Priha 1991; Wiberg 1996; Koskennurmi-Sivonen 1998; Seitamaa-Hakkarainen 2000; Heikkilä-Rastas 2003; Grönlund 2005; Iltanen 2007.

³⁶ Aikasalo 2000; Sipilä 2007.

³⁷ Ks. esim. Issakainen 2007, 34–39.

³⁸ Priha 2007, 13.

³⁹ Ks. esim. Edwards 1997, 2–4; Kaiser 1997, 66; Breward 1999, 10–11; Honeyman 2003, 64; Paoletti 2005, 240.

vaatetuksen tutkimus on jäänyt naisten vaatetuksen tutkimisen varjoon, joskin miesten alusvaatteita on tutkittu erotiikan kontekstissa.⁴⁰ Uusissa ulkomaisissa miesten pukeutumiseen liittyvissä tutkimuksissa kiinnostus on lähinnä kohdistunut maskuliinisuuteen, mainontaan, miesten kulutus- ja pukeutumistottumuksiin, vaatteiden hankintavalintoihin tai kulttuurisiin muutoksiin vaatetuotannossa ja -jakelussa.⁴¹

Tässä tutkimuksessa en keskity miesten pukeutumiskokemuksiin, vaatteiden semioottisiin merkityksiin enkä miesten muodin vaihteluihin.⁴² *Muoti* liittyy tähän tutkimukseen viitattaessaan toisaalta siihen jatkuvaan sosiaaliseen prosessiin, missä syntyy uudenlaisia tuotteita ja missä ihmiset käyttävät niitä. Toisaalta muoti viittaa jonakin ajankohtana käytössä olevaan muotoihanteeseen, siihen mikä on muodissa juuri nyt.⁴³ Miesten muodin vaihtelun tai 1920–1960-luvuilla ihannoitujen tyylipiirteiden analysointi ei ole tämän tutkimuksen keskiössä. Tarkastelen *vaatteita* ja *vaatetusta* lähinnä tekemisen ja tekijöiden näkökulmasta, tosin konkreettisten vaatteiden osalta myös aikakauden muodin näkökulmasta. Miesten pukeutumisen, muodin sekä pukujen ja niiden kaavoituksen historiasta kirjoitettuja teoksia hyödynnän esiyymärryksen muodostamisessa sekä tulosten tulkinna.⁴⁴

Tämä tutkimus kohdistuu erityisryhmään, miehiin, jotka ompelevat miehille tekstiilitöiden ja ompelun ollessa perinteisesti naisten käsityöala.⁴⁵ Aiemmat menneisiin vaateyrityksiin liittyvät suomalais-tutkimukset on tehty tilausompelimesta naisten vaatetehtaaksi kasvanneesta yrityksestä ja varakkaiden naisasiakkaiden käyttämästä muoti-

⁴⁰ Lönnqvist 2001.

⁴¹ Ks. esim. Edwards 1997; Breward 1999, 2001, 2003a; Ugolini 2000, 2003; Honeyman 2003; Zakim 2003; Jobling 2005.

⁴² Miesten pukuihin liitetyistä merkityksistä historiakontekstissa ks. esim. Kuchta 2002.

⁴³ Koskennurmi-Sivonen 2007. Muodista lisää ks. esim. Koskennurmi-Sivonen 2003ab; Wilson 2003; Kawamura 2005.

⁴⁴ Edellä mainittujen teosten lisäksi esim. Giles 1987 (1887); Waugh 1964; Byrde 1979; Davis 1989; Chenoune 1993; Hollander 1995. Pukuhistorian kirjat tosin esittelevät lähinnä huippumuotia, muoti-ihanteita ja juhlavaatteita. Muotien yleisyys ja tavallisten kansalaisten vaatteet jäävät vähemmälle huomiolle. (vrt. Wilson & Taylor 1989, 12; Craik 1994, ix)

⁴⁵ Ks. esim. Hakkarainen 1995; Heikkinen 2006.

salongista.⁴⁶ Maaseudulla tavallisia miesten vaatteita valmistavaan, yksinään työskentelevään miesvaatturiin kohdistuva tutkimus tuo siten toisenlaisen näkökulman vaateen valmistustoiminnan tutkimukseen. Silti tämän työn näkökulma on osin yhtäläinen Koskennurmi-Sivosen tutkimusten kanssa.⁴⁷ Tutkin vaatteita artefakteina sekä taidon osoituksena ja ilmentäjänä. Sen lisäksi tutkin tässäkin työssä erityislaatuista, häviävää käsityöalaa. Koskennurmi-Sivosen muotialonki-tutkimuksen kohteena olivat muotitaiteilija Riitta Immosen toiminta ja yksilöllisen pukeutumisen eri puolet: suunnittelu- ja valmistusprosessi, vaatteet ja asiakkaiden näkemykset. Tutkimuksen mukaan suomalaiselle yksilölliselle salonkivaatteelle oli ominaista pukujen ehdoton ainutkertaisuus, korkeatasoisten materiaalien käyttö, taitava käsityö sekä kokoelmien esittäminen julkisesti. Tämän tutkimuksen erilaisesta kontekstista johtuen luovuus ja vaatteiden yksilöllisyys eivät ole tutkimuskohteina edellä mainitun tutkimuksen tavoin.

Vaateenvalmistusta on tutkittu myös tekemällä laskelmia valmistettujen vaatteiden laadusta, määristä ja hinnoista. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on tutkittu laajasti erään naisten yksilöllisiä vaatteita valmistaneen ja myöhemmin valmisvaatteita välittäneen ompeluyrityksen toimintaa historiakontekstissa. Rhode Islandin muotoilukoulun taidemuseon 12 vuotta kestäneessä projektissa tutkimuskohteena olivat amerikanitalialaisten Tirocchin sisarusten vuosina 1915–1947 toimineen tilausompelu- ja vaateliikkeen kaikki jälkeenjääneet tavarat, vaatteet ja dokumentit.⁴⁸ Tämä harvinaislaatuinen tutkimuskonaisuus on dokumentoitu kirjan ja Internet-sivujen lisäksi useaksi tietokannaksi Internetiin, josta kuka tahansa voi tutkia ompeluyrityksen asiakkaiden nimiä, heidän kirjeenvaihtoaan ompelimon kanssa, heidän vartalonmittojaan ja niiden muuttumista sekä tilattuja vaatteita ja niistä maksettuja hintoja.⁴⁹ Suomessa tilausvaatteiden määrällistä analyysia on tehty aiemmin opinnäytetyössä naisten ateljeevaatteiden osalta, jolloin 10 vuoden ajalta tarkasteltiin asiakaskortistojen perusteella ateljeevaateen fyysisistä olemusta, mm. vaatteiden määriä, tyypejä sekä käytettyjä materiaaleja.⁵⁰

---

⁴⁶ Koskennurmi-Sivonen 1998; Heikkilä-Rastas 2003.

⁴⁷ Koskennurmi-Sivonen 1991; 1998.

⁴⁸ Hay 2000; RISD museum 2006a.

⁴⁹ RISD museum 2006b.

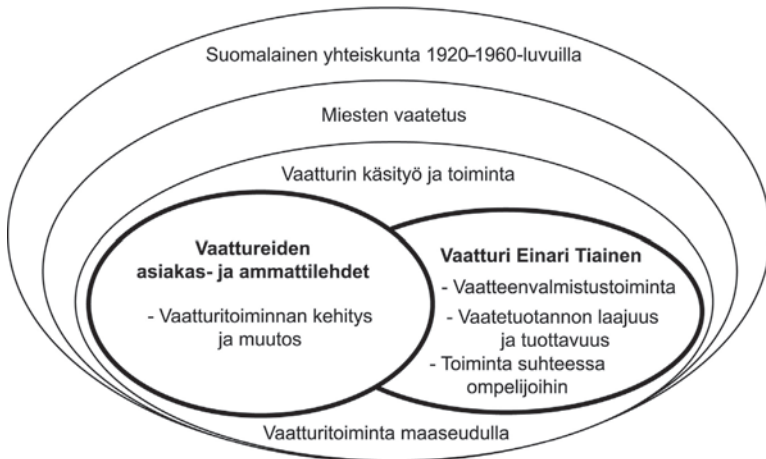
⁵⁰ Asikainen 1995.

Käsityötuotteita, vaatteita sekä niiden suunnittelua ja valmistusta voidaan tutkia ja analysoida monien mallien avulla. Näitä malleja sovelletaan mm. toiminnan ja prosessien, tuotesuunnittelun sekä valmiiden tuotteiden analysointiin. Vaatteiden tutkimiseen on myös kehitetty erilaisia menetelmiä ja mittareita, joilla esimerkiksi vaatteiden visuaalista kokonaisuutta voidaan analysoida. Näistä malleista ja menetelmistä kerron lisää luvussa 3.3.3, jossa kuvaan tämän tutkimuksen näkökulman vaatteiden ja valmistusprosessien tutkimiseen.

2 VAATTURITOIMINTA TUTKIMUSKOHTENA

2.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tavoitteena on analysoida, kuvailla ja ymmärtää suomalaista vaatturitoimintaa 1920–1960-lukujen aikana. Tutkin vaatturitoimintaa ja siinä vuosien kuluessa tapahtuneita muutoksia asiakas- ja ammattilehtien avulla sekä suhteutan sitä yksittäisen vaatturin toimintaan. Yksittäisen vaatturin toiminnasta tutkin työtapoja ja vaateenvalmistuksen prosessia tuotteiden ja asiakkaiden näkökulmista sekä käsityötoiminnan laajuutta ja taloudellista tulosta. Kiinnostukseni kohdistuu myös vaatturin käsityötoiminnan erityisyyteen suhteessa muuhun ompelutoimintaan, joten vertaan maalaisvaatturin toimintaa naisten vaatteita valmistavien ompelijasisarten toimintaan. Taustan tälle tutkimukselle luovat miesten vaatetuksen ja vaatturikäsitteiden perinteet ja historia sekä yhteiskunnallinen, ajallinen ja paikallinen konteksti. Nämä tekijät on kuvattu seuraavassa kuviossa.

Kuvio 2. Tutkimuksen viitekehys

Tutkimuksen kohde on kaksitasoinen, joten tutkimustehtävä voidaan jakaa kahteen pääkysymykseen ja niitä tarkentaviin kysymyksiin:

1. Millaista suomalainen vaatturitoiminta oli 1920–1960-luvuilla asiakas- ja ammattilehtien näkökulmasta?
Miten vaatturitoiminta kehittyi ja muuttui?
Minkälainen osuus asiakas- ja ammattilehdillä ja niiden taustatahoilla oli vaatturitoimintaan?
2. Millaista oli Einari Tiaisen vaatturitoiminta 1920–1960-luvuilla?
Millaista hänen vaatteenvalmistuksensa oli?
Kenelle hän vaatteita valmisti, ja millaisia nämä vaatteet olivat?
Miten laajaa ja tuottavaa hänen toimintansa oli, ja miten se muuttui?
Miten vaatturitoiminta erosi vaatturin sisarten ompelutoiminnasta?

2.2 Tutkimuksen näkökulmat

Tämän lähimenneisyyteen kohdistuvan tutkimuksen lähestymistapa on kvalitatiivinen ja historian tutkimuksen tavoin hermeneuttiseen tieteenperinteeseen nojaava: tavoitteena on ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinta. Kvalitatiivista tutkimusta voi tehdä erilaisista tieteenfilosofisista lähtökohdista ja metodologisista näkökulmista käsin, ja siihen voi soveltaa monenlaisia menetelmiä, aineistoja ja analyysejä.¹ Koska kvalitatiivisen tutkimuksen raportointiin kuuluu olennaisena osana näiden ratkaisujen aukikirjoittaminen, seuraavissa alaluvuissa kuvaan mikrohistorian ja muistitietotutkimuksen näkökulmia sekä omia taustasitoumuksiani. (Luvussa 3 kerron tutkimusaineistoista ja niiden analysoinnista.)

---

¹ Ks. esim. Creswell 1998; Travers 2001; Tuomi & Sarajärvi 2002, 16–72.

2.2.1 *Mikrohistorian näkökulma*

Tämä tutkimus on lähtökohdiltaan mikrohistoriallinen, sillä keskiössä on vaatturi Einari Tiaisen toiminta. Mikrohistoria on viime vuosikymmeninä yleistyneenä tutkimussuuntauksena luonut uusia käytänteitä paitsi historian tutkimukseen myös yksilöstä kirjoittamiseen. Mikrohistoriassa katse suunnataan yksittäiseen ilmiöön, tapahtumaan, ihmiseen tai pieneen yhteisöön: ammattiryhmään, kylään tai perheeseen. Tutkimalla historiallisia prosesseja, käsityksiä, arvoja ja tapahtumia esim. yhden ihmisen kautta voi tavoittaa jotain myös yleisestä ja kaikille yhteisestä. Monimuotoisessa ja -käyttöisessä mikrohistoriassa tarkastellaankin sitä, miten erityisessä näkyy yleinen tai miten se siitä poikkeaa. ”Tyypillisiä poikkeuksia” tutkittaessa lähdeaineiston uusi käyttötapo, esimerkiksi pieni merkityksettömältä tuntuva yksityiskohta, voi tarjota uuden näkökulman uuden hypoteesin tai teorian esittämiseksi.² Mikrohistoriallisessa tutkimuksessa usein keskitytään melko suppeiden aineistojen perusteelliseen ja intensiiviseen analyysiin.³ Mikrohistoriaa onkin kritisoitu liiallisesta yksityiskohtiin keskittymisestä. Sen on pelätty johtavan pirstoutuneeseen ja triviaaliin historiankäsitykseen, jos esimerkiksi vähäpätöisistä tai omituisista menneisyyden henkilöistä tehdään tärkeitä ja tunnettuja tutkimuskohteita.⁴

Mikrohistoriallisen tutkimuksen yhtenä tavoitteena on kuitenkin näyttää yksilön lisäksi myös ne laajemmat aineelliset ja henkiset yhteydet, joihin hänen elämänsä asettuu. Tässä tutkimuksessa yksittäisen vaatturin toiminta linkittyy laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin asiakas- ja ammattilehtien välittämän kuvan kautta. Ginzburgin mukaan mikro- ja makrotason yhdistämisellä saadaan, kuten elokuvassa lähikuvien ja panorointien vaihtelun avulla, kokonaisvaltainen näkemys asiasta.⁵ Tällaista mikro- ja makrotasojen yhdistelmää, jossa yksityistapaus nähdään osana laajempaa kokonaisuutta ja omaa aikaansa, on käytetty viime vuosina myös muutamissa kasvatuksen historiaan liittyvissä suomalaistutkimuksissa.⁶

² Ollila 1995, 8–9; Ginzburg 1996, 167–194; Peltonen 1996, 21–22; 1999, 21.

³ Ollila 1995, 8; Elomaa 2001, 61–62.

⁴ Ollila 1995, 12; Peltonen 1999, 50–51; 2006, 163.

⁵ Ginzburg 1996, 186.

⁶ Ks. esim. Rantala 1997; Pousi 2003; Hölsä 2006.

Mikrohistorialliselle lähestymistavalle on ollut tyypillistä korostaa voimakkaasti mikro- ja makrotasojen suhteen spatiaalista luonnetta: pienen alan, kuten yksilön suhdetta suurempaan alueeseen, ryhmään tai seutuun. Aiempi mikrohistoria painotti joko poikkeuksellista tai tyypillistä, ”uusi mikrohistoria” taas poikkeuksellisen tyypillistä, mikä myös määrittää mikro-makro -suhteen luonnetta.⁷ Peltonen jakaa ”uuden mikrohistorian” suuntaukset kolmeen eri tyyppiin. Ginzburgin johtolankametodissa pienten, näennäisesti vähäpätöistenkin vihjeiden, jälkien avulla pyritään päättelemään jotain niiden taustalla olevasta laajemmasta todellisuudesta. Miniattyri-tyypissä tutkittava ilmiö puolestaan tulkitaan jonkin laajemman maailman miniatyyriinä, pienoismallina. Marginaali-tyypissä taas marginaalinen ilmiö, rajatila, jokin äärimmäinen kokemus edustaa jotakin paljon laajempaa kenttää.⁸ Tässä työssä tulkitsen melko niukkojen lähdeaineistojen avulla yksittäisen vaatturin toimintaa johtolankametodin tapaan. Toisaalta Einari Tiainen toimii myös esimerkkinä, Ginzburgin kuvaama pienoismallina, suomalaisesta vaatturista ja hänen toiminnastaan yhteiskunnan muuttuessa.

Usein mikrohistoriassa on siis kyse yhden ilmiön, tapauksen tutkimisesta. Kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tapaustutkimukseksi kutsutaan lähestymistapaa, jossa käytetään monipuolista ja monin tavoin hankittua tietoa analysoimaan tiettyä tapahtumaa, asiaa tai toimintaa tietyssä rajatussa ympäristössä, todellisessa kontekstissaan. Vaikka tutkittavat tapaukset ovat yleensä nykyhetken ilmiöitä, voi tapaustutkimus kohdentua myös menneisyyteen tai ajallisiin prosesseihin. Tapaustutkimukset pohjautuvat tutkimusalasta riippuen erilaisiin tieteenfilosofisiin lähtökohtiin, teoreettisiin näkökulmiin ja menetelmällisiin valintoihin, jolloin niiden tavoitteet voivat olla hyvin erilaisia.⁹ Eri tutkijat ovat jaotelleet tapaustutkimuksia erilaisiin tyypeihin, jotka useinkaan eivät esiinny tutkimuksissa tyylipuhuttaina, vaan toisiinsa limittyneinä. Stake on jakanut tapaustutkimuksen kolmeen tyyppiin – sisäiseen (intrinsic), välineelliseen ja kollektiiviseen – sen mukaan, onko kiinnostuksen kohteena tapaus itsessään, sen välineellinen merkitys vai monien tapauksien rinnastaminen paremman

⁷ Peltonen 2006, 153–162.

⁸ Peltonen 1999, 130–133; ks. myös Ginzburg 1996, 45–50.

⁹ Yin 1994, 8–15; Eriksson & Koistinen 2005, 2–7. Ks. myös Gillham 2000.

ymmärryksen tai teorian rakentamiseksi.¹⁰ Sisäisen tapaustutkimuksen kaltaisesta intensiivisessä tapaustutkimuksessa on tavoitteena ainutlaatuisen yksittäistapauksen tiheä kuvaus, tulkinta ja ymmärtäminen. Ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa taas etsitään välineellisen ja kollektiivisen tutkimuksen kaltaisesta yhteisiä ominaisuuksia, yleisiä malleja ja uusia teoreettisia ideoita usean tapauksen vertailun avulla.¹¹

Tapaustutkimuksen termein tämä mikro- ja makronäkökulmia yhdistävä työ on toisaalta intensiivistä ja sisäistä kohdistuessaan yhtäältä maalaisvaatturiin ja hänen toimintaansa. Toisaalta tutkimuksen kohdistuessa myös vaaturitoimintaan Suomessa ja siinä tapahtuneeseen muutokseen on tutkimus myös välineellistä: täten Einari Tiainen tapaus sekä asiakas- ja ammattilehtien välittämä kuva ovat välineitä ymmärryksen lisäämiseen. Niiden avulla pyrin löytämään laajemman näkökulman ilmiöön.¹² Tapaustutkimusta on kritisoitu mm. tulosten yleistettävyyden puutteesta. Tapaustutkimuksessa tutkijan päämääränä onkin tapauksen tiheä kuvaus ja ymmärtäminen, yksityiskohtaisen tiedon tuottaminen sekä mahdollisesti teorioiden kehittäminen ja analyttinen yleistäminen.¹³

Yksittäiseen vaatturiin ja ammattialaan kohdistuvassa tutkimuksessa on mikrohistorian ohella piirteitä myös muista ns. uusista historioidista, kuten arkipäivän historiasta ja mentaliteettitutkimuksesta. Mentaliteettihistoria pyrkii löytämään tietystä yhteisössä tietynä aikana vallinneita kollektiivisia ajattelutapoja ja niiden muutoksia.¹⁴ Tässä tutkimuksessa lehtiaineisto ilmentää suomalaisen vaaturikunnan keskuudessa vallinneita ajattelutapoja ja Vaatturi-lehden osalta myös alan ammattijärjestön näkökulmaa, jolloin tutkimus sivuaa järjestötutkimusta.¹⁵

Käytän tässä tutkimuksessa useita erilaisia aineistoja sekä erilaisia aineiston hankinta- ja analyysimenetelmiä, jotka kuvaan tarkemmin luvussa 3. Usein monimutkaista ilmiötä tutkittaessa suositellaan käytettäväksi triangulaatiota tulosten luotettavuuden lisäämiseksi.¹⁶ Edes-

---

¹⁰ Stake 1995, 3–4; 2003, 136–139.

¹¹ Eriksson & Koistinen 2005, 4–17.

¹² Ks. esim. Stake 2003, 136–137.

¹³ Yin 1994, 36–37; Stake 2003, 140–141, 156.

¹⁴ Ks. esim. Katajala 1995, 9–13; Ollila 2001, 79.

¹⁵ Järjestötutkimuksesta ks. Ollila 1993, 12–13.

¹⁶ Ks. esim. Cohen, Manion & Morrison 2000, 112–115; Creswell 2003, 196.

menneeseen henkilöön kohdistuvassa tapaustutkimuksessa ei kuitenkaan voi käyttää kaikkia tapaustutkimukselle tyypillisiä tiedonkeruumenetelmiä, kuten kohteen havainnointia ja haastattelua.¹⁷ Tässä tutkimuksessa on myös piirteitä biografisesta eli elämäkertatutkimuksesta, koska kyseessä on historiallinen kuvaus yksilön elämästä ja toiminnasta. Tutkimuksessa en kuitenkaan keskity edesmenneen Einari Tiaisen persoonaan ja luonteenpiirteisiin, elämänkulkuun tai henkilöhistoriallisiin tapahtumiin sinänsä, eikä henkilö itse pääse kertomaan tarinaansa.¹⁸ Elämänkulkuun liittyviä asioita tuon esille kontekstin luomiseksi sekä hänen vaaturitoimintansa ymmärtämiseksi ja kuvaamiseksi. Jossain määrin yhtymäkohtia on myös etnografian täysjäsenyystutkimukseen (complete-member research), koska olen tutkijana sitoutunut tutkimaani ryhmään, omaan sukuuni. En kuitenkaan ole ollut tutkittavissa tapahtumissa itse mukana enkä itse ole tutkittavan ilmiön osa.¹⁹ (Kuvaan positiotani tutkijana tarkemmin luvussa 2.2.3.)

2.2.2 Muistitieto menneisyyteen kohdistuvassa tutkimuksessa

Perinteisesti historiallisen tutkimuksen tarkoituksena on ollut tuottaa varmaa tietoa menneisyydestä keräämällä, arvioimalla, todentamalla ja yhdistelemällä erilaisia näytteitä ja todistusaineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti. Historiantutkimus on ollut ensisijaisesti lähdekriittistä ja tulkinnallista tutkimusta. Tutkimusaineistoa on jaettu jäänteisiin ja traditiolähteisiin niiden lähdekriittisen merkityksen perusteella. Muistinvaraista tietoa on esimerkiksi pidetty lähdekriittisessä ajattelussa mahdollisimman epäluotettavana.²⁰ Uudet historiantutkimuksen suuntaukset ovat saaneet vaikutteita mm. antropologiasta, jotka ovat tuoneet tutkimuksen piiriin uusia näkökulmia ja aineistoja, kuten muistitietomateriaalin.²¹ Historiallinen tieto nähdään monikerrokselliseksi, joten menneisyydestä kertovat lähteet ovat todistusvoimaltaan

---

¹⁷ Yin 1994, 8, 92.

¹⁸ Ks. esim. Denzin 1989; Creswell 1998, 50–51; Tierney 2003.

¹⁹ Ks. esim. Ellis & Bochner 2003; Heikkilä-Rastas 2003.

²⁰ Kalela 2000, 89–90; Anttila 2005, 313.

²¹ Katajala 1995, 9–21.

eritasoisia.²² Historialliset lähteet eivät siis enää ole luotettavia tai epäluotettavia, vaan eri tavoin informatiivisia. Samoin ymmärretään, että tutkija ei pysty rakentamaan analogista rekonstruktiota menneestä. Tutkimuksen tavoitteena onkin hedelmällinen tieto varman tiedon sijaan.²³ Tosin on todettava, että osa historian­tutkijoista pitää vieläkin muisteluaineistoja epäluotettavina tai hedelmättöminä aineistoina.²⁴

Haastattelemalla kerätty muistitieto on ollut tavanomaista lähdeaineistoa suomalaisissa kansatieteellisissä, esimerkiksi *­kotiteollisuuteen* liittyvissä tutkimuksissa.²⁵ Muistitietoa on pidetty luotettavana, kun se on koskenut käytännön asioita ja omakohtaisia kokemuksia. Varhemmassa kansatieteellisessä tutkimuksessa korostui evolutionistinen käsitys muistista perinnettä kantavana ja sitä sukupolvelta toiselle siirtävänä. Vasta 1990-luvulla kansatieteessä on ryhdytty kiinnittämään huomiota muistitiedon tulkinnalliseen luonteeseen. Muistaminen on aina menneisyyden uudelleen rakentamista ja tulkintaa nykytietämyksen valossa. Suullinen perinne, toisten kertomat tarinat, kietoutuvat usein muistoihin omien kokemusten lisäksi.²⁶ Muistitietoa historian­­tutkimuksen lähdeaineistona käytettäessä onkin Kalelan mukaan tärkeää tunnistaa siihen sisältyvät stereotyypit. Sellaisia ovat esimerkiksi asioiden ilmaisemisen tavat, menneitä tapahtumia koskevat uskomukset tai erilaisten ilmiöiden vakiintuneet tulkinnat. Saadakseen välitöntä informaatiota tutkimuskohteestaan on historian­­tutkijan pystytävä erottamaan omaan kokemukseen perustuva ja stereotyyppinen kertomus toisistaan.²⁷

Muistitietotutkimusta tehdään nykyään monen eri alan lähtökohdista. Siitä voidaan löytää erilaisia suuntauksia ja metodologisia periaatteita esimerkiksi sen perusteella, mielletäänkö muistitieto luotettavaksi lähteeksi, kohteeksi vai tutkimusaineiston muodostamisen apuvälineeksi. Nykyisten muistitietotutkijoiden näkemysten mukaan muistitietotutkimus sijoittuu selkeästi (empiiris)hermeneuttisen tradition piiriin, ja muistitieto nähdään luonteeltaan konstruktiivisena, eli erilaisissa muistelutilanteissa tuotettuina konstruktioina. Muistitieto-

²² Hietala 2001, 21–22.

²³ Kalela 2000, 91–93.

²⁴ Kalela 2006, 75; Ukkonen 2006, 175.

²⁵ Ks. esim. Virrankoski 1994, 22.

²⁶ Kor­kiakangas 1999, 161–171; 2006, 126–140; Pöysä 2006, 233–234.

²⁷ Kalela 2000, 102–103.

tutkimuksessa tuotetaan rekonstruktioita näistä konstruktioista.²⁸ Portellin mielestä muistitietoa tuleekin tarkastella ensisijaisesti menneisyyden tulkintana: muistitieto kertoo enemmän tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumista.²⁹

Fingerroosin ja Haanpään mukaan muistitietotutkimuksen eri muotoja voidaan tarkastella Habermasin erilaisten tiedonintressien pohjalta: muistitietotutkimus liittyy konstruktivistisen luonteensa vuoksi praktiseen ja emansipatoriseen tiedonintressiin, ymmärtävän ja kriittisen tutkimuksen alueille, vaikka selittävässä muistitietotutkimuksessa on yhtymäkohtia myös tekniseen tiedonintressiin. Selittävä muistitietotutkimus pyrkii esittämään tai selittämään erilaisia menneisyyden ilmiöitä ja joskus jopa rakentamaan syy–seuraus-suhteita. Käsitys tiedon luonteesta on rationaalinen: tärkeintä on saada tietoa siitä, mitä on tapahtunut tai miten asiat ovat olleet. Tällaisissa tutkimuksissa muistitieto on usein muuta aineistoa täydentävää tai elävöittävää, eikä muistaminen tai muistelu ole tutkimuksen kohteena. Selittävä muistitietotutkimus ja mikrohistoria ovat luonteeltaan empiiris-analyyttisiä ja usein myös monimenetelmäisiä. Tutkimustulos on menneisyyden selitys tai kuvaus, johon tutkijan ei pitäisi merkittävästi vaikuttaa.³⁰

Ymmärtävä muistitietotutkimus taas pyrkii selittämisen sijasta muistitiedon tulkintaan. Muistitieto voi olla myös tutkimuksen kohde, jolloin muistitietotutkimus voi fokusoitua muistelun prosessiin ja menneisyyden tuottamisen keinoihin. Muistelu nähdään menneisyyden tulkintana ja prosessina, jossa olennaista on antaa merkityksiä menneisyydelle, nykyisyys lähtökohtana. Tiedon tuottaminen nähdään vuorovaikutustapahtumana, dialogina tai neuvotteluna siitä, mikä tietystä menneisyyden ilmiössä on historiallista. Tutkija siis on osa tulkintojen muodostumisen prosessia, eikä voi asettua ulkopuolelle tekemään objektiivisia havaintoja ja päätelmiä. Tavoitteena on perusteltu ja uskottava tulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Yleispätevän tiedon tai totuuden tavoittelu ei ole tarkoituksenmukaista tai mahdollista. Tutkimustulos on yleensä vahvasti subjektiivinen ja monimerkityksinen rekonstruktio.³¹

---

²⁸ Fingerroos & Haanpää 2006, 28–37; Ukkonen 2006, 186–187.

²⁹ Portelli 2002, 36; 2006, 55.

³⁰ Fingerroos & Haanpää 2006, 28, 36–40; myös Ukkonen 2006, 186–188.

³¹ Fingerroos & Haanpää 2006, 28, 36–40; Ukkonen 2006, 186–188.

Muistitietotutkimuksen sitominen vain yhteen suuntaukseen on haasteellista, eikä se välttämättä ole tarkoituksenmukaistakaan.³² Nämä em. muistitietotutkimuksen muodot eivät esiinnykään tutkimuksissa näin selkeinä, vaan samastakin työstä voi löytää vaikutteita molemmista suuntauksista.³³ Tämän tutkimuksen muistitieto-osuus sijoittuu näiden kahden em. suuntauksen välimaastoon: kiinnostuksen kohteena on selittävän muistitietotutkimuksen tavoin ensisijaisesti menneisyys, se mitä on tapahtunut, mitä siitä kerrotaan sekä miten tapahtumia tulkitaan.³⁴ Tässä tutkimuksessa muistitieto täydentää muuta aineistoa, eikä muistaminen tai muistelu itsessään ole tutkimuksen kohteena. Näen muistitiedon subjektiivisena ja tulkinnallisena mutta hedelmällisenä lähteenä, jonka informantit ovat tuottaneet ja jonka avulla pyrin luomaan kuvan yksittäisen vaatturin toiminnasta.

2.2.3 Tutkijan positio

Tutkija rakentaa tulkinnoillaan menneisyyttä. Hänen ratkaisunsa ohjaavat menneisyydestä luodun kuvan muotoutumista.³⁵ Hermeneuttisessa lähestymistavassa tutkijan ennakkokäsitysten ymmärtämisen vaikuttavan analyysiin ja tulkintaan. Tutkija pyrkii ymmärtämään aineiston merkityksiä ennakkokäsitystensä ohjaamana, mutta hän myös muokkaa käsityksiään uudelleen ymmärtävän tulkinnan prosessissa.³⁶ Tämä vuoropuhelu on kehämäistä liikettä aineiston ja oman tulkinnan välillä, jossa tutkijan ymmärryksen tulisi jatkuvasti korjaantua ja syventyä. Tavoitteena on löytää todennäköisin ja uskottavin tulkinta aineistosta.³⁷

Historiallisen tutkimuksen tekijän on pyrittävä voittamaan oma kulttuurinen sidonnaisuutensa ja lähteitä tulkittaessaan huomioitava se, että tavoitteena on tutkimuskohteen ymmärtäminen sen omista lähtökohdista käsin. Lähteet on sijoitettava historialliseen aikaan ja paikkaan: jokaisella lähteellä on syntyessään ollut joku asema, tehtävä ja

---

³² Fingerroos & Haanpää 2006, 40.

³³ Ukkonen 2006, 189.

³⁴ ks. Ukkonen 2006, 189.

³⁵ Heikkinen 1995, 124.

³⁶ Gadamer 2004, 32–33.

³⁷ Laine 2001, 34–35.

merkitys omassa ajassaan. Tämä tehtävä määrää lähteen välittämän informaation sisällön. Tutkijan on perehdyttävä monipuolisesti tutkitavan aikakauden ajattelumaailmaan ja pyrittävä vuoropuheluun lähteiden kanssa.³⁸ Dialogisuusperiaatteen tarkoituksena on välttää anakronismi eli nykypäivän tulkintojen ja käsitteiden projisoiminen menneisyyteen. Erityisen varovainen tulee olla, mikäli tutkimuskohde on lähellä tutkijan omaa kulttuuria.³⁹

Historiantutkija kohtaa usein asian tai ilmiön, joka on täysin arkipäiväinen tutkimuskohteen kulttuurissa, mutta aivan outo hänen omille aikalaisilleen. Tutkijan onkin hallittava tutkimuksen kohteena olevan yhteiskunnan itsestään selvä, julkilausumaton keskinäinen tieto omansa lisäksi, eikä hän saa pitää omaa todellisuuskäsitystään ainoana oikeana. Historiantutkija on eräänlainen tulkki kahden kulttuurin välissä.⁴⁰ Muistitietoon kohdistuvassa tutkimuksessa tutkijan on ymmärrettävä paitsi muistelun ajallisia ja paikallisia tapahtumakonteksteja, myös muistin ja muistelun toiminnan periaatteita. Näin menetellen muistitietoaineistojen analyttiset ja tulkinnalliset erityispiirteet nousevat selkeämmin esille, aineistoon ei liitetä perusteettomia analogioita eikä tehdä aineistosta ylitulkintoja.⁴¹

Tässä tutkimuksessa pyrin voittamaan oman kulttuurisen sidonnaisuuteni tutustumalla aluksi vaaturityön ja Einari Tiaisen kontekstiin aiemmasta historiasta käsin. Tutkin niin rääätälintoiminnan historiaa Suomessa, Einari Tiaisen isän August Tiaisen ja muiden aikalaisräätelien työskentelyä kuin maaseudun elinoloja ja käytettyjä vaatteita, jotta voin ymmärtää tutkimuksen kohteena olevan vaaturitoiminnan lähtökohtia ja kontekstia. Tutkimuksen aluksi pyrin siis lisäämään omaa asiantuntemustani tutkimuskohteen kontekstista, jotta voin tulkita lähteiden, kirjallisten tuotosten ja konkreettisten vaatteiden välittämää sanomaa oman aikakautensa tuotoksina. Konkreettisen käsityötuotteen, vaatteen välittämä tieto on rajallista ja painottuu tuotteen visuaalisiin, materiaalsiin ja rakenteellisiin ominaisuuksiin. Tutkimalla rinnakkain erilaisia aineistoja pyrin laajentamaan vuoropuhelua ja syventämään analyysia.⁴²

³⁸ Kalela 2000, 88, 92–93; Kinnunen 2001, 55–56.

³⁹ Ollila 1995, 11; Kalela 2000, 88.

⁴⁰ Kalela 2000, 195–197, 244.

⁴¹ Korkiakangas 2006, 131.

⁴² Ks. Ollila 1995, 11; Sipilä 2004.

Tutkijan oma subjektiivisuus, aikaisemmat tiedot ja kokemukset, kiinnostuksen kohteet sekä työ- ja henkilöhistoria vaikuttavat koko tutkimusprosessiin: aiheen valintaan, tutkimuskysymysten tekemiseen, aineiston keruuseen ja analysointiin sekä raportointiin. Tässä tapauksessa tietoni ja kokemukseni pohjautuvat vaatetusalan artemoni-koulutukseeni sekä mikrohistoriallisessa osuudessa läheiseen sukulaisuuteeni tutkimuskohteen ja monen informantin kanssa, ja niinpä sekä tutkimuspaikkakunta että konteksti ovat minulle ennestään tuttuja. Koko tutkimusaiheen valintaan vaikutti se, ettei minulla ollut aikaisempaa tietoa isoisäni Einari Tiaisen vaaturityöstä tai suomalaisen vaaturitoiminnan kehityksestä. Einari Tiaisen vaateenvalmistusta onkin tutkittu lähes kuin tuntemattoman henkilön toimintaa, koska omia muistoja hänen vaateenvalmistustoiminnastaan minulla ei ole. Hänen vaaturitoimintansa loppui ja hän kuoli ollessani lapsi.

Omat muistoni ja kokemukseni eivät siis ole tutkimuksessa mukana, kuten esim. omaan perheeseen kohdistuneissa folkloristisissa tutkimuksissa.⁴³ Omaan perheeseen kohdistuvan tutkimuksen etuna kulttuuritutkijat näkevät läheisen tuttavuuden, yhteiset kokemukset, luottamuksen ja yhteistoiminnan, joita ulkopuolisen tutkijan olisi mahdoton saavuttaa. Haittana taas ovat esimerkiksi tutkijan roolin, tutkimuksen ja yksityiselämän sekoittuminen sekä tutkijan että tutkittavien näkökulmasta.⁴⁴ Haanpään mukaan huomiot omaan perheeseen liittyvän tutkimuksen eduista ja haitoista ovat kohdistuneet lähes yksinomaan aineistonkeruutilanteiden käytäntöihin. Sen sijaan vähemmälle huomiolle on jäänyt omaa kulttuuriaan ja sukuaan tarkastelevan tutkijan kriittisen otteen analysointi tai se, kuinka tietoinen tutkija on tarkastelemastaan asiasta.⁴⁵ Tämän tutkimuksen haastattelutilanteissa olen ollut sekä sukuni jäsen että haastattelua tekevä tutkija, jonka omat muistot eivät ole haastattelussa mukana. Muistitietoa aineiston analyysissä en ole yrittänyt tavoittaa muistelijoiden omia tulkin-toja, vaan kiinnostukseni on kohdistunut menneen vaateenvalmistus-toiminnan ymmärtämiseen ja kuvaamiseen. Pidän lähimenneisyyden vaaturitoimintaa tärkeänä ja arvokkaana tutkimisen kohteena, yhtenä mielenkiintoisena osana katoavan käsityöammatin tutkimisessa.

---

⁴³ Ks. esim. Vuorinen 2002; Haanpää 2005.

⁴⁴ Scheiberg 1990; Vuorinen 2002.

⁴⁵ Haanpää 2005.

Tutkijan käsityöhön ja materiaaleihin liittyvä asiantuntemus heijastuu väistämättä käsityötieteen tutkimuksissa tehtyihin tulkintoihin. Koskennurmi-Sivosen muotialonki-tutkimuksessa tutkijan osallistuminen ja ”käsien avulla ajatteleva”, eli vaatteiden konkreettinen valmistus auttoivat sekä tiedon hankkimisessa että käsitteellistämässä. Käsityötieteen keskeinen lähtökohta on ollut Koskennurmi-Sivosen mukaan se, että tutkijalla on jonkin asteista tutkittavan taidon hallintaa ja tätä kautta herkkyyttä nähdä, kuulla tai tuntea ja siten tulkita ja käsitteellistää sitä, miten ja miksi toinen taitaja tekee niin kuin tekee.⁴⁶ Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että oma vaatealan koulutukseni on painottunut naisten vaatteiden valmistamiseen, ei vaatturityöhön, joten en ole vaatturialan tai sen työmenetelmien erityisasiantuntija. Myös aikaisemmat opinnäytetyöni ovat naisten tilausompeeluun liittyviä eivätkä historian tutkimuksia.⁴⁷

---

⁴⁶ Koskennurmi-Sivonen 1999, 99, 101; ks. myös Koskennurmi-Sivonen 1998, 97–98; 2002, 184.

⁴⁷ Kaipainen 1996, 1997, 2000a.

3 TUTKIMUKSEN AINEISTOT JA NIIDEN ANALYSOINTI

3.1 Vaatturitutkimuksen osa-alueet

Koska tässä tutkimuksessa on erilaisia aineistoja ja menetelmiä, olen koonnut oheiseen taulukkoon tutkimuksen eri osa-alueet, siihen liittyvä tutkimusaineiston, analyysimenetelmät ja kunkin osa-alueen kysymyksenasettelun tutkimustehtävään vastaamiseksi. Seuraavissa luvuissa kuvaan tarkemmin aineiston ja sen keruumenetelmät sekä aineistoihin sovelletut analyysimenetelmät.

Taulukko 1. Tutkimuksen osien kokoava tarkastelu

Historian kartoitus			
Osa-alue	Tutkimustehtävä	Tutkimusaineisto	Analyysimenetelmät
Räätälin-toiminnan historia Suomessa Toiminta maaseudulla, esimerkkinä August Tiainen	Taustatietojen selvittäminen myöhemmän vaatturi-toiminnan ymmärtämiseksi	Vaatturi-lehden vuosikerrat 1899– Vaatetustyöläinen-lehden vuosikerrat 1914– Vaattureiden oppimateriaalit Aiemmat tutkimukset ja historiikit Muistitiedot: Haastattelut, SKS KRA SR -keräyksen kirjoitukset, Museoviraston kyselyjen kirjoitukset	Tietojen vertailu ja tulkinta

Varsinainen tutkimus			
Osa-alue	Tutkimustehtävä	Tutkimusaineisto	Analyysimenetelmät
Vaatturi-toiminta Suomessa 1920–60-luvuilla Asiakas- ja ammatti-lehtien näkökulma vaatturi-toimintaan	Vaatturitoiminnasta välitetty kuva Vaatturitoiminnassa tapahtunut kehitys ja muutos Asiakas- ja ammattilehtien ja niiden taustatahojen osuus toimintaan	Kuusisen Uutiset vuosikerrat 1928–1962 , muut Kuusinen Oy:n julkaisut Vaatturin vuosikerrat 1920–1969 Vaattureiden oppimateriaalit Vaatetustyöläinen-lehden vuosikerrat 1914–1930 SKS KRA SR -keräyksen kirjoitukset	Sisällön-analyysi, vertailu ja tulkinta
Einari Tiaisen vaatturi-toiminta Etelä-Karjalan maaseudulla 1920–60-luvuilla Ilmari Tiaisen vaatturi-toiminta Enni Tiaisen ja Hanna Kokkosen ompelu-toiminta	Vaateenvalmistus, asiakkaat, tuotteet Toiminnan kannattavuus, kehitys ja muutos Maalaisvaatturin toiminta suhteessa ompelija-sisarten toimintaan	Vaatturitoimintaan liittyvät: Tilaus- ja mittakirjat Kassakirjat Vaatteet (28 kpl) Ilmari Tiaisen jäämistö 21 informantin muistitiedot Ompelutoimintaan liittyvät: Vaatteet (10 kpl) 14 informantin muistitiedot	Määrällinen analyysi Artefakti-analyysi Sisällön-analyysi, vertailu ja tulkinta

3.2 Tutkimusaineistot

3.2.1 *Räätälintoiminnan historiaan liittyvä aineisto*

Vaatturityössä tiedot ja taidot ovat perinteisesti siirtyneet suullisen tiedon ja tekemisen välityksellä. Varhaisia dokumentteja, teoksia tai tutkimuksia alalta ei suomeksi paljon ole. Suomalaisen vaatturitoiminnan historiastakaan ei ole olemassa yhtenäistä julkaisua Vaatturiliiton historiikkeja lukuun ottamatta.¹ Vaatturityöhön liittyvästä ulkomaisesta tutkimuksesta sekä vaatteiden, muodin ja pukeutumisen tutkimuksesta voi löytää jotain alan historiaan liittyvää tietoa. Näitä olen hyödyntänyt taustakontekstia kuvatessa. Koska tätä tietoa on kuitenkin vähän saatavilla, olen tutkinut suomalaista räätälintoimintaa myös alan julkaisujen avulla. Historiikkien ja tutkimusten lisäksi historiaosuuden aineistona ovat olleet Vaatturi-lehden (VA) vuosikerrat ilmestymisvuodesta 1899 lähtien, Vaatetustyöläinen-lehden vuosikerrat 1914–1930 sekä alan oppikirjat.

Tässä tutkimuksessa on myös kahdenlaista muistitietoaineistoa: aiemmin tehtyjen keruukilpailujen kirjoituksia ja tätä tutkimusta varten kerättyä muistitietoa. Maalaisvaattureiden varhaisempaan historiaan liittyvien yksityiskohtien selvittämiseksi tutkin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston vuoden 1976 keruukilpailun kirjoituksia Suutarista ja räätälistä vaihtoyöntekijäksi. Niissä 350 kirjoittajaa muisteli vapaamuotoisesti entisajan räätäleitä ja muita ompelutyöntekijöitä.² Räätälien toimintaan keskittyvistä kirjoituksista tutkin Itä-Suomen alueelta tulleita muistelukirjeitä sekä räätäleiden, heidän vaimojensa ja oppilaidensa kirjoituksia. Tätä perinneaineistoa ovat aiemmin hyödyntäneet mm. Halonen sekä Oittinen.³ Oittisen mukaan tämän ajallisesti epätarkan, mutta pääosin 1900-luvun alkukymmeneen keskittyvän aineiston muistitiedoissa elävät stereotyyppit: osa kertojista toistaa omin sanoin yleisenä pidettyjä tietoja, eikä muistele tiettyä paikkakuntaa tai henkilöä.⁴ Historiaosuuden aineistona olen käyttänyt myös Museoviraston keruuarkiston kyselyjen vastauk-

---

¹ Kallio 1945ab; Paavola 1995.

² SKS KRA. SR 1976.

³ Halonen 1988; Oittinen 1999.

⁴ Oittinen 1999, 58–59, 79.

sia. Laajoista kansanperinteen kyselyistä olen läpikäynyt osiot Ammatikäsityö, Ompelukone, Ompelukurssit sekä 1900-luvun vaateparsa ja näistä tutkinut kaikki Parikkalan, Saaren ja Uukuniemen kuntien alueelta tulleet vastaukset.⁵

Tausta-aineistona tutkimuksessa olen käyttänyt mm. 1900-luvun alun Kotiliesi-lehtiä ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Suomen murteiden sana-arkistossa olevaa, vuonna 1974 Vaatturi-lehdessä ilmestynyttä Sanakilpa räätäleille -kyselyn vastausaineistoa (20 kpl) sekä Savonlinnan Käsityö- ja tehdasyhdistyksen arkistoa.⁶ Eri arkistojen tiedoista ja kyselyvastauksista ei löytynyt tietoa Einari tai August Tiaisesta tai heidän sukulaisistaan. Sen sijaan niistä löytyi tietoa räätälintoiminnan historiasta, ko. alueen ammatikäsityöstä, käytetyistä vaatteista, ompelukoneista sekä räätälien työvälineistä ja niistä käytyistä käsitteistä. Arkistolähteisiin olen tutkimuksessa viitannut kunkin arkiston antamien ohjeiden mukaisesti.

3.2.2 *Asiakas- ja ammattilehdet*

Varsinaisen tutkimuksen lehtiaineisto käsittää ajan 1920-luvulta 1960-luvun loppuun. Se sisältää vaattureille suunnatut lehdet: Kuusinen Oy:n julkaiseman asiakaslehden Kuusinen Uutiset sekä Vaatturiliiton julkaisema Vaatturin. Lisäaineistona käytin Kuusinen Oy:n muita julkaisuja. Tutkimuksen kirja-aineistona käytin vaatturialan oppikirjoja sekä vertailukohtana muuta ompeluun liittyvää aikalaiskirjallisuutta.

Kuusinen Oy ryhtyi julkaisemaan vuonna 1928 liikkeen yli tuhatta vaatturiasiakasta varten ammatti- ja mainoslehteä Kuusinen Uutiset, jossa käsiteltiin kangastilausten lisäksi mm. vaatturin liikkeenhoitoa ja ammatinharjoittajia koskevia ohjeita.⁷ Kuusinen Uutiset ilmestyi vuosina 1928–1962 yhteensä 165 kertaa. Lehti oli melko vaatimaton mustavalkoinen julkaisu, jossa oli alkuaikojen kahdeksan sivun jälkeen keskimäärin 16 sivua/lehti. Lehti ilmestyi 6–7 kertaa vuodessa, mutta

---

⁵ *Ammattikäsityö* MV:K16 1969; *Ompelukone* MV:K20 1973; *Ompelukurssit* MV:K20 1973; *1900-luvun vaateparsa* MV:K21 1974.

⁶ Suomen murteiden sana-arkisto (SMSA).

⁷ Viherjuuri 1945, 48–50.

vuodesta 1942 lähtien vain neljä kertaa vuodessa. Toisen maailmansodan aikaisen paperin säännöstelyn takia Kuusisen Uutiset ilmestyi harvemmin ja supistetussa koossa, esimerkiksi syyskuun 1939 numeron jälkeen lehti ilmestyi seuraavan kerran vasta talvisodan loputtua huhtikuussa 1940. Kuusisen Uutiset oli aluksi ilmainen vaattureille, mutta muuttui myöhemmin maksulliseksi.⁸

Tutkimusaineistona olivat Kuusisen Uutisten kaikki ilmestyneet lehdet.⁹ Jaoin Kuusisen Uutiset -aineiston kolmeen osaan vuosikymmenittäin ja yhteiskunnallisten tapahtumien perusteella: ensimmäinen osa kattaa lehden alkuvuodet sota-aikaan saakka, toinen osa sota-ajan ja siitä selviytymisen vuodet ja kolmas osa Suomen vaurastumisen vuodet lehden lopettamiseen saakka.¹⁰ Tutkimuskohteena oli lehden koko sisältö, tekstien ohella myös kuvat, artikkelit ja mainokset. Pääpaino oli kuitenkin teksteissä, jotka hallitsivat lehden sisältöä. Kopioin kaikkien lehtien kaikki sivut analysoinnin helpottamiseksi. Koska tutkimuskohteena oli erityisesti Kuusisen Uutisten sisältö vaattureiden näkökulmasta, tärkeimpiä analyysin kohteita olivat lehtiaineiston kaksi ensimmäistä osaa. Ilmestymisaikanaan Kuusisen Uutiset muuttui täysin vaattureille suunnatusta lehdestä myös vaatteiden vähittäiskauppiaille suunnatuksi, mikä näkyi lehdissä etenkin 1950-luvulta lähtien.

Vaatturi-lehti on Kuusisen Uutisten tavoin ollut 1960-luvulle saakka suhteellisen vaatimaton mustavalkoinen julkaisu. Lehti ilmestyi 10–12 kertaa vuodessa, mutta 1960-luvulla ilmestymiskerrat vähenivät ensin kahdeksaan, sitten kuuteen kertaan vuodessa. Lehden sivumäärät ovat vaihdelleet n. 12–24 sivuun aikakaudesta riippuen. Vaatturi-lehden vuosikerrat 1920–1969 toimivat tukena ja toisaalta kontrastina Kuusisen Uutisten analyysille. Vaatturi-lehden vuosikerroista selasin kaikki lehdet. Niistä kopioin tutkimuksen kannalta mielenkiintoiset ja tärkeät artikkelit, muotikuvat ja mainokset sekä lähes kaikki kaavoitus- eli leikkuuohjeet. Paperimäärältään Vaatturi-lehdistä kopioitu tutkimusaineisto oli yli kaksinkertainen verrattuna Kuusi-

⁸ 1930-luvulla lehden vuosikerta maksoi 15 mk ja sotien jälkeen vuonna 1945 hinta nousi 40 mk:aan. Lehden hintaa nostettiin viimeisen kerran vuonna 1958, jolloin vuosikerta maksoi 100 mk.

⁹ 165 kpl, yhteensä 2566 sivua.

¹⁰ Ensimmäinen osa 1928–1938 (66 lehteä/1006 sivua), toinen osa 1939–1949 (50 lehteä/832 sivua) ja kolmas osa 1950–1962 (49 lehteä/728 sivua).

sen Uutisten aineistoon.¹¹ Myös Vaatturi-lehti sisältää enimmäkseen tekstiaineistoa. Lehtien vähäisempi kuva-aineisto käsittää kaavoitus- eli leikkuuohjeita, muotikuvia (piirroksia ja myöhemmin valokuvia), muita valokuvia sekä mainoksia. Kuvatkin olivat tutkimuksen kohteena, joskaan analysoinnissa en erityisesti keskittynyt niiden välittämisiin viesteihin.

Kuusisen Uutisten ja Vaatturi-lehden levikeistä ei ole tarkkaa tietoa. Aluksi Kuusisen Uutiset lähetettiin ilmaiseksi kaikille Kuusinen Oy:n yli tuhannelle vaatturi-asiakkaalle. Parhaimmillaan Kuusisella oli yli 1700 asiakasta ja 1940-luvulla lehden painoksen mainitaan olleen 2000 kpl. Vaatturi-lehti taas oli liiton jäsenten lehti. Ennen 1940-lukua Suomen Vaatturityöntantajain Liitossa oli vain pari sataa jäsentä, mutta vaattureiden yhteistyön lisääntymisen myötä liiton nimi vaihtui vuonna 1942 Suomen Vaatturiliikkeenharjoittajain Keskusliitoksi (lyhennettynä Vaatturiliitoksi) ja jäsenmäärä kohosi moninkertaiseksi. Suurimmillaan liiton jäsenmäärä oli vuonna 1949, jolloin jäseniä oli yli 1300.¹²

Kuusinen Oy:n julkaisema lehti Kuusisen Uutiset antaa kangastukkuyrityksen näkökulman ja Vaatturi-lehti taas ammattiliiton ja paikallisyhdistysten näkökulman aikakauden tapahtumiin ja toimintaan. Einari Tiainen ilmeisesti luki kumpaakin lehteä, vaikka tarkkoja tietoja siitä, kuinka kauan hänelle ko. lehdet tulivat, ei ole. Todennäköisesti Einari Tiaiselle tuli Kuusisen Uutiset ainakin 1930–40-luvuilla. Vuonna 1943 tapahtuneen Itä-Savon jäsenyhdistyksen perustamisen jälkeen hän liittyi Vaatturiliittoon, jolloin hänelle ilmeisesti tuli Vaatturi-lehti.¹³

---

¹¹ Noin 6500 sivua.

¹² Kuusisen Uutiset -lehden päätoimittajina ovat olleet Eino Hirvonen (1933–1935), Kai Kivijärvi (1936–1937), Matti Viherjuuri (1938–1946, 1953–1956), Matti Kauppinen (1946–1952) ja Reijo K. Kuusinen (1957–1962). Vaatturi-lehdessä päätoimittajina ovat toimineet Vilho Pyllkö (1899–1903), Liinus Aalto (1904–1918), Leo Niska (1919–1942), Antti Teodor Eronen (1942–1959), Gunnar Hemming Nyman (1959–1960), Abel Karvinen (1960–1961) ja Eirik Gronstedt (1961–1973). Vaatturi-lehteä julkaisevan liiton nimenä ovat olleet Suomen Yleinen Räättäilyyhdistys, Suomen Räättäilyöntantajain yhdistys, Suomen Vaatturityöntantajain Liitto sekä Suomen Vaatturiliikkeenharjoittajain Keskusliitto.

¹³ Einari Tiainen oli mukana yhdistyksen toiminnassa, sen hallituksessakin yhden kauden. Hänen tilikirjoistaan löytyvät maininnat *ammattilehtien* tilausmaksusta vuosina 1953–58 sekä Vaatturi-lehden maksusta vuosina 1961–62.

Lisäaineistona olevista, Kuusinen Oy:n muista julkaisuista Miehen Muoti oli vaattureiden ja heidän asiakkaidensa lehti. Se esitteli miesten muotia värillisin piirroskuvin sekä Kuusisen valikoimissa olevia kangaita ja asusteita. Tämä vuosina 1931–1935 julkaistu, aluksi kahdesti vuodessa ilmestyvä lehti oli tarkoitettu ohjeistamaan pukeutumista sekä osaltaan edistämään Kuusisen kangasmyyntiä; asiakas pystyi vaatturin luona tai muualla perehtymään miesten muodin saloihin ja tilaamaan uusimman muodin mukaisen puvun.¹⁴ Vuonna 1936 Miehen Muoti -lehti muutettiin 6 kertaa vuodessa ilmestyväksi miesten aikakauslehdiksi nimeltään Aika ja Mies. Miehen Muoti oli tarkoitettu vaattureille ja heidän välityksellään levitettäväksi, mutta Aika ja Mies oli tarkoitettu jo suurelle yleisölle. Uusi lehti käsitteli muoti- ja pukeutumiskysymysten lisäksi muitakin asioita. Aika ja Mies -lehti muuttui vuonna 1959 Aika ja Me -nimiseksi, myös naisille suunnatuksi muoti- ja yleisaikakauslehdiksi, joka mm. mainosti Kuusinen Oy:n valmisvaatteita. Kuusinen julkaisi Aika ja Me -lehteä vuoteen 1967 saakka. Lisäksi Kuusinen julkaisi mm. Helsingin Vaatturikerhon toimittaman Missä vika? Vaatturin virhekirjan sekä oman historiikkinsa.¹⁵

Miehen Muoti- ja Aika ja Mies -lehdistä aineistona olivat vain vaatturin työhön läheisesti kuuluvat asiat, kuten pääkirjoitukset, muotiohjeet, kangasesittelyt sekä Kuusisen toimintaan liittyvät artikkelit ja mainokset. Aika ja Me -lehdessä olleet kangas- ja turkismateriaaliartikkelit kuvaavat Kuusisen myös vaattureille suunnattua valikoimaa ko. aikana. Vaatturin ja ompelijan työn vertailu-aineistona käytin myös naisten pukuompeluun liittyviä teoksia, oppikirjoja ja lehtiä, kuten vuodesta 1945 ilmestynyttä Sorja-lehteä¹⁶ sekä Kotiliesi-lehtiä.

---

¹⁴ Miehen Muoti -lehden kilpailijana oli esim. vuosina 1938–1939 ilmestynyt, Helsingin Uuden Pukutehtaan julkaisema Mies ja Muoti -lehti, joka mm. mainosti tilauspukimoaan ja asusteosastoaan lehdessään ja kertoi nykymuodista, *kevään kuoseista* (Mies ja Muoti 1938/1; 1939/1, 6).

¹⁵ Luomajoki, Paananen, Sulkuranta & Viherjuuri 1940; Viherjuuri 1945.

¹⁶ Lehden nimi on vaihdellut, lähteenä on käytetty lehtiä Sorja, Sorja jokanaisen muotikuva, Sorja muotikuvasto sekä Sorjat pukimet.

3.2.3 Kirjalliset dokumentit, vaatteet ja muut esineet

Einari Tiaisen vaatturitoimintaa pystyi tarkastelemaan asiakasmäärien ja tilausten sisällön osalta vuodesta 1945 lähtien sekä myyntitulojen ja tilikausien tulosten osalta vuodesta 1953 lähtien. Aineistona olivat tilaus- ja mittakirjat vuosilta 1945–70, kassakirja vuosilta 1953–54 sekä tase- ja inventaarikirjat vuosilta 1953–62. Muita Einari Tiaisen vaatturitoimintaa kuvaavia kirjallisia dokumentteja, materiaaleja, kaavoja tms. ei ole säilynyt. Einari Tiaisen käyttämät mittakirjat olivat Vaatturiliiton vuonna 1944 kehittämiä yhdistettyjä hinnoitteluja ja mittakirjoja. Ne suunniteltiin ja toteutettiin huomioimaan kaikki sota-ajan hintasäännöstelyn (hinnoittelupäätöksen) vaatimat hintaym. merkinnät asiakkaan mittojen lisäksi. Kirjan yhdelle sivulle mahtui kolmen tilauksen tiedot. Kirjaan liittyi erillinen, pienempi hinnoittelukirja korjaus- yms. töihin, joihin asiakkaista ei otettu mittaa.¹⁷ Näitä kirjoja ei tutkimusaineistossa ole säilynyt, mutta Einari Tiainen oli merkinnyt ”mitattomia tuloja” mittakirjojen alkulehdille.

Tilaus- ja mittakirjaan Einari Tiainen merkitsi jokaisen vaatetilauksen tilausjärjestyksessä. Tilaukseen merkittiin päiväys, asiakkaan nimi, hänen vartalonsa mitat numerosarjoina sekä kankaan tiedot tilausnumerona. Tehtävä vaate tai asukokonaisuus, sen myyntihinta, kankaan ja tarvikkeiden hinnat sekä työpalkat oli merkitty vain osaan vaatteita. Einari Tiaisen tilaus- ja mittakirja toimi ilmeisesti myös kassakirjana vuodesta 1955 lähtien, minkä jälkeen joka tilaukseen merkittiin vähintään vaateen myyntihinta systemaattisesti. Einari Tiainen käytti ainakin vuosina 1953–54 sellaista kassakirjaa, joka oli kirjanpitolain mukaisesti suunniteltu enintään viisi apulaista työllistävän pienliikkeenharjoittajan kirjanpitoa varten. Koska hän vuoden 1954 jälkeen merkitsi myyntitulot tilaus- ja mittakirjaan, hänellä ei ilmeisesti enää tuolloin ollut ulkopuolisia apulaisia palveluksessaan. Itsenäiset ammatinharjoittajat, joilla ei ollut apulaisia vaimonsa tai lastensa lisäksi, selvisivät kirjanpidostaan pelkällä tulojen ja menojen kassakirjamerkinnoilla sekä vuosittaisella omaisuus- ja velkaselvityksellä. Vuonna 1947 voimaan tulleen lain mukaan niiden vaatturiliikkeiden kirjanpitovelvollisuus, joissa oli enintään viisi apulaista, oli laajempi.¹⁸

---

¹⁷ VA 1944/2, 35; 1944/4, 73.

¹⁸ VA 1947/3, 49; ekonomi Ahola, VA 1953/11, 288–289.

Tilaus- ja mittakirjat toimivat myös linkkinä tutkittaviin vaatteisiin ja haastatteluihin. Kirjojen tietoja käytin haastatteluissa muistamisen apuvälineenä. Tutkimusaineiston vaatteet taas antoivat sellaista konkreettista informaatiota vaateenvalmistuksen prosesseista, jota muuten olisi ollut vaikea saavuttaa. Tutkittavat vaatteet ovat Einari Tiaisen valmistamia ja peräisin pääosin 1950–60-luvuilta. Olen kerännyt ne informanteilta sekä lehti-ilmoituksella (ks. liite 1). Einari Tiaisen tekemiä vaatteita sain 26 kpl ja hattuja kaksi. Lehti-ilmoitus tuotti neljän Einarin Tiaisen tekemän vaateen lisäksi kymmenen Enni Tiaisen tekemää vaatetta, sekä valokuvia vaatteista, jolloin vaatturin ja ompelijan tekemien vaatteiden vertailu mahdollistui. Tutkittavia vaatteita oli kuitenkin vähän, ja ne on tehty vain muutamille yksittäisille henkilöille, minkä olen ottanut huomioon tulosten tulkinnassa. Koska olen myös verrannut tutkittavia vaatteita haastattelujen yhteydessä informanttien valokuva-aineistoihin, perustuu yleiskuva etenkin Enni Tiaisen tekemistä vaatteista kymmentä konkreettista vaatetta laajempaan aineistoon. Tutkimuskohteena olleet Einari Tiaisen tekemät vaatteet olivat pääasiassa miesten vaatteita: tummia villakankaisia pukuja ja niiden osia sekä päällystakkeja ja turkkeja. Enni Tiaisen tekemät vaatteet olivat erivärisiä ja -materiaalisia naisten leninkejä ja tyttöjen mekkoja. Melkein kaikki naisten leningit oli tehty yhdelle jo kuolleelle henkilölle. Näiden leninkien osalta ei voi tietää, kuinka paljon asiakas itse oli vaikuttanut malleihin ja rakenteisiin tai kuinka paljon ompelija oli suunnitellut ja valmistanut vaatteet omaan totuttuun tapaansa. Tarkemmin vaatteet on kuvattu sivulla 268–272.

Vaatteita ei löytynyt paljon, koska vanhoja vaatteita ei ole pidetty tarpeellisena säilyttää. Tavallisen maalaisvaatturin tai ompelijan tekemät vaatteet ovat olleet osin tavallisia käyttövaatteita, osin arvokkaita juhla-asuja. Hyväkuntoiset, vieläkin pidettävät ja lähinnä erityisen arvokkaat, muistoarvoiset vaatteet tai juhlavaatteet, kuten vihkipuku, oli säilytetty. Pukujen ja turkkien arvokas hankintahinta, hyvät materiaalit, niiden hyvä istuvuus ja yhä jatkuva käyttökelpoisuus ovat olleet säilyttämisen syitä. Toki osa oli säästetty muistoina edesmenneestä vaatturi-isästä tai menneistä tapahtumista. Suurin osa tämän tutkimuksen vaatteista lahjoitettiin tai lainattiin pitkäaikaisesti tutkimuskäyttöni. Osa vaatteista on kuitenkin vielä omistajansa käyttövaatteina. Omistajilleen palautetut vaatteet olen dokumentoinut: videoin tai valokuvasin vaatteet, ja vaatturin tekemät vaatteet myös kuvailin sanallisesti nauhalle. Tämän nauhoitetun puheen litteroin.

Vaatteiden ja dokumenttien lisäksi olen tutkimuksessa hyödyntänyt Einari Tiaisen veljen, vaatturi Ilmari Tiaisen, jäämistöä. Tutkin ja valokuvasin hänen käyttämiään koneita, silytysvälineitä, kaavoitus- eli leikkuuohjeita, paperikaavoja, pienvälineitä sekä tarvikkeita, koska ne kuvastavat hyvin maalaisvaatturin toimintatapoja. Einari Tiaiselta ei vastaavaa jäämistöä ole säilynyt, mutta samaan aikaan samalla paikkakunnalla toimineen, joskin kahdeksan vuotta nuoremman vaatturi-veljen käyttämät laitteet ja välineet olivat todennäköisesti melko samankaltaiset kuin vanhemman veljensä Einarin. Tätä myös varmistin informanteilta Ilmari Tiaisen jäämistöstä otettujen valokuvien avulla.

3.2.4 Informanttien muistitiedot

Pääosan muistitiedoista keräsin haastatteleamalla Ilmari Tiaista (1916–2000), Einari Tiaisen asiakkaita, Einarin ja Ilmarin lapsia ja muita asiakkaina olleita sukulaisia, Einarin naapurina, Kuusinen Oy:n myyntiedustajaa sekä edesmenneiden ompelijasisarten Enni Tiaisen (1895–1981) ja Hanna Kokkosen (1898–1965) asiakkaita. Informanteja ja säilyneitä vaatteita etsin myös lehti-ilmoituksella (liite 1), joka tuotti 11 yhteydenottoa. Näiltä lehti-ilmoituksen perusteella yhteyttä otaneilta henkilöiltä sain tietoja sekä sähköpostitse, kirjeitse että henkilökohtaisilla haastatteluilla. Vaatturitoimintaan liittyviä tietoja sain yhteensä 21 informantilta ja ompelutoimintaan liittyviä tietoja 14 informantilta. Koska osa näistä oli samoja henkilöitä, yhteensä informanteja tutkimuksessa oli 28. (Ks. luettelo sivulla 266–267.)

Laadullisessa tutkimuksessa tulkinta jakautuu koko tutkimusprosessiin, eikä tutkimusprosessia aina voi pilkkoa toisiinsa seuraaviin vaiheisiin.¹⁹ Tässä tutkimuksessa olen analysoinut ensimmäisiä haastatteluaineistoja aineiston keruun vielä jatkuessa. (Aineiston analysoinnista kerron tarkemmin luvussa 3.3.) Aloitin aineiston keruun vuonna 1999 Ilmari Tiaisen haastattelulla sekä etsimällä vaatteita. Haastatteluja tein lisää vuosien 2002–2007 aikana. Muistamisen helpottamiseksi tein osan haastatteluista 2–3 henkilön ryhmähaastatteluina yksilöhaastattelujen sijasta. Ryhmähaastattelun etu yksilöhaastatteluun verrattuna on, että siinä voi saada rikkaampaa tietoa, koska osallistujat voivat yhdessä muistella sekä tukea ja rohkaista toinen toisiaan. Ryhmähaas-

---

¹⁹ Eskola & Suoranta 1998, 16.

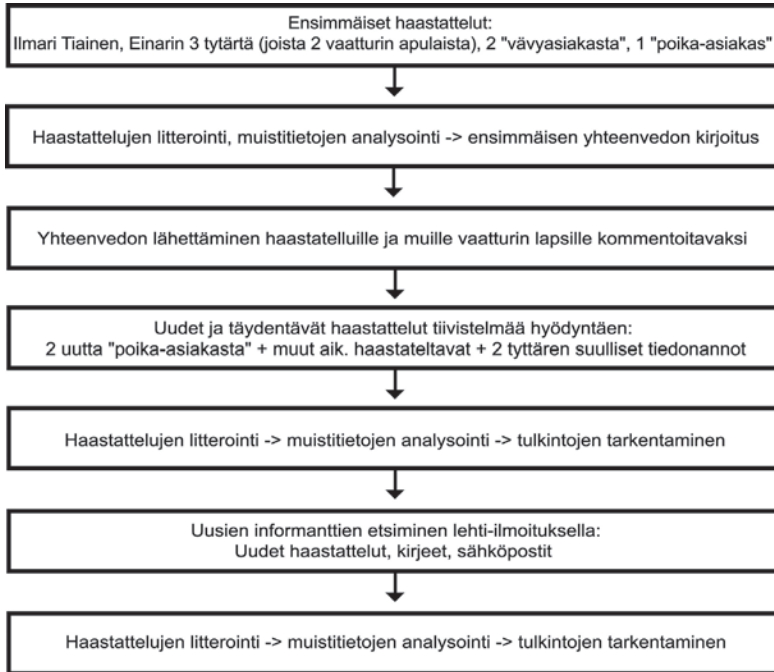
tatteluja käytin myös yksilöhaastattelujen ohella lisäämään aiemmista yksilöhaastatteluista saatua tietoa.²⁰ Osaa informanteista siis haastattelin useaan kertaan. Joissain haastatteluissa käytin tehtyjä vaatteita ja vanhoja valokuvia sekä Einari Tiaisen tilaus- ja mittakirjoja muistamisen apuna ja keskustelun kohdentajana sekä joidenkin vaatteiden ajalliseen paikantamiseen.

Oheiseen kuvioon (kuvio 3) olen kuvannut muistitietoaineiston keräämisen vaiheet. Ensimmäisessä tutkimusvaiheessa kokosin seitsemän informantin muistitietoihin perustuvan yhteenvedon Einari Tiaisen vaaturitoiminnan luonteesta. Tämän 22-sivuisen selostuksen lähitin 13.1.2004 kaikille vaaturin kahdeksalle elossa olevalle lapselle ja heidän puolisoilleen kommentoitavaksi. Etukäteen kommentoitavaksi lähetetty yhteenvedo toimi sekä uusien haastattelujen että aikaisempien informanttien uusintahaastattelujen pohjana. Tällä pyrin tiedon kumuloitumiseen. Halusin osoittaa haastateltaville, mitä tietoja on jo kerrottu sekä kysyä, pitävätkö yhteenvedoon tehdyt tulkinnat paikansa, mitä tekstistä vielä puuttuu ja mitä lisää haastateltavat osaavat kertoa. Litteroin myös toisen haastattelukierroksen nauhoitetut haastattelut sanatarkasti ja kirjoitin ylös puhelimesta saadut kommentit. Lähisukulaisille tehdyn toisen haastattelukierroksen myötä tulkinnat tarkentuivat. Se ei olennaisesti tuottanut uutta aineistoa tutkimukseen, joten etsin uusia informantteja muun muassa lehti-ilmoituksella. Uudet informantit toivat etenkin ompelija-sisarten toimintaan ja Ilmarin vaaturitoimintaan liittyvää tietoa. Tämän jälkeen lopetin haastatteluaineiston keruun, koska totesin aineiston kylläntyneen.²¹

---

²⁰ Eskola & Suoranta 1998, 95–96.

²¹ Informanttien muistitiedot toistivat aiemmin kerrottua, joten hankittu aineisto todettiin riittäväksi ja tuovan esiin tällä aineistonkeruutavalla saatavan tiedon. Kylläntymisestä eli saturaatiosta ks. esim. Glaser & Strauss 1974, 61–62; Eskola & Suoranta 1998, 62–64.

Kuvio 3. Muistitietoaineiston keräämisen eteneminen

Vaatturi- ja ompelutoimintaan liittyvät muistitiedot kohdistuvat informantin iästä riippuen lähinnä 1930–60-lukujen väliseen aikaan, mutta joitain tietoja sain myös aikaisemmasta historiasta ja August Tiaisesta. Haastatteluissa oli tietyt teemat, joiden järjestys ja laajuus vaihtelivat haastattelusta toiseen. Teema-alueuettelot (ks. liite 2) toimivat haastattelurunkoina ja muistilistoina keskustelua ohjaamassa. Tarkentavilla kysymyksillä saatoin jatkaa ja syventää keskustelua tutkimusintressien edellyttämällä tavalla. Osan haastatteluista tein teemahaastattelua strukturoimattomampina, avoimina haastatteluina. Tällainen avoin tai syvähaastattelu on ilmiökeskeinen; tutkijan tehtävä on antaa haastateltavan puhua vapaasti aiheesta. Avointa haastattelua pidetään hyvänä menneisyyden tapahtumia käsiteltäessä, ja silloin kun halutaan

esille heikosti tiedostettuja seikkoja.²² Vaatturin asiakkaiden haastattelut olivat usein vaatturin toiminnan ja vaatteenvalmistuksen teemoihin kytkettyjä ja vaatturin perheenjäsenten haastattelut avoimia haastatteluja. Avoimet haastattelut osoittautuivat tarkoituksenmukaisemmiksi, koska ne selkeästi helpottivat aiheesta keskustelua ja asioiden muistamista.

Pääasiassa tutkittavien kotona tehtyjen haastattelujen kestot vaihtelivat. Keskimäärin ne olivat noin tunnin mittaisia. Nauhoitin haastattelut, mutta mikäli nauhoittamista ei pidetty sopivana, kirjoitin niistä muistiinpanoja. Tein perheenjäsenteni ja sukulaisteni haastattelut samoin kuin muiden haastattelut, noudattaen teemahaastattelun tai avoimen haastattelun käytäntöjä. Myöhempiä lisähaastatteluja olen tehnyt myös epävirallisesti muiden tapaamisten yhteydessä. Myös lehti-ilmoituksen myötä saaduille informanteille esitin haastattelukysymykset teemoittain. Niihin osa informanteista vastasi sähköpostitse. Litteroitua ja konekirjoitettua aineistoa kertyi kaikkiaan 80 sivua, joista 56 sivua oli suoria haastattelulitterointeja.

Tulososiossa haastattelulainaukset ja otteet informanttien kirjeistä tai sähköposteista on merkitty kursiivilla kuten muutkin tutkimuksen aineistolainaukset. Koska kaikki eivät halunneet haastattelujaan nauhoitettavan, on suoria puhelainauksia vain osalta haastatelluista. Vaikka henkilöhistoriallisessa sekä omaan sukuun kohdistuvassa tutkimuksessa osa informanteista on väistämättä tunnistettavia, tutkimuksessani kaikki informantit esiintyvät anonymeinä Ilmari Tiaista lukuun ottamatta. Sovelsin anonymiteetin periaatetta informantteihin yhtenäisyyden vuoksi, sillä osa informanteista ei halunnut nimeään esille. Siten olen noudattanut tutkimuseettisiä ohjeita tutkittavien yksityisyyden kunnioittamisesta ja suojaamisesta.²³ Aineiston ja tulosten ymmärtämiseksi kuitenkin kerron informanteista heidän taustatietojaan suhteessa Einari Tiaiseen tai hänen sisaruksiinsa. Informantit ovat hyväksyneet anonymiminä esiintymisen, suorien aineistolainauksen käytön ja tutkimuksen lopussa, informanttien luettelossa (s. 266–267) heistä esitetyt taustatiedot.²⁴ Informantit on tutkimuksessa nimetty

---

²² Vrt. Hirsjärvi & Hurme 1993, 15–42; Eskola & Suoranta 1998, 87; Tuomi & Sarajärvi 2002, 76–79.

²³ Kuula 2006, 64.

²⁴ Ks. Kuula 2006, 200–204.

haastattelun, kirjeen, sähköpostin tai suullisen informaation antamisajankohdan mukaiseen numerojärjestykseen H1–H27 (H1= ensimmäinen tietoja antanut henkilö).

3.3 Tutkimusaineistojen analysointi

3.3.1 Lehtiaineistojen ja muistitietojen sisällön analysointi

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysi on kvalitatiivista ja kohdistuu ensisijaisesti aineiston sisältöjen ymmärtämiseen ja tulkintaan sekä ilmiön ominaisuuksien määrittelyyn ja luokitteluun. Sisällönanalyysillä tarkoitan tässä yhteydessä aineiston sisällön ilmaisemista, aineiston järjestelyä ja erittelyä, luokittelua ja teemoittelua. Aineiston luokittelun kuluessa muutin tarvittaessa muodostamiani luokkia ja pyrin löytämään kokoavia käsitteitä. Järjesteltyä aineistoa käytin tulkintojeni perustana.²⁵ Perinteistä kvantifioivaa sisällönanalyysia, yksikköjen esiintymistiheyden laskemista olen käyttänyt lehtiaineiston joissain sisältöluokissa apuna selvittämässä ko. asian yleisyyttä aineistossa.²⁶

Aiemmat tietoni ovat toimineet tutkimuksen liikkeelle panevana tekijänä. Lehtiaineiston ja informanttien muistitiedon sisältöä analysoidessani ne ohjasivat etenkin luokitteluprosessin alkua, ensimmäisten luokitusten muodostumista. Päättely on siten lähinnä ollut abduktiivista. Tutkijan kiinnostus joihinkin tärkeiksi oletettuihin seikkoihin, esitiedot ja hypoteettiset olettamukset, abduktion kautta löydetty johtajatukset, toimivat lähtökohtana varsinaiselle päättelylle. Tutkimuksen kuluessa nämä johtajatukset voidaan hylätä tai muuttaa toisiksi.²⁷ Historiantutkijana olen eräänlainen tulkki kahden kulttuurin ja aikakauden välissä. Vaikka aiemmat ennakkotietoni vaikuttavat tulkinta-prosessiin, pyrin ymmärtämään tutkimuskohdetta sen omista lähtökohdista käsin. Tulkinta pitää suhteuttaa tutkimuksen kohteena olevaan aikaan, eikä nykypäivän tulkintoja tule projisoida menneisyyteen.²⁸

---

²⁵ Ks. esim. Strauss & Corbin 1990, 57–142; Gillham 2000, 71–76.

²⁶ Ks. esim. Neuendorf 2002; Ryan & Bernard 2003, 282–283.

²⁷ Grönfors 1982, 33–37; Peirce 2001, 238–254, 447–473.

²⁸ Ks. Ollila 1995, 11; Kalela 2000, 195–197, 244.

Kuusisen Uutisten ja Vaatturi-lehden sisällönanalyyssissa pidin lähtökohtana sitä, mitä ko. lehdet vaatturitoiminnasta ilmaisevat ja mitä tietoa vaattureille niissä on haluttu ja nähty tärkeäksi välittää. Kun lehtiä käytetään aineistona ja analysoidaan niiden välittämää informaatio-sisältöä, on huomioitava se aikakausi ja yhteiskunnallinen konteksti, johon lehtien tekstit on tuotettu. On myös muistettava, että kukin lehti valitsee ja muokkaa niitä aineistoja, joista tekstit lehteen rakennetaan. Lehtiaineistoa ei pidä ottaa suorana todellisuuden kuvauksena. Tietojen luotettavuus vaihtelee lehtien profiilien vaihdellessa erilaisen painotusten mukaan. Lehden sisältö voi kertoa joko lehden, lehteä edustavan toimittajan tai haastateltavan maailmankuvasta tai heidän motiiveistaan.²⁹ Mahdollisesta vinoutuneesta näkökulmastaan huolimatta tiedotusvälineet ovat merkittäviä kulttuurin muutosten kuvaajia. Tiedotusvälineiden tekstien ja sitä ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin suhde on dialektinen: vaikka tekstit muotoutuvat sosio-kulttuurisesti, ne myös muovaavat kulttuuria ja yhteiskuntaa.³⁰ Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut ammatti- ja asiakaslehtiä lukijan näkökulmasta. Tarkoitukseni on ollut tulkita sitä historiaa, jota lehdistä luetaan, ymmärtäen samalla, että lehdet ovat pyrkineet vaikuttamaan mielipiteisiin ja todennäköisesti myös vaienneet joistain asioista.³¹

Otin analyysissa huomioon Kuusisen Uutisten ja Vaatturi-lehtien ilmestymistarkoituksen: vaattureiden ammattiyhdistys- ja asiakaslehtinä ne ovat pääasiassa olleet ”yhden aatteen” lehtiä, jotka pyrkivät ajamaan omaa asiaansa. Kuusisen Uutisten osalta se oli osin myös myyntipropagandaa. Kuusisen Uutiset oli tarkoitettu kaikille Kuusinen Oy:n vaatturiasiakkaille, myös maaseudun *pienvaattureille*. Vaatturi sitä vastoin oli, ilmestymisensä alkuvuosia lukuun ottamatta, 1940-luvun alkuun saakka vaatturiliikkeenharjoittajien eli vaatturityönantajien lehti. Vaatturityönantajain keskusliiton jäsenmäärä oli tuolloin vielä verrattain pieni. Suurin osa jäsenistä, työntekijöitä työllistävien isojen vaatturiliikkeiden omistajista, oli kaupungeista.

Kuusisen Uutiset -aineiston analyysin aluksi tutustuin lehtiin ja siten tiesin aineiston sisältävän Kuusisen liiketoiminta-asioita, vaatturiasioita sekä toistuvia viihde- ym. palstoja. Tämä ennakkokäsityk-

---

²⁹ Kostiainen 2001, 75; Töyry 2005, 37.

³⁰ Fairclough 1997, 51, 73.

³¹ Vrt. Heinänen 2006, 49.

seni teemoista ohjasi luokituksen alkua, mutta luokittelun kehittyessä se muuttui ja täydentyi. Teemoittelevassa sisällönanalyysissä nostetaan esiin tutkimuskohteita valaisevia teemoja. Näin voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Teemoittelua pidetään suositeltavana analysointitapana käytännöllisten ongelmien ratkaisemisessa.³² Aineiston luokittelussa käyttämäni sisältöluokat olivat toisensa poissulkevia eli kukin luokitteluyksikkö, tässä tapauksessa artikkeli, mainos tms., saattoi kuulua vain yhteen sisältöluokkaan. Tämä johtui käytännön syistä: leikkasin sivujen kopioista erilleen ko. sivulla olevat artikkelit, mainokset, ilmoituspalstat yms. Jokaisen leikatun osan luokittelin aineistolähtöisesti omaan, aihealueen ja teeman mukaiseen kopiopinoonsa. Luokittelun kehittyessä muodostui uusia pinoja eli luokkia, syntyi alaluokkia ja kokoavia yläluokkia, uusia kokonaisuksiakin. Tein aineiston luokittelun manuaalisesti, koska sivujen (2566 kpl) muuttaminen digitaalisiksi tekstitiedostoiksi olisi ollut liian aikaa vievää.

Aineiston analyysissä keskityin tutkimuskysymysten kannalta olennaisiin aiheisiin, kuten vaatureiden toiminnan kuvauksiin sekä erilaisiin liiketoimintaan ja ammattitaitoon liittyviin ohjeisiin. Lehdissä olleet mainokset lisäsivät tietämystäni materiaalivalikoimista ja syntymäpäivätiedot mm. vaatureiden koulutustaustoista, joten kävin ne myös läpi. Vitsipalstat, sanaristikot ym. jätin sitä vastoin vähemmälle huomiolle. Joidenkin luokitusten, kuten luokan *kaavoitus- eli leikkuehjeet* kohdalla käytin kvantifioivaa sisällönanalyysia tutkiessani erilaisen kaavojen määrää ja niiden yleisyyttä aineistossa.

Ensimmäisestä ja toisesta aineisto-osasta luokittelin kaikki sivut tai sivun osat johonkin luokkaan. Lehtiaineiston toisen osan analyysissä hyödynsin ensimmäisen osan analyysissä syntyneitä luokkia ja kehitin uusia. Kahden osan luokittelun jälkeen keskityin tutkimuskohteen kannalta olennaisiin luokituksen osiin, joita analysoin eteenpäin. Lehtiaineiston kolmannesta osasta sitä vastoin erottelin ensin vaatureita käsittelevän aineksen, jonka jälkeen vasta luokittelin ko. sivut. Tämä johtui lehden sisällön muuttumisesta enemmän vaatteiden vähittäiskauppiaille suunnatuksi. Kuusisen Utisten sisällöstä tämän tutkimuksen kannalta olennaisimpia olivat pääluokat *Tiedottaminen, mai-*

---

³² Teemoittelusta ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 175–182.

nonta ja markkinointi sekä *Opettaminen vaatturin menestymiseksi*. Kuusinen Oy tiedotti lehdessään oman liiketoimintansa lisäksi myös järjestämästään koulutuksesta sekä julkaisi muiden yritysten mainoksia. Vaatturin menestystekijöihin sisältyi ohjeita sekä suunnittelu- ja valmistusprosessiin, liikkeenhoitoon että terveydenhoitoon. Lehdessä julkaistu Vaatturi Neulanen -sarjakuva ohjeisti menestymistä näillä kaikilla em. aloilla. Tekemäni luokittelu on kokonaisuudessaan liitteessä 3.

Luokituksen merkitys oli erittelyssä eli aineiston jakamisessa pienempiin osiin, jolloin merkitykselliset seikat erottuivat tarkemman analysoinnin kohteeksi. Vaikka luokittelevasta analyysistä suuri osa koostuu aineiston erittelystä ja vertailusta, analyysin tuloksena syntyy jonkinlainen korkeamman tason synteesi.³³ Tässä työssä synteesi syntyi vasta molempien lehtiaineistojen analyysin tuloksena, sillä analysoin Vaatturi-lehtiaineiston Kuusisen Uutiset -aineiston analyysin jälkeen. Myös sen tein ajallisesti jaksoittain. Luin ja tulkitsin aineistoa verraten sitä Kuusisen Uutiset -aineistoon ja siitä tehtyyn luokitteluun. Etsin samaan tematiikkaan liittyvää aineistoa, merkitsin tärkeät kohdat, kirjoitin niistä muistiinpanoja sekä tiivistelmiä, joita vertasin myös muuhun tutkimusaineistoon, kuten oppimateriaaleihin sekä Vaatturi-liiton historiikkiin.³⁴

En voinut tarkastella kummankaan lehden kirjoitusten sisältöjä eri kirjoittajien näkökulmasta, koska artikkelien ym. kirjoittajien nimet jätetään molemmissa lehdissä usein mainitsematta. Tulosten raportoinnissa ja aineistokatkelmassa kirjoittajat esiintyvät nimellään, silloin kun ne on lehdessä mainittu. Useimmiten etenkin Kuusisen Uutisissa kirjoittaja lienee ollut lehden päätoimittaja. Myös vaatturit lähettivät kirjeitä ja juttuja lehteen. Vaatturi-lehteen kirjoitettiin myös nimettömänä, merkitsemällä nimikirjaimet artikkelin loppuun tai nimimerkkien suojassa, joten kirjoittajat, toimitukseen kuuluneet henkilöt tai avustajat eivät useinkaan ole varmuudella tunnistettavia. Mikäli kirjoittaja on tunnistettavissa nimikirjainten tms. perusteella, hänen nimensä mainitaan myös tässä työssä. Tutkimuksen viitteissä molempien lehtien nimistä käytän lehden alkukirjainten mukaisia lyhenteitä.

---

³³ Ks. esim. Strauss & Corbin 1990; Tesch 1990, 95–97; Miles & Huberman 1994, 9–11.

³⁴ Paavola 1995.

Kuusisen Uutiset -lehden numerointi ei ole ilmestymisvuoden mukainen, vaan alkaa ensimmäisestä numerosta vuonna 1928 ja päättyy numeroon 165 vuonna 1962.

Muistitieto-osuudessa tarkoitukseni oli kerätä tietoa etenkin Einari Tiaisen, mutta myös hänen veljensä vaatturitoiminnasta ja heidän sisartensa ompelutoiminnasta. Kiinnostukseni kohdistui etenkin toimintatapoihin ja käsityöprosessien selvittämiseen. Ensimmäisten haastattelujen analyysin tein litteroiduksi tekstiksi muutetusta aineistosta Atlas.ti -ohjelman avulla. Ensimmäisten haastattelujen analyysin luokitus sai vaikutteita haastattelurungon teema-alueista. Etsin aineistosta tiettyjä ompelutoimintaan liittyviä teemoja, joista sitten etenin käsitteellisiin kokonaisuuksiin, alaluokkiin. Niitä tarkastelin erikseen vaatturin ja ompelijan osalta. Yksi luokiteltu tekstikohta saattoi kuulua useaan eri luokkaan. Analyysin tuloksena syntynyt yhteenvedo toimi sekä uusien haastattelujen että aikaisempien informanttien uusintahaastattelujen pohjana. Litteroin ja analysoin manuaalisesti toisen haastattelukierroksen sekä uusien informanttien tuottamat suulliset ja kirjalliset aineistot. Nämä aineistot tarkensivat ja osin muuttivat aiempia tulkintojani ja tekemäni yhteenvedon sisältöä. (Luokat ja frekvenssit, ks. liite 4.)

3.3.2 Vaatturin tilaus- ja mittakirjojen määrällinen analysointi

Tässä tutkimusosassa tarkoitukseni oli analysoida tehtyjen vaatteiden tyyppejä, niiden määriä ja hintoja sekä toiminnan yleistä laajuutta ja kannattavuutta. Tutkimusavustajani muutti Einari Tiaisen tilaus- ja mittakirjojen sisältämät asiakas- ja tilaustiedot Excel-taulukoiksi, joista pystyimme laskemaan asiakastapahtumien, asiakastyypin, tehtyjen vaatteiden, eri vaatetyyppien ja hintojen tietoja eri vuosina. Analysoitavia asiakastapahtumia eli perheen ja suvun ulkopuolisille asiakkaille tehtyjä tilauksia oli yhteensä 1096 kpl vuosina 1945–70. Yksi asiakastapahtuma eli tilaus saattoi olla yksi vaate, puku, asukokonaisuus tai samalle asiakkaalle tai hänen perheenjäsenilleen tilattujen useampien vaatteiden kokonaisuus. Analysointia vaikeutti se, ettei kaikkia em. tietoja aina ollut kirjattu jokaiseen vaatetilaukseen. Niukimmillaan asiakkaasta ilmenivät vain nimi, tilauspäivä sekä hänen vartalonmittansa.

Koska mittakirjoihin merkityt tiedot ovat puutteelliset, tutkimustuloksissa esitettävät tiedot erilaisten vaatteiden määrästä ovat vain suuntaa-antavia. Tilaus- ja mittakirjojen asiakastiedoista saatoimme selkeästi nähdä tilauksen tarkan sisällön vain vähän yli puolesta tilauksista. Epäselvistä vaateilauksista pystyimme kuitenkin useassa tapauksessa päättelemään, mitä vaatteita asiakkaalle oli todennäköisesti tehty. Tilauksen sisältö eli vaatteiden tiedot todettiin mittojen, niiden järjestyksen ja määrän, kangas- ja hintatietojen sekä oheen kirjoitettujen merkintöjen perusteella n. 400 tilauksen osalta. Esimerkiksi asiakkaasta otettujen mittojen määrä ja niiden tietty järjestys mahdollistivat tilauksen vertailun niihin tilauksiin, joissa vaatekappaleet oli merkitty. Pelkkiin housuihin esimerkiksi otettiin 7–8 mittaa ja pukuihin parikymmentä mittaa. Usein housujen tyyppin viereen oli kirjattu ”kaksirivinen”. Tämän oletimme tarkoittavan takin tyyppiä ja siten kokonaisuus laskettiin puvuksi, etenkin kun kangasta oli kulunut pukuun tarvittava määrä n. 3–3,5 metriä. Vain 8 % tilauksista jäi kokonaan selvittämättä. Erilaisten vaatteiden määrien ym. analysoinnissa otimme mukaan sekä selkeästi kirjatut tilaukset että mittojen ja merkintöjen perusteella päätellyt tilaukset. Merkintöjen niukkuus ja päättely tekevät tulokset epätarkoiksi, vaikka merkintöjen puute on sinänsä mielenkiintoista tutkimuksen näkökulmasta. Niukat merkinnät saattavat kuvastaa vaatturin hyvää muistia, asiakkaiden pientä määrää, henkilökohtaista tuttavuutta, teetetävien vaatteiden tavanomaisuutta tai vaatteiden melko kiinteää hintaa.

Erillisestä kassakirjasta, tase- ja inventaarikirjasta sekä tilaus- ja mittakirjoista pystyin laskemaan vaatturin vuosittaista liikevaihtoa ja tulosta vuosien 1953–1969 aikana. On kuitenkin otettava huomioon, että em. kirjat sisältävät vain viralliset asiakkaat ja virallisen liikevaihdon. Esimerkiksi perheelle ja lähisukulaisille tehdyt vaatteet eivät kaikki näy kirjoissa. Tuolloin maaseudulla yleinen vaihdantatalous on saattanut vaikuttaa virallisen liikevaihdon määrään sitä vähentävästi.

3.3.3 Vaatteiden ja valmistustoiminnan tutkiminen

Tutkin Einari Tiaisen tekemiä vaatteita ja hänen valmistustoimintaansa, koska halusin tietää, millaisia vaatteita asiakkaille on valmistettu, kuinka ne on tehty ja minkälainen vaatteiden suunnittelu- ja val-

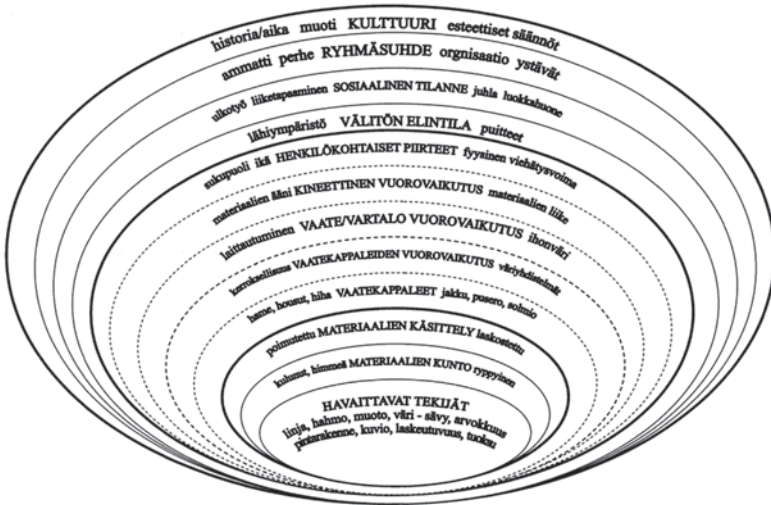
mistusprosessi on ollut. Tietoa vaatteista ja niiden suunnittelu- ja valmistusprosesseista hankin sekä tutkimusaineiston vaatteista että informanteilta.

Koskennurmi-Sivosen mukaan käsityötuotetta voidaan tarkastella kahdella eri tasolla. Tuotteen alkuperäinen ydin eli materiaali, muoto ja rakenne, käyttö sekä valmistusmenetelmä säilyvät ja ne voidaan havaita suhteellisen pysyvästi, vaikka tuote joutuisi kauas synnyinsijoiltaan tai säilyisi sukupolvelta toiselle. Tuotteen erilaiset lisäaspektit, mm. tuotteen kulttuuriset, ajalliset, sosiaaliset, taloudelliset ja esteettiset merkitykset taas voivat olla keskeisiä eri henkilöille, ja eri ominaisuudet näyttäytyvät erilaisina eri aikoina ja eri paikoissa.³⁵ Koska tämän tutkimuksen vaatteet ovat noin 40–50 vuotta vanhoja, keskityin tässä tutkimuksessa tuohon edellä mainittuun tuotteen alkuperäiseen ytimeen. Damhorstin vaatetuksen merkityksellistymistä kontekstissaan (model of clothing in context) havainnollistavassa kuviossa (kuvio 4) tämän työn tutkimusalue sijoittuu keskiöön, ulottuen vaatekappaleiden tasolle asti. Kuvion ytimessä vaatetuksen ja sen materiaalin havaittavia elementtejä ovat mm. muoto, väri ja struktuuri. Damhorstin mukaan esimerkiksi kevyet ja läpikuultavat materiaalit ovat perinteisesti olleet naisten vaatteisiin kuuluvia. Pehmeät ja hauraat kankaat ilmentävät naisellisuutta. Miesten vaatteet taas on tehty jämaköistä villakankaista; vaatteiden kulmikkaat muodot ja vahvat kankaat tuovat esiin miehisyden perinteisiä käsityksiä.³⁶

---

³⁵ Koskennurmi-Sivonen 2006.

³⁶ Damhorst 2005, 71–75.

Kuvio 4. Vaatetuksen kontekstuaalinen merkkijärjestelmä.³⁷

Tässä tutkimuksessa tarkastelin tutkimusaineiston vaatteita konkreettisina esineinä. Tutkimuskohteenani olivat vaatteesta ilmenevät suunnittelu- ja valmistusprosessin osa-alueet: käytetyt materiaalit, rakenteet sekä ompelutekniset ratkaisut. Anttila toteaaakin, että fyysisten esineiden, artefaktien, analyysia voidaan pitää eräänlaisena dokumenttianalyysin sovelluksena silloin, kun niitä tutkitaan kohteina itsessään, eikä ensisijaisesti olla kiinnostuneita niiden semioottisista, tyylihistoriallisista tai kansatieteellisistä piirteistä tai viesteistä. Varsinaisen analyysin idea liittyy tutkimuksen tavoitteisiin, jotka voivat olla esimerkiksi konstruktoiden, toteutustekniikoiden, systeemien yms. paljastaminen ja tarkasteltaviksi saaminen. Artefaktianalyyseissa päähuomio kohdistuu kohteeseen itseensä ja sen ominaisuuksiin. Tämä analyysi edellyttää tutkijan ehdotonta perehtyneisyyttä tutkittavan ilmiön terminologiaan, teknologiaan, materiaalitietouteen jne. Analyysi pohjautuu näiden elementtien tarkoituksenmukaiseen käsittelyyn.³⁸

³⁷ Damhorst 2005, 72 (kuvion käännös ja muokkaus Vartiainen 2006, 20).

³⁸ Anttila 1996, 280–281.

Osa tutkittavista vaatteista on edesmenneille henkilöille tehtyjä. Se osaltaan vaikutti siihen, että kiinnostukseni kohdistui tuotteeseen, vaatteiden valmistusmenetelmiin ja vaateen teknisiin ominaisuuksiin. Edesmenneiden asiakkaiden osalta käyttäjien kokemuksia, vaatetuksen ja käyttäjän suhdetta tai teetettyjen tilausvaatteiden kokonaisvaltaista laatua, mm. suunnitteluprosessia, vaateen tekijän ja käyttäjän vuorovaikutusta ja vaatteiden hyvää istuvuutta käyttäjälleen on mahdotonta tutkia.³⁹ Myöskään kaikilla tutkimusvaatteiden omistajilla ei tuntunut olevan henkilökohtaista suhdetta vaatteisiinsa. Vaatteita ja niiden kontekstia en siksi pyrkinyt analysoimaan laajemmin esimerkiksi Damhorstin järjestelmää tai Papanekin funktioanalyysiä hyödyntäen. Keskityin tuotteen ytimen osa-alueista materiaaliin, muotoon, rakentamiseen ja valmistusmenetelmään.⁴⁰ Siten tämä tutkimusosuus on perinteisen pukuhistorian tutkimuksen tapaista saumojen ja ompeleiden tutkimista. Kulttuuriset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset aspektit tulevat tutkimuksessa esille muiden osien analyysin myötä.⁴¹

Toteuttamani vaatteiden analyysi on saanut vaikutteita sekä vaatteiden visuaalisen analyysin mittarista⁴² että DeLongin vaateen ja kehon välisiä suhteita tarkastelevasta ABC-analyysistä.⁴³ Analyysin osatekijöiden eli ulkoasun (layout) struktuurin, pintastruktuurin sekä pinnan valon ja varjon struktuurin avulla on tutkittu ja karakterisoitu myös 1930-luvun iltapukuja erään museon kokoelmissa.⁴⁴ Oma analyysivälineeni on em. analyysia yksinkertaisempi. Keskityin vaateen tarkastelussa vaateen ulkoasuun ja pintastruktuuriin eli materiaaliin ominaisuuksiin. Muotokuvien vaatteiden tyyliä ja muotoja tarkasti kartoittavasta visuaalisen analyysin mittarista vastaavasti hyödynsin piirteiden tunnistamista (vaatteiden osien tyylit, muodot sekä mahdolliset koristelut) sekä kappaleiden sijaintia vartalolla (vaateen osien leveydet,

³⁹ Vrt. teetettyjen vaatteiden laatumalli (Koskennurmi-Sivonen & Pietarila 2005).

⁴⁰ Ks. Papanek 1973; Koskennurmi-Sivonen 2006. Papanekin määrittelemää tuotteen kuuden ominaisuuden funktiokokonaisuutta on käytetty monessa käsityötieteen tutkimuksessa yhtenä vaatteiden analyysivälineenä (ks. esim. Luutonen 1997, 2002; Koskennurmi-Sivonen 1998).

⁴¹ Vrt. Taylor 1998, 2002.

⁴² Cosby, Damhorst & Farrell-Beck 2002; 2003.

⁴³ DeLong 1998, 139–164. ABC tulee sanoista apparel-body-construct. Koskennurmi-Sivonen (2003b, 126–128) käyttää suomennosta VIK, vaatteet-ihminen-kokonaisuus.

⁴⁴ DeLong & Petersen 2004.

pituudet). Mittarin kolmannesta tutkimusalueesta, esteettisyyden ja istuvuuden alueesta, sitä vastoin keskityin vain kankaan ominaisuuksiin, sillä vaateen kiinteyttä ja istuvuutta vartalon päällä on tässä tapauksessa mahdotonta tutkia.

Tutkin siis vaatteiden materiaaleja, värejä, muotoja, mittasuhteita ja rakenteita yksityiskohtaisesti. Havainnoin vaateen nurjalta puolelta vaateen saumoja, tukimateriaalien sijaintia ja tarkoitusta sekä leikkauksien ja muotolaskoksien sijaintia ja vaikutusta vaateen muotoon.⁴⁵ Analysoin kaikki vaatteet materiaalien, muotojen, yksityiskohtien ja rakenteiden osalta. Kirjoitin em. osa-alueista tarkat muistiinpanot ja vertailin niitä toisiinsa. Otin valokuvia tai videokuvaa vaatteista ja niiden yksityiskohdista myöhempää tarkastelua varten, mikäli vaatteet eivät olleet pysyvästi lahjoitetut tutkimuskäyttöni. Lisäksi analysoin ja dokumentoin kaksi esimerkkivaatetta, miesten puvun takin ja naisten leningin, tarkemmin teknisten rakenteiden osalta (saumojen, taskujen, kaulusten ja vuorien yms. rakenteiden tekniset piirrokset ovat liitteissä 6 ja 7). Kahdesta puvuntakista analysoin myös *miehustan* ja *vuorin* välissä olevien tukimateriaalien sijainnin ja muodon. Puvun takkien osalta tämä vaati vuorin saumojen purkamista. Ratkomisen tein kuitenkin niin, ettei se vaikuta takin ulkonäköön tai tuhoa rakenteita, vaan takki on helposti ommeltavissa alkuperäiseen muotoonsa.

Vaatturityö ja naisten pukuompelu ovat perinteisesti eronneet toisistaan mm. työtapojen ja käytettyjen rakenteiden suhteen. Koska oma vaatealan koulutukseni on painottunut naisten vaatteiden valmistukseen, tukeuduin miesten vaatteiden rakenteiden tutkimisessa vaatturi, vaateusteknikko-mallimestari Jaana Vanhasen Miesten vaate-kurssilta saamiini oppeihin, kurssin oppimateriaaliin⁴⁶, aiheesta julkaistuihin teoksiin⁴⁷ sekä tämän tutkimuksen kirjalliseen aineistoon. Vaateanalyysin loppuvaiheessa alan asiantuntijat, vaatturiopettaja Paul Nyström ja vaatturimestari, vaatturiyrittäjä Tatu Nuutinen tutustuivat osaan vaateaineistosta. He kommentoivat vaatteita ulkonäön ja rakenteiden osalta sekä niistä tekemiäni tulkintoja.

---

⁴⁵ Ks. myös Heikkilä-Rastas 2003, 12, 57, 62; Iltanen 2007, 33–37.

⁴⁶ Vanhanen 2004.

⁴⁷ Mm. Dellafera anon, Hasluck 1922; Rauhamaa 1955; Hostek 1970; 1975ab; Cabrera & Meyers 1983; Mäkelä 2000; Rundschau 2000.

4 VAATTURITOIMINNAN JA MIESTEN PUKEUTUMISEN HISTORIAA

4.1 Miesten pukeutumisesta

Nykyisellä kolmiosaisella ja koristelemattomalla miesten tummalla puvulla – takilla, housuilla ja liiveillä – on pitkä historia takanaan. Pukutyypin muotoutuminen alkoi 1660-luvun Englannin kuninkaan Kaarle II ryhtyessä käyttämään liivimäistä vaatetta takin alla.¹ Monet erilaiset tekijät, kuten yhteiskuntien demokratisoituminen, pitkien housujen yleistyminen Ranskan vallankumouksen jälkeen, uusien yhteiskuntaluokkien synty, sotilasuniformut, uusklassismin ihanteet sekä englantilainen maaseutuelämä ja Englannin laadukas villateollisuus ovat olleet vaikuttamassa 1800-luvun kuluessa Euroopassa vakiintuneeseen miesten puvun ulkonäköön.² Aiemmin sekä yläluokkaiset miehet että naiset olivat pukeutuneet koristeellisesti ja värikkäästi, mutta 1800-luvun alkupuolen Englannissa miesten pukeutuminen oli muuttunut hillityksi, vaatimattomaksi ja väriltään tummaksi. Miesten maltillinen pukeutuminen osoitti miehisyyttä, käytännöllisyyttä sekä ammatillista ja yhteiskunnallista statusta.³ Flügel kutsui tätä 1700-luvun lopulla alkanutta muutosta ”suureksi miehiseksi kieltäytykseksi”. Tällöin miehet lopettivat kilpailun kauneudesta ja muodista naisten kanssa.⁴ Nykytutkimukset kuitenkin osoittavat, että Flügelin tulkinnat miesten muotokielteisyydestä ovat olleet vahvasti liioiteltuja, sillä esim. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun englantilaismiesten pukeutumiseen muodilla oli suuri merkitys.⁵

Englantilaisilla oli suuri vaikutus eurooppalaisten eliittimiesten pukumuotiin 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Jo tuolloin Lontoon taidokkaat räätälit muokkasivat kaavajärjestelmiensä avulla hienosta villakankaasta, joustavasta ja muotoprässättävästä verasta vartalonmukaisia ja istuvia vaatteita muodin esikuville kuten George (Beau)

---

¹ Laver 2002 (1969), 110–114; Tarrant 1994, 94; Kuchta 2002, 2–6.

² Esim. Laver 2002 (1969), 149–153; Wilson & Taylor 1989, 19; Chenoune 1993, 17–28, 45; Tarrant 1994, 42, 96; Hollander 1995, 5–63.

³ Wilson & Taylor 1989, 14, 19; Kuchta 2002, 1–5.

⁴ “The Great Masculine Renunciation” (Flügel 1971 (1930), 110–111).

⁵ Breward 1999; Anderson 2000.

Brummellille sekä Englannin kuninkaalle Yrjö IV:lle.⁶ Brummellin 1810-luvun linjakkaasta, kurinalaisesta ja esteettisestä pukeutumistyylistä solmukkeineen muodostui hyvin pukeutuvien sekä ulkoisista ominaisuuksistaan huolehtivien *dandyjen* tyyli.⁷ Miesten pukeutumisen muutokset 1800-luvun kuluessa johtuivat kuitenkin monesta tekijästä, eivät pelkästään Brummellista. Englannissa takkien ja housujen muodinmukainen erivärisyys vaihtui 1880-luvulla kolmiosaisen puvun tummaan samanvärisyyteen, ja myös yläluokan puvun takit lyhentyivät lantiomittaisiksi polvipituisten lievetakkien (frock-coat) sijaan. Housut muuttuivat 1800-luvun alkupuolen tiukoista jalkoja myötäilevistä väljemmiksi ja keskeltä edestä napitettaviksi. Näiden muutosten jälkeen miesten puvun pääpiirteet ovat säilyneet samantapaisina nykyaikaan asti.⁸

Miesten puvun ulkoasun muutos ja sen yleistyminen kaikkien asuksi tapahtui kuitenkin vähitellen. Englannissa herrasmiesten maaseudulla aiemmin käyttämä vapaa-ajan puku (lounge suit) oli 1900-luvulle tultaessa yleistynyt keskiluokan jokapäiväisessä pukeutumisessa. Eliitin virallisessa päiväpukeutumisessa kaarevahelmaiset shaketit (morning coat) syrjäyttivät lievetakit ennen yhtenäiseen tummaan pukuun siirtymistä. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Englannissa edulliset miestenvaateliikkeet lisääntyivät ja valmisvaateteollisuus alkoi vähitellen määrittää miesten muotia tilausrätälöiden sijaan. Vaatevalmistajat toivat muotiin mm. samasta kankaasta tehdyn kolmiosaisen puvun. Tilausrätälöiden asiakkaat sitä vastoin tuolloin halusivat, että heidän housunsa tehdään eri kankaasta kuin takki.⁹ Urheilulla, viktorianaisen ajan miehisyden mittarilla, oli tärkeä osa miesten pukeutumismuodin muuttumisessa. Eliittimiesten puvun vapautumiseen ja yksinkertaistumiseen, kuten *Norfolk*-takin käytön suosioon vaikuttivat etenkin metsästyksen harrastaminen ja oleilu maaseudulla.¹⁰

Keskieurooppalaiset muotivirtaukset levisivät hitaasti pohjolaan. Musta juhlapuku tuli kuitenkin Pohjoismaissa protestanttisen rahvaan kirkkopuvuksi jo englantilaisten ja hollantilaisten kalvinistisen por-

⁶ Giles 1987 (1887), 64–65; Laver 2002 (1969), 157–160; Tarrant 1994, 98–101, 116.

⁷ Breward 2003b, 162–163.

⁸ Tarrant 1994, 98–101; Breward 1995, 172–178; 1999, 34–49.

⁹ Breward 1999, 33–49; Ugolini 2000, 427–431; ks. myös Rose 2007, 13.

¹⁰ Breward 1995, 174; Anderson 2000, 415–416.

variston vaikutuksesta. Vaikka 1800-luvun alussa säätyrajat poistettiin virallisesti ja lakkautettiin ylellisyysasetukset, jotka olivat rajoittaneet muotipuvut vain ylempien säätyjen oikeudeksi, näkyi säätyisönaisuus suomalaisten pukeutumistavoissa 1800-luvun loppupuolelle saakka. Tuolloin talonpoikaisväestön perinteiset, enimmäkseen kotitekoiset, alueellisia tai paikallisia erityispiirteitä sisältävät kansanpuvut vähitellen syrjäytyivät. Kansanomainen miehenpuku alkoi 1800-luvun keskivaiheilla yhä enemmän samastua 1800-luvun porvarilliseen miehenpukuun, malliksi, jota suhteellisen vähäisin muutoksin on siitä lähtien käytetty.¹¹ Karjalassa pukujen kehitys erosi länsisuomalaisesta, koska sodat ja joutuminen Venäjän osaksi olivat katkaisseet alueen kulttuurikontaktit Eurooppaan. Kun Kaakkois-Suomi Suomen sodan jälkeen vuonna 1809 taas yhdistettiin muuhun Suomeen, entiseltä Ruotsin puolelta alkoi tulla räätäleitä, joille vaatteiden ompelu talon naisväeltä siirtyi. Etelä-Karjalassa pitäjänräätälit, jotka levittivät uusia malleja miesten vaatteisiin, olivat kuitenkin harvinaisempia. Siksi siellä säilyi miesten puvuissa vanhoillisia piirteitä yli 1800-luvun puolivälin, vaikka muualla porvarillisen yleismuodin mukainen pukeutuminen oli jo yleistynyt.¹²

1900-luvun alkukymmeninä miesten pukeutuminen yhtenäistyi entisestään. Englannissa maailmansotien välisenä aikana muutokset vaatteiden valmistuksessa ja jakelussa edesauttoivat sitä, että työväenluokan ja alemman keskiluokankin miehet pystyivät pukeutumaan ylempien keskiluokan kaltaisesti. Pukeutuminen siis samanlaistui tyyliään, kun köyhemmät ihmiset pystyivät ostamaan samantyyppisiä, mutta edullisemmista materiaaleista tehtyjä heikompileatuksia vaatteita. Vaatteet kuitenkin säilyttivät sosiaalisen statuksen ja varakkouden indikaattorin roolin. Rikkaat erottuivat rahvaasta tilauspuvuillaan, vaatteiden hyvällä istuvuudella ja muodikkuudella.¹³

Miesten arkipuvun muotivaihtelut ovat viimeisten 150 vuoden aikana Suomessa muuttaneet lähinnä puvun takin leveyttä, kauluksen käänteiden muotoa sekä housujen lahkeiden leveyttä ja pituutta.¹⁴

¹¹ Lönnqvist 1979, 37–62; Kaukonen 1985, 11, 15; Kopisto 1991, 96; Lehtinen & Sihvo 2005, 150–152.

¹² Kaukonen 1985, 14, 223–227; Kopisto & Sihvo 1996, 32–34.

¹³ Ugolini 2000, 427–431, ks. myös Breward 1999, 49.

¹⁴ Lönnqvist 1979, 37–62; Kopisto 1991, 96; 1997, 16–17; Lehtinen & Sihvo 2005, 150–152.

Englannissa miesten pukeutumisen vapauttamista vaatinut reformiliikekin (1929–1937) vaikutti Euroopassa enemmän urheilu- ja ulkoilupuukeutumisen vapautumiseen kuin vakiintuneeseen ”valkokaulustyöläisten” pukukulttuuriin.¹⁵

4.2 Vaatturityön traditiot – miehin ammattikuntalaitos ja oppipoikakoulutus

Räätäleiden ammattikunnat, saman alan käsityöläisten yhteenliittymät syntyivät Länsi-Euroopassa jo varhaiskeskiajalla ohjaamaan alan toimintaa ja koulutusta.¹⁶ Turun räättäliit järjestäytyivät ensimmäisinä Suomessa vuonna 1625 ammattikuntajärjestyksen edellyttämällä tavalla. Ainoastaan ammattikunnan jäsenet olivat oikeutettuja kaupungeissa ja määrätyillä lähialueilla valmistamaan ja myymään tekemään käsityötuotteita. Ammattikunnan sai muodostaa 3–4 samassa kaupungissa toiminutta, saman alan käsityöläismestaria sekä heidän palveluksessaan olleet oppipojat ja kisällit. Ammattikunnat valvoivat työn laatua, hintoja ja ansiotasoa sekä estivät ulkopuolisen kilpailun.¹⁷

Mestariksi pääsy edellytti tiettyä ammattikuntien ohjauksessa ja valvonnassa suoritettua opinkäyntiä. Oppipojaksi voitiin ottaa 14 vuotta täyttänyt, avioliitossa syntynyt poika. Oppiaika kesti 3–5 vuotta, jonka jälkeen oppilaan tuli palvella mestariaan vuosi kisällinä sekä olla kisällivaelluksella pari vuotta. Kisälliajan jälkeen esitettiin sääntöjen mukainen mestarinäyte.¹⁸ Mestari-kisälli-oppipoikasuheudessa käsityönopeuksen menetelmänä oli jäljentäminen ja mallitöiden valmistus. Usein ajatellaan, että kun mestari opetti vanhat taitonsa ja traditionsa oppilaalleen, käytetyt rakenteet ja tekniikat toistuivat ajasta toiseen eikä uusia työmenetelmiä omaksuttu nopeasti.¹⁹ Vaatturin työ siis opittiin yhdessä tekemisen myötä, jolloin miespuolisen mestarin taito ja myös hiljainen tieto välittyi miespuolisille oppipojille ja kisälleille. Mes-

¹⁵ Men’s Dress Reform Party, ks esim. Craik 1994, 189–190; Edwards 1997, 20.

¹⁶ Waugh 1964, 34.

¹⁷ Kallio 1945b, 36–44; Pylkkänen 1955, 33–34; Paavola 1995, 6. Ammattikuntasäännöistä tarkemmin ks. esim. Kallio 2000, 18–24.

¹⁸ Kallio 1945b, 36–44; Paavola 1995, 6.

¹⁹ Hjerpe 1990, 94; Lave & Wenger 1991, 65; Pöllänen & Kröger 2000, 234.

tarilta oppipojille siirtyvää ammattitaitoa ei protektionismin vuoksi usein haluttukaan kirjoittaa ylös.²⁰ Ammattikuntalaitos siis vartioi, että vaatturiryön tiedot ja taidot pysyivät alan sisäisinä ammattisalaisuuksina. Aikoinaan käytettyjä kaavoja ja ompeluteknisiä rakenteita pystyy nykyään selvittämään lähinnä vain säilyneiden vaatteiden avulla, koska dokumentit puuttuvat.²¹

Nykyäänkin kognitiivisessa oppipoikaopetuksessa oppiminen tapahtuu tilannesidonaisesti eksperttien ja noviisien vuorovaikutuksessa ohjatun osallistumisen kautta. Oppiminen on enkulturaatioprosessi, jossa yksilö omaksuu itse tiedon lisäksi myös muut siihen kulturealisesti liittyvät tekijät sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta.²² Liberialaisiin vaattureihin kohdistunut oppipoika-tutkimus osoitti, että kisällin oppiminen oli sekä mestarin että oppipojan selkeänä päämääränä, mutta muut tekijät (ammattikunta, tehtävät vaatteet, valmistusprosessien järjestys, taloudelliset tekijät) strukturoivat oppimisprosessin organisoinnin. Oppipojat oppivat käänteisessä järjestyksessä ensin ompelemaan vaatteita ja vasta sitten leikkaamaan vaateen osia kankaasta. Ymmärrys vaateen rakenteesta ja tekemisestä lisääntyi vaiheittain ja vähensi taloudellisesti vakavia virheitä leikkuuvaiheessa. Vaattureiden oppimistapahtuma liittyi tuottavaan ja taloudelliseen toimintaan: motiivit, jotka määrittivät ja strukturoivat toimintaa olivat taloudellisia ja ammatillisia eivätkä niinkään opetuksellisia.²³

Ammattikuntalaitoksen aikana ammatillinen räätälintyö oli Suomessa sallittu pääsääntöisesti vain miehille, silti myös naiset tekivät vaatteita ansiotyönä joko salaa tai erikoisluvalla. Naiset eivät voineet saada räätälin ammattikoulutusta eivätkä liittyä ammattikunnan jäseniksi. Räätälimestarien vaimot ja tyttäret saivat auttaa verstaassa ja saattoivat olla ammattitaitoisia, mutta he eivät saaneet harjoittaa räätälin ammattia itsenäisesti. Vain räätälin leskellä oli oikeus jatkaa miesvainajansa ammatinharjoitusta mestarikisällin avulla. Jos leski avioitui kisällinsä kanssa, siirtyivät verstaan oikeudet uudelle aviomiehelle.²⁴

---

²⁰ vrt. Dormer 1994, 10–21; ks. myös Vainio-Korhonen 2002, 154.

²¹ Wilson & Taylor 1989, 33; Tarrant 1994, 104.

²² Lave & Wenger 1991; ks. myös esim. Brown, Collins & Duguid 1989.

²³ Wertsch, Minick & Arns 1984, 168–169; Lave & Wenger 1991, 69–72.

²⁴ Pylkkänen 1982, 72–79; Oittinen 1989, 61; Vainio-Korhonen 1998, 145.

Turun esiteollisen ajan käsityöläisiä ja naisten yrittämistä tutkinut Vainio-Korhonen toteaa, että miehille käsityö oli 1700–1800-lukujen vaihteessa elinikäinen, veronalainen, muodollista koulutusta vaativa ja arvostettu ammatti. Naisille käsityö taas oli vaihtelevasti tarjolla oleva sääntelemätön ja statukseton elanto, joka ei vaatinut muodollista koulutusta. Ammattikuntaan kuuluvan miehen tekemä käsityö oli naisen tekemää käsityötä tuottavampaa: ammattikäsityöläiset palvelivat varakkainta väkeä, käsittelivät kalliita raaka-aineita ja laskuttivat työstään sen mukaisesti. Myös käsityöläisten koulutus otti parhaiten huomioon ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluneiden miesten tarpeet. Pääosa räätäleiden kisälli- ja mestarinäytteistä oli varakkaiden miesten käyttämiä vaatekappaleita. Ammattikuntien alaisen käsityön ollessa naisilta suljettua elinkeinotoimintaa, järjestelmä oli itseään uusintava; vain miehille sallittu ammattikoulutus ylläpiti ja laillisti aukottomasti miesten yksinoikeuden käsityöammatteihin. Samalla se takasi miehille kaiken sen vallan, joka kaupunkiyhteisössä oli kytketty porvarissäätyyn. Käsityöläisverstaiden oppisopimuskoulutus oppipojasta kisälliyyden kautta mestariksi pysyi miespuolisten työntekijöiden yksinoikeutena 1900-luvun alkupuolelle, vaikkei mitään muodollisia esteitä naisten opinnoille enää ollut ammattikuntalaitoksen lakkauttamisen jälkeen.²⁵

Suomessa naisten vaatteiden valmistus eriytyi räätälien työstä 1700–1800-lukujen vaihteessa. Korseteista ja kureliiveistä luopuminen ja leikkaukseltaan yksinkertaisen paitapuvun yleistyminen muutti naisten vaatteiden valmistuksen vähitellen kotiompeluksi ja ompelijattarien työksi. Ainoastaan naisten villakankaista päällysvaatteet jäivät räätälien tehtäväksi, sillä miesten puvuissa ja naisten takeissa käytetyn villakankaan käsittelytaito erotti vaatturin ompelijasta. Miesräätäleiden ansiotyötä lukuun ottamatta ompelu määrittyi sekä kulttuurisesti että sosiaalisesti lähinnä naiselliseksi tai naisten toimeksi. Naiset ompelivat lasten ja naisten vaatteiden lisäksi myös miesten paidat ja alusvaatteet.²⁶ Käsityöalan muuttuessa naisvaltaiseksi se menetti Vainio-Korhosen mukaan miehisen arvonsa. Kun esimerkiksi Turussa pukuompelu naisistui 1700-luvun lopulla, ala menetti ammattikuntastatuksensa ja kytköksensä poliittiseen valtaan.²⁷

---

²⁵ Vainio-Korhonen 1998, 113, 185–189; 2002, 33, 79, 154.

²⁶ Pylkkänen, 1982, 75–88; Tarrant 1994, 104; Vainio-Korhonen 1998, 89–91.

²⁷ Vainio-Korhonen 1998, 189–190.

Vaikka ammattikuntalaitos lakkautettiin Suomessa vuonna 1868 uudenlaisten talouspoliittisten ajatusten, kuten vapaan kilpailun periaatteen, myötä, jäi perinteinen oppipoika-kisälli-mestarijärjestelmä räätäleiden ammattiin kouluttautumistavaksi sen jälkeenkin.²⁸ Ammattikuntalaitoksen lakkauttamisen jälkeen kaupunkeihin perustettiin elinkeinoasetusten mukaisia käsityöläisyhdistyksiä ja myöhemmin käsityö- ja pienteollisuusyhdistyksiä tukemaan elinkeinotoimintaa ja myöntämään kisällintodistuksia ja mestarinkirjoja.²⁹ Räätäleiden yhteistoiminnan jatkamiseksi perustettiin yhdistyksiä eri paikkakunnille ja vuonna 1895 perustettiin valtakunnallinen yhdistys, Suomen Yleinen Räätäliyhdistys. Jo tuolloin ehdotettiin räätäli-sanan tilalle nykyisin käytettyä vaatturi-nimitystä, mutta sitä ei hyväksytty kiivaan vastustuksen vuoksi.³⁰ *Sillä voipi tarkoittaa pyykinpesijääkin!*, kokouksessa kiivailtiin.³¹

Yhdistyksen lehti, Vaatturi, alkoi ilmestyä vakituisesti vuonna 1899, joulukuussa 1898 julkaistun näytenuumeron jälkeen. Vaatturilehti oli Reunan mukaan muiden saman aikakauden ammattilehtien tavoin suppea, julkaisupaikkakuntansa ammattilaisten suosima yhdyside, joka levitti ammattihierarkkista maailmankuvaa ja kylvi ammattikuntalaitoksen arvoja.³² Lehti edusti aluksi räätäliyhdistyksen tavoin sekä työntekijöitä että työnantajia, mutta osapuolten ristiriitojen kärjistyessä sekä yhdistys että lehti jäivät työnantajien äänenkannattajiksi. Vaatturi-nimi alkoi hiljalleen yleistyä ammattipiireissä ruotsalaisperäisen räätäli-nimen sijaan ja keskusjärjestön nimikin vaihtui Suomen Vaatturityönantajain liitoksi. Työnantajaliiton toiminnassa oli mukana vain pieni osa maamme vaattureista, sillä vaatturiliikkeiden työntekijät kuuluivat ompelijattarien kanssa Suomen Vaatetustyöntekijäin liittoon. Suuri osa vaatturialalla toimineista oli järjestäytymättömiä, kun molempien liittojen osastot toimivat lähinnä suurimmilla paikkakunnilla.³³

---

²⁸ Paavola 1995, 6–7.

²⁹ Auvinen 1968; Änkö 1968.

³⁰ Paavola 1995, 18–21.

³¹ VA 1933/3, 44–46.

³² Reuna 1991, 460.

³³ Näreikkö & Takalo 1986, 42–82; Paavola 1995, 27–36, 58, 68; myös Vaatetustyöläinen 1929/2, 47–54.

Vaatturin oppi siirtyi mestareilta oppipojille, mutta vähitellen oppilaiden pito väheni, koska se tuli mestareiden mielestä kalliiksi ja vei runsaasti aikaa. Toisaalta 1900-luvun alussa myös vaatturikisällin ja -mestarin arvon suorittaneiden määrä väheni suuresti. Vaatturityöntekijöillä ei ollut halua osoittaa ammattitaitoaan kisällinäytteellä, eivätkä kaikki työnantajatkaan olleet mestariksi pääsyä edeltävää kisällinarvoa suorittaneet. Tarvetta ammattikoulutuksen järjestämiseen nähtiin jo räätäli työnantajain yleisessä kokouksessa vuonna 1897. Vaattureiden huoli oli nimenomaan hyvän ammattitaidon saavuttamisessa, sillä luku-, kirjoitus- ja laskutaitoa käsityöläisten oppipojat oppivat sunnuntai kouluissa. Nämä taidot oli vuoden 1858 asetuksessa määrätty pakollisiksi kisälliksi pyrkivälle. Suomen räätäliyhdistysten Päätoimikunta alkoi järjestää vuonna 1900 Helsingissä *oppikursseja leikkuussa, koettamisessa ja kirjanpidossa sekä antamaan selkoa liikkeen hoitamisessa*. Kurssien tarkoitus oli toimia tienraivaajana räätäliopistolle. Myöhemmin Räätäli työnantajain yhdistys perusti Räätälien ammattikoulu-osa-kehityksen, mutta koulu toimi kannattavuusvaikeuksien vuoksi vain viisi kuukautta vuosien 1910–1911 vaihteessa. Vasta vuonna 1928 Helsingin Vaatturiammattikoulu pystyi aloittamaan valtionavun, kannatusyhdistyksen ja yksityisten lahjoittajien turvin.³⁴

4.3 Kaavoituksen kehittyminen – oppimateriaalit

Vaatturin tärkeimpänä taitona on pidetty vaatteen muodon tuottamista ja vaatteen osien leikkaamista kankaasta. Vaatturi nimensä mukaisesti leikkaa (englannin *tailor* ja ranskan *tailleur* tulevat ranskan leikata-verbistä *tailler*), mutta vaatteen voivat valmistaa apulaisetkin. Varhaisimmat säilyneet, Espanjassa 1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alussa julkaistut räätälikirjat sisälsivät lähinnä vaatteiden osien kaavoja ja etenkin niiden taloudellisia asetteluohjeita erilevyisille materiaaleille. Vaatteen valmistamiseen tai sovittamiseen liittyviä ohjeita niissä ei ollut.³⁵ Ruotsi-Suomen 1700-luvun ylellisyysasetukset toivat mukanaan mallipuvut, joihin räätälit saivat kaavat kauppakollegiosta. Tuk-

³⁴ Kølhi 1988, 10–14; Paavola 1995, 75–86; myös esim. VA 1899/3, 1; 1900/1, 1; 1901/3, 1; 1910/7–8, 57–63; 1923/8, 112–113; 1928/10, 154–155.

³⁵ Giles 1987 (1987), 74–76; Waugh 1964, 34–35; Tarrant 1994, 104–107.

holman räätäliammattikunta oli alansa keskuselin, jonka lähettämiä kaavoja ja antamia ohjeita valtakunnan muiden ammattikuntien oli seurattava. Sen vuonna 1745 julkaisemat miehen puvun leikkuukaavat ja ohjeet edustivat valistusajalle tyypillistä pyrkimystä antaa ammattimiehille ohjeita mahdollisimman taloudellisesta, kangasta säästävästä leikkuusta. Ranskalaisen räätälimestari de Garsaultin vuonna 1769 julkaistuissa ohjeissa *L'Art du Tailleur* esitettiin sitä vastoin puvun tekemisen koko prosessi: käytetyt kankaat, räätälin työkalut, eri ompeleet, mittojen otto, vaatekappaleiden leikkaus erilevyisiin kankaisiin sovitettuina sekä valmistusohjeet eri vaatekappaleille. Garsaultin ohjeet julkaistiin valistusfilosofien toimittamassa suuressa *Encyclopediassa*, joka levitti kaikkien ammattialojen tietoa ympäri maailman.³⁶

Englannissa 1700–1800-luvun taitteeseen saakka vaatteiden osat yleensä leikattiin erillisten, kankaisten, myöhemmin paperisten mallikaavojen avulla, joita muokattiin asiakkaan mukaan. Vaatteiden kaavat olivat arvokasta omaisuutta, ne periytyivät isältä pojalle. Lontoossa oli tuolloin jo kauppojakin, jotka myivät paperikaavoja mm. miesten takkien leikkaamista varten. Toisaalta hyvän vaatturin tunsii siitä, että hän pystyi luomaan vaatteen muodon kankaalle silmämääräisesti ilman paperikaavoja.³⁷ 1800-luvun alkupuolen Englannissa ei enää tyydytty perinteiseen valmiskaavojen käyttöön, vaan ryhdyttiin kehittämään systeemejä yksilöllisten, hyvin istuvien vaatteiden osien piirtämiseksi. Tähän luultavasti vaikutti mittanauhan käyttöönotto, joka kiinnitti huomion ruumiinosien mittasuhteiden vertailuun. Mittanauhan alkuperää ja keksijää ei tiedetä, vaikka monet lontoolaiset räätälit väittivätkin sen keksineensä. Aiemmin käytetty mittaustapa, asiakas-kohtainen pergamenttisuikele mittamerkintöineen, jäi pois käytöstä. Ensimmäiset yksinkertaiset piirtämisjärjestelmät loivat kaavoitukseen kokonaan uuden lähestymistavan, jossa huomioitiin geometriset säännöt sekä ihmisvartalon anatomiset mittasuhteet. Teoksessaan *History of the Art of Cutting in England* vuodelta 1887 Giles jaottelee vaatturien leikkaamistapojen kehittymisen ajansaatossa seuraavasti: nyrkissä sääntöjen perusteella leikkaamisesta siirryttiin paperisiin mallikaavoihin, niistä asiakkaan rinnan ympäröykseen perustuviin systeemeihin ja sitten erilaisiin geometrisiin, asiakkaan anatomiaan perustuviin mit-

³⁶ Pylkkänen 1984, 13–33; ks. myös Waugh 1964, 86–95.

³⁷ Giles 1987 (1987), 88–91; Waugh 1964, 34–35; Tarrant 1994, 104–106.

tasuhdekaavoitustapoihin. Uudet systeemit mahdollistivat myös kaavojen eri kokojen sarjonnan kehittämisen, mikä osaltaan edesauttoi massatuotantoon siirtymistä. Piirtämisjärjestelmien myötä myös alan julkaisut lisääntyivät, kun systeemien kehittäjät halusivat tuoda omat päätelmänsä toisten tietoisuuteen.³⁸

Amerikkalaiset 1700-luvun lopun räätälit olivat Trautmanin mukaan ehkä jo siirtyneet valmiskaavojen käytöstä kaavojen piirtämiseen suoraan kankaalle, mitä on pidetty 1800-luvulla tapahtuneena kehityksenä.³⁹ Ainakin jo 1820-luvun Amerikassa kehitettiin useita, toistensa kanssa kilpailevia kaavoitusjärjestelmiä, joiden ohjeita sai ostaa tai tilata tekijöiltä. Erilaisten kaavoitusjärjestelmien julkaisu ja patentointi kiihtyi 1840-luvulla, jolloin eri järjestelmien hintakilpailu oli kovaa ja markkinointi aggressiivista. Nämä kaavoitusohjeet oli tarkoitettu kaupunkien liikkeitä ja maaseudun vaattureita varten, ei amatööreille, koska niissä ei ollut mukana vaatevalmistusohjeita. Amerikassa kaavoitusjärjestelmiä kehitettiin tuolloin pääasiassa miesten vaatteita varten, vain neljä patenttia 84:stä ennen vuotta 1860 rekisteröidystä sisälsi naisten vaatteiden kaavoja.⁴⁰ Naisten kaavajärjestelmiä kehitettiin enemmän 1800-luvun viimeisellä neljänneksellä, tuolloinkin kaavajärjestelmät olivat useimmiten miesten keksintöjä. 1800-luvun lopun rekisteröidyistä yli 300 naisten kaavajärjestelmästä oli naisten tekemiä vain reilu neljännes.⁴¹ Kaavoitusjärjestelmien kehittyminen nopeutti puvun valmistusta ja valmistuksen kontrollointia, mikä osaltaan auttoi miesten valmisvaatetuotannon laajentumista Amerikassa, etenkin New Yorkin alueella. Kaavajärjestelmien myötä mahdollistui myös henkilökohtaisten mittojen mukaan tehtyjen pukujen lähettäminen ympäri maata asuville asiakkaille.⁴²

Suomenkieliset räätäleille suunnatut teokset, joita alkoi harvakseltaan ilmestyä vuodesta 1885 lähtien, keskittyivät poikkeuksetta kaavojen piirtämiseen. Kirjat oli siten suunnattu lähinnä vaatturimestareille, jotka useimmiten kaavoittivat ja leikkasivat kankaat. Kisällien kaavoitusopetuksesta on monenlaista tietoa. Joissakin keruukilpailun⁴³ vasta-

³⁸ Giles 1987 (1987), 72–192; Waugh 1964, 130–131; Tarrant 1994, 12, 137. Ks. myös Breward 2001, 166–171.

³⁹ Trautman 1985, 28–29.

⁴⁰ Zakim 2003, 84–95.

⁴¹ Gamber 1997, 138.

⁴² Zakim 2003, 86.

⁴³ SKS KRA. SR.

uksissa kerrotaan viimeisen oppivuoden olleen kaavoitukseen liittyvää opetusta. Toisaalta erään vaaturimuiston mukaan 1870-luvulla mes-tarin hyväksytyä oppipojan kisällinäytteen kisällä sai kopioida oppi-isältään kaavat ja aloittaa kotikylälään räättälinammatin.⁴⁴ Vaatetus-töyläinen -lehden mukaan kisällit eivät oppiaikanaan saaneet koulu-tusta leikkuuseen eivätkä sovittamiseen.⁴⁵

Kaavoituksen hienouksia ei usein haluttu paljastaa ompelijaoppi-laillekaan. Turussa vuosisadan vaihteessa opissa olleille ei yleensä ope-tettu lainkaan mitanottamista, leikkaamista tai sovittamista ja jos mah-dollista, niitä ei edes tehty oppilaiden nähden. Kun oppiaika oli päät-tynyt, tytöille annettiin valmiit kaavat, joiden avulla he voivat ope-tella leikkaamaan.⁴⁶ Hjelt taas toteaa vuoden 1908 ompelijattarien ammattioloja käsitelleessä selvityksessään, että koulutuksesta maksa-ville ompeluoppilaille opetettiin pintapuolisesti vaatteiden ompelua, leikkaamista ja mitanottoa. *Lyhyellä oppiajallaan ovat oppitytöt par-haimmassa tapauksessa hankkineet itsellensä, paitsi ompelutaidon alkeita, muutamia paperista valmiiksi leikattuja erilaisten vaatekappalten kaa-voja. Nämä kaavat ovat usein koko heidän toimeentulonsa perusteena.*⁴⁷ Kaavan piirtämistä tai piirtämisen järjestelmiä ei siis opetettu, mutta valmiskaavat olivat tärkeä pääoma vaatteenvalmistajalle.⁴⁸

Koska ensimmäiset, miesten pukuja käsittelevät suomalaiset oppi-kirjat – Esikoinen vuodelta 1885 sekä Oppikirja Räättäliammattilai-sille vuodelta 1886 – olivat räättäleiden mielestä vaatimattomia, kus-tansi Helsingin Räättäliammattiyhdistys vuonna 1898 suomennoksen Lontoon leikkausakatemian johtajan J. P. Thorntontin kirjasta Mies-ten pukimien leikkuun osastoinen järjestelmä.⁴⁹ Kirjan arvostelussa valitetaan suomenkielisten ammattitermien vähyyttä, kun vaaturei-den ammattisanasto pitkälti pohjautui ruotsinkielen vastaaviin ter-meihin.⁵⁰ Thorntontin kirjassa esiintyykin hauskoja, joskin kritisoituja

⁴⁴ SKS KRA. SR Runne 1976.

⁴⁵ Vaatetustyöläinen 1927/1, 1.

⁴⁶ Vainio-Korhonen 2002, 79–80.

⁴⁷ Hjelt 1908, 65–66.

⁴⁸ Ruotsalainen kirja *Vaatteiden teko. Opas naisvaatteiden mitan ottamiseen, kaavan-piirtämiseen ja leikkaamiseen koulun ja kodin tarpeeksi* oli tosin käännetty Suomeksi jo 1800-luvun lopussa (Lundin 1891). Kirja sisälsi *kansakoulujärjestelmä*-nimisen kaa-vanpiirtämissysteemin.

⁴⁹ ks. Pilvi 1885; Wäkeväinen 1886; Thornton 1898; VA 1898/0, 5; VA 1901/7, 1.

⁵⁰ Vihtori Kallio, VA 1898/0, 5.

käännöksiä takeille ja puvuille (esim. froktakki ja pallinlyönti-puku) sekä ruumiinmuodoille (esim. nyökkäpäinen ruumis, ruumiikasvartalo, syrjäkytryinen ruumiinvartalo).⁵¹ Thorntonin kaavajärjestelmässä käytettiin, ilmeisesti tuolloisesta suomalaisesta tavasta poiketen, etukäteen piirrettyjä kaavoja. Vaatturi-lehden mukaan se *voi monesta tuntuu haitalliselta ja pitää järjestelmää epäkäytännöllisenä – – Se nyt kuitenkin on hyöty malleilla leikkaamisesta, että niitä käyttämällä voidaan melkoisesti säästää kangasta.*⁵²

Harvat räätälit hankkivat varhaista ammattikirjallisuutta, näin sekä Wäkeväisen että Thorntonin kirjojen suomennosten julkaiseminen tuotti tappiota. 1900-luvun alkuvuosina myös Vaatturi-lehti aloitti kaavoitusopetuksen. Tuolloin lehdellä oli vain 400 tilaajaa, vaikka räätäleitä oli maassa noin 2000.⁵³ Lehdessä julkaistu Irtileikattava historiikki vaatteiden leikkuusta sisälsi miesten kaavoituksen historiaa ja erilaisia kaavan piirtämisyjärjestelmiä. Ruotsalaisen räätälin, O. Olanderin viimeisen kirjan suomennos Eräs leikkuuoppi-kurssi: kymmenessä luennessa julkaistiin myös Vaatturin toimesta.⁵⁴ Lehden mukana julkaistiin osissa myös H. J. Rytsälän ohjekirjanen Leikkuu-piirustusoppi WEST END järjestelmän mukaan.⁵⁵ Vuodesta 1910 lähtien Vaatturi-lehdessä alkoi ilmestyä yksittäisiä pukujen, takkien ja housujen, hännystakkien ja shakettien kaavojen piirtämisohteja pienoiskoossa.⁵⁶ Melko pian alettiin julkaista myös naisten vaatteiden ohjeita, esim. naisten shaketin, kellohameen ja takin ohjeet.⁵⁷

Vaatturi-lehden lisäksi kaavoitusohjeita julkaistiin ilmeisesti vain yhdessä uudessa teoksessa ennen 1920-lukua. Järvelän vuonna 1912 tekemä Miesten pukimien leikkausoppi oli suppea ja vähäsvuinen kirja, mutta tekijänsä mielestä *ensimmäinen kunnollinen vaatteiden leikkausoppi.*⁵⁸ Ammattikirjallisuuden vähydestä kannettiin edelleen huolta, niinpä 1920-luvulla ilmestyi kaksi uutta teosta.⁵⁹ Luomajoen vuonna

⁵¹ Thornton 1898.

⁵² VA 1901/7, 1.

⁵³ Nimimerkki L. A., VA 1903/6, 3.

⁵⁴ Olander 1903.

⁵⁵ VA 1908/4; 1908/6–7; 1908/8; 1908/11–12.

⁵⁶ Esim. VA 1910/6, 47.

⁵⁷ VA 1916/4–5, 34; 1916/9–10, 78–79; 1917/1, 7.

⁵⁸ Järvelä 1912.

⁵⁹ Rytsälä 1922; Luomajoki 1929.

1929 ilmeisesti amerikkalaisesta teoksesta suomeksi muokkaama teos oli suunnattu Ammattienedistämislaitoksen vaatturikurssien käyttöön ja oli ensimmäinen, joka sisälsi valokuvia. Teos on tarkoitettu *nuoremille leikkaajille ja kenelle tahansa vaatturin ammattiin perehtyneelle*.⁶⁰ Vuonna 1922 perustettu Ammattienedistämislaitos (AEL) järjesti vaatureiden leikkuukursseja ja muita ammattitaitoa kehittäviä kursseja, joihin osallistui alkuvuosina pääasiassa vain vaatturimestareita.⁶¹ Leikkuukursseja järjestivät myös muut tahot, ilmeisesti yksityiset vaatturimestarit, mutta kurssien kalleuden takia vaatturityöntekijät eivät tätä ”mestarintaitoa” juuri voineet hankkia.⁶² Vaatturimestari H. J. Rytsälän vuonna 1921 perustamassa kirjeopistossa, Suomen leikkuuopistossa, oli maalaisvaatureidenkin periaatteessa mahdollista opiskella sekä naisten että miesten vaatteiden leikkuuta kirjeiden välityksellä.⁶³ Rytsälän kirjakin *normaali-* eli rinnan ympärystä-*leikkuujärjestelmiseen* oli yksinkertaisuudessaan suunnattu *vaatimattomampia vaatturinammattin harjoittajia, varsinkin maaseudun vaatureita ja koteja varten, heille, jotka eivät ole tilaisuudessa saamaan perusteellista opetusta leikkaamisessa*.⁶⁴

Vaatturikirjojen leikkuuvoittoinen sisältö johtunee vaatturialan perinteisestä työnjaosta ja siitä, että leikkuuta pidettiin vaatturityössä olennaisimpana vaiheena. Työnjaollisesti se oli mestarin tai leikkaajatyöntekijän työtä, vaateen muodon tuottaminen oli erillään vaateen kokoonpanosta. Rytsälä sanookin Leikkuuopistonsa esitteessä: *kun vaatteiden leikkaamisen taito on tärkein ja samalla arvokkain osa vaatturin ammatissa, niin siitä johtuu, että leikkuutaito on välttämätön jokaiselle vaatturille ja ompelijattarelle. ... Jos vaatturi tai ompelijatar perustaa itselleen oman liikkeen... hän voi toisia saada ompelemaan, mutta hänen täytyy silloin osata itse leikata*.⁶⁵ Toisaalta leikkuujärjestelmien periaat-

⁶⁰ Luomajoki 1929, 3; VA 1933/3, 46.

⁶¹ 1920-luvulla vaatturityönantajat ja -työntekijät olivat tiukasti vastakkain, mm. useita työtaisteluja järjestettiin. Molemmat järjestöt suhtautuivat tuolloin varauksellisesti AEL:n vaatturikursseihin: työntekijäjärjestön mielestä opettajina toimineet henkilöt olivat liian työnantajamyönteisiä ja työnantajajärjestön mielestä heidän ”oikeina ammattikunnan edustajina” olisi pitänyt saada vaikuttaa kurssin järjestämiseen ja sisältöön. (Vaateustyöläinen 1927/1,1; nimimerkki E. K., VA 1927/3, 37; ks. myös Paavola 1995, 83–93)

⁶² Vaateustyöläinen 1927/1,1.

⁶³ VA 1922/2, 29–30; Paavola 1995, 82–83.

⁶⁴ Rytsälä 1922.

⁶⁵ Paavola 1995, 82.

teita lienee ollut vaikeaa opettaa pelkästään suullisesti, mallioppimisen keinoin. Kaavojen piirtämisen oppimista helpottaa se, että erilaiset mittaukset, laskelmat ja piirrookset ovat kirjallisessa muodossa.

4.4 Tilaustyötä, varastotyötä ja tehdastuotantoa

4.4.1 *Lisääntyvä vaatetuotanto – varastovaatteet*

Suomi oli pitkään harvaan asuttu maatalousmaa. Aina 1800-luvun puoliväliin asti pientilallisen maaseutuväestön elintaso oli todella alhainen. 1860-luvulta lähtien vauhdittunut elinkeinoelämän kehitys ei koskenut pelkästään tehdasteollisuutta, vaan palkkatyö alkoi levitä myös käsityön, rakennustoiminnan ja kaupan piiriin. Elintason nousu, kaupungistuminen ja vaihdantatalouteen siirtyminen aiheuttivat omavaraisen kotitarvetuotannon muuttumisen käsityömäiseksi kuluttajatuotannoksi. Ammattikuntasiteet ja elinkeinojen harjoittamista kahlehtineet määräykset poistuivat, käsityöläisistä tuli pienyrittäjiä ja heidän oppipojistaan palkattuja työntekijöitä.⁶⁶

Kangasteollisuus oli kehittynyt ja kasvanut Suomessa 1800-luvun aikana. Verkatehtaita oli perustettu mm. Littoisiin, Jokioisiin ja Hämeenlinnaan sekä puuvillatehdas Tampereelle.⁶⁷ Lisääntyvä kangastuotanto sekä ompelukoneen kehittäminen ja käyttöönotto 1850-luvulla mahdollistivat vaatteiden laajemman tuotannon.⁶⁸ Kun ompelukoneiden maahantuonti alkoi, koneella ompelu vähitellen syrjäytti käsin ompelemisen Suomessa 1860-luvun lopulta lähtien ainakin räätäleiden ja ompelijoiden keskuudessa.⁶⁹ Vuonna 1898 ilmestyneen Vaatturi-lehden ensimmäisen numeron mukaan räätäilityöntekijöiden aiemmat epäilyt hienon ompelun loppumisesta koneiden myötä olivat kaikonneet. Räätälit käyttivät koneita yleisesti vuosisadan vaihteeseen tultaessa.⁷⁰

⁶⁶ Vaatetustyöläinen 1922/3, 18–19; Virrankoski 1994, 663–664; Karisto, Takala & Haapola 1998, 13–17.

⁶⁷ Lappalainen & Almay 1996, 10–11, 222–223; Näreikkö & Takalo 1986, 9–10.

⁶⁸ Ks. esim. Godfrey 1982; Head 1982.

⁶⁹ Halonen 1988; Virrankoski 1994, 219; Kopisto 1991, 68.

⁷⁰ VA 1898/0, 3.

Vuonna 1868 tapahtuneen ammattikuntalaitoksen lakkauttamisen ja vuonna 1879 voimaan tulleen elinkeinovapauden myötä kenellä tahansa oli mahdollisuus tehdä räätälin työtä ja perustaa kauppa- tai räätälinliikkeitä. Tämän seurauksena syntyi yhä lisää varastotuotantoa: käsityöliikkeissä tilaustyön ohella valmistettiin vaatteita varastoon asiakkaiden ostettaviksi.⁷¹ Monen räätälin mielestä elinkeinovapaus aiheutti ammattitaidon heikkenemistä ja vaatteiden laadun huononemista, koska valvonta puuttui. Oppilaiden ei enää tarvinnut opiskella entiseen tapaan päästäkseen kisälliksi. Ammatinharjoittajien määrä kasvoi suuresti ja kilpailua syntyi; nopeasti varastoon tehdyt vaatteet olivat hinnaltaan edullisia.⁷² Elinkeinovapaus salli myös naisille pääsyn perinteisiin käsityöammatteihin. Räätälimestareiden verstaiden rinnalle tulivat naisten johtamat ompelimot.⁷³ Miesten paitoja ja pukuja valmistettiin myyntiin tosin jo ennen elinkeinovapauttakin. Naiset harjoittivat paitojen varastotuotantoa: leskirouva Caroline Jusenius perusti ilmeisesti ensimmäisen paitatehtaan Turkuun vuonna 1865.⁷⁴ Ensimmäiset ilmoitukset valmiina ostettavista miesten puvuista ilmesivät suomalaisiin päivälehtiin jo 1850-luvun lopussa.⁷⁵

Vuoden 1868 elinkeinoasetus johti käsityöläiselinkeinon harjoittajien jakautumisen tehtailijoihin ja käsityöläisiin. Aikaisemmin erottavana tekijänä oli ollut se, oliko yritys laillistettu hallituksen myöntämällä tehdasoikeudella vai ammattikunnalta saadulla valtuudella. Elinkeinovapauden alkuaikoina tehtailijoiksi kutsuttiin yritysten omistajia, jotka eivät välttämättä osallistuneet tuotannolliseen työhön. Kuitenkin käsityön ja tehdastyön ero oli etenkin teollistumisen alkuvaiheessa vaikeasti rajattavissa. Esimerkiksi suutaria pidettiin tehtailijana jo silloin, kun hän teki kenkiä varastoon ja myi niitä. Käsityöammattia suutari harjoitti silloin, kun hän teki työtä tilauksesta. Uudet yrittäjät pyrkivät elinkeinonharjoittajiksi tehtailijan nimellä pienempien rajoitusten ja vaatimusten vuoksi, vaikka heidän liikkeensä olivat aivan tavallisia käsityöläispajoja. Myös tehtailijan titteli saattoi hivellä joidenkin tur-

---

⁷¹ VA 1898/0, 2–3; Vaatetustyöläinen 1922/3, 18–19.

⁷² VA 1898/0, 2–3.

⁷³ Näreikkö & Takalo 1986, 20.

⁷⁴ Lappalainen & Almay 1996, 223.

⁷⁵ Kopisto 1991, 100.

hamaisuutta tuona alkavan tehdasteollisuuden nousukautena.⁷⁶ Teollisuus-nimeä käytettiin myös Vaatturi-lehden alaotsikossa sen ilmestymisen alusta vuoden 1937 alkuun saakka. Vaatturi oli *pukuteollisuuden harjoittajain* äänenkannattaja, vaikka räätäleiden pukutuotanto oli tuolloin pitkälti käsityötä. Teollisuus-nimen poistuttua lehti oli alaotsikoltaan *vaatturityönantajain liiton äänenkannattaja*.⁷⁷

Kotimainen valmisvaatetuotanto oli kuitenkin vielä vaatimatonta 1900-luvun alussa. *Varastotyönä* tehtiin ensin vaatteita, jotka eivät olleet vartalonmukaisia. Varastovaatteita tehtiin myös tilaustyöliikkeissä hiljaisina aikoina.⁷⁸ Amerikassa ja Englannissa massatuotanto kasvoi huomattavasti Suomea aiemmin, ja se lisääntyi suuresti ompelukoneen yleistyttyä etenkin miesten vaatteiden osalta. Jo 1810-luvulla New Yorkiin perustettiin useita vaatetusliikkeitä valmiiden vaatteiden myymiseksi. 1800-luvun keskivaiheilla Englannissa valmisvaatekaupat ja tavaratalot olivat jo vakiinnuttaneet asemansa. Vuosisadan lopulla vaatetusteollisuuden tuotanto oli kasvanut huomasti kaavoitus- ja *sarjontajärjestelmien* kehittämisen, kangasleikkureiden sekä erikoisompeelukoneiden myötä.⁷⁹

1900-luvun alussa ulkomailta Suomeen tuotujen valmisvaatteiden määrä kasvoi suuresti, joten räätälit huolestuivat työnsä väheneemisestä. Vaatturi-lehdissä todettiin valmiiden vaatteiden kaupan olevan pääasiassa juutalaisten ja muiden kuin räätäleiden käsissä, koska aluksi katsottiin, etteivät tilausvaatteita tekevät räätälit voineet myydä varastovaatteita liikkeissään. Osa räätälinliikkeistä kuitenkin siirtyi vähitellen tilauspohjaisesta yksittäiskappaletuotannosta varastotyöhön, koska edullisemmilla valmisvaatteilla oli kysyntää tilausvaatteita enemmän.⁸⁰

⁷⁶ Auvinen 1968, 31; Änkö 1968, 51; Ks. myös Heinänen 2006, 30–31.

⁷⁷ Ks. VA 1898/0; 1937/2; 1937/3.

⁷⁸ Hjelt 1908, 18, 24; Näreikkö & Takalo 1986, 15–16.

⁷⁹ Hjelt 1908, 18; Wilson & Taylor 1989, 33–37; Tarrant 1994, 135–140; Zakim 2003, 41–44.

⁸⁰ VA 1900/6, 6; 1901/1,1; 1909/2, 11; myös Vaatetustyöläinen 1916/8, 125; 1922/3, 18.

Ulkomaisten varastovaatteiden myymisen lisäksi juutalaisten omistamat liikkeet myös valmistivat itse varastovaatteita.⁸¹ Juutalaisliikkeet suorittivat myös tilaustöitä erittäin halvoin hinnoin, mikä räätälinliikkeiden mielestä väärästi kilpailua ja sai aikaan ammatinharjoittajien valitusten perusteella erityisen tutkimuksen näiden liikkeiden työoloista. Työntekijöiden työolot todettiin tutkimuksessa melko hyväksi. Juutalaisliikkeiden menestymisen katsottiin johtuvan ulkomaisten varastovaatteiden edullisuudesta, mikä johtui tavarán suuresta menekistä, taitavasta kauppatoiminnasta ulkomailla, tulliooloista sekä tyytymisestä pieneen yksittäiskappalevoittoon.⁸² Hjelt ennakoí jo vuonna 1908 tilausvaatteiden valmistuksen siirtyvän vähitellen teolliseksi tuotannoksi. *Suurissa pukimoissa myydään varastovaatteita niin halpaan hintaan, että mitanmukainen työnvalmistus pienempien työntekijöiden luona vähenemistään vähenee tehdas- ja varastotyön eduksi.*⁸³

4.4.2 Vaatteita kotityönä

Ammattikuntalaitoksen poistumisen myötä kisällitkin pystyivät perustamaan räätälinliikkeen tilaus- ja varastotyötä tekemään, joskin pääoman puute esti monien käsityöläisverstaiden kasvun suurtuotannoksi. Kauppiaat sitä vastoin pystyivät järjestämään varastovaatteiden suurtuotantoa niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Kangas- ja vaatekaupoista annettiin kangasta tai valmiiksi leikattuja kappaleita kotona ommeltaviksi. Käsityöläiset työskentelivät kotonaan omilla työvälineillään, usein velaksi tai osamaksulla hankitulla ompelukoneella. He saivat palkkansa kauppiaiden ostaessa heidän tuotantonsa. Tätä useilla käsityöaloilla yleistä tuotantotapaa kutsuttiin kustannusjärjestelmälliseksi kotiteollisuudeksi. Kasvavien markkinoiden myötä kustanta-

⁸¹ Esim. SKS KRA. SR Kinnunen 1976; Paavola 1995, 37–38. Ekholmin (2005, 167–174) mukaan juutalaiset kauppasivat aluksi vanhoja vaatteita Helsingin Heikinkadulla (nykyisellä Mannerheimintielle) ja Narinkka-torilla. Pian he ryhtyivät myös valmistamaan vaatteita ja teettämään päällysvaatteita Pietarissa. Ensimmäiset juutalaiskauppiaat avasivat omia liikehuoneistojaan Helsinkiin jo 1880-luvulla, jolloin konsepti valmiiden vaatteiden kaupasta oli uusi. Käytettyjä vaatteita kaupattiin aiemmin yleisesti köyhemmälle väestöosalle, ja vanhojen vaatteiden myynti vaikutti myös muotien leviämiseen (ks. esim. Wilson & Taylor 1989, 38–41).

⁸² Hjelt 1908, 27.

⁸³ Hjelt 1908, 18.

jat ottivat työn järjestäjiksi välimestareita, välittäjiä, jotka organisoi-
vat ja osittivat vaateen valmistuksen tapahtuvaksi omissa tai työntekijöiden yhteisissä työhuoneissa.⁸⁴ Ulkopuolisten ja tilapäisten työntekijöiden käyttö oli yleistä varastovaatteiden tuotannossa ennen teollisuuslaitosten kehittymistä myös Britanniassa ja Amerikassa jo 1800-luvun alussa. New Yorkissa kotityötä teetettiin paljon ja etenkin naisten työvoimaa käytettiin sumeilematta hyväksi. Naiset olivat miehiä halvempia ompelijoita ja tekivät kaikkia vähempiarvoisia ja vähemmän taitoa vaativia töitä.⁸⁵

Koska käsityöllä oli vielä suuri osuus vaatteiden valmistuksessa, pystyi kustannusjärjestelmä-kotityö kilpailemaan tehdasmaisen suur-
tuotannon kanssa työntekijöiden kustannuksella – pitkällä työajoilla ja alhaisilla palkoilla. Kustannusjärjestelmä oli työnantajalle edullinen. Kuluja työhuoneista ja -välineistä ei tullut, ja vaatekappaleelta maksetut palkat olivat pienemmät kuin vastaavassa tehdas- tai käsityössä. Lisäksi työvoiman lisääminen tai vähentäminen tarpeen mukaan oli helppoa. Työntekijän näkökulmasta tilanne oli huonompi. Etenkin naiset ja alaikäiset joutuivat myymään halvalla työpanostaan useillekin työnantajille samanaikaisesti. He työskentelivät pitkiä päiviä epäedullisissa oloissa ja jäivät myös työsuojelulakien ja ammattiyhdistysten ulkopuolelle. Myös välittäjän tiloissa työskenneltäessä välittäjän etuna oli työn teettäminen niin halvalla kuin mahdollista, sillä välittäjän voiton suuruus riippui työkuluista. Kustantajalta saatu hinta tuotteesta oli etukäteen määrätty. Kotiteollisuustyöntekijöiden asemaa pidettiin Vaatetustyöntekijäin liitossa huomattavasti tehdastyöntekijän asemaa huonompana. Kotityöntekijät halpoine palkkoineen myös vaikeuttivat ammattiveriensa palkankorotuspyrkimyksiä.⁸⁶

Monet räätälinliikkeiden palkkaamat työntekijät valmistivat kotityönä niin tilaus- kuin varastovaatteitakin. Työnantajan näkökulmasta kotityössä oli hyötyjen lisäksi omat ongelmansa. Vaatturi-lehteen kirjoittanut nimimerkki R. P. valitti, ettei koskaan voinut tietää, tuliko puku ajallaan valmiiksi vai ei, joten

⁸⁴ Hjelt 1908, 24–26; Vaatetustyöläinen 1922/3, 18–19; Virrankoski 1994, 669–670; ks. myös Lappalainen & Almay 1996, 205.

⁸⁵ Tarrant 1994, 137–138; Zakim 2003, 157–184; Wilson 2003, 72–73.

⁸⁶ Nimimerkki R. P., VA 1898/0, 5–6; Vaatetustyöläinen 1917/8–9, 74; 1922/3, 18–20.

suurin osa yleisöstäkin on tullut siihen käsityksen, että räätälit eivät puhu koskaan totta. Sillä eihän työnantaja voi joka tunti käydä ympäri kaupunkia katsomassa mitä hänen työntekijänsä kotonaan tekee. Tekeekö se hänen työtään, tahi jonkun toisen, eli kolmannen työnantajan, eli sairastaako hän tahi mikä pahempi – juopottelee, ja niin saattaa työnantajalleen ikävyyksiä ja mahdollisesti vahinkoakin.⁸⁷

Myös työn laatu saattoi olla huono, kun tekijät yrittivät suoriutua töistään niin nopeasti kuin mahdollista. Kotona työskentelevät käyttivät perheenjäseniä apunaan saadakseen tehtyä enemmän vaatteita. Työntekijä saattoi myös tehdä vaatteita suoraan asiakkaille halvoin hinnoin, mikä työnantajapuolen mielestä väärästi kilpailua. Räätäilityöntekijöiden pitkät työpäivät, suurten vaatemäärien tekeminen useille työnantajille ja vaatteiden myyminen omaan laskuun johtuivat palkan pie-nuudesta. Kauppiaat maksoivat kotityöstä huonosti eivätkä räätäli-työnantajatkään paljoa maksaneet suurtuotannon kilpailun puristuk- sessa. Varastotyöntekijät saivat vielä tilaustyöntekijöitä huonompaa kappale- tai urakkapalkkaa.⁸⁸

Vaatetustyöläisten liitto vastusti kotityötä huonon palkan lisäksi myös epäedullisten terveysolojen takia. Suomessa kotityöläisten oloi- hin ja terveyshaittoihin alettiin kiinnittää huomiota vasta 1920-luvulta lähtien. Räätälintyössä muodostuva pöly, kankaiden myrkyllisistä väri- aineista lähtevät höyryt ja kosteus pilasivat huoneiden ilmaa. Istumi- nen näissä ahtaissa ja tunkkaisissa tiloissa sekä liian pitkien työpäivien tekeminen nähtiin syiksi räätäleiden terveysongelmiin; rinta- ja keuh- kotauteihin sekä yleiseen heikkouteen ja nuorena kuolemiseen.⁸⁹

4.4.3 Miesten pukuja käsityömaisesti ja teollisesti

Usein todetaan, että räätälin ammatti taantui ja muuttui, kun valmis- vaatteet tulivat markkinoille. Räätälit saattoivat perustaa suurehkoja valmisvaateverstaiteita tai siirtyä valmisvaateteollisuuden palvelukseen,

⁸⁷ VA 1898/0, 5–6.

⁸⁸ VA 1901/1, 2–3; Vaatetustyöläinen 1915/2, 11–13; 1916/8, 125.

⁸⁹ VA 1899/5, 1–2; Vaatetustyöläinen 1916/8, 127–128; 1922/3, 19–20; 1926/2, 25–27; ks. myös Lähteenmäki 1995, 101.

elleivät tyytyneet korjauksiin ja vähentyneeseen työmäärään.⁹⁰ Vaatteiden tuotannossa ei kuitenkaan suoraan siirrytty pienten käsityöpaikkojen yksittäiskappaletuotannosta nykyisen kaltaiseen tehdastuotantoon. Ala kehittyi tilaustuotannosta varasto- ja kotityön kautta suuremmaksi yritystoiminnaksi.

Räätäleistä kootut tilastot kertovat toiminnan olleen käsityömaistä vielä 1900-luvun alussa. Teollisuushallituksen *Käsityöläiset, niiden palkkatyöläiset ja valmistuksien arvo, ammatittain järjestettynä* -tilaston mukaan vuonna 1915 räätäleitä oli Suomessa yhteensä 4703, joista kaupungeissa 60 % ja maaseudulla 40 %. Näistä räätäleistä työpaikkojen omistajia oli 30 % ja palkattuja työntekijöitä 70 %. Maaseudun räätälimäärästä puolet oli omistajia ja puolet työntekijöitä, kaupungissa taas 82 % räätälimäärästä oli palkattua henkilökuntaa. Ala oli hyvin miesvaltainen. Maaseudulla lähes kaikki työpaikkojen omistajat olivat miehiä ja kaupungeissakin 89 %. Myös palkatuista työntekijöistä oli enemmistö (67 %) miehiä, etenkin maaseudulla (74 %). Oppilaiden osuus palkatusta henkilökunnasta oli melko pieni (17 %), etenkin kaupungeissa (12 %). Maalla sitä vastoin oppilaita pidettiin suhteessa enemmän, 28 % palkatusta henkilökunnasta oli oppilaita. Alle 18-vuotiaita oli palkatuista työntekijöistä 12 %, alle 15-vuotiaita oli 2 %.⁹¹

Em. tilastot antavat kuvan maaseuturäätäleistä miespuolisina pienyrittäjinä, joilla oli keskimäärin yksi, usein miespuolinen työntekijä tai oppilas apunaan. Kaupungeissa räätäleillä oli keskimäärin 4–5 työntekijää, joista naisia oli kolmannes. Liiketoiminta oli määrällisesti suurempaa ja/tai vaatteet hinnoiltaan kalliimpia, koska kaupunkiräätäleiden valmistamien tuotteiden arvo oli 75 % koko maan räätälintuotteiden valmistuksen arvosta. Tilastot osoittavat räätälin olleen suurin ja tuottavin tähän ryhmään kuuluneista käsityöammateista. Muiden, esimerkiksi Ompelijattarien ja Muotiompelijattarien henkilömäärät olivat puolta pienempiä ja tuotanto oli arvoltaan vain 28 % räätäleiden tuotannosta.⁹² Em. tilaston ompelijat on tosin ryhmitelty ja laskettu toisin kuin esim. vuoden 1914 vaateustyöläisten tilastossa, jonka mukaan Suomessa oli 4000 kapp-, leninki-, muoti-, kirjailu- ja liina-vaateompelijaa, joita suurin osa (84 %) oli naisia.⁹³

⁹⁰ Ks. esim. Talve 1979, 89, 95.

⁹¹ VA 1915/8, 63; 1915/9, 73; 1915/10, 80.

⁹² VA 1915/8, 63; 1915/9, 73; 1915/10, 80.

⁹³ Vaateustyöläinen 1914/1, 29.

Kaupunkien suurempi tuotanto johtui osittain myös tilaustyön ja varastotyön määrästä. Isoissa liikkeissä saattoi olla erikseen tilaustyöntekijät ja varastotyöntekijät, tai sitten liike oli erikoistunut pelkästään varastotyöhön. Helsingissä oli vuonna 1916 Vaatetustyöläinen -lehden tilaston mukaan 114 räätälinliikettä, joissa oli yhteensä 781 työntekijää, joista miehiä oli 2/3 ja naisia 1/3. Näistä työntekijöistä suurin osa (72 %) teki tilaustyötä, pelkkää varastotyötä teki 17 % ja 11 % työntekijöistä teki molempia, sekä tilaustyötä että varastotyötä. Suurin osa työntekijöistä (83 %) työskenteli työnantajan tiloissa. Kotityötä tekevien työntekijöiden lisäksi räätälinliikkeiden ulkopuolella työskenteli sellaisia räätäleitä, jotka olivat järjestäneet yhteisiä työhuoneita tehdäkseen varastotyötä eri liikkeisiin.⁹⁴

Vuoden 1916 Vaatetustyöläinen -lehden mukaan varastovaatteiden suurtuotanto kilpaili tilausliikkeiden *pikkutuotannon* kanssa halvoilla hinnoilla. Työn laatuun ei kiinnitetty niin suurta huomiota, tärkeintä olivat pienet tuotantokustannukset, jotka aikaansaatiin käyttämällä halpoja raaka-aineita, kouluttamatonta työvoimaa, urakkapalkkaa ja työn osittamista. Muutama ammattitaitoinen mies teki tärkeimmät ja parhaiten palkatut työt ja naisapulaiset vaatimattomammat ja huonommin palkatut työt. Varastotuotannon kuluttajat olivat enimmäkseen työväkeä, jotka eivät panneet suurta painoa vaatetuksensa hienouuteen, vaan joille oli tärkeää saada vaatteet halvalla.⁹⁵ Kilpailu oli kovaa, sillä ulkomailta tuodut varastovaatteet olivat kotimaisia vaatteita huomattavasti edullisempia. Myös pienet työpaikat kilpailivat keskenään halvoin hinnoin. Työnantajien mukaan työntekijöitä ei enää kannattanut pitää palkattuina alan huonon tuottavuuden vuoksi.⁹⁶ Suomeen alkoi siis 1900-luvun alussa kehittyä samanlainen, ositettu ja naistyövoimaa käyttävä kausittainen massatuotanto, jota Amerikassa ja Englannissa oli harjoitettu jo useita vuosikymmeniä.⁹⁷

Vaatturityönantajain Liiton taholla nähtiin varhain varastotuotannon mahdollisuudet tilaustyöliikkeiden sivutuotantomuotona. Vuonna 1919 tehtiin liiton edustajakokouksessa ehdotus valmiiden vaatteiden valmistusyhtiön perustamisesta. Asiaa valmistelevan toimikunnan työ oli kuitenkin vielä tuolloin tuloksetonta.⁹⁸ Käsiyömaisän

⁹⁴ Vaatetustyöläinen 1916/8, 129–132.

⁹⁵ Vaatetustyöläinen 1916/8, 125.

⁹⁶ Hjelt 1908, 24–26.

⁹⁷ Ks. Gamber 1997; Honeyman 2003; Zakim 2003.

⁹⁸ VA 1935/6, 97.

varastovaatevalmistuksen ohella siirryttiin myös yhä enemmän suur-
tuotantoon. Raja käsityömaisen ja teollisen valmistuksen välillä on häi-
lyvä, mutta Suomessa valmisvaateteollisuuden alkuna pidetään vuonna
1911 Heikki Kestilän Turkuun perustamaa Suomalaista pukimoa. Yri-
tys teetti aluksi varastovaatteita kotityönä sekä teki myöhemmin myös
tilaustyötä omissa tiloissaan. Yrityksen kasvettua se valmisti vuodesta
1923 lähtien laajamittaisesti myös miesten pukuja.⁹⁹ Vuoden 1920
Vaateustyöläinen-lehden mukaan *tehdasmainen pukujen valmistustapa
on vasta pienen ajan ilmiö meillä Suomessa. Kaikki pukujen valmistus on
näihin [päiviin] saakka Suomessa tapahtunut käsityönä ja ilman sanot-
tavaa työnjakoakin.*¹⁰⁰ Tamperelainen Heikkilä & Kestilä Oy oli yksi
ensimmäisistä tehdaspukujen valmistajista. Tässä tehtaassa työnjako
ja koneellinen valmistus olivat kehittyneet pitkälle jo vuonna 1920.
Em. lehdessä kerrottiin ko. tehtaan uusista työtavoista. Paksut kangas-
kerrokset leikattiin sähköleikkureilla, jonka jälkeen kappaleet merkit-
tiin ja niputettiin ja laskettiin hissillä neulomo-osastolle. Kukin työn-
tekijä teki neulomossa oman pienen osansa vaateen kokoamiseksi.
Lehti mainitsi erityisesti, kuinka tehtaan ompelukoneet toimivat säh-
köllä *paljon nopeammin kuin jalalla polkien, joten työläisen on oltava
hyvin tarkkana ja nopeasti liikuteltava työtään.* Myös napinreikäkoneet
olivat uutta kirjoittajalle, ammattiyhdistyksen ”agitatsioonimatkalla”
olleelle Matti Väisäselle. Tehtaassa oli tuolloin pari sataa työntekijää
ja pukuja valmistui päivittäin 230. Kirjoittaja kertoi myös, että suu-
rin osa tehtaan naisista työskenteli urakka- eli kappalepalkalla. Miehet
ja ammattitaitoiset räätälit, työnjohtajat ym. saivat aikapalkan paikka-
kunnan räätälien tariffien mukaan.¹⁰¹

4.4.4 Maalaisräätäleiden toiminta

Ammattikuntalaitoksen aikaan kaupungissa ammattikoulutuksensa
saaneita kisällejä työskenteli usein pitäjänräätäleinä maaseudulla, kau-
pungeissa taas toimivat käsityöläismestarit. Vaikka merkantilistisen
talouspolitiikan mukaan käsityö piti keskittää kaupunkeihin, valtio-
valta pyrki takaamaan maaseudun asukkaille tietyt minimaaliset käsi-

⁹⁹ Lappalainen & Almay 1996, 27–28; Grönlund 2005, 17–19.

¹⁰⁰ Vaateustyöläinen 1920/1, 6–7.

¹⁰¹ Vaateustyöläinen 1920/1, 6–7.

työpalvelut, kuten omat räätälit, sepät ja suutarit. Taitoon alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota pitäjänammattilaisen valtakirjaa myönnettäessä, sillä käsityöläisen työn piti kelvata säätyläisväellekin. Luvallisten pitäjänkäsityöläisten lisäksi maaseudulla toimi luvatta ammattimaisesti muitakin käsityöläisiä, kuten kaupungeissa porvarioikeudettomia nurkkamestareita.¹⁰²

Maaseudulla toimi 1800-luvulla suurin osa Suomen räätäleistä. *Taulustolaitoksen* tilastojen mukaan vuonna 1815 koko maassa oli lähes 2000 räätäliä, joista yli 1600 toimi maaseudulla. Vuonna 1870 räätäleitä oli koko maassa n. 3700, joista maaseudulla työskenteli yli 2900.¹⁰³ Maaseudun räätäleiden toiminnassa perinteinen tapa, räätälin kiertäminen talosta toiseen työtä tekemässä, ns. karusellin kierto säilyi 1900-luvun alkukymmenille saakka.¹⁰⁴ Taloissa asuttiin niin kauan kuin ompelutöitä riitti, ja niissä annettu ”täyshoito” vähensi räätäliille maksettavaa palkkaa. Vuoden 1900 Vaatturi-lehti rohkaisi maalaisräätäleitäkin yhdistysten perustamiseen olojensa parantamiseksi ja oikeuksiensa puolustamiseksi. Palkkauksen pienuus ja talosta toiseen kulkeminen oli etenkin perheelliselle räätälielle tukalaa: *palkkio työstä on ollut niin pieni että se ei ole riittänyt isomman perheen toimeentuloa tyydyttämään, vaikka kuinka ahkeraan on koettanut työskennellä*. Maalaisräätäleiden olojen parantaminen oli lehden mielestä tärkeää myös siksi, etteivät maalaisräätälit muuttaisi kaupunkeihin polkemaan kaupunkilaisräätälien hintoja. Artikkelissa kuvataan Satakunnan räätäleiden ammattiyhdistyksen perustamista ja kehoitetaan muitakin perustamaan yhdistyksiä. *Varsinkin Savossa ja Karjalassa on maalaisräätäleiden asema varsin tukala, joissa siis on pikimmin herättävä puheenaolevaan yhteistoimintaan*.¹⁰⁵

Vaatturi-lehden artikkelissa Korjattavia epäkohtia maalaisräätäleiden oloissa esitetään lopetettavaksi *yksi vanha iänikuinen tapa, talosta taloon kulkeminen* sekä työntekijöiden ylipitkät työpäivät:

¹⁰² Saloheimo 1980, 160; Pylkkänen 1982, 74–75; Lehtinen & Sihvo 2005, 149–150; ks. myös Heino 1984, 175–192.

¹⁰³ Maisteri Arvi Raivio, VA 1956/5, 139.

¹⁰⁴ Ks. esim. SKS KRA. SR Hiironen 1976.

¹⁰⁵ 1900/1, 2–3.

se on ensinnäkin hyvin epäkäytännöllinen terveydellisessä suhteessa, istua köröttää pimeitten, likaisten ja pölyisten pirttien nurkassa aivan kuin mikäkin kerjääjä-ukko. Toiseksi, olemme suorastaan sen talon palveluksessa tai isännän käskyläisenä missä olemme työssä ja kuulemme taas jälestäpäin talosta lähdettyämme mitä olemme, milloin syömmme liian paljon, milloin menetämme paljon kangasta, vaikka se räätäli teki niin vähästä samalle miehelle puvun, milloin hidastelemme, että ei ehditä tekemään kahta pukua päivässä ja se toinen räätäli teki. Juuri nämä seikat vaikuttavat sen, että aamusella on ryhdyttävä työhön kello 5:lta, viimeistään 6:lta, ja teemme työtä 11 ja 12:sta iltasella ja joulun sekä juhannuksen edellä 24 tuntia vuorokaudessa. Tätä työpäivän pituutta ei kuitenkaan voida lukea muitten viaksi kuin työnteettäjän (Mestarin). Sillä niinkuin tiedämme pitää maalaismestarit paljon oppilaita, tahi vuosikaupalla olevia työntekijöitä, ja kun näitten työntekijöitten kanssa ei ole tehty minkäänlaista sopimusta työpäivän pituudesta, niin siinä tapauksessa luulevat mestarit olevan itsellään etuoikeuden teettää työmiehillään näin monituntisia työpäiviä kuin haluavat.¹⁰⁶

Muistitiedoista välittyä kiertämisestä ja räätälin asemasta edellistä huomattavasti positiivisempi kuva. Taloissa räätäleitä arvostettiin, heistä huolehdittiin hyvin. Heidät haettiin hevosella ja heille annettiin talon parasta ruokaa, *kamariin passattiin*.¹⁰⁷ Räätälin tulo oli mieluinen tapahtuma talon asukkaille. He saivat uusia vaatteita, parempaa ruokaa ja kuuluivat räätälistä paikkakunnan ja maailman tapahtumista. Räätäli kun saattoi ainoana kylältään lukea sanomalehteä.¹⁰⁸ Oheinen kirjoitus tuo kiertämisen lisäksi esiin maalaisräätälin oppipoikien huonon aseman. Ylipitkien työpäivien teettämisen lisäksi maalaismestareita moitittiin eri kirjoituksissa oppipoikien työvoiman väärinkäytöstä: jotkut mestarit jättivät uuden oppipoikansa kotiin emännän apulaiseksi, koska oppipoika ei vielä osannut ommella eikä siten ollut mestarille hyödyllistä työvoimaa.¹⁰⁹

Korjattavia epäkohtia maalaisräätäleiden oloissa -kirjoituksen toisessa osassa vaadittiin työpalkkojen korottamista ja yhtenäistämistä

¹⁰⁶ Nimimerkki Hj. S-i., VA 1902/7, 2–3.

¹⁰⁷ SKS KRA. SR Alho; Hiironen 1976.

¹⁰⁸ SKS KRA. SR Hyvönen; Runne 1976.

¹⁰⁹ Nimimerkki Hj. S-i., VA 1903/2, 2–3; myös VA 1901/3, 1–2.

sekä työn laatuun panostamista. Maalaisvaatturit usein kompensoivat huonoa palkkaa tekemällä kaksikin huonolaatuista pukua päivässä, vaikka hyvin tehden ei ehtisi päivässä yhtäkään. Kirjoittajan mukaan suuri osa maaseudun asiakkaista vaatii alhaisia vaatteiden hintoja, toiset taas vievät paremmat työnsä kaupunkiin teetetäviksi. Tämä estyisi, jos maaseuturäätilät panostaisivat laatuun ja ammattitaitonsa kehittämiseen etenkin leikkuun osalta. Maalaisvaattureiden kaavoitus- ja leikkuutapa on ollut urakkaleikkujärjestelmä, jossa *otetaan mitta miehen pituudesta ja paksuudesta, vedetään mittapaperi kankaan päälle, piirustetaan kappaleet ja tottuneella silmällä määrätään kaikki sopivaisuussuhteet. Sitten leikataan kaikki kappaleet irti, ommellaan kasaan ja muuttaman tunnin kuluttua puku on valmis*. Vanhat mestarit saattavat kirjoittajan mukaan tehdä työtään nuorena saamallaan opeilla 50 vuotakin, eivätkä he tuona aikana ole yhtään kehittyneet ammatissaan paremmiksi.¹¹⁰

Maalaisräätilin työtavat olivat myös muistitietojen mukaan nopeat. Puvut olivat valmiina aina hyviä, eikä *napinmuuttoa tarvittu*. Ne siis kelpasivat sekä tekijälle että tilaajille sellaisenaan, vaatimustaso ei kumminkaan puolin ollut korkea. Housut tehtiin 5 cm suuremmiksi kuin vyötärön ympäryys ja liivit väljiksi. Vanhoilla miehillä housujen olkaimet pitivät housut ylhäällä, nuoremmat kiristivät vyöllä housut sopiviksi. Liivin kokoa muokattiin takatampin soljella. Erään muistelijan mukaan pukujen leikkuussa ei ollut minkäänlaisia kaavoja eikä mallipapereita. Leikkuusysteemi oli varsin yksinkertainen. Mittojakin otettiin vain muutama: takin koko pituus ja ympäryys sekä hihan pituus. Housuissa otettiin haaran ja vyötärön pituus. Ennen mittanauhan yleistymistä mittaukset tehtiin esimerkiksi narun avulla (johon tehtiin solmuja), paperisuikaleella (johon tehtiin merkkejä) sekä kyynärä- ja arssinakepeillä (joissa oli valmiit mittapykälät). Mittayksikköinä olivat silloin tuumat, kyynäret (59,4 cm) ja *arssinat* (71,12 cm). Muistitiedoissa kerrotaan myös, että mestari kantoi itse ehdottomasti suorakulmaa, vinkkeliä, talosta toiseen siirryttäessä, ja että mittanauhan yleistyttyä alettiin käyttää senttimetrejä mittayksikköinä.¹¹¹

¹¹⁰ Nimimerkki Hj. S-i, VA 1902/9, 4–5.

¹¹¹ Ks. esim. MV:K16/266; MV:K21/308; SKS KRA. SR Elolampi; Halminen; Hiironen; Honkanen; Kuutti 1976. Myös Ruotsin maaseudulla talosta toiseen siirryttäessä mestari kantoi kyynärepeitä ja oppipoika painavaa rässiirautaa (Gadd 1997, 78–79).

Toisaalta erään muistelijan mukaan kyläräätälin työn tulokset 1910-luvulla eivät aina asiakkaita miellyttäneet. Seudun räätäli oli erittäin nopea puvun tekijä, miesten puku syntyi päivässä ja poikien pukuja, joita ei paljon välillä soviteltu, syntyi päivässä kaksikin. Nuoret pojat eivät pitäneet ko. räätälin tekemistä vaatteista, housuihinkin kun tehtiin kahden vuoden kasvunvara ja lahkeet piti aina kääntää. Kovikekankaana käytetty jauhosäkki ei sekään oikein tahtonut täyttää sille asetettuja vaatimuksia. Vanha kyynäräkeppi oli menettänyt osan numeroistaan, joten mitat olivat *vähän arvaamalla laitettut*. Takkien helmoista saattoi tulla tuumankin verran eripituiset.¹¹²

Ennen ompelukoneaikaa räätäli istui jalat ristissä pöydällä käsin ompelemassa kotitekoisella pellavarihmalla. Kaikki räätälit eivät kuljettaneet omaa ompelukonetta mukanaan. Jos talossa ei konetta ollut, se lainattiin naapurista.¹¹³ Apuvälineitä maalaisräätäleillä oli muistitietojen mukaan vaihtelevasti, toiset muistavat neulatyynyn, *syyringit* ja *patuskan*, toiset mainitsevat räätälin tulleen toimeen vain mittakepin, saksien ja liidun avulla. Liitukin saatettiin korvata teräväksi vuollulla saippualla. Oppipojan talosta toiseen kantama painava silitysrauta, *räs-sirauta*, kuumennettiin hellalla tai hiilloksella. Prässätessään räätäli otti vettä suuhunsa ja ruiskutti sitä saumojen kohtiin ennen raudalla painamista. Myöhemmin tapa kiellettiin, ilmeisesti hygieniasyistä. Prässäyksessä käytettiin apuna myös kostutettua pellavaliinaa.¹¹⁴ Miesten housuihin ei alkuun prässätty taitteita. Ne ovat melko myöhäinen muotiuutuus. Monin paikoin ruvettiin herrasmiesten housuja prässäämään vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen.¹¹⁵

---

¹¹² MV:K21/749.

¹¹³ Esim. SKS KRA. SR Honkanen 1976.

¹¹⁴ MV:K16/266; SKS KRA. SR Ikonen; Juden, Hintikka; Honkanen; Hyvönen 1976.

¹¹⁵ Kaukonen 1985, 228.

4.4.5 August Tiainen – maaseuturäättäli 1800–1900-lukujen taitteen Parikkalassa

Einari Tiaisen isän August Tiaisen (1873–1928) syntyessä Parikkalan pitäjässä oli yli 9000 asukasta. Seudulla 1800-luvun loppupuoli oli korkean väestönkasvun aikaa: 50 vuoden kuluttua tässä laajassa kunnassa oli jo lähes 16 500 asukasta.¹¹⁶ Augustin syntyessä Suomi oli Venäjän keisarikuntaan kuuluva autonominen valtio. Aiemmassa historiassaan Parikkalan pitäjä oli ollut enimmäkseen Venäjän alusmaana, esimerkiksi vuosina 1721–1811 alue kuului Venäjän keisarikuntaan eikä Ruotsi-Suomeen.¹¹⁷ Elintason kohentamiseksi Parikkalan alueella peltopinta-alaa oli lisätty järvien vedenpintaa laskemalla. Alueen rehun viljely ja lypsykarjanhoito kehittyivätkin erityisen nopeasti 1800-luvun puolivälin jälkeen. Voita kuljetettiin Pietariin myyntiin. Pietari tarjosi kaupan ohella myös muita mahdollisuuksia: työpaikkoja, ammattioppia ja kulttuurivaikutteita.¹¹⁸

Teollinen kehitys, lisääntyvä tavarantuotanto, metsän myyntitulot sekä maanviljelyn rehuntuotanto ja karjatalous muuttivat suuresti aikaisemmin lähes omavaraistaloudessa elänyttä maalaisyhteiskuntaa. Itä-Suomen maatalous oli kuitenkin vielä 1900-luvun alussa menetelmiltään jäljessä Länsi-Suomesta. Karjala oli tuolloin maatalouden suhteen kehitysalue, ja myös elintaso oli siellä alhaisempi kuin maan lounaislääneissä.¹¹⁹ Maalaisköyhyys, tilattoman väestön ja loiseläjien määrä ei kuitenkaan Parikkalan seudulla Etelä-Karjalassa ollut 1900-luvun alussa niin suurta kuin pahimmilla alueilla Pohjois-Karjalassa ja Savossa.¹²⁰ Parikkalassa tultiin pitkään toimeen kotiteollisuuden ja muutaman pitäjänkäsityöläisen avulla sekä muualta, lähinnä Pietarista ja muista kaupungeista ostetuilla tuotteilla. Kun käsityöammatit vapautettiin rajoituksista, alkoi räätäleiden määrä kasvaa nopeasti myös Parikkalassa. Vuonna 1850 Parikkalassa oli yhdeksän räätäliä, vuonna 1890 heitä oli 16 ja vuonna 1905 jo 19 räätäliä. Vaatetarpeen tyydyttämiseksi saatettiin myös ostaa Pietarista miesten kaulus-

¹¹⁶ Juvonen 1996, 363.

¹¹⁷ Juvonen 1996, 150–151; Paaskoski 1998, 92–95.

¹¹⁸ Juvonen 1996, 284–289, 427–428, 704; Neuvonen 1954, 55–57.

¹¹⁹ Nevalainen 1994, 383; Karisto, Takala & Haapola 1998, 15–17.

¹²⁰ Alapuro 1980, 57; Juvonen 1996, 369.

paitoja ja teollisesti valmistettuja liinavaatteita jo 1800-luvun alkupuolella. 1890-luvulla oli seudulla mahdollista ompeluttaa vaatteita myös yhdellä naisompelijalla.¹²¹

August Tiainen toimi kiertävänä räätälinä Parikkalassa ja lähiseudulla. August lienee oppinut ompelutaitonsa jonkun mestarin oppipoikana. Muistitietojen mukaan hän oli ommellut nuoresta pitäen ja ompelutyötä oli tehty useassa sukupolvessa.¹²² Tuolloin räätälin työn oppiminen aloitettiin jopa alle 12-vuotiaana eikä oppiin pyrkijältä vaadittu kansakoulu-pohjaa.¹²³ Lasten osallistuminen työntekoon oli tuoloin muutenkin yleistä. Jopa kymmenvuotiaita lapsia käytettiin kutomateollisuuden työvoimana ennen Suomen ensimmäistä työsuojelulakia vuonna 1890, jossa kiellettiin alle 12-vuotiaiden lasten työnteko *tehtaassa, käsiammateissa tai muussa teollisessa toimessa*.¹²⁴ Ennen oppipojaksi ryhtymistään August lienee saanut jotakin perusopetusta. Augustin ollessa kouluikäinen Parikkalan laajassa pitäjässä toimi yhden kansakoulun lisäksi vain neljä kiertokoulua. Opettaja ennätti olla yhdessä paikassa vain pari viikkoa kerrallaan. Vuonna 1886 kuitenkin valtaosa pitäjän 7–16-vuotiaista lapsista sai jonkinlaista opetusta; kansakoulussa, kiertokoulussa, sunnuntaikoulussa tai kansakoulunopettajien pitämässä valmistuskoulussa.¹²⁵ Tuolloin kouluaika ei välttämättä ollut pitkä. Augustin ikäinen parikkalalaistyttö kertoo käyneensä kansakoulua vain yhden luokan ja senkin yhdessä lukukaudessa.¹²⁶

Augustin toimiessa räätälinä seudulla oli jo luovuttu kansanpukujen käytöstä.¹²⁷ Parikkalan seudulla oli valmistettu 1800-luvun keskivaiheille asti sekä miesten että naisten puvut kotikutoisista kankaista: *sarasta*, puolivillaisesta *sarssista*, pellavasta ja hampusta. Miesten arki-vaatteisiin kuuluivat paita *aivinasta* ja housut rohdinlankaisesta *kostosta*. Päällyshousut, takki ja päällystakki tehtiin kotona kudotusta sarasta, joka oli niin jäykkää, että uudet housut voitiin asettaa lattialle yksin seisomaan. Kansanmiehillä saattoi olla vain yhdet kirkkovaatteet ja arkivaatteet sekä kesä- että talvikausille. Puuvillaiset vaatteet

¹²¹ Juvonen 1996, 304–308.

¹²² Martta kertonut H2:lle.

¹²³ Esim. VA 1903/1, 6; 1903/2, 2.

¹²⁴ Näreikkö & Takalo 1986, 21–23.

¹²⁵ Juvonen 1996, 396–398.

¹²⁶ Lehtinen Sandra, muistelmat.

¹²⁷ Lönnqvist 1991, 130–131.

syryttivät vähitellen pellavavaatteet. Seudulla alettiin valmistaa 1800-luvun puolivälissä kesäpukuja kotikutoisesta puolivillaisesta kankaasta, jossa loimet olivat ostettua puuvillalankaa ja kuteet kotona kehrättyä villalankaa. Kaakkois-Suomen nuoret miehet rupesivat vieroksumaan valkeita rohdinhousuja, kun sopivia puuvillakankaita, kuten *molskia* pystyttiin 1800-luvun lopulla ostamaan. Rohdinhousut jäivät vanhojen miesten kesäkäyttöön ja lopulta köyhimpien mökinmiesten pukimiksi. Perinteinen karjalainen pukukulttuuri hajosi osittain rahatalouteen siirtymisen ja maakaupan vapautumisen myötä, kun ostokankaat ja kaupunkimuoti olivat helpommin saatavilla.¹²⁸

Ompelukoneita alkoi seudulla olla 1800-luvun lopulta lähtien: vuonna 1885 sellainen oli jo ainakin yhdellä parikkalalaisella räätälistä ja 1890-luvulla useammalla.¹²⁹ Kun räätälistä tuli kylän ensimmäinen ompelukoneen omistaja, hänen arvonsa nousi huomattavasti ihmisten silmissä.¹³⁰ Kaakkois-Suomen maalaistaloihin ostettiin ompelukoneita 1900-luvun alkukymmenillä. Ne olivat aluksi usein käsinpyöritettäviä kampikoneita, mutta esim. 1910-luvulla jotkut jo ostivat jalalla poljettavia. Singer oli suosittu ompelukonemerkki, mutta myös Husqvarna- ja Kayser-merkkisiä koneita hankittiin. Saaren seudun taloissa oli paljon käsikampikäyttöisiä koneita vielä 1930–1940-luvuilla, vaikka kiertävät vaatturit eivät niillä enää ommelleet. Usein koneet ostettiin vähittäismaksulla kotiin tulleelta asiamieheltä, joka kävi sitten kuukausittain maksua perimässä.¹³¹

August Tiaisella oli aluksi käytössään käsinpyöritettävä ompelukone. Muistitietojen mukaan hän muunsi itse käsikoneen jalalla poljettavaksi 1920-luvulla.¹³² August laittoi konelaatikon selkäänsä ja kulki jalkapatikassa talosta toiseen ompelemassa. Matkat venyivät usein viikon mittaisiksi. Sillä aikaa vaimo Anna Mari (1876–1957) hoiti kotimökissä kaikkiaan yhdeksää lasta. August opetti myös poikansa ja tyttärensä ompelemaan. Ilmari Tiaisen mukaan ompelu-opetus tapahtui *vapaehtoispohjalta*. Lapsista vanhin, Enni (1895–1981), kulki isänsä

¹²⁸ Vilksa 1928, 179–180; Lönnqvist 1979, 73; Kaukonen 1985, 16–17, 224–228.

¹²⁹ Juvonen 1996, 456.

¹³⁰ Lehtinen Sandra, muistelmat; SKS KRA. SR Runne 1976.

¹³¹ IT; MV:K20/266, 428, 454, 520, 575, 661, 979; SKS KRA. SR Juden 1976; Halonen 1988; ompelukoneista ks. myös Lepistö 1994, 9–11.

¹³² Martta kertonut H2:lle.

mukana 12-vuotiaasta lähtien viisi vuotta oppien samalla ompelumatintin itselleen.¹³³ Enni Tiaisen lisäksi lapsista Hanna (1898–1965), Martta (1910–1992), Tyyne, Einari ja Ilmari oppivat myös ompelemaan ja myöhemmin elättämään itsensä ompelulla. Olga, Eemil ja Mikko tekivät muita töitä.¹³⁴ Enni oli kertonut olleensa isänsä kanssa useita viikkoja eräässä uukuniemeläistalossa, jonne myös toiset, vähäisemmissä oloissa asuvat ihmiset toivat ompeluksiaan tehtäviksi talon laskuun. Naapuriapua annettiin tuolloin paljon.¹³⁵ Isänsä mukana 15-vuotiaasta saakka kulkenut Martta ompeli ensin liinoja, sitten napinläpiä ennen vaativampien tehtävien opettelua.¹³⁶ Vaikka räätälit talosta toiseen kulkiessaan usein levittivät tietoja kylän asioista, sitä ei August Tiainen ilmeisesti halunnut tehdä. Hän oli neuvonut Enni-tytärtään: *Kun lähtiessä painamme oven kiinni, kaikki jää sisäpuolelle, mitään et tiedä, jos naapurissa kysytään.*¹³⁷

Einari Tiainen oli isällään opissa kahdeksan vuoden ajan vuosina 1920–1928.¹³⁸ Einari oli siten 12-vuotias aloittaessaan ompelumatintin. Se, että August Tiainen halusi pojastaan työnsä jatkajan, ei Einaria aluksi miellyttänyt, mutta muut ammattivaihtoehdot lienevät olleen vähissä.¹³⁹ Einarille opetus oli aluksi niin vastenmielistä, että hän uhkasi heittää ompelutarvikkeet heti pois, kun hänen isänsä kuolee. August kuitenkin vaati, että ompelutyö oli opittava, tekee Einari sitten mitä haluaa hänen kuoltuaan.¹⁴⁰ Nuoremman veljen, Ilmarin, ammatinvalinta vaaturiksi selvisi kaksitoistavuotiaana tapahtuneen niitto-koneonnettomuuden ja jalan menettämisen jälkeen: *Havaittiin, että miusta ei muuhun hommaan oo mihinkään.* Ilmari Tiaisen syy ammatinvalintaan oli alalla ollut hyvin tavanomainen. Perinteisesti räätälikiksi olivat hakeutuneet raajarikot ja ne heikot pojat, joiden voimat eivät riittäneet maatöihin.¹⁴¹ August Tiaisella oli omien lapsiensä lisäksi ainakin yksi perheen ulkopuolinen oppipoika, joka jatkoi kiertelevänä

¹³³ Tiainen, Soinikoski & Kosonen 1989, 58.

¹³⁴ IT 1999; Parikkalan seurakunnan kirkonkirjat.

¹³⁵ Jantunen 2002.

¹³⁶ Martta kertonut H2:lle.

¹³⁷ Tiainen, Soinikoski & Kosonen 1989, 58.

¹³⁸ Einari Tiaisen merkkipäivätiedot VA 1958/4, 107.

¹³⁹ Tiainen, Soinikoski & Kosonen 1989, 58.

¹⁴⁰ Martta kertonut H2:lle.

¹⁴¹ Ks. esim. VA 1899/5, 1–2; 1915/7, 55; 1952/9, 201.

kyläätälinä aina 1950-luvulle asti. Hän teki kuukausienkin pituisia ompelumatkoja syksyllä sadonkorjuun jälkeen mm. siirtolaisten uusille kotisijoille. Ruoan ja yösjän lisäksi hänelle maksettiin pientä rahallista korvausta.¹⁴²

August Tiaisen toiminta-alue oli laaja. Se ulottui ilmeisesti jopa myöhemmin menetetyin Karjalan alueelle Sikopohjaan, Elisenvaaraan ja Sortavalaan asti. Tilaustöiden ohella August lapsineen teki Lahdenpohjan markkinoille pukuja, takkeja ja turkkeja myyntiin.¹⁴³ Vilskan mukaan Parikkalan seudulla räätäleille oli annettava paitsi ruoka ja asunto myös paita ja housut työpuvuksi siksi ajaksi, kun he talossa viipyivät.¹⁴⁴ Myös hankasalmelainen räättäli kertoo, että hän oppipojaksi mentyään vuonna 1914 sai talosta vaatteet: alushousut ja paidan. Räättäli ja oppipoika olivat alushoususillaan taloissa kesät talvet.¹⁴⁵

August Tiainen ompeli käsikoneella puvun päivässä, mutta päivät olivat pitkät.¹⁴⁶ Kotikutoisista kankaista tehtiin vaatteita, kuten *puolilankaisia* pukuja, joiden kangas oli kotona kehrätystä langasta pumpuliloimeen kudottu.¹⁴⁷ Maalaisoloissa valmistettiin kotikutoisia villaisia ja etenkin puolivillaisia miesten pukukankaita 1900-luvun puolelle asti, kunnes tehdastekoiset kankaat ja ostovaatteet yleistyivät.¹⁴⁸ 1900-luvun alkupuolella alettiinkin seudulla ostaa kankaita kaupasta ja lähimmistä kaupungeista, Viipurista, Sortavalasta ja Savonlinnasta.¹⁴⁹ Augustin kotikylään, Honkakylään oli perustettu kauppa vuonna 1898. Kauppapuotien perustaminen maaseudulle oli sallittu asetuksella jo vuonna 1859 ja elinkeinovapaus vuonna 1879 poisti loputkin kauppiaaksi pääsyn ehdot. Seudulla liikkui myös kiertäviä laukku-kauppiaita, ”laukkuryssiä”, jotka myivät kangastavaraa, mm. tullaamantonta silkkiä ja myöhemmin myös vaatteita. Nahka-, värjäys- ja huopatehtaiden tulo seudulle 1800-luvun lopussa lisäsi osaltaan materiaalivalikoimaa ja pukeutumismahdollisuuksia. 1910-luvulla Parikkalan kauppiaat myivät jo miesten pukukankaita, *palttoo-* ja pumpulikankan-

¹⁴² H17.

¹⁴³ Martta kertanut H2:lle.

¹⁴⁴ Vilska 1928, 150.

¹⁴⁵ SKS KRA. SR Honkanen 1976.

¹⁴⁶ Martta kertanut H2:lle.

¹⁴⁷ Kosonen 1989, 14.

¹⁴⁸ Kaukonen 1985, 225.

¹⁴⁹ MV:K21/ 401, 843.

kaita sekä pusero- ja paitaflanelleja.¹⁵⁰ Liikenneyhteyksien paraneminen, kuten varhain saatu rautatie helpotti tavaroiden ja ihmisten kulkemista. Sortavalan ja Pietarin välinen rata valmistui 1893 ja rautatie Savonlinnasta Parikkalan kautta Elisenvaaraan vuonna 1908. Parikkalasta pääsi junalla Viipuriin varsin vaivattomasti. Viipuri olikin 1910-luvulla parikkalalaisten pääasiallisin markkina- ja ostopaikka. Maakaupan laajentuessa markkinat menettivät merkitystään, mutta ne olivat vielä suosittuja mm. kankaiden ostopaikkana.¹⁵¹ Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917 lopetti itärajan sulkeutuminen Pietariin suuntautuneet elinkeinot ja kaupankäynnin.¹⁵²

Rahaa maalaisilla oli vähän käytössä, siksi ostokankaisia vaatteita oli ensin herrasväellä: opettajilla, kauppiaalla, lääkäreillä, virkamiehillä ja papeilla. Siirtyminen ostokankaisiin oli myös statuskysymys: maatilalliset halusivat näyttää, että heilläkin on varaa hienoihin ostokankaisiin. Ostovaatteita käytäviä pidettiin joskus hienostelevina, mutta heitä myös ihailtiin.¹⁵³ Ostokankaiden ja sittemmin valmisvaatteiden käyttö oli Parikkalan seudulla myös ikä- ja tottumiskysymys. Muistitietojen mukaan esim. vuonna 1925 vanha polvi käytti lähes yksinomaan kotikutoisia vaatteita, mutta nuorempi polvi olisi halunnut käyttää hienompia ostokankaisia vaatteita. Vuonna 1909 syntyneellä muistelijalla oli vielä rippipuku kotikutoisesta kankaasta, mutta 17-vuotiaana hän pääsi Viipuriin ostamaan juutalaiselta puvun. Heidän rengillään oli ostokankaiset vaatteet, mutta hänellä, talon vanhimmalla pojalla, kotikutoiset pieneksi jääneet *kikkanat*. Talojen isännillä olisi ollut ostokankaisiin varaa, mutta silti he käyttivät kotikutoisia niihin tottuneina.¹⁵⁴ Ostokankaiden ja -vaatteiden laatu koettiin joskus huonoksi ja niiden käyttöikä kotikutoista vaatetta lyhyemmäksi. Jotkut kankaat olivat ohuita ja kutistuivat runsaasti pesuissa, mikä huomioitiin tekemällä vaatteesta alun perin reilunkokoinen.¹⁵⁵

Augustin aikaisessa agraariyhteiskunnassa palkanmaksu räätäilille onnistui pitkälti luontaiseturjen ja vaihdantatalouden avulla. Kun räätäli asui talossa ompelemassa, osa palkasta tuli ylöspitona. Ilmari Tiiai-

¹⁵⁰ Juvonen 1996, 309–310, 448–460.

¹⁵¹ Sihvo 1994, 227; Juvonen 1996, 370–371, 449.

¹⁵² Nevalainen 1994, 384.

¹⁵³ MV:K21/308, 843.

¹⁵⁴ MV:K21/558.

¹⁵⁵ MV:K21/365, 751, 843.

sen mukaan monet talot nimenomaan halusivat räätälin asumaan, koska vaatteet tulivat näin halvemmiksi. Loppuaikoina, viimeistään 1920-luvulla, August teki myös kotonaan ompelutöitä asiakkaille. Augustin tehdessä yksittäiskappaleina sekä naisten että miesten vaatteita, olivat kaupunkien räätälinliikkeet keskittyneet miesten pukujen tekemiseen. Kaupungeissa räätäleillä oli työntekijöitä, ja tilaus työn ohella tehtiin jo varastotyötä. Vuonna 1913 kootun käsityötilaston mukaan liikkeenharjoittajien palveluksessa olevia räätälytyöntekijöitä oli lähikaupungeissa Sortavalassa 53 ja Käkisalmissa 7, Savonlinnassa räätäleitä oli 17. Näissä em. kaupungeissa oli tilastoitu räätäleiden lisäksi vain hattu- ja lakkitehtaan työläisiä, muttei toisen palveluksessa olevia ompelijattaria.¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ Vaatetustyöläinen 1916/7, 85; 1916/8, 97–98.

5 MAALAISVAATTURI EINARI TIAISEN TOIMINTA

5.1 Vaatturin toimintaympäristö

Einari Tiainen aloitti isänsä opissa 12-vuotiaana vuonna 1920. Einari lienee käynyt kansakoulua ennen oppiin menoaan, koska koulu oli kylälle perustettu. Oppivelvollisuuslaki tosin säädettiin vasta vuonna 1921. Se velvoitti kouluikäiset lapset opintielle ja kunnat perustamaan kansakouluja.¹ Vuonna 1924 Suomessa astui voimaan oppisopimuslaki, joka määräsi myös oppisuhteessa oleville tietopuolisen opetuksen antamista ammattiopetuksen lisäksi. Einari Tiainen ei liene tietopuolista opetusta saanut. Muuallakaan määräyksiä ei aktiivisesti noudatettu, joten varsinaisten ammattikoulujen perustamista pidettiin tärkeänä.² Samana vuonna 1928, jolloin August Tiainen kuoli ja Einarin oppiaika päättyi, perustettiin ensimmäinen alan ammattikoulu, Helsingin Vaatturiammattikoulu valtionavun, kannatusyhdistyksen ja yksityisten lahjoittajien turvin.³ Vaikka alan kouluja perustettiin myöhemmin muillekin paikkakunnille, säilyi oppipoikakoulutus pitkään tärkeänä vaattureiden koulutusmuotona. Maaseudulta ei helposti lähdetty kaupunkiin kouluun eikä kovin kauaksi kurseillekaan. Einari Tiainenkin opetti taitonsa ensin nuorimmalle veljelleen Ilmarille, joka oli isänsä kuollessa vasta 12-vuotias, ja myöhemmin oppipojalleen.

Einari Tiaisen itsenäinen vaatturiaika sijoittuu 1920-luvun lopusta 1960-luvun loppuun. Vaatturin työn lopettaminen ei ollut äkillistä, sillä hän teki muutamia asiakastilauksia vielä 1970-luvun alussakin. Einari Tiainen työskenteli koko ikänsä Saarella. Hän meni naimisiin Marian (1909–1976, os. Pitkänen) kanssa ja perusti perheen Saaren kirkonkylään samana vuonna 1929, jolloin Saari irtautui Parikkalasta omaksi kunnakseen. Myös Einarin nuorempi veli Ilmari Tiainen toimi vaatturina ja heidän sisarensa Enni Tiainen ja Hanna Kokkonen ompeleijoina samalla paikkakunnalla. Asukkaita kunnassa sen syntyhetkellä ja koko 1930-luvun ajan oli vain alle 4000.⁴ Suomessa maalais- ja kau-

---

¹ Nevalainen 1994, 371; Juvonen 1996, 401.

² Vaatetustyöläinen 1928/4, 62; Köhli 1988, 81–85.

³ VA 1928/10, 154–155.

⁴ Parikkalan ev.lut. seurakunnan kirkonkirjat; Neuvonen 1954, 16–19.

punkilaiselämä erosivat 1920- ja 1930-luvuilla huomattavasti toisistaan. Tämä heijastui niin elinoloissa kuin vaatetuksessa. Saaren vasta-perustettuun seurakuntaan muuttanut pappi kuvasi seudun vaatimatomia elinoloja vuonna 1928: asumukset olivat pienet, tiet huonokuntoiset eikä autoja juuri ollut. Posti ja säästöpankkikin saatiin kirkonkylään vasta myöhemmin.⁵

Einari ja Maria Tiaisen perheeseen syntyi kaikkiaan 10 lasta vuosien 1930–1948 aikana. Aluksi Tiaisen perhe asui ja Einari Tiainen työskenteli huoneen ja pienen hellahuoneen käsittävässä vuokra-asunnossa nykyisellä kirkonmäellä Saarenkylässä. Vuonna 1934 perhe muutti vajaan kilometrin päähän omaan taloon, jonka yhteyteen vaatturi-toiminta asettui. Einari elätti perheensä vaatturityöllä, valmistamalla lähinnä pukuja, takkeja ja housuja pääasiassa miesasiakkaille. Etenkin muutamat sodanjälkeiset vuodet olivat kiireistä aikaa vaatturille. Pulan hellittyä valmisvaatetuotanto lisääntyi Suomessa ja vähensi hiljalleen maalaisvaatturinkin töitä. Viimeisinä työvuosinaan Einari Tiainen teki vaatteiden ohella myös rakennustöitä. Ilmari-veli oli jo aiemmin hankkinut toisen ammatin itselleen ja ryhtynyt taksinkuljettajaksi.⁶

Einari Tiainen työskenteli pääasiassa kotonaan, vaikka alkuaikoina hän kävi ainakin naapuritalossa ompelemassa.⁷ Einarin aloittaessa vaatteiden ompelemisen miesten puku oli jo pitkälti muotoutunut nykyasuunsa. Toiminnan alkuaikoina Einari saattoi tehdä vaatteita kotitekoisista kankaista ennen tehdastekoisten yleistymistä. Kotona kudottiin tuolloin vielä jonkin verran mm. miesten vaatteisiin käytettyjä pel-lava- ja villakankaita. Muistitietojen mukaan ainakin naapuripitäjässä vielä 1930-luvun puolivälissä kudottiin päällyshousukankaita itse, ja rääpälit ja ompelijat kiersivät taloissa ompelemassa.⁸ Honkakylässä asunut Ilmari Tiainenkin kertoi kiertäneensä tietyissä taloissa. Ilmarin työuran alkupuolella asiakkaat teettivät vaatteita myös kotikutoisista kankaista. *Sarkaa* työpukuihin kudottiin kotona, samoin hienompaa *puollankasta*. Ilmari Tiaisen vaimon, Saima Tiaisen paikallishistoriikki-kirjoituksen mukaan Ilmari teki viimeisen kotikäyntinsä vuonna 1944 Mikkolanniemen Leinoseen ja sai palkaksi hehtolitran ruista.⁹ Osto-

⁵ Hentilä 1953b, 9; Keranto 1953, 40–55.

⁶ H1; H2; H6

⁷ H23.

⁸ MV:K21/365.

⁹ Tiainen, Soinikoski & Kosonen 1989, 59.

kankaiden käyttö oli kuitenkin yhä yleisempää. Jotkut alkoivat myös hankkia päällysvaatteita ja valmispukuja rippi-, hää- ja hautajaisjuhliin 1930-luvulla lähikaupunkien liikkeistä.¹⁰

Saari oli Einarin työskentelyaikaan pienviljelyspitäjä, joka menetti 30 km² alueistaan toisessa maailmansodassa Neuvostoliitolle. Jo talvisodassa 1939–1940 Saaren kunta menetti osan alueistaan. Talvisodan loputtua Saarelle jäi esikunta ja sotilaita: rintamalta perääntyneet joukot pidettiin uudella rajalla, kun pelättiin sodan vielä uudestaan alkavan. Jatkosodan (1941–1944) alettua kunnan väestön piti lähteä evakkoon pariaksi kuukaudeksi, vaaturinkin silloin 7-henkinen perhe lähti Hankasalmen Niemisjärvelle. Evakkomatkalle lähdetäessäkin ompelutaitoja tarvittiin: Einari Tiainen ompeli vaimonsa korseitin sisäpuolelle salataskun rahojen kuljettamista varten. Perhe palasi takaisin evakosta läheisten Tyrjän taistelujen vielä jatkuessa. Sodissa kuoli yli sata saarelaismiestä ja luovutetun alueen 436 saarelaisasukasta joutuivat siirtymään rajan tälle puolen.¹¹ Einari Tiainen oli mukana sodassa, haavoittuikin, muttei puhunut sotakokemuksistaan perheelleen. Hän taisteli ilmeisesti ainakin Syvärillä ja Kollaalla, jossa valtaosa Parikkalan seudun miehistä taisteli talvisodassa.¹² Luultavasti hän teki myös ammattityötään, sotilasvaatteiden korjauksia yms. sodan loppuaikoina.¹³

Einarin 10-lapsisen perheen toimeentulo muodostui vaaturin töistä: vaatteiden valmistuksesta, vaatteiden korjauksista ja huollosta, vaatteiden valmistuksesta tilauksesta myyntiin sekä sivutuloista kylän miesten parturina ja myöhemmin marjanviljelijänä. Lehmien ja kanojen pitäminen 1960-luvulle saakka, kasvimaa sekä luonnonmarjojen ja sienten käyttö helpottivat perheen ruokataloutta. Tuon ajan toimeentuloa lisäsivät osaltaan valtion perheille maksamat avustukset. Äitiysavustusta ryhdyttiin maksamaan vuodesta 1937 lähtien, monilapsisille ja vähävaraisille perheille maksettiin perhelisää ja lapsilisiä maksettiin vuodesta 1948 lähtien. Lapsilisälaki takasi perheille rahaa kaikista alle 16-vuotiaista lapsista perheen varallisuudesta riippumatta.¹⁴ Tiaisen 10-lapsisessa perheessä lapsilisistä pääsivät osallisiksi kahdeksan nuorinta lasta.

¹⁰ MV:K21/308, 365.

¹¹ Keranto 1953, 80–102; Neuvonen 1954, 7–8; Juvonen 1996, 619.

¹² Juvonen 1996, 513.

¹³ H6.

¹⁴ Karisto, Takala & Haapola 1998, 279, 288.

Saaren kunnan asukasluku oli 1940-luvun puolenvälin jälkeen suurimmillaan yli 4200 henkeä, mutta pienentyi vuosien kuluessa työikäisen väestön muuttaessa toimeentulon perässä muualle.¹⁵ Vielä 1950-luvulla Saari oli tyypillinen pienviljelyskunta, jossa ei ollut suuria maatiloja eikä teollisuuslaitoksia. Kunnassa oli tuolloin kauppaliikeitä, apteekki, kirjasto, pankki ja kaksi säästökassaa.¹⁶ Maaseudun koneellistuminen sotien jälkeen vei perustan pikkutilojen kannattavalta elinkeinotoiminnalta ja aikaansai maaseudun väestön poismuuttoa. Maaltpako ja elinkeinorakenteen muutos vaikuttivat ihmisten elämäntavan muuttumiseen maalaisesta kaupunkilaiseksi.¹⁷ Poismuuttoa ja uudistusten leviämistä lisäsi osaltaan seudun liikenneyhteyksien paraneminen: rautatieverkoston laajennus, säännölliset linja-autoyhteydet sekä 1950-luvun ja 1960-luvun vaihteessa rakennetut valtatie Joensuuun ja Savonlinnaan.¹⁸

5.2 Vaatturin asiakkaat

Einarin asiakkaat olivat pääasiassa aikuisia miehiä. Sukupolviijaottelun¹⁹ mukaan Einari ja suuri osa hänen asiakkaistaan kuuluivat 1900–1930-luvuilla syntyneiden ns. pulan, sotien ja jälleenrakennuksen sukupolviin, jotka olivat tottuneet vaatteiden tilausvalmistukseen. Osa hänen asiakkaistaan sekä hänen lapsensa, miniänsä ja vävyensä sitä vastoin osittain kuuluvat seuraavaan, ns. suuren murroksen sukupolveen. Valmisvaatteiden yleistyttyä he teettivät vaatteita todennäköisesti tottumuksen, sukulaisuuden ja teettämisen helppouden vuoksi. Heille valmisvaateteollisuus oli varteenotettava vaihtoehto, ja useat ikätoverit olivatkin pelkästään valmisvaatteiden käyttäjiä. Taas 1950- ja 1960-luvun alussa syntyneet, eli ns. lähiöiden sukupolvi ei pääosaltaan ollut maalaisvaatturin asiakaskuntaa. He asuivat kaupungissa, ja valmisvaateteollisuus oli heille tuttua. Ainoastaan Einarin lastenlapset, muut sukulaiset, naapurin lapset yms. olivat tästä joukosta asiakkaina.

---

¹⁵ Hentilä 1953a, 7–8; Neuvonen 1954, 58.

¹⁶ Hentilä 1953a, 7; Neuvonen 1954, 58–134.

¹⁷ Häikiö 1991, 27, 47.

¹⁸ Juvonen 1996, 629–660.

¹⁹ Roos 1987, 53–56.

Informanttien mukaan Einari Tiainen oli asiakkailleen räätäli, mutta rovasti perheineen kutsui häntä vaatturiksi. Toisaalta kerrotaan, että räätälistä ruvettiin käyttämään paikkakunnalla vaatturi-nimitystä silloin, kun taloissa kiertely lakkasi.²⁰ Toisaalta taas sanottiin Einarin olleen vaatturi ja Ilmarin räätäli, koska Einari teki vaatteita myös herroille ja Ilmari enimmäkseen tavallisille ihmisille. Nimikkeen myös epäiltiin muuttuneen myöhemmin räätälistä vaatturiksi, mutta ne, jotka olivat tottuneet räätäliksi sanomaan, sanoivat niin loppuun saakka. Myös Enni-sisaresta käytettiin räätäli-nimitystä²¹, minkä kerrottiin olleen yleinen nimitys ompeleville naisillekin, vaikkeivät he miesten pukuja tehneekään. Käsitteiden käyttö siis vaihteli suuresti, ja myös käytetyt nimikkeet vaihtuivat hitaasti kansan suussa.²²

Einari Tiaisen asiakkaat olivat lähinnä oman paikkakunnan miehiä, mutta pieni osa asiakkaista tuli kauempaa, jopa isoista kaupungeista teettämään vartalolleen sopivia pukuja. Tilaus- ja mittakirjojen mukaan yksittäisiä asiakkaita oli mm. Haminasta, Hankasalmelta, Heinolasta, Helsingistä, Joensuusta, Kuopiosta, Savonlinnasta, Tampereelta ja Vehkalahdelta. Informanttien mukaan Einari oli ns. parempien vaatteiden ja ”parempien ihmisten” vaatteiden tekijä. Mittakirjojen mukaan kauempaa tulleiden asiakkaiden joukossa olivat mm. vuorineuvos, pankinjohtaja ja insinööri. Pukujen ja turkkien tekoon eivät kaikki *turväräätälit* kyenneet. Informanttien mukaan Einari myös osasi tehdä *pulskille, lyhyille ja pyöreämahaisille* miehille istuvia vaatteita, mikä osaltaan takasi asiakkaita lähiseutua laajemmin.²³ Kauempaa olevat asiakkaat tulivat lähinnä toisten asiakkaiden kautta, sillä Einari ei ilmeisesti mainostanut toimintaansa juuri ollenkaan. Kyläläiset tietysti tiesivät isänsä työtä jatkaneet vaatturiveljekset sekä ompelelija-sisaret Hanna Kokkosen ja Enni Tiaisen.

Tilaus- ja mittakirjat osoittavat, että oman perheen ulkopuolisten naisasiakkaiden määrä oli marginaalinen miesasiakkaisiin verrattuna, vain n. 5 % tilauksista oli naisten tekemiä. Näistäkin tilauksista osa voi olla, merkintöjen puuttuessa, esim. perheen pojille tilattuja vaatteita. Einari Tiaisen asiakkaat voidaan informanttien kertoman ja tilauskirjojen mukaan karrikoidusti tyypitellä²⁴ sukupuolen, aseman ja vaatteiden mukaan eri ryhmiin:

²⁰ Tiainen, Soinikoski & Kosonen 1989, 59.

²¹ Tiainen, Soinikoski & Kosonen 1989, 59.

²² Ks. myös Oittinen 1999, 65–68.

²³ H2; H1.

²⁴ vrt. Eneroth 1984, 149–159.

- Miehet:
  - *Herrat* (paikkakunnalta ja kauempaa olevat): puvut ja päällysvaatteet (= *ulsterit*, turkit)
  - *Tavalliset ihmiset*: housut, puvut, päällysvaatteet, turkishatut ja -rukkaset
  - *Sotilaat* (armeijan ja rajavartioston henkilöstö): työvaatteet
  - *Omat* (suvun miehet, omat pojat ja myöhemmin myös vävyt): housut, puvut, päällysvaatteet, armeijan ja rajavartioston työvaatteet, turkishatut ja -rukkaset
- Naiset
  - *Paikkakunnan rouvat*: päällysvaatteet, kävelypuvut
  - *Tavalliset ihmiset*: päällysvaatteet, hiihtohousut ym.
  - *Omat* (oman perheen ja suvun naiset): päällysvaatteet, kävelypuvut, tyttöjen housut ja hameet.

Eräs informantti kertoi Einarista ja asiakkaana olleesta paikkakunnan rovastista saman tarinan kuin mitä monet SKS:n räätälimuistot kertoivat kulloisenkin maalaispaikkakunnan vaatturista ja papista.²⁵ Tarinassa pappi sanoo vaatturille, että hän teettää maalaisvaatturilla korjaukset ja arkipuvut, mutta paremmat puvut hän hankkii kaupungista. Tähän vaatturi vastaa samalla mitalla käyvänsä kirkossa, mutta kuuntelevansa paremmat saarnat radiosta. Tämä suulliseen perimätietoon kuuluva tarina kuvastaa näkemystä siitä, että maalaisvaatturin työ oli vähemmän arvostettua kaupunkilaisvaatturin työhön verrattuna.

5.3 Vaatteen suunnittelu ja materiaalin hankinta

– Kuusinen Oy

Asiakkaat tulivat Einari Tiaisen luokse ilman ennalta sovittua aikaa. Alkuaiikoina hän kävi myös asiakkaiden luona ottamassa tilauksia vastaan.²⁶ Tällä ensitapaamisella sovittiin tehtävän vaatteen malli ja valittiin materiaalit: kankaan väri, paksuus ja kuosi sekä sopiva *vuorikangas*. Haastatelluille asiakkaille kankaan valinnassa materiaalin laatu ja

²⁵ H5; esim. SKS KRA. SR Haiko; Hiironen 1976.

²⁶ H5.

kankaan kuosi ja väri olivat sen hintaa tärkeämpiä. Huonolaatuisesta kankaasta ei kannattanut ruveta pukua teettämään.²⁷ Myös Vaatturilehden mukaan miehille ja varsinkin vaattureille kankaiden laatu oli 1930-luvulla tärkein pukukankaan valintakriteeri ei niinkään kankaan väri. Naiset sen sijaan *tarraavat aina ensiksi kiinni väreihin, laadut sitä vastoin saavat jäädä muille sijoille, monesti ne saavat olla mitä hyvänsä, kun väri vaan heitä miellyttää.*²⁸

Einari Tiainen tilasi asiakkaan kangasnäytteiden perusteella valitsemansa pukukankaan sekä vuorikankaat, taskukankaat ja langat Kalle Kuusisen kangastukkukaupasta, Kuusinen Oy:stä. Arvokasta kangasta tilattiin pienin mahdollinen määrä: yhteen pukuun tarvittavan *kaksilevyisen* kankaan määrä vaihteli asiakkaan koon, puvun yksi- tai kaksirivisyyden sekä liivin myötä n. 2,8–3,5 metriin, kaksirivisten ja liivillisten tarvitessa enemmän kangasta kuin yksirivisten. Einarilla itsellään oli vähäinen kangasvarasto: sarkaa, vuorikangasta, taskupussikangasta, *sertinkiä*, sekä samettihousukangasta. Osalla asiakkaista oli oma kangas mukanaan. Näitä kaupunkien vaatturipiireissä *pyllytikundeiksi* kutsuttuja oli tilaus- ja mittakirjojen merkintöjen mukaan yhteensä reilu kolmannes asiakkaista.

Mikäli asiakkaalla oli käyntiä niissä kaupungeissa, kuten Kuopiossa, mihin Kuusinen oli perustanut kangas- ja vaateliikkeitä sodan jälkeen, saattoi asiakas käydä valitsemassa kankaansa suoraan liikkeestä. Valittu kangas lähetettiin suoraan Kuusiselta Einari Tiaiselle. Myös turkisvuodat, vuori-, tukikankaat, vyötärönauhat sekä muut lisätarvikkeet hän tilasi Kuusiselta. Kuusinen Oy:n Kuopion myyntiedustaja (H8) kävi keväisin ja syksyisin alueen vaattureiden luona esittelemässä uutuuksia ja tuomassa kangasnäytteitä. Hänen kauttaan tilattiin erikoisuudet, kuten Einarin tyttären leninkikangas *suoraan Pariisista.*²⁹ Hän ilmeisesti myös välitti muotitietoja vaattureille. Saarelle suuntautuneilla matkoillaan myyntiedustaja yöpyi Einari Tiaisen luona. Kalle Kuusinenkin vieraili kerran Einari Tiaisen luona ja lahjoitti perheelle kirjan Loistolaiivalla maapallon ympäri.³⁰ Se kertoo Kuusisen ja ystävänsä Himbergin maailmanympärimatkasta ja myös matkalla tapaamistaan vaattureista. Myyntiedustajan yöpyminen vaattureiden luona

²⁷ H1; H5.

²⁸ Nimimerkki Tähyistä, VA 1935/3, 44.

²⁹ H1; H6.

³⁰ H6. Ks. myös Himberg 1935.

oli tavanomaista eikä Kalle Kuusisenkaan vierailu kirjalahjoineen ollut ainutkertaista, sillä myös parikkalalaisen vaatturimestarin luona vierailtiin.³¹ Myös Vaatturi-lehden mukaan Kuusinen Oy jakoi Loisto-laiva-kirjaa lahjana suurelle osalle asiakaspiiriään.³²

Vaatteen suunnittelu tapahtui asiakkaan ensimmäisellä käynnillä, eikä se vienyt pitkään. Vaatteiden mallit olivat ilmeisesti melko tavanomaisia ja sen hetken tyylin ja muodin mukaisia. Muotitietoa Einari Tiainen sai ainakin Kuusinen Oy:n vuodesta 1928 julkaisemasta asiakaslehdestä, Kuusisen Uutisista ja myöhemmin myös liiton Vaatturi-lehdestä. Lehdistä katsottiin asiakkaan kanssa piirroksia muodikkaista malleista; takin ja housun lahkeen leveyksiä, kauluksen käänteen leveyttä ja muotoa jne. Muotikuvia Kuusisen Uutisista oli jossain vaiheessa myös Einarin työhuoneen seinällä. Vaatteiden malleja ei ilmeisesti juurikaan piirretty tai ylöskirjattu. Joskus Einari oli nopeasti sutaisut tai sanallisesti kuvaillut vaateen mallin tai jonkin yksityiskohdan mittakirjan mittojen yhteyteen. Useimmiten näitäkään merkintöjä ei ollut haluttua housun lahkeen leveyttä lukuun ottamatta. Hän ilmeisesti muisti vaatteiden mallit, ehkä siksi, että vaatteet olivat yleisen muodin tai lehtien mallien mukaisia eikä asiakkaita ollut runsaasti.

Kuusisen Uutisten ja Vaatturi-lehtien muotikatsauksissa annettiin välillä hyvinkin tarkkoja ohjeita puvun mittoihin:

*Puolet miehen pituudesta vähennettynä 11 sm:llä on edelleenkin takin oikea pituus, hartiakkuutta tosin korostetaan, mutta ei kuitenkaan uskomattomiin. ... Kaulus on niskasta matala ja jättää paidankauluksen näkyviin, vyötärönkorkeus on normaali, nappien etäisyys 10–11 sm. ... Housunlahkeet ovat edelleen kapeat, 51–52 sm, mikä mitta sopii normaalivartaloliselle 177 sm pituiselle miehelle ja on tietenkin ohjeena tanakoillekin housuja leikatessa.*³³

Vallitsevan muodin seuraaminen ja vaatemallien suora kopiointi oli vaatturityössä tavanomaista ja asiaankuuluvaa. Suunnittelun lähtökohtana ja osaltaan muodikkauden määrittäjänä toimivat Kuusisen kulloinkin välittämät kankaat. Kuusinen Oy:n kangasvalikoimissa oli aluksi satoja erilaisia laatukankaita, joista asiakkaat saivat valita itsel-

³¹ H26.

³² Nimimerkki L. N., VA 1939/10, 320.

³³ KU 1941/91, 9.

leen sopivia puku- ja takkimateriaaleja. Vuonna 1930 varastossa oli jo yli tuhat erilaista kangasta, sekä ulkomaisia että kotimaisia villakan-kaita. Ensimmäinen mallivalikoima vaattureille, kankaiden jälleenmyyjille lähetettiin vuoden 1925 keväällä.³⁴ Vuonna 1939 oli jälleenmyyjien käytettävissä jo vuodesta vuoteen myytävien vakiokankaiden näytteet, vuoritarvikenäytteet sekä kuvitetut hinnastot kaikista muista Kuusinen Oy:n myymistä vaatturialan artikkeleista aina silitysrautoja ja puikureita myöten. Kuusisella oli tuolloin yli tuhat vaatturiasiakasta, joiden kangasnäytteet päivitettiin kaksi kertaa vuodessa. Kierrokirjeiden ja Kuusisen Uutisten välityksellä asiakkaille tiedotettiin, mitä kankaita kulloinkin oli varastossa.³⁵ Kuusisen kangasvarasto oli vuonna 1935 suurin suomalaisista vaatturikangasliikkeistä. Näytteiden suuresta määrästä oli Vaatturi-lehden muotikangas-artikkelin mukaan jopa vaikea valita itselleen sopivaa kangasta.³⁶

Kuusinen Oy halusi hankkia jälleenmyyjille ja kuluttajille aiempaa parempilaatuisia kankaita ulkomailta. Kilpailevat ulkomaiset tukuliikkeet eivät Kuusisen mielestä kiinnittäneet tarpeeksi huomiota Suomen ilmasto-oloihin sopiviin kankaisiin; niiden kuoseihin, laatuun ja paksuuteen sekä niiden kutistumattomuuteen. Kuusisen ulkomailta ostamat kankaat viimeisteltiin kutistumattomiksi ennen Suomeen lähettämistä. Kuusinen myös tutkitutti kankaidensa värin ja kulutuksen kestävyuden.³⁷

Kuusinen Oy:n toiminnassa oli kaksi periaatetta: *Meidän varastomme on Teidän varastonne* ja *Mainostamme - hankimme teille asiakkaita*. Kuusisen tarkoituksena oli poistaa vaattureiden varastotappio sekä pienen varaston haitat siirtymällä käyttämään kangashankinnoissa Kuusisen kauppaa oman kangasvaraston ylläpitämisen sijaan. Samassa kaupungissa toimivat vaatturit voivat lähettää asiakkaansa valitsemaan kankaan Kuusiselta. Kauempana maaseudulla kangaskauppojen ulottumattomissa asuvat vaatturit pystyivät tilaamaan asiakkailleen mieluisia ja muodikkaita kankaita näytteiden perusteella. Kuusisen laajat kangasvalikoimat palvelivat hyvin Einari Tiaisen kaltaisia maaseutuvaattureita, joilla ei toiminnan pienimuotoisuuden takia ollut järkevää syytä tai taloudellista mahdollisuutta pitää omia kangasvarastoja.

---

³⁴ Viherjuuri 1945, 28.

³⁵ Viherjuuri 1945, 29–30.

³⁶ VA 1935/3, 44.

³⁷ KU 1928/2, 1–2; Viherjuuri 1945, 27–29.

Kuusisen ohella myös muut vaattureiden kangaskaupat lähettivät näytetilkkukokoelmansa asiakkailleen ja esimerkiksi Suomen Verka-kauppa Oy ryhtyi käyttämään samankaltaista mainoslauseetta: *Myykää ensin, sitten ostakaa, – ja teille ei koidu korkoja varastosta, ei mittatap-pioita, ei jää seisomaan vanhentuneita kankaita, vaan voitte aina tarjota asiakkaillenne niin suuren ja täydellisen valikoiman muodikkaita herrain kankaita.*³⁸ Tätä näytekokoelmien käyttöä oman varaston sijaan pidettiin järkevänä myös Vaatturi-lehdessä. Etenkin pienten vaatturiliikkeiden taloudellinen riski myymättä jääneistä oman varaston kankaista oli suuri.³⁹ Vaatturit saivat välittämistään kankaista pienen asiamies-palkkion, jonka muutamat vaatturit siirsivät 1930-luvun kovassa hintakilpailussa asiakasalennuksiksi vastoin kangaskauppiaiden ja toisten vaattureiden tahtoa.⁴⁰

Mainostamme – hankimme teille asiakkaita -periaate taas tarkoitti sitä, että Kuusisen mainonta oli tietoista palvelumainontaa: samalla kun suositeltiin omaa tavaraa, kehoitettiin luottamaan vaatturityöhön.⁴¹ *Ilmoittelullamme koetamme pysyttää herrasmiehissä sen uskon, että teetetty puku on aina tehdaspukua kestävämpi, hienompi ja ajan mittaan huokeampi. Tämä on yhteinen etumme ja vaatturimestarit tukevat yritystämme parhaiten tekemällä hyvää työtä ja käyttämällä hyviä kankaitamme.*⁴² Kuusinen alkoi mainostaa yritystään mm. Vaatturi-lehdessä jo vuonna 1920, Kotiliesi-lehdessä vuodesta 1926 lähtien sekä omissa julkaisuissaan 1928 lähtien.⁴³ Kuusisen Uutisten mukaan muut kangastukkuliikkeet eivät säännöllisesti mainostaneet sanomalehdissä, vaikka se Kuusisen mukaan maksoi itsensä moninkertaisesti takaisin. Kahden mainosvuoden aikana Kuusinen Oy:n myynti kasvoi kaksinkertaiseksi. *Nyt voimme myydä useita kangaslaatuja 5–10 markkaa metriltä halvemmalla kuin kaksi vuotta sitten – yksinomaan ilmoittelun ansiosta.*⁴⁴

³⁸ Esim. VA 1930/2, 27.

³⁹ VA 1931/8, 153.

⁴⁰ KU 1932/24, 10; VA 1937/10, 177.

⁴¹ Viherjuuri 1945, 30.

⁴² KU 1928/1, 1.

⁴³ Ks. esim. VA 1920/7, 51; Kotiliesi 1926/19.

⁴⁴ KU 1928/2, 3. Kuusinen Oy oli ajan hermolla, sillä Suomessa 1920-luvulla mainonta, etenkin lehti-ilmoittelu lisääntyi voimakkaasti. Kuusinen Oy:n mainokset suunniteltiin maan suurimmaksi mainostoimistoksi kohonneessa Erwin, Wasey & Co Ltd:ssä, joka toimi vuodesta 1933 lähtien nimellä Erva-Latvala Oy. (Viherjuuri 1945, 32; Hovi 1990, 95)

5.4 Kaavoittaminen – kurssit ja oppimateriaalit

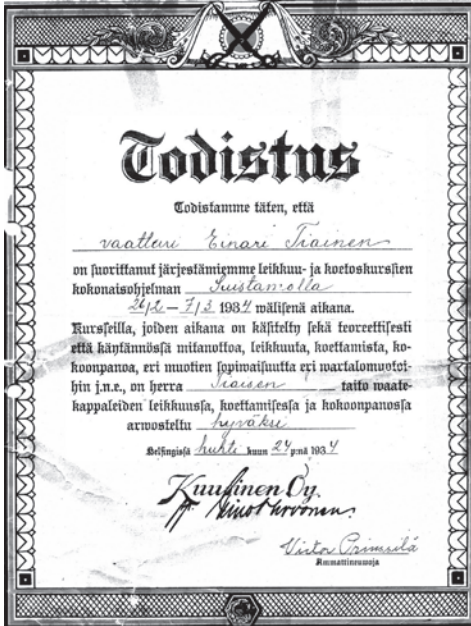
Mallin sopimisen jälkeen Einari Tiainen otti asiakkaasta mitat kaavoitusta varten. Mittojen otto tapahtui aina tiettyssä järjestyksessä: tilaus- ja mittakirjassa on vain lukuja peräkkäin ilman selostuksia mittauskohdasta. Einari käytti mitanotossa ja kaavoituksessa tuumamittoja. Tuumamitat tulivat ilmeisesti hänen käyttöönsä vuonna 1934 käymänsä Leikkuu- ja koetoskurssin myötä, jossa opettajana toimi vaaturimestari Victor Prinssilä.⁴⁵ Ennen opettajaksi ryhtymistään Prinssilä oli työskennellyt lähes parikymmentä vuotta Amerikassa, jossa oppimaansa leikkuusysteemiä hän opetti kursseillaan. Näitä Kuusinen Oy:n eri puolilla maata järjestämiä, vajaan kahden viikon mittaisia ammatikursseja pidettiin vuodesta 1931 vuoteen 1939 yhteensä 88 kertaa ja oppilaita kursseilla oli lähes 2000. Kurssien edullisuus ja järjestämistapa mahdollistivat myös vähävaraisten ja maaseudulla asuvien pientuureiden koulutukseen osallistumisen. Kurssille haluavien vaattureiden piti vain ilmoittaa Kuusiselle paikkakunta, mihin kurssi halutaan ja kenen vaatturin työhuoneessa tms. kurssi järjestetään.⁴⁶

Kursseilla oli monipuolinen ohjelma. Saamansa todistuksen mukaan Einari Tiainen *on suorittanut leikkuu- ja koetoskurssien kokonaisohjelman*. Kursseilla oli käsitelty *sekä teoreettisesti että käytännössä mitanottoa, leikkuuta, koettamista, kokoonpanoa, eri muotien sopivaisuutta eri vartalonmuotoihin*. (ks. seuraava kuva 1.)

---

⁴⁵ Vaatturi-lehdessä (1958/4, 107–108) julkaistujen Einari Tiaisen 50-vuotissyntymäpäivätietojen mukaan hän olisi ollut kahdella Prinssilän kursseilla vuosina 1932 ja 1933.

⁴⁶ KU 1931/18; 1944/109–110, 9; 1948/131, 4; Kuusisen mainos, VA 1931/10, 199; Viherjuuri 1945, 60. Kuusisen Utisten (1931/19, 3–4) mukaan kurssit maksoivat 200 mk Kuusisen asiakkailta ja muilta 300 mk.

Kuva 1.
Einari Tiainen todistus
Prinssilän kurssilta

Suistamon kurssien osanottajat.

Kuva 2. Leikkuukurssin osallistujat Suistamolla 1934. Einari Tiainen istuu ensimmäisenä oikealla, Victor Prinsilän vieressä. (KU 1934/37, 9)

Vaatturialalla käytettiin tuolloin sekä tuuma- että senttimittoja riippuen henkilöstä, hänen saamastaan koulutuksesta sekä käyttämässään leikkuujärjestelmästä. Vähitellen senttimitat syrjäyttivät tuumamittojen käytön. Kuusisen Uutisissa vuosina 1931–1943 julkaistut miesten vaatteiden leikkuuohjeet olivat useimmiten tuumissa ja vuosina 1950–1955 senteissä. Kuitenkin kaikki vuodesta 1936 lähtien ko. lehdessä julkaistut naisten kaavat olivat senttimittaisia. Tuumia käyttävien ohjeiden tekijät, kuten Prinssilä, käyttivät amerikkalaista järjestelmää.⁴⁷ Suomessa ilmestyneiden vaatureiden kirjojen tekijät käyttivät leikkuuohjeissaan enimmäkseen senttimetrimittoja.⁴⁸ Myös Vaatturi-lehden ohjeet olivat pääasiassa senteissä, ne olivat aluksi lähinnä Rytsälän teoksista ja myöhemmin mm. liiton leikkuuneuvojan Edvin Vihervuoren kynästä lähtöisin. Vihervuoren leikkuukurssi Savonlinnassa toukokuussa 1951 ehkä sai Ilmari Tiaisen siirtymään senttimittoihin Einarista poiketen. Vaatturiliiton järjestämällä kurssilla oli Ilmarin todistuksen mukaan *sekä teoreettisesti että käytännöllisesti käsitelty miesten ja naisten pukimien leikkuuta, kuosittelua, kokoonpanoa ja sovittusta eri vartalonmuotoihin*.⁴⁹ Vihervuoren kurssilla käyttämät sekä hänen Vaatturi-lehdessä julkaisemansa kaavat olivat kaikki senttimitoissa samoin kuin Ilmari Tiaisen omat kaavat ja hänen tilaus- ja mittakirjamerkintänsä vuosilta 1956–1958.⁵⁰

Erilaisia leikkuujärjestelmiä eli kaavanpiirtämisen systeemejä vaatturialalla oli käytössä lukuisia, kuten ns. *normaalijärjestelmä* ja ns. *mittajärjestelmä*. Vaatturi-lehden mukaan *tuskin löytyy montakaan ammattialaa jonka tekniikkaa opetetaan niin eri tavoin kuin vaatturialalla, jossa kokonaan eri perusteilla ja rakennustavoilla piirretään samalle henkilölle tehtävä vaatekappale*.⁵¹ Einari Tiaisen käyttämistä leikkuujärjestelmistä ei ole tietoa, mutta muistitietojen mukaan Einari kaavoitti usein piirtämällä vaateen osat suoraan kankaalle asiakkaan mittojen perusteella. Ruskeasta paperista tai pahvista tekemiään kaavoja hän saattoi käyttää suuntaa antavana apuna, esim. hihan leikkuussa.⁵² Einari Tiainen käytti myös lehtien leikkuuohjeita hyödyk-

⁴⁷ ks. KU 1931/21; 1936/53–54, 13; 1943/103–104, 12–13; 1950/130, 10–12; 1955/160, 11.

⁴⁸ Esim. Olander 1903; Luomajoki 1929; Rytsälä 1922; 1944; 1948.

⁴⁹ Ilmari Tiaisen todistus; ks. myös nimimerkki E. M, VA 1952/1, 20, 23.

⁵⁰ Ilmari Tiaisen kurssimonisteet, mitta- ja tilauskirjat; ks. myös VA 1952/4, 90–92.

⁵¹ VA 1921/10, 115.

⁵² H2; H6.

seen: tilaus- ja mittakirjan välissä oli kahdet Vaatturi-lehdestä irti-leikatut housujen leikkuuohjeet⁵³, joista toiset olivat Einarin kirjoituksen mukaan *hyväksi havaittu Osmolle*. Einari Tiainen myös hyödynsi aiemmin toisille henkilöille piirtämiään kaavoja, mikäli asiakkaiden mitat ja vartalon muodot olivat tarpeeksi yhteneväiset.⁵⁴

Vaattureiden erilaiset kaavoitustavat, paperikaavojen piirtäminen tai suoraan kankaalle piirtäminen vaihtelivat siis 1900-luvun alkukymmenilläkin. Tämä pohditutti vaattureita jo aiemmin Thorntontin leikkuuoppikirjan arvioinnin yhteydessä. Vuoden 1921 Vaatturi-lehden mukaan aiemmin oli tapana piirtää kaavat kankaalle suoraan, mutta uudemman tavan mukaan mallit leikataan ensin paperista.⁵⁵ Toisaalta 13 vuotta myöhemmin lehdessä todetaan, että leikkaajilla on erilaisia mielipiteitä kaavojen käytöstä: *toiset laittavat ensin paperikaavat, toiset taas haluavat leikata ”suoraan kankaasta ulos”. Tämä suoraan kankaalle piirtäminen ei kaikissa leikkuujärjestelmissä onnistu, toiset taas ovat ”erikoisesti sitä varten laitettut*.⁵⁶

Kaavoja Einari Tiainen teki myös muille, esim. tyttärensä omatekemiin housuihin.⁵⁷ Kaavojen piirtämisessä apuna oli tuumamittainen kulmaviivain, vinkkeli, jossa on myös jakomitat kaavapiirtämistä varten, sekä valkeaa rääätälinliitua. Einari Tiaisen tekemiä paperikaavoja ei ole säilytetty. Ilmari Tiaisen jäljelle jääneet paperiset ja pahviset takkien, liivien ja housujen kaavat on pääosin piirretty yksilöllisesti henkilön mittojen ja ko. vaatemallin mukaan. Samoja paperikaavoja on kuitenkin voitu käyttää useamman kokoiseen vaatteeseen tai useammalle asiakkaalle, jopa niin, että vaatteen malli oli erilainen (suorat housut ja saapashousut samassa kaavassa). Tällöin paperiin tai pahviin oli merkitty tarvittavat poistot sekä leikattu koloja kulmien, käden- teiden yms. kohtiin, joiden avulla pienempi kaava pystyttiin jäljentämään kankaalle. Ilmari Tiaisen kaavoja tutkiessa huomaa myös, ettei kaavoitus ollut aivan millin tarkkaa. Monet viivat ovat käsivaralta piirretyt useillakin vierekkäisillä viivoilla muotoa hahmottamaan. Kaavoihin on merkitty ohjeita ompeluun ja tarkkoja senttimetrimääriä, esim. *tasku valmiina 17 sm*.

⁵³ VA 1960/1, 19; 1961/1–2, 17, Housut Vihervuoren ja Aiolan leikkuuoppi-sarjasta.

⁵⁴ H1.

⁵⁵ VA 1921/10, 117.

⁵⁶ VA 1934/8, 135.

⁵⁷ H2.

Einari Tiainen kehitti ammatillista osaamistaan Kuusisen Uutiset ja Vaatturi-lehtien sekä Kuusinen Oy:n vuonna 1940 julkaiseman Vaatturin virhekirjan⁵⁸ avulla. Muita oppimateriaaleja hänellä ei ilmeisesti ollut. Vaatturin virhekirja oli ensimmäinen ja ilmeisesti myös ainoa puvun sovittamista opettava kirja suomen kielellä. Sitä vastoin ainoa suomenkielistä vaatturityön ompelurakenteita opettavaa julkaisua, vuonna 1955 saksankielisestä vaattureiden ABC-kirjasta Suomen oloihin toimitettua Vaatturinalan ammattioppi -nimistä teosta, Einarilla ei ollut.⁵⁹ Tuossa vaiheessa hän ei enää housujen ja liivien teko-ohjeita tarvinnut. Ko. teoksen saatesanat kuvastavat alan oppimateriaalien vähyyttä ja teko tapojen kirjavuutta vaatturien keskuudessa: *vaatturialan ammattiopetuksessa on alan suomenkielisen kirjallisuuden lähes täydellisen puuttumisen vuoksi vallinnut suuri kirjavuus. Kukin opettaja on käyttänyt omia menetelmiään ja itseopiskelijoiden on ilman oppikirjoja ollut mahdotonta hankkia vaadittua tietomäärää.*⁶⁰

5.5 Vaatteenvalmistus ja siinä käytetyt välineet

Kaavoituksen, kankaan ja tueksi tulevien *väliliinojen* leikkuun jälkeen seurasi vaatteen ompelu ensimmäistä sovitusta varten. Informanttien mielestä Einari Tiainen valmisti hienoja vaatteita. Hän oli hyvä ompelamaan ja tekemään siistiä ja huolellista työtä. Tärkeä edistys Einarin työskentelyyn ja koneistukseen oli kirkonkylän sähköistämällä, mikä tapahtui vasta sotien jälkeen vuonna 1947.⁶¹ Jo valaistuksen parantuminen helpotti ompelutyötä, koska etenkin tummien kankaiden ompelu oli Einarille vaikeaa huonon näön vuoksi. Einari oli joutunut nuoresta lähtien käyttämään silmälaseja, eikä niiden sopivuutta tuoloin vuosittain tarkistettu.⁶²

Ennen kylän sähköistämistä Einari Tiaisella oli kaksi jalalla poljettavaa suoraommel-ompelukonetta. Pelkän suoraompeleen olemassaolo vaikutti hänen käyttämiinsä ompeluteknisiin ratkaisuihin. Myös

⁵⁸ Luomajoki, Paananen, Sulkuranta & Viherjuuri 1940.

⁵⁹ Rauhamaa 1955.

⁶⁰ Rauhamaa 1955, takak.

⁶¹ Neuvonen 1954, 82.

⁶² H2; H6.

apulaisia tarvittiin reunahuolittelujen käsin ompeluun. Myöhemmin Einarin koneessa oli erillinen, kangasta sivusuunnassa liikutteleva lisäosa, joka mahdollisti siksakin ompelun. Kotiompelukoneeseen liitettäviä lisälaitteita markkinoi esim. ruotsalainen Husqvarna-yhtiö. Vuonna 1936 markkinoille tuli *ylisyryjäheittokoj*e Fama ja vuonna 1940 siksak-lisälaitte.⁶³ Myöhemmin, ehkä vuonna 1948, Einari osti koneen, jossa siksak oli vakiovarusteena. Maailmallahan oli jo pitkään käytetty siksak-koneita teollisuudessa, kun saksalainen Kayser kehitti ensimmäisen siksak-koneen vuonna 1882. Ensimmäisiin kotikoneisiin siksak ja vapaavarsi tulivat 1940-luvulla, kun sveitsiläinen Bernina kehitti ensimmäisen ”kannettavan” vapaavarsikoneen vuonna 1944.⁶⁴

Sähköjen tultua Einari Tiainen pystyi ostamaan erilliset sähkömoottorit polkuompelukoneisiin ja sähkösilitysraudan. Erillinen Singerin sähkömoottori oli ollut saatavana poljettavaan ompelukoneeseen jo vuosikymmeniä. Moottoria oli mainostettu mm. Vaatturi-lehdessä vuodesta 1924 lähtien.⁶⁵ Sähkömoottoria oli Suomessa käytetty tätä aiemminkin, sillä joillain harvoilla kaupunkilaisompelimoilla oli jo 1900-luvun alkuvuosina ollut sähkömoottori ompelukoneissaan.⁶⁶ Vuoden 1924 Vaatturi-lehden mukaan sähkömoottori lisää tuotantoa ja vähentää työkustannuksia:

*Sähkövirtaa pidetään nykyään yleisesti ompelukoneen käyttövoiman ihanteena. Muutamien vuosien kuluttua käyvät epäilemättä kaikki ompelukoneet sähköllä, ei ainoastaan tehtaissa ja ammatinharjoittajilla, vaan myöskin kodeissa. — — On vain oudoksuttavaa, että yleisesti inhimillinen vanhoillisuus ei ole antanut, etenkin ammatinharjoittajien ja käsityöläisten, oivaltaa niitä suuria etuja heidän omaan hyvänsä nähdessä, joita sähköistetty ompelukone heille takaa. Sähköllä käypä ompelukone ompelee monta vertaa nopeammin kuin polkukone ja työskentelee täysin yhtä suurella voimalla työpäivän lopulla kuin sen alussakin, jota ei milloinkaan voida saavuttaa polkemalla. Lisäksi säästää se työntekijän terveyttä ja voimia, sillä kokonaisen työpäivän kestävä polkeminen vaikuttaa luonnollisesti aikaa myöten erittäin vahingollisesti terveyteen.*⁶⁷

⁶³ VA 1936/8, 144–145; Husqvarna 2003.

⁶⁴ Godfrey 1982, 132–133, 165; Jewell 1985, 33; Bernina 2002.

⁶⁵ VA 1924/1, 13.

⁶⁶ Hjelt 1908, 20.

⁶⁷ VA 1924/11, 155–157.

Koneiden ja niiden kehityksen myötä käsin ompelu muuttui enemmän koneompeluksi. Ilmari Tiaisen mukaan koneella ommeltiin paljon, käsin ompelu ei ollut vaatteessa itseisarvo. Jo August Tiainen käytti suoraommelkonettaan paljon. Einari Tiainen ilmeisesti otti uuden koneompeleen heti käyttöönsä; siksakilla tehtiin kankaan reuna- huollitukset sekä ommeltiin turkkien saumat entisten ylikuottelupistojen sijaan. Erilaiden koneompeleiden ja koneommeltujen rakenteiden käyttö lisääntyi yleisesti koneiden kehityksen ja saatavuuden myötä, mikä vaikutti ainakin naisten pukuompeleiden oppikirjojen sisältöön.⁶⁸ Koneiden ansiosta myös vaatturin perinteinen työskentelyasento, pöydällä jalat ristissä istuminen, jäi vähitellen pois käytöstä. Tämä vanha työasento oli käytännön sanelema: valo oli lähellä, vaate pysyi hyvin paikoillaan ja sitä oli helppo levittää pöydälle tarkastelua varten.⁶⁹ Käsin ommellessaan Einari Tiainenkin joskus istui pöydällä 1940-luvulla, jolloin tätä tapaa vielä yleisesti harrastettiin.⁷⁰

Koska tuon ajan ompelukoneissa ei ollut nykyistä napinläpiautomaatiikkaa, napinlävet tehtiin käsin, usein Einari Tiaisen apulaiset tekivät ne. Pikeeraus koneita tai muita erikoiskoneita ei Einari Tiaisella ollut. Suomessa näitä erikoiskoneita jo tuolloin mainostettiin, mutta vaatturityöhön ei niitä välttämättä tarvittu. Mekaniikaltaan melko yksinkertaiset ompelukoneet olivat pitkäikäisiä. Siksi polkukoneet olivat käytössä monin paikoin vielä 1960–1970-luvuillakin niin kodeissa kuin kouluissakin.⁷¹

Ennen sähköaikaa Tiaisen vaatturiveljekset käyttivät silittämiseen ja prässäämiseen hellan päällä kuumennettavia silitysrautoja: umpirautaisia prässirautoja ja kevyempiä puukahvaisia vaihtorautoja, joiden toista irrallista rautapohjaa voitiin kuumentaa, kun toisella silitettiin.⁷² Silitysraudan lämpötilan Einari Tiainen kokeili sylkemällä joko

⁶⁸ Ks. esim. Turunen 1978: Ompeluoppi 1 -kirjan yhdeksännen painoksen alkusanoissa todetaan työtapojen muuttuneen ensimmäisen painoksen tekovuodesta 1945 niin, että uuteen painokseen *uusia, koneella suoritettavia työtapoja on lisätty ja vastavasti toisia, paljon käsin ompelua vaativia on poistettu.*

⁶⁹ Räisänen & Nokelainen 1985, 157–158.

⁷⁰ Esimerkiksi vuonna 1942 vaatturiammattikoulusta otetussa kuvassa oppilaat istuivat pöydällä ja harsivat käsin väliliinoja ja ompelivat vuoreja (VA 1942/12, 196). Myös vaatturityön rationalisointipyrkimyksiin liittyvässä, työtuolin etuja käsittelevässä kirjoituksessa puhuttiin jalat ristissä istumisesta yleisenä käytäntönä (VA 1944/5, 90–91). Vaatturialan lyhytelokuvassa *Puku miehen puntari* (1949) työskenneltiin myös pöydällä istuen.

⁷¹ Esim. MV:K20/661, 575, 979.

⁷² Vrt. Niiranen 1978, 53–56.

sormeensa tai raudan pohjaan ja syljen sihinästä päätteli miten kuuma rauta on. Ilmari Tiaisen mukaan taloissa käytettiin tuolloin paljon myös hiilitäytteisiä silitysrautoja. Vaikka Suomessa myytiin jo vuonna 1938 uudenmallisia amerikkalaisia sähkösilitysrautoja, joiden lämpötilaa voitiin säätää,⁷³ ei Einarin ensimmäisessä sähkösilitysraudassa vielä ollut termostaattia. Höyrysilitysrautoja ei Einari eikä Ilmari Tiaisella ollut, ne yleistyivät vasta myöhemmin vaattureiden käyttöön. Prässäämiseen tarvittava höyry aikaansaatiin vedessä kostutettujen, vaaleiden puuvillakankaisten prässäysrättien avulla. Silitysalustana käytettiin prässäyspukkeja ja hihautoja sekä pienempiä silitettäviä kohtia varten pehmustamatonta, teräväkulmaista puista alustaa. Muita Einarin ja Ilmarin käyttämiä pienvälineitä olivat mm. napinläpien aukon tekoon tarkoitetut *napinreikäraudat*.

Einarin työhuoneessa oli ompelukoneiden ja ison työpöydän lisäksi istuimia, peili sovittamista varten, muttei erillistä pukeutumistilaa. Ensimmäisessä sovituksessa varmistettiin informanttien mukaan takin mittasuhteet ja tasapaino: takin osat ja väliliinat oli koottu sovitukseen harsien ilman hihoja. Toisessa sovituksessa sovitettiin myös housut, tarkistettiin istuvuus, lahkeen pituus ja leveys sekä tehtiin tarvittavat muut korjaukset. Pelkkien housujen esim. hiihtohousujen tekoprosessissa housuja ei sovitettu ollenkaan. Mikäli esimerkiksi asiakkaan toinen olkapää oli alempana, sovituksessa topattiin toista hartiaa enemmän, jottei puku tullut kieroksi.⁷⁴

Vaatturin työtavat ja prosessit eivät ole paljoakaan muuttuneet ajan saatossa, sillä informanttien muistitiedoista löytyvät samantapaiset toimintaperiaatteet kuin uudemmista tilauspuvun valmistusselostuksista. Niiden mukaan ensimmäiseen sovitukseen takki tuodaan harsittuna. Sovituksen jälkeen takkiin tehdään tarpeelliset korjaukset. Toisessa sovituksessa takissa on jo vuori sekä taskut valmiina ja silloin tarkistetaan mm. kauluksen, hihojen ja hartioiden istuvuus. Sovituskerran jälkeen ommellaan hihat ja kaulus valmiiksi sekä tehdään napinlävet. Ennen kolmatta sovituskertaa, jossa valmiin vaateen istuvuus tarkistetaan, takista poistetaan harsinlangat, se höyrytetään ja prässäätään mahdollisimman sileäksi.⁷⁵

⁷³ VA 1938/5, 100; Lepistön (1994, 237) mukaan sähkösilitysrautoja myytiin Helsingissä jo vuonna 1908.

⁷⁴ H5; H2; H1.

⁷⁵ Ks. esim. Räisänen & Nokelainen 1985, 156; Saukkola 2000; Pihlajaniemi 2000, 39; Vaatturiliitto 2007a.

Sovituksien yhteydessä tapahtuneita epäonnistumisia ei muisteta olleen kuin erään naisasiakkaan kohdalla. Einari Tiainen joutui sovittamaan naiselle hyvästä englantilaisesta villakankaasta tehtyä kävelypukua useita kertoja, kun naisen käyttämät alusliivit olivat joka sovituskerralla erilaiset ja jakun istuvuus kärsi runsaiden muotojen siirtymisestä.⁷⁶ Tilanne ei ollut outo toisillekaan naisten vaatteita valmistaneille vaattureille. Vaatturi-lehden naisten mitanotto-ohjeissa todettiin, että naisten vartalon muodot ja erilaisten *alusvaatteiden paksuus ja paljous* asettivat omat haasteensa mitanottoon ja vaatteiden sovituksiin. Vaatturi-lehden mielestä naisasiakkaiden tulisikin aina käyttää samoja alusvaatteita pukua tilatessaan ja sitä sovittaessaan.

Varsinkin juuri erilaisten korsettien käyttö vaikuttaa paljon vartalon paksuuteen ja sen muotoihin. Mittaa otettaessa ja koetettaessa voivat vartalot olla kokopaljon erilaiset johtuen juuri erilaisten korsettien käytöstä – Jos sattuu, että takki oli ensimmäisessä koetuksessa suuruuden puolesta aivan sopiva, mutta osoittautuu myöhemmin kokopaljon väljemmäksi, on viisainta tiedustella asiakkaan pukeutumista. Tällöin voi saada hyvin naivia vastauksia – ensimmäisessä koetuksessa oli korsetti unohtunut pois mutta nyt myöhemmin se taas on. Siinä sitä ollaan. – Yleensä pitäisi tilaajan olla pukua tilatessaan ja koetettaessa samalla tavalla puettuna. Tässä kohtuullinen vaatimus, mistä vaatturit voisivat pitää kiinni.⁷⁷

Nykyisten tupakkalakien aikaan tuntuu erikoiselta, että 1940–1950-luvuilla vaatturin työtilassa tupakoitiin, niin asiakkaat kuin Einari Tiainen itsekkin. Informantit kertoivat, kuinka asiakkaat ja myös muut kylän miehet kaupalla käydessään pysähtyivät taloon tarinoimaan. Jotkut saattoivat istua tuntikausiakin vaatturin luona. Einari Tiainen teki-kin kaikki tarkkaa keskittymistä vaativat työt, kuten leikkuun heti aamulla, jolloin kukaan ei ollut vielä paikalla häiritsemässä.⁷⁸ Vaatturin työhuone oli miesten kokoontumispaikka, miesten oma tila.

---

⁷⁶ H2.

⁷⁷ VA 1938/7, 125–126.

⁷⁸ H2; H23.

5.6 Vaatteiden huolto

Einari Tiaisien palveluihin kuului miesten pukujen puhdistus ja prässäys, mikä oli vaattureiden palveluna hyvin yleistä ennen kemiallisten pesuloiden aikaa. Kotioloissa miesten pukuja huollettiin enimmäkseen tuulettamalla, tahroja poistamalla ja prässäämällä.⁷⁹ Vaatteita pestiin muutenkin nykyistä harvemmin; peseminen tehtiin käsin ennen pesukoneiden yleistymistä. Sähköllä toimivat pesukoneet olivat uutuuksia Suomessa vuonna 1948 ja automaattipesukoneet tulivat markkinoille kymmenen vuotta myöhemmin.⁸⁰

Pukujen puhdistus oli enimmäkseen tahrannoistoa sekä tarvittaessa likaisen kohdan vesipesua. Sen jälkeen vaate prässättiin muotoonsa takaisin, mm. käytön tuomat venymät poistettiin. Vain erittäin likaiset vaatteet pestiin kokonaan. Housuja pestiin ja prässättiin enemmän kuin takkeja, joista saatettiin pestä vain hihansuut ja kaulukset. Einari poisti tahrat tahrannoistoaineella ja prässäsi vaatteet, Maria ja tyttäret pesivät tarvittaessa ne joko järvessä tai saunalla pesuvadissa likaisimpia juuriharjalla hangaten. Pula-aikana pesemiseen käytettiin kotona keitettyä saippuaa. Kotisaippuan teko eläinten suolista ja rasvoista oli pitkään yleistä maaseudulla ja etenkin pula-aikana saippuan kotivalmistus korvasi raaka-ainepulasta kärsivän saippuateollisuuden tuotantoa.⁸¹

Tahrannoistoon Einari Tiaisella oli erilaisia aineita, ilmeisesti tärpättiä, puhdistettua bensiiniä ja ammoniakkaa. Ainakin hänen mittakirjansa välissä ollut tahrannoistotaulukkonsa neuvoi poistamaan villakankaan rasvatahrat bensiinillä, hikitahrat ammoniakilla tai etikalla sekä maali- ja pihkatarhat tärpätillä.⁸² Vaattureita neuvottiin jo vuonna 1915 poistamaan hikitarhoja ammoniakkiliuoksella. Tahrannoistoaineita myös markkinoitiin vaattureille ammattilehdissä, esim. Pertoran ja Valko -tahravesien mainostettiin olevan verrattomia kaikenlaisien rasva- ym. tahrojen poistamisessa.⁸³ Kuusisen Utisissa julkaistiin myös ohjeet vaattureille pukujen prässäyksen suorittamisesta:

⁷⁹ Ks. esim. Lummaa, Olsonen & Sihvonen 1953, 133–135.

⁸⁰ Pantzar 2000, 44.

⁸¹ Heikkilä 1988, 23–24.

⁸² Useat aikalaislähteet antoivat samantapaisia tahrannoisto-ohjeita (esim. Kotiliesi 1930/18, 793–794; Lummaa, Olsonen & Sihvonen 1953, 133–137), näissä kehoitettiin käyttämään ammoniakkaa myös hieman likaisten miesten pukujen prässäysveteen kangasta puhdistamaan sekä etikkaa tai ammoniakkaa kankaan kiiltoa poistamaan.

⁸³ VA 1915/2–3, 27; 1935/5, 78; 1936/8, 115.

- 1) *On harjattava puku huolellisesti. Taskut nurin! Alisuunkään-
teet puhtaiksi!*
- 2) *On puhdistettava puvusta tahrat, mikäli niitä on paljon, voi-
daan puhdistuksesta erikseen laskuttaa, ei kuitenkaan kauluksen
puhdistuksesta. (Epävarmassa tapauksessa ns. ikävältä asiakkaalta
etukäteen kysyttävä.)*
- 3) *On korjattava pikkuviat, irtautumassa olevat napit, rikki-
näiset vuorit, auenneet saumat jne. Mikäli korjaus on niin hu-
omattava, että se vie aikaa ja tarvikkeita, korjauksesta on tietenkin
erikseen laskutettava. Varminta on vastaanotettaessa jo huomaut-
taa vioista ja tiedustaa halutaanko ne korjatuiksi.*
- 4) *On prässättävä puku, jolloin myös on kiilto mahdollisuuk-
sien mukaan poistettava. Näin käsitellen puku on omistajansa
silmissä ”kuin uusi”. Omistaja maksaa tällöin ilomielin tämän
muodonvaihdoksen kustannukset.*
- 5) *(Latojan huom.) On päästettävä ”paksu ilma” pois työhuo-
neesta, ettei pukuun tartu huono haju.⁸⁴*

Vaatturin asiakkaille tarkoitettun Miehen Muoti -lehdenkin mukaan puvuston järkipäiväinen hoito sisältää vaatturin tekemän housujen prässäämisen, takkien puhdistamisen tahroista ja kiiltämään käyneiden pukujen höyryttämisen. Polvien pussit poistuvat ja takin käänteet kaartuvat kauniisti höyrytyksen jälkeen. Lehti kehottaa käyttämään nimenomaan ko. puvun tehnyttä vaatturia huoltotyöhön, koska hän tietää omien kätensä työt ja asiakkaan vartalon muodot. Tällöin herrasmiehellä on tietenkin oltava useampi kuin yksi puku käytösään, jotta toisen vieminen huollettavaksi on mahdollista.⁸⁵ Vähitellen vaattureiden suorittama pukuhuolto väheni kemiallisten pesuloiden yleistymisen myötä. Kuusinen Oy:kin perusti vuonna 1947 erillisen pukuhuolto-osaston, jonne vaatturit voivat lähettää asiakkaidensa puvut *konekemiallisesti* pesettäväksi.⁸⁶ Einari Tiainen ei kuitenkaan tietävästi välittänyt näitä pesulapalveluja asiakkailleen.

⁸⁴ KU 1940/83, 4.

⁸⁵ Miehen Muoti 1934/1, 1–2.

⁸⁶ KU 1947/126, 10.

6 VAATTURITOIMINTA ENNEN II MAAILMANSOTAA – PALJON PAIKALLISTA VAATETUOTANTOA

6.1 Kilpailu valmis- ja mittavarastopukuja vastaan alkaa

Vaatturityönantajain liiton jäsenmäärä oli 1900-luvun alkukymmeninä pieni. Toiminnassa oli mukana vain pari sataa liikkeenharjoittajaa. Liiton lehteäkin toimittivat vain muutamat vaatturimestarit.¹ Liiton jäsenet pyrkivät parantamaan tilausvaattureiden kankaanhan- kintamahdollisuuksia hankkimalla omistukseensa oman kangaskaup- pan, Suomen Vaatturien Kangaskauppa-Osakeyhtiön sekä pian myös oman kangastehtaan, Hämeenlinnan Verkatehtaan vuonna 1919. *Par- haita englantilaisia* kankaitakin myynyt kangaskauppa perustettiin, koska haluttiin saavuttaa vaatturien riippumattomuus *heidän taloudel- lisille eduilleen vieraista kangasliikkeistä*.² Vaattureiden taito ei kuiten- kaan riittänyt pitämään yrityksiä ammattikunnan hallussa, vaan Ver- katehdas siirtyi jo vuonna 1927 ja kangaskauppa myöhemmin toisten omistukseen.³ Vaatturikankaiden ostopaikat lisääntyivät Kalle Kuusi- sen ryhdyttyä miesten pukukankaiden kauppiaaksi Helsingissä vuonna 1918.⁴ Vaatturitarvikkeiden kotimaisuutta lisäsi Sarvis Oy:n nappi- ja kampatehtaan perustaminen vuonna 1922, jonka jälkeen ulkomaisten nappien sijasta voitiin käyttää kotimaisia, kaseiinista valmistet- tuja nappeja.⁵

Kaupungeissa kilpailu valmispukuja vastaan koveni vähitellen 1900-luvun alkukymmeninä varastovaatteiden ja teollisen suurtuo- tannon yleistyessä. Työnantajajärjestön Vaatturi-lehti toi esiin tilaus- vaatturitoiminnan ongelmia etenkin 1920-luvulta lähtien. Vasta itse- näistyneen Suomen deflatorinen talouspolitiikka laski hintoja. Vaattu- riliikkeiden kannattavuus heikkeni tilaustyön joutuessa kilpailemaan

¹ VA 1918,10–12; Paavola 1995, 95–96.

² VA 1919/12, 107–108.

³ VA 1945/4, 97; Paavola 1995, 55.

⁴ KU 1935/44, 4; Viherjuuri 1945, 20.

⁵ VA 1922/8, 112.

hinnaltaan edullisten varasto- ja tehdasvaatteiden kanssa.⁶ Etenkin juu-
talaisten aktiivisesti harjoittamaa valmisvaatetuotantoa sekä kankaiden
ja vaatteiden myyntiä paheksuttiin Vaatturi-lehdessä usein.⁷ Monelle
kouluja käymättömälle vaatturimestarille liiketaloudelliset hinnoitte-
luperusteet ja vuonna 1925 voimaantulleen kirjanpitolain vaatimuk-
set olivat tuntemattomat, siksi lehdessä toistuvasti opetettiin hinnoit-
teluun ja kirjanpitoon liittyviä asioita.⁸ Lehti opasti jäseniään muut-
tuvassa markkinatilanteessa muiltakin osin: ammatti- ja liikemiestai-
don, mainonnan, asiakaspalvelun ja muodin seuraamisen tärkeys tuo-
tiin kirjoituksissa esille.⁹

Tilaustyön alalla podettiin kuitenkin Suomessa vielä 1920-luvun
alussa ammattitaitoisen työvoiman puutetta, mikä sitten vuonna
1928 johti Helsingin Vaatturiammattikoulun perustamiseen.¹⁰ Suu-
rissa vaatturiliikkeissä oppipoikia oli entistä vähemmän, koska kappale-
palkalla työskentelevät työntekijät eivät ehtineet eivätkä halunneet
opettaa oppilaita. Tilaustyöoppilaiden oppijat olivat myös lyhenty-
neet, koska oppilaat usein siirtyivät kesken kaiken muualle, parem-
min palkattuun työhön.¹¹

Varastotuotanto oli 1920-luvun alussa, muutamia pukutehtaita
lukuun ottamatta, vielä suurelta osin käsityömäistä tuotantoa. Teh-
dasmainen valmistustavan yleistymisen pelättiin vähentävän ammatti-
taitoisia tekijöitä vielä entisestään.¹² Tilausvaatturiliikkeet vielä uskoi-
vat käsityönä tehtävien vaatteiden tulevaisuuteen, mutta pian alkoi
esiintyä mielipiteitä kauppiaiden esimerkin mukaiseen varastovaate-
tuotantoon siirtymiseksi.¹³

⁶ Esim. Leo Niska, VA 1922/12, 179; 1931/9, 173; Paavola 1995, 91.

⁷ Esim. VA 1923/10, 137; 1924/6, 85–87. Ekholmin (2005, 174) mukaan myös muut
liikkeenharjoittajat, kuten Suomen liikemiesyhdistys, vastustivat juutalaiskauppiaita.

⁸ Esim. VA 1929/2, 19; 1933/2, 30–32; 1936/10, 174–176.

⁹ Esim. Vilho Pyllkön kirjoitussarja ”Itsekasvatuksemme ammatti- ja liikemiesiksi”
alkaen VA 1921/3, 26, 33.

¹⁰ esim. nimimerkki Laicus, VA 1922/2, 15; 1928/10, 154–155.

¹¹ VA 1923/7, 95; Leo Niska, VA 1938/5, 86.

¹² S. & S. VA 1923/12, 184–186.

¹³ Esim. VA 1924/6, 85–86; nimimerkki Kaktus, VA 1925/2, 21.

*Jos yleisö kaikesta huolimatta vaatii halpaa tavaraa, tulee ammattimiesten sitä heille valmistaa. Ellei sitä ammattimiehet tee, niin tulee juutalaisia ja pukutehtaita, jotka sitä tekevät ja niin luisuu ammatti pois varsinaisten ammattimiesten käsistä, heille jää vain se parempi työ, jota useinkin voi olla liian vähän.*¹⁴

Valmispukujen tuotanto kasvoi Suomessa 1930-luvun alussa suuresti, esimerkiksi turkulaisen Kestilän Pukimon miesten pukutuotanto yli nelinkertaistui kolmessa vuodessa. Vuonna 1936 valmistui jo 32 000 pukua.¹⁵ Vaattureiden valmistamat puvut olivat vuoden 1934 arvion mukaan n. kolmanneksen kaikista Suomessa valmistetuista puvuista, mutta valmistusarvoltaan ne kattoivat lähes puolet koko Suomen pukutuotannosta. Vaattureita oli tuolloin Kalle Kuusisen arvion mukaan n. 3500, joista 2000 oli *itsenäisesti mestareeraavia ja liikkeestään elannon hankkivia*.¹⁶ Näistä vaattureista vain hyvin pieni osa kuului työnantajaliittoon. Yhteistyötä liittoon kuulumattomien kanssa haluttiin lisätä mm. hintasopimusten ja luottokelvottomien asiakkaiden nimilistan muodossa, koska *parhaimmatkin päätökset, joita liittomme piirissä tehdään taloudellisen asemamme parantamiseksi, eivät tuota toivotuja tuloksia, kun niitä ei noudata kuin osa paikkakunnan liikkeenharjoittajista*.¹⁷ Liitto yritti yhdenmukaistaa vaatturiliikkeiden hinnoittelua estääkseen liittoon kuuluvien ja kuulumattomien vaattureiden välisen hintakilpailun, siinä kuitenkin onnistumatta.¹⁸ Vaatturien liitto myös kampanjoi toistuvasti yhteistoiminnan, yhdistysten perustamisen ja liittoon liittymisen puolesta.¹⁹

Vaatturimestareiden liiton toiminnan vastapainoksi pienvaattureilla oli suuremmilla paikkakunnilla Vaatturikerhoja, opintokerhoja vaattureiden ammattitaidon kehittämiseksi ja sivistämiseksi. Näihin kerhoihin saivat liittyä vaatturiliikkeiden työnantajien lisäksi työntekijöistä työnjohtajat ja leikkaajat, joiden oli tarpeellista *kehittää ammattitieteitä*.²⁰ Perinteinen työnjako säilyi, eikä tavallisten vaatturityönteki-

¹⁴ Liinus Aalto, VA 1925/11, 150.

¹⁵ Grönlund 2005, 20.

¹⁶ Kalle Kuusisen esitelmä liittokokouksessa vuonna 1934, VA 1934/9, 152.

¹⁷ VA 1934/10, 168.

¹⁸ Esim. VA 1930/10; 1933/9; 1933/12; 1934/8; 1935/11, 184.

¹⁹ Esim. VA 1930/9, 188.

²⁰ VA 1930/10, 206–210; 1930/11, 234.

jöiden leikkuutaitoa pidetty tuolloinkaan vielä tarpeellisena, sillä *vaatekappalten ompeleminen ei kaipaa vähäisintäkään oppia leikkuussa. Silloin vasta leikkuu-piirustusoppia tarvitaan, jos vaatturityöntekijä aikoo avata oman liikkeen tai ryhtyä leikkaajaksi jonkun toisen liikkeeseen.*²¹

Tilausvaatturit eivät aluksi osanneet pitää vaatetusteollisuutta varteenotettavana kilpailijana, vaan pitivät sitä lähinnä jonkinlaisena kokeiluna, ohimenevänä ilmiönä ja pitäytyivät itse tilausvaatetuotannossa.²² Aluksi lehtiartikkeleiden pääpaino oli tilaustyön ja varastotuotannon sekä niitä hankkivien asiakkaiden erojen korostamisessa. Heikompileatuus- ja varastovaatteita käyttivät lähinnä *vähempivaraiset ja arvostelukyvyttömät kaupunkilaiset* sekä maalaiset, jotka ennen käyttivät kotikutoisia ja -tekoisia vaatteita.²³ Rahvaan vaatetustapojen muutos toi suuret markkinat varastovaatteille, joiden huono laatu ei Vaatturi-lehden mielestä maalaisia haitannut. Kahdesti vuodessa päälle laitettava ns. parempi puku kestää vuosikausia, vaikka se olisi tehty *kaikkein huonommista aineista mitä maanpäällä löytyy, sillä aitan seinällä riippuen ei sitä mikään kuluta.*²⁴ Jo 1930-luvulla vaattureiden oli pakko myöntää laatukulttuurin muutos ja markkinoiden osittainen menettäminen varasto- ja tehdasteollisuudelle: *kovin se on suuren yleisönkin maku pukuasioissa mennyt alaspäin. Kun ajattelee moniaita vuosia taaksepäin, niin ei sellaista rytkyä pannut päällensä kuin talonpojan ”trengit”. Nykyään niitä useasti näkee yliopisto-sivistyksen saaneen, tai muuten keppiä kantavan herrasmiehen selässä.*²⁵

Suomen 1930-luvun lama-aika vaikutti osaltaan vaattureiden huonoon menestykseen. Kannattavuuden heikentyessä osa tilausvaattureista vaihtoikin toimintansa varastovaatteiden kaupan ja tilausvalmistamon yhdistelmäksi.²⁶ Lama-aika painoi vaattureiden hintatason niin alhaiseksi, ettei liiketoiminta ollut kannattavaa, vaikka työntekijöiden palkkojakin oli alennettu vuosien 1931–1933 aikana n. 10–20 %.²⁷ Lama lisäsi entisestään laskunsa maksamatta jättäviä asiakkaita

²¹ VA 1931/4, 70, myös nimimerkki L. N., VA 1935/3, 36.

²² Näin ainakin jälkepäin muistelevat Vilho Laine, VA 1934/6, 95; J. Aër, VA 1946/7–8, 132–133.

²³ VA 1925/6, 79–81; Turun osasto, VA 1925/7, 91; Yrjö Luomajoki, VA 1925/10, 141; 1935/5, 70.

²⁴ Turun osasto, VA 1925/7, 91.

²⁵ VA 1931/12, 254.

²⁶ VA 1931/1,1; 1935/2, 20.

²⁷ VA 1935/6, 97; 1936/11, 195.

ja toi mukanaan *pyllykunnit*, vaattureiden asiakkaat, jotka olivat ostaneet kankaansa edullisesti etukäteen, usein kiertäviltä, liikeluvattomilta kaupustelijoilta.²⁸ Vaatturit eivät tästä pitäneet, koska kankaanmyyntitulot jäivät näin saamatta. Lisäksi tuodut kankaat olivat usein laadultaan huonoja, ne jopa kutustuivat silitettäessä ja lopputuloksena oli liian pieni ja ahdas vaate.²⁹

Ulkomainen vaatetuonti osaltaan vähensi vaatturi- ja leninkiliikkeiden tilaustöitä.³⁰ Juutalaiskauppiaiden vastustuksen ohella Vaatturi-lehdessä paheksuttiin osuuskauppoja ja tavarataloja, jotka *uhkaavat meidän elinmahdollisuuksiamme tai työskentelevät suorastaan meidän porvarillisessa yhteiskunnassamme oikeutetun elinkeinon tuhoamiseksi*.³¹ Pukutehtaat olivat luonnollisesti vaattureiden vihollisia, etenkin turkulainen Kestilän Pukimo mainontansa ja Tampereen Pukutehtaan johtaja tilaustyötä väheksyvien ja tehdaspukuja ylistävien lehtikirjoitustensa vuoksi. Vaatturiliitto vastusti myös pukutehtaiden tapaa ottaa yksityishenkilöiltä pukutilauksia ja näiden pukujen kutsumista *mittatilauspuvuiksi*, koska se helposti sekoitettiin tilaustyönä tehtyyn vaatteeseen.³² Nämä mittatilauspuvut tehtiin henkilön omien mittojen mukaan, mutta ilman sovittamista. Kestilän Pukimon kirjetilauspuvut olivat ilmeisesti näistä ensimmäisiä 1920-luvun lopulla. Tehdas mainosti Kotiliesi-lehdessä toimintaansa: *Valmiin puvun ostossa on se haitta, että useastikin miellyttää toisen puvun malli, toisen kangas jne. Kun hankitte KIRJETILAUSPUVUN saatte sen ohjeittenne mukaisen, mieleisenne, sopivan – valmiin puvun hinnalla. ... Pyytäkää kangasnäytteitä hintailmoituksineen*.³³ Kangasnäytteiden ja mittausohjeiden saamisen jälkeen asiakas lähetti tietonsa Kestilään ja sai kirjetilauspukunsa samalla hinnalla kuin *massatuotantona tehdyn valmiin puvun. Mutta kirjetilauspuku on tehty omien mittojenne mukaan ja sopii siis varmasti Teille*.³⁴

Myös varastopukuja tekevät kauppa- ja vaatturiliikkeet mainostivat 1930-luvun alussa *tilauspukimia varastotyön hinnoilla* ja uskottelivat asiakkailleen vaatteen olevan tilaustyötä, koska se oli leikattu asi-

²⁸ VA 1931/9, 178.

²⁹ VA 1936/6, 101–102.

³⁰ VA 1930/152–154.

³¹ Onni Pyllkkö, VA 1931/9, 178–180.

³² VA 1936/10, 173; 1936/11, 196–198; 1936/12, 223; Paavola 1995, 108.

³³ Kestilän Pukimon mainos, Kotiliesi 1929/1, 30.

³⁴ Kestilän Pukimon mainos, Kotiliesi 1929/3, 102.

akkaan omien mittojen mukaan. Vaatetta ei kuitenkaan sovitettu asiakkaalle, joten se oli Vaatturi-lehden mukaan *selvää varastotyötä*, joskin mittojen mukaan leikattua.³⁵ Liiton mielestä näistä puvuista tuli käyttää nimikettä *mittavarasto*, eli mitanotolla tehty varastotyö. Asiakkaiden erehdyttäminen sai tilausvaattureiden mielestä aikaan sen, että *sekä laadultaan että tekotavaltaan paremman ja siitä johtuvan hinnaltaan kalliimman tilaustyön suorittajat joutuvat tässä erehdyttävässä rinnastuksessa aivan epäoikeutetusti saamaan kohtuuttoman hinnanottajan maineen, joka jo liikemoraalin kannalta on varsin paheksuttavaa*. Asiakkaan tulee ymmärtää, ettei *mittavarasto vastaa todellista tilaustyötä ja ettei ensiluokkaisia pukimia ollenkaan voida mittavaraston hinnalla tarjota*.³⁶

Tilauspuvut eivät olleet enää asiakkaille itsestään selvä valinta. Asiasta huolestuneet tilausvaatturit toivat lehdessään ja kokouksissaan esiin omia kilpailuvalttejaan; huolellista valmistusta, puvun miellyttävää tuntua asiakkaan päällä sekä esteettisyyttä. Vaatturi-lehden mielestä uudet pukimet antavat elämänhalua:

*Löytyisiköhän ketään, joka ei ole havainnut sitä ylevää ja kohottavaa tunnetta, minkä uusi, hyvin istuva puku suo käyttäjälleen jo ensi keran siihen pukeutuessaan!*³⁷

*Kauniin puvun tuntee siitä, että se miellyttää ei vaan kantajaansa, vaan syrjäistäkin. Siinä on oleva kauniit viivat, siro ulkonäkö ja ”hyvä tuntu”. Puku joka ei mistään kohdasta kiristä ja istuu hyvin, saa asiakkaan ajattelemaan, että vaikka se maksaakin, on se sen arvoinenkin.*³⁸

Kilpailun seurauksena tilausvaattureilla oli paineita massatuotannon kaltaiseen työn rationalisointiin ja kustannusten karsimiseen. Vaatturilehdissä siteerattiin ruotsalaista ammattilehteä, joka neuvoi valmistusmenetelmien uusimista edullisempien tilauspukimien tuottamiseksi. Tässä osatyöjärjestelmässä *todella pätevät ammattityöntekijät* suorittavat vaikeimman osan työstä ja vähemmän vaativaan työhön käytetään

³⁵ Nimimerkki E. K., VA 1931/9, 174; myös VA 1932/4, 65.

³⁶ VA 1936/10, 173.

³⁷ VA 1935/1, 5.

³⁸ Hra. A. A. Soinin vaatturikokouksen esitelmä, VA 1927/8, 112.

siihen pystyvät työntekijät, myös nais-ammattilaiset.³⁹ *Kooperatiivissa työhuoneissa* työt suoritetaan *spesialiseerausjärjestelmän* mukaan, jossa kukin työntekijä erikoistuu tiettyihin työvaiheisiin, naisompeelijat yleensä yksinkertaisiin ompelutöihin.⁴⁰ Suomessa ei kuitenkaan vielä 1930-luvulla laajasti siirrytty osatyöjärjestelmään, vaan perinteinen työnjako vaateen leikkaajan ja yhden henkilön suorittaman kappalevalmistuksen välillä säilyi monien vaatturiliikkeiden tuotantomuotona. Vaatureiden kamppailusta joukkotuotantoa vastaan kuitenkin kirjoitettiin paljon, mm. esitettiin tilausvaatureiden yhteenliittymistä ja jopa yhteistä liiketoimintaa, joka käsittäisi sekä naisten että miesten valmiiden vaatteiden varastomyynnin sekä tilausvaateosaston. Varastotyön tekeminen tilaustyön ohella ja muut uudistukset tuntuivat kuitenkin useimmille tilausliikkeille vielä tässä vaiheessa vierailta.⁴¹

Naisten vaatteiden, etenkin päällysvaatteiden, *kappojen*, tekemisen todettiin olevan vaatureille yksi keino työllistyä 1930-luvun lamaajan aiheuttamassa asiakaspulassa. Naisasiakkaisiin kehoitettiin panostamaan, koska naiset

*muodostavat kaupunkipaikoissa asukasten enemmistön. Sen lisäksi nainen hankkii itselleen uuden vaatekappaleen paljon tiukemmissa oloissa kuin mies. Hän kieltäytyy, jos tarvis vaatii, illallisestaankin kun on kysymyksessä uuden kapian hankkiminen. Nainen on suurenmoinen vaatturin asiakas, ainakin niin väittävät useimmat aviomiehet.*⁴²

Toisaalta naisten vaatteiden leikkuun todettiin vaativan erityistaitoja. Vaatturi-lehti kehottikin nuoria vaatturimiehiä erityisesti opiskelemaan *naispäällysvaatealan* leikkaajiksi, sillä *naispukimia tehdään niin kovin monin eri tavoin, kenties useimmin eri tavoin kuin muilla puku-aloilla, mikä kysyy monipuolista taitoa.*⁴³ Vaatureiden työtä helpottamaan julkaistiin 1930-luvun Vaatturi-lehdissä useita naisten puserojen, leninkien, kävelypukujen, takkien ja erilaisten urheiluun tarkoit-

³⁹ VA 1932/5, 103. Vaatturi-lehteen rationalisointiajatukset tulivat verrattain myöhään. Taylorin työn tehostamisen opeista kirjoitettiin Suomessa jo 1910-luvulla mm. Käsi-työ- ja Teollisuuslehdessä (Heinänen 2006, 95–96). Näitä oppeja alettiin tuolloin hyödyntää myös maa- ja kotitaloudessa (ks. esim. Pulma 1984, 1–27).

⁴⁰ VA 1932/6, 120–123; 1932/8, 150–151.

⁴¹ Vilho Laine, VA 1934/6, 95; VA 1935/6, 97.

⁴² VA 1934/3, 36.

⁴³ Leo Niska, VA 1936/6, 99.

tujen housujen kaavoja.⁴⁴ Ilmeisesti vaattureilla oli miesten housujen tekijöinä taito myös naisten yleistyvien housujen tekemiseen, vaikka sitä ei lehdessä erikseen tuotu esiin.

Naisten vaatteiden valmistus ei kuitenkaan 1930-luvulla yleistynyt kaikkien tilausvaattureiden työksi. Miesten ja naisten fyysiset erot sekä muotien erot hankaloittivat vaatevalmistusta. Vaatturi-lehti kertoi sivuillaan myös naisten muodeista, vaikka totesi tehtävän vaikeaksi:

*– – tämä ala on niin laaja ja monipuolinen tai moninainen. Sitä ei tabdo voida määritellä täsmällisesti, määrättyihin normeihin, joka olisi juuri käytännössä oleva muoti, kuten herrain muoti voidaan määritellä, vain ainoastaan niitä suuntia tai rajaviivoja, joiden sisällä se liikkuu.*⁴⁵

Yksioikoisempaan muotiajatteluun tottuneille miehille oli hankalaa, että *naisten vaatteiden muoti on alituisesti arvoituksellista, ei vielä tänään voi tietää mitä uutta jo huomenna voi muodin oikutar tuoda.*⁴⁶ Kuitenkin lehdessä julkaistut naisten muotiohjeet olivat toisinaan yhtä normatiivisia kuin miestenkin: *Hameet, oikeat muotihameet nimittäin, tulee olla hyvin kapeita ja lyhyitä, noin 25–30 sm maasta ja jopa pitkille henkilöille tästäkin lyhempää.*⁴⁷

Ilmeisesti muodin seuraaminen ja muodikkaiden pukujen tekeminen ei ollut kaikille tilausvaattureille yleistä, sillä tilausvaatteiden modikkuuden puute nähtiin jo 1930-luvulla yhtenä syynä vaatturien asiakkaiden siirtymiseen valmisvaatteiden käyttäjiksi. Valmisvaatteiden tekijät seurasivat miesten muotia ja alkoivat määrittää sitä tilausvaattureita enemmän.

*Mitä siis asiakas näkee pukimesta? Hän ei näe kankaanlaatua, eikä käsityömaistä valmistustapaa – hän näkee vain kuvan, jota puku esittää. Hän näkee vain sen viivamuodot, vaan kuosin – ja olkaamme toki rebellisiä – nämä ovat useammassa tapauksessa varastoalalla edustavampia ja muodinmukaisempia kuin vaatturilla.*⁴⁸

⁴⁴ Esim. VA 1933/2, 28; 1934/5, 75; housujen kaavoja VA 1936/1, 11; 1936/11, 203–205; 1937/9, 165–169. Naisten vaatteiden kaavoja tosin julkaistiin jo 1920-luvun lopullakin, esim. VA 1927/3, 36; 1928/3, 40.

⁴⁵ VA 1921/2, 17.

⁴⁶ VA 1930/12, 249.

⁴⁷ VA 1925/3, 32.

⁴⁸ VA 1936/2, 24.

Vaatturi-lehden toimitus oli tosin ilmestymisensä alusta lähtien seurannut ulkomaisia ammattilehtiä, joista Vaatturi-lehteen käännettiin artikkeleita sekä kopioitiin kirjallisia muotiohjeita.⁴⁹ Myöhemmin ko. lehdistä kopioitiin Vaatturiin myös piirrettyjä muotikuvia etenkin keväisin ja syksyisin, mutta ennen toista maailmansotaa muotikuvia oli enimmäkseen mainoksissa. Ulkomaisten lehtien muotikuvia käytti myös kangaskauppias Nylynd Vaasasta julkaistessaan vuosina 1914–1915 Muotikertomus Suomen räätäleille -lehteä *parhaitten ulkomaalaisten lähteiden mukaan*.⁵⁰ Helsingissä oli 1920-luvun alussa vaatureiden saatavilla jo useita ulkomaisia muotilehtiä.⁵¹ Näiden lehtien muotimääräykset tuotiin vaatureiden tietoon myös Kuusisen kangastukun mainoksissa.

*Herrojen muodin määrääjä, Walesin prinssi, esiintynyt sinisessä smoking-puvussa. ”Erään Lontoosta lähteneen muotiuutisen mukaan tulee laivastosininen tästä lähtien olemaan herrojen iltapuvun oikea väri. Walesin prinssi on hyväksynyt tämän värin, esiintyen sinisessä smoking-puvussa. Vaihtelua herrojen iltapukuun onkin jo kaivattu, joten on syytä odottaa uuden muodin levenevän nopeasti” (erästä Pariisin lehdestä).*⁵²

Muodin seuraaminen ja muuttuminen ei kuitenkaan normatiivisista ohjeista ja mainoksista huolimatta ollut kovin nopeaa. Kuusinenkin jatkoi edellä kuvattua mainostaan sanoilla: *Kankaita näihin iltapukuihin hankkii Kuusinen heti, kun tulee kysymykseen uuden muodin käyttöönottamisen meilläkin.*⁵³

⁴⁹ Esim. VA 1902/4, 3; 1921/12, 138.

⁵⁰ Ks. Salo 2005, 23.

⁵¹ Esimerkiksi Mallien ja muotilehtien erikoisliike Revue des Modes kauppa Gentleman ja Grafton Fashions -nimisiä *herrainpuku-muotilehtiä* (ks. esim. VA 1921/10, 119). Dresdenin Akatemian *aistikkaita ja opastavia* muotilehtiä tarjottiin vaatureille ostettavaksi jo aiemminkin (esim. VA 1918/1–2, 8).

⁵² VA 1927/11, 156.

⁵³ VA 1927/11, 156.

6.2 Kuusinen julkaisuineen vaattureiden apuna

6.2.1 Kuusisen Uutiset – hyötyä ja huvia vaattureille

Kuusinen Oy ryhtyi vuonna 1928 julkaisemaan liikkeen vaatturiasiakkaita varten ammatti- ja mainoslehteä Kuusisen Uutiset. Kuusisen Uutisten kuten muidenkin asiakaslehtien päätavoitteena oli edistää julkaisijansa toimintaa, tavaroiden ja palvelusten myyntiä.⁵⁴ Verrattuna työnantajien Vaatturi-lehteen, Kuusisen Uutiset oli tarkoitettu sitä laajemmalle yleisölle, myös pienvaattureille. Kuusisen Uutisten mukaan silloisen työnantajaliiton lehden levikki oli niin pieni, että sen sisällöstä jäi osattomaksi suurin osa maamme vaatturikunnasta.⁵⁵ Kuusinen Oy:n mielestä vaatturiammattikunnalta puuttui yhdessä, joka riittävän runsaasti olisi levinnyt ammattiväen keskuuteen toimimaan yhteisymmärryksen luojana sekä kaupallisena ja ammatillisena kasvattajana.⁵⁶

Alun perin vaattureille ilmaiseksi jaetun lehden tarkoitus oli tarjota jotakin hyötyä ammattissanne ja jotakin huvia yksitoikkoisten, väsyttävien työtuntien lomassa. Lehti selvitti kankaiden, kuosien ja värien vaihtelua sekä liikkeenhoidon kaupallista puolta, joka eteviltä ammattimiehiltä on usein jäänyt sivuasiaksi, mutta joka liikkeen menestyksen kannalta on yhtä tärkeä kuin ammattipuolikin. Lehti myös lupasi selostaa pukeutumista eri tilaisuuksissa. Vaattureita kehoitettiin näyttämään Kuusisen Uutisia asiakkailleen: *siinä toivomme olevan paljon heitäkin kiinnostavaa, paljon sellaista, mikä kohottaa vaatturin työn arvoa heidän silmissään.*⁵⁷ Kuusinen tiedotti ja markkinoi tuotteitaan, ja vaatturit asiakkaineen saivat uutta tietoa ja oppia. Joukkotiedotus oli tuolloin vähäistä, eikä maalaisvaattureille välttämättä muita lehtiä tullut, joten lehden merkitys ammattialan tiedotus- ja opetuslehtenä oli suuri. Eräs vaatturi kuvasikin sisältöä: *Ei muuta kun lehden saavuttua istahdaa hetkeksi ikään kuin koulun penkille ja ruveta ahmimaan niitä tiedon murusia, vakavia ja välistä leikillisiäkin neuvoja ja ohjeita, joita vaatturi ammatissaan tarvitsee.*⁵⁸

⁵⁴ Ks. esim. Nuutinen 1991, 404.

⁵⁵ KU 1942/98–99, 6.

⁵⁶ Viherjuuri 1945, 48.

⁵⁷ KU 1928/1, 2.

⁵⁸ Nimimerkki E.T., KU 1934/40, 9.

Lehden tarkoitus oli siis molemminpuolinen hyöty. Kuusinen Oy:n ja Kuusisen Uutisten päämääränä oli vaattureiden menestyminen, jotta yritys itse menestyisi vaatturikankaiden myyjänä. Kuusisen Uutiset pyrki parantamaan monin tavoin vaatturin menestymiseen vaadittavaa sekä ammatillista että liikkeenhoidollista osaamista. Lehden kirjoituksissa kietoutuivat yhteen niin yrityksen mainonta kuin opetuksellinenkin osuus. Samoja teemoja tuotiin toistaen esiin kaikkialla, niin pääkirjoituksissa kuin Vaatturi Neulanen -sarjakuvissakin. Vaatturin liiketaloudellista menestymistä edistävät artikkelit olivat tärkeä osa lehden sisältöä sen ilmestymisen ensimmäisellä 10-vuotiskaudella. *Työskentely nykyään vaatii liikemiesmäistä yritteliäisyyttä, uudenlaisten liikemiesperiaatteiden ymmärtämistä ja noudattamista.*⁵⁹ Pääkirjoitusten ohella mm. Osviittoja vaattureille -kirjoitussarja⁶⁰ käsitteli 37 osassaan monipuolisesti eri aihealueita, kuten liian korkeita elinkustannuksia tai hintoja polkevaa kilpailua.⁶¹

Kauppiaana Kalle Kuusinen tajusi vaatturikuntaa paremmin vaate-tusteollisuuden kilpailukyvyn, sen kohoavan laatutason, ja sen että vaate-teollisuutta vastaan piti taistella sen omilla aseilla, liikemiesmäisellä otteella ja mainonnalla. Tilausvaattureille markkinointi ja mainostaminen olivat tuolloin vieraita, hyvän työn uskottiin puhuvan puolestaan. Kuusisen Uutisissa vaatturin yhtenä menestystekijänä ja lama-kauden selviytymiskeinona nähtiin tilausten aktiivinen, omatoiminen hankinta sekä mainonnan eri keinot, esim. lehtimainokset ja henkilökohtaisten myyntikirjeiden lähettäminen. Jo toiseen ilmestyneeseen numeroonsa Kuusisen Uutiset oli laatinut lukijoilleen sanomalehtiin laitettavia, tilauspukuja ylistäviä malli-ilmoituksia, joissa mainittiin myös Kuusisen laatukankaat. Näiden ilmoitusten kuvien painolaatat sai tilata ko. lehden toimituksesta.⁶² Lisäarvoa tilauspukuun voitiin tuottaa myös Kuusiselta ostettavan, nimellä varustetun niskaripustin-nauhan, kudotun liikemainoksen tai vaatehenkarin avulla.⁶³ Mainonnan lisääntyessä ja ehkä Kuusisen Uutisten antaman esimerkin innoittamana myös Vaatturiliiton toimisto alkoi avustaa vaattureita mainon-

⁵⁹ KU 1932/25, 1.

⁶⁰ KU 1928/2–1935/45.

⁶¹ KU 1928/3; 1929/6.

⁶² KU 1928/2, 3–5; 1929/7, 4–5; 1931/16, 2; 1931/21, 6.

⁶³ KU 1931/20, 10; 1936/52, 2.

nassa ilmoitusmallein ja mainoskortein. Korteissa oli *toisella puolella muotikuvia ja toisella pieni mainoskirjoitus*.⁶⁴ Kuusisen Uutisissa oltiin ilahduneita, *että Suomen Vaatturityöntantajaliitto on ottanut ohjelmaansa mainonnan hyväksikäytön tilaustyön tunnetuksitekemisessä. Valitettavaa vain on, että Liitonkin rahavarojen vähyys ei suo tarpeeksi mahdollisuuksia voimakkaampaan esiintymiseen*.⁶⁵

Tilauspuvun paremmuutta tehdaspukuun verrattuna argumentoitiin 1930-luvun Kuusisen Uutisissa ja vaattureiden mainoksissa paljolti samoin kuin nykyäänkin yksittäiskappaleena ja käsityönä tuotettua vaatetta: laadukas, sopiva, kestävä ja muodikas. Asiakkaita tulikin lehden mukaan valistaa tästä suuresta erosta vaatturin valmistaman tilauspuvun ja valmiin varastopuvun välillä. Hyvään asiakaspalveluunkin kiinnitettiin lehdessä huomiota. Liiketoiminnan menestymiseksi vaattureita opetettiin hinnoittelemaan työnsä ja tuotteensa oikein, kuluja vastaamaan ja voittoa tuottamaan. Monet vaatturit tunnetusti olivat hyviä ammattimiehiä, mutteivät liikemiehiä. Liikkeenhoito kannattavasti oli vaikeaa, koska useat olivat oppineet liikkeenhoitoa vain työnteon kautta. Köyhistä oloista lähteneiden vaattureiden koulunkäynti oli ollut vähäistä. He olivat jo nuorena aloittaneet vaatturien oppipoikina.⁶⁶

Vaatturin ammatillista, eli suunnittelu- ja valmistusprosessiin liittyvää tietoutta oli Kuusisen Uutisissa liikkeenhoito-ohjeita vähemmän. Vaattureiden suunnittelutietoutta lisäsivät muutamat pukuhistoriaan sekä kankaiden materiaaleihin ja testaukseen liittyvät artikkelit. Vaikka vaatteen suunnittelu ei tilauspuvun kohdalla ollut erityisen suurta, seurattiin sen hetken muotia kirjoitusten, mallipiirrosten ja kaavoitus- eli leikkuuohjeiden avulla. Muotiohjeet olivat Kuusisen Uutisissakin hyvin normatiivisia ja ulkomaisista lehdistä kopioituja. Sopivista puvun linjoista, lahkeiden leveyksistä ja nappien määrästä annettiin tarkat selostukset. Miesten perusvaatteiden kaavoituksen ohella lehdessä annettiin vuodesta 1931 lähtien ohjeita myös tiettyjen ammattiryhmien, kuten sotilaiden, poliisien ja pappien pukujen leikkuuseen. Vaikka naisten pukujen tekeminen nähtiin jo varhain yhtenä menestyskeinona, naistenvaatteiden kaavoitus- eli leik-

⁶⁴ VA 1932/4, 65–66.

⁶⁵ KU 1932/23, 2.

⁶⁶ Ks. esim. KU 1933/29, 11; liiton asiamies H. Mäkinen, VA 1939/3, 61–62.

kuuohjeita lehdessä julkaistiin vain muutama. Naisten leikkuuohjeiden määrä oli vaatimaton verrattuna useammin ilmestyvään ja sivumäärältään laajempaan Vaatturi-lehteen⁶⁷, jonka 1930-luvun lehdissä muutamasta kymmenestä vuosittaisesta ohjeesta n. kolmannes oli naisten vaatteiden leikkuuseen.

Kuusisen Uutisten muotiselostusten ja -kuvien pienehköön määrään vaikutti todennäköisesti Kuusisen 1930-luvulla kahdesti vuodessa julkaisema Miehen Muoti -lehti, alansa uranuurtaja Suomessa. Se oli Vaatturi-lehdenkin mukaan edullinen, selkeä ja asianmukainen julkaisu.⁶⁸ Vaattureille ja heidän asiakkailleen tarkoitettu Miehen Muoti ohjeisti pukeutumista sekä osaltaan edisti vaatturityötä ja Kuusisen kangasmyyntiä. Asiakas vaatturin luona tai muualla pystyi perehtymään miesten muodin saloihin ja tilaamaan uusimman muodin mukaisen puvun. Miehen Muoti perustettiin, koska *suomalaista, suuntaa-antavaa, ehdottomasti oikeita neuvoja sisältävää miesten muotijulkaisua* ei ollut aiemmin olemassa. Ulkomaisten muotijulkaisujen ristiriitaisten neuvojen seurausta kun oli *todellinen ”käsitteiden sekaannus” ja monet mauttomuudet*.⁶⁹ Lehti julkaisi mm. vuonna 1932 *muodinmukaiset normaalimitat* päällystakkeihin ja pukuihin: ulsterin oikea pituus oli 112 cm, hihansuun leveys 34 cm ja kauluksen 12,5 cm.⁷⁰ Miehen Muoti antoi myös ohjeita asiakkaille vaatturin käytön ja pukujen teettämisen lisäämiseen.⁷¹ Lehden yhtenä tarkoituksena olikin *kasvattaa puvun tarvisijoissa yksilöllistä makua ja samalla siis tehdä heistä vaatturin asiakkaita*.⁷² Kuusinen Oy:n propaganda tilausvaattureiden käsityön puolesta oli voimakasta 1930-luvun alun vaikeina aikoina niin Miehen Muodin kuin julkaisemiensa mainostenkin välityksellä.⁷³

Kuusisen Uutisissa markkinoitiin ko. muotilehtä vaattureille, koska *jokaisen vaatturin menestymiselle on välttämätöntä pukumaailmassa tapahtuvien muutosten ja käsitysten tarkka seuraaminen*. Muodikkuuden puute nähtiin vaattureiden isoksi ongelmaksi, koska se vei

---

⁶⁷ Kuusisen Uutiset ilmestyi 1930-luvulla 6–7 kertaa vuodessa ja Vaatturi 12 kertaa vuodessa.

⁶⁸ VA 1932/10, 205.

⁶⁹ Miehen Muodin mainos, KU 1931/19, 8.

⁷⁰ Miehen Muoti 1932/2, 19.

⁷¹ Miehen Muoti 1932/1, 1–2.

⁷² KU 1934/34, 7.

⁷³ Ks. esim. KU 1933/33, 2.

asiakkaat. Etenkään maaseutuvaattureiden tekemien pukujen muodikkaus ei aiemmin ollut lehden mielestä paras mahdollinen, maaseutuvaatturit kun olivat tehneet puvut siten, kuten olivat aikoinaan oppineet.

Varsinkin maaseudulla oli tavallista, että puvut olivat yksilöllisen maun mukaisia ja niissä oma leimansa. Tämä leima oli valitettavasti vaatturin persoonallisuutta ilmentävä – eikä suinkaan läheskään aina asiakkaan mielestä onnistunut. Tähän mainitsemaamme aikaan teki mestari työtänsä siten kuin varhaisina oppivuosinaan oli oppinut ja tottunut. Tunnustettava kuitenkin on, että apuneuvot olivat myös siihen aikaan toiset – ja kauan sen jälkeenkin. Suurena apuna vaattureille on viimeisten vuosien aikana ollut julkaisu MIEHEN MUOTI. Sen valaiseva ja pukeutumiskulttuurin eri aloja käsittelevä sisältö on tarjonnut monille vaattureille tervetulleen apuneuvon.⁷⁴

Miehen Muodin muututtua vuonna 1936 kuluttajille suunnatuksi Aika ja Mies -yleisaikakauslehdiksi se käsitteli muoti- ja pukeutumiskysymysten lisäksi *monipuolisesti erilaisia ihmisten keskinäisen kanssakäymisen pulmia*.⁷⁵ Kuusisen Uutisissa painotettiin, kuinka tärkeää vaatturin oli lukea Aika ja Mies -lehteä, sillä monet asiakkaat tulevat juuri sen innoittamina vaatturin luo. *Vain tarkoin perehtymällä jokaisen numeron sisältöön he pysyvät aikansa muotivirtausten tasalla*.⁷⁶ Vaattureita Kuusinen piti muotitietoisina välittämällä suomeksi käännettyä, englantilaista Pall Mall -nimistä miesten muotijulkaisua ja myöhemmin muitakin miesten muotilehtiä, kuten Europäische Herrenmoden -lehteä ja pohjoismaista Skräddar Stil -lehteä.⁷⁷

Vaatteen valmistukseen liittyvät ohjeet eivät olleet Kuusisen Uutisissa niin yleisiä kuin kaavoitus- eli leikkuuohjeet, kuitenkin joitain ompelu-, sovitus- prässäys- ja pukuhuolto-ohjeita lehdissä esiintyi. Kuusisen Uutisten, samoin kuin Vaatturi-lehdenkin ammattityötä koskevat ohjeet jatkoivat vaattureiden oppimateriaalin traditiota siinä, että ohjeita annettiin lähinnä kaavoitukseen eikä niinkään rakenteiden

⁷⁴ KU 1934/35, 10.

⁷⁵ KU 1935/49–50, 19; Viherjuuren (1945, 72) mukaan Aika ja Mies -lehden painos oli 40 000–50 000 kpl.

⁷⁶ KU 1937/61–62, 3.

⁷⁷ Ks. esim. KU 1935/49–50; 1941/89; 1946/122.

valmistamiseen. Ompelutekniset rakenteet vaattureiden ilmeisesti oletettiin hallitsevan kaavoitusta paremmin. Kaavoitusohjeiden merkitys oli aluksi etenkin uusien, parempien piirtämisyjärjestelmien oppimisessa. Tähän viittaa myös Kuusisen leikkuukurssien järjestäminen ympäri Suomea 1930-luvulla. Vaatteen kaavan ja kaavoitusohjeiden kautta myös esiteltiin vaattureille kunkin aikakauden muodikas vaatteen muoto (puvun oikeat väljyydet, kauluksen muodot, housunlahkeen leveydet).

Kuusisen Uutiset tiedotti vaattureille hyvän fyysisen kunnan merkityksestä. Lehti kehotti toistuvasti vaattureita harrastamaan ulkoilua ja urheilua. Vaattureiden aiempi vitsaus, keuhkotauti ei ollut vielä nujerrettu, sillä vielä 1920-luvulla se esiintyi usein kuolinsyynä vaattetustyöläisten kuolinilmoituksissa. Ammatin terveysongelmiin oli kyllä kiinnitetty huomioita jo 1800-luvun lopulta lähtien. Kaikenlaisen urheilun karttaminen nähtiin jo tuolloin yhtenä terveysongelmien syynä.⁷⁸ Kuusisen Uutiset sisälsi lupauksensa mukaan myös kevyempää luettavaa, kuten kotimaisten vaattureiden sekä suomalaisten, ulkomailla asuvien ja työskentelevien vaattureiden esittelyjä.⁷⁹ Nämä suomalaisten vaatturien menestystarinat toivat maaseudullekin tuulahduksen suuresta maailmasta ja osaltaan opettivat vaattureille menestystekijöitä. Lehdessä julkaistiin säännöllisesti myös vaattureiden syntymäpäivätietoja ja nekrologeja sekä viihdettä: kertomuksia, kilpailuja, sanaristikoita ja vitsejä.

Verrattuna 1930-luvun Vaatturi-lehteen, Kuusisen Uutiset oli opettavainen koko vaatturikunnan lehti, kun taas Vaatturi-lehti oli enemmän liiton asioista tiedottava pienen työnantajapiirin lehti. Kuusisen Uutisten täytettyä 10 vuotta vuonna 1938 Vaatturi-lehti kehui sitä seuraavasti:

Alkuaan lienee kai ollut tarkoitus toimittaa siitä liikkeen mainos- ja tiedonantojulkaisu, kuten maailman suurliikkeet tekevät. Mutta siitä muodostuikin heti yleisempi lehti, joka on sisältänyt kaiken aikaa, voi sanoa, hyviä vaatturiliikkeenhoidon eripuolia koskevia neuvontakirjoituksia ym. Siinä suhteessa se on täyttännyt hyvin paikkansa.⁸⁰

⁷⁸ Vilho Pylkkö, VA 1899/5, 1–2; Vaattetustyöläinen 1916/5–6, 60; 1923/1, 5.

⁷⁹ Ks. myös Himberg (1935), jossa kerrotaan samoista vaattureista kuin Kuusisen Uutiset -lehdissä.

⁸⁰ VA 1938/12, 241.

6.2.2 *Vaatturi Neulanan -sarjakuva – monipuolista menestymisneuvontaa*

Yritysten markkinoinnin kehittyessä kuvallisia, opettavaisia kertomuksia ja mainossarjakuvia oli ryhdytty hyödyntämään mainonnassa.⁸¹ Myös Kuusinen Oy:ssä ymmärrettiin, että sarjakuva on kätevä tapa levittää informaatiota ja sen avulla voidaan myös tehokkaasti vaikuttaa ihmisiin.⁸² Kuusisen Uutisten takasivulla vuodesta 1929 ilmestynyt Vaatturi Neulanan -sarjakuva on hyvä esimerkki mainonnan ja opetuksellisen osuuden yhteen kietoutuneista viesteistä. Sarjakuva oli samalla Kuusisen toiminnan ja tuotteiden mainosta, propagandaa sekä erilaisia ohjeita vaatturin menestymiseksi toiminnassaan. Sarjakuvaa käytettiin mainosten ja lehtiartikkeleiden ohella myös esittelemään vaatureille ja heidän asiakkailleen kunkin ajan uusin myyntivaltti, kuten esimerkiksi Kuusisen valmistamat ja vaatturin asiakkailleen myymät Sir-solmiot tai julkaisemansa Miehen Muoti -lehti.⁸³ Tarinat opettivat myös vaatturin asiakkaita: hyvään, laatukankaiseen vaatturin tekemään pukuun ja Kuusisen myymiin solmioihin pukeutunut mies onnistuu toimissaan, esim. menestyy avioliittoaikeissaan.

Sarjakuvan analyysi tiivistää ja kuvaa pitkälti koko lehden näkökulman vaatturin menestykselliseen toimintaan. Sarjakuvan opetusten mukaan vaatturi menestyy:

---

⁸¹ Esimerkiksi Singer mainosti kuvakertomusten avulla järjestämiään ompelukursseja 1940-luvun Amerikassa ja samalla markkinoi ompelukoneitaan (Margerum 1999; suomalaisista mainossarjakuvista ks. esim. Filppa 2007).

⁸² Vrt. esim. nykyiset sarjakuvaprojektit Intiassa ja Afrikassa (ks. Worldcomics 2007). Neulanan-sarjakuvan luoja tai piirtäjä ei lehdessä mainittu. Sarjakuva lienee Kuusisen mainostoimiston Erwin, Wasey & Co:n tekemä (joka toimi vuodesta 1933 lähitien nimellä Erva-Latvala), koska muutamissa vuosien 1931–1932 kuvissa on merkintä Erva.

⁸³ KU 1934/35; 1934/38–39. Kuusisella toimi 1930-luvulla oma ompelimo, jossa valmistettiin solmioita, aamutakkeja, yöpukuja ja paitoja tilauksesta (Aika ja Me 1965/2, 14).

Kuusisen ansiosta

- Kuusisen hyviä, kutistettuja kankaita käyttämällä/tilaamalla (ei varastoa itsellä),
- Kuusisen Uutisia lukemalla ja oppia ottamalla,
- osallistumalla Kuusisen järjestämiin vaatturikokouksiin ja leikkuukursseihin

Hyvän ammattitaidon ja työn laadun ansiosta

- **ammattitaidolla**, joka vaatii harjoittelua ja jatkuvaa kehittämistä,
- huolellisella työllä, hyvällä laadulla (moitteeton raaka-aine, leikkaus ja valmistus tuottavat hyvän ja kestävän puvun)
- muotia seuraamalla

Hyvän asiakaspalvelun ansiosta

- hyvällä **asiakaspalvelulla**, neuvomalla asiakkaiden kankaanvalinnassa (laatukankaat) ja tyylikysymyksissä,
- **rehellisyydellä**, ilman kavaluutta

Pukukulttuurin puolesta taistelemalla

- on tuotava esiin laadukkaan pukeutumisen ja useiden pukujen tärkeys,
- asiakkaille on kerrottava tilauspuvun ja tehdaspuvun laatueroista: vain vaatturi tekee kunnollisen puvun

Mainostamalla ja markkinoimalla tehdaspukukilpailun koveassa ja pitämällä itsensä hyvässä **fyysisessä kunnossa** urheilua/ulkoilua harrastamalla.

Pukukulttuurin puolesta taistelu, siis oikeastaan vaattureiden oman olemassaolon oikeutus paremman pukukulttuurin ylläpitäjänä toistui usein Kuusisen Uutisissa, koska *luodaan pukukulttuurin kohottamiseksi tehdyillä työllä uusia tarpeita ja siten myös uusia menekkimahdollisuuksia vaatturien valmisteille. Ennen saattoi herrasmies tulla toimeen yhdellä tai kahdella puvulla, nyt niitä tarvitsee koulupoikakin useampia.*⁸⁴ Seuraava esimerkki Vaatturi Neulanen -sarjakuvasta kuvastaa sisällöltään viimeksi mainittua menestyskeinoa: omaa fyysistä kuntoa on ylläpidettävä myös lomailemalla. Ensimmäisessä kuvatekstissä informoidaan vaattureita myös uudesta vuosilomalaista ja toisessa Kuusiselta ostettavista vöistä.

---

⁸⁴ KU 1936/51, 14.

Vaatturi Neulanen

1 Uusi vuosilomalaki ei puhunut mitään työnantajan omasta lomasta, ja niinpä Neulanen, joka oli apulaismestareilleen jo lomat jaellut, oli vähällä puskea itse töitä koko kesän.

2 Mutta päivänä moniahana tuli ahkeran vaatturimme Hertta-rouva ja virkkoi: Tottakai sinunkin kesäloma pitää pitää. Jätä neula, vyötä itsesi Kuusisen vyöllä ja lähde kanssani matkalle!

3 Eikähän Neulanen, joka muisti keväisen matkapäätöksensä, vastaan potkiskellutkaan. Hyväähän tekisi raikas tuuli, ruskettava aurinko ja vapaus. Iloisena käveli Neulanen vaimoineen asemalle.

4 Lippuluukulla ostettiin sitten tuo kauan haaveiltu rengasmatkalippu. Mitäpä sitä ulkomaille, kun ei ole vielä kotimaahankaan tutustuttu. Ja nämä rengasmatkat kun tulevat sitäpaitsi niin huokeiksi.

5 Niin... no siellä se nyt siis parhallaan Neulasen perhe kiertele, katselee neljän silmän voimalla Olavinlinnaa ja Punkaharjun kauneuksia, joita ihaillessa silmät eivät totisesti väsy...

6 ... ja villettää Oulunjoen koskia, niin että Hertta-rouva tuolloin tällöin pelästyneenä, mutta samalla niin peräti viehkeästi kirkaisee... Joo, hyvää se tekee loma Neulaselle, tekee tottisesti!

Kuva 3. Vaatturi Neulanen -sarjakuva (KU 1939/77, 12).

6.2.3 Kuusinen Oy ”pukukulttuurin kohottajana” – Kalle Kuusinen vaatturialan mesenaattina

Kuusinen Oy:llä oli merkittävä asema etenkin maaseutuvaattureiden työssä. Sen lisäksi että yritys toimitti vaattureille näiden tarvitsemat materiaalit, se myös opetti vaattureita 1930-luvulla sekä lehtensä välityksellä että järjestämällä koulutustapahtumia: leikkuukursseja ja vaatturikokouksia. Maaseutuvaattureille suunnattujen, kiertävien leikkuu- ja täydennyskursseiden lisäksi Kuusinen Oy panosti myös vaatturien ammatinedistämiseen Helsingissä, jossa yritys järjesti vaattureiden turkiskursseja ja liikkeenhoitokursseja.⁸⁵ Vuonna 1930 Suomen kahdenkymmenen pukutehtaan myynti vastasi n. tuhannen vaatturin vuosittaista myyntiä.⁸⁶ Vaattureiden oli Kuusisen Utisten mukaan opiskeltava ja *ponnistettava säilyttääkseen etumatkansa, koska pukuteollisuus tekee työtä yötä päivää pitäen päämääränään sitä, että tehdasmaisesti valmistettu puku on yhtä hyvä kuin käsinvalmistettu.*⁸⁷

Kursseiden ohella Kuusinen järjesti yleisiä, 3-päiväisiä vaatturikokouksia vuodesta 1930 alkaen eri puolilla maata Vaatturityönantajain Liiton omien kokouksien koskiessa vain liiton jäseniä. Näihin kokouksiin osallistui valtaosa suomalaisista vaatturiliikkeenharjoittajista. Ne oli Kuusinen Oy:n mukaan tarkoitettu täydentämään vaatturien järjestötoimintaa, ei kilpailemaan sen kanssa. Ensimmäisissä kokouksissa Kalle Kuusinen puhui aiheesta Vaatturien suhtautuminen nykyiseen joukkotuotantoon. Hän painotti hintakilpailun kannattamattomuutta, ammattitaidon, sivistystason ja kaupallisten taitojen kehittämistä, parempien raaka-aineiden käyttöä, vaatturien yhteistyötä ja hintasopimuksia sekä käsityön arvostamista.⁸⁸ Helsingin kokouksessa kuultiin esitelmiä, alustuksia ja käytiin keskusteluja etenkin vaattureiden yhteistoiminnasta sekä vierailtiin Hyvinkään villatehtaassa. Koko-

⁸⁵ Esim. KU 1935/45, 11; 1936/52, 11. Kuusinen Oy:n toiminta koulutuksen järjestäjänä ei kuitenkaan ollut ainutlaatuisia, vaan tämäntapainen kurssitoiminta oli aikakaudelle tyypillistä. Kuusisen lisäksi AEL, Vaatturiliitto sekä yksityiset vaatturimestarit järjestivät erilaisia kursseja vaattureille. Myös maa- ja kotitalousalalla kurssit olivat yleisiä, kiertävät neuvojat kävivät opettamassa uusia työtapoja (ks. esim. Ollila 1993, 114–118).

⁸⁶ KU 1932/26, 3.

⁸⁷ KU 1931/18, 1.

⁸⁸ KU 1930/9, 1–3; 1934/40, 6–7; 1935/46, 11; 1936/52, 11; VA 1930/2, 24–26; 1936/3, 37; myös Viherjuuri 1945, 54–56.

uksen juhlapäivälliseen osallistuneen Vaatturi-lehden pitkäaikaisen päätoimittajan Liinus Aallon mielestä on harvinaista, että *yksityinen henkilö järjestää näin suurenmoiset juhlat ammattikunnalle, herättääkseen sitä ajamaan asioitaan ja hankkimaan oppia ja tietoa y.m. ja käyttämään sitä hyväkseen.*⁸⁹ Kuusisen vaatturipäivien puheet antoivat mm. alkusysäyksen helsinkiläisten järjestäytymättömien vaaturityönantajien liittymiseen Vaaturityönantajain Liittoon.⁹⁰

Kuusisen toiminta leikkuukurssien järjestäjänä ja muutenkin aktiivisena toimijana vaaturiasioissa herätti vastustusta järjestäytyneiden vaaturimestareiden keskuudessa 1930-luvun alussa. Tuolloin taloudellinen lama oli lisännyt itsenäisten vaatureiden määrää, kun vaaturityönantajat olivat joutuneet irtisanomaan työntekijöitään. Vaatturi-lehdessä esiintyi Kuusisen mainontaa, sen järjestämiä leikkuukurssseja ja pienvaatureita panettelevia näkemyksiä. Nixi-nimimerkkiä käyttäneen kirjoittajan mukaan vaatureilla on olemassa *omat puolueettomat sivistyspyrkimyksensä, on oma liittonsa, oma sanomalehtensä, on ammattienedistämiskoulunsa, jotka kaikki ovat epäitsekkeitä laitoksia ajamaan vaatturien asioita puolueettomasti ilman niin sanottua ostopakkoa.* Kalle Kuusinen totesi vastineessaan, että vaaturiliikkeenharjoittajia on maassamme n. 1700 ja näistä otaksuttavasti liittoon kuuluu vain 150–160, joten liittoon kuulumattomat 1550 vaatturia jäävät liiton valistuksesta osattomiksi. Myös liittoon kuuluvista vaatureista 90 % on Kuusisen asiakkaina. Kuusisen mukaan hänen järjestämänsä leikkuukurssit ja asiakaslehtensä eivät ole voineet millään tavoin haitata vaatureiden omia sivistyspyrkimyksiä. Kysymys on koko vaaturiammattikunnan kohottamisesta ja siihen työhön tarvitaan muutakin kuin Suomen Vaaturityönantajain Liitto.⁹¹ Kuusinen haastoi oikeuteen sekä kirjoittajan, viipurilaisen V. Turtiaisen että Vaatturi-lehden päätoimittajan. Oikeusjutun hävittyään Turtiainen perui puheensa ja myönsi molempien lehtien palstoilla, että *Kuusinen Oy:n toiminta mainontoineen, leikkuukurssineen, opettavine lehtineen ja koko palveluineen on ollut maamme vaaturikunnan hyväksi suoritettua tuloksekasta työtä.*⁹²

⁸⁹ Nimimerkki L. A., VA 1930/3, 55.

⁹⁰ VA 1930/10, 210.

⁹¹ KU 1931/20, 2–6; KU 1934/36, 3–4; VA 1934/4, 64–65; 1934/5, 84; 1934/6, 105.

⁹² KU 1934/38–39, 10; VA 1934/9, 161; myös Paavola 1995, 100–101.

Vaaturityönantajain Liiton mielestä vaattureiden kaavoitus- eli leikkuukoulutus kuului vain työnantajille, työnjohtajille ja leikkaaja-työntekijöille ja yleensäkin miehille, ei ompeleville työntekijöille eikä naisille. Siksi Kuusinen Oy:n tiedonanto omista leikkuukursseistaan, joihin sai osallistua ainoastaan liikettä harjoittavat henkilöt ja poikkeuksena mestarin suosittelemat apulaiset, otettiin Vaatturi-lehdessä mielihyvin vastaan.⁹³ Myöhemmin tosin paheksuttiin sitä, ettei Kuusisen kursseilla noudatettu tätä sääntöä, vaan leikkuuopetusta oli annettu myös *alamittaisille miehille, s.o. sellaisille, joilla ei ole vielä ollut täydellistä työnvalmistustaitoa, mikä on pidettävä edellytyksenä leikkuun oppimiselle osuakseen oikeaan maahan.*⁹⁴ Vaatturi-lehden mielestä työntekijän piti oppia ensin kunnolla vaateen valmistus ja vasta sen jälkeen ryhtyä hankkimaan leikkuutaitoa ja sitäkin vain siinä tapauksessa että työntekijä haluaisi yletä leikkaajaksi tai liikkeenharjoittajaksi.⁹⁵ Osa-syynä liiton leikkuuopetuksen rajoituspyrkimyksissä oli varmaan koulutuksen aikaansaama kilpailu. Jotkut leikkuukursseilla olleet vaaturiliikkeiden työntekijät ryhtyivät työnantajiansa kilpailijoiksi ja tekivät pukuja näitä edullisemmin.⁹⁶

Monen pienvaaturiliikkeen harjoittajan mielestä he eivät voineet mennä mukaan Vaaturityönantajain Liittoon, vaan he halusivat oman järjestön. Kuusinen Oy oli mukana Helsingin Vaatturikerhon perustamisessa vuonna 1932.⁹⁷ Tuolloin Kuusinen Oy:n ja Vaaturityönantajain Liiton johdon välit eivät olleet parhaimmillaan, joten Kuusisen Uutiset kehotti muitakin liittoon kuulumattomia vaattureita epäpoliittiseen yhteistoimintaan:

*Perustakaa paikkakunnallenne kerhoja, joissa keskustellaan vain ammattia koskevista asioista, leikkuutaidosta, koetoksesta, hinnoittelusta, mainonnasta j.m.s. Kerhossa työskennellessänne te tulette huomaamaan, että oletettu vihamiehenne on ammattikysymyksissä ja kotioloissa teidän paras ystäväanne.*⁹⁸

⁹³ VA 1931/9, 192.

⁹⁴ VA 1935/10, 167.

⁹⁵ S. Taurio, VA 1935/6, 101–102; VA 1935/10, 167–168.

⁹⁶ S. Taurio, VA 1933/8, 136; VA 1935/11, 183.

⁹⁷ KU 1933/28, 10; 1942/98–99, 6; nimimerkki T. H., VA 1942/11, 166–167; Viherjuuri 1945, 62.

⁹⁸ KU 1933/33 etukannen sisäsivu.

Vuonna 1936 parisataajäsenisen Vaatturiliiton ja Kuusinen Oy:n välit olivat jo parantuneet ja yhteistoiminta oli lisääntynyt. Kuusisen Helsingissä järjestämässä vaatturikokouksessa oli mukana yli 250 vaatturia, joille Kalle Kuusinen esitelmöi otsikolla Onko vaattureilla tulevaisuutta? Kuusisen mukaan vaattureiden ahdinkoon vaikuttavat tuotannon teollistumisen lisäksi myös vaattureiden vähäiset pääomat, pulajan koettelemukset sekä ennen kaikkea vaattureiden järjestäytymättömyys ja yhteishengen puute. Puuttuva liikemiestaito sekä osittain myös puuttuva ammattitaito ja puutteellinen muodin seuraaminen olivat myös syytä menestymättömyyteen. Kuusisen mukaan epätoivoon ei kuitenkaan ole syytä, sillä Suomen väkiluvun yhä noustessa löytyy asiakkaita, jotka haluavat yksilöllisiä, oikeankokoisia ja käsintehtyjä pukuja. Kuusisen mielestä tärkein tekijä vaattureiden menestymisessä on kuitenkin pukeutumiskulttuurin kohottaminen. Tätä kohottamistyötä Kuusinen Oy on omalta osaltaan tehnyt lisäämällä vaattureiden ammattitaitoa sekä julkaisemalla muoti- ja aikakauslehtiä, joiden toivotaan herättävän *mielenkiintoa pukeutumiskysymyksiin, lisäävän pukeutumistarpeita ja nostavan yleistä pukeutumisen tasoa*. Kokoukseen osallistuneet vaatturit pääosin hyväksyivät Kalle Kuusisen näkemykset. Kokouksessa korostettiin etenkin vaatturien voimakasta yhteenliittymistä vaattureiden aseman pelastamiseksi. Kuusinen Oy:n johtaja Eino Hirvonen esitelmöi samassa kokouksessa aiheesta Mitä vaatturin on tehtävä? Hänkin toisti vaattureiden tarvitsevan yhteistoimintaa, ammattitaidon ja laadun kohottamista, muodin seuraamista, hyvää yleissivistystä ja liikkeenhoitotaitoa, kustannusten karsintaa sekä mainontaa.⁹⁹

Kuusisen koulutus- ja avustustoiminta vaattureille oli monipuolista. Vaatturityönantajain Liiton ja Kuusinen Oy:n erimielisyyksistä ja oikeusjutusta huolimatta Kuusinen tarjoutui vuonna 1934 lahjoittamaan liitolle kahtena vuotena peräkkäin 50 000 markkaa¹⁰⁰ kahden asiamiehen palkkaamiseksi, joista toinen toimisi liikkeenhoitona ja järjestäytymistä edustavana asiamiehenä ja toinen ammattineuvojana.

⁹⁹ KU 1936/51,3–4, 12–15; VA 1936/3, 37–40, 47; 1936/4, 57.

¹⁰⁰ Vuoden 2006 rahassa lahjoitus oli arvoltaan n. 16 800 euroa. On huomattava, että kyseessä on rahan ostovoima. Siis vuonna 1934 50 000 markalla sai tavaraa ja palveluksia suunnilleen saman verran kuin 16 800 eurolla vuonna 2006. (Tilastokeskus 2007)

Tämä lahjoitus ei kuitenkaan toteutunut, koska liitolla ei ollut sijoittaa hankkeeseen samanlaista summaa, mikä oli lahjoituksen ehtona. Liitto olisi myös halunnut hieman rajoittaa asiamiesten toimintaa Kuusisen ehdotuksesta poiketen. Asia raukesi, eikä Kuusinen Oy saanut asiamiehiään liiton palkkalistoille.¹⁰¹

Kalle Kuusinen ja hänen yhtiönsä rahoittivat koulutustapahtumien lisäksi monia muitakin vaatturialaan liittyviä asioita. Vaatturien ammattikoulun perustaminen Helsinkiin vuonna 1928 mahdollistui Kuusinen Oy:n viiden ensimmäisen toimintavuoden aikana lahjoittamien rahojen turvin.¹⁰² Kiitollisuuden osoituksena Kalle Kuusinen kutsuttiin ao. koulukannatusyhdistyksen kunniajäseneksi.¹⁰³ Kuusinen Oy:n myöntämät vaattureiden matka-apurahat jopa ulkomaille suuntautuville opintomatkaille sekä jokavuotiset vähävaraisten vaattureiden jouluavustukset edesauttoivat myös vaattureiden elinkeinoa vuosikymmenten ajan.¹⁰⁴ Kuusinen Oy myös tuki myöhemmin kannatusyhdistysten ylläpitämiä ja ulkopuolisen rahoituksen turvin toimivia vaatturiammattikouluja monin tavoin, mm. kustantamalla viiden sodassa invalidisoituneen ”kummipoikansa” vaatturinopinnot.¹⁰⁵

Kun taloudellinen lama taittui, vaattureiden markkinointi lisääntyi ja vaattureiden työtilanne kohentui vuodesta 1936 lähtien. Pukutilauksia tuli vuosina 1936–1938 lähes 1920-luvun lopun huippuvuosien tavoin.¹⁰⁶ Taloudellisen nousukauden myötä sekä Kuusinen Oy että Vaatturityönantajain Liitto totesivat toimintansa tilaustyön puolesta kantavan hedelmää.¹⁰⁷ Vuonna 1938 Kuusinen Oy jakoi kaksi miljoonaa silloista markkaa ostohyvityksenä vaattureille yrityksen edellisvuoden kangasmyynnin noustua 17 miljoonalla markalla.¹⁰⁸ Tuolloin monilla vaattureilla olisi ollut enemmän töitä kuin mitä he voivat vastaanottaa ja

¹⁰¹ Paavola 1995, 101.

¹⁰² KU 1930/14, 3; VA 1932/2, 40; ks. myös Paavola 1995, 78–79.

¹⁰³ VA 1932/2, 61.

¹⁰⁴ Kuusisella oli myös muita avustuskohteita, kuten siirtovaatturit ja sotaarvot. Jouluavustuksia jaettiin vuodesta 1933 lähtien, aluksi 10 000 mk, sotien jälkeen 30 000 mk ja vielä 1950-luvun alussakin 50 000 mk vuodessa (ks. esim. KU 1933/33, 13; 1951/144, 3).

¹⁰⁵ VA 1941/1, 13.

¹⁰⁶ KU 1936/52,1; 1937/59, 1–2; KU 1938/67, 1; ks. myös VA 1937/1, 3.

¹⁰⁷ Ks. esim. KU 1936/57–58.

¹⁰⁸ KU 1938/67,1–2. Vuoden 2006 rahassa silloiset 2 miljoonaa markkaa vastaavat arvoltaan 616 400 euroa (Tilastokeskus 2007).

vaatturityöntekijäpula kasvoi etenkin maaseudulla.¹⁰⁹ Koska Helsingin koulu tuotti vain vähän ammattityöntekijöitä eikä vaatturityönantajien kannattanut pitää oppilaita liiton siihen myöntämistä avustuksista huolimatta, perustettiin työvoimapulan helpottamiseksi vaatturiammattikoulut myös Viipuriin vuonna 1938 ja Turkuun vuonna 1939.¹¹⁰

Kuusinen Oy:n toiminta muuttui vuosien kuluessa: aluksi yritys oli kangas- ja vaatekauppa Käkisalmissa, sitten miesten pukukankaiden tukku- ja vähittäiskauppa Helsingissä. Seuraava askel oli muotipalveluosaston, MPO:n perustaminen (1931) sekä sivuliikkeiden perustaminen Viipuriin (1932), Tampereelle (1934) Turkuun (1935), Ouluun (1936) ja Kuopioon (1937).¹¹¹ MPO antoi asiakkaille suullisia ja kirjallisia neuvoja hyvään pukeutumiseen ja välitti vaatturien asiakkaille pukuun kuuluvia *asusteita*.¹¹² Vuonna 1936 Kuusinen perusti Helsingin, Viipurin ja Oulun myymälöihinsä asuste-osastot kankaiden tukku- ja vähittäismyynnin lisäksi. *Asustemyymälöissä myytiin hatuja, solmioita ym., mutta ei tilaus- tai valmispukuja. Missään tapauksessa ei tuo herrainvaatehtimo käsitä valmiita, eikä edes tilaten tehtyjä pukimia.*¹¹³ *Kuusinen ei valmista mitään pukuja. Kuusinen työskentelee vain vaattureiden kanssa eikä heitä vastaan.*¹¹⁴ Vielä tässä vaiheessa liike ilmoitti keskittyvänsä kankaiden ja asusteiden kauppaamiseen ja mainosti myös Vaatturi-lehdessä periaatettaan olla perustamatta vaatteliikettä.¹¹⁵

¹⁰⁹ KU 1938/69, 1–2; myös VA 1937/5, 88.

¹¹⁰ Sotien jälkeen kouluja perustettiin myös Tampereelle (1940), Jyväskylään (1945), Lahteen (1948), Ouluun (1949) sekä Kotkaan (1953) (KU 1938/71, 12; 1940/87, 8–9; VA 1937/9, 172; 1937/12, 218–219; 1938/9, 170–171; Paavola 1995, 80–82).

¹¹¹ KU 1932/22, 3; 1934/34, 15; 1935/47, 6; 1936/51, 9; 1937/59, 9; ks. myös Kallio 1945a, 156–157.

¹¹² Ks. esim. Viherjuuri 1945, 72–74.

¹¹³ Aika ja Mies 1936/4, 14–20.

¹¹⁴ KU 1936/55, 11.

¹¹⁵ VA 1936/9, 155.

7 VAATTURITOIMINTA SOTIEN JÄLKEEN

7.1 Vaatteiden ja hintojen säännöstely

Vaatturitoiminta eli lamanjälkeistä nousukauttaan marraskuussa 1939 syttyneeseen talvisotaan asti. Vaattureilla oli paljon pukutilauksia alkusyksyn 1939 epäsäännöllisistä oloista huolimatta tai ehkä juuri siksi. Ihmiset pelkäsivät hintojen kallistuvan ja hyvien kankaiden loppuvan. Syyskuussa alkaneen toisen maailmansodan vuoksi ulkomaiset kankaat olivatkin kallistuneet ja vaattureita kehoitettiin korottamaan hintojaan sen vuoksi.¹ Kankaista ei kuitenkaan tullut pulaa vielä lokakuussa, jolloin sodan uhka Suomessa vähensi vaattureiden pukutilauksia nopeasti.² Vaattureiden lehdet ryhtyivät informoimaan muuttuneesta tilanteesta vasta aivan sodan kynnyksellä, vielä syyskuussa 1939 miesten talvikauden muoteja esiteltiin normaalisti.³ Sodan uhatessa Suomea Puolustusministeriö sai lukuisia lahjoituksia ja lainoja yksityisiltä ja julkisilta tahoilta, esimerkiksi Kuusinen Oy lahjoitti miljoonan markan arvosta sotilaskankaita puolustuslaitokselle.⁴

Sodan sytyttyä useat vaatturit joutuivat rintamalle, ja esimerkiksi pienet helsinkiläiset vaatturiliikkeet olivat sulkeneet ovensa joulukuuhun 1939 mennessä.⁵ Suurliikkeiden ammattitaitoisista työntekijöistä enemmistö joutui sotaan sen jatkuessa.⁶ Sodan kuluessa elintarvikkeiden ja muiden hyödykkeiden, kuten vaatteiden ja jalkineiden saanti vaikeutui. Tekstiiliraaka-aineiden ja kankaiden tuonti ulkomailta oli sodan vuoksi keskeytynyt, joten tekstiiliteollisuus kärsi raaka-ainepulasta ja vaateteollisuus ja vaatturit kangaspulasta. Ulkomaisten vuorisilkkienkin maahantuontilisenssit oli evätty jo loppuvuodesta 1939, sillä ne katsottiin ylellisyystavaroiksi. Sodan jatkuessa kotimaan tekstiilituotanto meni lähes kokonaan puolustusvoimien tarpeisiin. Puolustusvoimien suurin sotilaspukujen valmistaja, Kestilä Oy pystyi nais-työntekijöidensä ansiosta jatkamaan vaatetehtaansa tuotantoa sodasta huolimatta.⁷

---

¹ Nimimerkki L. N., VA 1939/10, 307–308.

² VA 1939/11, 329.

³ VA 1939/9, 286.

⁴ VA 1939/11, 329.

⁵ VA 1939/12, 344.

⁶ Nimimerkki H. M-n., VA 1942/2, 20.

⁷ VA 1939/12, 345; 1940/11, 123–125; Grönlund 2005, 20.

Vaatteiden ja vaatturityötarvikkeiden, kankaiden yms. säännöstely alkoi talvi- ja jatkosodan välisenä välirauhan aikana lokakuussa 1940 ja tarkentui Kansanhuoltoministeriön uusilla jakelumääräyksillä vuosien 1941–1947 aikana. Kansanhuoltolautakunnat jakoivat kuluttajille tuotteiden ostoon oikeuttavia valtion ostokortteja pisteineen. Kuusisen Uutiset ja Vaatturi-lehti tiedottivat lukijoilleen säännöstelyn käytännön toteuttamisesta; selvittivät määräyksiä vaatturien näkökulmasta ja julkaisivat pisteluetteloita.⁸

Säännöstelyn aikana vaattureiden oli saatava ostoluvat tarvitsemilleen materiaaleille.⁹ Heidän oli myös tehtävä asiakkailta saamistaan ostokorteista säännölliset tilitykset kansanhuoltoviranomaisille. Einari Tiainenkin peri asiakkailtaan ostokorttien pisteet, merkitsi pisteiden perimisen tilaus- ja mittakirjaan ja toimitti pisteet edelleen kirkonkylän kansanhuoltoon. Kuusinen Oy:n vuonna 1941 julkaisema Vaatturin Pistetilikirja helpotti kuukausittaista pisteiden tilitystä.¹⁰ Miesten liivillisen puvun asiakkaalta perittävät pisteet olivat aluksi 40, siten 45 ja lopulta 60. Koska vuoden 1940 määräyksien mukaan ostokortin haltija ei saanut käyttää enempää kuin 75 pistettä jakelukauden aikana kutomoteollisuuden tuotteisiin, vaateustarvikkeisiin ja jalkineisiin, puvun hankinta vei suuren osan vaateuspisteistä.¹¹

Kankaiden ja vaatteiden ohella säännöstely ulottui myös tavaroiden ja palvelujen hintoihin. Hintojen säännöstely alkoi lokakuun lopussa 1940, jonka jälkeen yleisiksi tarvikkeiksi luokiteltujen tavaroiden hinnat oli merkittävä tavaroihin, ne oli myös ilmoitettava Kansanhuoltolautakunnalle eikä niitä saanut nostaa. Varastopuvut olivat yleisten tarvikkeiden luettelossa, mutta tilauspuvut eivät olleet. Silti niidenkään hinnoittelu ei ollut vapaata, vaan edellisvuonna voimaantulleen ns. kis-

⁸ KU 1940/86, 4–12; 1941/88; 1942/98–99, 5–6; 1943/101–102, 12; 1947/127, 10–13; VA 1940/11, 123–125; 1942/4, 54; 1943/4, 60–61. Kuusinen Oy ja Vaatturiliitto tiedottivat säännöstelymääräyksistä yms. myös erillisillä kirjeillä, esim. Kuusinen Oy uusimmista säännöstelymääräyksistä yhdessä Kansanhuoltoministeriön kanssa 22.11.1940 (KU 1940/87, 15).

⁹ Vaatturi sai hankkia kankaita ja tarvikkeita kansanhuoltolautakunnan myöntämän ostoluvan lisäksi läheteilmoitusluvalla, jolloin tukkuliike sai lähettää vaatturille suoraan tämän tilaamat tarvikkeet ja ilmoittaa kansanhuoltolautakunnalle lähetettyjen tarvikkeiden pistemäärät (Uudet jakelumääräykset, KU 1941/88, 2–3).

¹⁰ KU 1941/89, 16.

¹¹ KU 1940/86, 4–12; 1941/88; 1942/98–99; 1943/101–102, 12; 1947/127, 10–13; VA 1940/11, 123–125; 1942/4, 54; 1943/4, 60–61; 1943/10, 205–211.

kurilain alaista, joka kielsi kohtuuttoman hinnan ottamisen.¹² Vuonna 1942 vaatturit joutuivat hintasäännöstelyn alaisiksi.¹³ Vaatturit joutuivat noudattamaan ns. hinnoittelukirjamenettelyä. Hinnoittelukirjaan oli merkittävä kuhunkin vaatteeseen käytetyt raaka-aineet, niiden hinnat, työpalkat, yleiskustannukset, yrittäjän voitto, sekä lopullinen myyntihinta liikevaihtoveroineen.¹⁴ Vaattureiden työn helpottamiseksi Vaatturiliitto suunnitteli ja toteutti yhdistetyn hinnoittelu- ja mittakirjan vuonna 1944 ja seuraavana vuonna kirjanpito-oppaan sekä tili- kirjat ammattikunnan käyttöön.¹⁵

Vuonna 1944 voimaanastuneessa hinnoittelupäätöksessä tilausvaattureiden työpalkkoihin vahvistettiin kiinteät hinnat, koska työpalkkoissa oli *päässyt esiintymään mielivaltaa ja suuria eroavaisuuksia vaattureiden kesken*.¹⁶ Hintatariffit jaettiin kolmeen eri paikkakuntaryhmään, Helsinkiin, muihin kaupunkeihin ja maaseutuun ja nämä vielä viiteen eri luokkaan riippuen vaatturien liiketoimipaikan laadusta.¹⁷ Tämä 15-portainen hinnoittelutapa aikaansai paljon arvostelua vaatturipiireissä, mm. koska liikehuoneisto ei aina taannut työn korkeaa laatua. Kohtuullisen hinnoitteluluokan määräytymiseen monet vaatturit tarvitsivat liiton apua luokittelusta päättäviä kansanhuoltolautakuntia vastaan. Hinnoittelutaulukot julkaistiin aina hinnoittelun muuttuessa, kuten heinäkuussa 1947 ja tammikuussa 1948.¹⁸

Hinnoittelukirjan pitämisen lisäksi vaatturin tuli kirjoittaa asiakkaalle lasku pukimia luovutettaessa. Tilauspukimiin oli myös ommeltava lappu, jossa mainittiin valmistuspäivä, tilaajan ja vaatturin nimet sekä hinnoitteluluokka. Asiakkaiden nähtävillä piti myös olla taulukko tekopalkoista, lisäluettelosta ja luokittelupäätöksestä. Koska vaatturit eivät aina noudattaneet näitä päätöksiä, Kansanhuoltoministeriö

¹² VA 1940/12, 140; KU 1941/92, 8.

¹³ Kansanhuoltoministeriön tekstiilituotteiden hinnoitteluperusteet 12.10.1942 (nimimerkki V. V., VA 1942/10, 150–158).

¹⁴ Nimimerkki V. V., VA 1943/1, 10.

¹⁵ Nimimerkki V. V., VA 1944/2, 29, 35; VA 1945/1, 8.

¹⁶ Kansanhuoltoministeriön tekstiilitoimiston toimistopäällikkö Oiva H. Hyry, KU 1943/107–108, 12.

¹⁷ KU 1943/107–108, 12–16; 1944/109–110, 5; nimimerkki V. V., VA 1943/11, 216–217; VA 1943/12, 236–237.

¹⁸ VA 1948/1, 3. Ko. hintataulukkoa ei julkaistu lehdessä, vaan lähetettiin liiton jäsenille erillisessä kirjeessä.

kehotti kirjeellään Vaatturiliittoa huolehtimaan ko. säännöstelymääräyksiens täsmällisestä noudattamisesta.¹⁹

Tekstiilien säännöstely kesti yli kahdeksan vuotta helmikuuhun 1949 saakka, jolloin vapautettiin muut kuin täyspuuvillaiset vaatetus-kankaat, villa- ja silkikangaspukimet sekä trikoo- ja neuletuotteet suk-kia lukuun ottamatta. Vaattureiden pistetilitykset kansanhuollolle ja pisteiden periminen asiakkailta jatkuivat säännöstelyyn jäävien tuotteiden osalta, kuten täyspuuvillaisista pukimista sekä vaattureiden käyt-tämistä pisteellisistä tarvikkeista, esim. ompelulangoista.²⁰ Saman vuo-den kesäkuussa vaatetustarvikkeiden ja raaka-aineiden pistesäännöstely kumottiin lopullisesti.²¹ Vaattureiden tekemien vaatteiden tekopalkat sekä vaatturityöntekijöiden palkat olivat vielä mukana säännöstelyssä. Kansanhuoltoministeriön päättävalta vaatturiliikkeiden tekopalkkoihin jatkui vuoden 1949 loppuun. Sen jälkeen tilaustöiden teko-palkkioille ei tarvinnut enää hakea kansanhuollon vahvistusta, vaan vaattureiden oli noudatettava yleisiä hintasäännöstelymääräyksiä.²²

Vaikka hintasäännöstely oli liiketoimintaa kahlitsevaa, opetti se monet vaatturit hinnoittelemaan tuotteensa oikein aiemman alihin-noittelun sijaan. Hintasäännöstelyn loputtua Vaatturi-lehdessä varoi-tettiinakin paluusta alihinnoitteluun. Siihen ei nähty olevan syytä, koska

*tilausvaatturinala meillä valmistaa pukimia vielä näilläkin hinnoilla halvalla. Kun muualla maailmassa tilauspuku on 4–5 kertaa kal-liimpi tehdasmaista pukua, on ero meillä ehkä vain 1,5-kertainen, korkeintaan 2-kertainen. Ja jos tehdaspuku pääsisi sekin hintasään-nöstelystä, tuollaisen puvun hinta tuskin laskisi.*²³

¹⁹ VA 1945/5, 109; 1946/10.

²⁰ VA 1949/2, 31.

²¹ VA 1949/6, 122

²² VA 1945/8, 211–214; 1949/12, 235–236; KU 1949/137, 6. Valmispukujen hintasäännöstely jatkui 1950-luvulle. Valtioneuvoston päätöksen (25.8.1953) mukaan hin-nanvahvistus oli haettava kotimaassa myyntiä varten valmistetuille tuotteille ja tarvikkeille, kuten mm. miesten ja poikien puvuille, housuille ja takeille (paitsi juhlapu-ville) (VA 1953/9, 237).

²³ VA 1949/12, 235.

7.2 Tavarapula ja työn paljous

Sota-aikana ja välittömästi sitä seuranneina vuosina siirryttiin maaseudulla osittain takaisin omavaraistalouteen, ostokankaiden sijaan alettiin Einari Tiaisenkin kotiseudulla uudelleen kasvattaa pellavaa ja kutoa kangasta kotona.²⁴ Kotikutoiset villa- ja pellavakankaat olivat arvokkaita rypistyvien ja huonosti pesua kestävien korvikekankaiden, sillan ja lumpukkankaiden rinnalla.²⁵ Väli rauhan kuluessa Kuusinen Oy:n tilattavat kankaat vähenivät. Syksyllä 1940 oli lähinnä jäljellä mustia housu- ja palttookankaita. Pukukankaista liike lähetti vaatturille sopivinta, mitä varastossa sattui olemaan. Kun kangastoimitukset tehtailta jatkosodan aikana yhä vähenivät, Kuusinen Oy ja muut vaattureille kankaita toimittavat yritykset²⁶ ottivat yhdessä käyttöön myyntikiintiöt. Tällöin vanhoille asiakkaille myytiin kankaita sotaa edeltävien vuosien ostojen tuottaman kiintiön perusteella. Siten maaseutuvaatturit ja pienet yrittäjät olivat tasavertaisessa asemassa kaupunkilaisvaattureiden ja suurten liikkeiden kanssa.²⁷ Myöhemminkin, vuonna 1946, Kuusinen Oy kertoi palvelevansa 1700 vaatturiasiakastaan tasapuolisesti, vaikka etenkin suurasiaakkaat valittivat saamiensa kankaiden vähyyttä.²⁸ Vaatturi-lehdessä otaksuttiin, että kangasvarastoa omistamattomien vaattureiden materiaalipula johti asiakkaita tehdaspukujen käyttäjiksi. Tehtailla otaksuttiin olevan suuret kangas- ja vaatevarastot ja aikaisempien ostojen perusteella saadut suuret kangaskiintiöt.²⁹

Kankaiden ja valmisvaatteiden vähetessä tekstiilit pyrittiin käyttämään tarkkaan hyödyksi. Jotta vaatturit tekisivät housut mahdollisimman vähästä kankaasta, julkaisi Kansanhuoltoministeriö työ- ja saapashousujen mittataulukon ja kankaan menekkilaskelmat eri kokonumeroille.³⁰ Pula-aikana materiaalien kierrätys oli yleistä: kaikki vanhat vaatteet korjattiin, uudistettiin tai kangas käytettiin uudelleen johonkin toiseen vaatteeseen. Vaatturin korjaustöitä lisäsivät osaltaan ruoka-

---

²⁴ MV:K21/422.

²⁵ Kopisto 1997, 58.

²⁶ Suomen Vaatturien Kangaskauppa, Suomen Verkakauppa ja Verkakauppa Ura.

²⁷ KU 1942/96–97, 4–6.

²⁸ KU 1946/123, 4.

²⁹ VA 1942/2, 20.

³⁰ KU 1942/100, 10.

pulan laihduttamien asiakkaiden vaatteiden pienentäminen, joka työtehtävänä oli vaatturille melko helppo ja nopea ja siten taloudellisesti kannattava. Vaatteita valmistettiin myös verhoista, pöytäliinoista ja peitehuovista, jopa säkeistä. Puretuista miesten puvuista tehtiin mm. naisten *kävelypukuja* ja sodan jälkeen armeijan puvuista muokattiin siviilivaatteita. Vanhoista vaatteista tehtiin uusia myös kääntämällä nurja puoli päällepäin, jolloin puvun takkeihin tuli rintatasku ja rintakäänteeseen napinreikä oikealle puolelle vasemman sijaan. Kun uusien kankaiden saatavuus yhä väheni, vaattureiden työt olivat enimmäkseen korjauksia ja myös tehdaspukujen käännöstitä.³¹

*Vaatetarvikkeet on entistä tarkemmin kulutettava loppuun. Niinpä pukujen kääntäminen, kuten jo edellisessä numerossa viittasimme, tulee ajankohtaiseksi. Oikealla puolella oleva rintatasku ja napinreikä rintakäänteessä, joka on tästä ainoana näkyvänä merkinä on kohta varmaan yleinen ilmiö aivan samaan tapaan kuin viime sodan jälkivuosilta muistamme. Se ei ole kellekään häpeäksi, se on todistus siitä, että puvun kantaja ei kuulu hamsterien halveksittavaan ihmisluokkaan.*³²

Tärkeiksi todettuina lehtinä Kuusisen Uutiset ja Vaatturi ilmestyivät sodasta ja sanomalehtipaperipulasta huolimatta ja informoivat lukijoitaan erikoisoloista.³³ Tekstiili- ja vaatetuspuolan aikana säästäväisyys, kekseliäisyys sekä ompelu- ja korjaustaidot olivat vaattureiden ja ompelijoiden lisäksi tarpeen myös tavallisille kansalaisille. Ohjeita muodikkaiden vaatteiden valmistamiseen saatavilla olevista materiaaleista, vaatteiden uusiokäytöstä ja käyttöiän pidentämisestä julkaistiin eri foorumeilla.³⁴ Miesten ulstereiden ja takkien kääntötöiden lisäksi myös kauluspaitojen käyttöikää lisättiin kääntämällä puhkikuluneet

³¹ KU 1941/89, 13; 1943/101–102, 6; 1944/113–115, 10–11 (tähän lehteen lainattiin Suomen Kuvalehdestä no. 48 Matti Kauppinen artikkeli *Asetakista siviitakki*, jossa mm. suositellaan m/36 upseerin asetakin muuttamista naisten kävelypuvun takiksi); nimimerkki Y. L., VA 1942/4, 52–53; A. T. Eronen, VA 1944/3, 39; VA 1944/6, 122; 1945/6, 140, 157.

³² KU 1940/86, 4.

³³ KU 1940/85, 13; VA 1940/1–2, 14.

³⁴ Ks. esim. Pisteparaati-elokuva; Saurio 1941; Jermo 1974, 198–214; Aikasalo 2000, 204–224.

kaulukset ympäri siten, että alakauluksesta tuli yläkaulus. Kauluspaita oli tärkeä vaate maaseudun nuorille miehille: mm. kiellettyihin nurkkatansseihin mennessä piti päällä olla kauluspaita, kravatti sekä präsätyt housut.³⁵

Vaikka muoti ei sotavuosina ollut kovin olennaista ihmisille, kirjoitettiin siitä vaattureiden lehdissä jonkin verran. Miesten muodissa jatkui perinteinen, ulkomaiden muotilehtien malleja kopioiva ja matkiva linja, sikäli kuin pukuja pystyttiin valmistamaan ja muotia seuraamaan. *Muotejakin on yritetty seurata, vaikka ei muotilehtiä ole vuoden 1942 jälkeen näkynyt. Jostain sentään aina vuotaa uusia suuntia tietoon, ja niinpä on jo luovuttu miesten laatikko-olkapäistäkin.*³⁶ Ulkomailta saatiin muotilehtiä ja niistä julkaistiin selostuksia ja kuvia etenkin välirauhan aikana ja taas jatkosodan loputtua vuonna 1945.³⁷ Vuonna 1946 muotilehtien tilausmahdollisuudet edelleen lisääntyivät, jolloin päästiin taas ”kiinni” muotiin.³⁸ Talvisodan aikaan vielä todettiin, että *meillä voidaan seurata huoletta entisiä muotimalleja, sillä niissä ei näytä olevan sanottavia muutoksia, tai ainakaan suuria muutoksia edellisestä työkaudesta. Eihän miesten muodeissa normaalioloissakaan tapahdu suuria muutoksia.* Vuonna 1940 suositeltiin käytettäväksi arkinis in urheilumallisia pukuja, ilmeisesti niiden monikäyttöisyyden vuoksi.³⁹

Tavarapula muutti jatkosodan aikana pukumuotia yhä enemmän: *Housut ovat kaventuneet ja alisuukäänteet samoin kuin 2-rivinen puvun takki tuntuvat ylellisyydeltä kangaspulan aikana. Kankaiden kuosit ovat sellaisia, mitä onnistutaan saamaan. Mikäli valinnan varaa on, ovat ruudulliset ja liitujuovaiset etualalla.*⁴⁰ *Yhdistelmäpukuja* suositettiin käytännön syistä. Puvun kuluneiden housujen tilalle tehtiin uudet, sillä

³⁵ H5.

³⁶ Mikkeliläinen vaatturimestari Vilho Asikainen, VA 1945/6, 157.

³⁷ Ruotsalainen veljesjärjestö mm. lähetti muotilehteään Vaatturiliitolle. Välillä Vaatturi-lehdessä ilmestyi selostuksia myös Fashion for Gentlemen lehdestä. (VA 1940/6, 70; 1940/9, 94; 1941/9, 114; 1944/4, 68–69) Kuusinen Oy:n välittämä englantilainen Pall Mall -lehti korvattiin välirauhan aikana wieniläisellä, suomeksi toimitetulla Europäische Herrenmoden:illa. Myöhemmin, jopa jatkosodan syyttyä Kuusinen vielä tarjosi tilattavaksi lehtiä Fashions for Gentlemen ja The Tailor. (KU 1940/84, 9; 1941/91, 11; 1941/92, 10) Seuraavan kerran Kuusisen Uutiset tarjosi pohjoismaista Skräddär-Stil -lehteä tilattavaksi vasta vuonna 1945 (KU 1945/121, 11).

³⁸ Kuusinen Oy:n mainos VA 1945/11, 299; VA 1946/4, 80, 83

³⁹ VA 1940/3, 20.

⁴⁰ KU 1943/101–102, 11.

*käyttämällä takkia eriväristen housujen kanssa saatte useampia ”uusia” pukuja samalla kun tällainen ”yhdistelmäpuku” tuo miehiseen vaatetuskaavamaisuuteen vaihtelua, joka vain virkistää mieltänne.*⁴¹

Pula-aikana vaatetuskauppoja ja väliliinoja tehtiin myös korvikemateriaaleista, kuten paperista. Villalumpu, naudan karvat ja ihmisten hiukset kerättiin talteen kankaiden raaka-aineiksi. Vaatureitakin kehoitettiin ottamaan jo vuonna 1940 *joka tilkku talteen*. Kuusinen Oy maksoi vaatureille villa- ja sekoitelumpuista Kansanhuoltomministeriön määräysten mukaiset hinnat. Vuonna 1941 yksityiset loppujen luovuttajat saivat myös lisäpisteitä ostokortteihinsa.⁴² Keväällä 1942 järjestettiin yleinen suuri loppukeräyskampanja, joka tuotti 627 tonnia loppua. Koska loppuun sekaan sekoitettavasta uudesta villasta oli suuri pula, ruvettiin villaa vaihtamaan valmiiseen kankaaseen: yhdellä villakilolla sai leninkikankaan ja kahdella kilolla miesten pukukankaan.⁴³ Vaatureiden kangastilkut käsiteltiin talvisodan päätymisen jälkeen vuonna 1940 perustetussa Keru Oy:ssä, joka tuotti loppuista tekstiiliteollisuuden raaka-aineen lisäksi myös flokkivanua ja rakennustilkettä.⁴⁴

Siviilikäyttöön tarkoitettut kankaat kudottiin entistä ohuemmiksi materiaalipulan vuoksi.⁴⁵ Kansanhuollon määräyksestä pukukankaisiin alettiin vuonna 1940 sekoittaa selluloosasta valmistettua *sillaa* n. 25 % kankaaseen käytettävän uuden villan määrästä. Sota-ajan jatkuessa sillan määrä kankaissa lisääntyi, lopulta käytettiin täys sillakankaitakin.⁴⁶ Asiakkaiden ennakkoluulojen hälventämiseksi Kuusinen Oy tutkitutti vuoden 1940 lopulla Teknillisessä Korkeakoulussa sillasekoitekankaiden eroa täysvillakankaisiin verrattuna. Näiden vetolujuus-, kulutuskestävyys-, kutistuvuus- ja lämmönpitävyystutkimusten mukaan villakangas, jossa on 25–30% sillaa, oli laatunsa puolesta täysvillaiseen kankaaseen verrattavissa.⁴⁷ Vaikka sillakankaiden laatua saatiin parannettua sodan kuluessa, eivät täysvillakankaat täyttäneet vaat-

⁴¹ Lassila & Tikanoja Oy:n Puku- ja Paitatehtaan mainos (VA 1945/5, 118).

⁴² Kiireestä kantapäähän -elokuva; KU 1940/83, 2,10; 1941/88, 3; VA 1940/7–8, 77; 1943/4, 75.

⁴³ Utrio & Utrio 1994, 170–173.

⁴⁴ VA 1953/1, 8–10.

⁴⁵ VA 1945/2, 29.

⁴⁶ KU 1940/86, 2–3; 1943/105–106; 1944, 109–110, 9.

⁴⁷ KU 1940/87, 4–7.

tureiden laatuvaatimuksia.⁴⁸ Vaattureiden mielestä sillakangas kutistui paljon, ei jaksanut pitää ryhtiään eikä taitavammankaan vaatturin tekemä puku näyttänyt hyvältä asiakkaan yllä. Sillaan myös paloi helposti reikiä tupakan korvikkeen, kessun, kipunoidessa polttajansa päälle. Vaattureille riitti siis töitä myös vaatteiden parsijana.⁴⁹ Vaaturimestari ”Kikka-Manninen” muisteli sota-ajan tavarapulaa ja huonoja materiaaleja:

Kunnon tekijäkin joutui silloin melkeinpä häpeämään työtään, eikä silla- tai paperikankainen puku koskaan tuottanut kunniaa sen enempää tekijälleen kuin käyttäjällekään. ... Liinat pantiin siihen aikaan paperista ja pitivät kutinsa ainakin niin kauan että asiakas pääsi ovesta ulos ja kauemminkin, ellei hän sattunut joutumaan sateeseen tai hikoilemaan. Silloin voi kyllä käydä niin että mies kasvoi ja puku kutistui, mutta sehän ei missään tapauksessa ollut vaatturin vika. Taskuiksi käytettiin säkkejä, vanhoja pyyhinliinoja ja lakanoita tai mitä muuta sellaista sattui olemaan. Eiväthän ne kauankaan kestäneet, mutta minkäs teit. ... Vuorikankaista oli tietysti kova pula ja niiden asemasta piti käyttää mitä milloinkin, usein sertinkiä tai aivinaa ja asiakkaan oli vaikea saada takki ylleen tai pois. Eräs asiakas yritti kerran haukkua minut puhelimesta siitä, etteivät hihanvuorit luista. Kehotin häntä käyttämään vaseliinia, kun muut rasvat olivat kortilla. En tiedä oliko hänellä huumorintajua, mutta puhelimen hän ainakin sulki.⁵⁰

Sodan jälkeen vaatturitarvikkeista eniten oli pula vuorikankaista. Tilastojen mukaan vuorisilkkejä valmistettiin Suomessa vuonna 1947 vain n. 30 cm yhtä suomalaista kohti, eikä tuontia ulkomailta juuri ollut.⁵¹ Kansanhuoltoministeriö kehottikin vaattureita tekemään takit joko ilman vuoria tai käyttämään vain ns. *puolivuoria*. Kansanhuoltoministeriön mukaan pukimien tarpeen ollessa niin suuri, oli *kaikki päällyskangas valmistettava pukimiksi huolimatta siitä, onko vuorikangasta saatavissa vai ei*.⁵² Pelti- ja puunappeja piti käyttää huonon nap-

⁴⁸ Kauppaneuvos F. Feiring, VA 1943/6, 106.

⁴⁹ KU 1944/113–115, 5; 1949/134, 14.

⁵⁰ KU 1949/134, 14.

⁵¹ KU 1948/130, 3.

⁵² VA 1945/9, 237; KU 1945/120, 3.

pitilanteen vuoksi ja ompelulangasta oli suuri pula, koska kotimainen lankateollisuus ei pystynyt puuvillapulan ja sillan huonon laadun vuoksi korvaamaan aikaisempaa tuontia ja kasvanutta kysyntää.⁵³ Siksi ompelulangan säännöstely oli tiukkaa. Yksinäinen vaatturi sai kaksi puolaa ompelulankaa ja yhden rullan *karhulankaa* kuukaudessa. Ompelulangan saanti kiellettiin kokonaan niiltä ompeluliikkeiltä, jotka olivat aloittaneet toimintansa säännöstelyn alettua. Poikkeuksellisina ompelulangan saajina olivat sotalesket, jotka olivat käyneet sotaleskien ompelukurssin.⁵⁴ Pula elintarvikkeista ja tavarasta kotirintamalla synnytti jatkosodan aikana virallisen talouden rinnalle mustan pörssin, josta sai käytännöllisesti katsoen mitä tahansa, jos vain rahaa riitti. Hinnat olivat huomattavasti laillisia hintoja korkeammat. Myös tavaroiden vaihtokauppaa harjoitettiin ahkerasti.⁵⁵ Vaatturitkin ihmettelivät liikkeisiinsä tuotujen kankaiden alkuperää; mustasta pörssistä herkkäuskoiset asiakkaat ostivat kalliilla hinnalla mm. ulkomaalaiseksi uskomaansa suomalaista kangasta.⁵⁶

Rintamalta poissaolevien vaattureiden työmäärä vaihteli sotavuosina sota- ja tarviketilanteen mukaan. Talvisodan jälkeen tilaus työ elpyi, kun sotatoimista palanneet tarvitsivat jälleen siviilipukimia. Säännöstelyn alettua vaattureiden työt taas vähenivät, koska kankaiden ja tarvikkeiden puuttumisen lisäksi pisteet asettivat esteitä uusien pukimien tilaamiselle.⁵⁷ Heti jatkosodan loputtua vaattureilla oli taas paljon vaatteen korjaus- ja valmistustyötä, koska monen sotavuoden jälkeen miehillä ei ollut kunnollista päälle pantavaa. Maaseudunkin ihmisillä oli rahaa sotakuukausipalkkojen ja sotaleskien eläkkeiden myötä, mutta vaatteista oli kova pula.⁵⁸ Vaatetarpeeseen vaikutti puku-teollisuuden raaka-aine- ja työvoimapulan vuoksi alentunut tuotantokyky sekä huonolaatuisten tehdaspukimien lyhyt käyttöikä. Suuri osa vaateteollisuuden tuotannosta oli mennyt sotilaiden vaatettamiseen, joten miesten valmispukujakaan ei juuri ollut tarjolla.⁵⁹

⁵³ VA 1945/10, 265; KU 1946/123, 4.

⁵⁴ VA 1948/1, 8.

⁵⁵ Kallioniemi 1998, 107–108.

⁵⁶ VA 1945/5, 113; 1946/9.

⁵⁷ Esim. VA 1941/1, 3.

⁵⁸ VA 1944/12, 243–244; Kölhi 1988, 129; Kallioniemi 1998, 118.

⁵⁹ Jukka Aër, VA 1947/3, 44; Eino Lindroos, VA 1953/7–8, 181.

Suomi menetti sodassa suuren joukon työikäisiä miehiä. Myös maan jälleenrakentaminen ja sotakorvausten maksaminen tavaroina sai aikaan työvoimapulaa kaikilla aloilla, niin vaatturin työssäkin. Työvoimapula edisti vaatturityöntekijöiden palkankorotusvaatimuksia, joihin työnantajat lopulta suostuivat.⁶⁰ Sekä Kuusisen Uutiset että Vaatturi-lehti pyrkivät helpottamaan siirtovaattureiden, luovutetuilta alueilta evakkoon joutuneiden vaattureiden asettumista uusiin oloihin. Talvisodan jälkeen siirtovaattureita valistettiin heidän oikeuksistaan ja ammattiveljiä pyydettiin myös auttamaan evakkoja uuden elämän ja vaatturiliikkeen järjestämisessä.⁶¹ Toisaalta Vaatturi-lehdessä pelättiin kilpailun kovenemista Helsingissä, koska Helsinkiin oli muuttanut enemmän viipurilaisvaattureita kuin Viipurista sinne muuttaneita asiakkaita.⁶² Menetetystä Viipurista siirrettiin vasta vuoden toiminut vaatturiammattikoulu Kuopioon kesällä 1940. Alku Kuopiossa oli hankalaa, sillä koulun omaisuus ja kalusto oli jäänyt kokonaisuudessaan vihollisen puolelle. Myös Kuusisen Viipurin sivuliike siirrettiin tuolloin Kuopioon.⁶³

Vähitellen sodan jälkeen kotimainen tekstiiliteollisuus elpyi ja tuotti kankaita myös siviilikäyttöä varten. Pistesäännöstely helpottui, mikä johtui lähinnä tekstiilien määrästä, ei niinkään laadusta. *Parasta englantilaista* pukukangasta ei asiakkaiden toiveista huolimatta juuri saatu. Myöskään kotimaiset kangastehtaat eivät pystyneet tuottamaan korkealaatuisia villakankaita laatu villan saantivaikeuksien vuoksi. Hyvien kampalankakankaiden puutteen takia vaattureita kehoitettiin suosittelemaan asiakkailleen karstalankakankaita, kuten *tweedii*, jota pidettiin hyvin muodikkaana, sekä puvun tekemistä ilman liiviä, jolloin säästettiin materiaaleissa ja asiakkaan vaatepisteissä.⁶⁴

Sota-ajalla oli vaattureille myönteistäkin merkitystä, sillä vaattureiden asiakkaiden aiemmin harrastama velkakauppa kitkeytyi pois. Heti sodan jälkeen asiakkaat maksoivat puvun sen saadessaan, mutta muutaman vuoden kuluttua asiakkaiden ostokyky oli taas heikentynyt ja laskujen maksu pitkittyi. Tuolloin vaattureita kehoitettiin ankarasti velkakaupan vastustamiseen niin Kuusisen Uutisissa kuin Vaat-

⁶⁰ Paavola 1995, 142.

⁶¹ KU 1940/ 85, 5–10; VA 1940/4, 31.

⁶² Nimimerkki P. N., VA 1940/10, 118.

⁶³ KU 1940/81–82, 4; VA 1941/1,10–11.

⁶⁴ KU 1946/123, 4; 1949/134, 4–5; Jukka Aër, VA 1947/3, 45.

turi-lehdessäkin. Kuusisella oli toki oma intressinsä velkakaupan vastustukseen: käteiskaupan myötä vaatturit pystyivät maksamaan laskunsa ajallaan Kuusiselle.⁶⁵ Laskunsa maksamatta jättävät asiakkaat ja petkuttajat olivat olleet suurena ongelmana vuosisadan alussa ja taas 1930-luvun lamakautena.⁶⁶ Poikkeusoloissa, niin ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan jälkeen kuin toisen maailmansodankin jälkeen vaatteita sitä vastoin myytiin vain käteiskaupalla.

Vaatturin menestystekijät ennen sota-aikaa olivat Kuusisen Uutisten näkökulmasta ammattitaidon ja liikkeenhoidon kehittäminen ja valmisvaatteiden vastustaminen. Sota-ajan Kuusisen Uutisia leimaa yhteiskunnan erikoisolot, lehden näkökulma siirtyi toimeentulon turvaamiseen, säännösten noudattamiseen, säästämiseen sekä vanhojen vaatteiden uudelleen tekemiseen. Vaatturin menestymisen näkökulma siirtyi liiketaloudellisesta menestymisestä isälliseksi toimeentuloneuvonnaksi sekä poikkeusolojen määräysten tiedottajaksi. Yksi Vaatturi Neulanen -sarjakuvakin⁶⁷ pystyi kuudessa piirroksessaan ja niihin liittyvissä teksteissään moneen:

- mainostamaan Kuusisen myymää muotilehteä ja sieltä tilattavia nahkoja,
- kertomaan nykymuodista,
- opettamaan vaattureita ottamaan reilua etumaksua huonoilta maksajilta,
- varustautumaan talven varalle polttopuita ja sieniä keräämällä,
- kehottamaan lapsia osallistumaan työntekoon,
- suhtautumaan siirtovaattureihin positiivisesti sekä
- kertomaan kankaiden saannin vaikeudesta ja tilkkujen talteen ottamisesta pulan lievittämiseksi.

Sotien jälkeen vaatteiden teettäminen tuli vuosina 1946 ja 1948 tehtyjen markkinatutkimusten mukaan aikaisempaa suosittumaksi. Aieman tutkimuksen mukaan kaupunkilaismiehistä 2/3 tilaisi *pito- ja pyhäpukunsa* vaatturilta, vaikka ostopukujakin olisi saatavilla. Koko maan täysi-ikäisistä miehistä yli puolet tilasi vaatturinpuvun. Eri

⁶⁵ VA 1941/6, 86; 1948/9; KU 1947/128, 15; 1949/134, 8.

⁶⁶ Esim. VA 1930/4, 67.

⁶⁷ KU 1940/85, 16.

ammattiryhmissä esiintyi vaihtelua: etenkin johtavassa asemassa olevat, kaupungin keskiluokka sekä maaseudun varakkaampi väki suosivat vaattureita. Maataloustyöläiset mieluummin ostivat pukunsa valmiina halvemmalla hinnalla ja vähemmällä vaivalla. Vuonna 1948 haastateltujen 1267 miehen mukaan parempia pukuja ja etenkin juhlapukuja teetettiin useammin kuin ostettiin valmiina ja sotien jälkeen niiden teettäminen vielä lisääntyi valmiina ostamiseen verrattuna. Päiväpaidat sekä päälly- ja sadetakit sitä vastoin ostettiin jo ennen sotia useimmiten valmiina, mutta sodan jälkeen päällystakkien teettäminen lisääntyi. Vaatteiden teettämisen tai itse tekemisen syyksi tutkimuksessa todettiin tehdasvalmisteisten vaatteiden kokojen ja mallien sopimattomuus, vaatteiden huono laatu, periaate olla ostamatta valmisvaatteita sekä teetettyjen vaatteiden mieluisuus.⁶⁸

7.3 Kaikki vaatturit yhteen liittoon

Sota-ajan vaikeudet ajoivat vaattureita entistä tiiviimpään yhteistoi-
mintaan, liiton toiminnan muuttamiseen ja jäsenpohjan laajentami-
seen 1940-luvun alussa. Kuusisen Uutisissa esitettiin vuoden 1940
lopulla uuden liiton perustamista, johon kaikki itsenäiset vaatturi-
liikkeenharjoittajat voisivat liittyä. Vaatturityönantajien Vaatturi-lehti
vastusti uuden liiton perustamista ja halusi kaikkien liittyvän jo ole-
massa olevaan liittoon.⁶⁹ Yhteistyön lisäämisestä ja samaan liittoon
kuulumisesta neuvoteltiin pääkaupungissa epävirallisesti liiton Hel-
singin osaston ja Kuusinen Oy:n kanssa läheistä yhteistyötä tehneen
pienvaatturiyhdistyksen, Helsingin Vaatturikerhon välillä. Tässä Kuu-
sinen Oy:n koollekutsuudessa toimikunnassa pantiin alulle myös liiton
nimenmuutos työnantajaliitosta liikkeenharjoittajain keskusliitoksi.⁷⁰

Vaatturiliiton jäsenmäärä alkoi kasvaa 1940-luvun alussa, jolloin
liiton sääntö- ja nimiuudistukset olivat tekeillä. Liiton asiamies mm.
kiersi esitelmämatkoilla eri maakunnissa innostamassa paikallisyhdys-
tysten perustamiseen ja jäseneksi liittymiseen.⁷¹ Satajäsenisen Helsin-
gin Vaatturikerhon liittymistä Vaatturityönantajain liiton jäseneksi

⁶⁸ VA 1947/2, 26–27; KU 1948/132, 6–8.

⁶⁹ KU 1940/87, 12–14; nimimerkki L. N., VA 1941/1, 4–6.

⁷⁰ VA 1941/2, 29; Viherjuuri 1945, 64.

⁷¹ Nimimerkki L. N. VA 1941/5, 69–70.

vuonna 1941 pidettiin Vaatturi-lehdessä huomattavana edistysaskeleena siihen, että kaikki vaatturiliikkeenharjoittajat tulevat kuulumaan samaan liittoon.⁷² Myös Kuusisen Uutiset iloitsi asioiden saamista käänteestä, kun liiton sääntömuutosesitykset mahdollistivat maan vaatturikunnan yhteenliittymisen.⁷³ Suomen Vaatturityönantajain Liiton nimi muutettiin viimein Suomen Vaatturiliikkeenharjoittajain Keskusliitoksi, lyhennettynä Vaatturiliitoksi⁷⁴ jatkosodan siirtämässä vuosikokouksessa helmikuussa 1942. Nimi- ja sääntömuutokset virallisesti mahdollistivat itsenäisten vaatturiliikkeenharjoittajien mukaanliittymisen ja liiton jäsenmäärän nostamisen.⁷⁵ Uusia jäsenyhdistyksiä perustettiin ympäri maata, kuten kymmenjäseninen Itä-Savon yhdistys Savonlinnaan vuonna 1943⁷⁶, johon Einari Tiainenkin ja veljensä Ilmari myöhemmin liittyivät.

Itä-Savon jäsenyhdistyksen jäsenmäärä kasvoi neljässä vuodessa nelinkertaiseksi⁷⁷, mutta koko liiton jäsenmäärä kasvoi vielä sitäkin voimakkaammin. Vuoden 1942 parisataajäseninen liitto kasvoi vuoteen 1947 mennessä yli viisinkertaiseksi. Suurimmillaan liiton jäsenmäärä oli vuonna 1949, jolloin jäseniä oli 1371.⁷⁸ Liittoon kuului jatkosodan loputtua yli puolet *varsinaista vaatturinliikettä* harjoittavista yrittäjistä ja yli kolmasosa yksinään työskentelevistä vaattureista. Tuolloin oli kaikkiaan n. 1700 vaatturiliikettä, jotka yksin tai työntekijöiden avustamina harjoittivat ammattia.⁷⁹ Vuonna 1945 liiton suorittaman tutkimuksen mukaan itsenäisiä vaatturiliikkeenharjoittajia oli Suomessa aiempaa arviota enemmän, n. 2500, joten jäsenmäärän ollessa suurimmillaan yli puolet maan vaattureista kuului liittoon.⁸⁰ Kun jäsenmäärä nousi ja tilajakunta laajeni myös muihin vaattetusalan ammattilaisryhmiin, tuplaantui Vaatturi-lehden levikkikin vuodesta 1943 vuoteen 1945.⁸¹ Vaatturi-lehden sisältö oli muuttunut

⁷² VA 1941/7–8, 98.

⁷³ KU 1941/90, 3.

⁷⁴ Vuonna 1957 liiton nimi virallisestikin lyhennettiin Vaatturiliitoksi (VA 1957/7–8, 170).

⁷⁵ KU 1942/98–99, 7; nimimerkki E. K., VA 1942/1, 3–4; VA 1942/3, 35, 41.

⁷⁶ KU 1943/107–108, 21; VA 1943/12, 244.

⁷⁷ VA 1948/4, 77.

⁷⁸ A. T. Eronen, VA 1947/8, 132; VA 1955/6, 172.

⁷⁹ KU 1942/94–95, 1–3; 1943/107–108, 21; E. Teljo, VA 1945/6, 154.

⁸⁰ VA 1946/2, 27–29.

⁸¹ VA 1945/10, 259; 1945/11, 290.

informatiivisemmaksi ja lukijakuntaa kiinnostavammaksi, mikä Kuusisen Uutisissa ilolla todettiin.⁸²

Vaaturiliittoon liittymistä suositeltiin vaattureille mm. siitä syystä, että liitto kuului Suomen Käsityö- ja Teollisuusliittoon, joka puolusti käsityöliikkeenharjoittajien etuja Suomessa.⁸³ Vaaturityöntekijöillä oli kuitenkin vielä oma liittonsa, Suomen Vaatetustyöläisten liitto, joten Vaaturiliitto ajoi työnantaja-vaattureiden sekä yksinään työskentelevien vaattureiden asioita.⁸⁴

Sadannessa numerossaan vuonna 1942 Kuusisen Uutiset toivoi, että lehti on ollut *myötävaikuttamassa siihen ilmeiseen edistykseen, mikä maan koko vaaturikunnan kulttuuripohjan leventämisessä, ammatillisessa ja taloudellisessa nousussa kuin myöskin yhteistoimintahengen lujittamisessa on selvästi viime vuosien aikana ilmennyt.*⁸⁵ Vaattureiden liittyttyä yhteiseen liittoon Kuusisen Uutiset vähensi vähitellen vaaturiasioden, kuten säännöstelyn ja lakien tiedotusta palstoillaan. Kuusinen Oy jatkoi vaattureiden avustamista: sen aloitteesta perustettiin Vaatturialan Yrittäjätoiminnan kannatusyhdistys antamaan *aineellista apua liiton ammatillisen ja aatteellisen työhön.*⁸⁶ Kuusinen Oy muun muassa lahjoitti 30-vuotisen toimintansa kunniaksi 100 000 mk ko. kannatusyhdistykselle. Vaaturiliiton tahollakin ymmärrettiin Kuusinen Oy:n toiminnan merkitys vaattureiden aseman parantamisessa, liiton puheenjohtaja A. T. Eronen sanoi Kuusisen toiminnan ansaitsevan kiitollisen tunnustuksen.⁸⁷

Muutaman vuoden kuluttua vuonna 1949 Kuusinen Oy lahjoitti Suomen Kulttuurirahaston kautta miljoona markkaa Vaatturialan Yrittäjätoiminnan kannatusyhdistykselle kauppaneuvos Kalle Kuusisen 60-vuotispäivän kunniaksi. Lahjoitus annettiin *vaatturialan ammatikasvatuksen tehostamiseksi, leikkuukurskien ja muun ammattineuvonnan järjestämiseksi sekä kotimaisen ja ulkolaisen ammattikirjallisuuden julkaisemiseksi.* Lahjoitus otettiin ilolla vastaan, koska kentällä kiertävän ammattineuvojan palkkaaminen koettiin erityisen tarpeelliseksi.

⁸² Nimimerkki ”Juhonpoika”, KU 1943/101–102, 7.

⁸³ Nimimerkki V. V., VA 1942/12, 198.

⁸⁴ KU 1945/119, 3–4.

⁸⁵ KU 1942/100, 4.

⁸⁶ Viherjuuri 1945, 64–66.

⁸⁷ VA 1945/5, 122.

Myös suomenkielisestä ammattikirjallisuudesta oli suuri pula.⁸⁸ Lahjoitusvarojen avulla liitolle palkattiin kiertäväksi ammattineuvojaksi Edvin Vihervuori vuonna 1950.⁸⁹

7.4 Ammattitaidon kehittäminen ja jälkikasvun turvaaminen – mestaritutkinnot

Ammattitaidon kehittämiseksi Vaaturiliitto jatkoi oppikurssien järjestämistä eri puolilla Suomea neuvojansa Edvin Vihervuoren sekä Saksasta ja Ruotsista tulleiden opettajien johdolla. Esimerkiksi ruotsalainen Martin Sjöberg oli opettamassa Savonlinnassa vuonna 1958. Kurssilla opetettiin *viimeisimpien suuntausten mukaisesti pukimien piirustusta, kuositusta ym. sekä valmistetaan mallikappaleita*.⁹⁰ Kurssitus oli monelle tarpeen, koska muita oppimahdollisuuksia, esimerkiksi suomenkielistä alan kirjallisuutta ammatissa jo toimiville oli vieläkin vähän. Vuonna 1933 oli tosin ilmestynyt P. F. Metusalan eestin kielestä suomeksi käännetty naisten ja miesten pukimien leikkuuoppikirjat, jotka sisälsivät aikaisemmista teoksista poiketen myös vaatteiden valmistamiseen, prässäykseen ja sovittamiseen liittyviä ohjeita.⁹¹ Metusalan teoksen *kaartio-sektionaalista* leikkuujärjestelmää pidettiin kiitettävänä, *heikommillekin ammattimiehille* hyvin sopivana.⁹² Sotien jälkeen ilmestyneet Vaaturiliiton tukemat H. J. Rytsälän leikkuuoppaat taas keskittyivät aikaisempien suomalaisten vaaturikirjojen tapaan erilaisten kaavojen ja niiden piirtämisyjärjestelmien esittelyyn.⁹³

⁸⁸ VA 1949/12, 235; KU 1949/137, 9; Paavola 1995, 148. Kuusisen miljoonalahjoitus vastaa arvoltaan 38 100 euroa vuonna 2006 (Tilastokeskus 2007).

⁸⁹ VA 1950/3, 68.

⁹⁰ H26; KU 1942/94–95, 1–3; VA 1945/6, 154; KU 1948/130; VA 1957/7–8, 174; 1958/2, 42; 1958/3, 76. Vihervuori koulutti ensimmäisten kahden työvuotensa aikana lähes 700 vaaturia kurssillaan (nimimerkki A. O. N., VA 1952/3, 56).

⁹¹ Ks. Metusala 1933a, 98–105; 1933b, 87–109. Metusalan suomennetussa miesten leikkuuoppikirjassa oli vain selostukset piirtämistavoista, piirroksat olivat kirjan eestinkielisessä versiossa.

⁹² VA 1934/12, 213; 1935/1, 7; ks. myös Leo Niskan kirjoitus, KU 1935/45, 7.

⁹³ Rytsälä 1944; 1948. Näissä kirjoissa käytettiin mm. *jakomittaleikkuu-, normaali- ja mittajärjestelmiä*, naisten kaavakirjassa oli myös kaavojen kuositelu-ohjeita. Rytsälä oli vielä iäkkäänäkin aktiivinen leikkuuoppikirjojen tekijä, hänen uudistettu Miesten pukimien oppikirjansa ilmestyi vuonna 1958 tekijän ollessa yli 80-vuotias. (VA 1943/11, 229; 1944/8, 164; 1957/6, 159; 1958/10, 214)

Sota-ajan jälkeen vaatturit keskustelivat Vaatturi-lehdessä paljon oppipoikien ottamisesta työvoimapulaa helpottamaan. Monet nuoret kun kouluttautuivat sellaisille aloille, joissa laajaa ammattitaitoa ja pitkä koulutusaikaa ei tarvittu. Vaattureita myös kehoitettiin turvaamaan oman liikkeensä tulevaisuus kasvattamalla omat lapsensa ammattiin. Vaatturiammattikouluista valmistui 1940-luvun lopulla vain noin 30 kisälliä vuodessa, mikä oli vähemmän kuin alalta vuosittain poistuvien määrä. Oppilaiden pito oli kuitenkin kustannuskysymys. Oppilas teki ensin korjaustöitä, sitten housujen eri osia ennen kuin kykeni kokonaisten vaatteiden kappaletyöhön, housujen ja liivien valmistamiseen. Ensimmäisenä vuotena oppilaan työ ei tuottanut taloudellista tulosta, ja mestari joutui uhraamaan paljon omaa aikaansa opettamiseen. Toisena tai kolmantena oppivuotena oppilas kykeni jo ansaitsemaan toimeentulonsa. Sosiaaliministeriön vuoden 1944 lopusta lähtien ammattiopintoihin myöntämät avustukset tosin peittivät osan opintokustannuksista.⁹⁴

Helsinkiläisillä vaatturiliikkeissä oli usein oppilaina niitä, jotka olivat jo saaneet alkuopetusta muualla, usein maaseudun vaattureiden luona. Maaseudun vaattureille lyhytaikaisen oppilaan pito ei vastannut tarkoitustaan: heti kun oppilas vähän oppi jotain, hän lähti pois.⁹⁵ Myös pukutehtaat hyötyivät vaattureiden kouluttamisesta työntekijöistä, joten myös pukutehtaiden osallistumisesta oppilaskasvatuksen tukemiseen vaadittiin.⁹⁶

*Tehtaiden, joiden tuotanto on suuri ja joilla palveluksessaan on paljon halpaa naistyövoimaa, kannattaa harvoille niissä työskenteleville maksaa runsaammin. Kummankin, niin tämän teollisuuden kuin yksityisten vaatturienkin olisi kohtuudella kasvatettava omat oppilaansa. Ei ole paikallaan, että sen tekevät yksistään tilauspukimot, kuten nyt on tapahtunut.*⁹⁷

⁹⁴ KU 1948/131, 4; VA 1944/11, 224–229; Heikki Niinikoski, VA 1945/2, 40; Vilho Inkeroinen, VA 1945/4, 80–82.

⁹⁵ Heikki Niinikoski, VA 1945/2, 40.

⁹⁶ Vilho Inkeroinen, VA 1945/4, 80.

⁹⁷ G. Nyman, VA 1945/6, 139.

Vaatureita innostettiin sodan jälkeen osoittamaan ammattipätevyytensä hankkimalla kisällin- ja mestarin kirjoja. Varmaankin ammatin arvostusta haluttiin näin nostaa pukuteollisuuden kilpailun puristuksessa. Vaatureita muistutettiin, että mestarin kirjat ovat virallisia todistuksia ammattitaidosta. Mestarin kirja osoittaa, että sen haltija on taitava ammatissaan, alansa eturivin edustaja, joka suorittaa moitteetonta laatutyötä.⁹⁸

Ei vaatureiden ammattitaso ole vielä sittenkään täysin tyydyttävä. On pidettävä huoli siitä, että omien lehtien, kurssien, neuvojen jne. avulla maaseudunkin vaatturit oppivat seuraamaan aikaansa, seuraamaan ammatin kehitystä ja muotivirtauksia. Käytännöllisen ammattitaidon, varsinaisen leikkuun ja neulomisen yleistä tasoa on päästävää nostamaan kisälli- ja mestariarvojen todellisella uudestisyntyttämisellä.⁹⁹

Kisällin- ja mestarin kirjojen suorittaminen ei ollut pitkään aikaan ollut vaatureiden suosiossa, etenkin oppisopimuslain tultua voimaan. Työnantajaliitto oli houkutelut jo 1920–1930-luvuilla vaatureita mestarin kirjojen hankintaan, mutta tuolloin monen mestariksi haluavan tie pysähtyi kisällin kirjan ja sen jälkeisen työkokemuksen puutteeseen, joka vanhan lain mukaan tuli mestariksi haluavalla olla. Aikanaan kisällisuoritus oli monelta jäänyt tekemättä, koska sitä ei enää elinkeinovapauden jälkeen vaadittu työntekijöiltä.¹⁰⁰ Vaikka Vaatturi-lehdessä esitettiin jo 1920-luvulla, että pitkään vaatturina toimineet voisivat suorittaa kisälli- ja mestarinäytteet yhtä aikaa, ei tuolloinkaan mestarin kirjojen saanti vielä helpottunut.¹⁰¹ Sitä vastoin vuosina 1948–1949 tuli väliaikaisesti voimaan poikkeusmääräykset mestarin ja kisällintutkinnosta vanhempien ammatinharjoittajien tutkintojen saamisen helpottamiseksi. Määräysten mukaan käsiteollisuudenharjoittaja, joka on vähintään 40-vuotias ja joka on työskennellyt oppiajan jälkeen ainakin 15 vuotta voi saada mestarin kirjan ilman sitä edeltänyttä kisällintutkintoa esittämällä hyväksyttävän näytetyön käsityö- ja

⁹⁸ Fil. maist. Klaus V. Vartiovaara, VA 1949/6, 119.

⁹⁹ Kuusinen Oy:n toimitusjohtaja Eino Hirvonen Vaatturiliiton 50-vuotisjuhlakokouksen esitelmässä, KU 1945/119, 8.

¹⁰⁰ Liinus Aalto, VA 1923/5, 71; 1937/4, 69; Paavola 1995, 85–86.

¹⁰¹ Nimimerkki Laicus, VA 1923/8, 112–113

tehdasyhdistyksen tarkastajille.¹⁰² Vaatturi-lehdessä kannustettiin hyödyntämään mestaritutkinnon saamisen poikkeusmääräyksiä. *Olkoon tunnuksenamme: Mestarikirja jokaiselle ammattilaiselle, joka omistaa oman liikkeen ja on liittomme jäsen.*¹⁰³ Mestaritutkinnot lisääntyivätkin suuresti noina vuosina, esimerkiksi Savonlinnan Käsityö- ja Tehdasyhdistyksessä eri alojen mestaritutkintoja suoritettiin 38 poikkeusmääräysten nojalla.¹⁰⁴ Muistitietojen mukaan Einari Tiainenkin oli suorittanut vaatturimestarin tutkinnon, mutta hän ei sitä tehnyt ainakaan tuolloin Savonlinnassa.¹⁰⁵

7.5 Tilausvaatturitoiminta pukuteollisuuden puristuksessa

7.5.1 Tilaustyön etujen korostaminen teollisuuden ja kaupan voimakkaasti kehittyessä

Sota-ajan jälkeen Suomen talouspolitiikkaa hallitsivat sotakorvaukset, asutustoiminta ja säännöstelytalous, jota jatkui vuoden 1956 alkuun saakka. 1950-luvun lopulla Suomi muuttui puoliteollistuneesta maasta teollisuusmaaksi ja siirtyi säännöstelytaloudesta vapaakaupan ja markkinaehtoisen kehityksen tielle.¹⁰⁶ Sodasta toipunut tekstiili- ja vaate-tusteollisuus kehitti ja tehosti tuotantoaan ja uusia yrityksiä ja vaatekauppoja perustettiin. Vaatetehtailla ei ollut markkinointiongelmia, kaikki meni kaupaksi.¹⁰⁷ Pula-ajan ja säännöstelyn jälkeen sekä vaatteiden liikevaihtoveron poistuttua valmisvaatteiden kysyntä oli etenkin 1950-luvun keskivaiheilla erittäin voimakasta.¹⁰⁸ Vaatekauppojen lisäksi vaatteiden postimyynti lisääntyi entisestään 1950-luvulta

¹⁰² VA 1947/11, 200–201; 1948/7–8, 135; KU 1948/130, 5.

¹⁰³ VA 1948/5, 104.

¹⁰⁴ Savonlinnan Käsityö- ja Tehdasyhdistyksen arkistot 1948–1949; Auvinen 1968, 105.

¹⁰⁵ H1; H6; myös Vaatturi-lehden syntymäpäivätiedoissa (1958/4, 107–108) häntä puhutellaan vaatturimestariksi.

¹⁰⁶ Häikiö 1991, 29, 40.

¹⁰⁷ Heikkilä-Rastas 2003, 92–96; Grönlund 2005, 21; ks. myös Lappalainen & Almay 1996.

¹⁰⁸ Seppä & Wallenius 1972, 20–21.

lähtien, kun Kalle Anttila perusti Anttilan postimyyntiliikkeen.¹⁰⁹ Valmisvaatteiden kysyntä kasvoi jatkuvasti ja vähitellen 1960-luvun kuluessa niistä tuli teetettyjä tai itsetehtyjä vaatteita yleisempiä. Kau-punkilaiset pystyivät siirtymään valmisvaatteiden käyttöön maaseudulla asuvia aiemmin paremman vaatetarjonnan vuoksi. Ostovaatteita pidettiin mm. kotitekoisia tyylikkäämpinä ja muodikkaampina, ne olivat myös yllätyksettömiä ja vaivattomampia hankkia. Sovittaessa näki heti, oliko vaate sopiva ja mieluinen.¹¹⁰

Heti sodan jälkeen vaatturit uskoivat vielä yksilölliseen ja käsi-työmäiseen tilausvaatturitoimintaan pukuteollisuuden vaihtoehtona. Vuonna 1945 Vaatturiliiton 50-vuotis-juhla kokouksen esitelmässä Kuusinen Oy:n toimitusjohtaja Eino Hirvonen näki vaatturialan tulevaisuuden yksilöllisen käsityön lisäksi yhteistyönä joukkotuotannon kanssa, koska sillä on *yhä merkittävämmäksi tuleva tehtävänsä ihmisten pukeutumistarpeiden tyydyttämisessä*. Hirvosen mielestä vaattureiden on *suhtauduttava siihen täysin ennakkoluulottomasti, mieluummin oppia ottaen ja sen kanssa sopivalla tavalla yhteistyössä. Yksilöllisiä pukimia voidaan tehdä joukkovalmisteisiakin, mutta vain vaatturin avulla*. Hirvonen näki myös korjaustyön käsityöläisten tehtävänä yksilöllisten pukimien valmistuksen ohella, sillä *nouseva elintaso lisää yksilöllisen työn kysyntää. – – tuhannet ja taas tuhannet yksilöllisten pukimien tarvitsijat tulevat kääntymään nimenomaan vaattureiden puoleen heti, kun mahdollisuudet uusien kankaiden ja tarvikkeiden riittävään saantiin ovat auenneet*. Hirvonen piti vaarana pusero- ja saapashousukulttuurin esiintuloa, mutta hänen mielestään se sivuutetaan parhaiten vaatturiammattikunnan ensiluokkaisella palvelukyvyllä: korkeimmalla mahdollisella ammattitaidolla, liikemiestaidolla ja henkisel- lällä sivistyksellä.¹¹¹

Vaatturi-lehti jatkoi tilausvaatturialan puolustamista ja julkaisi 1950-luvullakin useita kirjoituksia siitä, kuinka tilausvaatturiala voi menestyä tehdasvaatteiden lisääntymisestä huolimatta. Saksalaisesta Rundshausta lainattu kirjoitus totesi vaatturin menestyvän, jos hän omaa ensiluokkaisen ammattitaidon, harjoittaa rehellistä liiketoimin-

¹⁰⁹ Huokuna 2006, 136, 158. Aiemmin vaatteiden postimyyntiä harjoittivat mm. tehta- at, kaupat ja lehdet, esim. Kestilän pukutehdas myi kirjetilauspukuja ja Kotilieden Osto-osasto vaatteita (Kotiliesi 1929/1, 30; Aikasalo 2000, 196).

¹¹⁰ Kopisto 1997, 17, 36, 88–90; Aikasalo 2000, 179–200, 251.

¹¹¹ KU 1945/119, 10.

taa, kasvattaa tarmokkaasti oppilaitaan, osallistuu kaikille mahdollisille alan kursseille ja tutustumiskäynneille, lukee huolellisesti alansa ammattijulkaisuja ja huolehtii liikkeensä jatkuvasta uudenaikaistamisesta ja rationalisoinnista.¹¹² Menestymisohjeet eivät siten olleet juuri muuttuneet 1930-luvun ohjeista.

Tehdaspukukilpailun kovetessa kalliimpaa tilausvaatturityötä perusteltiin mm. sen yksilöllisyydellä ja paremmalla laadulla. *Tilaustyön etevämyyis kaikenlaisen tehdas- ja varastotyön rinnalla antaakin sille sen persoonallisen arvon ja korostaa yksilöllisyyttä. Sinänsä hyvä vaatturityö on verrattavissa luovaan taiteeseen.*¹¹³ Normaaliveikarit voivat ostaa standardivalmisteisia tehdaspukuja, mutta aina on suuri joukko ihmisiä, joille ne eivät sovi valmispukujen eri tyypeistä ja numeroista huolimatta. Sitä paitsi tilauspuku valitaan myös koska *ensiluokkainen, yksilöllisiä mittoja noudattava puku tuottaa kantajalleen mieluisan itsevarmuuden tunteen. – ihmisen yksilöllisyytensä korostamistarpeesta johtuu, että – teettää parhaan pukunsa vaatturilla mittojen mukaan etukäteen valitusta kankaasta. Sen hän ottaa yllään halutessaan esiintyä todella edukseen.*¹¹⁴ Parempaa laatua pyrittiin perustelemaan työn hyvyyden lisäksi myös korkeammanlaatuksilla ja -hintaiksilla materiaaleilla.¹¹⁵ Tilauspuku on ajan kuluksa edullisempi, *koska se yksityiskohdistaan myöten huolella valmistettuna kestää tuntuksasti pitempään ja myös pysyy kauemmin kuosissaan.*¹¹⁶

7.5.2 Työn rationalisointi

Vaatturityön tulevaisuuden turvaaminen huolestutti kuitenkin vaattureita jo pian sodan jälkeen. Einari Tiainenkin osallistui liiton edustajakokoukseen Jyväskylässä vuonna 1947, jossa neljäsaataapäinen osallistujajoukko keskusteli mm. tekotapojen rationalisoinnista, hintasääntöselyn alaisista liian pienistä työpalkoista ja kankaiden jakelupalkkioista sekä kieltäytymisestä *pylttikundien* töistä. Vaattureiden työmenetelmiä pidettiin vanhanaikaisina ja toisarvoisiin tehtäviin uhrattiin

¹¹² VA 1958/5, 118.

¹¹³ Nimimerkki E. M., VA 1950/4, 88.

¹¹⁴ Nimimerkki A. A., VA 1956/2, 37–38.

¹¹⁵ Nimimerkki E. M., VA 1950/4, 88.

¹¹⁶ Nimimerkki A. A., VA 1956/2, 37–38.

liikaa aikaa. Vaatturinammatin rationalisoimista ja työtutkimuksia pidettiin niin tärkeinä, että kokouksessa esitettiin hallitukselle erityisen neuvojan palkkaamista vaattureita opastamaan.¹¹⁷

Ajatus rationalisoinnista ei ollut vaattureille uusi, sillä Vaatturi-lehdessä oli tuotu osatyöjärjestelmän etuja esille jo 1930-luvun laman aikaan. Kun kappalemenetelmän sijasta jokainen työntekijä keskittyy tekemään vain yhtä samanlaista osaa vaatteesta, työn laatu paranee ja valmistusnopeus kohoaa. Vaattureista etenkin Leo Pylkkö kehitti osatyöjärjestelmää kotkalaisessa suurliikkeessään 1940-luvun kuluessa menestyksekkäästi. Tässä maan suurimmassa liikkeessä työskenteli vuonna 1946 jo yli 100 työntekijää.¹¹⁸ Vaatturimestari H. Rauhalan mukaan myös pienvaatturiliikkeessä työ voidaan osittaa: *koska ammattitaitoisesta työvoimasta on puute ja työtä paljon, niin on koetettava järjestää mahdollisuuksien mukaan niin, että ei käytettävänä olevaa ammattitaitoa kuluteta toisarvoisiin tehtäviin ja että aikaa ei suotta kuluteta työn laadusta toiseen muuttelemisella.*¹¹⁹

Ruotsissa tilausvaatturityön rationalisointia tutkittiin sodan jälkeen paljon, ja Vaatturi-lehti esitteli näitä tuloksia toistuvasti. Tutkimuksissa todettiin mm., että istuminen erityisellä vaatturintuolilla tarkoitukseen suunnitellun pöydän ääressä oli järkevää perinteisen pöydällä istumisen sijaan. *Valmistuskustannuksissa voidaan säästää huomattavasti jakamalla työ tarkoituksenmukaisesti miehisen ja naispuolisen työvoiman kesken, käyttämällä aikaa säästäviä apuneuvoja, järkiperaisella työn suunnittelulla ja järjestämällä harkitusti työhuoneen sisustus ja sen eri välineiden sijoituspaikat.*¹²⁰ Myös Kuusisen Uutisissa kirjoitettiin työskentelyn rationalisoinnin puolesta johtuen työntekijäpulasta. Työhuoneen ja -välineiden ajanmukaistamisella työskentelyolosuhteet saadaan myös miellyttävämmiksi ja terveellisemmiksi. Vaatturin perinteinen työskentelytapa, pöydällä istuminen, nähtiin vanhanaikaisena, ja lehdessä esiteltiin Tukholman käsityöinstituutissa, työntutkimustoitinnan tuloksena kehitetyn vaatturinpöydän rakennusohjeet.¹²¹

¹¹⁷ KU 1947/127, 2–5; VA 1947/8, 131, 140–144.

¹¹⁸ VA 1940/9, 93–94; 1941/7–8, 104–105; Kaarlo Pitkänen, VA 1946/1, 6–9; 1949/3, 56; ks. myös KU 1948/133, 9–10.

¹¹⁹ VA 1946/11, 201.

¹²⁰ VA 1944/10, 196–197; ks. myös VA 1944/5, 85; 1945/11, 296–297; Matti Viherjuuri, VA 1946/4, 73.

¹²¹ Matti Viherjuuri, KU 1945/121, 6–10; 1946/122, 12–13.

Rationalisointipyrkimykset, kuten Vaatturiliiton valitseman rationalisointitoimikunnan toimet eivät kuitenkaan tuottaneet sanottavia tuloksia ainakaan Vaatturi-lehdessä kirjoittaneen nimimerkin E. A. M:n mielestä. Hänen mukaansa tarpeellisia ja olennaisia rationalisointitoimenpiteitä ovat ammattikateuden välttäminen, hyvä asiakaspalvelu, vaatteiden valmistaminen täsmällisesti sovittuun aikaan sekä liiton ohjeiden sekä Vihervuoren leikkuuoppikirjan sisältämän liikkeenhoito-opin noudattaminen.¹²² Myös myöhemmin todettiin, ettei vaatturinverstaan rationalisoiminen ole yksinkertainen asia ruotsalais-tutkimuksista ja koetyöhuoneista huolimatta. Vaattureiden toiminta on usein pienimuotoista, vaatturi työskentelee yksin pienessä työhuoneessa, eikä pääomia koneisiin ja laitteisiin ompelukoneen lisäksi juuri ole.¹²³

Ammattineuvoja Vihervuori näki vaatturityön rationalisoinnin järkipäiseksi liikesuunnitteluksi: leikkuun järkipäistäminen on tarkan ja sopivan kaavan huolellista tekemistä, jolloin vaate voidaan valmistaa melko pitkälle ennen sovitusta, ja jolloin vaatteen sovittamiseen ei kulu paljoa aikaa eikä useita sovituskertoja. Työmenetelmien kehittäminen ja koneiden käyttö rationalisoi myös toimintaa korkeaa laatua unohtamatta. Etenkin naisten pukineiden valmistuksessa siirtyminen kappalepalkasta tuntipalkkaan ja kappaletyöstä ryhmätyöhön siirtyminen rationalisoivat toimintaa.¹²⁴ Myös kansainvälisen vaatturijärjestön presidentti totesi vuoden 1958 tervehdyksessään, että tilausvaatturialan tulevaisuus vaatii teknistä kehitystä. *Vain teknillisen kehityksen avulla voidaan ratkaista ne ongelmat, jotka yksilöllisen puvun valmistaminen asiakkaalle vaatii. Nyt on tärkeämpää kuin milloinkaan aikaisemmin parantaa ja uudenaikaistaa työmenetelmiämme ottaen yhä enemmän huomioon nykyisen ajan asettamat vaatimukset.*¹²⁵

Säännöstelyn vapautuminen ja maailmanpoliittiset tapahtumat vaikuttivat mm. ulkomaisten kankaiden hintojen huimaan nousuun 1950-luvun lopulla. Vaatturin tekemien pukujen yhä kallistuessa rati-

---

¹²² VA 1952/10, 236.

¹²³ VA 1953/3.

¹²⁴ VA 1953/10, 247–251.

¹²⁵ Paul Vauclair, Fédération international des maîtres-tailleurs (VA 1958/1, 4–6). Vaattureiden yhteistoimintaa kehittäääkseen Vaatturiliitto lisäsi yhteyksiään ulkomaisiin veljesjärjestöihin 1950-luvulla.

onalisointi ja osatyöjärjestelmä nähtiin entistä tärkeämmiksi 1960-luvulle tultaessa. Vaattureiden vanhanaikaiset työmenetelmät, kuten poljettavien ompelukoneiden käyttö, kuluttivat paljon aikaa, mutta työn muutos ja toiminnan rationalisointi oli vaikeaa vanhemmille työntekijöille.

Heitä ei enää saada sähkölläkäyvän ompelukoneen käyttöä oppimaan. – – Sähköllä käyvän ompelukoneen käyttöön voidaan sijoittaa yksi tai useampiakin nuorempia henkilöitä, jotka tähän työhön erikoistuttuaan voivat sen suorittaa huomattavasti nopeammin kuin sellaiset, jotka siihen eivät ole erikoistuneet. – – Kannattaa ajatella sähköllä käyvän siksak-koneen ostoa, jolla voidaan myös neuloa suorat saumat ja toinen mahdollinen uudistus olisi pikeerauskoneen hankkiminen.¹²⁶

Tukholmalaisen vaatturimestarin E. Rehdin esitelmässä Tilausvaatturiliikkeen uudenaikaistaminen kannatettiin jo vuonna 1947 ompelukoneiden muuttamista sähkökäyttöisiksi sekä erityisesti siksak-koneiden käyttöä ajansäästön saavuttamiseksi. Siksak-konetta *voidaan käyttää yliheittoihin, liinojen pikeeraukseen, housujen stoferaukseen ja tuusaukseen, mitkä kaikki tavallisesti on aikaisemmin suoritettu käsin.*¹²⁷

7.5.3 Muoti ja mainostaminen – naiset ja nuoris

Vaatturit eivät halunneet aluksi tunnustaa, että tehdas- ja mittapuvut veivät heiltä 1950-luvulta lähtien normaalivartaloiset miesasiakkaat. Lähinnä vain ne, joiden oli hankala löytää sopivaa valmispukua, teettivät enää pukunsa. Kuluttajat myös käyttivät vaatetukseen suhteessa vähemmän rahaa, koska ihmiset ryhtyivät ostamaan muitakin kulutustavaroita, kuten radioita, autoja ja jääkaappeja niiden ilmestyttyä markkinoille.¹²⁸ Maaseudulla pukujen teettäminen jatkui ilmeisesti pidempään, koska tilauspukujen hinnat olivat kaupunkeja edullisempia eikä hintaero tilaus- ja valmispuvun välillä ollut kovin suuri. Maaseudulla saattoi myös olla helpompaa tilata puku vaatturilta kuin läh-

¹²⁶ Nimimerkki V. I., VA 1960/2, 35–36.

¹²⁷ VA 1947/1, 10–11.

¹²⁸ Eino Hirvonen liittokokouksen esitelmässään (VA 1955/7–8, 206–210).

teä sitä lähimmästä kaupungista ostamaan, koska siihen matkoineen saattoi kuluä lähes koko päivä.

Miesten pukutilaukset vähenivät kaupungeissa myös sodanjälkeisen pukeutumisen muututtua. Juhlissa käytettiin entistä useammin tummaa pukua frakin ja shaketin sijaan.¹²⁹ Pukutilausten vähetessä 1950-luvun alussa tilausvaattureita jälleen kehoitettiin hankkimaan naisasiakkaita. Jo 1930-luvun lamavuosina naisten vaatteiden valmistus oli nähty menestyskeinona, mutta monikaan tilausvaatturi ei tätä mahdollisuutta ollut tuolloin hyödyntänyt. Liiton leikkuuneuvoja Vihervuori näki naisten vaatteiden valmistuksen vaattureille entistä tärkeämpänä pukuteollisuuden kilpailutilanteessa.

— — naisasiakkaat on usein lyöty laimi ja siten menetetty hyvin maksava asiakaspiiri. On tunnustettava, etteivät useimmat ole välittäneet palvelulla naisia ja valmistaa todella muodikkaita asusteita. Valitetaan myös, että naiset ovat vaikeasti palveltavia ja etteivät he tiedä mitä he haluavat. — — kun vaatturiliikkeet potevat työn puutetta, kävelypukuja valmistavat tehtaat lisäävät tuotantoaan. Tässä ei myöskään voi yksinomaan olla hinta kysymyksessä, sillä loppujen lopuksi hintaero ei ole varsin räikeä verrattuna saman arvoisesta tarpeesta ja kankaasta tehtyyn tehdastuotteeseen. Onhan tilauspuku lisäksi yksilöllinen. Toisaalta taas ateliervalmisteiset kävelypuvut ovat huomattavasti kalliimpia kuin vaatturin valmistamat ja ammattimiehinä meidän kuitenkin pitäisi kuulua tähän viimeksi mainittuun leiriin. — — Kun valmistuksessa otetaan huomioon kannattavat työmenetelmät, noudatetaan muodin ja asiakkaan vaatimuksia ja ennen kaikkea syvennytään asiaan kaikella ammattitaidolla ja harrastuksella, — — ollaan valloitettu takaisin suuri osa siitä menetyksestä, minkä ansiosta teollisuuslaitokset — — tänäkin päivänä työskentelevät täydellä höyryllä ja varmaankin kannattavasti. Olen varma siitä, että kun ammattikuntamme toiminnallaan osoittaa voittaneensa täydelleen naisasiakkaitten luottamuksen, molemminpuolin ollaan asiantilaan tyytyväisiä.¹³⁰

¹²⁹ KU 1953/148, 9.

¹³⁰ Vaatturiliiton leikkuuneuvojan Edvin Vihervuoren esitelmä vuoden 1953 Vaatturipäivillä Tampereella (VA 1953/10, 247–251).

Naisten vaatteiden valmistus vaati Vihervuoren mielestä uudenlaista muodin seuraamista. Ajan muotivirtauksiin oli hänen mielestään tutustuttava erilaisten muotijulkaisujen ja kuvastojen avulla sekä käymällä mannekiiniesityksissä. *On aika luopua jäykkälinjaisista, suoraviivaisista muotilehdistä, joissa vuodesta vuoteen pyörivät samat kuvat eri järjestyksessä vuosiluvun kannessa vain vaihtuessa.*¹³¹ Myös miesten muodin seuraaminen ja mainonta nostettiin uudelleen 1940-luvun lopulta lähtien esiin yhä tärkeämpinä menestyskeinoina. *Muoti edistää tilaustyötä: vaatturien edun mukaista on käyttää hyväkseen muotia, joka edistää tilaustyötä ja tässä mielessä hankkia ajoissa kulloistenkin muotisuuntauksen perusteellinen tuntemus.*¹³²

Vaatturiliitto toteutti Finlandia-kuvan kanssa Puku miehen puntari -lyhytelokuvan vuonna 1949, jossa mainostetaan tilaustyötä ja esitetään puvun valmistuksen vaiheet kankaan ja mallin valinnasta valmiiksi puvuksi.¹³³ Tätä mainosfilmiä esitettiin elokuvateattereissa eri puolella Suomea ja ko. paikkakunnan vaatturiliikkeenharjoittajat pystyivät saamaan oman mainosilmoituksensa sen yhteyteen. Vaatturilehden mukaan Ilta-Sanomien kirjoitti filmistä ensi-illan 26.10.1949 jälkeen kuinka *filmi esittää havainnollisesti, miten kankaasta taitavien käsien ansiosta syntyy se vaateparsi, joka ”tekee miehen”.*¹³⁴ Filmi pyrki tuomaan esiin tilauspuvun kestävyyttä ja erinomaisuutta sekä etenkin sitä, että puvun käyttäjää arvioidaan hänen pukunsa perusteella. *Mutta hän tietää senkin, että häntä arvostellaan pukeutumisansa mukaan, toisin sanoen, että puku on miehen puntari. Ja jos hän tässäkin suhteessa haluaa täyttää vaatimukset, hän silloin myöskin tietää, että puvun tekee vaatturi.*¹³⁵

Kuusinen Oy järjesti vielä vuonna 1954 *Tilaustyön mainostempauksen* mainoselokuvan, mainoslehtisten ja ilmoitusten muodossa. Vaatturit saivat jälleen tilata Kuusiselta muotipiirtäjän tekemien muotikuvien pienoislaatat omaa lehti-ilmoitteluaan varten. Kuusisen Uutiset myös lahjoitti lukijoilleen näyteikkunaan kiinnitettävät kullankäiset siirtokuvat mainoslauseella *Puku miehen puntari – hyvin pukee vaat-*

¹³¹ VA 1953/10, 249.

¹³² VA 1954/9, 207.

¹³³ Puku miehen puntari -elokuva 1949.

¹³⁴ VA 1949/10, 206; 1949/11, 222–223.

¹³⁵ Puku miehen puntari -elokuva 1949.

turi.¹³⁶ Vaatturiliitolla puolestaan oli oma mainostoimikunta, joka julkaisi mm. vaattureiden tilattavan ja asiakkaille lähetettävän kaksivärisen mainosjulkaisun, jossa oli mukana myös muotilehdistä otettuja muotimalleja ja niiden kirjallisia selostuksia.¹³⁷ Vaatturi-lehden vuoden 1956 toinen numero oli erityinen ns. muotinnumero, jota vaatturit jakoivat paikkakuntansa muihin yleisöä palveleviin liikkeisiin, kuten partureihin ja lääkäreiden vastaanotoille.¹³⁸ Vaatturi-lehti julkaisi vuosien 1956–1958 aikana kaikkiaan kolme tällaista ns. Mainos-Vaatturia. Tämän muotikuvia, pukeutumista ja vaatturityötä käsitteleviä kirjoituksia sisältävän lehden tarkoituksena oli herättää asiakkaita tilaamaan pukuja. Vuonna 1958 asiakkaille henkilökohtaisesti lähetetyn lehden tarkoituksena oli myös olla huomionosoitus, jonka toivottiin saavan asiakkaat myötämielisiksi tilauspuvulle.¹³⁹ Mainos-Vaatturin kirjoituksissa tuotiin edelleen esiin tilaustyön paremmuutta, *paras on halvinta*, ja todettiin mm. tilauspuvun halventuneen suhteessa tehdaspukuun:

*kalleimman luokan tilauspuku, jonka hinnalla sai juuri ennen talvisotaa 3.0 saman hintaluokan tehdasvalmisteista pukua, mutta tällä hetkellä samassa hintaluokassa pysyäksemme ei ensiluokan vaatturityönä valmistetun tilauspuvun hinnalla saa kuin noin 2.6 tehdasvalmisteista pukua. Hintakehitys on siis, asiakkaan kannalta ajatellen, johtanut tässäkin tilaustyönä valmistettujen pukujen eduksi.*¹⁴⁰

Mainontaa, suhdetoimintaa ja myyntiä korostettiin edelleen 1960-luvun lehdissä menestystä tuovana tekijänä. *Jokaiselle vaatturin ammattia harjoittavalle lienee selvä, että meidän on harjoitettava mainontaa selvitäksemme kilpailussa ja parantaaksemme mahdollisuuksiamme.*¹⁴¹ Vaatturi-lehdessä ryhdyttiin julkaisemaan Vaatetusteollisuuden Kes-

¹³⁶ KU 1954/154, 7; 1954/157.

¹³⁷ VA 1954/2, 42–43.

¹³⁸ VA 1956/1, 22.

¹³⁹ Nimimerkki V. A. K., VA 1958/5, 115; VA 1958/7–9.

¹⁴⁰ VA 1958/7–9, 170.

¹⁴¹ VA 1960/3, 76, käänös ruotsalaisesta Skräddarmästaren -lehdessä. Ks. myös valtiot. kand. E. R. Syrjänen, VA 1960/4, 103–104; kauppat. maist. S. Lehtola, VA 1960/7–8, 185–186. Myös KU (1960/179, 4–5) opetti vaattureita mainostamaan myyntikirjeiden, valomainoskilpien ja näyteikkunoiden avulla.

kusliiton (VATEVA)¹⁴², Villatehtailijain Yhdistyksen sekä Kansainvälinen Villasihteeristön (IWS)¹⁴³ yhdessä perustaman Miesten muotineuvoston muotiennusteita sekä neuvoston laatima pukeutumisopas.¹⁴⁴ Näiden ennusteiden tarkoituksena oli miesten pukeutumistietouden ja -tapojen kohentaminen. Ennusteissa esitettiin niin valmistajien, vähittäiskauppioiden kuin kuluttajienkin näkemykset miesten muodin tulevasta kehityksestä. Vaatturi-lehti kertoi lukijoilleen myös neuvoston vuosittain valitsemat hyvin pukeutuneet suomalaismiehet.¹⁴⁵ Lehdessä oli 1960-luvun loppupuolella toistuvasti myös IWS:n muotiselostuksia ja ennusteita, jossa esitettiin myös naisten muotia ja ranskalaisten huippusuunnittelijoiden, kuten Yves Saint Laurentin ja Pierre Cardinin luomuksia.¹⁴⁶ Superteksin Eino Hirvonen olikin ehdottanut, että lehteen laitettaisiin myös ompelijoita kiinnostavia asioita, jotta lehden levikki saataisiin suuremmaksi.¹⁴⁷

Vaatturiliitto ryhtyi 1950-luvun lopulla järjestämään luento- ja neuvottelupäiviä, jotta vaatturit saisivat liiketoiminnassaan tarvitsemiin tietoihin sekä voisivat keskustella toisten liikkeenharjoittajien kanssa yhteisistä vaikeuksista. Tämä koettiin erityisen tärkeäksi maan taloudellisen tilanteen ollessa kireä ja yrittäjien ollessa suurissa vaikeuksissa. Jatkosodan jälkeiset myyjän markkinat olivat vaihtuneet ostajan markkinoiksi ja kilpailun kiristymiseksi.¹⁴⁸ Valmisvaateteollisuuden kasvu oli vuosien myötä vähentänyt tilausvaattureiden määrää. Vielä 1930-luvulla valmisvaatteet eivät olleet laadultaan niin hyviä ja vaateteollisuus laajuudeltaan niin suurta, että niitä olisi pidetty suurena häirtana tilausvaatturialan tulevaisuudelle. Sorien jälkeen teollisuus kehitti valmistusmetodejaan merkittävästi, mutta kaikki vaatturit eivät vaaraa vielä tuolloinkaan riittävän selvästi tajunneet, koska alan liikkeillä oli tilauksia yllin kyllin. Kun taloudelliset suhdanteet huononivat Suomessa 1950-luvun loppupuolella, ihmisillä ei enää ollutkaan rahaa yhtä

¹⁴² Vaateteollisuuden Keskusliiton perusti 30 miesten pukineita valmistavaa jäsen-tehdasta vuonna 1960.

¹⁴³ International Wool Secretariat.

¹⁴⁴ VA 1961/7–9, 164; 1962/1–2, 5; 1963/7–9, 125–127.

¹⁴⁵ Vuonna 1968 hyvin pukeutuneiksi valittujen joukossa oli myös laulaja Tapani Kansa (VA 1969/1, 6).

¹⁴⁶ Eija Kaartinen, VA 1966/2, 34–35; 1966/4, 90–91; 1967/2, 28.

¹⁴⁷ VA 1966/6, 136.

¹⁴⁸ VA 1958/11, 237–238; KU 1958/173, 8–9.

runsaasti käytössään, joten vaateteollisuus sai asiakkaita halpojen hintojensa, kehittyneen laatunsa ja erittäin voimakkaan ja hyvin suunnitellun ilmoittelunsa ansiosta.¹⁴⁹

Vaatureita kehoitettiin vastaamaan kilpailuun ammattitaidolla ja hankkimaan uutta asiakaskuntaa, nuoria, jotka eivät ole vaatturin palveluja aikaisemmin käyttäneet:

Millä tilausvaatturiliikkeet kykenevät tähän vastaamaan ja onko enää mitään millä siihen vastataan? Käsittääkseni tärkein, joskaan ei suinkaan ainoa keino on alan liikkeiden ammattitaidollisen tason nopea ja näkyvä korottaminen nykyisestään. On näet selvä, että ihmiset eivät maksa tilauspuvusta kaksi- tai kolminkertaista hintaa verrattuna varastopukuun, jos tämä puku ei selvästi eroa, joko materiaalinsa tai valmistustapansa tai leikkauksensa puolesta kaupan hyllyltä ostetusta puvusta. En tahdo sanoa, etteikö meillä nytkin osattaisi tehdä hyviä pukuja, mutta koska vaatetusteollisuus on kyennyt kohottamaan tuotteidensa laadullista tasoa, niin miksi eivät myöskään vaatturit siihen kykenisi ja heidän tulee kyetä olemaan laadussa ”päätänsä pidempiä” kuin vaatetusteollisuus, jos mielitään vastaisuudessa tällä ammatilla elää. – – toisen maailmansodan jälkeen miehiksi ja naisiksi varttunut kansanosia ei juuri tiedä, että täällä armaassa Suomesamme toimii sellaisia yrityksiä kuin vaatturiliikkeitä – – tilausvaatureiden on viipymättä kiinnitettävä huomionsa 35–20 vuotiaaseen kansanosaan, ja saatava se kiinnostuneeksi ja tietoiseksi ammattikuntamme olemassaolosta.¹⁵⁰

Myös Kuusisen Uutisissa kysyttiin *olemmeko tehneet mitään mainittavaa saadaksemme nuorisoa, vaikkapa paljon parjattuja ”lättähattuja-kin” asiakkaiksemme?*¹⁵¹ Uusi ilmiö, nuorison oma muoti tuli Vaatturi-lehdessä esille lähinnä kapealahkeisten housujen leikkuuohjeiden kautta. Vaatureita myös kehoitettiin ottamaan nuorisosa ja nuorisomuoti huomioon, koska *heistä kasvaa uusi asiakaspiiri ja heidän*

¹⁴⁹ Vaatturiliiton asiamies Vilho A. Koiranen, VA 1958/11, 231.

¹⁵⁰ Vaatturiliiton asiamies Vilho A. Koiranen, VA 1958/11, 231.

¹⁵¹ KU 1954/154, 6. Ko. artikkelissa vielä selvennettiin, että ”Lättähattu”-käsitteeseen kuuluu ”muodin” kärjessä juokseminen. *Kun housunlahkeet kapenevat, lättähatuilla ne ovat kapeimmat.*

---

*muotinsa varmasti vaikuttaa myös ylipäänsä muotiin.*¹⁵² Muoti nähtiin myös vuonna 1962, viimeiseksi jääneessä Kuusisen Uutisten numerossa vaattureiden tärkeimpänä kilpailukeinona vaatetusteollisuutta vastaan: *muoti on tilausmestarin kilpailukeino joustamattomampaa massatuotantoa vastaan. Muodissa on vaatturin mahdollisuudet ”pitää pintansa”, olla edellä.*¹⁵³ *Muotia* ei näissä lehdissä mitenkään käsitteenä määritelty eikä sen syntymekanismeja pohdittu. Muodin seuraaminen ja muotiin nopeasti reagoiminen eli muodikkaiden vaatteiden tekeminen, ei kuitenkaan muodin luominen, yksinkertaisesti vain nähtiin tilausvaatturille olennaiseksi menestystekijäksi.

---

¹⁵² Liiton puheenjohtaja Cronstedt Vaatturimestarien neuvottelupäivillä (VA 1961/11–12, 202–203).

¹⁵³ KU 1962/2.

8 VAATTUREIDEN TOIMEENTULOKEINOT YHTEISKUNNAN MUUTTUESSA

8.1 Vaatturista valmisvaatekauppiaksi – Kuusinen kaupankäyntiä lisäämässä

Valmisvaateteollisuuden ja -kaupan yleistymisen myötä osa vaattureistakin lähti mukaan kaupankäyntiin.¹ Jo aiemmin Kuusisen Uutiset oli innostanut vaattureita asusteiden, kuten solmioiden, kaulahuivien, nahka- ja sadetakkien myymiseen lisäansioiden hankkimiseksi.² Myös Vaatturi-lehdessä nähtiin jo 1930-luvulla valmisvaatteiden myynnin olevan tilaustyön ohella tärkeää, jotta vaatekauppa saataisiin vaattureiden haltuun kauppiaiden sijaan.³ Vaatturiryön tulevaisuus nähtiin Vaatturi-lehden vuoden 1944 tulevaisuuskirjoituksessa parempien vaatteiden tekemisessä, koska tavalliset arkivaatteet voidaan edullisesti valmistaa tehtaissa. Päälyysvaatteiden ja etenkin työvaatteiden valmistus oli jo aiemmin laajalti siirtynyt tehtaisiin. Myös monet tavalliset, keskiluokkaan kuuluvat kansalaiset olivat ryhtyneet käyttämään tehdasvalmisteisia vaatteita. Siksi vaatturipiireissäkin alan tulevaisuutena nähtiin toiminnan laajentaminen valmisvaatteiden myyntiin, tilaustyön ohella.⁴ Vaatturin tilaustyötä ja tehdasteollisuutta eivät kaikki enää pitäneet täysin vastakkaisina, vaan enemmänkin toisiaan täydentävinä toimintamuotoina. Varasto- ja tehdastyön lisääntymisen nähtiin väistämättömäksi jo senkin takia, ettei tilausalan ammattityöntekijöitä ollut tarpeeksi tyydyttämään lisääntyvää vaatetarvetta.⁵ Monet ammattivaatturit olivat siirtyneet ja siirtyivät kehittyvän teollisuuden palvelukseen leikkaajiksi ja mallipiirtäjiksi.⁶

Sodanjälkeen tekstiilikauppiaksi oli paljon halukkaita vaattureiden ulkopuoleltakin. Ennen kuin elinkeinotoiminnan säännöstely lopetettiin 15.4.1948, tuli Säännöstelytoimikunnalle kolmen sodanjälkei-

¹ Ks. esim. Somppi 1986.

² Esim. KU 1933/32, 11–12; 1933/33, 17; 1934/35, 8; 1935/46, 14; 1937/64, 8–9.

³ Nimimerkki Tähystäjä, VA 1934/9, 148–150.

⁴ VA 1944/5, 83–84; myös VA 1944/12, 243, 251; vaatturi Väinö Halme, VA 1945/6, 144.

⁵ E. Teljo, VA 1945/6, 166.

⁶ Nimimerkki E. M., VA 1950/4, 88; KU 1952/148–149, 4.

seen vuoden aikana 1146 hakemusta ko. kauppaliikkeen perustamiseksi. Vaikean tavarapulan takia hakemuksista hylättiin 82 %. Hieman helpommin myönnettiin lupia vaatturiliikkeiden perustamiseen, joskin ne usein annettiin ehdolla, että valmistus tapahtuu asiakkaan kan-kaista. Elinkeinotoiminnan säännöstelyn loputtua kauppa- tai vaatturiliikkeen perustaminen mahdollistui kaikille. Uusien liikkeiden syntymistä vaikeutti kuitenkin tekstiilialan tavarapulan jatkuminen.⁷

Kauppiaaksi siirtyminen oli monelle vaatturille selviytymiskeino muuttuvassa tilanteessa. Toiminnan laajentaminen valmisvaatteisiin oli myös Kuusinen Oy:n strategia. Mielenkiintoista on, että vaikka Kuusinen Oy kertoi syksyllä 1936 avaavansa asustemyymälän, jossa *ei missään nimessä myydä valmispukuja eikä tilaten tehtyjä pukimia*⁸, oli yritys jo muutaman vuoden kuluttua mukana valmispukutuotannossa. Tilanteen muuttuessa ja vaatturityön vähetessä myös Kuusinen Oy muutti konseptiaan puku- ja paitatehtaiden sekä ateljeen omistajaksi ja valmisvaatteiden tukku- ja vähittäiskaupan harjoittajaksi.⁹

*Kuusinen Oy on tullut tunnetuksi erikoisesti vaatureiden hyvien pukukankaiden hankkijana. Kehitys johti kuitenkin ennen pitkää siihen, että melkoinen osa tästä ammattikunnasta ryhtyi vaatturitoimintansa ohella harjoittamaan myös miesten asusteiden kauppaa – useimmiten erittäin menestyvää. Tällöin Kuusinen Oy katsoi velvollisuudekseen ryhtyä hankkimaan tavaraa myös uusia tarpeita silmällä pitäen näille – jo useinkin vuosikymmeniä yhteistyössä olleille – asiakkaille. Tämä toiminta laajennettiin niin, että tukkuosastomme pystyy nyt tarjoamaan palveluksiaan kaikille tekstiilialan vähittäiskauppaille. Senpä vuoksi kolmisen vuotta sitten perustettiin varsinainen tukkuosasto, jossa kangasosaston artikkeleita ovat miesten puku- ja vuorikankaat, kunniamerkinauhhat, napit, soljet, ompelulangat, armeijan aselajimerkit ym. Asustetukku taas käsittää melkein kaikki suomalaisessa tekstiilikaupassa esiintyvät artikkelit, vaikkakin pääpaino on miesten asusteissa (hatut, paidat, alusvaatteet ja yleensä miesväen tarvikkeet alakoulusta hautaan).*¹⁰

⁷ Aarne Koivulehto, KU 1948/131, 10

⁸ Aika ja Mies 1936/4, 14–20.

⁹ Kuusinen Oy otti valmisvaatteet myyntiin vuonna 1949 (KU 1955/159). Kuusisen tytäryhtiö oli mm. Sartor-paitatehdas (KU 1958/173, 21).

¹⁰ KU 1958/172, 4.

Kuusinen Oy:n Kuopion tukkuosaston vaiheet kuvaavat hyvin yrityk-
sessä tapahtunutta kehitystä ja lehden selostukset tapaa selittää asiat
parhain päin. Vuonna 1940 Kuopion liikkeessä myytiin lähinnä kan-
kaita, vuoritarvikkeita sekä asusteita. Vuonna 1948 myyntivalikoimaan
liitettiin miesten jalkineet ja naisten turkit ja vuonna 1951 valmisvaa-
teosasto, *ei kuitenkaan siinä mielessä, että olisi hypätty vaatturiasiakkai-
den varpaille, vaan olosuhteitten pakosta*. Kuusisen Uutisissa puolustel-
tiin myymälän valmisvaatemyyntiä sillä, että juuri tuolloin

*sattui valmisvaateteollisuuden ensimmäinen suuri ryntäys markki-
noille. Siitä huolimatta, että tätä tietä joutui liike tavallaan kilpai-
lemaan omien hyvien vaatturiasiakkaitensa kanssa, on sen ja vaat-
turien väliset suhteet vain entisestään parantuneet. Osoituksena tästä
voimme mainita, että nykyisin on asiakkaanamme lähes 200 vaattu-
ria ja lähes 300 kauppiasta.*¹¹

Muutoksen toisena osoituksena oli Kuusinen Oy:n julkaiseman Aika ja
Mies -lehden muuttuminen vuonna 1959 Aika ja Me -nimiseksi, myös
naisille tarkoitetuksi muoti- ja yleisaikakauslehdeksi. Suuren näkyvyy-
den sai luonnollisesti Kuusisen oma vaatetuotanto ja Kuusisen liik-
keessä olevien myyntivaatteiden valikoima. Myös kankaiden kuoseista
ja väreistä löytyi artikkeleita, myihän Kuusinen vielä kankaitakin. Aika
ja Me -lehti oli kuitenkin suunnattu vaatteita ostaville ja muotia seu-
raaville kaupunkilaisille.¹²

Myös Kuusisen Uutiset muuttui 1950-luvulla täysin vaattureille
suunnatusta lehdestä vaatteiden vähittäiskauppiaille suunnatuksi.
Vaatturityön vähetessä vaattureita siirtyi vähittäiskaupan harjoittajiksi,
mutta heidän lisäksi Kuusisella oli asiakkanaan myös joukko muita
tekstiilikauppiaita. Kuusisen Uutiset ilmoittikin vuonna 1956 palvele-
vansa tästä lähin asiakkaitaan *kaupallisesti*.¹³ Myös lehdessä lähes alusta
saakka esiintynyt sarjakuvahahmo Vaatturi Neulainen oli jo aiemmin
ryhtynyt asustekauppiaksi ja mittapukujen välittäjäksi tilausvaatturi-
työn ohella.¹⁴ Kuusisen Uutisissa ryhdyttiin esittelemään Kuusiselta

¹¹ KU 1957/169, 4–5.

¹² Ks. esim. Aika ja Me 1959/1.

¹³ KU 1956/1, 3.

¹⁴ KU 1955/161, 16.

tilattavia vaatteita runsain kuvin postimyyntikuvaston tapaan vuonna 1956, jolloin Kuusisen tukkuosasto laajeni käsittämään myös naisten ja lasten vaatteet.¹⁵ Lehdessä oli myös mm. paljon näyteikkunoiden somistusohjeita sekä ohjeita tekstiilikaupan menekin edistämiseen ja mainostamiseen.¹⁶ Vaattureille oli muutamissa 1950-luvun lopun lehdissä oma osasto, Vaatturien palsta, joka sekin 1960-luvulle tultaessa katosi.¹⁷ Kuitenkin vielä vuonna 1961 Kuusisella oli 714 asiakasvaaturia, joille se lähetti kangasnäytteensä.¹⁸ Kuusisen Uutisten ilmestymisen lopetettiin vuonna 1962 ja kankaiden tukkukauppa jäi Kuusinen Oy:n toiminnassa taka-alalle. Ilmeisesti viimeiseksi jääneessä, vuoden toisessa numerossa ei kerrottu lehden loppumisesta mitään. Lehden sisältö oli muuttunut 1960-luvulle tultaessa yhä niukemmaksi ja sivumäärät yhä pienemmiksi, vaikka lehti kertoi vuoden 1960 kolmannen numeron kansilehdellään muutoksista parempaan suuntaan, mm. useampiin ilmestymiskertoihin.¹⁹

Kuusinen Oy:n keskittytyä valmisvaatteisiin ja supistettua kangasvalikoimiaan Kuusisella yli 20 vuotta työskennellyt johtaja Eino Hirvonen perusti Superteks-nimisen kangastukkukaupan Kuusisen työtä jatkamaan.²⁰ Superteks Oy oli muiden kangastukkukauppojen kanssa mukana vaattureiden valtakunnallisilla Vaatturipäivillä ja liittokokouksissa ym., joissa Kuusinen Oy oli aiemmin ollut edustettuna.²¹ Myös Kuusinen Oy:n Itä-Suomen edustaja (H8) oli myöhemmin Superteksin palveluksessa.²² Kuusisen Uutisten ilmestymisen loputtua Vaatturilehti jäi ainoaksi vaattureiden ammattilehdeksi. Ko. lehti, ammattikuntansa edustajana valoi uskoa vielä 1960-luvullakin toiminnan jatkuvuuteen.

¹⁵ KU 1956/165, 4–9; ks. myös esim. KU 1957/166,8–11.

¹⁶ ”Asiantuntija opastaa” -kirjoitussarja (KU 1957/168–1958/173): tekstiilineuvoja Raiili Lehtisen kirjoitukset menekin edistämiseksi (KU 1957/169, 17–18, 1958/171, 17–18); Ekonomi Seppo Partasen kirjoitukset mainonnasta (esim. KU 1959/176, 8–9).

¹⁷ Esim. KU 1958/173, 8–9; 1959/177, 6–9.

¹⁸ KU 1961/184, 8.

¹⁹ KU 1960/180, kansilehti. Lehti ei tämän jälkeen, päinvastaisesta ilmoituksestaan huolimatta, ilmestynyt kuin entisen kaltaisesti 4 kertaa vuodessa kahden vuoden ajan.

²⁰ VA 1962/11–12, 193; Paavola 1995, 174, 206; Hirvosen työskentelystä Kuusisella esim. KU 1954/154, 2.

²¹ Ks. esim. VA 1964/2, 35; 1964/3, 76; 1965/1, 3.

²² VA 1964/2, 61.

8.2 Vaattureiden Keskuspukimo – Kuusisen ja vaattureiden vaatetehdas

Monet suomalaiset vaatetustehtaat kehittyivät tilausompelutoiminnan pohjalta 1930-luvulta lähtien.²³ Vuonna 1941 toista sataa vaatturiliikkeenharjoittajaa eri puolilta Suomea lähti yhdessä Kuusinen Oy:n kanssa mukaan yhä laajentuvaan valmisvaateteollisuuteen perustamalla Suomen Vaattureiden Keskuspukimo Oy:n. Vuonna 1939 yhtiötä varten oli jo ostettu tilat ja koneet, mutta sodan vuoksi toiminnan aloittaminen pitkittyi ja koneet siirrettiin muualle armeijan vaatteiden valmistuksessa käytettäviksi.²⁴ Jälkeenpäin vaatturipiireille kerrottiin, että yhtiön perustamisen lähtökohtana oli, että vaatturi pukualan ammattimiehenä oli myös ammattilainen tehdasmaisten pukujen myyjänä. Vaattureiden Keskuspukimon toimitusjohtajan Pauli J. Wiron mukaan sellaisen tehtaan perustaminen, joka nimenomaan toimittaisi tavaraa maan tilausvaatturikunnalle, sai alusta lähtien varsin suopean vastaanoton.²⁵

Sota-aikana perustettiin uusia vaateen valmistusyhtiöitä mm. kauppaliikkeiden yhteyteen, mutta elinkeinotoiminnan säännöstellyn myötä uutta yritystä ei saanut perustaa eikä entistä siirtää ilman säännöstelytoimikunnan lupaa.²⁶ Vuonna 1945 vaattureille kuitenkin myönnettiin lupa myydä liikkeissään Vaattureiden Keskuspukimon valmistamia pukimia, mikä edellytti, ettei paikkakunnalla ennestään ollut pukimia myyviä liikkeitä.²⁷ Sodanjälkeinen työvoimapula vaatturialalla ja siitä johtuva rajoitettu pukutilausten vastaanottomahdollisuus innosti pelkkää tilaustyötä tekeviä vaattureita pohtimaan myös muiden teollisuuspukujen myyntiin ottoa. Tämä olisi kuitenkin vaatinut Elinkeinoiminnan Säännöstelytoimikunnan luvan liiketoiminnan laajentamiseksi. Myöskään Vaattureiden Keskuspukimo ei heti sodan jälkeen voinut lisätä pukutuotantoaan eikä ottaa uusia asiakkaita materiaalipulan ja tilaongelmien vuoksi. Ne vaatturit, jotka jo aiemmin olivat siirtyneet valmispukujen välittäjiksi, saivat ko. teh-

²³ Ks. esim. Lappalainen & Almay 1996; Heikkilä-Rastas 2003.

²⁴ Viherjuuri 1945, 104: VA 1951/1, 4–7.

²⁵ VA 1949/11, 226–227; 1951/1, 4–7; 1951/7–8, 205.

²⁶ Ks. esim. VA 1944/1, 11; 1945/6, 166.

²⁷ Aarne Koivulehto, KU 1948/131, 10.

taalta pukuja myyntiin. Vaattureiden Keskuspukimon toimitusjohtaja Wiro oli varma, että vaattureiden valmisvaatemyynti oli onnistunut idea ja että valmisvaatemyyntistä kokemusta saaneet vaatturit varmasti jatkaisivat myyntiä aikojen vakiinnuttuakin.²⁸ Vuonna 1949 tehtaan johtaja puhui vaattureiden liittokokouksessa Kuopiossa, miten tilauspukineiden ja tehdasvalmisteisten pukineiden markkamääräinen hintaero on kasvanut varsin suureksi. Rationalisointi ja kustannusten karsiminen on siten tilausvaattureille olennaista asiakkaiden säilyttämiseksi. Toimitusjohtaja Wiron mukaan valmiiden pukimien ja asusteiden myyminen antaa vaattureille erinomaiset mahdollisuudet liikevaihdon lisäämiseen.²⁹

Kuusinen Oy:n mukanaoloa valmisvaateteollisuudessa ei Kuusisen Uutisissa 1940-luvun alussa kerrottu eikä myöskään Vaatturi-lehdessä vaattureiden pukutehtailusta. Vasta n. 10 vuoden kuluttua toiminnan aloittamisesta ko. lehdet esittelivät Vaattureiden Keskuspukimon toimintaa ja Vaatturi-lehti julkaisi mm. yrityksen tilinpäätöstietoja, olihan Vaatturiliiton puheenjohtaja ja lehden päätoimittaja, vaatturimestari A. T. Eronen yksi tehtaan omistajista.³⁰ Ilmeisesti vaatetehtaan perustamisesta tiedottaminen ei sopinut tilaustyövaattureiden hengen kohotukseen sodan aikana ja heti sen jälkeen. Tilausvaatturitoimintaan haluttiin yrityksessä varmaankin pitää hyvät välit, sillä vuoteen 1947 mennessä, jolloin kauppaneuvos Kalle Kuusinen toimi ko. yrityksen hallituksen puheenjohtajana, yritys oli lahjoittanut erilaisiin vaatturialan tarkoituksiin, kuten Vaatturiliitolle ja yrittäjätöiminnan kannatusyhdistykselle, yli neljännesmiljoonan.³¹ Yksistään vuonna 1949 Vaattureiden Keskuspukimo lahjoitti vaattureiden toiminnan tukemiseen yhteensä 100 000 mk, joista 50 000 mk annettiin Vaatturiliikkeenharjoittajain keskusliitolle ja 25 000 yrittäjätöiminnan kannatusyhdistykselle.³²

---

²⁸ KU 1946/124, 5–6.

²⁹ Pauli J. Viro, VA 1949/10, 195–198.

³⁰ KU 1948/130, 7–12; VA 1949/5, 108; 1949/11, 226–227.

³¹ Viherjuuri 1945, 104; VA 1947/3, 50; 1949/11, 226; KU 1948/131, 3.

³² VA 1949/5, 108.

8.3 Mittapuvut vaatturin työn jatkajana

Aiemmat ns. mittavarastopuvut oli tehty joko varastovaateliikkeissä tai tehtaissa asiakkaiden mittojen perusteella halutusta kankaasta ilman sovittua. Vaikka vaatturit jo 1930-luvulla tiesivät, että Englannissa osa vaatureista *toimi tilaustyön ohella malleja lähettävien pukutehtaiden asiamiehinä*³³, tuli vasta sodan jälkeen suomalaisissa ammattilehdissä esille tilausvaatturien toimiminen joko mittatilausten tekijänä tai niiden välittäjänä tehtaaseen.

*Pienten ja pääomaköyhien vaatturinliikkeiden mahdollisuudet varastojen pitämiseen ovat tosin jotenkin rajoitetut. Niiden olisi kuitenkin mahdollista pitää esillä näytekappaleita, joiden nojalla varsinaisia tilaustuotteita halvempia puvustoesineitä haluavat asiakkaat voisivat tehdä vaikkapa mitan mukaan, mutta ilman sovituksia valmistettavan varasto- tai tehdaspuvun tilauksen. Täten vaatturinliikkeen liikevaihtoa voidaan laajentaa yli tavallisen tilaus- ja korjaustyön.*³⁴

Vaatturi-lehden mukaan *mittatilauspuvut* alkoivat kilpailla tilauspuvun kanssa 1950-luvun alussa. Monet vaatturit muuttivat toimintaansa ensin joko kokonaan tai osittain tällaisten, henkilökohtaisilla mitoilla ilman sovittua valmistettavien ja siten halvempien pukujen tekemiseen. Mittatilausten lisääntyessä useat vaatturit siirtyivät puku-tehtaassa tehtyjen pukujen välittäjiksi itse tekemisen sijaan. Vaatturien Keskuspukimo oli yksi mittatilauspukujen valmistajista ja yritys haki välittäjiä puvuilleen mainostamalla aktiivisesti mittatilauskansiotaan vaatureille.³⁵ Mittatilauspukujen hinnat olivat tilauspukuja halvempia, mutta tehdaspukuja kalliimpia. Vuonna 1952 miesten puvun tekeminen asiakkaan kankaasta maksoi Vaatturien Keskuspukimossa puvun koosta riippuen n. 8500–9000 markkaa³⁶. Tehtaan kankaasta valmistettuna mittatilauspuku tuli n. 4000 markkaa kalliimmaksi kuin samasta kankaasta tehty vakiomittainen tehdaspuku.

³³ Kalle Kuusinen kertoi Vaatturityönantajaliiton liittokokouksessa vuonna 1934 (KU 1934/38–39, 3–5; VA 1934/8, 132).

³⁴ VA 1944/5, 84–85.

³⁵ Esim. VA 1953/3, 67; 1953/9, 237; 1954/2, 53; 1955/3, 70.

³⁶ Tämä on ilman liiviä olevan puvun hinta, liivin hinta oli 1300 mk (Vaatturien Keskuspukimon hinnasto 19.9.1952). Vuoden 2006 rahaksi muutettuna puvun arvo oli n. 235–248 euroa, liivin arvo n. 36 euroa (Tilastokeskus 2007).

Vaatturin välityspalkkio oli 17 % puvun tekohinnasta. Lisäksi hän sai myyntivoiton asiakkaalle myymästään kankaasta.³⁷ Vaatturilla oli toiminnan alkuvuosina joko kangasnäytteet tai mieluummin pukuun tarvittavat määrämittaiset kangaspalat, kangaskupongit, joista asiakas valitsi kankaansa. Vaatturi lähetti sitten valitun kankaan tehtaan asiakkaan mittojen kanssa. Tehtaan johtaja suositteli, että asiakkaalle annettaisiin pieni kangasnäyte hänen valitsemastaan kankaasta, koska toisinaan asiakas ei enää tunnistanut valitsemaansa kangasta valmiista puvusta.³⁸

Mittatilauspukujen ja vaatturien suhteesta keskusteltiin paljon Vaatturiliiton liittokokouksessa kesällä 1953. Siinä päädyttiin vastustavien ja puolustavien esitelmien jälkeen suosittelemaan mittapukujen välittämistä tilaustyötä tukevana toimintana. Tätä päätöstä Kuu-sisen Uutisissa kiiteltiin yhtä tärkeäksi vaatturialalle kuin yli kymmenen vuoden takaista päätöstä liiton nimen ja sääntöjen muuttamisesta. Samassa vaatturikokouksessa haluttiin vakiinnuttaa nimi *mittapuku* mittatilauspuvun sijaan erotuksena vaatturin tekemästä, laadukkaammasta tilauspuvusta.³⁹ Tämän nimen myös Vaattureiden Keskuspukimo otti heti käyttöönsä: *Vaatturiparlamentti on puinut n.s. mittatilausasian ja yksimielisesti nuijinnut kiinni ponnet, jotka on julkaistu tässä lehdessä. Uusi nimi MITTAPUKU on hyvä, ja otamme sen heti käytäntöön.*⁴⁰

Vaattureiden Keskuspukimon toimitusjohtaja Pauli J. Wirosai kokousväen enemmistön puolelleen esitelmällään mittapuvun eduista. Wirosai jälleen puolusti vaattureiden vaatetehtailua sillä, että vuonna 1934 vaattureiden liittokokouksessa oli otettu myönteinen kanta valmiiden vaatteiden myyntiin vaatturiliikkeissä, jotta vaatekauppa saataisiin vaattureiden haltuun. Vaikka tuolloin lähinnä tarkoitettiin vaattureiden itse tekemien valmisvaatteiden myyntiä, tulkitsti Wirosai, että tuo päätös oli myönteinen lähtölaukaus myös vaattureiden perustamalle vaatetehtaalle. Wirosai mukaan asiakkaat ovat siirtyneet entistä enemmän valmispukujen käyttäjiksi edullisemmän hinnan takia. Mittapuku on tehdaspuvun ja tilauspuvun välimuoto ja sopiva niille, joille

³⁷ Vaatturien Keskuspukimon hinnasto 19.9.1952; Eino Lindroos, VA 1953/7–8, 182.

³⁸ Pauli J. Wirosai, VA 1953/7–8, 188.

³⁹ KU 1953/151; VA 1953/7–8; Matti Simonpoika, VA 1953/11, 304–305.

⁴⁰ KU 1953/151, 15; VA 1953/7–8, 207.

tilauspuku on liian kallis tai sen toimitusaika liian pitkä. Se on myös sopiva sellaisille, joille tehdaspuku ei sovi tai sen kangas ei miellytä. Mittapukuja tehdään Wiron mukaan jatkossa entistä enemmän riippumatta siitä, mitä vaatturit kokouksessaan siitä ajattelevat ja siihen suhtautumisesta päättävät. Hänen mukaansa vaatturit ovat luonnostaan mittapukujen myyjiä, eikä mittapuku kilpaile tilaustyön kanssa. Mittapuku lisää vaattureiden toiminta-alaa, liikevaihtoa sekä alentaa kustannuksia. Samalla se edesauttaa vaatekaupan siirtymisen vaattureiden haltuun. Mittapukujen teettäminen tehtaassa muodostaa vaatturille myös sesonkiajan työvoimareservin.⁴¹

Kokouksessa vastustavan puheenvuoron esitti vaatturimestari Eino Lindroos. Hänen mielestään tilausvaattureiden tulisi keskittyä tilauspukujen valmistukseen.⁴² Kuusisen Uutisten mukaan Lindroosin puheessa tulivat esiin yleisimmät vasta-argumentit: mittatilaus on nykyisessä muodossaan tehtaiden ja teollisuuden suoranainen hyökkäys vaatturiammattikuntaa ja koko käsityöläisammattikuntaa kohtaan. Se aiheuttaa työttömyyttä vaattureille. Nimi mittatilauspuku on Lindroosin mielestä harhaanjohtava ja sekoitetaan helposti vaatturin tekemään tilauspukuun. Tehtaiden mittapuvut eivät ole niin hyvää laatutyötä kuin vaattureiden tilauspuvut ja tällaisten mittapukujen korjaaminen asiakkaalle sopivaksi on hankalaa ja kallista, jolloin asiakkaat helposti pitävät korjaustyön tehnyttä vaatturia kiskurina.⁴³ Lahtelaisen vaatturi Herman Niemisenkään mielestä mittatilaus ei ole tilaustyön veroista, koska *kuositus ei tapahdu sillä huolella mitä sen pitäisi olla*. Monesti myös samaistetaan mittatilauspuku siihen liikkeeseen, josta se on hankittu, vaikka se onkin tehdasvalmisteinen.⁴⁴

Vaattureiden suopeutta mittapukuja kohtaan lisäsi niiden tuoma lisäansio. *Mikä estää vaatturia ottamasta mittatilauksia tehdasta varten, kunhan hän saa niistä hänelle kuuluvan liikevoiton. Muutamat tehtaajat ovat ymmärtäneet yhteistoiminnasta tulevan molempien edun ja avan-*

⁴¹ KU 1953/151, 6–7.

⁴² VA 1953/7–8, 181–183.

⁴³ KU 1953/151, 6–7. Vaatturi-lehdessä (VA 1953/7–8, 181–183) julkaistussa Lindroosin esitelmässä nämä asiat eivät tule selkeästi esille. Ehkä ko. esitelmästä julkaisiin Vaatturi-lehdessä tarkoitushakuisesti tai muusta syystä vain alkuosa (esitelmä oli vain 2,5 sivun mittainen). Tai sitten Kuusisen Uutisten uutisointi oli myöskin tarkoitushakuisesti todellista esitelmää kärkevämpää.

⁴⁴ VA 1953/7–8, 208–209.

*neet ovensa yhteistyölle ehkä molempien suureksi tyydytykseksi. Vaatturi-
piireissä ehkä yleisemminkin ajateltiin kouvolaalaisen Sulo Hokkasen
tavoin, että moraalisesti ajatellen kuuluu puvun hankkiminen ja esit-
ely ehdottomasti alansa ammattimiehille – toisin sanoen vaatturiliik-
keiden harjoittajille.⁴⁵ Vaatturikokoukseen osallistuneen Virtasen mie-
lestä mittapuku on uusi loistava muoto yleisön palvelemiseksi. Yleisö
vaatii nopeutta, mutta myös samalla hyvää työtä. Tehdasvalmisteisessa
mittapuvussa nämä molemmat yhtyvät. Puku valmistetaan vähintään
2 viikossa tehtaassa ja kuitenkin on pystytty huomioimaan asiakkaan
ruumiinrakenteessa esiintyvät erikoisuudet.⁴⁶ Vaatturit ymmärsivät, että
heidän on joustettava ajan muutoksessa. Nykyään asiakkaat määrää-
vät tarpeen ja jos vaatturit eivät kykene palvelemaan heitä, sen tekevät
tehtaat palkkaamalla alan etevimmät ammattimiehet itselleen.⁴⁷ Nor-
jan vaatturialan keskusjärjestön puheenjohtaja Helge Ormestad taas
totesi, että mittatilaus on saanut vahvan jalansijan Pohjoismaissa. Teh-
dastuotteet tulevat valtaamaan alaa, mutta meidän on muistettava, ettei
tehdastuote koskaan tule voittamaan käsityötä. – – Mittatilaus luo meille
vain mahdollisuuden paremmin palvella asiakkaitamme, myös vähäva-
raisempiakin.⁴⁸*

Mittapuvusta käydyin keskustelun päätteeksi Kuusisen Uutisten
päätoimittaja Matti Viherjuuri totesi tehdastyön valtaavan vaattu-
rialaa.⁴⁹ Myöhemmin hän totesi radiohaastattelussa, että normaali-
vartaloiset asiakkaat ovat siirtyneet mittapukujen käyttäjiksi ja että
tilausvaatturiliikkeet saavat asiakkaikseen vain epänormaalivartaloiset.
Tätä lausuntoa Vaatturi-lehdessä paheksuttiin kovasti huonon esimer-
kin antamisesta.⁵⁰ Viherjuuri ehdotti heti mittapukupäätöksen jälkeen
monenlaisia vaihtoehtoja vaattureiden mittapukumainontaan, kuten
esimerkkejä vaattureiden sanomalehti-ilmoituksiin ja henkilökohtai-
siin myyntikirjeisiin.⁵¹ Kuusinen Oy myös mainosti itse maan suurim-
missa päivälehdissä mittapukujen teettämisen puolesta. Vaikka monet

⁴⁵ VA 1953/7–8, 208–209. Tuolloin Sulo Hokkanen oli itse jo siirtynyt myymään val-
misvaatteitakin (Somppi 1986, 30).

⁴⁶ G. H. Nyman, KU 1953/151, 8.

⁴⁷ KU 1953/151, 7.

⁴⁸ KU 1953/151, 8.

⁴⁹ KU 1953/151, 9–11.

⁵⁰ Matti Simonpoika, VA 1953/11, 304.

⁵¹ KU 1953/151, 9–11.

Vaatturi Neulanen

Minulle tuli tässä yhtenä päivänä asiakas, joka halusi tehdä itselleen puvun, mutta valitti kovin, että se vaatturin tekemänä tulee niin kalliiksi.

Enhän voinut muuta kuin sanoa, että jos herra so-
della haluaa hyvän ja ensiluokkaisen puvun, niin sen
pystyy tekemään vain vaatturi, joka voi käyttää asuk-
kaansa pienimmänkin vihjeen ja se tietenkin maksaa
hieman enemmän.

Sitten tämä herra sanoi lukeneensa mittapuvusta.
Silloin sanoin voivani tehdä tällaisen puvun ilman koe-
tusta yhtä halvalla kuin se tehtaassakin tehdään ja var-
muusti saman veroisenkin.

Puku valmistuikin alkanaan ja onnistui tietenkin hy-
vin, olihan minä sen tehnyt. Asiakas hymyili onnel-
lisenä. Kangas oli tietenkin ostettu Kuusiselta

Huhu kiiri tästä halvasta ja hyvästä "mittapuvusta".
Puhellimet rupesivat pärräämään ja minä raavin toisen-
kin kerran päätäni. Töitä oli niin paljon, etten ehtinyt
niitä tehdä. Ja sitten otettiin tehdaskin avuksi. Olen
kuullut mullekin käyneen samoin...

Ja kyllä minä vain sen sanon Suomen vaatturimesta-
reille, että se tehdastyöajatus alussa näytti niin vaaste-
mieliseksi, mutta vasta nyt olen huomannut, kuinka
kavauskuntoinen ajatus se oli. Kun tehdas tekee puvut,
niin minulle jää aikaa keskittyä tilauspukujen valmis-
tamiseen ja asiakaspilirini senkun vain kasvaa.

KUUSISEN UUTISET N:o 4 (152) 1953. Päätoimittaja Matti Viherjuuri. Toimitus: R. Riisalo, Aleksanterinkatu 46.
Tilauhinta 40:— vsk.

Kuva 4. Vaatturi Neulanen sarjakuva mittapuku-kokouksen jälkeen
(KU 1953/152, 16).

vaatturit vielä mittapukuja vastustivatkin, Kuusisen Uutisten laskelmien mukaan lähes joka kolmas vaatturi välitti mittapukuja.⁵² Mittapukuja vielä tehtiinkin vaatturiliikkeissä: vuoden 1959 liittokokouksessa mittapukujen sovittaminen puhutti vaattureita, ja päätettiin, että liiton jäsenellä on oikeus sovittaa valmistamiaan mittapukuja yhden kerran asiakkaan ylle. Mittapukujen valmistaminen sovittaen ei kuitenkaan ollut voimassa olevan työ- ja palkkasopimuksen puitteissa mahdollista, joten seuraava työntekijöiden palkkasopimus haluttiin sellaiseksi, että mittapukuja tehdään sovitukselta huolimatta alennetuilla tarifeilla.⁵³ Mittatilauspukujen tekoon innosti myös Vaatturi-lehteen kirjoittanut Väinö Hannukainen, koska nämä asiakkaat voi hänen mukaansa myöhemmin käännötyä tilauspukuasiakkaisiksi:

jos kerran tehdas pystyy valmistamaan mittapuvun, pitäisi kai vuosikausia oppia saaneen vaatturin pystyä saman ja vielä parempaan. – – Konekanta ei mittapukusysteemi vaadi lisää juuri muuta kuin sik-sak- ja pikeerauskoneen. – – tai sitten ne, jotka eivät koneita voi hankkia, tulisivat toisten palvelukseen. – – nuorista asiakkaistamme ja tehtailta näin ”vetämistämme” asiakkaista kehittyä taloudellisten edellytysten ja aseman pohjalta tilauspukuasiakkaita, meidän tilauspukuasiakkaitamme.”⁵⁴

Asusteiden, vaatteiden ja mittapukujen myynnin myötä 1950-luvun vaatturista tuli entistä enemmän kauppiaa, jolloin liikemiestaitojen tärkeys korostui entisestään. *Kehityshän on vienyt vaatturin tavallaan kauppamaailmaan mukaan asusteissa, mittatilauksissa ym., jonka takia vaatturin on ammattinsa lisäksi tunnettava myöskin kauppiaan ”niksit”.*⁵⁵ Vuoden 1953 Pohjoismaisilla vaatturipäivillä esitelmöinyt Norjan vaatturialan keskusjärjestön puheenjohtaja Helge Ormestad valoi vielä uskoa menestymiseen:

---

⁵² KU 1953/152, 5.

⁵³ VA 1959/7–8, 166.

⁵⁴ VA 1960/3, 72.

⁵⁵ Väinö Halme, VA 1953/7–8, 208.

Vaikka nykyinen tilanne vaikuttaisikin ammattimme kehittymisen ja jatkuvan olemassaolon kannalta arveluttavalta, haluan tässä lopuksi lausua, että käsitykseni mukaan hyvä vaatturityö ei koskaan voi kuolla. Meidän on avoimin silmin seurattava alan kehitystä, kokeiltava uusia työtapoja ja työkaluja, jotta olemme kilpailukykyiset alentamatta työmme laatua. Sillä se on edellytyksenä koko olemassaolollemme. – Olen lukemattomissa yhteyksissä korostanut, että nykyisin on mahdotonta rikastua paljaalla vaatturityöllä. – Mutta mahdollisuudet ovat aina olemassa. Ammatillinen taitavuus yhdistettynä hyvään liiketoimintaan ovat joka tapauksessa perustavaa laatua oleva lähtökohhta.⁵⁶

Tehdastekoisten pukujen käyttö kuitenkin yhä lisääntyi 1960-luvulla. Niille, joille valmispuvut eivät syystä tai toisesta sopineet, suositeltiin mittapukua. Mittapukujen tilaaminen Kuusisen omalta mittapukuosastolta oli Aika ja Me -lehden mukaan vaivatonta: kankaan asiakas sai valita Kuusisen laajasta valikoimasta, myös mallin hän sai valita täysin mielensä mukaan. Mittojen ottamisen lisäksi asiakas valokuvattiin *polaroid-pikakameralla ruutuasteikkaa vasten, jolloin saatiin varmuus siitä, että esimerkiksi hartioiden linja, selän kaari jne. tulevat tarkasti merkityiksi muistiin.*⁵⁷ Näin aikaavievät sovitukset, joihin useimmat miehet suhtautuvat hieman vastenmielisesti, voidaan jättää pois. Vaatturimestari leikkasi puvun yksilöllisesti, se valmistettiin teollisesti, ja vasta kun asiakas saapui hakemaan valmista pukuaan, siihen tehtiin mahdollisesti tarvittavat muutokset.⁵⁸

Mittapuku on moderni, taloudellinen ratkaisu miehen pukupulmiin. Lukuisat asiakkaat teettävät kerran mittapukua kokeiltuaan kaikki pukunsa ja päällysvaatteensa juuri tällaisena yksilöllisenä mittatilaustyönä. Kuusinen Oy:n mittapukuosasto valmistaa yhtä hyvin arkipukuja kuin juhlapukuja, samoin myös päällystakkeja ja turkkeja. Mittapukua tilatessaan asiakas saa pukuunsa tai takkiinsa juuri sellaiset yksityiskohdat kuin haluaa. Useinhan mallia ei löydy valmiina, vaan paria kolmea mallia yhdistelemällä päästään persoonalliseen tulokseen.⁵⁹

⁵⁶ VA 1953/9, 219–223.

⁵⁷ Aika ja Me 1963/1, 10–11.

⁵⁸ Aika ja Me 1965/1, 30.

⁵⁹ Aika ja Me 1963/1, 10–11.

Vuodesta 1966 lähtien Kuusisen kautta pystyi tilaamaan mittapuvun suoraan *miesten muodin keskuksesta Lontoon Savile Rowlta*. Kuusinen Oy teki yhteistyötä *Lew Rose of Savile Row* -yhtiön kanssa. Kun kangas oli valittu ja mitat Suomessa otettu, tapahtui puvun valmistus Lontoossa. Kuusisen mukaan puku valmistui kolmessa viikossa, ja se lähetettiin Suomeen lentoteitse.⁶⁰

8.4 Liiton toiminnan ja alan koulutuksen sopeuttaminen

Tilausvaattureiden toimintamahdollisuudet kapenivat 1950–1960-luvuilla myös Suomen valtion taloudellisten ja poliittisten vaikeuksien takia. Markan arvo heikentyi 1950-luvun kuluessa vuosia jatkuneen inflaation seurauksena. Vuoden 1956 yleislakko, vuonna 1954 poistuneen liikevaihtoveron palaaminen vuonna 1964 sekä devalvaatiot vuonna 1957 ja 1967 vaikuttivat taloustilanteeseen ja vaaturialaan. Suomen hallituksen tehtyä yllättäen devalvaatiopäätöksen 11.10.1967 ulkomailta tuotujen tekstiilien hinnat nousivat nopeasti, ja siten myös tilauspukujen hintoja oli jälleen nostettava.⁶¹ Tämän devalvaation myötä monien käsi- ja pienteollisten yrittäjien kannattavuusvaikeudet lisääntyivät.⁶² Pukuteollisuuden voittokulku myönnettiin vihdoin Vaatturi-lehdessäkin. *Vuosikymmeniä sitten vaatturit suhtautuivat tehdasteollisuuden valmistamiin pukimiin alentuvalle hymyllä, tämä aika on kuitenkin jo aikoja mennyt ohi. Valmisvaateteollisuus on jatkuvasti parantanut tuotteittensa laatua kaikilla suurten pääomien luomilla keinoilla.*⁶³

Vaatturiammattikunnan keski-ikä oli 1950-luvun lopulla korkea, ja kun tilausvaatturit jäivät eläkkeelle tai kuolivat, uusia yrittäjiä ei enää tullut tilalle. Vaatturiliiton jäsenet vähenivät, ja siksi vuoden 1959 liittokokouksessa päätettiin vilkastuttaa jäsenyhdistysten toimintaa sekä

⁶⁰ Aika ja Me 1966/4, 5, 18.

⁶¹ H26; KU 1957/169, 3; A. T. Eronen, VA 1957/7–8, 167–168; 1957/12, 281; Vaatturiliiton asiamies Vilho A. Koironen, VA 1958/11, 233; VA 1967/6, 156–157; Paa-vola 1995, 159–175.

⁶² Pienteollisuuden keskusliiton toimitusjohtajan näkemys, VA 1968/4, 95–96.

⁶³ Nimimerkki ”Tampereen vaatturit”, VA 1962/3, 34.

jälleen houkutella ompelualan liikkeitä ja yrittäjiä Vaatturiliiton jäseniksi. Tämä jäi kuitenkin tuolloin toteutumatta. Kokouksessa päätettiin myös, että liiton mainostoimikunnan tuli seurata maailman muotia ja tiedottaa siitä vaattureille.⁶⁴ Em. toimista huolimatta liiton jäsenmäärä väheni entisestään 1960-luvun loppua kohti. Vaatturi-lehteäkin ryhdyttiin julkaisemaan harvemmin, vain 6 numeroa vuodessa vuodesta 1964 lähtien, kun aikaisemmin sitä julkaistiin ensin 12, sitten 8 numeroa vuodessa.

Koska Vaatturi-lehdellä oli toimituksellisia ja taloudellisia ongelmia, oli Kuopion vuoden 1965 liittokokouksen yhtenä aiheena Vaatturi-lehden sisällön parantaminen ja ilmoitusten saaminen lehteen. Ammattitekniikasta kirjoittavia avustajia ei enää lehdellä ollut, eikä jäsenyhdistysten kokouksista ja toiminnasta enää aktiivisesti lähetetty selostuksia sääntöjen mukaisesti. Jäsenyhdistyksiä kehoitettiin myös yhdistysten säännölliseen kokoontumiseen, jäsenmaksujen maksamiseen sekä yhdistysten johtoon valittujen jäsenten tukemiseen ja auttamiseen. Monet yhdistykset eivät siis enää toimineet aktiivisesti eivätkä lähettäneet jäsenmaksujaan liitolle.⁶⁵

Myös Vaatturikouluun pyrkineiden määrä laski 1950-luvun aikana, eikä maan yhdeksästä vaattureita kouluttavasta vaatturiammattikoulusta valmistunut kuin muutamia kymmeniä vaattureita vuosittain. Oppilaita yhteensä näissä 3,5 vuotta kestävässä koulussa oli noin 180 (eli n. 20 oppilasta/koulu). Näistäkin valmistuneista vaattureista suuri osa meni teollisuuden palvelukseen. Vaatturioppilaista suuri osa oli poikia, vaikka alan todettiin olevan naisistumassa.⁶⁶ Vaattureiden vähyyden takia Vaatturiliitossa kannettiin huolta muutaman vuoden kuluttua koittavasta tilausvaattureiden puutteesta. Tällöin vielä uskottiin ihmisten jatkossa haluavan yhä enemmän yksilöllisiä pukimia.⁶⁷ Vaatturiliitto jopa suunnitteli Vaatturiopiston perustamista vuonna 1953 ja vaattureiden jatkokoulutusta vielä vuonna 1961.⁶⁸

Monien vaattureiden siirtyessä vähitellen osaksi vaatetusteollisuutta vaatturikoulutustakin alettiin kehittää vastaamaan raskaan vaatetus-

⁶⁴ VA 1959/7–8, 166; Paavola 1995, 167, 196.

⁶⁵ VA 1963/10–11, 143; 1966/1, 4; 1966/6, 136.

⁶⁶ VA 1957/1, 3–6.

⁶⁷ VA 1957/1, 3–6; 1957/7–8, 168.

⁶⁸ Paavola 1995, 157, 172.

teollisuuden tarpeita. Suunnitelmia Helsingin kaupungin ammattikoulun erityisestä teollisuuslinjasta tehtiin jo vuonna 1957. Tämän linjan oli tarkoitus valmistaa työntekijöitä nimenomaan teollisuuden tarpeeseen, mutta lyhyemmällä koulutusajalla.⁶⁹ Turun vaatturiammattikoulussa tehtiin vuonna 1960 tilaustöiden lisäksi sarjatyötä, jotta oppilaat perehtyisivät ammattialan tähänkin puoleen. Koulu oli saanut turkulaiselta alan teollisuuslaitokselta lainaksi nykyaikaisia koneita, välineitä ja muuta kalustoa, joten sen opetusmahdollisuudet olivat *tuntuvasti tehostuneet*.⁷⁰ Vuonna 1969 alan 13:sta ammattikoulussa annettiin 1–3-vuotisilla linjoilla erilaista opetusta: 3-vuotisilla linjoilla opiskeltiin tilaustyötä päämääränä itsenäinen yrittäminen, 2-vuotisilla linjoilla opiskeltiin puoliraskaan ja raskaan vaattetusteollisuuden työntekijöiksi ja 1-vuotisilla linjoilla tarkoituksena oli vaihdetyöntekijöiden kouluttaminen.⁷¹ Tampereen kouluun perustettiin vuonna 1969 vaattetusteollisuus-jatkolinja, johon sai pyrkiä 3-vuotisen vaatturikoulun käynyt. Linjalta valmistuvien teknikoiden oli tarkoitus työskennellä vaattetusteollisuuden palveluksessa työnjohtotehtävissä. Suunnitteilla tuolloin oli myös vastaava jatkolinja tilausvaattureille.⁷²

---

⁶⁹ VA 1957/1, 5–6.

⁷⁰ VA 1960/1, 8–9.

⁷¹ Ammattikasvatushallituksen ylitarkastaja Maija-Sisko Paananen kertoi vuoden 1969 Valtakunnallisilla Vaatturipäivillä alan koulutuksesta 13 ammattikoulussa (VA 1969/2, 28).

⁷² Lauri Rinnekangas, VA 1969/2, 38.

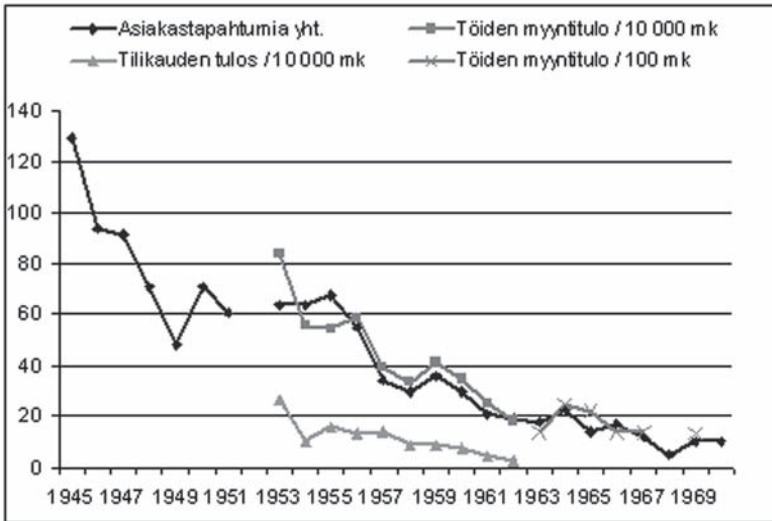
9 EINARI TIAISEN SODANJÄLKEINEN VAATETUOTANTO

9.1 Tilausten ja myyntitulojen väheneminen

Einari Tiaisen vaatetuotannossa näkyy selkeästi edellisissä luvuissa kuvatut vaatturityön muutokset. Teollisuuden ja kaupan kehittymisen ja myös liikenneyhteyksien paraneminen saivat aikaan, että asiakkaita siirtyi valmisvaatteiden käyttäjiksi myös Saarella. Tilaus- ja mittakirjojen mukaan Einari Tiaisen yksityisille asiakkaille tehdyt tilaukset vähenivät asteittain vuosien kuluessa. Heti sodan jälkeinen vuosi 1945 oli työntäyteinen, mutta jo heti seuraavana vuonna asiakkaita oli neljänneksen vähemmän. 1950-luvun loppupuoli oli jo erittäin hiljainen, kolmena 1950-luvun viimeisenä vuotena perheen ulkopuolisia asiakkaita oli vain reilut 30 vuosittain. Tuolloin asiakkaat teettivät tilausvaatteensa alkuvuodesta; yli puolet vaatteista tilattiin ennen kesäkuuta. Informanttien mukaan maaseudulla ihmiset teettivät pääasiassa vaatteitaan talvella, kun heillä oli aikaa käydä niitä sovittamassa. 1960-luvulle tultaessa asiakkaat vähenivät entisestään, lopulta asiakkaita oli enää vain muutama. Asiakkaiden myötä myös myyntitulot sekä liike-toiminnan voitto pienenevät pienentymistään. Informantitkin muistavat sodan jälkeisen ajan olleen tuottoisaa Einari Tiaisen vaatturitoiminnassa, mutta 1950-luvun puolesta välistä lähtien toiminnan kannattavuus heikkeni asiakkaiden vähetessä.¹

---

¹ H1; H2; H6; H9.

Kuvio 5. Asiakastapahtumien määrä vuosina 1945–1970², töiden vuosittainen myyntitulo markkoissa vuosina 1953–1969 sekä tilikauden tulos vuosina 1953–1962.³

Em. asiakastapahtumat ovat siis perheen ulkopuolisten yksityisasiakkaiden tilauksia, jotka tehtiin mittojen perusteella. Tilauskirjaan on vuosien 1958–1965 osalta merkitty luettelona myös mitattomat tulot, lähisukulaisille tehdyt ja ilman mitanottoa suoritettut työt, esimerkiksi korjaukset, pukuhuollot sekä materiaalien myynti. Nämä eivät näy asiakastapahtumissa, mutta ovat olleet mukana tuloja laskettaessa. Yksityisten asiakkaiden lisäksi Einari Tiainen teki tilauksesta myyntiin eli alihankintana miesten sisäturkkeja useita vuosia sodan jälkeen (ks. tarkemmin luku 9.3). Näitäkään tilauksia ei ole tilauskirjaan merkitty,

² Vuosi 1970 on mukana, koska vielä tuosta vuodesta ko. tiedot ovat saatavilla.

³ Dokumenttien puuttumisen vuoksi kaaviosta puuttuvat myyntitulot (eli liikevaihto) ja tilikauden tulokset (ennen veroja) ennen vuotta 1953, vuoden 1952 asiakastapahtumatiedot, tilikauden tulos vuoden 1962 jälkeen sekä vuoden 1968 ja 1970 myyntitulot. Töiden myyntitulo vuosina 1953–62 on saatu taseista. Vuosien 1963–68 sekä vuoden 1969 myyntitulot on laskettu tilauskirjan merkinnöistä. Vuonna 1963 tapahtunut rahan uudistus pienensi markan sadasosaan, joten myyntitulot vuodesta 1963 lähtien on kuviossa esitetty erikseen.

joten edellä kuvattu tilausten ja työn määrä ei täysin kuvaa kokonaisuuden määrää. Ainakin vuonna 1953 on kassakirjan mukaan tehty turkkeja alihankintana. Tämä voi selittää vuoden 1953 myyntitulojen suuruuden verrattuna asiakastapahtumien määrään. Einari Tiainen saattoi tehdä enemmän alihankintaa myös vuonna 1949, jolloin on edellis- ja seuraavaa vuotta huomattavasti vähemmän tilauskirjan asiakastapahtumia.

Einari Tiainen ei maksanut myyntituloistaan liikevaihtoveroa ainaakaan vuosina 1953–1954. Vuoden 1954 lopulla vaattureiden kovasti vastustama liikevaihtovero poistui vaattureilta. Aiemman, sota- ja pulavuosien 1941–1950 välisenä aikana voimassa olleen liikevaihtoverolain mukaan perheen ulkopuolisia apulaisia pitävän vaatturin täytyi maksaa 5 % liikevaihtoveroa valmistamiensa tavaroiden myynnistä sekä suorittamistaan korjaustöistä. Vuoden 1951 liikevaihtoverolaki vapautti verovelvollisuudesta ne käsityöläiset, jotka käyttivät työapulaisenaan enintään yhtä oppisopimuslaisia tarkoitettua oppilasta, jonka oppisopimus oli rekisteröity paikallisessa ammattioppilaslautakunnassa.⁴

Myyntituloja ja tilikauden tuloksia tarkasteltaessa on huomioitava inflaation vaikutus eli yleisen hintatason nopea nousu Suomessa. Vuodesta 1953 vuoteen 1969 hinnat nousivat yli kaksinkertaisiksi ja palikat yli kolminkertaisiksi.⁵ Hintojen noustessa Einari Tiaisen reaalityulojen väheneminen oli siten erittäin merkittävää. Tase- ja inventaarikirja vuosilta 1953–1962 osoittaa tehtyjen töiden myyntitulon vaihtelun sekä tuloksen pienuuden. Myyntituloon on tilausvaatteissa laskettu sekä kangastukusta tilatun kankaan tai turkiksen hinta, lisätarvikkeet että työpalkka, joita ei useinkaan ole eritelty tilaus- ja mittakirjoihin.

---

⁴ Vuoden 1941 liikevaihtoveron tarkoitus oli lieventää valtion sodasta johtuvaa rahanpulaa. Verosta oli vapautettu ne käsityöläiset, jotka toimivat ilman kauppuotia, käyttivät apulaisinaan vain puolisoaan ja 21 vuotta nuorempia lapsiaan. Vuoden 1951 lain noudattamisesta on epäselvyyttä, sillä vuonna 1953 Einari Tiaisella oli apulainen, mutta hän ei dokumenttien mukaan maksanut liikevaihtoveroa (Saarella tuskin oli ammattioppilaslautakuntaa, jossa oppisopimus olisi rekisteröity). Lain mukaan oppisopimus voitiin tehdä vain niillä paikkakunnilla, joilla on ko. lautakunta. Muilla paikkakunnilla oppilaita pitävien oli maksettava lvv:tä. Liikevaihtoverosta ks. esim. VA 1940/9, 91–92; 1941/2, 19–23; 1942/1, 11; 1950/11, 246; 1950/12, 287; 1954/10, 241; KU 1942/94–95, 5; 1954/157, 2. Ammattioppilaita ks. esim. VA 1951/1, 13.

⁵ Suomen Tilastollinen vuosikirja 2004: Hintaindeksit 1945–2003, Palkansaajien ansiotasoindeksi 1948–2003.

Kankaan tai turkiksen sekä lisätarvikkeiden osuus vaateen kokonaishinnasta oli kuitenkin suuri. Vajavaistenkin tietojen perusteella voi laskea materiaalien osuuden vaihdelleen vajaasta puolesta kahteen kolmannekseen vaateen kokonaishinnasta riippuen tehdystä vaatteesta ja materiaalista. Etenkin turkkien materiaalit olivat kalliit.

Tilautstöiden vähetessä Einari Tiainen kerran mainosti lehdessä toimintaansa, samaan aikaan kun paikkakunnalla oli suuret maatalousnäyttelyt.⁶ Tuolloin ko. lehdessä oli paljon alueen asiaa, esimerkiksi maatalojen ja ihmisten esittelyjä. Einarilla oli mainos myös ko. maatalousnäyttelyn näyttelyoppaassa. Mainostamiseen ehkä vaikutti Einari Tiaisen mukanaolo Vaaturiliiton Itä-Savon jäsenyhdistyksen toiminnassa, johtokunnan jäsenenäkin vuonna 1954.⁷ Mainonta oli ollut yhtenä pääaiheena ko. jäsenyhdistyksen piirikokouksessa joulukuussa 1952. Tuolloin toivottiin, että yhdistyksen jäsenet mainostaisivat toimintaansa sanomalehti-ilmoituksin, elokuvamainoksien sekä näyteikkunan mainosjulistein aiheutuneista lisäkuluista huolimatta. *Mitä rohkemmmin toimitaan, sitä paremmat ovat tulokset.*⁸ Einarin mainokset eivät kuitenkaan tuoneet runsaasti uusia asiakkaita tai tilauksia. Tilauskirjassa esiintyi tosin joitain uusia nimiä, ja myynti oli ilmoituksen jälkeen loppuvuonna 1954 suurempi alkuvuoteen verrattuna. Myynnin keskiarvo syys-joulukuussa oli 47 300 mk, kun taas alkuvuoden keskiarvo tammikuusta toukokuuhun oli 39 347 mk. Koska työ oli kausittaista, loppuvuoden lisäystä ei voi kuitenkaan tulkita pelkäämään mainoksista johtuvaksi.

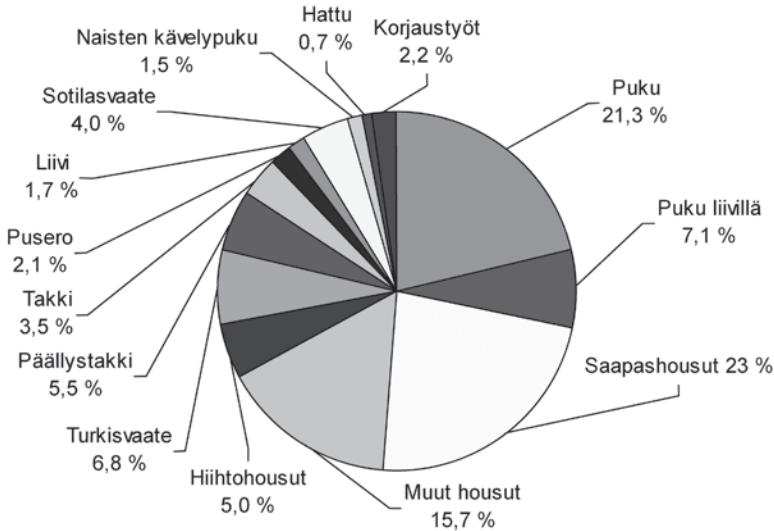
9.2 Valmistetut vaatteet – pukuja ja saapashousuja

Mittakirjat kertovat myös minkälaisia vaatteita maalaisvaatturi teki sodanjälkeisenä aikana. Tilaus- ja mittakirjojen mukaan Einari Tiainen valmisti tuolloin pääasiassa miesten pukuja sekä saapashousuja. Liivilliset tai liivittömät puvut sekä pussimaiset saapashousut muodostivat yhdessä yli puolet yksittäisille tilaajille tehdyistä vaatteista. Yhdessä erilaiset housutilaukset muodostivat lähes puolet tilauksista (44 %) ja pukujen kanssa melkein 3/4 (72 %). Oheisesta kuviosta

⁶ Itä-Savo 4.9.1954.

⁷ Vuonna 1954 ko. yhdistyksessä oli 24 jäsentä (VA 1954/3, 68).

⁸ VA 1953/1, 20.

Kuvio 6. Vuosien 1945–1970 aikana Einari Tiaisen yksityisasiakkaille valmistamien vaatteiden jakautuminen vaateryhmittäin.

(kuvio 6) näkyy eri vaateryhmien osuudet yksityisille asiakkaille tehtyjen vaatteiden kokonaistuotannosta. Kuvion päällystakki-luokkaan on laskettu kaikki *pompat*, *ulsterit* ja *berberit*. Takki-luokassa on kaikki mittakirjaan pelkäksi takiksi merkityt tai esim. *urheilumalliset* takit. *Puseroksi* mittakirjaan kirjatut ovat todennäköisesti ulkokäyttöön tarkoitettuja, vyötärömallisia ulkoilu- ja työpuseroita.⁹ Luokkaan muut housut on merkitty kaikki työ-, golf- ja suorat housut. Naisten tilauksista turkit, päällystakit ja hiihtohousut on laskettu yhteen miesten tilausten kanssa, koska niiden määrät olivat niin vähäisiä. Naisten kävelypuvut on luokiteltu erikseen, niitä Einari Tiainen teki vain muutamia ennen 1950-luvun puoliväliä. Kokonaisuudessaan tilaukset on taulukoitu liitteeseen 5.

⁹ Ko. puseroista ks. esim. KU 1957/168, 9.

Miesten pukujen paljous selittyy niiden nykyistä yleisemmällä käytöllä. Haastateltujen mukaan 1940–1960-luvuilla ja vielä 1970-luvulakin puku kuului mm. opettajien, konttoreiden ja virastojen työntekijöiden jokapäiväiseen työasuun. Juhlissa, kuten häissä ja hautajaisissa, tumma puku oli tärkeä. Monet nuorukaiset saivat ensimmäisen pukunsa rippikoulun käytyään. Sodan jälkeen naimisiin menneillä maaseudun miehillä ei kuitenkaan aina ollut omaa pukua, saati uutta pukua päällään, vaan tumma puku saatettiin lainata ko. tilaisuutta varten.¹⁰ Erään informantin mukaan 1940–1950-luvulla seudun miehillä oli yleensä vain yksi puku. Pukujen väri oli yleensä musta tai ruskea. Musta oli hyvä väri, koska se oli käyttökelpoinen myös hautajaisiin. Tummanvihreä puku oli muotia hieman myöhemmin. Tavallisempaa pukeutumista tuohon aikaan saarelaismiehillä oli mustat housut ja ruskeat urheilumalliset takit, joita Einari Tiainen teki 1940–1950-luvuilla.¹¹ Urheilumallisissa takeissa oli päälle ommellut taskut, väljyyttä antavat laskokset selässä vaakatasoisen leikkaussauaman yläpuolella sekä irrallinen tai kiinteä selkä*tamppi* tai vyö.¹² Myöhemmin tulivat Saarella muotiin sininen takki ja harmaat housut, yhdistelmäpuku, jota pidettiin kumitossujen kanssa.¹³

Saapashousut eli pussihousut olivat yleisimmät vaatturilla erikseen teetetyt housut. Ne olivat tuolloin yleiset miesten housut, niin siviilikäytössä, armeijassa kuin muissakin miesten työasuissa. Vuonna 1952 vahvistetussa linja-autonkuljettajan pukumallissa housut saivat olla joko saapashousut tai suorat housut. Myös rautatieläisten virkapukuun pussihousut kuuluivat saappaiden kanssa käytettäviksi 1950-luvulla. Kenkien kanssa pidettiin suoraa housuja.¹⁴ Maaseudun linja-autonkuljettajien työhousuina saapashousut toimivat vielä 1960-luvullakin: kuljettajan mukaan talvella *diagonaalik*ankaiset housut olivat pitkien nahksaappaiden kanssa lämpimät ja käytännölliset.¹⁵

¹⁰ H23.

¹¹ H5; tilaus- ja mittakirjat.

¹² Ks. esim. KU 1934, 5–6; Aika ja Mies 1937/3, 22–23; Kauppatavarat 1954, 167.

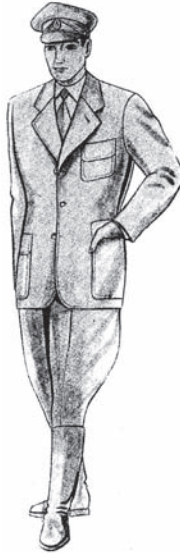
¹³ H5.

¹⁴ VA 1952/9, 208; KU 1951/141, 5–6.

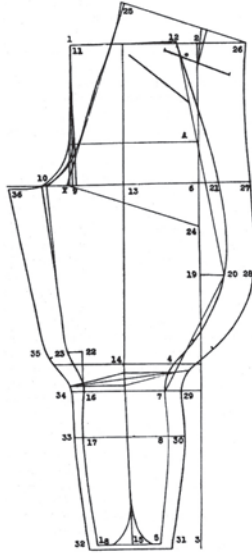
¹⁵ Kurki 2005.

Kuva 5.
Saapashousut¹⁶

Kuva 6.
Linja-auton kuljettajan
puku, saapashousut-
vaihtoehto¹⁷

Kuva 7.
Saapashousujen
leikkuuohje¹⁸

Einari Tiainen teki 1950-luvun alkuun saakka jonkin verran myös *kolffareita*, eli *golf-housuja*. Näiden puolisääreen ulottuvien housujen lahkeiden suissa oli väljyyden pussittava kaitale.¹⁹ Hiihtohousuja, slalomhousuiksikin kutsuttuja, tehtiin saarelaisille mies- ja naisasiakkaille 1940–1950-luvuilla. Vaatturi teki myös naisten housut, joiden käyttö yleisty Suomessa ulkoiluvaatteiden, erityisesti hiihtopukujen myötä 1930-luvulta lähtien sekä sota-aikana käytännöllisyyden ja lämpimyyden vuoksi.²⁰ Saaren seudulla etenkin nuoremmat tytöt alkoivat käyttää pitkiä housuja talvella 1940-luvun puolesta välistä lähtien. Einari Tiainen suhtautui itse positiivisesti naisten hou-

¹⁶ VA 1955/9, 258.

¹⁷ VA 1952/9, 208.

¹⁸ KU 1940/86, 14, saapashousujen kaavat myös esim. VA 1955/9, 257–258; 1955/12, 355–356.

¹⁹ Esim. KU 1933/29, 7.

²⁰ Aikasalo 2000, 213–215; Turunen 2006.

sujuen käyttöön. Hän teki housuja myös tyttärilleen, ja myöhemmin nämä ompelivat niitä itse. Housujen käyttäminen oli tytöistä mukavaa. Aiemmin käytetyt hame ja sukat sukkanauhoinen eivät olleet talvipakkasilla kovin lämpimät.²¹ Pitkät housut yleistyivät kuitenkin hitaasti seudun naisten arkipukeutumisessa. Esimerkiksi Saaren kunnanviraston miespuolinen kunnansihteeri paheksui 1950-luvun alussa, että naistyöntekijät käyttivät talvipakkasilla Einari Tiaisella teettämiään pitkiä housuja. Virkanaisella kuului olla hame päällään.²² Naisten housujen käyttö saatettiin kokea aluksi hyvinkin paheelliseksi.

Mie en oikeestaan tiedä, että kukaan olis, eikä siihen aikaan kun miekin olin kotona, niin naiset ei paljon housuja käyttäneet. Kun mie menin ensi kertaa kotiin Einari-setän tekemät housut jalassa, niin miun äiti alko itkee. Et se oli synty siihen aikaan, et naisilla oli pitkät housut. (M: ja tää oli minä vuonna?) Vuonna 50. Äiti alkoi itkee, että seuraavan kerran kun [haastateltavan nimi] tulee kotiin, niin sillä on korttipakka toisessa taskussa ja tupakka-aski toisessa taskussa. —

Sit oli äitillä itelläänkin myöhemmin, mun yks tuttava oli antanut liian pieneksi jääneet housut, mie annoin ne sit äitille, niin äiti sanoi ”miten ne on hyvät”. —

M: Einarin mielestä se ei sitten ollut ollenkaan huono idea, et tytöt rupee käyttämään housuja, jos se kerta suostu tekemään niitä?

- Ei, ei. Ritalanmäellä kun oltiin siellä kansanopistossa 47–48, — — [Einarin tytär] ja yks [henkilön nimi] olivat ainoita, joilla oli hiihtohousut. Kaikki toiset, miulla on valokuvakin siitä, hiihdetään hame päällä.²³

Housujen käyttö ei juuri yleistynyt vanhempien naisten vaatteena; vuonna 1927 syntynyt informantti kertoi ryhtyneensä käyttämään housuja hameen sijasta vasta vuonna 2004.²⁴ Myös Aikasalo toteaa, että maaseudun emännillä perinteiseen pukeutumistapaan sitoutuminen, eli hameiden käyttö, saattoi sota-aikanakin olla tärkeämpää kuin pukeutumisen käytännöllisyys.²⁵

²¹ H2.

²² H6.

²³ H27.

²⁴ H23.

²⁵ Aikasalo 2000, 214.

Eräs pieni osa-alue Einari Tiaisen vaatturitoiminnassa oli sotilaspukujen tekeminen. Rajavartiostossa ja armeijassa töissä olleet saivat tuolloin valtiolta pukurahan vaatetuksen hankintaan. Pukurahalla voi joko ostaa valmiin puvun Valtion pukutehtaalta tai muilta valmistajilta tai sitten teettää sen vaatturilla omien mittojen mukaan. Einari Tiainen teki sotilaspukuja mallinumeroltaan m/36 ja m/58 sekä sotilashousuja.²⁶ Sotilashousuihin laitettiin tarvittaessa aseman ja aselajin mukaiset, oikean väriset reväärit eli reunusnauhat.²⁷ Suuri osa tilausvaatturiliikkeistä teki, vaatetusteollisuuden ja varastovaateliikkeiden ohella, käsityömäisesti vaatteita armeijan tarpeisiin. Sotilaskauppaan julkaistiin leikkuuohjeita Kuusisen Uutisissa ja Vaatturi-lehdessä asepuvujen malliuudistuksien yhteydessä sekä sota-aikaan, kun *vormuvaatturina toimii moni, joka tätä alaa ei ole aikaisemmin yrittellytkään*.²⁸ Sota-aikana julkaistujen Suomen armeijan asetakin m/36 ja upseerin asetakkien m/39 ja m/41 kaavojen lisäksi Vaatturi-lehti julkaisi myös suojeluskunnan kenttäpuseron m/27 kaavoitusohjeen lehdessään.²⁹

Frakkeja, shaketteja tai smokkeja Einari Tiainen ei valmistanut, ilmeisesti maaseutuvaatturin asiakkaat eivät tällaisia juhlatuotteita tarvinnut. Maaseudulla ja kaupungissa asuvien miesten pukeutuminen on ainakin vielä 1930-luvulla eronnut kovin toisistaan. Miehen Muoti-lehden Montako pukua maalainen tarvitsee? -artikkelin mukaan kaupungissa käytettävät juhlapuvut, (frakki, smoking, lounaspuku ja sitä vastaava shaketti) eivät tule kysymykseen yksinkertaisten, maalla asuvien miesten kohdalla, joilla ei ole varaa käyttää enempää kuin kahta vuorottelevaa pukua. Heidän juhlapukunaan toimii musta puku, jota *suomalaiset talonpojat ovat jo kauan käyttäneet. Meidän mielestämme ei vähävaraisten tulisi lainkaan havitella mitään kaupunkilaisvaateparsia. Heillä on niin hyvä juhlapuku itsellään*.³⁰ Miesten paitojen valmistaminen ei kuulunut Einari Tiaisen, kuten ei muidenkaan vaattureiden työnkuvaan. Omat paitansa Einari ilmeisesti tilasi Kuusiselta: valkoinen paita, liivit ja suorat housut olivat vaatturin työasuna.³¹

²⁶ Tilaus- ja mittakirjan mukaan Einari Tiaisen tekemä sotilaspuku m/58 maksoi 15 000 mk vuonna 1959.

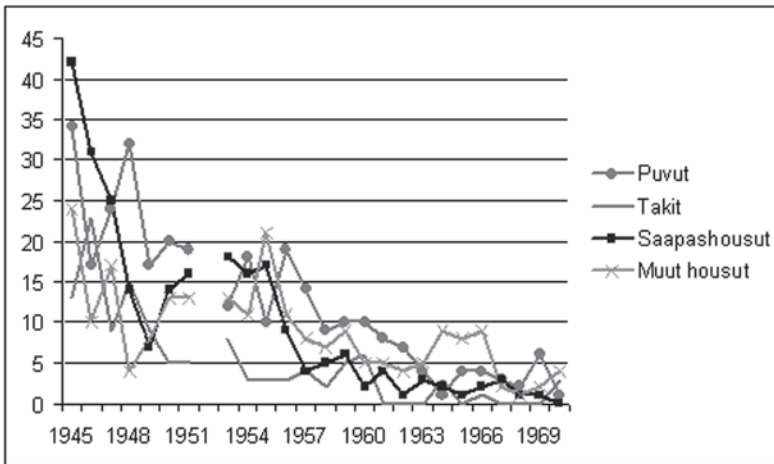
²⁷ Ks. tarkemmin esim. Leino 1998, 66–69.

²⁸ KU 1937/59, 4; 1940/80, 8–9; VA 1941/1, 3; 1958/6, 150–151.

²⁹ Ks. KU 1937/59, 4; 1940/80, 8–9; VA 1940/3, 19, 22; 1940/12, 141; 1941/9, 117; 1944/2, 30. Myös Aika ja Mies -lehti (1937/1, 4–5) esitteli kenttäpuvun m/36 yksityiskohtaisesti.

³⁰ Miehen Muoti 1934/3, 24.

Tilaus- ja mittakirjojen mukaan miesten pukujen, turkkien ja housujen tekeminen jatkui 1960-luvulle saakka, kun taas päällystakkien, takkien ja puseroiden teettäminen väheni jo 1950-luvulle tultaessa. Seuraavasta kuvioista (kuvio 7) voi todeta kaikkien vaateryhmien teettämisen vähentyneen huomattavasti vuosien kuluessa. Vuoden 1958 jälkeen eri vaateryhmien vaatteita teetettiin vuodessa alle 10. Saapas-housut jäivät pois muodista 1960-luvulle tultaessa. Hiihtohousujen ja muiden housujen yhteenlaskettu osuus kohosi hieman 1960-luvun puolessa välissä, mutta niiden valmistusmäärät olivat silti mitättömät. Tämä tilausvalmistuksen väheneminen käy yksiin miesten pukineiden kulutustilastojen kanssa, sillä miehet alkoivat ostaa valmisvaatteista etenkin *irtotakkeja* ja -housuja vuosien 1954–1970 välisenä aikana.³²

Kuvio 7. Vuosien 1945–1970 aikana yksityisasiakkaille eniten valmistettujen vaatteiden tai vaateryhmien kappalemäärät

Asiakkaiden maksamia, yksittäisten vaatteiden tai asujen kokonaishintoja voi säilyneistä dokumenteista tarkastella kattavasti vasta vuodesta 1953 lähtien, jolloin asiakastilausten määrä oli jo pienentynyt reiluun 60 vuodessa. Vuotta 1953 aiemmista hajanaisista hintamerkinnoistä

³² Seppä & Wallenius 1972, 24.

selviää vuonna 1948 yhden puvun maksaneen n. 9000–15000 silloista markkaa. Samana vuonna Einari Tiaisen ottama puvun tekopalkka vaihteli mallista ja työmäärästä riippuen 4200–5500 mk. Tilauspuvun kokonaishinnasta kankaan ja lisätarvikkeiden osuus siis vaihteli tuoloin puolesta kahteen kolmannekseen kankaan arvosta riippuen. Juhlapuvut tehtiin kalliimmista, paksummista ja laadukkaammista kankaista kuin ns. arkipuvut.

Tuolloin oli vielä voimassa sodanjälkeinen vaatureiden työpalkkojen hintasäännöstely. Elokuun 1947 alusta voimaantulleen tekopalkki-ohinnaston mukaan arkipuvun tekopalkkio oli vaatturiliikkeiden kallesryhmästä ja hinnoitteluryhmästä riippuen 2125–4275 mk. Juhlapuvut oli tuolloin vapautettu hintasäännöstelystä. Niiden hinnoittelu saatiin siis tehdä todellisten kustannusten mukaan, kunhan kieltoa kohtuuttomien hintojen perimisestä noudatettiin. Yleisen hintatason sekä työntekijöiden palkkojen nousun takia asiakkailta perittäviä tekopalkkoja nostettiin useita kertoja vuosien 1947–1948 aikana.³³

Verrattuna vuoden 1952 Kestilän mittapuvun 9000 markan työpalkkaan sekä siihen lisättyyn kankaan hintaan, Einari Tiaisen tekemien tilauspukujen hinnat olivat vuosina 1953–1954 kohtuulliset, jopa edulliset. Tuolloin Tiainen tosin teki hyvin erihintaisia pukuja, pukujen työpalkan ja kankaan sisältävät kokonaishinnat vaihtelivat n. 12 500–23 500 mk välillä, keskiarvon ollessa vuonna 1953 n. 20 000 mk (vuoden 2006 rahassa 544 euroa) ja vuonna 1954 n. 16 500 mk (455 €).³⁴ Muutamiin tilauksiin oli merkitty näkyviin myös pukukankaan hinta, joka vaihteli n. 6500–9500 markan välillä.³⁵ Kun tarkastellaan Einari Tiaisen tekemien pukujen keskiarvohintoja nykyrahaksi muutettuna vuodesta 1955 vuoteen 1960, voi todeta, että hinnat halpenivat suhteessa yleiseen hintatasoon. 1950-luvun alun pukujen hinnat olivat vuosikymmenen lopun pukuihin verrattuna suhteellisesti korkeammat; tuolloin toki saatettiin teettää pukuja hienommista ja kalliimmista materiaaleista. Toisaalta Einari Tiainenkaan ei välttämättä nostanut tekopalkkaansa hintakehityksen mukaisesti kil-

³³ VA 1947/8, 138–139; 1948/1, 3; 1948/5, 97. Lähdeaineisto ei mahdollista Einari Tiaisen tekopalkkojen vertailua hintasäännöstelyn tekopalkkiotaulukoihin.

³⁴ Kunkin vuoden markan arvo on muutettu vuoden 2006 euroiksi (Tilastokeskus 2007).

³⁵ Tilauskirjamerkintöjen mukaan vuosina 1953–1954 kankaiden metrihinnat vaihtelivat 2055–3465 markan välillä, yhteen pukuun menee kangasta 3–3,5 metriä.

pailun kiristyessä mittapukujen ja valmispukujen kanssa 1950-luvun lopun vuosina.³⁶

Tilastokeskuksen elinkustannus- ja kuluttajahintaindeksejä varten kerättyjen tietojen mukaan valmisvaatteet halpenivat suhteessa ihmisten palkkatasoon vuodesta 1950 lähtien. Vuodesta 1945 vuoteen 1965 muihin hyödykkeisiin verrattuna vaatteiden hinnat halpenivat eniten suhteessa palkkoihin. Tilastojen esimerkkihintojen mukaan vuonna 1950 teollisuustyöntekijä saattoi saada miesten valmispuvun alle kahden viikon työllä, n. 7800 markalla (260 €). Viisi vuotta myöhemmin puku saattoi maksaa yli 10 000 mk (286 €) ja vuonna 1960 n. 15 500 markkaa (307 €). Vaatteet halpenivat edelleen suhteessa ansiotason nousuun, sillä vuonna 1965 teollisuustyöntekijän piti tehdä enää viikko töitä ostaakseen n. 150 ”uutta” markkaa (230 €) maksaneen puvun itselleen.³⁷ Em. tilastoihin verrattuna Einari Tiaisen käsityönä ja yksittäiskappalein tekemien tilauspukujen hinnat laskivat lähelle valmispukujen tasoa: vuonna 1955 keskimääräinen hintaero oli 6500 mk (186 €) ja vuonna 1960 enää 2000 mk (40 €). Koska tilaus- ja mittakirjoihin on useimmiten merkitty pelkät kokonaishinnat, ei voi selvittää, johtuiko em. hintaeron pieneneminen kankaiden yleisestä halpenemisestä, asiakkaiden siirtymisestä halvempiin kankaisiin vai Einari Tiaisen tekopalkkojen pienentymisestä.

Tilausvaattureiden hinnoitteluongelma oli yleinen. Vaatturimestari A. Karvinen totesi vuonna 1960, että tilauspukujen hinnat ovat jääneet pahasti jälkeen muiden tavaroiden ja hyödykkeiden hintojen noususta. *Moninkertaisiksi paisuneista veroista, kulutus- ja elintarvikkeiden hintojen suhteettomasta noususta (tilauspukujen hintoihin verrattuna) johtuen vaatturinliikkeet työskentelevät, huomioon ottaen työn vaikeuden, siihen sisältyvän muutos- ja korjauskustannusten tuottaman menojen lisäyksen, ilman minkäänlaista liikevoittoa.* Tilauspukujen tekopal-

³⁶ Vuonna 1955 tehtyjen pukujen keskimääräinen hinta oli n.16 500 mk (472 €), vuonna 1956 n. 17 500 mk (448 €), vuonna 1957 n. 17 000 mk (384 €), vuonna 1958 n. 18 500 mk. (383 €), vuonna 1959 16 500 mk (337 €) ja vuonna 1960 n. 17 500 mk (347 €) (rahanarvon muutokset Tilastokeskus 2007). Nämä keskiarvohinnat ovat vain suuntaa antavia, sillä pukuja valmistettiin vähän eivätkä kaikkien pukujen hinnat ilmenneet mittakirjoista. Vuosina 1953–1960 Einari Tiainen valmisti vuosittain vain 9–19 pukuja.

³⁷ Pekkarinen 2003, 266–270; 2005; Tilastokeskus 2007. Suomen rahanuudistus vuonna 1963 siis pienensi markan sadasosaan entisestä.

kat olivat hänen mukaansa nousseet 1930-luvulta 17-kertaisiksi, kun taas autojen hinnat olivat kohonneet 26-kertaisiksi ja elintarvikkeiden hinnat 30–60-kertaisiksi. Karvinen kehotti vaatturiveljiään selittämään asiakkaille hintojen jälkeenjääneisyyden ja kohottamaan hintoja. Karvisen mielestä se oli kuitenkin ainoa oikea tie saada vaatturien ansiotasoa edes sille tasolle, missä se oli 1930-luvulla. Asiakashan yleensä aina pitää hintaa korkeana, oli hinta mikä hyvänsä.³⁸

Informantit näkevät Einari Tiaisen työpalkan toisaalta olleen kohtuullinen korvaus tehdystä työstä, toisaalta sitä pidettiin suhteellisen pienenä joihinkin toisiin vaattureihin verrattuna. Ainakaan erään informantin mukaan Einari Tiaisen ottama tekopalkka ei 1950-luvun lopussa ja 1960-luvulla ollut kovin suuri. Informanttien mielestä tilauspuku oli kuitenkin asiakkaalle arvokas investointi valmispukuun verrattuna. Eräs informantti muistaa yhden pukunsa maksaneen yli 20 000 mk, mikä oli enemmän kuin hänen silloinen kuukausipalkkansa. Yhteen pukuun saattoi mennä rajavartijana työskentelevän miehen kahdenkin kuukauden palkka.³⁹ Vaatturi-lehden arvion mukaan suomalaisten vaatturien tekemät tilauspuvut olivat 1940-luvun lopulla n. puolitoista tai kaksi kertaa kalliimpia kuin teollisesti tehdyt puvut.⁴⁰

Hintasäännöstelyn lakattua Einari Tiaisella oli informanttien mukaan jonkinlainen hinnasto, eli ohjeelliset hinnat eri vaatteiden työpalkkojen suuruudesta. Työpalkat olivat ilmeisesti määräytyneet kuhunkin vaatteeseen käytettävän työmäärän ja -ajan mukaan. Asiakkaan kanssa sovittiin asun kokonaishinta ja maksuaikataulu ensitapaamisella. Kankaan osuus asiakkaan oli maksettava ennakkoon, koska vaatturin piti lunastaa postiennakolla tukkuliikkeestä tilatut kankaat.⁴¹ Einari Tiaisen hinnoitteluperiaatteista, sukulaisalennuksista tai ”johtajalisistä” ei ole tietoa, mutta todennäköisesti hän kuitenkin teki lähisuvun vaatteet hieman muita halvemmalla.⁴² Ilmari Tiaisen mukaan vaatturin asiakkaat tinkivät hinnasta, se kuului asiaan. He eivät kuitenkaan jättäneet maksamatta tilauksiaan, kuten kaupunkivaatturien asiakkaat saattoivat joskus tehdä ennen sotia.

³⁸ A. Karvinen, VA 1960/1, 6–7.

³⁹ H1; H5.

⁴⁰ VA 1949/12, 235.

⁴¹ H1.

⁴² Dokumenttien niukat merkinnät eivät mahdollista tämän selvittämistä.

Tilaus- ja mittakirjoista ei pysty myöskään selvittämään, kuinka kauan aikaa Einari Tiainen käytti yhden vaateen tai asun tekemiseen. Nykyvaattureista kertovien lähteiden mukaan yhden vaatturin puvun valmistukseen kuluu n. 35–45 työtuntia⁴³, Ilmari Tiainen taas arvioi tehneensä kolmekin liivillistä tilauspukua viikossa. Työpäivät olivat pitkiä eikä yöllä nukuttu lainkaan, jos *tilaus painoi päälle*. Sunnuntaitakaan ei aina pystytty pyhittämään, vaan se jouduttiin käyttämään työn tekoon. *Työn paljouvella siitä sai rahan, ei siitä muuten. – – Yötä päivee piti tehdä*. Ilmari Tiaisen mukaan vaatturityö maaseudulla ei ollut taloudellisesti erityisen kannattavaa toimintaa. Asiakkailta ei ollut varaa maksaa kunnan hintaa teetetyistä vaatteista, siksi toiminnan huonoa kannattavuutta kompensoitiin pitkillä työpäivillä.⁴⁴ Ompelutyön väheneminen pakotti Ilmarin hankkimaan jo vuonna 1958 toisen työn itselleen: hän toimi taksiautoilijana vuoteen 1983 saakka.⁴⁵

Einari Tiaisen vaatturityö väheni sitä mukaa, kun valmisvaateteollisuus Suomessa kasvoi ja valmisvaatteet yleistyivät maaseudullakin. Valmisvaatteet alkoivat yleistyä seudulla voimakkaasti sodan jälkeisestä pula-ajasta selvittyä. Heti sodan jälkeen ei materiaaleja eikä valmisvaatteita ollut paljoakaan tarjolla, mutta 1950-luvulle tultaessa asia korjaantui ja 1950-luvun puolivälissä ei enää ollut vaatteista pulaa.⁴⁶ Valmisvaatteita sai ostaa aluksi markkinoilta; maaseudun miehet ostivat sieltä arkikäyttöön sopivia saapashousuja ja puseroiksi kutsuttuja takkeja. Kaikki heistä eivät pukuja usein käyttäneetkään tai niitä tarvinnut.⁴⁷ Ilmari Tiainen kertoi, että *ei täkäläisissä kaupoissa olt paljo ku työhousuu, ei pukuja kellää täällä ollu – – No ne käivät markkinoissa ja ko ol torpäiviä ja sieltähä ne käivät ostamassa pukunsa*. Muita valmisvaatteiden ostopaikkoja olivat paikallisten sekatavarakauppojen lisäksi lähikaupungit Savonlinna ja Imatra, jonne oli päivittäinen linja-autoyhteys. Valmisvaatteita ostettiin, koska ne olivat paljon edullisempia, eikä vaatteiden *kuosikkeudelle ja istuvuudelle pantu suurta painoa*.⁴⁸ Ihmiset vertasivat pelkästään tilaus- ja valmisvaatteiden hintoja ja piti-
vät siksi vaatturin tekemää pukua kalliina. Työn hitautta ja työhön käy-

⁴³ Räisänen & Nokelainen 1985, 156; Pihlajaniemi 2000, 39.

⁴⁴ IT.

⁴⁵ Tiainen 1989, 56.

⁴⁶ H1.

⁴⁷ H2.

⁴⁸ H1.

tettyä aikaa ei huomioitu. *Kyllähä jos siihe kunnon työtunnit laski, kyllä se tietysti aina hintaasa tuli.*⁴⁹ Toisaalta työn vähenemiseen vaikuttivat osaltaan myös sodan alueluovutukset: Saari pitäjänä pienehi huomattavasti, eikä ollut enää niin elinvoimainen, työtä vaatturille tarjoava.

Yksi syy vaatturityön vähenemiseen tehdasteollisuuden lisääntymisessä oli myös vaatetustarpeiden muuttuminen ja vaatuksen monipuolistuminen, uudenlainen pukeutuminen, jossa eri tilanteissa ryhdyttiin käyttämään erilaisia vaatteita. Kotimaisen tekstiiliteollisuuden kehitykseen 1920-luvulla ja sen monipuolistumiseen 1930-luvulla liittyy nimenomaan sellaisien vaatetyyppien tuottaminen, jotka vastasivat uutta ajankäyttö- ja harrastustilannetta kuten sadetakit, kumisaappaat ja hiihtopuvut. Omavaraistalouden vaatukselle oli ollut ominaista verraten pieni määrä vaatetyyppejä, joiden käyttöulottuvuus oli suuri: oli juhla- ja arkivaatteet ja kuluneet juhlavaatteet siirtyivät arki-vaatteiksi. Teollistuneen yhteiskunnan puku taas koostuu monista vaatetyypeistä, joiden käyttötilanteet ovat tarkoin rajattuja.⁵⁰

Informanttien mukaan tilausvaatteiden valmistus vaihtui korjaustyöksi ihmisten tuodessa epäsoivia valmisvaatteita vaatturille korjattavaksi. Einari Tiaiselle tämä työ ei ollut erityisen mieluisaa; hän oli usein manannut sitä, että *mennään ja ostetaan huokeella tavaraa, mistä ei sitten enää saa kunnollista.*⁵¹ Lahkeiden lyhentäminen muutamalla sentillä saattoi ärsyttääkin, kun aiempi pukutilaus korvaantui pienellä ja vähän tuloa tuovalla, ei suurta taitoa vaativalla korjaustyöllä. Einari Tiaisen korjaustyöt näyttävät mitta- ja tilauskirjojen mukaan vähäisiltä, mutta ilmeisesti niitä ei merkitty ko. kirjoihin, vaan erikseen mitattomiin tuloihin.

Valmispukujen yleistyttyä 1950-luvun loppupuolella Einari Tiaisen vaatturipalveluja käyttivät lähinnä ne asiakkaat, jotka eivät ruumiinrakenteensa takia saaneet istuvia valmispukuja. Oman perheen ja suvun väki jatkoi vielä vaatteiden teettämistä. Viimeisten työvuosien aikana Einari Tiaisen vaatturitoiminta hiipui; loppuajasta 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa hän teki haastattelujen mukaan lähinnä enää pojilleen ja vävyilleen vaatteita. Hänen kipeä selkensäkään ei kestänyt enää työntekoa. Vähitellen Einari Tiaisen loputkin asiakkaat siir-

---

⁴⁹ IT.

⁵⁰ Lönnqvist 1979, 100–102.

⁵¹ H2.

tyivät valmispukuihin niiden edullisen hintatason vuoksi.⁵² Vaikka Einari Tiainen oli tilannut Vaattureiden Keskuspukimon mittatilauskansion, lomakevihkon tehtaalle lähetettävistä asiakkaan mitoista, hän ei tiettävästi ryhtynyt välittämään mittapukuja. Hän kaikei tyytyi toimintansa hitaaseen näivettymiseen maaseudulla 1950-luvulta lähtien, eikä yrittänyt muuttaa toimintaansa esim. valmisvaatteiden suuntaan kuten monet muut vaatturit. Muutostahtoa hänellä oli ollut Jyväskylän vaatturikokouksen jälkeen 1947, sillä 39-vuotias Einari olisi tahtonut perheen muuttavan Jyväskylään, mutta Maria-vaimo ei halunnut jättää kotiseutua.

9.3 Turkkeja alihankintana apulaisten avulla

Sodan jälkeen kauppiaat tilasivat liikkeisiinsä tuotteita tehtaiden lisäksi myös paikallisilta koti- ja alihankkijoilta. Einari ja Ilmari Tiainen tekivät turkkeja sekä asiakkaille että alihankintana savonlinnalaiselle Kärki-nimiselle vaatetusliikkeelle. Informanttien mukaan Einari Tiaisen turkkien valmistus myyntiin ajoittui talviaikaan muutamalle vuodelle 1940–1950-lukujen aikana, sodan jälkeen.⁵³ Tuolloin muodissa olleiden turkkien teko työllisti Ilmari Tiaista useita vuosia sodan jälkeen. Hän teki Kärjen liikkeeseen myös pukuja ja saapashousuja varas-
tomitoilla.⁵⁴ Tilauskirjansa mukaan hän teki Kärjelle turkkeja esim. vuoden 1956 tammi-helmikuussa 8 kpl, työpalkka yhdestä turkista oli tuolloin 3500 mk. Yksityisasiakkaille Ilmari valmisti samoihin aikoihin turkkeja, pukuja, saapashousuja ja työvaatteita.⁵⁵

Alihankintana tehdyt turkit olivat miesten *sisäturkkeja*, joissa turkisosa on vaatteen vuorina.⁵⁶ Kärjelle tehdyt turkit olivat useimmi-

⁵² H1.

⁵³ H2; H6. Kassakirjan mukaan Einari Tiainen sai ainakin vuoden 1953 elokuussa 8000 mk maksua Kärjelle tehdyistä turkeista.

⁵⁴ IT; H24.

⁵⁵ Turkkien kokonumerot olivat 48, 50 (4 kpl) ja 52 (3 kpl) (Ilmari Tiaisen tilauskirja).

⁵⁶ Vuonna 1954 ilmestyneen Kauppatavarat -oppaan (1954, 366) mukaan miesten turkeissa karvapuoli on aina sisäpuolella ja ne valmistetaan *päällystakkikuosien mukaan. Urheiluturkit tehdään 2-riviseen kuosiin*. Turkisvuoriin käytetään usein mustaa tai harmaata lampaannahkaa. Hihat varustetaan tavallisesti vatiinivuorilla, päällinen on joko tuulikangasta tai diagonaalia.

ten harmaata lammasta ja päälliskangas oli diagonaaliksi kutsuttua harmaata villakangasta. Näiden turkistakkien malli oli sen ajan muodin mukainen, kaksinappirivinen *pomppa*. Kaulukset näihin sisäturkkeihin tehtiin arvokkaammasta, käsitellystä turkiksesta, kuten ruskeasta *kultalampaasta*. Sisäturkit sinänsä olivat jo vanha keksintö, seudulla oli valmistettu 1870-luvulta lähtien kangaspäällyksellä varustettuja turkkeja lampaannoista.⁵⁷ Myös 1930-luvulla miesten muodikas turkki oli sisäturkki, Miehen Muodin mukaan ainoastaan rekimatkoja varten olevassa, pitkässä sudennahkaisessa matkaturkissa oli karvapuoli ulospäin.⁵⁸

Kärki Oy toimitti Einari ja Ilmari Tiaiselle turkkeihin tarvittavat materiaalit yleensä linja-autopakettina. Joskus Ilmari kävi 70 kilometrin päässä Savonlinnassa viemässä ja hakemassa turkkeja ja materiaaleja. Vaatturin tyttäreille se on jäänyt mieleen, koska lapset saivat silloin harvinaisia appelsiineja kaupunkituliaisiksi. Ilmari Tiainen palautti valmiit turkit linja-autokyydillä viikon kuluttua. Kertomansa mukaan, jos hän työskenteli yksin, viikossa valmistui viisi turkkia, mutta apulaisten kanssa työskennellessä yhdessä turkkilähetyksessä saattoi olla jopa 20 turkkia. Turkkeihin ommeltiin sisäpuolelle kokonumerolaput ja ulkopuolelle kiinnitettiin pahviset numerolipukkeet.⁵⁹

Kärellehä mie tein monta vuotta turkkia. Sieltä ussiit ko tul lauantai-iltana linja-autossa Savonlinnasta paketti, siin oli kahenkympmen turkin tarpeet, ja tuota, en mie niitä sillo yksinä teht paljookaan. Ko mieki tein yksinä johonki aikaa, ni tuota se ol viis turkkii viikossa.⁶⁰

Myös Ilmarin valmistamat sisäturkit olivat pääasiassa lampaasta, joiden päällinen oli diagonaalista, *perperikankaasta* tai muusta, esim. tweedistä. Ilmarin omassa tweed-kankaisessa turkissa oli turkiksena ja myös kauluksena suomenlammasta hienempi kultalammas.

---

⁵⁷ Vilka 1928, 180.

⁵⁸ Miehen Muoti 1933/2, 15.

⁵⁹ H24; IT:n jäämistö.

⁶⁰ IT.

Sillo pula-aikana ko ei suant kankaita ni sit ku sai - miekii Kären kautta sain Savonlinnasta kankaita – Kiiskin Jussinki piti saaha turkit joka miehele ja se turkkikaulus ol yks semmone villitys kans. Et se turkkimuoti ol semmone, et jokasella pit olla turkki. ..

M: Mistä turkiksista sie pääasiassa teit?

*Lammasta, lammasta – – päälliset pantii jostain kankaasta. Mui-lakii ol niitä digonaalpäällisii turkkeja, mutta nyt miula ol, veetiks sanotaan, semmone tiplikkäine ja pienristikkoine, vähä niinku piilori-
stikkoine*

M: Ai mikskä sitä sanottii?

Tweet -kankaita, miulaki sehä ol semmosta kangasta se päälakangas, miehiin pukukankaan tapane, kultalampaasta ol kaulus ja vuorkii ol kultalammasta.

Koska turkkien valmistus oli käsityövaltaista ja ompelu käsin hidasta, Einari Tiaisella oli apulaisia turkkeja ompelemassa. Muutenkin Einarin toimintaa auttoivat apulaiset ja oppipojat, sekä oman perheen jäsenet että ulkopuoliset. Ilmari-veljen oppiajan jälkeen Einarin vanhin tytär toimi hänen apulaisenaan n. 15-vuotiaana 1940-luvun puolivälistä lähtien. Myös Maria-vaimo ja nuoremmat tyttäret ompelivat kankaiden reunahuolitteluja ja turkkeja käsin. Apulaisen töihin kuuluivat reunojen huolittelun lisäksi ainakin napinläpien, taskunreunojen ja nappien ompelu. Einari Tiaisen lapsista vain vanhin tytär kouluttautui ompelualalle isältään saadun opin jälkeen. *Mie sit tein kaikki napinlävet, ja sit ku isälläki silmät alko haristaa, vanha mies. Ni mie tein kaikki ne hienot työt. – – Vähän isä neuvo, kyllähä tietysti, ku mie pienestä asti – – Ainaha mie olin isällä mukana, tamppusin, kyllä mie kerkesin kaho-
tomaa kaikki.*⁶¹ Toiselle tyttärelleen Einari yritti opettaa napinläpitas-
kun tekoa sarkahousuihin, mutta siitä ei tullut muuta kuin trauma: *Miulla ei riittänt kärsivällisyyttä opetella eikä isällä opettaa, että se loppu
sitte siihe.*⁶²

Einariilla oli oppipoikia ja kiireapulaisia etenkin sodan jälkeen, jolloin töitä oli paljon. Simo Turakainen aloitti Einari Tiaisen oppipoi-
kana noin 15-vuotiaana 1940-luvun lopulla. Simo lähti n. kuusi vuotta
kestäneen oppi-aikansa jälkeen vaatturiammattikouluun ja työskenteli
sitten Kuopiossa Turo Oy:n pukutehtaassa. Myös Ilmarilla oli apulai-

⁶¹ H4.

⁶² H2.

nen, joka oli välillä Einarillakin töissä. Muista Einari Tiaisen apulaisista mainittakoon Pätsivaaran koulun opettaja, joka ompeli turkkeja iltatöinänsä.⁶³ Oppipoikien ja apulaisten käyttäminen oli taloudellisesti kannattavaa, koska heille maksettu palkka oli pieni, mutta heidän työvoimansa ansiosta tehtyjen vaatteiden määrä oli suurempi. Tätä toimeentulokeinoa käytettiin yleisesti vaaturiliikkeissä ja ompelimoissa. Nykyompelimoissa keinoa käytetään vieläkin.⁶⁴

9.4 Vaatturin vaatteiden mallit, valmistusmenetelmät ja rakenteet

Tutkimuskohteena olevat Einari Tiaisen tekemät vaatteet ovat pääasiassa miesten vaatteita: tummia villakankaisia pukuja ja niiden osia sekä päällystakkeja ja turkkeja. (Vaatteiden luettelo s. 268.) Ensivaikeutelmasta näistä mustista, harmaista tai ruskeista vaatteista on, että ne on tehty laadukkaista villakankaista huolellisesti ja hyvin. Vielä viidenkymmenen vuoden kuluttuakin vaatteet ovat erittäin hyväkuntoisia ja täysin käyttökelpoisia. Osaa tutkittavista vaatteista vielä käytetäänkin. Tutkittavat puvut ja päällystakit on valmistettu viidelle eri miehelle ilmeisesti 1950-luvun lopun ja 1960-luvun puolenvälin välisenä aikana. Naisten turkit on tehty 1950-luvulla. Tarkka tieto valmistusajankohdasta on vain kahdesta vaatteesta, sillä sukulaisille, etenkin omille lapsille tehdyistä vaatteista ei löydy selkeitä merkintöjä tilaus- ja mittakirjoista. Ainakin nämä puvut kuvastavat hyvin vaatturien lehdistä esitettyä, ko. aikakauden muotia kapeine, melko ylhäältä alkavine kauluskäänteineen ja kapeine käänteettömine lahkeineen.⁶⁵ Näitä maaseutuvaatturin, kuten ompelijankaan, tekemiä vaatteita ei ollut signeerattu tai identifioitu vuoriin sijoitetuin kangasmerkein kuten muotisalongeissa.⁶⁶

⁶³ H2–H6. Kassakirjan mukaan Simolle oli maksettu palkkaa vielä vuonna 1953. Lapalaisen & Almayn (1996, 123–124) mukaan vuonna 1938 perustettu Turo Oy otti miesten irtotakit, puvut ja päällystakit tuotantoon 1950-luvun lopulla. 1970-luvulla Turosta kehittyi Skandinavian suurin miesten pukujen valmistaja.

⁶⁴ Ks. esim. Hjelt 1908; Kaipainen 2000a.

⁶⁵ Ks. puvun takin kaavoituksen ja pukumuodin muuttumisesta 1950-luvun lopulla esim. KU 1958/173, 9; VA 1958/2, 40–41; Aika ja Me 1959/1, 12–14; 1959/2, 8–9.

⁶⁶ Vaatturialan asiakas- ja ammattilehdetkään eivät kehottaneet vaattureita ko. merkkejä käyttämään, Kuusisen Uutiset (1931/20, 10) tosin kerran mainosti nimellä varustettuja niskaripustinnauvoja ja kudottuja liikemainoksia.

9.4.1 Puvut

Informanttien mukaan miesten pukumuoti 1950-luvun lopulla suosi yksinappirivisiä pukuja, vuodesta 1953 lukien tilaus- ja mittakirjankin merkinnöistä yksirivisiä oli lähes 2/3 verrattuna kaksirivinen-merkintöihin. Aineiston puvun takit (5 kpl) ovat kaikki yksirivisiä, kolmetai kaksinappisia. Takeista yksi on ns. juhlapuvun takki, joka kaksinappisena eroaa toisista myös mustan värinsä, laadukkaan, paksun materiaalin ja taskujen ja kauluksen osalta. Tämä 10.4.1958 tilattu ja 25 500 markkaa⁶⁷ maksanut juhlapuku tehtiin kaksilla housuilla, joista toiset olivat raidalliset. Rakenteiltaan tarkemmin tutkittu takki on yksi neljästä ns. arkipuvun takista.

Tutkittavien takkien yksityiskohtina ovat vino rintatasku oikealla ja suorat, arkipuvuissa kannelliset napinläpitauskut molemmilla etukappaleilla. Kaulusten käänteet ovat kaikissa takeissa suhteellisen kapeat ja *avokuosiset*, vain juhlatakin kauluksessa on *pystykuosi*. Kaikissa Einari Tiaisen tekemissä puvuissa on kauniisti käsinommellut napinlävet. Muiden takkien helmassa on keskitakahalkio, mutta tarkemmin tutkittu takki ja juhlapuvun takki ovat ilman halkioita. Takkien hihansuuhalkioissa on kolme nappia, muttei napinläpiä. Kahdessa takissa on tosin valenapinlävet eli tiheällä siksakilla ommellut viivat nappien alla. Hihojen vuoritustapa ei myöskään mahdollistaisi hihansuuhalkion käyttöä eli nappien avaamista.⁶⁸

Puvun vuorituksessa Einari Tiainen käytti perinteistä tapaa: hän valmisti takin miehustan vuorin ja liivin selkäkappaleen puvun väriin sopivasta vuorikankaasta, hihat ja liivin vuorin ohuemmasta yksivärisestä tai raidoitetusta hihanvuorisilkistä ja housujen polvisilkistä ohuemmasta vuorisilkistä.⁶⁹ Juhlapuvun takissa, joka on valmistettu painavasta ja tiivispintaisesta mustasta villakankaasta, on muita takkeja tukevampi satiinivuorikangas ja hihoissakin tavallista paksumpi raitavuori.

⁶⁷ Vuoden 2006 rahaksi muutettuna puku on arvoltaan 528 euroa (Tilastokeskus 2007).

⁶⁸ Hihanvuorituksessa vuori tulee nurjalla halkion päälle (vrt. Hostek 1970, 209). Oikeat napinlävet kuuluvat hienoon pukuun, mutta toisaalta valenapinlävet mahdollistavat hihanpituuden muuttamisen tarvittaessa (ks. esim. Cabrera & Flaherty Meyers 1983, 165–166, 172; Dellafera anon, 61).

⁶⁹ vrt. Nyström 2000a. Esimerkkitakin vuori on viskoosia polttokokeen ja tunnun perusteella arvoituna.

Tämän takin tilaamisen yhteydessä ei erikseen keskusteltu vuorikankaan laadusta, joten laadukkaaseen, paksuun päällyskankaaseen kuului Einari Tiaisen mielestä myös laadukas, tukeva vuorimateriaali.

Tarkemmin tutkitun ruskean villakankaisen arkipuvun takin ompelutekniset rakenteet ja tukikankaat on kuvattu liitteessä 6. Tämä takki on tuettu toisiinsa siksak-koneompelein kiinnitetyillä *villaliinoilla* ja *joubikankaalla*, jotka on ommeltu käsin kiinni miehustaan. Vuonna 1958 valmistetun juhlapuvun takin *runkoliina* sitä vastoin on paksumpaa pellavaliinaa. Arkipuvun takakappaletta ei ole tuettu, mutta juhlapuvun takin niskan tukimateriaalina on käytetty *vlieseline* -kuitukangasta, uutta väliliinamateriaalia, joka esiteltiin vaattureille vuonna 1955.⁷⁰ Takakappaleen niskan tukemista suositeltiin Vaatturi-lehdessä siksi, ettei se venyisi, eikä niskan alueelle muodostuisi vaakapoimuja.⁷¹ Silittämällä kiinnitettävää tukikangasta, *liimaliinaa* ei takeista löytynyt.⁷² Juhlapuvun takin tekoaikaan näitä tukikankaita ei vielä Suomessa mainostettukaan. Liimautuvat tukikankaat tulivat ilmeisesti Suomen markkinoille vuonna 1959, koska niistä kerrottiin loppuvuodesta sekä vaattureille Vaatturi-lehdessä että ompelijoille Sorja-lehdessä.⁷³ Vaatturi-lehdessä Stafflex-merkkistä, *tarttuvaa väliliinaa*, kehuttiin *merkittäväksi teknilliseksi edistysaskeleeksi ja todella tärkeäksi apuvälineeksi vaatetusteollisuudessa*. Lehdessä myös neuvottiin tukikankaan käyttötapoja, mm. *kaulukseen, kaulusaukon niskatukeen, selkätukeen, hihanreiän tukeen, taskuntukeen reunanauhaksi, rintakäänteeseen ja käänteiden teräviin kulmiin*.⁷⁴ 1960-luvun kuluessa kuitukankaisten väliliinoiden ja liimaliinoiden valikoimat kasvoivat entisestään. Liimaliinoiden käyttöä suositeltiin vaatetusteollisuuden lisäksi vaattureille, mm. koska niillä on *hyvä teho, ne helpottavat ja nopeuttavat työtä ja säästävät kustannuksia*.⁷⁵

⁷⁰ Niskan tukikangas on leikattu materiaalin reunasta, jossa on näkyvissä *vlieseline vilene S 65* -reunapainatus. Uutta pukimien välimateriaalia, *vlieselineä* käytettiin joko liinoiden ohella tai korvaamaan ne (ks. sanasto, liite 8).

⁷¹ Esim. VA 1959/10.

⁷² Tosin ratkorun esimerkkitakin *alikaulusverassa* saattaa olla liimattava tukikangas. Toisaalta kyseessä voi olla vuonna 1962 markkinoille tullut alikaulusverka, johon oli jo valmiiksi liimattu kaulusliina (ks. VA 1962/4, 68).

⁷³ VA 1959/9, 212–213; Sorja 1959/4, 42–43.

⁷⁴ VA 1959/10, 235–238.

⁷⁵ VA 1968/1, 8–9.

Liimattavat ja kuitupohjaiset tukikankaat eivät kuitenkaan laajasti yleistyneet käsityömäisesti pukuja tekevien vaattureiden keskuudessa. Vuonna 1983 julkaistussa amerikkalaisessa vaatturiryön oppikirjassa todetaan, että hienossa vaatturiryössä nykyisin käytetyt rakenteet ovat muuttuneet hyvin vähän viimeisen sadan vuoden aikana. Vaikka uudet koneet ja liimatukikankaat tarjoavat nykypäivän vaattureille nopeita vaihtoehtoja aikaavievän käsityön sijaan, niitä on melko vähän otettu käyttöön. Liimattavia tukikankaita useimmat tilausvaatturit käyttävät vahvistamaan tiettyjä pieniä alueita, mutta niillä ei kuitenkaan voi korvata monikerroksista, käsin ommeltua tukikangasta, joka antaa ryhdin koko etukappaleelle.⁷⁶

Tutkittujen pukujen etukappaleita tukevat *irtoliinat* on ommeltu toisiinsa käsinompelun sijaan koneella. Pukujen analyysin perusteella Einari Tiainen otti suhteellisen nopeasti käyttöönsä valmistusta helpottavat ja nopeuttavat työtavat, kuten siksak-koneompelun käsinompelun sijaan sekä alan uutuudet, kuten kuitukankaiset tukikankaat ja lisätarvikkeet. Esimerkkitakin sekä vuonna 1958 valmistetun juhlapuvun takin olkatoppaukset ovat valmiina ostetut, vaikka haastatellut muistelivat Einari Tiaisen tehneen ne itse. Takkien valmisolkatoppauksia alettiin mainostaa Vaatturi-lehdessä vuonna 1956, vähän myöhemmin mainoksiin tulivat Superlon-olkatäytteet, *todelliset ihanneolkatäytteet*.⁷⁷

Tutkimusaineistona olevat, pukuihin kuuluvat housut (6 kpl) ovat lahkeiltaan käänteettömiä ja alaspäin kapenevia: lahkeensuiden leveysien ollessa 38–42 cm housut edustavat 1950-luvun lopulta 1960-luvulle vallalla ollutta muotia.⁷⁸ Omistajansa mukaan hänelle vuoden 1965 tienoilla valmistetut nuoren miehen housut ovat lahkeiltaan kapeimmat, vain 38 cm. Saman levyisiksi kaavoitettiin tuolloin *nuorukaisten muodikkaitten housujen* lahkeet Vaatturi-lehdenkin mukaan.⁷⁹

⁷⁶ Cabrera & Flaherty Meyers 1983, 1, ks. myös Hostek 1970, 112.

⁷⁷ VA 1956/2, 60, 76; 1959/7–8, 168. Vaahtomuovin käyttö yleistyi, mm. koska sitä ryhdyttiin valmistamaan Suomessa 1950-luvun puolivälissä (Sarantola-Weiss 2003, 272).

⁷⁸ Aikakauden muodista ks. esim. VA 1957/2, 46; 1959/2, 36–37; 1961/7–9, 159–163; 1962/1–2, 5. Housunlahkeiden leveydet 1950-luvulla, vielä alkuvuoteen 1957 saakka, olivat muotikirjoitusten ja julkaistujen kaavojen mukaan 46–50 cm (VA 1952/7–8, 177; 1956/7–8, 198; 1957/1, 13; KU 1953/152, 10; 1954/154, 2, 12; 1955/160, 11; 1956/162, 7).

⁷⁹ Ko. housujen kaavat L'Homme -lehden mukaan Yrjö Kallio (VA 1965/1, 19–20).

Muodikkaat, kapeat miesten housut kaavoitettiin 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun vuosina lahkeiltaan 40 cm levyiseksi⁸⁰ ja tavallisten housujen lahkeet 42 cm mittaisiksi⁸¹. *Alisuunkäänteet* jäivät ensiksi pois italialaisten arkipuku-muodista keväällä 1956: *yksi pölyn ja roskien kerääntymispaikka on siten häviämässä miesten puuvuista*.⁸² Kaikkien housujen lahkeissa on nurjalla *alisuunauhat*. Einari Tiainen laittoi kankaan hupioreunasta leikatun vahvikekaitaleen housunlahkeen käänteeseen sisäpuolelle, takalahkeen osalle, estämään käänteeseen kulumista kenkien hankaukselta. Juhlapuvun housujen lahkeissa alisuunauhat on huolellisesti ommeltu koko lahkeeseen.

Tutkittujen housujen vyötärökaitaleiden rakenteet eroavat toisistaan: vyötärökaitaleen sisäpuolella on käytetty niin erillistä kaulusvuoria, kuin kudottua, leveää nauhaa tai miehustakangasta. Erot eivät selity ajallisella muutoksella, sillä n. vuonna 1965 tehdyn puvun kaksista housuista toisessa oli vuorikankaasta tehty kaulusvuori ja toisessa vyötärökaitale oli myös nurjalta housukankainen. Ilmeisesti housukankaan vähyys on vaikuttanut rakenteen erilaisuuteen. Arkihousujen vyötärökaitaleen sisäpuolella on ns. *saunalenkki*, josta housut sai ripustettua naulakkoon.

Einari Tiainen säilytti ompelurakenteissaan myös vanhoja perinteisiä tapoja, kuten taskupussien edestakaissaumat. Sekä takkien että housujen taskurakenteet ovat sellaiset, että ne on mahdollista tehdä pelkästään suoraommelkonetta käyttäen. Housutaskut on tutkituissa vaatteissa tehty samoin periaattein kuin vielä nykyisinkin vaatturityössä opetetaan: taskupussi muodostuu yhtenäisestä kangaspalasta ja on edestakaissaumoin ommeltu. Perinteiset taskunkototavat ovat ilmeisesti olleet vaattureille tärkeitä: joku vaatturi oli 1960-luvun alussa ottanut vaikutteita nuorison käyttöön tulleiden farmareiden yksinkertaisimmista taskun ompelurakenteista, mitä Vaatturi-lehdessä nimimerkki K. J. paheksui. Kunnostettavaksi tuotuun juhlapukuun ei ollut tehty *vanhanajan arvokasta työtä*, vaan *taskunpussit ommeltu ”avokanttiin”, siis yliluontikoneella ommeltu kaksi kangasta vastakkain, ilman*,

⁸⁰ VA 1960/1, 18–19; 1964/3, 83–84. Ko. housujen kaavat alun ovat perin Fashions Gentlemen ja Skräddarmästaren -lehdistä.

⁸¹ Ks. esim VA 1961/1–2, 17; 1962/7–9, 145; 1965/2, 55.

⁸² VA 1956/2, 41. Keväällä 1958 Vaatturi-lehden (1958/2, 40) mukaan *housumuoti näyttää seuraavan jo pitkään aikaa vallalla ollutta kapealahkeista tyylillä mutta erikoisuutena näyttää käänteiden puuttuminen saavan entistä enemmän jalansijaa*.

*että reunat olisi ensin käännetty.*⁸³

Vaikka vetoketjut olivat olleet suomalaisten vaatturien saatavilla jo vuodesta 1934⁸⁴, ei niitä Einari Tiaisen tekemissä miesten housuissa ole. Kaikki tutkimusaineiston housujen etuhalkiot suljetaan napeilla, joita on halkiossa neljä. Vuodesta 1958 vaatteita teettäneen H1:n mukaan Einari Tiainen ei laittanut koskaan vetoketjuja housujen etuhalkioihin; nappien käyttö oli yleinen tapa. Napit koettiin vetoketjuja hienommiksi, eikä vetoketjuja toisaalta ollut totuttu käyttämään. Ehkä Einari Tiainen ei uskonut vetoketjujen kestävyYTEEN tai käyttö-mukavuuteen. Ehkä myös asiakkaat epäilivät vetoketjun käyttökelpoi-suutta housun etuhalkiossa. Se, ettei maalaisvaatturin tekemissä housuissa käytetty vetoketjuja, ei sinänsä ole ihme, koska Suomessa veto-ketjut yleistyivät melko hitaasti vaattureiden tekemiin housuihin.⁸⁵ Vuoden 1934 Kuusisen Uutisten mukaan *vetoketjujen käyttö pukimissa on saavuttanut yhä suuremman laajuuden. Eräät teknilliset vaikeudet ovat kuitenkin vaikeuttaneet vetoketjujen käyttöä kaikissa niissä tarkoi-tuksissa, joihin se muuten hyvin soveltuu.*⁸⁶ Vaatturi-lehden lukijoille-kaan housujen vetoketjut eivät olleet vielä 1930-luvun lopulla tuttuja. Saksalaisesta ammattilehdestä otetun, polvihousujen vyötärörakentee-seen liittyvän ohjeen ja kuvan yhteydessä kerrottiin, että *näissä hou-suissa on erikoista vielä se, että litsiä ei suleta napilla, vaan kuten kuvas-sakin nähdään, vetorenkaililla niinkuin urheilupuserojen etuaukot nyky-ään suletaan.*⁸⁷

Vaikka vetoketjujen teknisestä parantumisesta ja *vetoketjulla sulje-tun housujen etuaukon hauskaista ja moitteettomasta vaikutuksesta* 1930-luvulla puhuttiinkin⁸⁸, alettiin vetoketjuja vasta 1950-luvulla yleisesti kiinnittää tilausvaattureiden tekemiin housuihin. Vuoden 1950 Vaat-

⁸³ VA 1961/6, 112.

⁸⁴ Vetoketjuja mainostettiin ensi kerran Kuusisen Uutisissa vuonna 1934 (KU 1934/36, 18). Vetoketjuja alettiin valmistaa Suomessa vuonna 1934 Veto nimisessä -vetoketju-tehtaassa ja vuonna 1936 perustettiin Vetoketjutehdas Kiito (Kortelainen 1986, 11).

⁸⁵ Kun nykyisen vetoketjun prototyyppi keksittiin Amerikassa vuonna 1913, veto-ketjut alkoivat hiljalleen yleistyä myös vaatteisiin. Englannissa miesten housujen etu-halkion napit alkoivat korvautua vetoketjuilla 1930-luvun lopulta lähtien. (ks. esim. Sichel, 1987a, 13; 1987b, 15; Byrde 1979, 92; Chenoune 1993, 168)

⁸⁶ KU 1934/36, 18.

⁸⁷ VA 1937/6, 112–113. 1930-luvulla käytettiin myös nimitystä *vetolukko*, joka *varmistaa taskun monin verroin paremmin kuin nappi* (Miehen Muoti 1934/3, 20).

⁸⁸ KU 1934/36, 18.

turi-lehden mukaan miesten housuissa oli alkanut esiintyä yhä enemmän vetoketjuja, etenkin amerikkalaisissa pukimissa. Kun jotkut suomalaisetkin tilausvaatturiasiakkaat halusivat tuolloin vetoketjuja housuihinsa, lehti antoi ohjeet vetoketjun kiinnittämiseen ja vetoketjuhalkion rakenteeseen.⁸⁹ Vähitellen vetoketjut kuitenkin yleistyivät urheiluja työpukujen lisäksi myös housuissa: vuonna 1953 Vilho Inkeroinen totesi tekemiensä housujen olevan suurelta osalta *vetoketjuisia*.⁹⁰ Toisaalta taas saksalainen vaatturi totesi samana vuonna, että hänen asiakkaistaan vain osa käytti vetoketjuja housuissaan, koska *nappi on sentään aina nappi*.⁹¹ Vuoden 1961 Vaatturimestarien neuvottelupäivillä keskusteltiin vetoketjujen käytöstä housujen etuhalkiossa: *vanhoillisnapilisten*, nappeja kannattavien vaatturien mielestä vetoketjut olivat heikkoja ja ruostuvia, paitakin jäi helposti vetoketjun väliin. *Uusvetoketjulisten* vaattureiden kanssa käyty keskustelu päättyi siihen, että vaatturin tulee tuntea erilaiset vetoketjut ja vetoketjuhalkiot, mutta asiakas valitkoon kumman, nappi vai vetoketjun housuihinsa haluaa.⁹²

Jos napit housujen etuhalkiossa osoitti asiakkaiden tai vaatturin vanhoillisuutta tai perinteessä pysymistä, niin materiaalien osalta Einari Tiainen osoitti ennakkoluulottomuutta. Hän käytti housujen taskuihin myös tekokuitukangasta perinteisen puuvillaisen taskukankaan ohella. *Terylene* eli teryleeni oli 1950-luvun lopulla uusi ja kestävä tekokuitumateriaali, jota käytettiin myös tilauspukujen taskukankaana.⁹³ 1970-luvulla, ilman pukua käytettäväksi tehtyyn, jersey-neuloksiseen liiviin Einari on laittanut tekokuituvuorin sekä silittämällä kiinnitettävän tukikankaan muista vaatteista poiketen.

Aiemmin tehdyt, pukuihin kuuluvat liivit (3 kpl) ovat sitä vastoin perinteiseen tapaan valmistettuja yksirivisiä, viisi- tai kuusinappisia ja kaksi- tai nelitaskuisia liivejä, joiden etukappale on puvun kangasta ja takakappale puvun väriin sopivaa vuorikangasta. Tapa liivin vuorikankaisen takakappaleen käyttöön lienee saanut alkunsa Pohjoismaita lämpimämmistä ilmasto-olosuhteista, joissa kesäpuvut oli-

⁸⁹ Tämä oli epätavallista, Vaatturi-lehdessä ei yleensä juuri esiintynyt ompeluohteita. Ohjeet antoi nimimerkki V. I. (VA 1950/11, 253).

⁹⁰ KU 1953/148, 11, urheil- ja työpuvuista ks. Sinikka Kaski, VA 1951/12, 315.

⁹¹ KU 1953/152, 10.

⁹² VA 1961/11–12, 202–203.

⁹³ VA 1958/7–9, 177.

sivat tulleet liian lämpimiksi kankaisten liivin kanssa. Tottumuksesta tai säästösyistä tapaa on käytetty myös talvipuvuissa. Kallista puku-kangasta kuluu vähemmän, eikä vuorikangas näy, koska liivi on takaosaltaan takin peittävä. Liivin sisäpuolen vuorit taas ovat olleet vaaleaa vuorikangasta, koska tumman vuorin väriaineet olisivat saattaneet tahrata alla olevaa paitaa.⁹⁴ Einari Tiaisen aiemmin tekemissä liiveissä on vaalea raitavuori, mutta 1960–1970-lukujen liiveissä on värillinen vuori, kuten vuoden 1965 takin hihoissakin. Ei ole tiedossa, vaikuttiko myöhempään kangasvalintoihin vuorikankaiden väriaineiden parantuminen, vaalean raitakankaan loppuminen toiminnan hiipuessä vai tietoinen pyrkimys pois perinteestä.

9.4.2 Päällystakit ja turkit

Kaikki kolme tutkimusaineistossa olevaa päällystakia ovat yksirivisiä ja niissä on istutetut hihat, keskitakahalkiot sekä kauluksissa avokuosit. Skotlantilaisesta tweed-kankaasta⁹⁵ ilmeisesti 1960-luvun alussa tehdyn ulsterin kauluksessa on syksyn 1958–1959 muotikuvan tapaan avokuosi, jossa kaulusosa on käänneosaa leveämpi. Kuten em. muotikuvassakin ko. takin helma on tikattu koneompeleella, joka ulottuu nurjalla myös vuoriin. Muotiselostuksen mukaan *tikattu helma tuo miellyttävän reippauden tunnun*.⁹⁶ Tästä harmaasta takista poiketen kahdessa mustassa villakangasulsterissa on edessä neljän napin piilonapitus, toisessa vinot liivintaskut kuten kalanruototakissa ja toisessa vaakasuorat kansitaskut. Helmikuussa 1960 tilattu ja 14 000 silloista markkaa maksaneessa mustassa avokuosisessa takissa on valkeat hihanvuorit, toisissa takeissa hihat on vuoritettu samalla kankaalla kuin miehusta. Hihanvuoritukset on tehty samalla tekniikalla kuin puvun takeissa, eikä mustien takkien yksille hihansuuhalkionapeille ole napinläpeä. Takeissa on povitaskut nurjalla molemmin puolin, povitaskut ovat *kaitaletaskuja* kuten puvun takeissakin.

⁹⁴ VA 1924/8, 113–114; Hostek 1975b, 1; Cabrera & Flaherty Meyers 1983, 214. ks. myös Lehtinen & Sihvo 2005, 151.

⁹⁵ Helmahalkion reunassa näkyy kankaan hulpion merkintä *Made in Scotland*.

⁹⁶ VA 1958/7–9, 183.

Tutkimusaineiston turkit ovat sisäturkkeja yhtä naisten lammasturkkia lukuun ottamatta. Turkit on tehty kokonaisista turkisvuodista leikatuista osista, isohkoista paloista.⁹⁷ Käytetty turkis oli lähinnä harmaata tai mustaa suomenlammasta, jota löytyi myös Kuusinen Oy:n valikoimista.⁹⁸ Turkkeja tehneen apulaisen mukaan turkkien väliliinana oli pellavakangas. Turkinahkat yhdistettiin toisiinsa aluksi käsin yliluotellen. Karhunlangalla ompelu oli raskasta ja vaikeaa käsityötä, koska nahka oli tiivistä ja neulan läpivienti työlästä.⁹⁹ Siksak-koneen saatuaan Einari yhdisti nahkoja koneella: siksak-ommel tuli aivan turkispalojen reunaan. Vielä 1970-luvulla Einari Tiainen valmisti tuolloin muodissa olleita vuoritettuja turkislakkeja. Näissä hatuissa turkikset ja vuorimateriaalit on myös ommeltu koneen siksak-ompeleella.

Seuraavassa kuvassa oleva diagonaalikankainen pomppaturkki, kaarrokkeista nimensä saanut *kokettiturkki* on Einari Tiaisen tammi-kuussa 1954 asiakkaalle valmistama. Sen teettäminen maksoi 7135 mk. Turkin hinta on edullinen, joten lammasnahat todennäköisesti olivat asiakkaalla omasta takaa, vaikkei asiakas sitä itse enää muistaakaan.¹⁰⁰ Sisäturkkeja tehtiin usein asiakkaiden mukanaan tuomista lampaannahoista, jolloin turkki tuli asiakkaalle huomattavasti edullisemmaksi. Suomalaisen maatiaislampaan nahka oli tuolloin kotimaassa eniten myyty turkis.¹⁰¹ Sisäpuolen turkis laitettiin asiakasturkeissakin joko etu- ja takakappaleen osuudelle tai ulottumaan myös hihoihin. Tällöin turkki oli talvisessa hevosajossa lämpimämpi, mutta myös jäykempi ja vaikeammin päälle puettava. Kuvan kokettiturkissa hihanvuorikangas on topattu ohuella puuvilla- tai villavanulla. Kotakin kauluksiin laitettu turkis on hienompaa ostoturkista, hopeanharmaaksi värjättyä lammasta, joka tosin viidessäkymmenessä vuodessa on täysin kellastunut. Einari Tiaisen itselleen 1960-luvun lopussa valmistamassa, hieman lyhyemmässä villakankaisessa sisäturkissa kaulus sitä vastoin on arvokasta mustaa *krimiä*. Pomppa-mallisissa sisäturkeissa

⁹⁷ Einari Tiaisen turkistyömenetelmistä ei ole tarkempaa tietoa, esim. laittoiko hän sisäturkkien karvan suunnan tarkoituksella kulkemaan alaspäin estämään allaolevien vaatteiden rullautumista (ks. esim. Sorvari, Niemi & Vänskä 2002, 88).

⁹⁸ Keskikokoiseen pomppaturkkiin tarvittiin 4–5 lampaannahkaa, pitkään 7 (Miehen Muoti 1935/4, 2).

⁹⁹ H2.

¹⁰⁰ H20.

¹⁰¹ Kauppatavarat 1954, 357.

oli yleensä joko yhdet pystysuuntaiset liivintaskut tai vaakasuorat kansitaskut pystytaskujen lisäksi. Pystytaskuihin oli helppo laittaa kädet välillä lämpiämään ja kansitaskut säilyttivät hyvin tavarat. Kuvan lantion yli ulottuvassa takissa on vielä selässä kiinniommeltu *tamppi* koristeena sekä helmahalkio.

Kuva 8. Kokettiturkki

Kuva 9. Kokettiturkki takaa

Einari Tiaisen itselleen todennäköisesti 1960-luvun alussa valmistama musta sisäturkki on perinteistä pomppaturkkia lyhyempi, lantion seudulle ulottuva yksirivinen, kolmenappinen ja siinä on pelkät pystysuuntaiset liivintaskut. Takissa on harmaa suomenlammasvuori ja hihojen vuorina musta vuorisatiini. Turkiksessa sivusaumat eivät

erotu, koska saumat on ommeltu niin huomaamattomasti. Turkis on käsin kiinnitetty paksulla langalla valmiiseen takkiin, jossa hihan vuorit ovat jo olleet kiinnitettynä.

Naisille tehdyistä turkeista on kaksi esimerkkiä: Einari Tiaisen vaimolleen 1950-luvun alussa tekemä musta lammasturkki ja tyttärelleen, vuonna 1960 tekemä sinisellä bouklee-kankaalla päällystetty lammassisäturkki. Musta lammasturkki on nykytakkeihin verrattuna erittäin painava. Keskikokoiselle naiselle tehty, lähes polveen ulottuva takki painaa melkein 3 kiloa. Takki on vuoritettu kokonaan mustalla satiivivuorilla ja hihoissa on lisäksi turkisreunustetut *tuulivuorit*. Sinisen sisäturkin turkisosa on aiemmin purettu pois toiseen käyttöön, joten sen tukimateriaaleja on helppo tutkia. Takki on tuettu pellavakankaalla ja villaliinalla, jotka on kiinnitetty toisiinsa siksak-ompelein.¹⁰² Tässä takissa on muista vaatteista poikkeavat kangasnapinlävet sekä taskuina napinläpitaikut. Naisille tehdyistä muista vaatteista ei ole kuin yksi esimerkki, tyttären ruskea tweedvillakangashame. Hame on vuoriton, polvimittainen neljän kappaleen hame, jossa on takana kävelylaskos. Vyötäröillä on kankainen sisäpuolen muotokaitale ja kaitaleen tuki-kankaana pellavaliina. Hameen vasemmassa sivussa on toispuoleinen vetoketjuhalkio yläreunan nappeineen. Helmassa on käänne, jonka reuna on ommeltu päällepäin huomaamattomaksi piilo-ompeleeksi ompelukoneen tavallisella siksak-ompeleella.

Näidenkin vaatteiden perusteella Einari Tiainen käytti taitavasti vain suora- ja siksak-ompeleita tekeviä koneitaan vaatteiden valmistuksessa. Naisten villakangashameen helman piilo-ompeleen lisäksi hän kiinnitti pukujen irtoliinat sekä yhdisti turkkinahkat toisiinsa aivan turkiksen reunaan ommellulla siksak-ompeleella. Hän alkoi käyttää siksak-ommelta hyödykseen heti, kun ommel tuli lisälaitteiden ja konevaihtojen myötä mahdolliseksi. Einari Tiaisen tekemissä vaatteissa näkyy myös vaatureiden tapa leikata tarkasti ja käyttää kangasta säästeliäästi. Kankaan kulutusta vähentääkseen vaatturit usein poistavat kulmat saumanvaroista, hyödyntävät hulpioita siellä, mistä ne eivät näy päälle sekä leikkaavat liivin selkäkappaleen poikittain, jos kangas

---

¹⁰² Kaulus ja rintaliina ovat pellavakangasta, runkoliina, kädentien tuki takana sekä kuulavanu ovat villaliinaa. Kauluksen osalta liinat on ommeltu koneella miehustaan. Hihansuut on tuettu ohuemmalla pellavakankaalla. Hihanpyöriöiden alaosassa ja sivusauman yläosassa on käytetty vuorikankaasta leikattua nauhaa sauman tukena.

---

uhkaa loppua kesken. Näin Einari Tiainenkin on tehnyt. Räätälit säästivät kangasta jo 1800-luvun Ranskassa, kun asiakas ei enää tuonut kangasta tullessaan vaan räätäli myi kankaan ja sen hinta oli osa vaateen kokonaishintaa. Tämän kankaan säästämistavan sanotaan vaikuttaneen haitallisesti myös vaatteiden mallien innovatiivisuuteen.¹⁰³

---

¹⁰³ Chenoune 1993, 46.

10 VAATTURITOIMINTA SUHTEESSA MUUHUN OMPELUTOIMINTAAN

10.1 Naiset vaattorialalla

Vaattoriala on ollut hyvin miehinen ala, tutkimusajankohtana ilmeisesti kaikki liikkeet omistaneet vaatturimestarit olivat miehiä. Vaatturiliikkeiden tilaus- ja varastotyössä oli ollut myös naistyöntekijöitä vuosisadan alusta lähtien, mutta vain harvoin he suorittivat kisällinäytteen korkeamman aseman saavuttamiseksi.¹ Ajattelumallia naisten sopimattomuudesta muuhun kuin housujen ja liivien tekoon pidettiin pitkään yllä. Esimerkiksi 1910-luvun Vaatturi-lehdissä todettiin naisten olevan sopimattomia vaattureiksi, koska pukuompelussa käytettiin erilaisia työtapoja ja koska naiset eivät osanneet prässäämällä muokata villakangasta.² Erään työnantajan mielipide 1920-luvulla oli, että naisten naimisiinmeno katkaisee opintien ammattiin eivätkä naisten luonteenpiirteekään ole vaatturityöhön soveliaita.

Kun esim. vaatturinainen joutuu naimisiin – – niin joutuu hän kiintymään pääasiassa kotitöihin. Ja jos hän vielä tulee äidiksi, niin jää ammatti yhä enemmän sivuasiaksi. – – Naisten on näin ollen aivan mahdoton säilyttää ammattiaan ja kehittyä siinä ainakaan mestariksi asti – – Jos naimisissa oleva nainen antautuisi kokonaan työskentelemään ammatissaan, niin saattaisi mies joutua sopivan palvelijan puutteessa vielä kotia ja lapsia hoitamaan, joka taas puolestaan olisi vajanaista ja luonnotontakin. – –

¹ Ks. esim. Hjelt 1908, 56. Naisten kisällintutkintojen suorittamisajoista on esiintynyt erilaisia näkemyksiä. Vaatturi-lehden mukaan rouva Elviira Belajeff suoritti vaatturikisällin näytteen vuonna 1935 ilmeisesti ensimmäisenä naisena Suomessa. Toisaalta vaatturimestari Otto Salovaara kertoo vuonna 1905 aloittaneen oppityttönsä kolmessa vuodessa suorittaneen kisällinäytteen valmistamalla miehen arkipuvun. (VA 1935/11, 193; KU 1945/116–118, 14) Naisten kisällinäytteen suorittaminen lienee ollut harvinaista myös 1940-luvulla, sillä Vaatturi-lehdessä (1946/7–8, 140–141) mainittiin erikseen, kuinka Turun ja Kuopion kouluista oli vuonna 1946 valmistunut muutama *huolellinen ja tarkka* naisoppilas, jotka olivat suorittaneet kisällinäytteen paikalliselle Käsiyö- ja Tehdasyhdistykselle.

² Esim. nimimerkki V. P., VA 1917/1, 4–5; 1917/2–3, 12–13.

Vielä on yhtenä asiana sekin, että löytyy erittäin harvoja naisluonteita jotka vaatturin ammattiin varsinaisesti sopivat. Niin kuin tiedetään, niin ovat naiset enempi kevyitä luonteenominaisuuksiltaan joka hyvin tulee näkyviin juuri vaatturityössä. Varsinkaan isojen kappaleiden tekijöinä he eivät tahdo perehtyä kuosin muodostamiseen eivätkä saa kokoonpanon tärkeyttä yhtä hyvin päähänsä kuin miespuolinen työntekijä. — Sen lähes kahdentoista vuoden ajalla kun olen liikettä harjoittanut, olen joutunut miesvaattureiden puutteessa pitämään enempi naistyöntekijöitä ja sillä ajalla olen tullut huomaamaan, että ainoastaan ani harvoista olisi voinut kehittyä ammattitaitoinen vaatturi, mutta niiltäkin on naimisiinmeno katkaissut siihen tien.³

Vaatturiliikkeiden naistyöntekijät tekivät helpommin valmistettavia ja ”vähempiarvoisia” vaatteita, kuten liivejä ja housuja vielä 1950-luvulla. ⁴ Vaikka jotkut liikkeenharjoittajat väheksyivät naisten kykyä oppia vaativia töitä, toisten mielestä *nainen voi kehittyä ja kehittyä aivan yhtä hyväksi ammattilaiseksi kun konsanaan mies, jos vain on tilaisuudessa saamaan pätevää opetusta harjoittelussaan.*⁵ Tällä opetuksella ilmeisesti tarkoitettiin nimenomaan ompelua, ei kaavoitusta eli leikkuuta. Aina-kin Vaatturi-lehden kirjoituksessa vastustettiin sitä, että Ammattienedistämislaitoksen Vaatturileikkuu-kurssille oli otettu muutamia naisia: *tuskinpa naiset – vaikkakin nyt on naisten modernikausi yleensä – ovat sopivia miesvaatturiliikkeen leikkaajiksi enempiä kuin mestareiksi-kaan, tai työnantajiksi.*⁶

Sotavuosina pula vaatturityöntekijöistä aikaansai keskustelua naispuolisten oppilaiden ottamisesta vaatturiammattikouluihin.⁷ Tampe-

³ Nimimerkki H. H-suo, VA 1925/1, 8–9.

⁴ Naispuolinen takkivaatturi oli 1950-luvun alussa harvinainen. Kun savonlinnalainen Kaino Redsvén suoritti kisällinkirjan erittäin kiitettävien arvosanojen, todettiin olevan *harvinainen tapaus, että nainen suorittaa takkivaatturiksi vaadittavan työnäytteen. Vielä oli erikoista kun tehtiin — vaatturikisällä naisesta täysin oppineena ammattilaisena takkinäytteellä, niitä ei ole monta koko maassa.* (Savonlinnan Käsityö- ja tehdasyhdistyksen kokouspöytäkirja 6.2.1951; vuosikertomus 1951) Vuosikokouksessa vaatturimestari Antti Aravirta *lausui ansaittuja kiitoksen sanoja naispuoliselle uudelle kisällille Kaino Redsvénille harvinaisen korkeasta ammattitaidosta, joka naispuoliselle henkilölle koidistuneena on vaatturinammattissa hyvin harvinaista* (VA 1951/3, 54–55).

⁵ VA 1925/6, 74.

⁶ Nimimerkki Tähystäjä, VA 1931/9, 191.

⁷ Esim. VA 1943/6, 121.

reen kaupungin ammattikoulussa opetettiin sekä tyttöjä että poikia vuonna 1940 perustetulla vaatturiosastolla, mutta kannatusyhdistysten alaisina toimiviin Turun ja Helsingin vaatturiammattikouluihin alettiin vasta vuonna 1943 ottaa naisia oppilaisiksi.⁸ Helsingin koulun johtaja Kähkönen näki, että ammattitaitoisilla naisvaattureilla on tulevaisuudessa *erinomainen työala juuri naisten kävelypukujen ja päällystakkiin valmistuksessa, johon tavallinen kevyt ompelutaito ei ole riittävä ja joiden työpalkatkin ovat huomattavasti korkeammat kuin leninkialalla yleensä*. Naisten päällysvaatteiden valmistus oli jo aiemminkin kuulunut koulun opetusohjelmaan, vaikka opetuksen pääpaino oli miesten pukimissa. *Maskuliinista, muodin mukaista naisten kävelypukua eivät tavalliset naisompelijattaret nähtävästi ole pystyneet oikein ”räätälinmalliseksi” saamaan, koska naisasiakkaita on viime vuosia yhä enemmän ilmestynyt vaattureille*, totesi johtaja Kähkönen.⁹

Vaatturiliiton vuoden 1945 piirikokouksessa vaatturit olivat sitä mieltä, että naiset ovat oppivaisia ja hyviä työntekijöitä, ja siksi naisoppilaiden ottoa on lämpimästi suositeltava. Vieläkin monet näkivät, että naisten naimisiinmenon ja siitä johtuvan lyhyen työuran vuoksi miesoppilaat olivat alalle edullisempia. Etenkin vaatturimestarin työtä pidettiin miehelle paremmin sopivana.¹⁰ Vaatturimestari Lehtosen mielestä *vaatturinammatin täydelliseen taitamiseen on miehellä kuitenkin siksi luonnolliset edellytykset, että mikäli oppilaskysymys valtiovallan tuen avulla miesten kohdalta ratkeaa suotuisasti, ammatin jälkikasvu tulee miesten voimin turvatuksi luonnollisen valinnan kautta*.¹¹ Vielä 1950-luvun lopussakin naisia koulutettiin vaatturialalle huomattavasti miehiä vähemmän.¹²

Naisten palkkaus vaatturialalla jäi työtehtävien ja aseman vuoksi miehiä pienemmäksi. Palkkaa maksettiin joko tehtyjen vaatekappaleiden tai työajan perusteella riippuen lisäksi siitä, mihin työntekijäryhmään kuului. Vaatturiliikkeiden työntekijät jaettiin vuoden 1944 työ-

⁸ Toivo Paatola, VA 1941/5, 73–74; VA 1960/1, 7; KU 1940/87, 8–9; 1943/103–104, 16–17; Paavola 1995, 75–83.

⁹ KU 1943/103–104, 16–17.

¹⁰ VA 1945/4, 80.

¹¹ KU 1945/116–118, 14.

¹² Turun vaatturiammattikoulusta oli 20 toimintavuoden aikana, vuoteen 1959 mennessä, valmistunut 69 vaatturia, joista 16 oli naisia (VA 1960/1, 7). (Koulun 137 oppilaasta vain puolet suoritti 3-vuotisen kurssin kokonaisuudessaan.)

ehtosopimuksessa taitojen ja työssäoloajan mukaan täysinoppineisiin, puolioppineisiin ja aputyöläisiin sekä oppilaisiin. Täysinoppineilla tarkoitettiin sellaisia mies- ja naispuolisia työntekijöitä, jotka kykenevät itsenäisesti valmistamaan vaatteen. Puolioppineita ja aputyöntekijöitä olivat ne, jotka eivät osanneet valmistaa kokonaista vaatetta sekä ne naispuoliset työntekijät, jotka työskentelivät työryhmissä tai suorittivat korjaustöitä.¹³ Yleensä tuntipalkalla korjaustöitä tekevien naisten palkkaus oli siten aputyöläisten vaatimattomalla tasolla. Työnantajien mielestä työntekijäliiton vaatimus miesten ja naisten samoista tuntipalkoista ei ollut oikeutettu. Kappaletyössä työnantajat joutuivat maksamaan naisille saman palkan kuin miehillekin. Vaatturi-lehden kirjoituksen mukaan harvat naiset siitä huolimatta pääsivät samanlaisiin ansioihin kuin miehet.¹⁴ Syitä naisten huonompiin ansioihin huolimatta samasta kappalepalkasta ei kerrottu. Ilmeisesti naistyöntekijät tekivät joko huonommin palkattuja vaatetyyppejä (housut, liivit), tekivät miehiä hitaammin tai tekivät lyhyempiä työpäiviä kuin mies-työntekijät. Vuoden 1950 työpalkkatariffeissa naisten tuntipalkat olivat miehiä pienemmät niin täysoppineiden kuin puolioppineidenkin työntekijöiden kohdalla.¹⁵

10.2 Einari Tiaisen ompelijasisarten toiminta

Yhteiskunnan muuttuminen, elintason nousu sekä pukeutumiskulttuurin ja ajattelutavan muutokset vaikuttivat ompelutyön erikoistumiseen vaatturin ja ompelijan välillä. Vaikka kaikki August Tiaisen lapset saivat ompeluoppinsa isältään, joka teki vaatteita sekä miehille että naisille, eriytyi vaatturin ja ompelijan toiminta tehtyjen vaatteiden ja asiakkaiden mukaan Einarin, Ilmarin ja heidän sisartensa ompelutoiminnassa. Tuolloin naiset olivat ryhtyneet käyttämään ompelijan palveluja kotitekoisten vaatteiden ohella tai sijaan. Jo pyhäleninkien yleistyminen maalaisemäntien asuna 1800-luvulla oli luonut maaseudullekin ompelijan ammatin. Aiemmin naisten ompelutyö maaseudulla oli ilmeisesti ollut hyvin yleinen sivuelinkeino. Parikkalan seu-

¹³ KU 1944/113–115, 6.

¹⁴ Nimimerkki Aate, VA 1945/5, 112.

¹⁵ VA 1950/1, 10.

dulla ompelijan ammatti oli räätälin ammattia huomattavasti nuorempi; ensimmäinen ompelija löytyy henkikirjoista vasta 1800-luvun lopussa, kun räätäli oli kirjoissa jo vuonna 1825.¹⁶ Einari Tiaisen sisarista Enni Tiainen (1895–1981) ja Hanna Kokkonen (1898–1965) toimivat päätoimisina tilausompelijoina, naisten vaatteiden valmistajina, eivätkä samalla paikkakunnalla asuneiden veljiensä tavoin tehneet vaatturityötä.

Kun Einari Tiainen aloitti isänsä opissa, hänen 13 vuotta vanhempi Enni-sisarensa oli jo pitkään toiminut itsenäisenä ompelijana. Molemmat olivat olleet isänsä apulaisena 12-vuotiaasta lähtien. Enni Tiainen ryhtyi itsenäiseksi ompelijaksi 17-vuotiaana viiden oppivuoden jälkeen, Einari vasta 20-vuotiaana August-isän kuoltua. Kun Enni Tiainen ja Hanna Kokkonen aloittivat ompelutoimintansa 1910-luvulla, naisten valmisvaatteita ei seudulla juuri ollut saatavilla. Päälyysvaatteita saatettiin ostaa kiertäviltä kauppiailta tai Viipurista takkeja hankkineilta ihmisiltä.¹⁷ 1940–1960-luvuilla Enni ja Hanna ompelivat naisten leninkejä, hameita ja puseroita mutta myös miesten paitoja ja sarkahousuja lähistöllä asuville. Enni Tiainen ompeli myös vuoritetuja kävelypukuja ja takkeja. Hänen asiakkainaan olivat honkakyläläisten lisäksi toisten kylien asukkaat. *Räätälin Enni* oli alueella kuuluisa ompelija, *pitäjän paras*, erittäin arvostettu henkilö ammattitaitonsa ja sosiaalisen toimintansa ansiosta.¹⁸ Ennillä oli niin paljon asiakkaita, että toiset joutuivat odottamaan kauan leninkiensä valmistamista. Tärkeimpien asiakkaiden vaatteet Enni joskus asetti etusijalle ainakin sukulaisten vaatteisiin verrattuna.¹⁹ Töiden runsaudesta huolimatta hän ei kieltäytynyt uusista tilauksista, *vaikka oli hyllyt täynnä kangasta kuin parhaassa kangaskaupassa*.²⁰

Hän oli seudun ”hoviompelija”. – – Kun naiset tarvitsivat paremman leningin, esimerkiksi häitä, syntymäpäiviä tai hautajaisia varten tai koulutyöt mekon kevätjuhliin, mentiin Ennin luokse. – – Ennillä oli työtä yllin kyllin. Oli syytä viedä kangas hyvissä ajoin ommelta-

¹⁶ Virrankoski 1994, 219–224; Juvonen 1996, 308.

¹⁷ MV:K21/582.

¹⁸ H17; H19; H27.

¹⁹ H27.

²⁰ Tiainen, Soinikoski & Kosonen 1989, 58–59; myös H27.

vaksi. – – Hän oli ompelijalahjakkuus, jolla oli taito ”hyppysissään”. Ihmiset olivat tyytyväisiä tulokseen. – – Oli juhlaa mennä sovitukseen ja puvun valmistushetki oli suuri tapahtuma. Häntä arvostettiin. – – Enni oli valistunut henkilö, joten hänen kanssaan saattoi puhua monista asioista.²¹

Ompelijoiden asiakkaat olivat pääasiassa naisia, enimmäkseen maalais-
talojen emäntiä ja tyttäriä, jotka valmistuttivat vaatteita melko harvoin
ja vain tarpeeseen. Monelle vaateen teettäminen oli ylellisyyttä, sillä
etenkin arkivaatteita ommeltiin paljon itse tai perhepiirissä.²² Näiltä
seuduilta ei juuri turvauttu kaupungin ompelijoihin tai ateljeihin,
koska matkat olivat pitkät ja varoja ihmisillä oli niukasti.²³ Ompeli-
jan tekemät vaatteet olivat arvostettuja laatunsa takia, ne olivat kau-
niin näköisiä, sopivan kokoisia ja istuivat hyvin käyttäjälleen. Etenkin
lapsille hienoa oli jo se, että mekko oli uusi, ja ompelijan tekemänä
sen arvo vielä lisääntyi.

*Meille tuli samanlaiset mekot siskon kanssa. – – Joku kyläreissu oli tie-
dossa ja sitä varten uudet mekot. Tosin mekolla oli sitten huonoa tuu-
ria. Kotiin tultua en millään raaskinut heittää uutta vaatetta pääl-
täni. Olin siitä onnellinen ja riekuin ja näyttelin toisille (naapu-
rin) lapsille. Jossakin lautakasan päällä jalka lipsahti, putosin, hame
jäi kiinni ja repesi. Itkut ja tukkapölly siitä seurasi. Mutta tämä oli
TAPAUS lapsuudessani, oikein ompelijan tekemä mekko.²⁴*

Vaatteilla ja niiden määrällä sekä vaatteisiin valituilla kankailla ilmaisi-
tiin omaa sosiaalista asemaa. Toisten uusia, kauniita vaatteita ja niiden
kankaita ihailtiin ja kadeldittiinkin. *Ennillä oli paljon vakioasiakkaita,
esim. – – perheen ainoa tytär, joka puettiin ”kuin prinsessa”. Hänelle tee-
tettiin paljon leninkejä – – Joskus Enni leikkasi pienen palan [nimi]
leninkikankaasta äidilleni nähtäväksi ja ihailtavaksi.²⁵*

²¹ H19.

²² Esim. H16.

²³ Samalla paikkakunnalla toimineen ja samanikäisen ompelijan muistot MV:
K21/741.

²⁴ H18.

²⁵ H17; myös H18.

Enni Tiainen ja Hanna Kokkonen ompelivat mekkoja myös Einari Tiaisen tyttärille ja vaimolle kunnes vanhin tytär oppi ompelemaan sisartensa mekot ja äitinsä leningit. Kun Einarin nuoremmat tyttäret opettelivat ompelemaan vaatteitaan itse, auttoi Hanna-täti heitä joskus vaikeissa kohdissa, kuten vetoketjujen ompelussa. Hanna Kokkoselle ompelutyöt maksettiin usein osittain tai jopa kokonaan vaihtotavaralla: maidolla, voilla, munilla, lihalla ja leivällä. Einari Tiaisen tyttäret mm. keräsivät Hannalle marjoja ja sieniä mekkojen tekopalkaksi ja heidän kotoaan vietiin muutakin ruokatavaraa Kokkosille, näillä kun ei ollut omaa kasvimaata tai lehmää.

Asiakkailla oli kankaat etukäteen ostettuna mukanaan, kun he tulivat ompelijalle. Ompelijoilla ei itsellään ollut kangasvarastoa. Kankaita ostettiin kylän kaupoista, markkinoilta ja kaupungeissa vierailtaessa. Emännän leninkikangas oli tavallinen tuliainen tai äitienpäivälahja Saaren kevätmarkkinoilta. Vielä 1960-luvullakin oli yleisenä tapana, että sulhanen antaa kihlajaislahjana tulevalle anopille leninkikankaan ja tulevalle appiukolle konjakkipullon.²⁶ Äitienpäivälahjaksi saadut leninkikankaat ja tyttöjen kevätjuhlamekot työllistivät ompelijoita keväällä ja alkukesästä. Leningit piti saada viimeistään juhannukseksi valmiiksi. Ennillä ja Hannalla oli kiireaikana apulaisia ja heidän lisäksi myös ammattiin koulututtavia oppityttöjä. Maaseudulla opittiin ompelijan ammattiin vielä tuolloin vanhan tavan mukaisesti oppityttönä työskennellen.²⁷ Saaren kuntaan tosin saatiin vuonna 1948 naiskotiteollisuuskoulu, jonka ohjelmassa oli niin kudontaa kuin ompeluakin.²⁸

Enni Tiaisen ja Hanna Kokkosen toiminnassa vaateen suunnittelu tapahtui nopeasti. Asiakkaan ensimmäisellä käyntikerralla sovittiin vaateen malli sekä otettiin tarvittavat mitat. Asiakas saattoi valita toteutettavan vaatemallin muotilehdistä tai suunnitella mallin itse.²⁹ Toiset asiakkaat taas antoivat ompelijalle vapaat kädet suunnitteluun ja pyysivät tekemään sellaisen leningin, *mikä heille sopii*.³⁰ Usein ompelija kuitenkin suunnitteli vaateen mallia yhdessä asiakkaan kanssa. *Malilehdistä* katsottiin osviittaa ja lehdissä esiintyneitä vaatemaleja muo-

²⁶ H6; H16; H23.

²⁷ Vrt. Hjelt 1908, 64–65.

²⁸ Neuvonen 1954, 75; Ylönen 2003, 129; Terävä 2004.

²⁹ H15; H19.

³⁰ H16.

kattiin omien mieltymysten mukaan.³¹ Etenkin nuorille naisille muodinmukaisuus oli tärkeää. Toisten vaatteet ja saatavilla olevat materiaalit vaikuttivat vaatteen suunnitteluun muotilehtien ohella.³²

Vuosisadan alkupuolen muotilehtien nimiä³³ ja niiden hankkimista Itä-Suomen maaseudulle on tutkimusaineiston perusteella vaikea todentaa, sillä muistitiedot vaihtelevat.³⁴ Ainakin Enni Tiaiselle tuli 1930-luvun puolenvälin jälkeen Kotiliesi-lehti, joten hänen oli mahdollista hyödyntää sen muotitietoja ja pukujen kaavaliitteitä omissa ompelutöissään.³⁵ Einari Tiaisen tyttären mukaan 1940-luvun lopulla *alkoi olla jo jottai lehtiä, mutta, kyllä se aika alkeellista kuitenkin oli, ku mieki rupesin ompelemaan*.³⁶ Muistitiedon mukaan 1950-luvulla Enni Tiaisella oli mallilehtinään ainakin Sorja-lehtiä.³⁷ Tämä lehti, joka alkoi ilmestyä vuonna 1945, oli aluksi Sorja-valmiskaavojen tilausluettelo.³⁸ Näitä tilausluetteloita ja lehtiä käytettiin mallisuunnittelun apuna, mutta Sorjan valmiskaavoja Enni Tiainen ja Hanna Kokkonen eivät ilmeisesti ostaneet.³⁹

³¹ H2.

³² H27.

³³ Vaatturi-lehdissä mainostettiin mm. vuonna 1918 Dresnenin Akatemian naisten muotilehtiä (esim. VA 1918/1–2, 8). Mallien ja muotilehtien erikoisliike Revue des Modes kauppasi Helsingissä 1920-luvulla useita ranskalaisia ja englantilaisia *naisten puku-, kappa- ja hame-muotilehtiä* (esim. VA 1921/10, 119).

³⁴ Erään ompelijan mukaan vuosisadan alussa oli jo saatavana mallilehtiä, joita seudun kyläompelijat hankkivat itselleen (MV:K21/741). Naapurikuntalaisen mukaan muotilehtiä ei ollut saatavilla, vaan nähdyn kauniin leningin mallia selitettiin ompelijalle tai itse yritettiin valmistaa samankaltainen (MV:K21/582). Toinen uukuniemäläinen taas kertoi, että kotiompelussa alkoivat olla muotilehdet apuna ainakin 1920–30-luvuilla (MV:K21/ 843).

³⁵ Vuosina 1926–1937 Kotilieden liitteenä oli kahdesti vuodessa naisten vaatteiden kaavoja.

³⁶ H4.

³⁷ H2. Vuonna 1950 ilmestymään ruvenutta saksalaista Burda-lehteä (ks. Burda 2007) ei maaseudun ompelijan mallilehtenä mainittu, toisin kuin Aikasalon (2000, 222) tutkimuksessa.

³⁸ Aluksi tilausluettelon vaatteet, joiden kaavoja voi tilata tai ostaa jälleenmyyntipaikoista, oli kuvattu paksuun luetteloon piirtäen (ks. Sorja 1945, 1947). Vähitellen ko. lehti muuttui myös muotia ja käsityöohjeita sisältäväksi eri lehtien yhdistyttyä siihen (ks. esim. Sorja jokanaisen muotikuva 1952; Sorja muotikuvasto 1955; Sorjat pukimet 1961).

³⁹ H2.

10.3 Ompelijan vaatteiden mallit, valmistusmenetelmät ja rakenteet

Muistitietojen ja tutkimusaineisto-valokuvien mukaan tyyppillinen naisten leninki oli melko yksinkertainen ulkonäöltään. Leningit olivat malliltaan melko suorita, kankaat olivat usein hillittyjä, yksivärisiä ja tummia. Leningit olivat pitkähihaisia, hihoissa oli rannekkeet ja puvun pääntiellä oli kaulus. Enni Tiaisen valmistamien naisten leninkien, tyttöjen mekkojen ja tytön hameen analyysi tukee muistitiedoista saatua käsitystä vaatteiden pelkistyneisyydestä ja niiden yksinkertaisista rakenteista. (Esimerkkileningin tekniset rakenteet on kuvattu liitteessä 7.) Aineiston yksiväristen tummien villa-, puuvilla-, sekoite- ja teko-kuitukankaisten leninkien helmat ovat melko suorat ja kapeat. Vyötärösaumallisissa malleissa helmat ovat leveämmät ja useasta palasta tehdyt. Useimmissa leningeissä ja mekoissa on kauluksina hieman kohoavat laakakaulukset ja hihat ovat istutetut. Koska aikuisen naisen käsivarret peitettiin, leninkien hihat ovat joko pitkiä tai $\frac{3}{4}$ -hihaisia. Pitkissä hihoissa on rannekkeet.

Vaatemallien yksinkertaisuus ja samanlaisuus johtui informanttien mukaan osittain kankaan määrästä. Usein asiakkaat ostivat mahdollisimman vähän kallista kangasta, jolloin vaatteesta oli tehtävä sellainen, minkä kankaasta sai. Köyhissä oloissa kaikessa säästettiin. Vyötärösaumallisten leninkien alaosat tehtiin usein kuudesta alaspäin levenevästä palasta, koska näin helmaan saatiin enemmän leveyttä ja tekotapa oli mahdollisimman taloudellinen kankaan menekin suhteen.

H5: Hanna oli miunki äidin vakituine räättäli, sillä oli yks sit malli, vakiomalli!

M: oliks Hannalla yks vakiomalli vai siun äitillä. Minkälainen?

H5: hyö kumpikii vissiin hyväksyvät sen. Semmone suora

H4: Vähä niinku säkki.

H5: aika pitkä ja tumma, semmone ruskee tai musta se oli se pääväri.

M: Eiks se Hanna muunlaisia osannu tehdä?

H5: en minä kyllä tiijä. Enni-tätihä se taitavampi varmast oli. — — Vanhemmillä ihmisillä ei saant olla kirjavaa vaatetta, se piti olla.

H2: Mitä varten ne piti olla aina niin samanmalliset ne vaatteet. Siinä oli sellanenkin asia, sitä kun emännät osti kankaan. Ne osti sitä

mahollisimman vähän, kun kangas oli kallista, niin, eihän vähästä kankaasta monenmallista mekkoo saa.

Mie muistan ihan hyvin, kun ne oli melkein tehtävä, alaosa oli kuuven palan, ja sit ku vyötäisiltä oli poikki, ni yläosa sit oli hyvin yksinkertainen. Alaosa ku tehtiin kuuvesta palasta, ni sen sai kankaasta leikattuu niin taloudellisesti, ettei jää hukkapaloja. (H2, H4 ja H5)

Maaseudun ompelijoiden toimintatavat olivat Saarella samantapaiset kuin muuallakin Suomessa tuohon aikaan.⁴⁰ Enni Tiaisen muistetaan kertoneen, että aloittaessaan ompelutyöt hänellä ei ollut mitään naisten vaatteiden kaavoja. Leningin osat leikattiin mittojen ottamisen jälkeen suoraan kankaalta. Viipurissa ompelukoulun käynyt nainen oli sittemmin antanut Ennille naisten hameen ja leningin kaavat. Enni Tiaisen apulaisina olleet muistelevat hänen leikkauksen myöhemminkin usein ilman erillisiä kaavoja. Hän piirsi pöydälle levitetylle kankaalle vaateen osat mittojen perusteella ja leikkasi kappaleet. Toisaalta muistetaan, että Ennillä oli omat, maatalon emännille sopivat vakio-kaavansa, joita hän hieman muunteli asiakkaan mittojen mukaan.⁴¹

Analysoitujen vaatteiden perusteella Enni Tiainen vielä 1960-luvullakin teki vaatteita hyviksi havaitsemillaan menetelmillä ja melko yksinkertaisilla valmistustavoilla. Leningin kappaleet on leikattu joko etukäteen vähän kuositelluilla kaavoilla tai jopa ilman kaavoja ja vaatetta on muokattu sovituksessa muotolaskoksin. Vähäistä kuositelua osoittaa se, että lähes kaikissa leningeissä on rintalaskokset sivusaumoissa, vaikka vaateen etukappaleella olisi muitakin laskoksia tai leikkaussauvoja, joihin rintalaskokset olisi voitu etukäteen siirtää. Enni oli kaiketi tottunut käyttämään muotolaskoksia, sillä myös tytön kuuuden kappaleen hameessa on vyötärömuotolaskokset, vaikka ne olisi helposti voitu poistaa leikkaussaumoihin sovituksen jälkeenkin. Apulaisten kuvaama, kaiken käytössä olevan kankaan hyödyntävä leikkaus tapa näkyy siinä, että eri hamekappaleissa kankaan langansuun-

⁴⁰ Aikasalon (2000) tutkimuksen mukaan tyypillistä oli ompelijan ja asiakkaan yhteistyö mallin suunnittelussa sekä muotilehtien katselu. Kangas leikattiin helpoissa mal-
leissa ilman kaavoja ja vaikeimmissa paperikaavojen avulla. Enni Tiaisen ja Hanna
Kokkosen valmistamien vaatteiden hinnoista ei ole tarkkaa tietoa, toisin kuin Aikasa-
lon tutkimuksessa, jossa maaseudun ompelijalla teettäminen kuvattiin edullisemmaksi
kuin valmiin vaateen ostaminen. (Aikasalo 2000, 150–151, 179, 192–194)

⁴¹ H2; H4; H17.

nat vaihtelevat. Yhteen ommeltavissa saumoissa toisen hamekappaleen reuna on usein suoraan langansuuntaan ja toinen vinoon. Näin tehtynä helman ja saumojen laskeutuvuus ei ole kaunein mahdollinen, mutta vähemmästä kankaasta saa leveämmän helman.

Enni työskenteli aiemman apulaisensa mukaan 1950-luvulla sartyömäisesti. Maanantaina hän leikkasi 7–8 leninkiä ja tiistaina hän harsi ne sovitukseen. Tiistaina tai keskiviikkona leninkejä sovitettiin ja loppuviikolla ne tehtiin valmiiksi. Usein tekeillä olevaa vaatetta sovitettiin vain kerran, mutta tarvittaessa saattoi olla lisäsovitus. Sovittamisajankohdan sopiminen aikana, jolloin taloissa ei vielä yleisesti ollut puhelimia, onnistui mm. kaupanpitäjän välityksellä. Kaupassa käydessään ompelija kertoi myymälänhoitajalle, että tämä kertoisi asiakkaalle hänen vaatteensa olevan sovituskunnossa.⁴²

Informanttien mukaan vaatteiden kiinnittiminä olivat usein ommeltavat painonapit ja vetoketjujen yleistyttyä leningin sivusaumaan kiinnitetty vetoketju helpottamassa leningin päälle pukemista. Pitkiä vetoketjuja esim. leningin keskitakasaumassa käytettiin harvemmin, mm. siksi, että ne olivat hinnaltaan kalliimpia. Napinläpiä ei juurikaan vaatteissa käytetty, eikä konenapinläpiä voinut tehdä kukaan käytössä olleilla suoraommelkoneilla. Siksak-koneiden yleistyessä konenapinläpien tekeminen tuli mahdolliseksi, mutta ilman nykyistä napinläpiautomaatiikkaa se vaati taitoa.⁴³ Analysoiduissa vaatteissa konenapinläpiä ei ole, vaan pääntien halkiot on kiinnitetty ommeltavin painonapein. Päällystetyt napit toimivat useimmiten vain miehustan koristeena nappilistan päällä keskiedussa. Yhdessä leningissä tosin on helmiäisnapit ja silmunapitus.

Ennen siksak-ompelekoneita kankaiden reunahuolittelut ommeltiin käsin ylliuotellen. Apulaisia, kuten Einari Tiaisen tyttäriä, tarvittiin Enni Tiaisen avuksi tekemään tätä käsinompelua vielä 1950-luvun puolivälin jälkeenkin. Suoraommelkoneellaan Enni Tiaisen muistetaan tehneen reunahuolitteluja liikuttelemalla kangasta sivusuunnassa ompelun aikana. Kun toisella kädellä piti paininjalkaa hieman ylhäällä, paininjalka ei puristanut kangasta syöttäjää vasten, eikä kangas liikkunut normaalisti taaksepäin.⁴⁴ Eri vuosina tehtyjen vaatteiden saumojen

⁴² H2; H16.

⁴³ Ennillä oli vielä 1950-luvulla toisena ompelukoneena käsikampikäyttöinen kone. Hannalla taas oli Singer-polkkukone, jossa ei ollut siksak-ommelta (H2; H4).

⁴⁴ H2.

huolittelut osoittavat, että Enni on hankkinut siksak-ompeelukoneen vuosien 1957 ja 1962 välisenä aikana. Vuosina 1955 ja 1957 tehdyissä vaatteissa on käytetty huolitteluna käsin sivusuunnassa liikuteltua suorammelta (mikä näyttää loivalta kolmiaskel-siksakilta) sekä *risapäärme*huolittelua, kun taas vuodesta 1962 lähtien vaatteiden kaikki saumat on huoliteltu siksak-ompeleilla.

Analysoitujen leninkien kauluksia, rannekkeita tms. ei ole tuettu tukikankaiden avulla. Ainoastaan tytön hameen vyötärökaitaleen sisällä on puuvillakangaskaitale vyötäröä tukemassa. Tukikankaiden käyttö naisten leningeissä ei tuolloin ollut yleistä, apulaisetkaan eivät muista Enni Tiaisen ja Hanna Kokkosen niitä käyttäneen. Käsin kiinnitettävien väliliinon lisäksi uusia liimatukikankaita oli kuitenkin saatavana koti- ja ammattiompeluun 1950-luvun lopulta lähtien. Niitä mainostettiin Sorja-lehdessä mm. puvun ja paitapuseron kauluksiin sopivina, aikaa ja vaivaa säästävinä: *Aivan uutta ja ensinäkemältä suorastaan kumoukselliselta vaikuttavaa menettelytapaa pukuompeleissa merkitsee tarttuvan väliliinan käyttö tukikankaana.*⁴⁵

Analysoitavaksi saadut vaatteet ovat kauniita ulkonäöltään. Ne on huolellisesti ja siististi ommeltu. Ainoastaan pitkin pistoin ommeluista painonapeista näkee, että niiden kiinnittäminen on ollut vaikeaa. *Ennillähän oli paha reuma. Ihmettelin jo silloin lapsena kuinka niin taudin runtelemilla käsillä pystyi tekemään niin kauniita asuja.*⁴⁶ Kaiken kaikkiaan Enni Tiaisen valmistamat vaatteet ovat ompeluteknisiltä rakenteiltaan melko yksinkertaiset, eikä vaateen nurjan puolen rakenteita ole pyritty piilottamaan. Esimerkiksi kaulukset on useimmiten ommeltu yhdellä ompeleella miehustaan, jolloin kaulusten saumanvarat ovat niskassa näkyvissä. Rationaalisista tekotavoista huolimatta kaikki helma- ja hihansuukäänteet on käsin ommeltu, eikä muitakaan koneella tehtyjä päällitikkauksia paljon ole.

⁴⁵ Sorja 1959/4, 42–43.

⁴⁶ H17; myös H19.

10.4 Vaatturin puvut ja ompelijan leningit

10.4.1 Vaatturin työ verrattuna ompelijan työhön

Maaseudun vaattureiden ja ompelijoiden toiminta oli asiakastilauksiin pohjautuvaa ammattikäsiötä, eikä sivuansioita tuovaa kotiteollisuutta. Muistitiedot sekä vaatteiden analysointi toivat esiin eroja ja yhtäläisyyksiä vaatturin ja ompelijan vaateenvalmistuksessa. Ompelutoiminta oli eriytynyt asiakkaiden sukupuolen ja tehtyjen vaatteiden tyyppin sekä käyttötilanteen mukaan. Oheiseen taulukkoon (taulukko 2) on vertailtu näitä ompelijan ja vaatturin toimintaan liittyviä osa-alueita Tiaisen sisarusten näkökulmasta.

Ompelijan ja vaatturin työt erosivat toisistaan niin asiakkaiden, materiaalien, vaatteiden kuin toimintatapojenkin suhteen. Kyse on lähinnä ollut työnjaosta toisaalta naisten ja miesten vaatteiden, toisaalta edullisempien ja tekotavaltaan yksinkertaisempien, arkeen ja juhlaan tarkoitettujen sisävaatteiden sekä kalliiden, tekotavaltaan monimutkaisten vuoritettujen ja tuettujen päällysvaatteiden ja miesten pukujen välillä.

Käsityön näkökulmasta miesten vaatturin ammatti on ollut poikkeus sukupuoleen sidotussa työnjaossa, koska tekstiilityöt ja ompelu ovat määrittäneet sekä kulttuurisesti että sosiaalisesti lähinnä naiseliseksi tai naisten toimiksi. Raja ompelijan ja vaatturin työn välillä ei ole aina ollut selkeä, sillä naisetkin ovat ommelleet miesten housuja.⁴⁷ Einari Tiaisen ja hänen sisartensa työssä miesten ja naisten housujen tekeminen oli eriytynyt niin, etteivät naisompelijat tehneet naisten housuja. Naisompelijat tekivät lähinnä kaavoitukseltaan ja toteutukseltaan yksinkertaisempia miesten pitkiä alushousuja sekä maaseudun miesten työssään käyttämiä sarkahousuja tms. sellaisista kankaista, joita asiakkaat pystyivät hankkimaan itse. Vaatturi taas teki miehille puvun housut, saapashousut, golffarit ja hiihtohousut tilattavista laatuksista. Naisten housujen käytön yleistettyä vaatturi valmisti housut myös naisille. Syy tähän oli todennäköisesti se, että vaatturi oli tottunut housujen tekoon ja osasi kaavoittaa ne. Vaattureille naisten housujen valmistus lienee ollut yleistä tai ainakin suositeltavaa, sillä Vaat-

---

⁴⁷ Oittinen 1996, 33; Heikkinen 1997, 38.

turi-lehdessä oli toistuvasti naisten housujen kaavoitusohjeita vuosina 1934–1962.⁴⁸

Tuotteiden ja ompelutyön jakoon ovat todennäköisesti vaikuttaneet aikakauden tapojen ja pukeutumiskäytänteiden lisäksi myös soveliaisuussäännöt ja häveliäisyssyyt. Naisen oli helpompi ommella naiselle, miehen taas kuului ommella miehelle arvokkaat puvut.⁴⁹ Ompelijoiden tehdessä miesten paitoja ja alushousuja, ei niitä väljinä vaatteina ilmeisesti sovitettu ollenkaan. Vaatturi-Einarin ommellessa kävelypukuja naisille asiakkailta oli aluspusero ja alushame päällään vaatteita sovitettaessa. Päällysvaatteiden eli naisten turkkien ja ulsterien sovitukset tehtiin sisävaatteet päällä. Toisaalta vaatturilla naisten housut teettänyt asiakas ei muista häveliäisyysongelmia olleen housujen mittojen oton tai sovittamisen osaltakaan.⁵⁰ Vaikka Einari Tiainen teki naisille turkkeja, kävelypukuja ja housuja sekä tyttärilleen hameita, hän ei tehnyt vaimolleen leninkejä eikä tyttärilleen mekkoja. Syytä tähän saattoi olla erikoistuminen pelkästään tiettyihin vaatetyyppeihin. Toisaalta vaatturi ei välttämättä halunnut tai osannutkaan tehdä naisille mieluisia ja muodinmukaisia asuja joko sukupuolensa, ammattitautansa tai muotikäsitystensä vuoksi. Vaatturin naisille tekemiin kävelypukuihin ainakin löytyi valmiita muotikuvia ammattilehdistä.

Vaikka vaateen mallin suunnittelu tapahtui sekä vaatturi- että ompelutoiminnassa nopeasti, vaatteiden suunnittelu ja muodin merkitys suunnittelussa poikkesivat aloilla toisistaan. Vaatturitoiminnassa useimmat vaatteet toteutettiin asiakkaan toiveiden ja muotilehtien välittämän muodin mukaisesti tai niitä soveltaen. Yhtenä tärkeänä lähtökohtana miesten vaatteiden suunnittelussa oli Kuusisen kangastukukaupan valikoima näytetilkkuineen. Kuusinen Oy osaltaan määrittäi muotia ostaessaan kankaita valikoimiinsa ja kopioidessaan kuvia ulkomaisista muotilehdistä julkaisuunsa. Vaatturin asiakas valitsi pukunsa materiaalin laadun, kuosin ja värin omien tarpeidensa, rahavarojensa,

⁴⁸ Erilaisten naisten housujen kaavoja julkaistiin tuona aikana 16 kpl, ks. esim. housuhame VA 1934/102; naisten housut 1941/5, 76; naisten hiihtohousut VA 1947/1, 13; naisten etulaskoshousut 1954/9, 215; naisten housut VA 1962/3, 42. Myös Amerikassa vaatturit tekivät naisille housuja: Shawin (2000, 121) mukaan miestenvaatturi teki amerikkalaisten filmitähtien, kuten Marlene Dietrichin ja Katharine Hepburnin housut 1930-luvun lopulla.

⁴⁹ Vrt. Tarrant 1994, 104.

⁵⁰ H27.

Taulukko 2. Tiaisen sisarusten vaatturi- ja ompelutoiminnan eri osa-alueiden vertailu

Osa-alueet	Vaatturit	Ompelijat
Koulutus	Isän opit + Kuusisen ja liiton kurssit	Isän opit
Asiakkaat	Miehet , naiset, lapset Kärki-vaatetusliike	Naiset , lapset, miehet
Vaatteet	Ulko- ja sisävaatteet	Pääosin sisävaatteet
	Miesten puvut, takit, turkit työvaatteet, housut naisten turkit, takit Einari: naisten kävelypuvut ja housut	Naisten ja lasten arki- ja juhlavaatteet, miesten alus- ja arkivaatteet, housut Enni: kävelypuvut ja takit, jopa vuoritetut talvitakit, lasten hiihtohousut
Materiaalin hankinta	Tilattiin Kuusiselta (tai muualta) kangasnäytteiden perusteella	Asiakkaalla mukana, ostettu etukäteen kaupasta
Materiaali	Hyvälaatuiset villakankaat, puuvilla	Villaa, puuvillaa (<i>kretonkia</i>), viskoosia (<i>vistraa</i>), sekoitekankaita ym.
Suunnittelu	Vaatteet yleisen muodin ja mallilehtien mukaisia, vaatturi päätti yksityiskohdista yhdessä asiakkaan kanssa tai asiakas kertoivat mitä halusi	Vaatteet mallilehtien, yleisen muodin tai asiakkaan toiveiden tai suunnitelmien mukaisia: ompelija ja/tai asiakas suunnittelivat puvun ja sen yksityiskohdat
Lehdet (suunnittelu ja kaavoitus)	Kuusisen Uutiset, Vaatturi- lehti: muotikuvat ja artikkelit, leikkuuohjeet	Suunnittelun apuna Sorja-lehti ym.

Kaavoitus	Mittojen mukaan yksilölliset kaavat, jotka piirrettiin itse joko suoraan kankaalle tai paperikaavoiksi, lehtien kaavoitusohjeita hyödyntäen	Mittojen mukaan kaavat, jotka joko piirrettiin suoraan kankaalle tai käytettiin paperikaavoja
Vaatteen muodon tuottaminen	Villakankaisiin kolmiulotteista muotoa prässäyksen avulla	Muotolaskokset ja vaatteen leikkaukset tuottavat vaatteen muodon
Valmistus	Monivaiheinen, työläs leikkuussa materiaalin ekonominen käyttö	Melko yksinkertainen, nopea, leikkuussa materiaalin ekonominen käyttö osittainen sarjatyö
Tukeminen	Takeissa monikerroksiset tukikankaat	Leningeissä ei tukikankaita
Vuoritus	Takeissa vuorit	Leningeissä ei vuoritusta
Käytetyt mittayksiköt	Einari: tuumat Ilmari: (tuumat ja) senttimetrit	Senttimetrit
Hinta	Päällysvaatteet, turkit, puvut arvokkaita hankintoja asiakkaalle	Kohtuullinen Hanna: vaihto ruokaan tms. tavaraan

muodin sekä vaatturin ehdotusten vaikutuksesta. Ompelijoiden asiakkaat osallistuivat vaateen suunnitteluun vaatturin asiakkaita enemmän. Osa asiakkaista suunnitteli itse oman pukunsa. Ompelijan asiakkaat tekivät päätökset vaateen värin ja materiaalin sekä osittain myös vaateen mallin suhteen jo ostaessaan tietynlaista kangasta tietyn määrän ennen ompelijan tapaamista. Muotilehtien malleja hyödynnettäessä varmistettiin vaateen ajanhenkisyys. Toisaalta omilla kangasvalinnoilla ja yksityiskohdilla saatiin vaatteeseen yksilöllisyyttä ja ainutkertaisuutta.

Ennen television aikakautta muoti välittyi maaseudulle lähinnä toisten ihmisten, kaupunkivierailujen ja erilaisten julkaisujen kautta. Ompelijoiden mallikirjana käyttämä Sorja-lehti oli alun perin tehty toiseen tarkoitukseen, Sorja-valmiskaavojen myyntikatalogiksi. Vaatturissa ja Kuusisen Uutisissa julkaistut kuvat taas olivat nimenomaan tarkoitettu miesten pukujen esikuviksi ja toisintojen tekoon. Vaatturialan näkökulma vaatteiden mallien kopioinnin itseäänselvyyteen tulee esiin mm. Vaatturi-lehden ompelijataropistosta kertovassa artikkelissa: oppilaat saivat itse keksiä mallit leninkeihin, ja siksi heitä opetetaan piirtämään mallikuvia. Kirjoittajan mukaan mallipiirustustaidosta on hyötyä eniten silloin, kun *mannekiininäytöksessä haluaa nopeasti painaa mieleensä uutta muotia olevan tai muuten mielenkiintoa herättävän leningin tai takin*.⁵¹

Asiakkaiden sukupuolen ohella eroja löytyy käytettyjen materiaalien koostumuksessa ja etenkin niiden käsittelyssä. Vaatturi muokkasi villakankaisiin kolmiulotteista muotoa myös prässäyksen avulla, kun naisten ompelussa muoto tehtiin villa-, puuvilla- ja muihin kankaisiin pelkästään muotolaskoksilla ja leikkauksilla. Enni Tiaisen tekemien naisten vaatteiden muoto oli tuotettu etenkin rinta- ja vyötärömuotolaskosten avulla eikä tarkalla etukäteiskaavoituksella ja kuositteulla. Nopean kaavoituksen ja leikkuun tuloksia voitiin täydentää sovituksessa muotolaskoksia lisäämällä. Muita rakenteellisia eroja miesten vaatteisiin on, että mekot ovat vuorittomia, niissä on yksinkertaiset saumarakenteet eikä niitä ole tuettu tukikankaiden avulla. Vaatturin tekemät puvut ja takit sitä vastoin ovat monikerroksellisia tukikangas- ja toppausrakenteiltaan. Vaatturin ja ompelijan työtapojen ero tulee esiin myös Vaatturi-lehdessä 1920-luvulla esitetyssä mielipiteessä vaatureiden paremmin ompelemista naisten takeista eli *kapoista*:

---

⁵¹ VA 1945/6, 164–165.

Niissä kapoissa, joita entisaikaisissa naisten omistamissa ja johtamissa ”kappa magasiineissa” valmistettiin, esiintyi sama ryhdittömyys työn muotoon ja sen kestävyYTEENKIN nähden kuin varastotyöstä on edellä usein mainittu. Ompeleet ovat mutkikkaita ja reunat sekä helmat sinne tänne vempuloivia ja paksuja pökeröitä. Kun tämä työ siirtyi miesvaatturien käsiin tuli sen valmistuksessa myös miesten työssä käytetyt työtavat käytäntöön – niin ompeluun kuin silytukseen ja muihinkin menettelyihin nähden. Reunat muodostuivat suoriksi, ompeleet säännöllisiksi, pieluskäänteisiin alettiin ommella väliliinat kuten miestenkin takeissa, tuenauhoja alettiin ommella reunoihin joten ne eivät enää venyneet ja vempuloituneet. Työ tuli sanalla sanoen kauimmaksi, sirommaksi ja lujemmaksi. Ne alkoivat puhtaudellaan herättää samaa ihailua kuin hyvin tehty miestenkin takki.⁵²

Vaateanalyysin perusteella sekä vaatturi että ompelija käyttivät kangasta mahdollisimman taloudellisesti hukkamateriaalia välttäten. Kangas, etenkin laadukas villakangas, oli arvokas investointi. Sitä tilattiin vain juuri se määrä, joka yhteen vaatteeseen tai pukuun tarvittiin. Vaatturit ovat olleet kuuluja siitä, että he pyrkivät tekemään vaatteet niin pienestä kangasmäärästä kuin mahdollista. Tämä perinne näkyy jo varhaisimmissa ulkomaisissa vaatturityön oppikirjoissa.⁵³ Ompelutoiminnassa etukäteen ostetun kankaan määrä saattoi suurestikin vaikuttaa vaateen mallin valintaan. Usein kankaan niukkuus mahdollisti vain yksinkertaisen ja perinteisen leninkimallin, jonka helman levyttä maksimoitaessa kankaan langansuunta ei ollut ompelijalle olennainen.

Vaikka etenkin Enni Tiainen oli hyvin arvostettu ompelija, Ilmarin mukaan vaatturin työ oli *tavallaan* ompelijan työtä arvostetumpaa. Miesten pukuja ja takkeja tekevien, kurseja käyneiden miesvaatturien työtä saatettiin arvostaa enemmän, koska vaatturin puvulla oli käyttäjälleen tietty arvo ja merkitys, olihan sen hintakin kallis. Vaatturin tekemä puku tai turkki oli investointi, jota piti harkita enemmän kuin uuden leningin hankkimista.

⁵² S. & S., VA 1923/12, 185.

⁵³ Ks. esim. Giles 1987 (1987), 76; Chenoune 1993, 46; Tarrant 1994, 104–107.

10.4.2 Vaatturi- ja ompelutoiminnan tyypittely

Tiaisten sisarusten vaatturi- ja ompelutoimintaa voi tarkastella aiemmin kehittämäni ompelimotoiminnan tyypittelymallia hyödyntäen. Olen muodostanut tämän mallin Ihatsun rakentamaa käsityön, taidekäsityön ja käsityömuotoilun kenttäjaottelua soveltaen.⁵⁴ Ihatsun jaottelussa kuvataan käsityön arvostuksen hierarkiaa, jossa tavallinen, perinteinen käsityö on alimpana, koska se ei sisällä taiteellisia tai muotoilullisia pyrkimyksiä. Käsityömuotoilu ja taidekäsityö taas sijaitsevat korkealla, käsityömuotoilu lähellä teollista muotoilua ja taidekäsityö taidetta.⁵⁵ Ompelimotoiminnan tyypittelymallissa taas muodostin tilausompelijoiden haastatteluaineiston perusteella karikatyyrimaisen tyypittelyn ompelimotoiminnan eri muodoista ja toiminnan seurauksena syntyvistä tuotteista. Korvasin tässä kenttäjaottelussa Ihatsun kuvaamat käsityön eri muodot käsitteillä ateljeetoiminta, designtoiminta ja ”tavallinen” ompelimotoiminta. Näitä eri toimintatyyppejä ja samalla ompelimotoiminnan luonnetta kuvataan ja määritetään mallissa erilaisina ääripäädimensioina.⁵⁶

Vaatturin toimintaa tyypiteltäessä (ks. kuvio 8) se on lähinnä ”tavallista” ompelutoimintaa, mutta osittain myös ateljeetoimintaa. Dimensiojaottelun mukaisesti ”tavallinen” toiminta on asiakkaiden tilauksiin perustuvaa yksittäiskappaletuotantoa kotityötilassa. Tällöin asiakkaille valmistetaan heidän haluamiaan vaatteita valitsemistaan materiaaleista. Tekijällä ei ole taiteellisia tai muotoilullisia pyrkimyksiä, vaan toteutus tapahtuu valmiiden esikuvien pohjalta. Einari Tiainenkaan ei ollut muodin luoja, vaan muotia seurattiin ja kopioitiin. Vaatturi teki asiakkaille vaatteita heidän tilaustensa perusteella ja käytti koneita nopeuttaakseen tuotantoaan. Vaatturin käsityö on pitkälti Ihatsun määrittelemää perinteistä, malliltaan kopioitua, funktionaalista käsityötä, jonka hienous on materiaalien tuntemuksessa, laadussa, kauneudessa, hyödyllisyydessä ja käyttökelpoisuudessa.⁵⁷

Vaatturin toiminnassa on yhtymäkohtia ateljeetoimintaan, jonka yksittäiskappaletuotannolle on tyypillistä perinteiset käsityömäiset työtavat ja valmistuskeskeinen laatu. Ateljeeompelijan käsityön

⁵⁴ Kaipainen 2000a.

⁵⁵ Ihatsu 1998, 150–169.

⁵⁶ Kaipainen 2000a, 107–112; 2000b, 146–149.

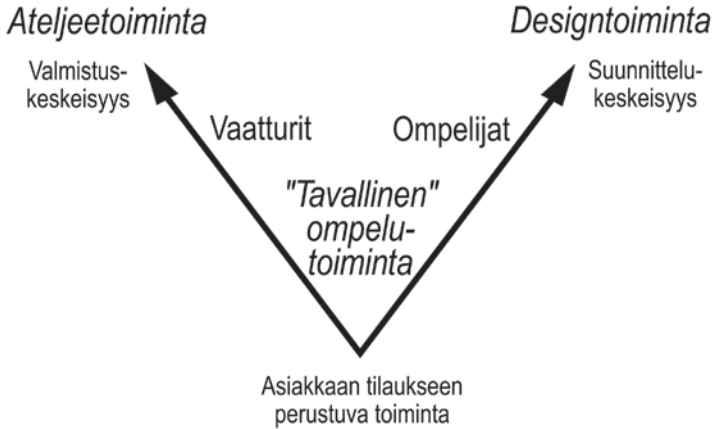
⁵⁷ Vrt. Ihatsu 1998, 150–169.

prosessi on kokonainen, alusta loppuun itse suoritettu, alkaen vaateen suunnittelusta sekä kaavoituksesta. Myös vaatturin käsityön prosessi on kokonainen kaavoituksen osalta. Se lähtee liikkeelle asiakkaan omista mitoista ja niistä tuotetusta peruskaavasta. Ateljeessa käytetään paljon aikaa vaateen suunnitteluun, kaavoitukseen ja ompeluun. Siksi myös tuotettujen vaatteiden määrä on pieni ja vaatteiden hinnat ovat korkeat. Kuten perinteisessä ateljeetyössä myös Einari Tiaisen vaatturitoiminnassa vaatteiden tuotanto oli eriytynyt tietyn kohderyhmän vaatteisiin, joiden tuotantomäärä oli melko pieni ja hinnoittelu valmisvaatteita kalliimpi. Perinteisessä ateljeetyössä valmistuskeskeinen laatu on olennainen arvo, eli vaatteita valmistetaan tiettyjen, viimeistelyjen rakenteiden ja tekniikoiden avulla käyttäen lähinnä vain ompelukoneen suora- ja siksak-ompeleita sekä käsin ompelua. Myös vaatturin tekemisissä vaatteissa valmistuskeskeinen laatu oli tärkeää, sillä vaatturi käytti tiettyjä perinteisiä työmenetelmiä ja tekniikoita esim. taskuissa ja vetoketjurakenteissa. Vaatturityössä perinteet ovat säilyneet, sillä vielä nykyäänkin käytetään samankaltaisia rakenteita ja työtapoja.⁵⁸

Vaikka maaseudun ompelijankin toiminta on tyyppittelyluokituksessa pitkälti ”tavalliseen” ompelimotoimintaan kuuluvaa, erottuu siinä oman suunnittelun osuus, design, vaattureita enemmän. Ompelijan toiminta sijoittuu tyyppittelyssä siten hieman designtoiminnan suuntaan. Designyrityksen toiminta ja vaatteiden laatuarvo ovat suunnittelupainotteisia; vaatteiden suunnittelu on olennaista ja yrityksen asiakkaat koostuvat nimenomaan designerin luomuksista pitävistä henkilöistä. Designyrityksen tavoin Enni Tiainen hyödynsi myös sarjatyön menetelmiä tuotannossaan.

---

⁵⁸ Esim. J. Vanhasen Miesten vaate -kurssi keväällä 2004.

Kuvio 8. Vaattureiden ja ompelijoiden toiminnan tyypittely.⁵⁹

Kaikkia alkuperäiseen malliin kuuluneita dimensioita ei voi kohdentaa menneen ajan vaattureiden ja ompelijoiden toimintaan. Maaseudun tilausompelijoilla ei esimerkiksi ollut designitoiminnalle tyypillisiä mallistoja eikä myyntikappaleita tilausvaatteiden ohella eivätkä he hyödyntäneet teollisia ompelutekniikoita. Osa vaattureiden ja ompelijoiden toimintatavoista oli myös keskenään samankaltaisia ja tyyppien välimaastoon sijoittuvia. Sekä vaattureiden että ompelijoiden toiminta oli painottunut tiettyihin kohderyhmiin ja tuotanto painottunut tiettyihin vaatteisiin. Näiden painotusten sisällä asiakkaille tehtiin sellaisia vaatteita kuin he pyysivät. Molempien ammattilaisten toiminta oli keskittynyt tuotteen valmistukseen, toisaalta se oli myös asiantuntijapalvelua.

Vaikka maaseudun ompelijoilla oli ilmeisesti käytössä joitain valmiita paperikaavoja, kaavoitus tehtiin vaattureiden tapaan ainakin osittain itse. Ompelijan tekemä kaavoitus ei kuitenkaan ollut kovin tarkkaa, vaan vaatetta muokattiin ja muotoiltiin sovituksessa. Sekä vaatturit että ompelijat käyttivät designitoiminnalle tyypillisiä apulai-

⁵⁹ Vrt. ompelimotoiminnan tyypittelymalli (Kaipainen 2000a, 109; 2000b 149); ks. myös Ihatsun (1998, 156) kenttäjaottelu.

sia ja valmistuksen prosessi oli ositettu. Vaatturi tai ompelija suunnitelti ja kaavoitti itse ja ompelu suoritettiin harjoittelijoiden avustuksella. Aputyöntekijöiden vuoksi vaatteiden tuotettu kappalemäärä oli suurempi kuin yksin käsityömaisesti työskennellen. Monet ompelijoiden tekemät vaatteet olivat malleiltaan ja rakenteiltaan vaatturin tekemiä vaatteita yksinkertaisempia, joten niitä oli mahdollista valmistaa melko nopeasti ja määrällisesti enemmän. Ompelijoiden tekemien vaatteiden hinnoittelu oli todennäköisesti vaatturin tekemien vaatteiden hinnoittelua edullisempaa. Tavallisen ompelutoiminnan tavoin ompelijan käyttämät yksinkertaiset rakenneratkaisut voivat liittyä vaateen tarkoituksellisesti nopeaan ja mahdollisimman rationaaliseen valmistusprosessiin.

Edellisessä kuviossa (kuvio 8) kuvattu tyypittely on karrikoitu, mutta kuvastaa toimintojen erilaista orientaatiota ja toimintakäytäntöjä. Sinänsä ei voi sanoa, että vaatureilla, Einari ja Ilmari Tiaisella, tai ompelijoilla, Enni Tiaisella ja Hanna Kokkosella, olisi keskenään ollut täysin samanlaiset toimintakäytänteet. He, kuten nykyompelijatkin, sijoittuvat kuvion kentässä kukin hieman omaan kohtaansa.⁶⁰ Palmerin käyttämän ompelijajaottelun mukaisesti Enni Tiaista voisi kutsua pukuompelijaksi ja Hanna Kokkosta ompelijaksi. Palmerin tutkimuksen pukuompelijat työskentelivät joko kotonaan tai työhuoneessa ja saivat asiakkaansa luovien suunnittelutaitojensa vuoksi. Paikalliset ompelijat taas työskentelivät kotonaan ja valmistivat tavallisia vaatteita sekä tekivät vaatekopiota lehtikuvista, toisista vaatteista tai valmiskaavoista.⁶¹

⁶⁰ Vrt. Kaipainen 2000ab; Koskennurmi-Sivonen & Pietarila 2005, 1–2.

⁶¹ Palmer (1999, 208) on jaotellut torontolaisia ompelijoita käsittelevässä tutkimuksessaan tekijät neljään hierarkkiseen luokkaan: muotitaiteilijoihin (couturiers), designereihin (designers), pukuompelijoihin (dressmakers) ja ompelijoihin (seamstresses). Muotitaiteilijat olivat kalliimpia vaatteiden valmistajia kuin designerit, jotka kilpailivat asiakkaista pukuompelijoiden kanssa.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut analysoida, ymmärtää ja kuvailla suomalaista vaatturitoimintaa ja sen muutosta 1920–1960-lukujen aikana. Tutkimuskysymykset tarkentuivat makro- ja mikrotaasoille. Makrotasolla on selvitetty suomalaista vaatturitoimintaa asiakas- ja ammattilehtien näkökulmasta, mikrotasolla on keskitytty Einari Tiaisen vaatturitoimintaan. Vaatturitoiminnasta välitettyä kuvaa, siinä tapahtuneita muutoksia ja asiakas- ja ammattilehtien sekä niiden taustatahojen osuutta on esitelty luvuissa 6–8. Einari Tiaisen vaatturitoimintaa, sen laajuutta, tuottavuutta ja muutosta on tarkasteltu luvuissa 5 ja 9. Luvussa 10 on kuvattu sitä, miten maalaisvaatturin toiminta erosi naisten ompelutoiminnasta.

Seuraavissa luvuissa tehdään yhteenvetoja ja johtopäätöksiä tutkimuksen tuloksista. Vaatturitoiminnan muutokset Suomessa tiivistetään ensimmäiseen alalukuun ja luvussa 11.2 tarkastellaan Suomen tapahtumia verrattuna muihin maihin. Luvussa 11.3 esitetään tiivistetysti Kuusinen Oy:n ja Vaatturiliiton merkitys vaatturitoiminnalle. Vaatturitoiminnan sukupuolittuneisuutta käsitellään luvussa 11.4. Luvussa 11.5 pohditaan vaatturitoiminnan suhdetta muotiin ja vaatesuunnitteluun.

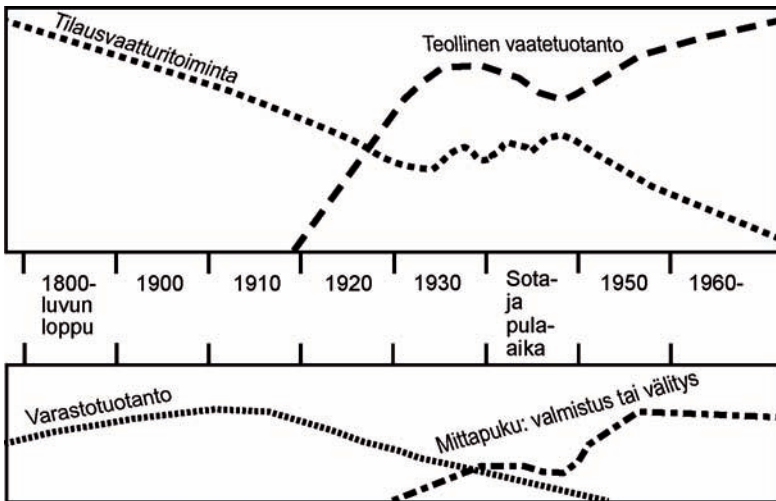
11.1 Vaatturitoiminnan muutokset Suomessa

Usein on todettu vaatturin ammatin taantuneen ja muuttuneen valmisvaatteiden tultua markkinoille. Vaatteiden valmistustapojen kehityksen myötä tilausvalmistuksen sanotaan vaihtuneen varastoon valmistavaksi sarjatuotannoksi. Vaatturialan asiakas- ja ammattilehtien näkökulmasta muutos ei kuitenkaan tapahtunut yksiselitteisesti tilaustyöstä sarjatuotantoon, vaan erilaiset tuotantomuodot toimivat rinnakkain. Tilaustyö, käsityömainen varastotuotanto ja mittapukutoiminta saattoivat kaikki olla yhden ja saman vaatturiliikkeen tuotantomuotoja, tai vain osa niistä. Jotkut yritykset siirtyivät jo varhain käsityömaiseen varastotuotantoon, joka oli aluksi kappalevalmistusta, ei sarjatyötä. Jotkut laajensivat toimintansa myöhemmin teolliseksi, toiset taas jatkoivat käsityömaistä valmistusta, joko tilaustyönä, varastotyönä tai mittapukuvalmistajana. Sarjatyö, osatyöjärjestelmä, tuli joi-

denkin käsityömäisesti toimivien vaatturiliikkeidenkin käyttöön teollisten vaatetehtaiden myötä ja kilpailun kovetessa. Teollinen mittapukuvalmistus muutti myös vaattureiden toimintamuotoa vaatteiden valmistajasta tehdastuotteiden välittäjäksi.

Seuraavassa kuviossa (kuvio 9) on kuvattu tiivistetysti nämä monet yhtäaikaiset ja erilaiset toimintatavat: tilausvaatturi-, teollinen, varasto- ja mittapukutoiminta. Kuviossa esitetään toiminnan eri muotoja ja ajan kuluessa tapahtuneita muutoksia – kasvua ja vähenemistä – pääpiirteissään tutkimusaineistosta saatujen tietojen perusteella. Kuvio on jaettu kahteen osaan havainnollisuuden vuoksi.

Kuvio 9. Miesten vaatteiden valmistustoiminnan muutos Suomessa: tilausvaatturitoiminnan väheneminen varastotuotannon, teollisen vaatetuotannon ja mittapukutuotannon lisääntyessä.

Suomalainen vaatturitoiminta oli 1800-luvulla pääasiassa käsityömäistä yksittäiskappaletuotantoa, joka laajeni varastotuotannoksi, sekä kustannusjärjestelmäisen kotityön että vaatturiliikkeissä suoritetun varastotyön kautta. Varastotyön myötä asiakkaat saivat kaupunkien vaatturiliikkeistä, kaupoista tai toreilta suoraan valmiin, edullisen puvun päälleen. Yksittäiskappalein ja kappalepalkalla suoritettu käsityömäinen varastotyö säilyi joidenkin vaattureiden tuotantomuo-

tona pitkään, mutta etenkin kauppiaiden omistamissa yrityksissä työ vaihtui teolliseksi koneita käyttäväksi ja ositetuksi sarjatyöksi. Tällaisia teollisia vaatetehtaita alettiin Suomeen perustaa 1920-luvulta lähtien. Teollisen tuotannon ja käsityömäisen varastotyön ohella tilaustyö säilyi tuotantomuotona. Sekä pienet, yhden mestarin työhuoneet että monet suurliikkeet keskittyivät tilaustyöhön. Käsityömäinen vaateuotanto, tilaustyö ja varastotyö olivat monen vaatturin toimeentulokeino toiseen maailmansotaan ja pula-ajan loppuun saakka. Vaateteollisuuden kehittyminen ja kasvava kilpailu vähensivät tilausvaattureiden määrää nopeasti 1950-luvulla. Monet vaatturit siirtyivät kokonaan tai osittain mittapukujen tekijöiksi ja myöhemmin välittäjiksi tai vaatekauppiaksi vaatturityön ohessa. Tilausvaattureiden määrää vähensi myös vaattureiden siirtyminen vaateteollisuuden palvelukseen.

Tilausvaatturitoiminnan väheneminen ja teollisuuden kasvu ei ollut tasaista. 1930-luvun alun laman jälkeen tilausvaattureiden työtilanne ehti muutamaksi vuodeksi parantua juuri ennen sota- ja pula-aikaa, jolloin mm. materiaali- ja työvoimapula sekä armeijan vaatettaminen vaikuttivat vaateteollisuuden siviilivaatetuotantoon heikentävästi. Tuolloin vaattureita tarvittiin runsaasti vaatetuotantoon ja etenkin materiaalipulan vaivatessa korjaus- ja kääntötöihin. Erittäin hyvä työtilanne 1930-luvun laman, talvisodan ja jatkosodan jälkeen johtui poikkeusoloista. Monen sotavuoden jälkeen ihmiset tarvitsivat paljon vaatteita, eikä teollisuus pystynyt raaka-ainepulan takia heti tuottamaan niitä kaikille tarvitsijoille. Vanhoista vaatteista uusien muokkaaminen ja kokonaan uudestaan tekeminen sekä muiden tekstiilien vaatteiksi muuttaminen loi suuren tarpeen käsityömäiselle vaatevalmistukselle. Kun teolliset vaatevalmistajat alkoivat saada materiaaleja pulan hellitettyä, he menestyivät hyvin. Vaateteollisuuden tuottavuus kasvoi merkittävästi 1950-luvulla, eikä markkinointiongelmia ollut.¹ Myös ulkomaan vaatetuonti vaikutti siihen, että kuluttajat lisäsivät valmisvaatteiden ostoa 1950-luvulla. Vaattureiden työtilanne muuttui nopeasti huonommaksi, koska valmis- ja mittapuvut kelpasivat kuluttajille tilauspukujen käytön sijaan.

Vaatturit saattoivat siis hankkia toimeentulonsa monin eri tavoin ja toimintojen yhdistelmin. Kuviossa 9 esitetyistä eri toimintamuodoista yksittäisten tilausvaatteiden ja varastoon tehtyjen vaatteiden yhdis-

---

¹ Ks. esim. Palmroth, Hanki & Kirjonen 1993, 11; Heikkilä-Rastas 2003, 96; Grönlund 2005, 21.

telmä lienee ollut yleinen monille vaattureille, samoin tilaustyön ja/ tai varastotyön sekä mittapukutoiminnan yhdistäminen etenkin tilausvaattureiden työtilanteen muututtua heikoksi. Lopulta monet tilausvaatturit joutuivat lopettamaan vaatturiliikkeensä tai vaihtamaan liiketoiminnan muotoa. Vaatturiliiton jäsenmääräkin laski suuresti 1950-luvun aikana. Reilussa kymmenessä vuodessa jäsenmäärä supistui lähes tuhannella. Suurimmillaan jäsenmäärä oli ollut vuonna 1949, jolloin liitossa oli 1371 jäsentä. Vuonna 1955 liitossa oli jäseniä 939 ja vuonna 1960 enää 436.²

Kuten suomalaisen taidekäsityön historiassa, myös miesten vaatteiden valmistuksessa käsityön suhde teolliseen sarjatuotantoon on ollut peruskysymys teollistumisen alusta lähtien.³ Vaatetehtaiden ja tilaustuotannon välimaastossa toimivat esimerkiksi Leo Pylkön yrityksen kaltaiset suurliikkeet, joissa vaatturi johti useita työntekijöitään ja vaatteet tehtiin osatyöjärjestelmää käyttäen varastomitoilla tai mittapukuina. Tilaustuotannon ja teollisen vaatetuotannon välimuoto, mittapuku, oli aluksi myös vaatturin tekemää, varastotuotannon kaltaista ja sen perinnettä jatkavaa. Mittapuku oli tilauspukua edullisempi vaihtoehto, koska sen ompelu tapahtui ilman sovittamista. Mittapukukäytännön kasvaessa, ja Vaatturiliitonkin viimein suhtautuessa myönteisesti toimintaan, vaatturien välittäjärooli tuli keskeiseksi, ja mittapukutuotanto siirtyi kokonaan tehtaisiin.

Monet Einari Tiaisen ikäpolven vaatturit, eli ns. pulan, sotien ja jälleenrakennuksen sukupolvi, eivät todennäköisesti muuttaneet toimintaansa, vaan Einarin tavoin lopettivat vaatturityön. Nuoremmat vaatturit sopeutuivat herkemmin muutokseen. He siirtyivät joko töihin vaateteollisuuteen, mittapukujen välittäjiksi tai valmisvaatteiden kauppiaksi. Esimerkiksi vaatturi-informantti H26 lopetti vaatturiliikkeensä taloudellisen tilanteen heikentyessä vuonna 1962. Hän vaihtoi vaatturin työn mallimestarina työskentelyyn savonlinnalaisessa miesten pukutehtaassa. Yleisesti ottaen vaatturit tosin siirtyivät kauppiaksi vasta vuosikymmenten kuluttua siitä, kun heitä ensimmäistä kertaa Vaatturi-lehdessä siihen innostettiin. Kuten monien muidenkin vaattureiden myös Einari Tiaisen toiminta hiipui, koska vaatturin asiakkaana oleminen tai vaatturin tekemät vaatteet eivät olleet hänen

---

² Paavola 1995.

³ Vrt. 1900-luvun alun käsityön ja taideteollisuuden näkemykset (Heinänen 2006).

asiakkailleen arvoja sinänsä. Vaatteet hankittiin vaatturilta silloin, kun se oli siten kätevintä ja helpointa. Kun muut edullisemmat vaatteiden hankintatavat tulivat asiakkaiden ulottuville, he siirtyivät niihin.

Tilausvaatturit yrittivät ensin sopeutua teollisen vaatetuotannon tuomiin muutoksiin. Vaatteen valmistustapojen kehitys kuitenkin vähitellen johti käsityönä tehtyjen vaatteiden kysynnän laskuun. Vaattureiden toiminnan muuttuminen ja vähentyminen ei kuitenkaan ollut poikkeuksellista, vaan samansuuntaista muun yhteiskunnallisen rakennemuutoksen sekä kulttuuri- ja elämäntapamuutosten kanssa. Vielä toisen maailmansodan jälkeen Suomi oli maatalousyhteiskunta, mutta elinkeinorakenne muuttui rajusti muutamassa vuosikymmenessä. Teollisuus ja palvelut kasvoivat voimakkaasti ja maatalouden osuus väheni.⁴ Kaupunkikulttuuri syrjäytti perinteisen maaseutukulttuurin. Myös muita vastaavia kädentaidon ammatteja hävisi teollistumisen myötä. Suutareista oli jo aiemmin tullut lähinnä teollisesti valmistettujen kenkien korjaajia. Suutareiden varoittavaa esimerkiksi vaatturit eivät olisi halunneet seurata, mikä tuli Vaatturi-lehdessä useissa yhteyksissä esille.

11.2 Valmis- ja mittapukutuotannon kehittyminen muualla

Tutkimusaineiston perusteella vaatturitoiminnan muutos oli Itä-Suomen maaseudulla hieman hitaampaa kuin kaupungeissa. Suomen kaupungeissakin se oli hitaampaa kuin monessa muussa länsimaassa. Suomessa vaatteen valmistuksen teollistuminen ja työn osittaminen miesten vaatteiden valmistuksessa tapahtui esimerkiksi Englantia ja Yhdysvaltoja myöhemmin. Ompelukoneiden maahantuonti ja elinkeinovaivauden alkaminen vuonna 1879 vasta mahdollistivat sen, että vaatetuotanto alkoi laajentua Suomessa. Amerikkalainen maalaisvaatturi oli valittanut jo vuoden 1849 New York Times -lehdessä kuinka halpoja valmisvaatteita myyvät kaupat veivät heiltä työt, minkä vuoksi vaatturiliikkeiden määrä oli vähentynyt puoleen. Myös vaattureiden ammattilehti Mirror of Fashion neuvoi jo vuonna 1850 huolestuneena

---

⁴ Ks. esim. Karisto, Takala & Haapola 1998, 60–65.

lukijoitaan modernisoimaan liiketoimintaansa ja vaatevalmistustaan voittaakseen kilpailun uuden massatuotannon kanssa. Isaac Merrit Singer mainosti ompelukoneitaan Kentuckyn vaattureille kertoen, että koneiden käyttäminen oli ainoa keino saada vaattureille ne voitot, jotka nyt menevät idän valmisvaatteiden tekijöille.⁵ Myös Englannissa kilpailu valmisvaatteiden ja tilausvaatteiden välillä oli kiristynyt jo 1800-luvun loppupuolella. Läpi 1870–1880-lukujen ammattilehti *Tailor and Cutter* -lehti varoitti lukijoitaan valmisvaatetuotannon muodostamasta uhasta heidän toiminnalleen.⁶

Englannissa sarjatuotannon ja vaatetusteollisuuden kasvu sai suuren osan miehistä siirtymään jo 1900-luvun alussa valmispukujen ja mittapukujen käyttöön. Suomessa mittatilauspukuja alkoi olla 1930-luvulla ja laajemmin vasta sotien jälkeen, eikä vähäväkisessä Suomessa ollut englantilaisten Montague Burtonin ja Fifty Shilling Tailors -yri-tysten maanlaajuisen toiminnan kaltaista, mittatilaukseen (wholesale bespoke) perustuvien vaateliikkeiden ketjuja.⁷ Suomalaiset pukutehtaat ja varastovaatevalmistajat olivat kuitenkin todennäköisesti saaneet vaikutteita amerikkalaisilta ja englantilaisilta, joilla mittatilaussysteemi oli ollut käytössä jo vuosisadan vaihteessa. Siinä puvun mitat otettiin räätälin luona ja toimitettiin tehtaaseen. Leedsin vaatevalmistajat ja -kauppiat, kuten Montague Burton kehittivät tätä systeemiä edelleen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä standardoiduksi mittapukusysteemiksi. Asiakas mitattiin yhdessä valtakunnallisen ketjun liikkeistä ja mitat toimitettiin Leedsin tehtaalle, jossa puku valmistettiin viikossa asiakkaan mittojen mukaan.⁸ Kuusisen stipendiaattina Lontoossa käynyt Eino Salminen kertoi matkaraportissaan jo vuonna 1935, kuinka *kuuluisin kilpailija tilaustyötä tekeville vaattureille on ns. ”50 shillingin vaatturit”, joilla on Lontoossakin kymmeniä myymälöitä ja satoja varastopaikkoja ympäri maata.* Salmisen mukaan nämä puvut olivat *varsin aistikkaan näköisiä sekä kankaan että työn puolesta. — — täällä ovat suomalaisia edellä halvan puvun valmistuksessa.* Salminen piti näitä liikkeitä vaarallisina vaatturien kilpailijana. *Suuret, erittäin komeat myy-*

⁵ Zakim 2003, 62.

⁶ Rose 2007, 13.

⁷ Ks. esim. Ugolini 2000; Honeyman 2003, 66.

⁸ Honeyman 2003, 60–61. Zakimin (2003, 86) mukaan Amerikassa jo 1850-luvulla kaupunkien ulkopuolella asuva asiakas sai tilata itse ottamiensa mittojen perusteella New Yorkissa tai Philadelphiassa valmistetun puvun.

*mälät ja koetoshuoneet, jollaiset vain miljoonaliike voi hankkia, tekivät hänen mielestään yleisöön ehdottomasti miellyttävän ja turvallisen vaikutuksen.*⁹

Englantilaisten mittapukuyritysten yksi menestystekijä oli käteismyynti, jota suomalaiset vaatturit oppivat vaatimaan vasta lamakausien aikana. Englantilaiset ottivat puvusta vähintään 25 % etumaksun tilatessa ja puku luovutettiin liikkeestä vain loppuerän käteismaksua vastaan. Taloudellinen riski toiminnassa oli pieni myös siksi, ettei vaatteita tehty varastoon odottamaan myyntiä. Työvoima oli halpaa, joten käsityömäinen, työvoimavaltainen massatuotanto, jossa tuote oli standardoitu ja työ ositettu, tuotti tulosta.¹⁰ Suomessa ei ilmeisesti myöskään toiminut puolivalmiiden (quasi-bespoke, semi-ready clothing) pukujen liikkeitä, kuten esim. Englannissa. Austin Reed -vaatekaupakettu mainosti 1920–1930-luvuilla The New Tailoring -konseptiaan. Konseptin sisältö oli, että asiakkaalle sovitettiin liikkeen valikoiden parhaiten istuva puolivalmis puku, joka muokattiin asiakkaan yksilöllisen vartalon mukaiseksi.¹¹

Yhteistä Suomen vaatteenvalmistuksen kehityksessä on Englannin ja Amerikan kanssa siinä, että mieskäsityöläisten yksittäiskappaleina tekemät puvut vähitellen vaihtuivat naisten halpatyövoimalla tehtiin teollisuuspukuihin. Monen tutkijan mukaan teollisesti valmistettujen pukujen suosion takana Amerikassa ja Englannissa olivat teknisen kehityksen ja kasvaneiden markkinoiden ohella edulliset hinnat, jotka olivat mahdollisia huonosti palkatun naistyövoiman kustannuksella. Miehet olivat johtotehtävissä ja arvostetuimmassa ammattitaitoa vaativissa työtehtävissä ja saivat parempaa palkkaa kuin naiset.¹² Myös Suomessa naiset tekivät suoritustason työt. Etenkin maalta kaupunkiin muuttaneet nuoret naiset olivat vaatetusteollisuuden työvoimana.¹³ Yhteistä oli myös se, että vaatetuotanto siirtyi pääasiassa muiden kuin vaattureiden käsiin. Kauppiaiden ja liikemiesten intressinä eivät olleet vaatteet, niiden laadukkuus tai hyvä istuvuus sinänsä vaan liiketaloudellinen, voittoa tuottava toiminta.¹⁴

⁹KU 1935/47, 10–11.

¹⁰ Honeyman 2003, 60–61.

¹¹ Jobling 2005, 84.

¹² Honeyman 2003, 61–63; Zakim 2003, ks. myös Gamber 1997.

¹³ Palmroth, Hanki & Kirjonen 1993, 11.

¹⁴ Zakim 2003; ks. myös Gamber 1997.

Suomessa oli otettu mallia myös amerikkalaisten vaattureiden vaatevalmistustavoista ja tekniikoista, jotka levisivät Pohjolaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Tuolloin Amerikassa opiskelleet vaatturit, kuten Kuusisen Prinssilä, sekä sieltä palanneet siirtolaiset toivat tullessaan kehittyneempiä menettelytapoja kaavoitukseen ja väliliinujen laittoon. Metusalan mielestä vaatevalmistuksen kehitys 1930-luvulle tultaessa oli nimenomaan amerikkalaisten työtapojen ansiota, koska *Atlantin takana vaatteiden valmistelu on kai korkeammalla asteella kuin missään muualla maailmassa*.¹⁵

Suomessa otettiin mallia myös englantilaisten miesten vaatealiikkeiden sisustuskonsepteista, joissa korostettiin miehisen alueen näkökulmaa. Ajatuksena oli, että miehistä saadaan aktiivisia kuluttajia luomalla nimenomaan miehille sopivia ostamisympäristöjä. Montague Burtonin liikkeen ulkoasun ja sisustustyylin tavoitteena oli saada vaateostoksista vähemmän pitävät miehet tuntemaan olonsa kotoisaksi yksinkertaisen tyylikkäässä, laatumateriaaleilla sisustetussa miehisessä ympäristössä, jossa kuluttaminen ei kuitenkaan ollut pääosassa. Burtonin liikkeet eivät niinkään olleet kauppoja, vaan tilauspisteitä, joissa asiakas mittojen oton lisäksi valitsi pukuunsa kankaan ja mallikirjoista haluamansa puvun tyylin. Se, että kaikki työntekijät, kassanhoitajaa lukuun ottamatta olivat miehiä, edesauttoi liikkeen asemointia ”miesten maailmaan”. Monien, vaateostoksien tekoa inhoavien miesten oli mukava olla kuluttajia miehisessä ympäristössä ilman naisia. Ennen 1950-lukua Montague Burtonilla ei rohkaistu asiakkaiden vaimoja tai tyttöystäviä osallistumaan tilaustapahtumaan ollenkaan.¹⁶ Montague Burtonin kaltaisesti Kuusisella lienee ollut miesasiakkaiden kuluttaminen mielessään sisustaessaan kangaskauppansa, luodessaan asustemyymälänsä ja perustaessaan kuluttajille suunnatut lehtensä. Ennen asusteliikkeensä perustamista Kuusinen Oy:n edustajat kiersivät Lontoossa ja Tukholmassa tutkimassa tarkoin niiden valikoimiamia. Aika ja Mies -lehdessä kerrottiin Kuusisen käyttäneen esikuvanaan mm. Austin Reedin ja Walter Scottin liikkeitä Lontoossa.¹⁷ Aluksi Kuusisella oli lähes pelkästään miestyöntekijöitä kangasliikkeessään, naismyyjät tulivat kauppaan vasta asustemyymälän myötä.¹⁸ Englantilaisten valmis-

¹⁵ Metusala 1933b, 99.

¹⁶ Honeyman 2003, 63–71.

¹⁷ Aika ja Mies 1936/4, 14–15; Viherjuuri 1945, 82–84.

¹⁸ Viherjuuri 1945, 84.

vaate- ja mittapukuliikkeiden ohella myös hienostoräätäleiden ja maa-seutuvaattureiden liikkeet toimivat miesten omina sosiaalisina keskuk-sina.¹⁹ Suomalaisen maalaisvaatturinkin työhuone oli miesten kokoon-tumispaikka. Vaikkei Einari Tiaisella ollut erityisiä tai hienoja toimiti-loja, siellä keskusteltiin, pelattiin korttia ja vietettiin aikaa.

Toimintaansa kauppiaiksi tai mittapukuvälittäjiksi muuttaneet vaatturit osoittivat kykynsä sopeutua muutokseen. Eri alojen käsityö-läisten ryhtyminen kauppiaiksi oli yleinen ilmiö tehdasteollisuuden syrjäyttäessä käsityötuotteet.²⁰ Amerikassa tilausvaatteiden ompelu ja alan yritykset vähenivät nopeasti, koska vaatetusteollisuus oli jo var-hain kehittynyt tuottamaan hyvälaatuisia valmisvaatteita. Tirocchin sisarukset säilyttivät ompelimensa Providencessa siirtyessään 1920-luvulla ompelemaan asiakkailleen vaatteita ranskalaisista valmiiksi kir-jailluista osista tai puolivalmiista vaateaihioista sekä siirtyessään välit-tämään valmisvaatteiden lisäksi myös asusteita, koruja ja parfyymeja asiakkaidensa pukeutumiskokonaisuutta täydentämään.²¹ Tämä ame-rikkalaisten tilausompelimoiden valmiiden vaateaihioiden käyttämi-nen vertautuu erilaisuudestaan huolimatta vaattureiden mittapukujen välittämiseen. Molemmat vaatteenvälitystavat edesauttoivat yritysten toiminnan jatkumista vaatehankintojen radikaalisti muuttuessa vaate-tusteollisuuden vaikutuksesta. Molemmissa pukutyypeissä myös vaat-teen suunnittelu oli tehty toisaalla vallitsevien muotisuuntausten kopi-oina, ja asiakas tiesi etukäteen kuvan ja materiaalin perustella minkä-laisen vaateen saisi. Yksilöllisyyttä oli lähinnä vain vaateen mitoitus käyttäjänsä mukaan, niin että asiakas sai oman kokoisensa puvun tai leningin.²² Amerikkalaisten kotiompelijoiden 1930-luvulla käyttämät puolivalmiit vaatteet edustivat samaa ”oikeankokoisen muodikkuu-den” ideaa. Koska taitavat miesvaatturit olivat tehneet valmiiksi kaikki vaikeat kohdat, kuten kaulukset ja rannekkeet, ne eivät koskaan näyt-täneet ”kotitekoisilta”.²³

Mittapukujen, puolivalmiiden naistenvaatteiden ja ensimmäisten valmisvaatteiden käyttäjiksi valikoitui tavallisia tilausasiakkaita nuo-rempia kuluttajia vaateen varmemman muodikkuuden, tilausvaa-

¹⁹ Ks. esim. Ugolini 2003, 201.

²⁰ Kaarniranta 2001, 37–38.

²¹ Parmal 2000, 36–39, 45–48. Ks. myös modistien vastaava kehitys hattuaihioiden käyttämisestä sekä kauppiaiksi ryhtymisestä (Gamber 1997, 158).

²² Ks. esim. Parmal 2000, 38–42; Porter Benson 2000, 53.

²³ Shaw 2000, 114.

tetta halvemmän hinnan ja myös helpomman hankintatavan vuoksi. Nuoret suhtautuivat eri tavalla vaatteiden teettämiseen kuin vanhempansa.²⁴ Einari Tiaisen asiakkassakin näkyi se, että nuoret suhtautuivat ostovaatteisiin positiivisemmin ja teettivät vain ”erikoisvaatteita”, kuten kokettiturkin teettäjä H20 vuonna 1954. Valmisvaatteiden hankkiminen oli nopeaa ja kätevää, materiaaleja ei tarvinnut hankkia, mallia suunnitella, eikä sovituksissa käydä. Valmisvaatteita ostaessa ei myöskään tarvinnut olla epävarma lopputuloksen muodikkuudesta. Asiakas saattoi valita valmisvaatteiden suuresta valikoidusta itselleen sopivan vaateen, joka oli valmis päälle pantavaksi suoraan kaupassa.²⁵ Suomessa tilauspukujen käyttö väheni valmispukujen myötä marginaaliseksi. Sitä vastoin Englannissa on edelleen hyvin arvostettua vaatturitoimintaa, Savile Row’n tilausvaatturit ovat pystyneet säilyttämään rikkaan ja yläluokkaisen asiakaskuntansa ja traditio-naalisen asemansa tilauspukujen ja hoviuniformujen tekijöinä. Nykyäänkin Savile Row on nimenä brändi, joka yhdistetään laadukkaaseen käsityöhön ja hienoon tyyliin.²⁶

11.3 Kuusinen ja Vaatturiliitto julkaisuineen vaattureiden apuna

Kuusinen Oy edesauttoi omalla mittapuku- ja valmisvaatetuotannollaan etenkin 1950-luvulla sitä, että vaatturit keskittyivät kauppaan ja mittapukujen välitykseen. Kuusisen itse toimiessa valmisvaatteiden tukku- ja vähittäiskauppiaana vaatturin oli helppo vaihtaa tilattavat tavarat kankaista vaatteisiin. Kangasvälittäjien toimialan vaihto kankaista valmisvaatteisiin oli tuttua muillekin, sillä useat amerikkalaiset kankaiden ja ompelutarvikkeiden välityslitkkeet siirtyivät välittämään valmisvaatteita entisille asiakkailleen.²⁷ Kuusisen toiminnassa on yhtymäkohtia myös amerikkalaisten hattutarvikealan tukkukauppiaiden toimintaan. Tukku- ja vähittäiskauppiat olivat 1800–1900-lukujen taitteessa läheisissä väleissä *modisti*asiakkaidensa kanssa, autoivat heitä ja

²⁴ Ks. esim. Parmal 2000, 39, 42.

²⁵ Parmal 2000, 42–43.

²⁶ Ks. esim. Breward 2003a, 202–205; Howarth 2003.

²⁷ Parmal 2000, 41, 43.

sponsorivat heidän ammattilehteään. Valmishattujen ja tavaratalojen yleistyessä tukkukauppiat ryhtyivät myymään modisteille materiaalien sijasta hattuaihioita ja lopulta valmiita hattuja.²⁸

Aiemmissä toimissaan Kuusinen Oy pyrki vuosikymmenten ajan monin keinoin edesauttamaan vaattureiden toiminnan kehittymistä ja sen säilymistä nimenomaan tilaustuotantona. Kuusinen Oy perusti Kuusisen Uutiset, koska yrityksessä ymmärrettiin varhain vaattureiden ja kankaiden tukkukaupan yhteistoiminnan merkitys. Kuusisen Uutisten merkitys maaseutuvaattureiden tiedottajana ja opettajana oli 1930-luvulla huomattava, työnantajajärjestön Vaatturi-lehteä tärkeämpi, koska sitä lukivat useammat vaatturit. Kuusisen Uutiset oli tuolloin sisällöltään laajimmillaan, ja se tiedotti vuosien kuluessa vaattureille monista tärkeistä asioista. Ajan muuttuessa, teollisuuden ja yhteiskunnan kehittyessä ja kangasasiakkaiden vähetessä Kuusinen Oy:ssä kuitenkin hyvin ymmärrettiin tulevaisuuden menestymisvaatimukset. Vaatetusteollisuuden kasvun ja Kuusisen oman toiminnan muutoksen myötä lehtikin vaihtoi näkökulmaa ja opetti vaattureille uusia selviytymis- ja ansaitsemiskeinoja, kuten mittapukujen välittämistä ja valmisvaatekauppiaksi ryhtymistä.

Kuusisen Uutiset ja Vaatturi-lehti sekä niiden takana olevat tahot autoivat omalla toiminnallaan vaattureita ja todennäköisesti hidastivat ja siirsivät tilausvaatturitoiminnan alasajoa myöhemmäksi Kuusinen Oy:n 1950-luvun toisenlaisista toimista huolimatta. Vaattureiden ammattitaidon, etenkin leikkuutaidon, kehittäminen oli sekä Vaatturiliiton että Kuusinen Oy:n intresseissä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Jos 1800-luvun maaseudulla tehtiin karkeista kotikutoisista kankaista ”aina sopivia” vaatteita, joita kiristettiin vöillä tai pidettiin yllä olkainten avulla, niin myöhemmin kaavoitusjärjestelmien kehittymisen ja räätäleiden tietojen ja taitojen parantumisen myötä vaatteen istuvuus, työn laatu ja muodikkuus tulivat tärkeiksi. Vaatturi-lehden 1900-luvun alun leikkuuopetus ja liiton julkaisemat oppikirjat hyödyttivät etenkin työnantajavaattureita kaupungeissa. Kun Kuusinen Oy aloitti lehensä julkaisun ja leikkuukurssit 1920–1930-lukujen taitteessa, myös maaseudun vaatturit pääsivät opeista osallisiksi. Kalle Kuusisen toimilla oli merkitystä maaseudun vaattureille myös siinä, että Kuusinen kaukonäköisesti ajoi vaattureita yhteistoimintaan ja

---

²⁸ Gamber 1997, 157–159.

maaseudun vaattureita kaupunkityönantajien kanssa samaan liittoon. Kuusinen Oy ja sen perustaja Kalle Kuusinen toimivat monin tavoin vaatturialan mesenaattina, myös muuten kuin omaa liiketoimintaansa suoranaisesti edistääkseen. Kuusinen Oy mm. kustansi yksittäisten vaattureiden opintomatkoja ja antoi vähävaraisille vaattureille jouluvastuksia. Yritys myös sponsoroï sekä alan kouluja että yhdistyksiä.

Vaatturi-lehti ammattijärjestön lehtenä yritti ylläpitää ja edesauttaa tilausvaatturitoimintaa koko tutkimusajankohdan. Kuusikymmentäluvun lopun lehdistä on kuitenkin nähtävissä uhanalaisen tilanteen hiljainen tunnustaminen, vaikkei lehdessä selkeästi otettu esille mahdollisuutta, että ala häviäisi tulevaisuudessa. Myöskään Kuusinen Oy:n valmisvaateteollisuuteen siirtymistä ei Kuusisen Uutisissa erityisen selkeästi eksplikoitu, muuten kuin lehden sisällön muutoksella 1950-luvulla. Joistain tärkeistä asioista lehdissä siis vaiettiin. Lehtien sisällöt kertoivat selkeästi julkaisijoidensa motiiveista ja ne pyrkivät opettamaan vaattureita ja vaikuttamaan heidän mielipiteisiinsä.²⁹

Kuusinen Oy:n ja Vaatturiliiton toiminta oli 1900-luvun alkupuolelle tyypillistä valistus- ja neuvontatyötä, mikä oli vaattureille erittäin tärkeää. Omien lehtien julkaisu, koulutus, mainonta-apu, uutuustuotteiden ja aikakauden muodin esittely edesauttoivat monen tilausvaatturin toimintaa, heidän valmistustoimintansa teknistä kehittymistä ja kilpailussa mukana pysymistä. Molemmat vaattureiden lehdet toivat esiin samoja keinoja tilausvaatturin menestymiseksi. Ammattitaito, liikemiestaito, uudet asiakasryhmät sekä vaattureiden yhteistoiminta olivat ne keinot, joita tuotiin esille 1920–1930-luvuilta lähtien. Tilanteen huonontuessa 1940–1950-luvuilla toistettiin etenkin uusien asiakasryhmien, naisten ja nuorison, vaatettamista sekä teollista työskentelyä jäljittelevää työn rationalisointia ja osatyöjärjestelmää, jotka eivät vielä 1930-luvulla tilausvaattureita suuresti innostaneet. Lehtien harjoittama tiedotus sota-ajan laeista ja määräyksistä helpotti vaatturityötä myös 1940-luvun lopun poikkeusoloissa.

Etenkin Kuusisen Uutisten liiketaloudellinen menestymisneuvonta 1930-luvulla oli valmisvaatekilpailun kovetessa erittäin tärkeää oppimattomille vaattureille. Samalla lehti oli ”hengen kohotusta” vaatturien taistelussa valmisvaateteollisuutta vastaan. Yritystoiminnassa pidettiin tärkeänä omaa kouluttautumista, kannattavaa hinnoittelua,

---

²⁹ Vrt. Töyry 2005.

mainostamista, muodin seuraamista sekä Kuusisen sanoin *pukukulttuurin puolesta taistelemista* eli tilausvaatteiden etujen ja erojen korostamista valmisvaatteisiin verrattuna. Hyvä ammattitaito, työn laatu sekä asiakaspalvelu nähtiin myös olennaisiksi toiminnan menestymisessä. Kuusisen Uutiset myös opetti vaattureita laajentamaan työnsä mm. pukuhuoltoon sekä turkisvaatteiden tekemiseen. Lehden kehottamat toimet; vaattureiden yhteistyö, liittyminen samaan liittoon ja uusien jäsenyhdistysten perustaminen olivat välttämättömiä toimia 1940-luvun vaikeuksien myötä.

Valmisvaatekilpailussa menestyminen ei ollut tilausvaattureille helppoa ohjeista ja yhdistymisestä huolimatta. Kun kilpailu yhä kiristyi, lehdet suosittelivat toiminnan laajentamista uusille osa-alueille; mittatilauspukujen välittämistä tehtaisiin sekä ryhtymistä asusteiden ja muiden vaatteiden kauppiaksi. Toisten vaattureiden menestymisstrategiana olikin siirtyminen pois tilaustyöstä 1950–1960-luvuilla. Toisin kuin vaattureiden, naisten vaatteita valmistavien pukuompelijoiden selviytymistä valmisvaatekilpailussa ilmeisesti helpotti naisasiakkaiden tottumus tilausvaatteiden käyttämiseen, kiinnostus yksilöllisiin ja hyvin istuviin vaatteisiin sekä muotiin. Toisaalta naisompelijat saattoivat ommella sivutoimisesti tai pysyä alalla, vaikka saivat työstään vähän tuloja. Vaatturit taas arvioivat omaa toimintaansa ja sen tuottavuutta pelkästään taloudellisin ja määrällisin mittarein. Nykyisiin käsityöryttäjiin liitetyt arvot ja asenteet, kuten työn henkiset arvot, kulttuuriset ja sosiaaliset merkitykset tai elämäntaparyttäjäisyys eivät nousseet esille merkittävänä tekijöinä ammatti- ja asiakaslehtien artikkeleissa tai mielipidekirjoituksissa.³⁰ Tilausvaattureiden ongelmat olivat kuitenkin hyvin samankaltaisia kuin nykyisten käsityöryttäjiensäkin ongelmat. Etenkin liiketoimintaosaaminen on usein heikkoa, sillä ”ammattimies ei aina ole hyvä liikemies”.

---

³⁰ Vrt. Kaipainen 2000a; Luutonen & Äyväri 2002.

11.4 Vaattureiden ja ompelijoiden työnjako

Maalaisvaattureiden ja -ompelijoiden työnjaossa arvokkaiden pukujen ja keveiden leninkien välillä on viitteitä vanhasta ammattikunta-ajatuksesta. Aikanaan ammattikuntaan kuuluvan miehen tekemä käsityö oli naisen tekemää käsityötä tuottavampaa ja arvostetumpaa: ammatikäsityöläiset palvelivat varakkainta väkeä, käsittelivät kalliita raaka-aineita ja laskuttivat työstään sen mukaisesti. Yhteistä tutkituille maalaisvaattureille ja -ompelijoille sekä varhaisemmalle ammattikuntalaitokselle on sukupuolisidonnaisuus. Ammattikunta-aikaan käsityötuotteiden kulutus oli sekä säätyisidonnaista että sosiaalisen sukupuolen mukaista. Ammattikuntamestarit palvelivat säätyläistöön ja porvaristoon lukeutuvia miehiä, muut käsityöntekijät kaikensäätymiä naisia, lapsia ja alempien luokkien miehiä.³¹ Hienojen pukujen ompelu oli 1700–1800-lukujen vaihteessa miesten yksinoikeus, mutta liinavaatteiden (mm. paitojen, kauluksien, esiliinojen ja alusvaatteiden) valmistus kuului naisille.³² Myöhemminkin miesten alusvaatteiden ompelu on kuulunut naisten töihin.³³ Pikkupoikien vaatettaminen oli aiemmin äidin työtä, mutta miehistymisen merkiksi hankittiin miehen tekemä puku. Pojat astuivat miesten maailmaan, ulos äidin vaikutuspiiristä valmisvaatteiden ja vaatturityönä teetettyjen vaatteiden myötä.³⁴

Kun naisten vaatteiden valmistus villakankaisia päällysvaatteita lukuun ottamatta 1800-luvun alussa siirtyi räätäleiltä ompelijattarille, merkitsi se samalla entistä suurempaa erikoistumista naisten ja miesten vaatteiden teknisissä rakenteissa.³⁵ Miesten puvut on perinteisesti rakennettu ja muotoiltu pukukankaan alla olevien tukikangaskerrosten ja toppausten avulla. Myös villakangas prässättään ja muokataan niin, että puku istuu hyvin ja ympäröi käyttäjänsä vartalon kauniisti. Miesten ja naisten vaatteiden rakenteellisen erilaisuuden nähdään johtuvan mm. siitä, että miesten vartalon ulkonäköä muokataan päällimmäisten vaatteiden avulla. Miehillä ei ole vaatteiden alla kehon muotoja korostavia ja kontrolloivia alusvaatteita, joita taas naiset ovat perinteisesti käyttäneet.³⁶ Tässäkin tutkimuksessa esiin tullut naisten

³¹ Vainio-Korhonen 1998, 113–114, 187–189.

³² Vainio-Korhonen 2002, 39–41.

³³ Ks. esim. Jarva 1927.

³⁴ Burman 1999a, 13.

³⁵ Pylkkänen 1982, 76.

³⁶ Ks. esim. Kidwell 1989, 126–127; Hollander 1995, 67–68.

vaatteiden tekninen yksinkertaisuus selittyi osin sillä, että naisten eriliset alusvaatteet tukivat vartaloa vaatteiden alla. Naisten leningeissä tukikankaat eivät olleet vielä 1950-luvulla yleisiä. Osaltaan miesten ja naisten erilaisiin vaateustapoihin on myös vaikuttanut Hollanderin mukaan naisten ja miesten vaatevalmistuksen eriytyminen, kun naiset alkoivat valmistaa naisten vaatteita. Miesten vaatturiryö jatkoi kehittymistään omista lähtökohdistaan käsin ja naisten vaatevalmistus omastaan, naisten keskittyessä vaateen näkyvien osien koristamiseen.³⁷

Vaatevalmistuksen jakautuminen vaatturin ja ompelijan työhön perustui sukupuoleen, arvoihin, erilaisiin traditioihin miesten ja naisten vaatteiden valmistuksessa ja tehtyjen vaatteiden rakenteellisiin eroavaisuuksiin. Vaatturitoiminta on ollut muusta vaateompelusta erillään oleva kokonaisuus, oma erikoisalueensa. Kun naisompelijat huolehtivat miesten kevyemmistä sisävaatteista ja lähinnä ihoa tulevasta alueesta (alusvaatteet, miesten paidat, välihousut yms.), olivat miesvaatturit keskittyneet päällepäin näkyvien ja arvokkaiden pukujen ja päällysvaatteiden tekoon. Naisille vaatturit tekivät päällystakkeja, turkkeja, kävelypukuja ja housuja, mutteivät leninkejä tai puseroita. Vaatureiden käsityö sisälsi siis vain tietyt vaatetyypit, eikä muita ompelukäsistöitä tehty. Esimerkiksi helsinkiläisvaatturit eivät itse osallistuneet vaatturikerhon naisjaoston eli vaatturien vaimojen käsityömyyjäisten tuotteiden tekoon, vaikka tuotolla kartutettiin mm. vaatureiden eläkerahastoa ja hautauspukassaa.³⁸

Vanhan ammattikuntalaitoksen tapaan vaatturin ammattitietous on kulkenut suullisesti, eikä sitä ole haluttukaan levittää ammattikunnan ulkopuolelle. Vaatturiryötä varten on Suomessa vuosien 1885–2007 välisenä aikana julkaistu vain 15 oppikirjaa. Näistä suurin osa opastaa pelkästään kaavanpiirtämiseen eli leikkuuseen.³⁹ Uusimmat

³⁷ Hollander 1995, 67–68.

³⁸ Vaatturien vaimojen ompeluseuralla saattoi toki olla myös sosiaalinen tarkoitus (naisjaoston toiminnasta ks. esim. VA 1947/10, 180; 1949/10, 207; 1952/10, 223–226; 1959/11–12, 259).

³⁹ Pilvi 1885; Wäkeväinen 1886; Thornton 1898; Olander 1903; Järvelä 1912; Ryt-sälä 1922, 1944, 1948; Luomajoki 1929; Metusala 1933ab; Luomajoki, Paananen, Sulkuranta, & Viherjuuri 1940; Vihervuori 1952; Rauhamaa 1955; Hietanen 1982. Näistä kaksi kirjaa on tarkoitettu naisten vaatteiden valmistukseen (Metusala 1933a; Ryt-sälä 1948) ja neljä kirjaa on suoraan käännetty muista kielistä (Thornton 1898, Olander 1903, Metusala 1933ab).

julkaisut ovat vuosilta 1955 ja 1982, vaikka vaatturien ammattikoulutus oppilaitoksissa yhä jatkuu. Kuusisen Utisten ja Vaatturi-lehden leikkuuseen ja ammattityöhön liittyvät ohjeet ovat siten olleet tärkeä lisä oppimateriaaleihin. Vaatturialan oppikirjojen vähäiseen julkaisemiseen lienee vaikuttanut ammattikunnan suljetun perinteen ja kirjantekijöiden puuttumisen lisäksi ammattikunnan pienuus; vaatturien oppimateriaalien markkinat ovat olleet rajalliset. Vaatturityön ja naisten ammattiompeleen kaavoituskirjat jatkoivat 1800-luvulla syntynyttä tapaa, jossa vaate kaavoitetaan erikseen kunkin asiakkaan mittojen perusteella tiettyä systeemiä käyttäen, vaatturityössä vielä erilaiset ruumiinrakenteet omilla ohjeillaan.⁴⁰ Kotiompelijoille tarkoitettu ompelun ohjekirjat ja vaatteiden valmiskaavat niin Suomessa kuin ulkomaillaakin sitä vastoin useimmiten perustuivat kaavoitusajattelutaan historiallisesti vanhempaan tapaan, jossa valmis, kuositeltu mallikaava joko vain jäljennetään tai suurennetaan pienoiskoosta ja tarvittaessa muutetaan sopivammaksi.⁴¹ Kaavoitus eli leikkuu, joka on vaatturityössä olennaisinta puvun perinteisen yleisilmeen ja pienten muotivaihtelujen takia, jätettiin naisten ns. harrastepukuompelelta suosiolla ammattilaisille. Sitä vastoin kotiompelijoita varten oli paljon kirjoja ja ohjeita sellaisten teknisten yksityiskohtien ompeluun, joita vaatturialalla ei juuri kirjoista opiskeltu.

Naisille suunnatut pukuompelekirjat eivät ole sisältäneet miesten pukujen kaavoja eivätkä teko-ohjeita. Vaatturityötä on pidetty erillisenä alueena ja ehkä paljon vaikeampana ammattityönä naisten pukuompeleluun verrattuna. Heti sodan jälkeisenä pula-aikana Kotiliesi tosin innosti lukijoitaan ompelemaan myös miesten pukimia. Lehti oli hankkinut Vaatturikoululta Sorja-kaavat sellaisiin miesten pukimiin, joita pystyttiin valmistamaan kotona. Kaavavalikoimissa oli kotitakki eli tupakkatakki, miesten *sisusteeton kesäpuku* (joka soveltuu valmistettavaksi rohdinkankaasta), työpusero, työtakki, tuulitakki, pomppatakki, hiihtohousut ja saapashousut.⁴² Myös Sorja-kuvastot tarjosivat ostettaviksi näitä miesten vaatteiden kaavoja työohjeineen. Myöhem-

⁴⁰ Naisten kaavoituskirjoista ks. esim. Lundin 1891; Wlcek 1932; Grönlund & Maisniemi 1947. Greta Grönlundin suomentama Wlcekin teos oli Vaatturi-lehden (1932/4, 78) mukaan *ensimmäisenä suomenkielisenä naispukualan piirustusoppikirjana tervetullut*, vaikkei ollutkaan *läheskään täydellinen*.

⁴¹ Ks. esim. Wilson & Taylor 1989, 36; Harris 1999, vi.

⁴² Kotiliesi 1946/5, 116.

min Sorja-kaavoilla pystyi tekemään miesten kaksirivisen puvunkin.⁴³ Miesten vaatteiden kaavoitus oli kuitenkin vielä miesten hallussa: naisten ja lasten Sorja-kaavat kuositeltiin Ammattienedistämislaitoksen ompelimossa, mutta miesten Sorja-kaavojen kuosista vastasivat *opetus-työhön perehtyneet ensiluokan ammattilaitoksen vaatturimestarit*.⁴⁴

Vaatturin työtavat ja käytetyt rakenteet ovat ilmeisesti pysyneet suljetun ammattitradition, perinteen ja miesten muuttumattoman pukumuodin takia hyvin samanlaisina. Niiden opetus on ollut jäljittelyyn ja toistamiseen perustuvaa, ei niinkään uusien rakenteiden kehittelyä. Teolliset valmistusmenetelmät ovat muovanneet tekotapoja, mutta monissa rakenteissa käytetään silti vanhoja, suoraommelkoneelle mahdollisia tekniikoita.

Vaatturiala on ollut hyvin miehinen ala, naisia alettiin hyväksyä oppilaiksi Helsingin vaatturiammattikouluun vasta vuonna 1943. Tosin monet naiset olivat oppineet ammattiin työskennellessään vaatturiliikkeissä. Naistyöntekijöitä pidettiin alalla hyvinä työntekijöinä ja etenkin naisten kävelypukujen ja takkien tekijöinä, joita tehdessä *tavalliset kevyet ompelutaidot eivät olleet riittäviä*. Kuitenkin jotkut vaatturit silti vielä ajattelivat, että miehillä oli luonnostaan paremmat valmiudet vaatturityöhön. Vaatturiliitto oli pitkään miesten hallitsema liitto. Vasta vuonna 1975 ensimmäiset naiset tulivat liiton hallitukseen. Liiton jäseniksi ei hallitus vielä tuolloinkaan halunnut ottaa ompelimoita ja itsenäisiä ompelijoita, vaikka tällainen päätös oli tehty jo vuonna 1958 ja vaikka liiton jäsenmäärät ja jäsenmaksutulot olivat tuolloin hyvin pienet.⁴⁵

---

⁴³ Esim. Sorja 1946, 46; Sorja 1955/3.

⁴⁴ Sorja 1949, 3.

⁴⁵ Paavola 1995, 196.

11.5 Muodin ja suunnittelun merkitys vaatturitoiminnassa

Erilaiset vaatetraditiot miesten ja naisten pukeutumisessa ovat vieläkin nähtävissä vaattureiden ja ompelijoiden käytänteissä ja heidän valmistamissaan vaatteissa. Vaatteiden suunnittelu ja muodin merkitys suunnittelussa on vaatturialalla ollut erilaista kuin ompelualalla. Vaatturitoiminnassa vaatteet toteutettiin lähinnä muotilehtien välittämää muotia jäljitellen. Vaatturien kangasvalikoima toimi yhtenä tärkeänä lähtökohtana. Vaatturin asiakkaan puvun yksilöllisyys ja esteetiikka määrittivät lähinnä materiaalin laadun, kuusin ja värin, toisaalta asiakkaan ja vaatturin näkemyksien sekä toisaalta lehtien muotikuvien perusteella. Kuusisen Uutiset ja Vaatturi-lehti määrittivät osaltaan muotia ja vaatteiden muotoja valitessaan ja julkaistessaan ulko maisten lehtien muotipukujen kuvia ja selostuksia lehdistään.

Miesten muodin vaihtelu ei ollut niin silmiinpistävää kuin naisten, mutta Miehen Muoti -lehden vastaavan toimittajan, kirjailijan, lehtimiehen ja tunnetun ”makutuomarin” Erkki Kivijärven mukaan *pysyvien perusmuotojen rajoissa* yksityiskohdat vaihtelivat hyvinkin huomattavasti.⁴⁶ Lehden lukijoille ja vaattureiden asiakkaille haluttiin antaa kuva, että miesten tarkoin ohjeistetun muodin seuraaminen ja muodinmukaisten pukujen toteuttaminen oli jopa naisten muotivaatteiden tekoa vaikeampaa. Erkki Kivijärven mielestä miesvaatturin työ vaati enemmän psykologiaa ja suurempaa tarkkuutta kuin naistenvaatteiden valmistus. Miesvaatturin työn vaikeus oli vallitsevien normien ja edullisen hinnan yhdistäminen yksilölliseen, kunkin tilaajan olemukselle sopivaan vaatteeseen.⁴⁷

Puku hankittiin usein jonkin tietyn tilanteen, esimerkiksi häiden, hautajaisten tai ripille pääsyn yleisen pukeutumiskoodin sitä edellyttäessä. Toisaalta pukuja ja uniformujakin tilattiin vaatturilta, koska niitä kuului käyttää työasuna. Tilauspuvun hankinta ja käyttö sekä puvun materiaali, istuvuus, muodikkaus ja tyylikkyys olivat vaateen käyttäjälle keinoja näyttäytyä tietynlaisena ihmisenä toisten silmissä. Puvulla tai turkilla ilmaistiin omaa arvoa tai asemaa yhteisössä. Etenkin tilauspuku assioitiin ”herrasmieheyteen” ja tyylikkyyteen, mitä

⁴⁶ Erkki Kivijärvi, Miehen Muoti 1932/2, 1.

⁴⁷ Erkki Kivijärvi, Miehen Muoti 1932/1, 2–3.

vaatturit mainoslauseillaan vielä korostivat: *puku tekee miehen*. Myös sanonta, *räättäli tekee herran sellaisestakin, mikä ei ole herraksi lukenutkaan*⁴⁸, kuvastaa tätä assosiaatiota. Einari Tiainenkin mainosti lähikaupungin lehdessä – *Ken tilauspukua käyttää, hän herrasmieheksi näyttää* – muttei onnistunut saamaan lisää asiakkaita. Tilauspukuun pyrittiin saamaan lisäarvoa, tekemään siitä ”merkkipuku”, mutta maaseudun asiakkaille tilauspuku tai sen mukanaan tuoma ”herrasmieheys” ei ollut olennaista. Valmisvaatteiden hankinnan helpottuessa edullisuus oli heille tärkeämpää.

Tilauspuvun lisäarvo – siihen liitetyt assosiaatiot – eivät olleet niin vahvat, että se olisi säilyttänyt asemansa valmisvaatekilpailussa. Syitä tilaustoiminnan hiipumiseen löytyi etenkin ulkoisista tekijöistä (valmisvaatteet, mittapuvut, yhteiskunnalliset olot), mutta todennäköisesti myös miesten muodin muuttumattomuudessa sekä vaattureiden ja asiakkaiden suhtautumisessa siihen. Monet miesasiakkaat suhtautuivat vaatteisiin toisin kuin naisasiakkaat. He eivät useinkaan olleet kiinnostuneita puvun yksilöllisyydestä sinänsä, vaan puku on lähinnä ollut ”kaikkien miesten yhdenmukainen uniformu”. Naisten yleisempi innostus muotiin, vaatteisiin sekä yksilöllisyyteen on säilyttänyt yksittäiskappaleita tuottavien pukuompelijoiden yritykset paremmin toiminnassa kuin miesten standardimaisempia pukuja valmistaneiden vaattureiden yritykset.⁴⁹ Vaatturit hävisivät vaatekilpailun, koska miesten pukumuoti oli niin vakiintunutta tai hitaasti muuttuvaa, että sitä oli helppo tuottaa teollisesti, kauppiaan oli sitä helppo myydä (varastotappiot vähäiset) ja mittapukumyyjän välittää.

Vaatturit eivät myöskään suunnitelleet mallejaan itse, toisin kuin ompelijat asiakkaineen, joten tilauspuku ei ollut malliltaan erilainen vaihtoehto. Tähän varmasti vaikutti miesten pukumuodin ja vaatteiden ulkonäön säilyminen hyvin samantapaisena, tummana ja pelkistettynä viimeiset 150 vuotta, kuten luvussa 4.1 jo todettiin.⁵⁰ Miesten muodissa ei uuden ja erikoisen luomisella ole ollut samanlaista merkitystä kuin naistenvaatealalla. Miesten pukukulttuuria ei kuitenkaan yritetty vaattureiden taholta muuttaa yksilöllisempään tai toi-

⁴⁸ SKS KRA. SR Hyvönen 1976.

⁴⁹ Nykyisistä ompeluyrityksistä ks. esim. Kaipainen 2000a; Koskennurmi-Sivonen & Pietarila 2005.

⁵⁰ Miesten pukumuodin vähäisestä vaihtelusta ks. kuvasarjat: Kidwell 1989, 131; Kopisto 1997, 16–17.

senlaiseen suuntaan, esimerkiksi alan lehdissäkään ei kehoitettu vaat-
tureita keksimään uusia pukutyyppejä tms. Muoti otettiin sekä vaat-
tureiden keskuudessa että alan lehdissä ”ylhäältä annettuna”, muotia
ei luotu itse. Vaatturit eivät osanneet uudistua eivätkä tuottaa uuden-
laisia vaatteita ja toisenlaisia pukuja siten, että se olisi ollut liiketalou-
dellisesti kannattavaa.

Muoti näyttäytyi vaatturien ammatti- ja asiakaslehdissä hyvin nor-
matiivisena, ulkoa päin ohjattuna. ”Muotimääräysten” noudattaminen
ei kuitenkaan liittynyt pelkästään miesten vaatteiden valmistukseen tai
Suomeen, vaan yleisemminkin muodin ilmenemiseen ja muodikkuu-
den tavoitteluun tavallisten ihmisten keskuudessa. Heille vaatteiden
tai muiden käsitöiden suunnitteleminen itse ei ollut olennaista tai tär-
keää tutkimusajankohtana. Muotilehdessä esitetty vaate tai asiantun-
tijan suunnittelema käsityömalli edusti monille varmimmin aikakau-
den tyyliä.⁵¹ Maaseudun ompelijoiden käyttämän Sorja-katalogin kal-
taisesti amerikkalaisessa Tirocchin ompelimossa kopioitiin aikakaus-
lehtien ja myyntikatalogien malleja, kun asiakkaat halusivat itselleen
1900-luvun alun pariisilaisten huippumuotivaatteiden kopioita. Ame-
rikkalaisompelijat pystyivät ottamaan mallia Vogue-kaavalehden rans-
kalaisista vaatekopiosta tai tilaamaan näiden kaavoja.⁵² Pukumallien
kopiointi oli tuolloin tavanomaista ja asiaankuuluvaa myös suoma-
laisessa vaatetusteollisuudessa. Esimerkiksi Kestilä Oy:ssä, maan suu-
rimmaksi kasvaneessa vaatetustehtaassa, omaan tuotesuunnitteluun
ei aluksi sijoitettu, koska eurooppalaisia mallipiirroksia ja vaatteita
tuolloin kopioitiin yleisesti.⁵³ Myös suomalaisessa naisten vaatetu-
otannossa huomioitiin 1950-luvulla tarkoin Pariisista tulevat, etenkin
oikean helman pituuden kertovat ”muotimääräykset”. Naistenvaattei-
den suunnittelussa ajan hengen intensiivinen seuraaminen johti välillä
liian orjalliseen esikuvien jäljittelyyn, lähes plagiointiin.⁵⁴

⁵¹ Ks. esim. Aikasalo 2006, 48.

⁵² Parmal 2000, 27–28, 32–35; Shaw 2000, 106–108.

⁵³ Grönlund 2005, 41, 86, 92.

⁵⁴ Heikkilä-Rastas 2003, 93–98, 124. Vaatteiden suunnittelijoille muotojen ja yksityis-
kohtien kopiointi ja toisten suunnittelemista vaatteista ”inspiroituminen” eli vaateide-
oiden muuntaminen omannäköisiksi on vielä nykyäänkin yleinen tapa (ks. esim. Nu-
utinen 2004; Balasescu 2005; Marcketti & Parsons 2006). Myös nykyisten käsityölehtien
valmiskaavat kehottavat vaatetoisintojen tekoon. Näin ollen kopioimista suosivan
käsityöntekijän ei ehkä ole helppo omaksua nykyistä ns. kokonaisen käsityön näkökul-
maa, jossa olennaista on koko prosessi omasta suunnitelmasta valmiiksi tuotteeksi.

12 POHDINTA

12.1 Tutkimuksen arviointia

Historiantutkimuksessa arviointi perinteisesti pohjautuu tutkimusaineiston sisäiseen ja ulkoiseen lähdekritiikkiin. Aineiston, tulosten ja tutkimusprosessin luotettavuuden arviointia tapahtuu koko ajan prosessin kuluessa tutkimuksen alusta tulosten raportointiin saakka. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteereiden kaltaisesti historiantutkimuksen uudet suuntauksetkin nostavat esiin näkökulmat kestävästä tiedosta eli päättelyn moitteettomuudesta, tulkinnan vakuuttavuudesta ja kuvauksen uskottavuudesta sekä tutkimustulosten hyväksytävyydestä eli todenmukaisuudesta, hedelmällisyydestä ja sanomasta.¹ Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta on totuttu tarkastelemaan esimerkiksi aineistojen merkittävyyden, riittävyyden, analyysin kattavuuden sekä tutkimuksen uskottavuuden, siirrettävyyden, vahvistuvuuden ja arvioitavuuden näkökulmista.²

12.1.1 Aineistoon liittyvä arviointi

Aineiston merkittävyyttä puolustettaessa on oltava tietoinen aineiston kulttuurisesta paikasta ja sen tuotantoehdoista.³ Olen ottanut huomioon, että aineistona käytetyt lehtiaineistojen tekstit ovat syntyneet tiettyä tarkoitusta varten, että haastattelussa kerrottu muistitieto on tulkintaa tapahtuneista ja että haastattelussa osallistuin tutkijana aktiivisesti aineiston tuottamiseen. Aineiston riittävyys todetaan laadullisessa tutkimuksessa usein saturaation, kylläntymisen avulla. Tässä tutkimuksessa aloitin tiedonkeruun alkuperäisestä kiinnostuksen kohteesta

---

¹ Ks. esim. Miles & Huberman 1994; Cohen, Manion & Morrison 2000, 162–164; Kalela 2000, 139–165.

² Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät näkemykset vaihtelevat kuten edellä esitetyt suomenkieliset käännöksetkin, jotka perustuvat lähinnä Lincolnin ja Guban (1985) kriteristöön (credibility, transferability, dependability, confirmability) (ks. Lincoln & Guba 1985; Cohen, Manion & Morrison 2000, 106–107; Tuomi & Sarajärvi 2002, 131–138. Ks. myös Mäkelä 1990; Eskola & Suoranta 1998, 209–235).

³ Eskola & Suoranta 1998, 215–216; Kalela 2000.

tani, Einari Tiaisen vaatturitoiminnasta ja laajensin tiedonkeruuta lähdeaineiston vähäisyyden vuoksi lehtiaineistoon sekä muuhun aikalais-kirjallisuuteen. Kuusisen Uutiset -lehtien tutkimisen jälkeen totesin, että 1950-luvun lehtiaineistossa vaatturitoimintaan liittyvät tiedot olivat vähäisiä. Totesin myös asiakaslehtiaineiston näkökulmaltaan yksipuoliseksi, joten otin tutkittavaksi myös Vaatturi-lehtien vuosikerrat. Asiakas- ja ammattilehdet täydensivät toisiaan ja toisaalta vahvistivat tulkintaa. Monia eri aineistoja yhdistämällä, aineistotriangulaatiolla, sekä erilaisten menetelmien käytöllä olen pyrkinyt ilmiön kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen ja samalla tekemään luotettavan tutkimuksen.⁴

Monentyypiseen lähdeaineistoon perustuvassa tutkimuksessa on vaarana, että aineisto paisuu liian laajaksi suhteessa tutkimusresursseihin. Kävin molemmat lehtiaineistot läpi vuosikerroittain kokonaisuudessaan: en tehnyt niistä otantaa esimerkiksi joka viides vuosi, koska pelkäsin aineiston ulkopuolelle tällöin jäävän jotain tärkeää ja mielenkiintoista. Analysoin kaikki Kuusisen Uutiset -lehden ilmestyneet numerot, mutta Vaatturi-lehden vuosikerroista vain tutkimuskysymysten kannalta mielenkiintoiset ja tärkeät sivut toimivat lähilukuaineistonani. Vaikka kopioitua Vaatturi-lehtiaineistoa kertyi 7 paksua mapillista (lehden yksi aukeama pienennettiin yhdeksi A4-sivuksi), on pohdittava, jäikö joitain tärkeitä tai tulkintaa mahdollisesti horjuttavia lähteitä pois lähilukuaineistosta.⁵ Tämän ongelman poistamiseksi olen analyysin loppuvaiheessa lukenut uudestaan kopioitujen osien ulkopuolella olevaa alkuperäisaineistoa.

Osa tutkimuksen aineistosta on informanteilta kerättyä muistitietoa. Muistitiedon todenmukaisuudesta ajattelen tässä työssä Portellin tavoin, että muistitieto on menneisyyden tulkintaa. Muistelijat lataavat kerrontaansa menneen ajan tapahtumiin liittyviä tulkintoja ja näkökulmia.⁶ Ukkosen mukaan selittävässä muistitietotutkimuksessa keskeinen arvioinnin aihe on muistitiedon luotettavuus. Olen ottanut huomioon muistitiedon mahdollisen epäluotettavuuden ja siksi verrannut muistitietoja toisiinsa ja muuhun tutkimusaineistoon.⁷ Olen myös pyrkinyt lisäämään muistitietojen luotettavuutta

⁴ esim. Cohen, Manion & Morrison 2000, 112–115; Creswell 2003, 196; Tuomi & Sarajärvi 2002, 140–142.

⁵ Kaléla 2000, 168–169.

⁶ Ks. Portelli 2002, 36; 2006, 55.

⁷ Vrt. Ukkonen 2006, 186–188.

ja uskottavuutta käyttämällä ryhmä- ja uusintahaastatteluja, laatimalla muistitiedoista yhteenvedon ja pyytämällä siitä kommentteja. Einari Tiaisen lapsille ja asiakkaina olleille puolisoille lähettämäni yhteenvedo osaltaan varmisti uskottavuutta, koska erimielisyyksiä tekemistäni tulkinnoista ei esiintynyt.⁸ Yhteenvedon jälkeen jatkoin tiedonkeruuta, kunnes muistitiedot eivät enää tuottaneet lisäaineistoa. Muistitietojen vertailu muuhun tutkimusaineistoon osoitti muutamien asioiden olleen muistitiedon perusteella toisenlaisia kuin dokumentti- ja vaateaineistoissa.

Omakohtaista ja itselle läheistä aihetta tutkittaessa tekijän objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta. Kun tutkii myös itseään koskevaa menneisyyttä, on valintoja tehtävä sekä suhteessa itseen että tutkittaviin. On muun muassa päätettävä, mitä haluaa suvustaan kertoa.⁹ Tässä omaan perheeseen ja sukuun kohdistuvassa tutkimuksessa olen tiedostanut läheiseen tuttavuuteen mahdollisesti liittyvät ongelmat. Joissakin haastatteluoppaissa ei suositella tutun henkilön haastattelemista, koska haastateltava voi olettaa tutun tutkijan tietävän ja ymmärtävän enemmän vieraaseen tutkijaan verrattuna. Hän voi kuvitella, että molemmilla on yhteinen sanasto ja ymmärrys tapahtuneesta, vaikka haastattelija ei ole ollutkaan osallisena tapahtumiin.¹⁰ Tässä tapauksessa aikaisempi tietämykseni Einari Tiaisen vaaturitoiminnasta oli erittäin vähäinen, minkä toin esille haastatteluissa. Einari Tiaisen kuoltua vuonna 1976 perikunta jakoi keskenään ja osittain hävitti vaaturitoiminnassa käytetyt koneet, välineet ym., joten niistäkään minulla ei juuri ollut omakohtaisia muistoja. Informanteilakaan ei ollut kovin tarkkoja muistikuvia Einari Tiaisen vaateenvalmistustoiminnasta niitä heiltä suoraan kysyttäessä. Ehkä toisenlaisella lähestymistavalla, kuten kokonaisvaltaisella lapsuudenmuistelulla, olisin saanut enemmän muistitietoja esiin. Toisaalta on erittäin ymmärrettävää, ettei 40–50 vuoden takaisista, lapsuuden ja nuoruuden aikaisista asioista ole selkeitä tai laajoja muistikuvia.

Tutkimuksissa on havaittu, että miesten ja naisten tuottamassa muistitiedossa ja heidän kirjoittamissaan elämänkerroissa on eroja. Naisten tarinat olivat yksityiskohtaisempia, rikkaampia ja monipuo-

---

⁸ Ks. esim. Yin 1994, 144–146. Toisaalta sanotaan, ettei tällainen menettely välttämättä lisää tutkimuksen uskottavuutta, mikäli tutkittavat ovat sokeita kokemukselleen ja tilanteelleen (Eskola ja Suoranta 1998, 212).

⁹ Haanpää 2005.

¹⁰ Ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 1993, 48–57; Ryen 2004, 82.

lisempia. Naiset myös palauttivat tapahtumia mieleensä oman sosiaalisen elämänsä kautta. Miehet eivät niinkään kertoneet pieniä yksityiskohtia, vaan kertomuksissa tulivat esiin suuret linjat ja merkittävät tapahtumat sekä tapahtumien suhteuttaminen suoraan yhteiskunnallisiin tai yhteisöllisiin tapahtumiin.¹¹ Tämän tutkimuksen informanteistakin vaatturin apulaisina toimineet tyttäret ja naisasiakkaat muistelivat toimintaa monipuolisemmin kuin vaatturin pojat ja muut miesasiakkaat. Tämä saattoi johtua sukupuolesta, vaatteisiin ja ompeluun liittyvästä tutkimusaiheesta tai läheisemmästä kontekstista. Miespuoliset asiakkaat eivät itse olleet perehtyneet vaatteiden tekemiseen, mikä heijastui heidän muistelukuvauksiinsa. Tosin hekin muistelivat tapahtumia oman elämänsä kautta, olihan monet vaatteet tehty tiettyihin tapahtumiin ja tarpeisiin.

Informanteilta kerätyn muistitietoaineiston lisäksi olen käyttänyt tutkimuksen alkuosassa arkistoaineistoja, kuten keräyskilpikirjoituksia, jotka ovat heterogeenisiä sisällöltään. Kilpikirjoituksissakin muistelu voi kohdistua suulliseen perinteeseen tai yleisinä totuuksina pidettyihin asioihin, eikä kirjoittajan omakohtaisiin kokemuksiin, minkä olen ottanut huomioon näiden tekstien lähdekritiikissä.¹²

Tutkimusaineiston vaatteista osa oli säilytetty muistoina menneestä ja muistona Einari Tiaisesta. Omaan menneisyyteen liittyvät, tavanomaiset tai jokapäiväiset esineet saattavat ajan kuluessa nostalgisoida. Tässä tutkimuksessa tällaista vaatteiden tai tapahtumien nostalgisointia haastateltavien puheessa ei esiintynyt, vaikka vaatteita käytettiin haastattelutilanteessa muistinvirkistäjinä.¹³ Tutkimusaineistona olevien vaatteiden rajoituksena on niiden vähäisyys, ajallisen sijoittamisen epäselvyys ja etenkin naisten vaatteiden osalta se, että tutkimusaineistona olevat vaatteet ovat vain kahdelle aikuiselle ja kahdelle lapselle valmistetut. Nämä, n. 15 vuoden aikana asiakkaiden toiveiden mukaisesti valmistetut vaatteet kuvastavat siten vain esimerkinomaisesti Enni Tiaisen myöhäistuotantoa hänen ollessaan jo eläkeikäinen. Näiden vaatteiden perusteella ei voi tehdä suoraa päätelmiä aikaisem-

¹¹ Roos 1987, 62–63; Kalela 2006, 80. Myös Dobos (1978, 176–180) on huomannut, että naisten ja miesten tosipohjaisten kertomusten aiheet poikkeavat toisistaan. Naiset kertovat enemmän perhe-elämästään ja ensirakkauksistaan miesten keskittyessä sankari- ja sotakertomuksiin.

¹² Ks. esim. Pöytä 2006, 228–234.

¹³ Vrt. Korkiakangas 1999, 171–175; 2001, 75–76.

pien vaatteiden tyyleistä, tekotavoista, rakenteista tai niiden teknisestä laadusta. Valokuva-aineisto tosin tuki vaateanalyysin tuloksia.

Miestenvaatteiden omistajat eivät itse juuri muistaneet yksityiskohtia vaateilauksistaan, kuten tilaamisen ajankohtaa tai kangas- ja mallivalintojen syitä, tai esimerkiksi muodin tai ammattilehtien vaikutusta vaatteiden malleihin. Vaateaineiston osalta tämä hankaloitti analyysia. Oma naisten vaatealan koulutukseni ei myöskään edesautannut samankaltaisten, vähäisiä keskinäisiä eroja sisältävien miesten vaatteiden analysointia. Tämän vuoksi esittelin osan aineistosta vaatturi-asiantuntijoille, joiden näkemykset vahvistivat tulkintojani vaatteiden tekotavoista sekä käsityön hyvästä laadusta. Tämä asiantuntijoiden käyttö osaltaan kuvastaa sitä eroa ja erikoistumista, mikä vieläkin vallitsee miesten ja naisten vaatteiden valmistuksessa ja alojen koulutuksessa. Tutkimusaineistossa olleiden naisten vaatteiden toisistaan poikkeavista malleista, rakenteista ja monipuolisista materiaaleista minun oli helpompi tehdä tulkintoja ilman vaateen käyttäjää ja häneltä saatuja tietoja.

Myös dokumenttiaineistossa on omat rajoituksensa. Mitta- ja tilauskirjojen tulkinnoissa ja niistä tekemissäni taulukoissa ja kuvioidissa voi olla virheitä alkuperäisaineiston epäselvien ja puutteellisten merkintöjen vuoksi. Esimerkiksi osa vaatteiden valmistukseksi laskeutuista töistä etenkin 1960-luvulla voi todellisuudessa olla korjaustöitä. Ainakin yksi tällainen virhe paljastui haastattelussa: vuoden 1963 sisäturkin valmistukseksi tulkitsemani työ olikin sisäturkin korjaus, jossa vaateen kangaspäällinen tehtiin kokonaan uudelleen. Tuloksia tarkasteltaessa on myös huomioitava, että vaatturilehtiaineistojen kertoma tilanne oli nimenomaan vaattureiden ja lähitahojen näkökulma, lehtien välittämä viesti, alan muutokseen. Se, miten lukijat ottivat vastaan lehtien välittämän viestin, näkyy aineistossa ainoastaan lukijoiden lehteen lähettämistä kirjoituksista. Aineiston perusteella ei myöskään voi todentaa tarkoin esimerkiksi sitä, milloin mittapuvut tulivat kauppoihin tai kuinka paljon niitä ostettiin. Aineisto kertoo ennemminkin sen, milloin vaatturit alkoivat kokea mittapuvut ongelmaksi tilauspukutoiminnalleen ja milloin vaatturit lopulta myöntivät mittapukuvälityksen suosimiseen. Mittapukujen yleistymistä ei liene Suomessa tarkoin tutkittu myöskään vaateusteollisuuden ja kaupan näkökulmasta.

12.1.2 Analyysiin ja tulkintaan liittyvä arviointi

Kvalitatiivinen tutkimus on arvosidonnaista ja subjektiivista, jolloin tutkijan asiantuntemus ja taustasitoumukset vaikuttavat analyysissä tuotettavaan näkemykseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija nähdään tutkimuksen keskeisenä tutkimusvälineenä ja tutkijan aktiivisuutta ja läheisyyttä tutkittavan kanssa pidetään välttämättömänä riittävän ja totuudellisen informaation saamiseksi. Myös tutkijan oma teoreettinen ja praktinen tietämys tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä on tärkeää.¹⁴ Niin tässäkin tutkimuksessa oma taustani, sukulaisuuteni ja alan opintoni sekä aikaisempien tutkielmien tekeminen vaikuttavat tämän tutkimuksen tekemiseen ja analyysiin. Nämä taustasitoumukset olen myös tuonut tutkimuksessa esille.

Vaikka tutkijan omat todellisuuskäsitykset, ennakkokäsitykset ja -oletukset ovat olemassa, hänen tulee kuitenkin huolehtia, että tulkinta suhteutetaan tutkimuksen kohteena olevaan aikaan ja tutkittavien ihmisten todellisuuskäsitykseen.¹⁵ Kalelan näkemyksen mukaan tutkijan päättelyn on oltava moitteetonta: päättelyä on voitava vaivata arvioida ja esityksen on oltava johdonmukainen ja sisäisesti ristiriidaton. Historiantutkijan on pystyttävä argumentoimaan, perustelemaan lukijoille, millä tavalla hänen tutkimustuloksensa ovat tärkeitä ja merkittäviä. Samalla hänen on rekonstruoitava asianmukaisesti, tehtävä oikeutta kohteena oleville ihmisille ja asioille. Koska historiantutkija joutuu argumentoimaan ja rekonstruoimaan yhtä aikaa, on vaarana, että tutkija jopa huomaamattaan tinkii oikeuden tekemisen vaatimuksesta, jotta omat tulokset olisivat vakuuttavia. Tutkijan ammatitaito onkin kyvyssä antaa rekonstruktion asettaa asianmukaiset rajat argumentaatiolle.¹⁶ Historiantutkijan rekonstruktio on onnistunut, jos hän onnistuu saavuttamaan kestäväää tietoa ja hän on argumentoinut vakuuttavasti, jos hän on pystynyt vakuuttamaan lukijansa tulosensa hyväksyttävyydestä.¹⁷

---

¹⁴ Ks. esim. Tesch 1990, 95–95; Mäkelä 1990; Eskola & Suoranta 1998, 211–222.

¹⁵ Eskola & Suoranta 1998, 17; Kalela 2000, 186–188.

¹⁶ Kalela 2000, 55–56, 95–96, 170–180; 210.

¹⁷ Kalela 2000, 165–170; Hyrkkänen 2001.

Tulkinnan vakuuttavuudessa on Kalelan mukaan kyse koko tutkimusprosessin arvioinnista tutkijan aiheen valinnasta tulosten argumentointiin.¹⁸ Olen raportoinut tämän tutkimuksen pääosin perinteistä tutkimuksen raportointitapaa noudattaen. Tulosten raportointijärjestys on teemojen ja kronologisen kuvauksen yhdistelmä, muttei etene tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä. Halusin tehdä tutkimustulosten esittämisjärjestyksestä mahdollisimman toimivan ja lukijaystävällisen.¹⁹ Tässä tutkimuksessa olen myös pyrkinyt esiklikoimaan tutkimusaineistot, aineistonkeruumenetelmät ja analyysit niin tarkoin, että valintani ja päätelmäni välittyvät lukijoiden arvioitavaksi. Tulkintojen luotettavuuden varmistamiseksi tutkimuksessa on myös paljon suoria lainauksia aineistosta, joiden avulla lukija voi tarkastella kontekstia sekä arvioida tutkimuksen totuudellisuutta ja uskottavuutta.²⁰ Tosin tiedostan myös sen, että tutkimuksessa käytettyä logiikkaa ei koskaan täysin kyetä konstruoimaan tutkimusraporttiin. Ymmärrän myös, etteivät tulokset ole yksi oikea totuus tai ainoa oikea tulkinta menneisyyden todellisuudesta.

Tässä tutkimuksessa ilmiön jäsentämistä ja tulkintaa on auttanut ajallisesti pitkä tutkimusprosessi (tein ensimmäisen haastattelun vuonna 1999 tutkimusaiheen ollessa vielä jäsentymätön ja viimeisen vuonna 2007). Tiedonhankinta, analyysi ja tulkinta johtopäätöksiin ovat vuorotelleet tutkimuksen teon aikana. Yksittäisen vaaturin toiminnan tutkiminen sijoittui myös limittäin yleisen vaaturitoiminnan tutkimuksen kanssa. Tutkimus eteni abduktiivisen päättelyn kautta ja hermeneuttisen kehän mukaisesti, jolloin aikaisemmat tietoni vaikuttivat asioiden tulkintaan, mutta tiedot ja ymmärrys muuttuivat tutkimuksen edetessä aineistojen analyysin ja reflektoinnin kautta. Aineiston analyysin pyrin tekemään kattavaksi: kävin aineistoja uudelleen ja uudelleen läpi, jotta tulkinnat eivät perustuisi satunnaisiin poimintoihin aineistosta.²¹ Manuaalisesti tehdyssä lehtiaineistojen analyysissä Kuusisen Uutisten kaikkien vuosikertojen sivujen konkreettinen pinoamislukittelu sekä vuosikerroittain mapitetut sivujen kaksoiskopioidit helpottivat aineistoon palaamista, kun taas pelkästään mappeihin

---

¹⁸ Kalela 2000, 180–188.

¹⁹ Vrt. Kalela 2000, 210–211.

²⁰ Ks. Mäkelä 1990, 53, 57; Patton 1990, 427–431; Eskola & Suoranta 1998, 214–220.

²¹ Vrt. esim. Miles & Huberman 1994, 11–12.

sijoitetun Vaatturi-lehtiaineiston tarkastelu oli työläämpää. Haastatteluaineistojen analyysissa hyödyntämäni tietokoneohjelma (Atlas.ti) helpotti aineiston lähilukua mahdollistaessaan luokitusten mukaiset poiminnat, luokitusten tarkastelun kontekstissaan sekä niiden vertailun. Mikäli olisi ollut teknisesti ja ajankäytöllisesti mahdollista ja järkevää siirtää myös kaikki lehtiaineistojen tekstit tietokoneohjelmaan, olisin saanut analyysista vielä tarkemman.

Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Tutkimustulosten vahvistuvuus ja siirrettävyys on sitä vastoin mahdollista muihin vastaaviin tapauksiin tai samantapaisiin yhteyksiin liittyen.²² Yksittäisen maalaisvaatturin toiminnan muodot, ongelmat ja toiminnan hiipuminen valmisvaateteollisuuden kasvun myötä näyttävät tutkimusaineiston perusteella yleisiltä vaatturialan ongelmilta niin maaseudulla kuin kaupungeissakin. Vaateteollisuuden kasvu oli vaatureiden ohella ongelmallista myös naisten vaatteiden ateljeemaiselle yksittäiskappalevalmistukselle.²³ Myös käsityönä kenkiä tekevien suutareiden ja hattuja tekevien modistien työ muuttui tai hävisi teollisen tuotannon kasvettua. Vielä 1920-luvulla suutarit valmistivat kenkiä, ja Pohjois-Suomessa vielä 1950-luvullakin, mutta 1960-luvulla kenkien pikakorjaamot yleistyivät ja tuotteiden valmistustoiminta lakautui lähes kokonaan.²⁴

Koska tässä työssä keskityin vain vaatevalmistustoimintaan, enkä elämänhistorian tms. muisteluun, tutkimuksessa ei ole tarvinnut suuresti pohtia vaikeiden tai negatiivisten asioiden esilleottamista haastattelussa tai niiden esittämistä tutkimusraportissa.²⁵ Joitain haastatteluissa esiintulleita yksityiskohtia olen kuitenkin jättänyt työstä pois informanttien pyynnöstä enkä ole maininnut nimeltä haastatteluissa esiintulleita henkilöitä, esim. muita asiakkaita. Informanttien näkemysten ohella olen huomionut tutkimustyöhön liittyvät eettiset kysymykset, kuten anonymiteetin sekä ihmisten kunnioittamisen ja suojaamisen. Vaikka historian tutkimuksessa käytetään yleensä ihmis-

²² Ks. esim. Yin 1994, 40; Eskola & Suoranta 1998, 212–213; Tuomi & Sarajarvi 2002, 87.

²³ Ks. esim. Koskennurmi-Sivonen 1998; Heikkilä-Rastas 2003.

²⁴ Ks. esim. Pihlajaniemi 2000, 42–45.

²⁵ Ks. esim. Vuorinen 2002.

ten oikeita nimiä, olen informanttien pyynnöstä käyttänyt peitenimiä. Näin ovat menetelleet myös monet suomalaiset perinteen- ja muisti-tiedontutkijat.²⁶ Olen kuitenkin antanut tietoja informanttien sukulais- ja asiakassuhteesta Einari Tiaiseen tai hänen sisaruksiinsa, koska se on olennaista tulkintojen kannalta. Olen lähettänyt informanteille ennen tutkimuksen julkaisua nämä heistä esitetyt tiedot sekä ne tekstikohdat, joissa heidän puhettaan tai kirjoitustaan referoidaan ja tiedustellut, hyväksyvätkö he tutkimusraportin tekstin. Tällä tavoin olen myös varmistanut tulkinnan paikkansapitävyyttä.²⁷

12.2 Vaatturitoiminta 1960-luvun jälkeen ja toiminnan tulevaisuus

Suomalainen vaatturitoiminta jatkoi supistumisistaan 1950–1960-lukujen kaltaisesti myös 1970-luvulla. Kun Vaatturiliiton jäsenmäärä vielä vuonna 1965 oli 347, vuonna 1973 se oli enää 228. Vuonna 1988 jäseniä oli 180 ja vuonna 1991 jäsenmäärä jäi alle sadan, tuolloin oli enää vain 88 jäsentä.²⁸ Kun 1970-luvulla tutkittiin vaatturi- ja turkuriliikkeiden resurssseja, rajoituksia ja toimintaedellytyksiä, todettiin vaattureiden ja vaatturiliikkeiden määrän rajusti laskeneen vuodesta 1970 vuoteen 1975. Tutkittaessa 14 vaatturiliikkeen toimintaa todettiin myynnin laskeneen tasaisesti koko 1970-luvun ajan, vaikka kyseisillä vaattureilla oli korkea ammattitaito ja pitkä työkokemus takanaan. Tutkimustulosten mukaan vaatturin työtehtävissä tapahtui rakennemuutos, kun ammattitaitoiset vaatturit siirtyivät mittatilauspukimoihin sekä mallimestareiksi tehtäisiin. Vaatturiliikkeiden toimintaedellytyksiä heikensivät kilpailu valmisvaatteiden kanssa, tuotteiden korkea hinta, työn kausiluonteisuus sekä ammattitaitoisen työvoiman puute. Hintakilpailun takia vaatturiliikkeet eivät pystyneet siirtämään kustannusten nousua täysimääräisinä vaatteiden hintoihin. Edullisempien tehdaspukujen valikoima oli huomattavasti laajentunut 1970-luvulle tultaessa, useimmille vartalotyypeille löytyi sopiva valmispuku.²⁹

---

²⁶ Ks. Haanpää 2005, anonymiteetista myös Kuula 2006, 200–208.

²⁷ Ns. member-checking, Creswell 2003, 196; Yin 1994, 144–146.

²⁸ Paavola 1995.

²⁹ Puusti & Paajanen 1978, 4–42.

Asiakkaiden ja vaatturiliikkeiden vähenemisen myötä korkealaatuisten kankaiden hankinta vaikeutui 1970-luvulla, koska tukkuliikkeet eivät enää pitäneet laajoja kangasvalikoimia. Kun vielä 1960-luvun lopussa Suomessa neljä tukkuliikettä myi vaatturiliikelle kankaita, 1970-luvun lopussa niitä oli jäljellä enää kaksi. Valikoimien vähyyden vuoksi vaatturit toivat myös itse maahan laadukkaampia kankaita kuin teollisuuden käyttämät pukukankaat. Koska tarvittavien kankaiden menekki oli pieni, joutuivat vaatturit ostamaan kankaita pienissä erissä, mikä nosti kankaan hintaa entisestään.³⁰ Vaatturitoiminnan hiipussa Kuusinen Oy oli yksi kankaiden myynnin lopettaneista tukkuliikkeistä. Kuusinen siirtyi myymään pelkästään valmisvaatteita – oman ateljeen ja pukutehtaan tuotantoa ja myöhemmin pelkästään muiden valmistajien naisten ja miesten merkkivaatteita ja -kenkiä. Myöhempien ongelmien vuoksi Kuusisen vaatekauppa siirtyi vuonna 1989 SOK:n omistukseen ja vuonna 2002 Texmoda-yhtymälle, jolloin Kuusinen liikkeen nimenä poistui Moda-merkin tieltä.³¹

Jotkut vaatturiliikkeet yrittivät 1970-luvulla valmistaa hiljaisina aikoina muita vaatteita, esimerkiksi vapaa-ajan asuja. Vaatturiliikkeet eivät kuitenkaan pystyneet kilpailemaan teollisen tuotannon kanssa, koska käsin valmistettujen vaatteiden hinnat kohosivat huomattavasti tehtaassa valmistettuja korkeammiksi. Vaatturiliikkeiden vaikeuksiin ja tuotteiden markkinointiin vaikutti myös se, etteivät ihmiset enää ymmärtäneet eroa vaatturin käsityönä tekemän tilauspuvun ja mittatilauspuvun välillä. Myös liikevaihtovero haittasi vaattureiden mielestä heidän toimintaansa huomattavasti, koska työpanoksen osuus tuotteen hinnasta oli suuri. 1970-luvulla haastatellut vaatturit pitivät tärkeinä lähitulevaisuuden toimenpiteinä tuotantoprosessin ja työmenetelmien tehostamista, liikkeenjohdollisten tietojen lisäämistä, markkinoinnin tehostamista ja konekannan lisäämistä tai uusimista. Suurin osa haastatelluista vaattureista uskoi tuolloin, että markkinoilla on tilausta vaatturityölle: aina on ihmisiä, jotka haluavat yksilöllisiä tilauspukuja. Edelleen uskottiin, että mikäli yleinen taloudellinen tilanne kohentuu, asiakkaat tulevat käyttämään vaatturin palveluja, ainakin korjauspalveluja. Monet 1970-luvun vaattureista tosin uskoivat, ettei heidän liikkeelleen löytyisi jatkajaa, vaan toiminta loppuisi heidän luo-

---

³⁰ Puusti & Paajanen 1978, 25–26.

³¹ SOK tilinpäätöstiedote 2002; Yli-Kovero 2002.

puessaan ja siirtyessään eläkkeelle.³² Useimpien kohdalla tämä myöhemmin toteutuikin.

Massatuotanto on osaltaan vaikuttanut ns. ”kertakäyttökulttuurin” syntymiseen ja siten myös käsityöläisammattien vähenemiseen. Aiemmin puku teetettiin harvoin ja sitä pidettiin pitkään. Tarjonnan ja elintason lisääntyminen edesauttoi ajattelua, jonka mukaan ostetaan uusi tuote, kun vanha on nuhjaantunut. Vaatturiliikkeiden toimintaedellytyksiä kartoittaneen tutkimuksen mukaan vaatturiliikkeiden kilpailutilannetta heikensi jo 1970-luvulla nuorten miesten haluttomuus hankkia pitkään kestäviä tilauspukuja. He ostivat mieluummin halvemmän puvun ja useammin.³³ Lehtikirjoittelun yms. perusteella monet suomalaiset eivät nykyään arvosta laadukkaita, pitkäikäisiä tuotteita, vaan tyytyvät huonompaan laatuun edullisemmän hinnan takia, jotta voivat ostaa useammin tai enemmän.³⁴

Toisaalta, lähiruoan tavoin lähellä käyttäjää tuotetut ”lähivaatteet”, kuten tilauspuvut, saattavat tulevaisuudessa nousta uuteen arvoon. Vaatteiden tekeminen itse tai niiden teettäminen lähiympelimestä tai vaatturiliikkeessä voi tulevaisuudessa olla tavallisten, eettisistä ja ekologisista asioista välittävien kansalaisten valinta. Esimerkiksi ruotsalainen taiteilija Elin Wikström pukeutui vuoden 2003 aikana vain itse tekemiinsä vaatteisiin, koska halusi vastustaa merkkivaatteita ja globalisointunutta vaatetusteollisuutta.³⁵ Myös valmisvaatteiden valmistusta, hankintaa ja käyttöä voi tulevaisuudessa ohjata entistä tiedostavampi tai eettisempi ajattelu. Tästä esimerkkinä on Suomen vuoden 2004 uusryittäjäksi valittu Globe Hope -vaateyritys, joka tekee vaatteita mm. vanhoista sairaalatekstiileistä sekä vuonna 2007 markkinoille tulleet ”vastuulliset vaatteet”. Maailmanlaajuisiin tekstiili- ja vaatetusteollisuuden ongelmiin – epäeettiseen tuotantoon, työtekijöiden huonoihin oloihin ja ympäristön saastumiseen – ovat mm. monet kansalaisjärjestöt kiinnittäneet huomionsa jo kauan. Esimerkiksi eurooppalainen kansalaisjärjestöjen ja ammattiyhdistysliikkeen vaatekampanja Clean Clothes Campaign on seurannut tehtaiden työoloja ja raportoinut hankintakäytäntöjen tehtaille asettamista paineista, jotka heijastu-

---

³² Puusti & Paajanen 1978, 28–43.

³³ Puusti & Paajanen 1978, 35.

³⁴ Ks. esim. Mainio 2007.

³⁵ Möntmann & Sheikh 2003, 7.

vat työntekijöiden palkkoihin ja oloihin. Tämän negatiivisen huomion vaikutuksesta suuret valmistajayritykset ovat ruvenneet parantamaan toimintaansa ja toiset myös markkinoimaan eettisesti ja ekologisesti valmistettuja vaatteita.³⁶ Suomessa toimivien vaateyritysten hankintamaita ja hankintojen sosiaalista ja ympäristövastuuta tarkastelevat selvitykset pitävät Suomen tilannetta kuitenkin huolestuttavana. Suomalaiset eivät juuri valvo alihankkijoidensa toimintaa Kiinassa, joka on suurin Suomessa myytävien vaatteiden valmistusmaa.³⁷

Tv-ohjelma Kirppis sekä kierrätysmateriaalista vaatteita ja asusteita valmistavat yritykset osoittavat osaltaan ihmisten nykyisen kiinnostuksen ja halun vaihtoehtoiseen vaatetukseen: toisenlaiseen vaatteiden tuotantoon, kierrätykseen ja vanhojen vaatteiden arvostukseen. Pulaajan ompeluoehjeiden innoittama, vuonna 2007 ilmestynyt lastenvaatekirja korostaa materiaalien uusiokäyttöä elämyksellisyyden näkökulmasta. Tekijät haluavat tuoda uutta näkökulmaa vaatteiden tekemiseen, sillä *kaikki vanhat pitsit, nauhat ja kankaat tuovat vaatteeseen mukanaan omat jännittävät tarinansa ja historiansa*.³⁸ Vanhojen pukujen korjaus- ja muutostyöt sekä uusien vaatteiden tekeminen pukujen materiaaleja ja osia hyödyntäen työllistää myös nykyisiä vaatturija ompeluliikkeitä.³⁹

Vaikka vaattureiden määrä on Suomessa nykyään pieni, vaatturitoimintaa sekä mittapukuvalmistusta on viime vuosina toistuvasti esitelty sanoma- ja aikakauslehdissä.⁴⁰ Nykyvaatturit mainostavat toimintaansa entisten lehtimainoslauseiden sijasta Internetissä mielikuva-markkinoinnin keinoin.⁴¹ Vaatturiliike Sauman vaatturit vielä työskentelevät näyteikkunoiden takana ohikulkijoiden ihmeteltävänä Helsingin keskustassa. Heidän mukaansa tyypillinen vaatturiliikkeen asiakas on nykyään työelämässä paljon pukua käyttävä mies. Myös ne, jotka haluavat hyvää laatua ja ne, jotka eivät löydä kaupasta sopivaa pukua tulevat vaattureiden asiakkaiksi.⁴² Ammatin käsityöluonne on säilynyt

³⁶ Ks. esim. Aaltonen 2007; Clean Clothes 2007; Switcher 2007.

³⁷ Ks. Moilala 2006; 2007.

³⁸ Savio & Rapia 2007, 10.

³⁹ Ks. esim. Mereija 2007.

⁴⁰ Ks. esim. Saukkola 2000; Kiuru 2003; Vähämaa 2004; Rainisto 2004; Mäenpää 2005; Rautava 2006; Sillantaus 2006.

⁴¹ Ks. esim. PukuStudio 2006; Vaatturiliike Sauma 2006.

⁴² Vähämaa 2004; Rautava 2006. Ks. myös Vaatturiliike Sauma 2006.

vuosien saatossa lähes muuttumattomana. Sitä vastoin asiakas-kunta on muuttunut tavallisista perheistä hyvätuloiisiin, johtavissa asemissa oleviin henkilöihin, perinteisesti tilauspukua käyttäviin sekä vaikeavartaloisiin, joille ei teollisesti valmistettu puku sovi.⁴³

Vaatturin tekemä tilauspuku maksaa em. lehtitietojen mukaan n. 2000–2500 euroa halutusta kankaasta riippuen. Investointi voi tuntua kalliilta, mutta vaatturi Mikael Sinisalon mukaan puku kestää hyvänä useita kymmeniä vuosia, vaikka nykyään käytetäänkin ohuempia villakankaita kuin aiemmin. Mittapuvun hinta voi olla puolet edullisempi kuin tilauspuku ja sen toimitusaika on noin neljä viikkoa, kun taas tilauspuvun valmistumiseen voi mennä muutamia kuukausia.⁴⁴ Toki valmispuvuistakin todetaan nykyään löytyvän laadukkaita vaihtoehtoja. Pukukauppiaan mukaan laadukas puku on tehty sataprosenttisesta villasta, mutta tärkeimmät laatuun liittyvät tekijät löytyvät puku- ja vuorikankaan välisistä tukimateriaaleista ja niiden sijoittelusta. Halpojen pukujen tukimateriaalit ovat liimakangasta ja top-paukset vaahtomuovia, laatupukujen taas villaa.⁴⁵ Pukuja markkinoi-daan yhä samoilla argumenteilla kuin tutkimusajankohtana, laadukkuudella ja kestävyydellä, vaikeivät nuo ominaisuudet välttämättä enää ole kaikille potentiaalisille asiakkaille olennaisimpia tekijöitä vaa-tehankintoja suunniteltaessa.

Tulevaisuudessa vaatteiden ns. massaräätälöinti voi yksilöllistää vaatetuksemme, vaikka vaatteet tuotetaankin teollisesti. Ns. body-skannerit mahdollistavat jo nyt vaatteiden teettämisen omien mittojen mukaan tuottamalla 3D-mallinnuksen avulla kunkin vartalon muodoille sopivat vaatteiden kaavat. Vartalon mittaaminen kolmiulotteisesti body-skannerilla ja mittapukujen valmistaminen yksilöllisesti on jo jonkin verran yleistynyt Euroopassa.⁴⁶ Suomessakin massaräätälöintiä ja vartalon sähköistä mittausta on tutkittu Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitysyksikön Bodyscan-hankkeessa.⁴⁷ Tällainen vartalon yksilöllinen ja tarkka mittaus yhdistettynä tietokonekaavoitukseen voi tulevaisuudessa olla myös tilausvaattureiden käytössä nopeuttamassa vaatteiden käsityömaistä valmistusta.

⁴³ Räisänen & Nokelainen 1985, 156.

⁴⁴ Saukkola 2000; Kiuru 2003; Rainisto 2004; Mäenpää 2005; Rautava 2006.

⁴⁵ Saukkola 2000.

⁴⁶ Ks. esim. Odermark 2007; Possen 2007. Alan tutkimuksesta ks. esim. Bodyscan 2007; E-Tailor 2007.

⁴⁷ Pihlajakangas 2006; Centria 2007.

12.3 Tutkimuksen hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheita

Historiantutkimuksen merkitystä ja hyötyä on tarkasteltu toisaalta tutkimuksen yhteiskunnallisen hyödyllisyyden ja toisaalta tieteen autonomisuuden kannalta. Historiantutkimuksen keskeisenä yhteiskunnallisen vaikuttamisen väylänä nähdään opetus: ajanmukaisen tutkimustiedon välittäminen opiskelijoille ja uusille tutkijasukupolville.⁴⁸ Tämä tutkimus kohdistuu vähän tutkitulle alueelle suomalaisen käsityön historiassa ja kartoittaa ensimmäistä kertaa suomalaisten vaattureiden lähihistoriaa. Tutkimuksen tuloksia voi hyödyntää koulutuksessa ja opetuksessa, esimerkiksi käsityö- ja vaatetusalan ammatillisessa ja korkeakoulu-opetuksessa. Tutkimuksessa esiintulleita seikkoja voidaan hyödyntää myös koulutuskeskusteluissa, esimerkiksi pohdittaessa käsityöalan koulutuksen tarvetta, vaattureiden ja ompelijoiden koulutusammatteja ja niissä olevia aloituspaikkoja. Koska tällä hetkellä käsityöaloille koulutetaan paljon nuoria, on tarkoin pohdittava toisaalta sitä, mihin työhön koulutetaan, millaiset koulutusmäärät ovat järkeviä, ja toisaalta sitä, mitkä määrät säilyttävät elossa nämä perinteiset ammatit tai sitä, halutaanko niitä ylipäättään säilyttää. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että vaatturien vaatetuotanto oli erittäin tärkeä vaatetarpeen tyydyttämisessä sota- ja pula-aikoina. Kannattaa pohtia, tarvitaanko käsityömaistä tuotantoa esimerkiksi tulevaisuuden mahdollisia erikoisololoja varten. Ihmisethän aina tarvitsevat vaatteita suojakseen.

Opetusministeriön vuoden 2007 tutkimuksessa on selvitetty koulutustarjonnan tavoitteita vuodelle 2012. Sen mukaan työllisyydeltään pieneneviä teollisuuden ammattiryhmiä ovat tekstiili-, vaatetus- ja nahkatyön sekä elintarviketyön työntekijäammatit. Vähenevä työllisyys näissä ammattiryhmissä perustuu pitkälle oletukseen siitä, että teollisuuden rakennemuutos ja tuotannon rationalisointi jatkuvat vastaisuudessaakin. Em. tutkimuksen liitteenä olevassa Mitenna 2006 -ammattiryhmittelyssä vaatturit ja pukuompelijat on sijoitettu vaate-
tusteollisuuden mukaisesti teollisuuden työ -kategoriaan, eikä ole odotettavissa, että tällaisten vaatetustyöntekijöiden tarve kasvaa.⁴⁹ Nyky-

---

⁴⁸ Katajala 2006; Suomen Akatemia 2006, 20–22.

⁴⁹ OPM 2007.

päivän vaatetusteollisuus onkin nopeasti muuttumassa työvoimavaltaisesta ja mekaniikaltaan yksinkertaisesta pääomavaltaiseksi, nykyajan kehittyvää teknologiaa hyödyntäväksi toiminnaksi, joka poikkeaa suuresti käsityömaisestä valmistuksesta. Teollisia vaatevalmistukseen liittyviä työpaikkoja on Suomessa enää vähän, joten nykyisin koulusta valmistuneet ei-tilaustyöhön suuntaavat vaatturit sijoittuvat vaihtelevasti kaupan, teollisuuden, mittapukutuotannon, teattereiden tms. palvelukseen, jolleivät he jatka opintojaan.

Toimintojen eriytyminen toisaalta pieneen, käsityövaltaiseen yksittäiskappaletuotantoon ja toisaalta laajaan teolliseen massatuotantoon vaatisi toisenlaista näkökulmaa vaatturinkin ammatin tarkasteluun mietinnöissä ja koulutussuunnittelussa. Tilausvaatturin ammatti on muuttunut takaisin pieneksi, erikoistuneeksi ja perinteiseksi käsityöammattiksi, jonka tarve on tällä hetkellä hyvin marginaalinen, mutta olemassa. Tällaiset tilaustyöpohjaiset käsityöammatit eivät ammattiryhmittelyissä kuuluisi teollisuus-kategorian alaisuuteen. Nykyisistä Mitenna 2006 -ammattiryhmittelyn kategorioista tämän hetken tilauskäsityö voisi sijoittua käsi- ja taideteollisuuden työntekijät -luokkaan, tai palveluun pohjautuvana toimintana palvelutyöluokkaan.⁵⁰

Vaikka tässä tutkimuksessa saatiin uutta tietoa vaatturitoiminnasta, aiheen tutkimista tulisi jatkaa. Ensinnäkin suomalaisen vaatturitoiminnan varhaisempi historia vaatisi vielä tarkempaa tutkimista. Suutarista ja räätälistä vaihetyöntekijäksi -keruukyselyn sekä Museoviraston käsityökyselyjen laajemman analysoinnin lisäksi myös Turun yliopiston Kansatieteen laitoksella toimeenpannun käsityöläiskyselyn tulokset⁵¹ sekä Jyväskylän Käsityömuuseon vaatturihaastattelut todennäköisesti antaisivat lisätietoja vaatturitoiminnan menneisyydestä. Myös vaattureiden sanastokyselyn (SMSA) tarkempi analysointi olisi tärkeää. Toisaalta olisi myös erittäin tärkeää jatkaa tutkimusta eteenpäin siitä, mihin tässä tutkimuksessa jäätiin, eli tutkia suomalaista vaatturitoimintaa 1970-luvulta lähtien nykypäivään. Myös tutkimuksen laajentaminen ulkomaisiin aineistoihin ja tarkempien vertailujen tekeminen suomalaisten ja muiden maiden vaattureiden välillä olisi mielen-

⁵⁰ OPM 2007.

⁵¹ Käsityöläisten muistelmat 1962, 175 vastausta. Tämä Turun kysely julkaistiin Vaatturi-lehdessä, jolloin vaattureita kehoitettiin osallistumaan kyselyyn (VA 1962/4, 55–57).

kiintoista. Vaattureiden leikkuun eli kaavoituksen sekä sen eri järjestelmien ja menetelmien tutkiminen jäi myös tässä tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi vaattureiden erilaisiin naisten vaatteisiin kehittämät kaavajärjestelmät kaipaisivat tarkempaa tutkimista. Keskilä Oy:n mallimestari ja pitkäaikainen opettaja Heikki Jalmary Rytälä ja hänen kehittämänsä kaavajärjestelmät ansaitsivat myös oman tutkimuksensa.

Tässä tutkimuksessa ei tullut esille rippipuvun teettäminen nuoren miehen aikuistumiseen liittyvänä tapahtumana, vaikka se on ollut merkittävä asia miesten maailmassa muun muassa kirjallisuuden perusteella. Rippipuku-konsepti olisi siten yksi kiintoisa tutkimuksen kohde. Menneisyyden näkökulmasta pukuihin liittyvät paidat ansaitsivat myös enemmän huomiota osakseen. Varhain teolliseen tuotantoon siirtynyt miesten paita on myös säilyttänyt melko samanlaisen ulkonäkönsä vuosikymmeniä, ellei satoja.

Tässä tutkimuksessa miesten muoti, pukeutuminen ja siihen liittyvä kuluttaminen jäivät liian vähälle huomiolle, etenkin kun tulkituin miesten muodin muuttumattomuuden yhdeksi vaatturitoiminnan vähenemisen vaikuttajaksi. Tähän osa-alueeseen tulee jatkotutkimuksella panostaa. Miesten ja naisen ompelutoiminnan sukupuolituneisuus, tehtyjen vaatteiden ja ammattialojen erilaisuus vaatii myös lisää tutkimusta osakseen. Myös miesten puvun ja etenkin tilauspuvun symbolisia merkityksiä, vaateen viestiä, olisi tärkeä tutkia. Tieteellisen tutkimuksen sijasta miesten puvuntakin vahvaa symbolista merkitystä on hyödynnetty viime vuosina useissa taideteoksissa. Esimerkiksi Kaarina Kaikkonen on päällystänyt Helsingin tuomiokirkon portaat erivärisillä ja -sävyisillä miesten takeilla, täyttänyt niillä Helsingin Taidehallin salin sekä ripustanut niitä Nervanderinkadun ylle. Kriitikon mukaan näiden teosten merkitykset kumpuavat vaatteiden entisten käyttäjien ”monistetusta” anonymiteetista tai heidän jäljistään, muistoistaan ja tunteistaan.⁵² Eija-Liisa Ahtilan päälle puettava taideteos taas on miesten musta puvun takki; villakankaisen pikkutakin rinta- ja selkäpuolta kiertää teksti *Veil of Ignorance* (tietämättömyyden hunttu).⁵³

⁵² Yli-Lassila 2005.

⁵³ Takki suunniteltiin sveitsiläiselle Parkett-taidelehdelle myytäväksi editioksi vuonna 2003 (Parkett 2003; Kivirinta 2004).

Kuten Edwards toteaa, miesten puku on yhä menestyksen, miehekkyyden ja aikuisuuden symboli.⁵⁴ Monet pukujen käyttäjät eivät ehkä kuitenkaan ole pohtineet, mitä heidän pukunsa viestii. Arkipäivänä se ehkä viestii monelle johtavassa asemassa oloa, henkilön tärkeyttä tai ammattia. Musta puku on arvokkain, yhdistelmäpuku tai pelkkä puvuntakki on epävirallisempi vaihtoehto. Tutkimuksellisesti mielenkiintoista on esimerkiksi se, kokevatko pukujen käyttäjät piiloutuvansa formaalin pukukoodin taakse. Muodostavatko puvunkin hyvät tuennat, väliliinat, nykyajan suojaavan panssarin esimerkiksi johtajan ja alaisen välille? Suomessa johtavassa asemassa olevien miesten ja naisten pukeutuminen on erilaista ainakin Suomen eduskunnan ja hallituksen jäsenillä. Lehtikuvan mukaan silloinen kulttuuriministeri Tanja Karpela saapui eduskunnan suuren valiokunnan kuultavaksi ohuessa raidallisessa neulepuserossa, kun kuvan kolme valiokunnan jäsentä olivat pukeutuneet tummiin puvun takkeihin, kauluspaitoihin ja solmioihin.⁵⁵ Kuva herättää monia mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita, kuten pukujen ja formaalin pukeutumisen merkitys asioiden hoitamisessa, ihmisten toisiinsa suhtautumisessa tai kansanedustuslaitoksen arvostuksessa. Miesten ja naisten erilaisessa pukeutumis-kielessä miesten yli sata vuotta samanlaisena säilynyt tumma puku on mielenkiintoinen myös historiallisena jäänteenä.

Tässä tutkimuksessa miesinformanttien vaatehankinnoilla tuntui olevan rationaalinen perusta, eikä vaatteiden merkitys esteettisinä objekteina tai muuten merkityksellisinä tuotteina tullut esille. Puku teetettiin, kun sitä tarvittiin. Heille vaatteiden merkitys tuntui olevan samankaltainen kuin nykymiehiä vaatettavan vaatturimestari, Vaatturiliiton varapuheenjohtaja Tapani Aallon asiakkailla. Aalto on nimittäin haastattelussa todennut, että *ei minun asiakkaani halua erottautua, hän haluaa vaateen, jonka hän voi unohtaa ja keskittyä tekemään omaa juttuaan*. Tapani Aalto arvioi lehdessä miesten muotikuvia toimittajan pyynnöstä ja totesi mm. lehden esittelemästä miesten leikkisästä pukeutumisesta: *meidän juttuhan on se, että mies ei irrottele yhtään mitään*. Tässä Teppo Sillantauksen artikkelissa todetaankin lopuksi: *trendimuoti elää hetken, kuohuttaa ehkä mieltä ja virkistää silmää. Perinteinen miestenpuku elää pitkään ja kun katselee kangaspakkoja*

⁵⁴ Edwards 1997, 16–22.

⁵⁵ Matilainen 2005.

*vaatturiliikkeen hyllyssä, silmä pikemminkin lepää kuin virkistyy.*⁵⁶ Aallon kommentit perinteisestä miesten puvusta ovat lähellä tämän tutkimuksen aineiston antamaa kuvaa tilauspuvusta ja vaatturin ajattelusta. Vaattureiden ja asiakkaiden käsitykset siitä, minkälainen puvun ”tulee olla”, ovat olleet melko muuttumattomia, eikä käsitystä juuri ole kyseenalaistettu. Mies on erottautunut toisista lähinnä uuden puvun kautta, joka on ollut valmistettu hyvästä, arvokkaan näköisestä kankaasta sen hetken tyylin mukaisin napein ja kauluksin. Usein asiakas on halunnut teettää puvun, koska sitä ”kuuluu pitää”, asiaa sen kummemmin ajattelematta. Asiallisesti pukeutuneena on ollut hyvä keskittyä muihin asioihin.

Tilauspuku edusti tämän tutkimuksen perusteella käyttäjälleen asiallisuutta, varmuutta kunnollisesta ja ajanmukaisesta puvusta. Pukeutumisvaihtoehtojen lisääntyneenä pula-ajan jälkeen tilauspuvun käyttö oli nimenomaan oma valinta, asia johon haluttiin syystä tai toisesta investoida. Tavalliselle miehelle käsintehty puku ei ollut tärkeä, tärkeämpää oli saada puku edullisesti. Puvun käyttö oli tutkimusajankohdasta itsestään selvyys monessa ammattiryhmässä. Yleiset pukeutumismääräykset vielä 1960-luvulla olivat nykyistä tiukempia. Monissa ammateissa, joissa ennen käytettiin pukua, valkoista paitaa ja solmiota, ei enää niitä juurikaan käytetä. Jos vanhemmilla kansakoulun opettajilla oli vielä 1970-luvulla joka päivä puku ja solmio, nykyisillä luokanopettajilla on puku korkeintaan kevät- ja joulujuhlissa. Pukujen käytön vähentyminen ja siirtyminen epäviralliseen pukeutumistyyliin on myös vähentänyt tilauspukujen tarvetta.

Tutkimusajankohtana käsityömäinen vaatturityö kehittyi teknisesti ja laadullisesti asiakas- ja ammattilehtien sekä niiden taustatahojen panostuksen seurauksena. Samalla toiminta väheni Suomessa merkittävästi teollisen vaatetuotannon kehityksen myötä. Pukeutumiskulttuurin ja kulutustottumusten muutokset teollisen vaatetuotannon lisääntyessä vähensivät käsityömäisesti pukuja valmistavien vaattureiden määrää rajusti. Vaattureiden ja taustatahojen toimenpiteet tilaus-toiminnan pelastamiseksi eivät riittäneet säilyttämään käsityömäistä tuotantoa ja tilauspukua yleisenä puvuvaihtoehtona asiakkaille. Tähän osaltaan vaikutti myös miesten muodin perinteinen muuttumattomuus, miesasiakkaiden suhde vaatteisiinsa ja vaattureiden tapa seu-

---

⁵⁶ Sillantaus 2006, ks. myös Kirppis 2006.

rata muotia. Vaatturi Einari Tiaisen toiminta myötäili valtakunnallista vaatturitoiminnan kehitystä ja muutosta. Hänen kohdallaan muutokset lopulta merkitsivät suvun vaatturiammattiperinteen katkeamista. Einari Tiainen toimi vaatturina aikana, jolloin merkittävä muutos käsityönä valmistettujen vaatteiden käytöstä teollisesti tehtyihin vaatteisiin tapahtui myös eteläkarjalaisella maaseudulla.

Lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aika ja Mies -lehdet 1936/5; 1937/3.
 Aika ja Me -lehdet 1959/1; 1959/2; 1963/1; 1965/1; 1965/2; 1966/4.
 Itä-Savo 4.9.1954.
 Kotiliesi -lehdet 1925/20; 1926/19; 1928/22; 1929/1; 1929/3; 1930/18; 1933/4;
 1946/5.
 Kuusisen Uutiset (KU), vuosikerrat 1928–1962.
 Miehen Muoti -lehti, vuosikerrat 1931–1935.
 Mies ja Muoti -lehdet 1938/1, 1939/1. (Julkaisija Helsingin Uusi Pukutehdas Oy)
 Muotikuva 1944/2; 1945/1.
 Sorja 1945 Muotikausi 1945–1946; Sorja 1946 Muotikausi 1946–1947; Sorja 1947
 Muotikausi 1947–1948; Sorja 1949 Muotikausi 1949–1950.
 Sorja jokanaisen muotikuva 1952. N:o 2. Toukokuu. Kesäkauden Sorja-uutuudet.
 Sorja muotikuvasto 1955. N:o 3. Sorja-mallien syksykokoelma.
 Sorja muotikuvasto 1959. N:o 4.
 Sorjat pukimet 1961. N:o 3.
 Vaatturi (VA), vuosikerrat 1899–1969, sekä näyttenumero joulukuulta 1898.
 Vaatetustyöläinen-lehti, vuosikerrat 1914–1930. (Julkaisija Suomen vaatetustyöntekijäin liitto)

Julkiset arkistot

Kansan Arkisto

Sandra Lehtisen arkisto. Lehtinen Sandra, muistelmat. 1936.

Museovirasto, Keruuarkisto

MV:K16. Museoviraston Keruuarkiston 16. kansanperinteen keruukilpailu AM-MATTIKÄSITYÖ. 1969.
 MV:K20. Museoviraston Keruuarkiston 20. kansanperinteen keruukilpailu OMPELUKONE, OMPELUKURSSIT. 1973.
 MV:K21. Museoviraston Keruuarkiston 21. kansanperinteen keruukilpailu 1900-luvun VAATEPARSI. 1974.

Parikkalan kirkkoherranvirasto

Parikkalan ev. lut. seurakunnan kirkonkirjat:
 Tiainen, Mikkel perheineen; Tiainen, August perheineen.

Savonlinnan kaupungin keskusarkisto

Savonlinnan Käsityö- ja tehdasyhdistyksen arkistot 1948–1954.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto

SKS KRA. SR = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto. ”Suutarista ja räätälistä vaihteyöntekijäksi” -keruukilpailun kirjoitukset:

- SKS KRA. SR Alho, R. 1976. (Kirjoittaja on syntynyt v. 1906, hän on entinen vaatturi ja vaatturin leski.)
- SKS KRA. SR Elolampi, M. 1976. (Kirjoittaja kertoo Parikkalan Koitsanlahden räätäli J. Kiiveristä, joka kulki taloissa mukanaan arssinakeppi mittaamista varten.)
- SKS KRA. SR Haiko, M. 1976. (Kirjoittaja on Lemiltä.)
- SKS KRA. SR Halminen, H. 1976. (Kirjoittaja on vaatturimestari Tampereelta.)
- SKS KRA. SR Hiironen, U. 1976. (Haukivuorelta oleva kirjoittaja meni 13-vuotiaana, vuonna 1924 vaatturin oppiin. Kiersivät kylillä karusellia.)
- SKS KRA. SR Hintikka, M. 1976. (Valkealasta olevan kirjoittajan kotona kävi kiertävä räätäli, kun kirjoittaja oli 12–13-vuotias. Myöhemmin kirjoittaja oli räätälin oppityttö ja joutui mm. opettelemaan veden suulla ruiskuttamisen prässätessä.)
- SKS KRA. SR Honkanen J. 1976. (Kirjoittaja Hankasalmeilta)
- SKS KRA. SR Hyvönen, A. 1976. (Laatokan-Karjalasta oleva kirjoittaja on syntynyt vuonna 1903.)
- SKS KRA. SR Ikonen, S. (Sulkavalta oleva kirjoittaja on syntynyt vuonna 1915.)
- SKS KRA. SR Juden M. L. (Räisälästä oleva kirjoittaja on syntynyt vuonna 1911.)
- SKS KRA. SR Karttunen, A. 1976. (Kirjoitus Liperin ja Polvijärven alueilta.)
- SKS KRA. SR Kinnunen, E. 1976. (Kirjoittaja kertoo vuonna 1894 syntyneestä vaatturimestarista, joka teki Viipurissa varastopukuja eli *lerkkoja* juutalaisten omistamiin valmisvaatekauppoihin.)
- SKS KRA. SR Kuutti, A. (Uukuniemeläinen kirjoittaja on syntynyt vuonna 1898.)
- SKS KRA. SR Runne, A. 1976. (Kirjoittajan isoisä P. Peippo (1848–1911) toimi räätälinä Parikkalan Änkilänsalossa nyk. valtakunnan rajan takana. Peippo oli ollut räätäli Vaittisen oppipoikana n. 1864–1870.)

Suomen elokuva-arkisto

Puku miehen puntari. Vaatturialan mainoselokuva. 1949. Tuotanto Finlandia-Kuva. Ohjaus Holger Harrivirta, kuvaus Unto Kumpulainen. Kesto 11 min. MV. Suomen Elokuva-arkisto, ark.nro O-1088.1

Suomen murteiden sana-arkisto, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

SMSA. 1974. Suomen murteiden sana-arkisto. *Vaatturilehden räätälikysely (336a)*. Vaatturi-lehdessä 1974/4 ilmestyneen *Sanakilpa räätäleille* -kyselyn vastausaineisto (20 kpl).

Yleisradion arkisto

Kiirestä kantapähän -elokuva. 1940-luku. <http://oppiminen.yle.fi/artikkeli?id=5268>. Haettu 28.11.2007.

Pisteparaati -elokuva. Naisten Aketeemisen Karjala-Seuran pukuesittely. 1940-luku. <http://oppiminen.yle.fi/artikkeli?id=5269>. Haettu 28.11.2007.

Yksityiset arkistot ja dokumentit

Einari Tiaisen jäämistö:

Tilaus- ja mittakirjat 1945–1970

Kassakirja 1953–1954

Tase- ja inventaarikirjat 1953–1962

Kuusinen Oy:n leikkuu- ja koetoskurssin todistus 24.4.1934

Lehtileikkeet Vaatturi-lehdistä

Vaatureiden Keskuspukimon Mittatilauskansio

Vaatureiden Keskuspukimon Mittatilaushinnasto, voimassa 19.9.1952 alkaen

Ilmari Tiaisen jäämistö:

Tilauskirja

Vaatteiden kaavat

Työvälineet

Vaatturiliiton ammattikurssin todistus 12.6.1951

Leikkuukurssien monisteet (opettajana Vihervuori)

Valokuvat:

Informanttien valokuvat vaatteista:

mm. Hanna Kokkoselta peritty valokuva-albumi

Informantit ja haastattelujen/tiedonantojen ajankohdat

Tutkimukseen tietoja antaneet 28 henkilöä on, Ilmari Tiaista lukuun ottamatta merkitty tunnisteella H ja järjestysnumerolla yhteydenottojen mukaisessa aikajärjestyksessä. Puhelinhaastattelut on merkitty P-kirjaimella, ryhmähaastattelut R-kirjaimella, sähköpostit S-kirjaimella ja kirjeet K-kirjaimella päivämäärän jälkeen. Haastattelut ja tiedonannot tuottivat n. 56 sivua litteraatiota ja sähköposteja sekä 24 sivua muistiinpanoja. Yhteensä konekirjoitettua tekstiaineistoa on 80 sivua.

IT	Ilmari Tiainen, vaatturi, Einari Tiaisen veli (IT)	10.7.1999
H1	Einari Tiaisen vävy, asiakkaana vuodesta 1958	20.11.2001, 27.1.2004
H2	Einari Tiaisen tytär, toiminut sekä isänsä että Enni Tiaisen apulaisena	6.5.2002, 7.2.2003, 31.12.2003, 1.1.2004
H3	Einari Tiaisen poika	26.5.2002 (R + H1 ja H2)
H4 ja H5	H4 on Einari Tiaisen tytär, toiminut isänsä sekä Enni Tiaisen apulaisena; H5 on Einari Tiaisen vävy, asiakkaana vuodesta 1934	30.9.2002 17.2.2003 (R + H2) 18.1.2004 (H5 P)
H6 ja H7	H6 on Einari Tiaisen tytär, toiminut isänsä apulaisena; H7 on Einari Tiaisen vävy, asiakkaana vuodesta 1954	7.2.2003, 26.1.2004 (R H6 + H2), 5.10.05 (H6)
H8	Kuusinen Oy:n Kuopion alueen myyntiedustaja, joka kävi Einari Tiaisen luona	19.1.2004 (P)
H9	Einari Tiaisen poika	27.1.2004
H10	Einari Tiaisen tytär	2.2.2004 (P)
H11	Einari Tiaisen tytär	10.2.2004 (P), 6.7.2007

H12 ja H13	H12 on Einari Tiaisen poika, H13 on pojan vaimo	11.2.2004 (H12 P), 11.12.2004
H14	Ilmari Tiaisen poika	26.9.2005 (P)
H15	Enni Tiaisen asiakas	27.9.2005 (S), 28.9.2005 (S)
H16	Enni Tiaisen ja Hanna Kokkosen asiakas	29.9.2005 (S+P), 5.10.2005
H17	Enni Tiaisen asiakas	11.10.2005 (S)
H18	Hanna Kokkosen asiakas	14.10.2005 (K)
H19	Enni Tiaisen asiakas	30.10.2005 (S)
H20 ja H21	H20 on Einari Tiaisen asiakas, H21 on asiakkaan vaimo	28.9.2005 (H20 P), 5.10.05
H22	Informantin isä oli Einari Tiaisen asiakas	26.9.2005 (P), 5.10.05
H23	Einari Tiaisen naapuri. Perheineen Einari ja Enni Tiaisen ja Hanna Kokkosen asiakas	5. ja 6.10.2005
H24	Ilmari Tiaisen tytär	9.10.2005
H25	Enni Tiaisen asiakas, jonka edesmennyt sukulainen oli myös Enni Tiaisen asiakas	15.11.05 (S), 18.11.05
H26	Savonlinnalainen vaatturi, joka mm. oli samalla leikkuukurssilla Ilmari Tiaisen kanssa Savonlinnassa vuonna 1958	4.4.2007 (P), 17.4.2007, 25.4.2007
H27	Einari ja Ilmari Tiaisen veljentytär, Einari ja Enni Tiaisen sekä Hanna Kokkosen asiakas	6.7.2007

Vaatteet

Einari Tiaisen tekemät vaatteet (26 kpl, pääosin 1950–1960-luvuilta)

Miesten musta juhlapuku 1958: housut ja takki (H1) (kuva 10)*

Miesten ruskea puku: housut ja takki (H7) (ks. kuva ja rakenteet, liite 6.)*

Miesten ruskea puku: housut, takki ja liivi (H5) (kuvat 11–13)

Miesten tummanharmaa puku n. 1965: housut x 2, takki ja liivi (H9)*

Miesten harmaa puvun takki (H7)*

Miesten ruskeat housut (H5)

Miesten harmaat saapashousut ratsupaikoin (H23)

Miesten liivi 1956 (H7) (hääpuvun osa)*

Miesten liivi n. 1970 (H1) (tehty käytettäväksi työasuna virastossa)

Miesten musta päällystakki 1960 (H1) (kuva 14)*

Miesten ruskeanharmaa päällystakki (H5)

Miesten harmaa päällystakki, 1960-luvun alku (H12) (kalanruotokuvioinen)

Miesten musta sisäturkki 1960-luvun loppu (H9) (Einari Tiainen tehnyt itselleen)
(kuva 15)

Miesten harmaa sisäturkki, kokettiturkki, 1954 (H20) (kuvat 8 ja 9)

Miesten harmaa sisäturkki 2 kpl 1958 (H22) (toinen turkeista kokettimallinen)

Naisten musta turkki 1950-luvun alku (H12) (Maria Tiaisen turkki)

Naisten sininen sisäturkki 1960 (H2) (tutkittavana vain päällinen, koska turkisosat on purettu pois)

Naisten ruskea kävelypuvun hame (H6)

+ Michen ja lapsen ruskeat turkislakit 1970-luku (H3)

Tähdellä (*) merkityt vaatteet ovat niitä, joihin vaatturiopettaja Paul Nyström ja vaatturimestari, vaatturiyrittäjä Tatu Nuutinen tutustuivat 11.12.2007. He kommentoivat vaatteita sekä niistä tehtyjä tulkintoja.

Kuva 10. Miesten juhlapuvun takki 1958 (H1)

Kuva 11. Miesten takki (H5)

Kuva 12. Liivit (H5)

Kuva 13. Housut (H5)

Kuva 14. Miesten päällystakki (H1) sivusta

Kuva 15. Einari Tiaisen sisäturkki

Enni Tiaisen tekemät vaatteet

Lähes kaikki naisten leningit ovat yhdelle edesmenneelle henkilölle tehtyjä, joten leninkien tarkka valmistusajankohta ei ole tiedossa. Muutamien leninkien oletetaan olevan 1960–70-luvun vaihteesta tai jopa 1970-luvulta. Enni Tiainenhan ompeli asiakkaille vielä yli 75-vuotiaana. Analysoidut leningit (6 kpl) ovat yksivärisiä villa-, puuvilla-, sekoite- ja tekokuitukankaisia ja pääosin tummia väreiltään. Pikkutytön mekot (2 kpl) ovat värikkäistä ja kuviollisista puuvillakankaista tehtyjä ja nuoren tytön viskoosirippimekko vuodelta 1955 sekä tekokuitukankainen morsiuspuku vuodelta 1965 ovat valkoisia tapakulttuurin mukaisesti. Kaikki vaatteet on lainattu H25:ltä: vaatteet ovat hänen, hänen edesmenneen sukulaisensa, tyttärensä ja ystävänsä.

Pikkutytön sinivihreä puuvillamekko n. 1967

Pikkutytön punainen puuvillamekko n. 1968–1970 (kuva 17)

Tytön valkea rippipuku 1955

Tytön punainen vakosametthame n. 1957

Naisten valkea hääpuku 1965

Naisten tummanruskea puuvilla/viskoosileninki 1962 (”kihlakankaasta” tehty)

Naisten musta villakangasleninki 1950–60-luku

Naisten sininen villakangasleninki (pitsikaulus) 1960–70-luku

Naisten roosa villakangasleninki (kuva 18) 1960–70-luku

Naisten terra ”crimplene”leninki n. 1973 (Ks. kuva liite 7.)

Yht. 10 vaatetta

Kuva 16.

Pikkutytön punainen puuvillamekko
n. 1968–1970

Kuva 17.

Naisten roosa
villakangasleninki

Muut julkaistut lähteet ja kirjallisuus

- Aaltonen, J. 2007. Kauppaketjut kilpailevat nyt ”vastuullisilla vaatteilla”. Anttilan ja Sokoksen uusien ekovaatteiden alkuperän voi jäljittää. Helsingin sanomat 6.11.2007, B9.
- Aikasalo, P. 2000. Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia. Naisten pukeutumishanteet ja vaatevalinnat 1920-luvulta 1960-luvun lopulle. Kansantieteellinen arkisto 47. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Aikasalo, P. 2006. Käsiyöt osana naisten elämää. Teoksessa Kaukinen, L. & Collanus, M. (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Hamina: Akatiimi, 40–54.
- Alapuro, R. 1980. Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Valkonen, T., Alapuro, R., Alestalo, M., Jallinoja, R. & Sandlund, T. *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. WSOY: Porvoo, 36–101.
- Anderson, F. 2000. Fashioning the Gentleman: A Study of Henry Poole and Co., Savile Row Tailors 1861–1900. *Fashion Theory* 4 (4), 405–426.
- Anttila, P. 1993. Käsiyön ja muotoilun teoreettiset perusteet. Helsinki: WSOY.
- Anttila, P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Helsinki: Akatiimi.
- Anttila, P. 2005. *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*. Hamina: Akatiimi.
- Auvinen, J. 1968. Sata vuotta käsityöläisten ja teollisuudenharjoittajien yhteistoimintaa Savonlinnassa 1869–1968. Savonlinna: Savonlinnan Käsiyö- ja Tehdasyhdistys.
- Balasescu, A. 2005. After Authors: Sign(ify)ing Fashion from Paris to Tehran. *Journal of Material Culture* 10 (3): 289–310.
- Bernina 2002. *The Story of Bernina. Over 100 years of success*. Yrityksen esite.
- Bodyscan 2007. Cornell University. 3-D Body Scanner. <http://www.bodyscan.human.cornell.edu/scene0037.html>. Haettu 20.12.2007.
- Boncamper, I. 2000. *Vaatetusalan materiaalit*. Helsinki: WSOY.
- Brown, J. S., Collins, A. & Duguid, P. 1989. Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher* 18 (1), 32–42. <http://www.educ.msu.edu/DWongLibrary/CEP900/Library/BrownCollinsDuguid1989.pdf>. Haettu 25.5.2006.
- Breward, C. 1995. *The Culture of Fashion. A new history of fashionable dress*. Manchester: Manchester University Press.
- Breward, C. 1999. *The Hidden Consumer: Masculinities, Fashion and City Life 1860–1914*. Manchester: Manchester University Press.
- Breward, C. 2001. Manliness, Modernity and the Shaping of Male Clothing. In Entwistle, J. & Wilson, E. (eds.) *Body Dressing*. Oxford: Berg, 165–181.
- Breward, C. 2003a. Style and Subversion: Postwar Poses and the Neo-Edwardian Suit in Mid-Twentieth-Century Britain. In Burman, B. and Turbin, C. (eds.) *Material Strategies. Dress and Gender in Historical Perspective*. Malden, MA: Blackwell, 190–213.

- Breward, C. 2003b. *Fashion*. Oxford: Oxford University Press.
- Buckley, C. 1999. On the Margins: Theorizing the History and Significance of Making and Designing Clothes at Home. In Burman, B. (eds.) *The Culture of Sewing. Gender, Consumption and Home Dressmaking*. Oxford: Berg, 55–71.
- Burberry 2007. <http://www.burberry.com/AboutBurberry/History.aspx>. Haettu 22.11.2007.
- Burda 2007. All about Burda. Interesting information about Aenne Burda's Publishing company. <http://www.burdamode.com/index,1000004-1033067,enEn.html>. Haettu 21.5.2007.
- Burman, B. 1999a. Introduction. In Burman, B. (eds.) *The Culture of Sewing. Gender, Consumption and Home Dressmaking*. Oxford: Berg, 1–18.
- Burman, B. 1999b. Made at Home by Clever Fingers: Home Dressmaking in Edwardian England. In Burman, B. (eds.) *The Culture of Sewing. Gender, Consumption and Home Dressmaking*. Oxford: Berg, 33–53.
- Byrde, P. 1979. *The Male Image. Men's Fashion in Britain 1300–1970*. London: B. T. Batsford.
- Cabrera, R. & Flaherty Meyers, P. 1983. *Classic Tailoring Techniques. A Construction Guide for Mens Wear*. New York: Fairchild.
- Centria 2007. Bodyscan. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. <http://www.centria.fi/bodyscan/index.asp?pid=1>. Haettu 29.8.2007.
- Chenoune, F. 1993. *A History of Men's Fashion*. Paris: Flammarion.
- Clean Clothes 2007. Clean Clothes Campaign. Improving working conditions in the global garment industry. <http://www.cleanclothes.org/>. Haettu 26.9.2007.
- Collins, J. L. 2002. Mapping a Global Labor Market: Gender and Skill in the Globalizing Garment Industry. *Gender & Society* 16 (6), 921–940.
- Craik, J. 1994. *The Face of Fashion: Cultural Studies in Fashion*. London: Routledge.
- Creswell, J. W. 1998. *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J. W. 2003. *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed methods Approaches*. Second Edition. Thousand Oaks: Sage.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. 2000. *Research Methods in Education*. 5th Edition. London: Routledge.
- Cosbey, S., Damhorst, M. L. & Farrell-Beck, J. 2002. Development of an Instrument for a Visual Analysis of Dress from Pictorial Evidence. *Clothing and Textiles Research Journal* 20 (2), 110–124.
- Cosbey, S., Damhorst, M. L. & Farrell-Beck, J. 2003. Diversity of Daytime Clothing Styles as a Reflection of Women's Social Role Ambivalence from 1873 through 1912. *Clothing and Textiles Research Journal* 21 (3), 101–119.
- Damhorst, M. L. 2005. Dress as Nonverbal Communication. In Damhorst, M. L., Miller-Spillman, K. A. & Michelman, S. O. (eds.) *The Meanings of Dress*. Second Edition. New York: Fairchild, 67–80.
- Davis, R. I. 1989. *Men's Garments 1830–1900. A Guide to Pattern Cutting*. London: B. T. Batsford.
- DeLong, M. 1998. *The Way We Look. Dress and Aesthetics*. Second Edition. New York: Fairchild.

- DeLong, M. & Petersen, K. 2004. Analysis and Characterization of 1930s Evening Dresses in a University Museum Collection. *Clothing and Textiles Research Journal* 22 (3), 99–112.
- Denzin, N. K. 1989. *Interpretive Biography*. Qualitative Research Methods Series 17. Newbury Park CA: Sage.
- Dellafera, P. anon. *The Art of Garment Making*. Revised Edition. London: The Tailor and Cutter Limited.
- Dobos, I. 1978. True stories. In Dégh, L. (eds.) *Studies in East European Folk Narrative*. Publications of the American Folklore Society. Bibliographical and Special Series Vol. 30 and Indiana University Folklore Monograph Series No. 25. Bloomington: Indiana University Folklore Institute, 169–205.
- Dormer, P. 1994. *The Art of the Maker*. London: Thames and Hudson.
- Edwards, T. 1997. *Men in the Mirror*. Men's fashion, Masculinity and Consumer Society. London: Cassell.
- Eklholm, L. 2005. Heikinkadun juutalaiset vaatekauppiat. Juutalaiset tekstiilialan yrittäjät 1900-luvun alun Helsingissä. Teoksessa Häkkinen, A., Pulma, P. & Tervonen, M. (toim.) *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Historiallinen arkisto 120. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 167–194.
- Ellis, C. & Bochner, A. 2003. Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity. Researcher as subject. In Denzin, N. K. & Lincoln, Y.S. (eds.) *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Second Edition. Thousand Oaks, CA: Sage, 199–258.
- Elomaa, H. 2001. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa Immonen, K. & Leskelä-Kärki, M. (toim.) *Kulttuurihistoria*. Johdatus tutkimukseen. Tietolipas 175. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 59–74.
- Enbom, O. & Närhi, M. L. 1988a. *Vaatetietoa*. Helsinki: Nykytekstiili.
- Enbom, O. & Närhi, M. L. 1988b. *Vaatetietoa 2*. Helsinki: Nykytekstiili.
- Eneroth, B. 1984. *Hur mäter man vackert*. Grundbok i kvalitativ metod. Stockholm: Akademi litteratur.
- Eriksson, P. & Koistiainen, K. 2005. *Monenlainen tapaustutkimus*. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 4. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- E-Tailor 2007. *Integration of 3D Body Measurement, Advanced CAD, and E-commerce Technologies in the European Fashion Industry*. <http://www.atc.gr/e-tailor/>. Haettu 20.12.2007.
- Fairclough, N. 1997. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fingerroos, O. & Haanpää, R. 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Flügel, J. C. 1971 (1930). *The Psychology of Clothes*. London: Hogarth.
- Gadamer, H-G. 2004. *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofissa*. Tampere: Vastapaino.

- Gadd, C-J. 1997. Kring det svenska lanthantverkets omfattning på 1800-talet. En diskussion om skomakeri och skradderi i västra Sverige med utgångspunkt från folkminnes uppteckningar och kyrkobokföring. Teoksessa Heino, U. & Vainio-Korhonen, K. Fundera tar längsta tiden, sa skraddarn, då han sydde byxor. Turku: Turun yliopisto, 57–96.
- Gamber, W. 1997. *The Female Economy. The Millinery and Dressmaking Trades, 1860–1930.* Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Giles, E. B. 1987 (1887). *The Art of Cutting and History of English costume.* Lopez Island: R.L. Shep. Teoksen alkuperäisjulkaisu: *History of the Art of Cutting in England.*
- Gillham, B. 2000. *Case Study Research Methods.* London: Continuum.
- Ginzburg, C. 1996. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista.* Helsinki: Gaudeamus.
- Glaser, B. & Strauss, A. 1974. *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research.* Sixth Edition. Chicago: Aldine.
- Godfrey, F. 1982. *An International History of the Sewing Machine.* London: Robert Hale.
- Grönfors, M. 1982. *Kvalitatiiviset kenttätöyömenetelmät.* Porvoo: WSOY.
- Grönlund, G. & Maisniemi, P. 1947. *Naisten pukujen peruskaavat ja kuosittelun alkeet. Ammattienedistämislaitoksen ammattikirjoja n:o 30.* Helsinki: Otava.
- Grönlund, I. 2005. *Kestilä. Turkulaista vaateusteollisuuden historiaa ja tuotesuunnittelijoita. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 25.* Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Haanpää, R. 2005. *Velisurmasta suvun muistoksi. Elore 1/2005. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.* http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_05/haa1_05.pdf. Haettu 17.9.2007.
- Haavisto, P. 1980. *Suomen vaateusteollisuus. Kehitys vuosina 1965–1978 ja kehitysvaihtoehdot vuoteen 1990. Teollistamisrahaston julkaisuja A:7.* Helsinki: Teollistamisrahasto.
- Hakkarainen, P. 1995. *Käsien koulu. Teoksessa Mäkinen, K. & Rossi, L. (toim.) Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaisen mikrohistoriaan. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42, 101–119.*
- Harris, K. 1999 (Ed.) *Authentic Victorian Dressmaking Techniques.* New York: Dover. Teoksen alkuperäisjulkaisu *Dressmaking, Up to Date. 1905.* New York: Butterick Publishing Company.
- Hasluck, P. N. 1922. (Ed.) *Tailoring. How to Make and Mend Trousers, Vests and Coats. "Work" Handbooks.* London: Cassell and Co.
- Hay, S. 2000. *Introduction. A. & L. Tirocchi: A Time Capsule Discovered.* In Hay, S. (Ed.) *From Paris to Providence. Fashion, Art, and the Tirocchi Dressmakers' Shop, 1915–1947.* Rhode Island: Museum of Art Rhode Island School of Design, 13–23. Saatavilla myös: http://tirocchi.stg.brown.edu/essays/introductio_n_01.html.
- Head, C. 1982. *Old Sewing Machines.* Aylesbury: Shire Publications.
- Heikkinen, A. 1995. *Kenen historia? Teoksessa Katajala, K. (toim.) Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa. Tietolipas 140.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 95–127.

- Heikkinen, K. 1997. Käsiyöt naisten arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus pohjoiskarjalaisten naisten käsityön tekemisestä. Helsinki: Akatiimi.
- Heikkinen, K. 2006. onko käsityöllä sukupuolta? Teoksessa Kaukinen, L. & Collanus, M. (toim.) *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*. Hamina: Akatiimi, 31–39.
- Heikkilä, D. 2003. Käsiyön ammatillinen opetus Suomessa 1700-luvulta nykypäiviin. Teoksessa *Suomalaisen käsityökoulutuksen vaiheita 1700-luvulta 2000-luvulle*. Suomen käsityön museon julkaisuja 22. Jyväskylä: Suomen käsityön museo, 7–47.
- Heikkilä, T. 1988. Saippuasta nykyaikaisiin pesuaineisiin. Tekniikan museon julkaisuja 3. Helsinki: Tekniikan museo.
- Heikkilä-Rastas, M. 2003. Muodon vai muodin vuoksi? Couturemuodin ja muotoilun vaikutukset Kaisu Heikkilä Oy:ssä 1950-luvulta 1980-luvun alkuun suunnittelijan näkökulmasta. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 42*. Helsinki: Taideteollinen Korkeakoulu.
- Heino, U. 1984. Käsiyö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa. *Historiallisia tutkimuksia 127*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Heinänen, S. 2006. Käsiyö – Taide – Teollisuus. Näkemyksiä käsityöstä taideteollisuuteen 1900-luvun alun ammatti- ja aikakauslehdissä. *Jyväskylä Studies in Humanities 52*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Hentilä, K. 1953a. Lyhyt maantieteellinen katsaus Saaren seurakunnan alueeseen. Teoksessa Hentilä, K. & Keranto, S. *Saaren seurakunta. Perustamisvaiheet ja 25-v. toiminta*. Saari: Saaren seurakunta, 5–8.
- Hentilä, K. 1953b. Saaren seurakunnan varhaisia vaiheita. Teoksessa Hentilä, K. & Keranto, S. *Saaren seurakunta. Perustamisvaiheet ja 25-v. toiminta*. Saari: Saaren seurakunta, 9–23.
- Helpa 2006. Helsingin palvelualojen oppilaitos. Koulutustarjonta. <http://www.helpa.edu.hel.fi/>. Haettu 12.4.2006.
- Hietala, M. 2001. Mitä tutkia ja miten. Teoksessa Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. (toim) *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino, 15–28.
- Hietanen, R. 1982. *Kaavaoppi*. Porvoo: WSOY.
- Himberg, A. 1935. *Loistolaivalla maapallon ympäri*. Porvoo: WSOY.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1993. *Teemahaastattelu*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hjelt, V. 1908. *Tutkimus koskeva ompelijattarien ammattioloja Suomessa. Keisarillisen Suomen senaatin toimenannosta ja teollisuushallituksen ylivalvonnalla. Työtilasto VI*. Helsinki: Teollisuushallitus.
- Hjerppe, R. 1990. *Kasvun vuosisata*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Hollander, A. 1995. *Sex and Suits. The Evolution of Modern Dress*. New York: Kodansha International.
- Hollo, M., Backman, H., Hakulinen, R., Katajisto, J., Koski, L. ja Pernu, M-L. 2001. *Käsi- ja taideteollisuusalan koulutuksen arviointi. Arviointi 6/01*. Helsinki: Opetushallitus.
- Honeyman, K. 2003. *Following suit: Men, Masculinity and Gendered Practices in the Clothing Trade in Leeds, England, 1890–1940*. In Burman, B. and Turbin, C. (eds.) *Material Strategies. Dress and Gender in Historical Perspective*. Malden, MA: Blackwell, 56–76.

- Hostek, S. 1970. *Men's Custom Tailored Coats*. Seattle: Tailor-Craft.
- Hostek, S. 1975a. *Men's Custom Tailored Pants*. Seattle: Tailor-Craft.
- Hostek, S. 1975b. *Men's Custom Tailored Vests*. Seattle: Tailor-Craft.
- Hovi, P. 1990. Mainoskuva Suomessa. Kehitys ja vaikutteet 1890-luvulta 1930-luvun alkuun. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 8. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulu.
- Howarth, S. 2003. Henry Poole. Founders of Savile Row. The Making of a Legend. Honiton: Bene Factum.
- Huokuna, T. 2006. Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Husqvarna 2003. Husqvarna Sewing Machines History. Zig-zag device 1940–1946. <http://home3.swipnet.se/~w-37295/oldhusq/vintage/zigzagdevice.html>. Haettu 17.9.2003.
- Hyrkkänen, M. 2001. Historiantutkimuksen vaikeus ja viehäytys. Filosofinen n & n aikakauslehti 4/2001. http://www.netn.fi/401/netn_401_kirj3.html. Haettu 27.9.2007.
- Häikiö, M. 1991. Suomen lähihistoria. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Häyrinen, E. 1957. Tekstiilikuitujen ja -tuotteiden arvostelu ja tutkiminen. Porvoo: WSOY.
- Högstrand, L. & Åkerlind, I. 1990. Jakten på skräddarmästare C. F. Molander. Så hittar du i Stockholms arkiv. Stockholm: Tidens förlag.
- Hölsä, M. 2006. On uuden huomenen saava. Suomalainen kansakoulu Itä-Karjalan sotilashallinnon kasvatustavoitteiden toteuttajana miehitysjän aunukselaiskylässä 1941–1944. Joensuun yliopiston humanistia julkaisuja 45. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Ihatsu, A-M. 1998. Craft, art-craft or craft-design? In pursuit of the British equivalent for the Finnish concept "käsiyö". Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 69.
- Iltanen, S. 2007. Minihameesta mummonmekkoon. Teollinen vaatesuunnittelu ja keski-ikäisten naisten vaatekäytännöt sosiaalista ikää rakentamassa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 80. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Issakainen, T. 2007. Marin jäljillä – Kutominen kulttuurihistorian työvälineenä. Teoksessa Hildén, M. (toim.) Ryijyistä kyborgeihin. Tekstiili- ja vaatetusalan muotoilututkimusta luomassa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 7, 28–45. Verkkojulkaisu: http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?depid=23155&fileid=10011&file=20070117111225.pdf&pdf=1. Haettu 24.1.2007.
- Jarva, E-M. 1927. Kodin liinavaatteet. Kotilieden kirjasto. Porvoo: WSOY.
- Jermo, A. 1974. Kun kansa eli kortilla. Reportaasi lähimenneisyydestä. Helsinki: Otava.
- Jewell, B. 1985. *Antique sewing machines*. Tunbridge Wells, Kent: Costello.
- Jobling, P. 2005. *Man Appeal. Advertising, Modernism and Men's wear*. Oxford: Berg.
- Juononen, J. 1996. *Parikkalan historia*. Parikkala: Parikkalan kunta.

- Järvelä, G. 1912. Miesten pukimien leikkausoppi. Vaasa: Pohjanmaan kirjateollisuus.
- Kaarniranta, K. 2001. ”Elämää rahaa käärien ja velkoen”. Pojois-Karjalan maaseudun sekatarvakauppiat ja heidän velallisensa 1860- ja 1870-luvulla. *Bibliotheca Historica* 70. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaipainen, M. 2000b. Vaatteilla yrittäminen – tilausvaatteiden suunnittelu ja valmistus. Teoksessa Koskennurmi-Sivonen, R. ja Raunio, A-M. (toim.) *Vaattekirja*. Helsinki: Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 8, 139–158.
- Kaiser, S. B. 1997. *The Social Psychology of Clothing. Symbolic appearances in context*. New York: Fairchild.
- Kalela, J. 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalela, J. 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 67–92.
- Kallio, A. 2000. Rääpäälimestari yhteisönsä jäsenenä Turussa vuosina 1625–65. Jyväskylän yliopisto. *Historian laitos*. Suomen historian julkaisuja 27. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kallio, V. J. 1945a. Suomen vaaturiliikkeenharjoittajain keskusliitto r.y. 1894–1944. Helsinki: Suomen vaaturiliikkeenharjoittajain keskusliitto.
- Kallio, V. J. 1945b. Suomen käsityöläisyyden historiaa Ruotsin vallan aikana. Liite teoksessa Suomen vaaturiliikkeenharjoittajain keskusliitto r.y. 1894–1944. Helsinki: Suomen vaaturiliikkeenharjoittajain keskusliitto.
- Kallioniemi, J. 1998. *Kotirintama 1939–1945*. Turku: Vähäheikkilän kustannus.
- Kansallispuikusanasto. 2007. <http://www.kansallispuikuneuvosto.fi/puvut/sanasto.htm>. Haettu 12.12.2007.
- Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. 1998. *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Katajala, K. 1995. *Historian ja antropologian välimaastossa. Historian näkökulma*. Teoksessa Katajala, K. (toim.) *Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa*. Tietolipas 140. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–27.
- Katajala, K. 2006. *Historia ja hyöty. Virkaanastujaisesitys Suomen historian professorin virkaan Joensuun yliopistossa 16.5.2006*. <http://www.joensuu.fi/ajan-kohtaista/tiedotteet/2006/katajalakoko.html>. Haettu 5.10.2006.
- Kaukinen, L. 2006. *Materiaalisen kulttuurin tutkiminen käsityötieteessä – Tapauksena tekstiilien ja vaatetuksen tutkiminen. Ennen ja nyt – Historian tietosanommat*. Teema: Materiaalisen kulttuurin historiaa. Verkkojulkaisu: http://www.ennenjanyt.net/2006_2/referee/kaukinen.pdf. Haettu 15.10.2006.
- Kaukonen, T-I. 1985. *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. Helsinki: WSOY.
- Kauppatavarat 1954. *Kauppatavarat. Pukimet ja kudonnaiset*. Helsinki: Tammi.
- Kawamura, Y. 2005. *Fashion-ology. An introduction to fashion studies*. Oxford: Berg.
- Keranto, S. 1953. *Saaren seurakunnan toiminnan alkuvaiheita*. Teoksessa Hentilä, K. & Keranto, S. *Saaren seurakunta. Perustamisvaiheet ja 25-v. toiminta*. Saari: Saaren seurakunta, 24–104.

- Kidwell, C. B. 1989. Gender symbols or fashionable details. In Kidwell, C. B. & Steele, V. (eds.) *Men and Women. Dressing the Part*. Washington: Smithsonian Institution Press, 124–143.
- Kinnunen, T. 2001. Ennakkositoumuksista ymmärtämiseen. Teoksessa Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. (toim.) *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino, 49–67.
- Kirppis 2006. Pukuostoksilla räätäli Tapani Aalto. <http://kirppis.yle.fi/node/241>. Haettu 11.12.2006
- Kiuru, K. 2003. Vuoden viimeinen juhlapuku lähti häämatkalle Afrikkaan. Helsingin keskustan ”kultainen suorakulmio” työllistää nuoren räätälin. *Helsingin sanomat* 30.12.2003, C1.
- Kivirinta, M-T. 2004. Taide on hammaslääkärin toinen työ. *Helsingin sanomat* 13.6.2004, A17.
- Kosonen, E. 1989. Uskonnollinen elämä. Teoksessa Rajan rikkoma Honkakylä. Saari: Honkakylän talotoimikunta, 12–21.
- Kopisto, S. 1991. Muodin vuosikymmenet 1810–1910. Suomen kansallismuseo. Helsinki: Museovirasto.
- Kopisto, S. 1997. Moderni chic nainen. Muodin vuosikymmenet 1920–1960. Helsinki: Museovirasto.
- Kopisto, S. & Sihvo, P. 1996. Puku Suomessa 1750–1900. Helsinki: Museovirasto.
- Korkiakangas, P. 1999. Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Lönnqvist, B., Kiuru, E. & Uusitalo, E. (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiateiteisiin*. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 155–176.
- Korkiakangas, P. 2001. Esineiden nostalgisoituminen – ylevoityneen, arksen ja kansanomaisuuden nostalgiaa. Teoksessa Vesterinen, I. & Lönnqvist, B. (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 75–101.
- Korkiakangas, P. 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 120–144.
- Kortelainen, J. 1986. *Opti-Kiito Oy 50 v 1936–1986*. Kerava: Opti-Kiito.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 1998. Creating a unique dress: a study of Riitta Immonen's creations in the Finnish fashion house tradition. Helsinki: Akatiimi.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 1999. Muoti ja käsityö – tutkimus ja tutkittavuus. Teoksessa Raunio, A-M. & Seitamaa-Hakkarainen, P. (toim.) *Liitteitä – Attachments*. Kirjoituksia käsityötieteestä. Taitemia 16. Kuopio: Kuopion käsi- ja taideteollisuusakatemia, 95–102.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2002. Salonkimuoti lehdissä. Hamina: Akatiimi.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2003a. Vaatetus, pukeutuminen ja muoti – ero ja erottamattomuus. Teoksessa Koskennurmi-Sivonen, R. ja Raunio, A-M. (toim.) *Vaatekirja. 2. painos*. Helsinki: Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 8, 1–16.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2003b. Vaate, muoti, taide ja käsityö. Teoksessa Koskennurmi-Sivonen, R. ja Raunio, A-M. (toim.) *Vaatekirja. Toinen painos*. Helsinki: Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 8, 109–138.

- Koskennurmi-Sivonen, R. 2006. Käsiyötuote. <http://www.helsinki.fi/~rkosken/ka-sityotuote.html>. Haettu 18.10.2006.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2007. Muotiteorioita ja -teoreetikkoja. <http://www.helsinki.fi/~rkosken/muoti2>. Haettu 11.6.2007.
- Koskennurmi-Sivonen, R. & Pietarila, P. 2005. Quality Clothes – An Outline of a Model for Assessing the Quality of Customized Clothing. Paper presented in “In the Making - NORDIC DESIGN RESEARCH CONFERENCE”. May 29 – 31 2005, Copenhagen Denmark. <http://www.tii.se/reform/inthemaking/files/p24.pdf>. Haettu 7.10.2005.
- Kostiainen, A. 2001. Historian näkökulmat kohtaavat. Teoksessa Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. (toim.) Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi. Tampere: Vastapaino, 69–83.
- Koulutusnetti 2006. Opetushallituksen koulutusnetti. Koulutustarjontahaku. <http://www.koulutusnetti.fi/koulutusnetti/supplySearchPage.do>. Haettu 12.4.2006.
- Kuchta, D. 2002. The Three-piece Suit and Modern Masculinity. England, 1550–1850. Berkeley: University of California Press.
- Kurki, A. 2005. Perinnepäivä pussihousut jalassa linja-auton ratissa. Kuljettaja Raimo Virta vaalii perinteitä. Itä-Savo 18.3.2005, 10.
- Kuula A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Küchler, S. & Mill, D. (eds.) 2005. Clothing as Material Culture. Oxford: Berg.
- Kälviäinen, M. 2005. Matkakartta hyvinvointikäsiyöohön. Teosessa: Kälviäinen, M. (toim.) Käsiyö – yrittäjyys – hyvinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja KTM julkaisuja 9, 15–33. http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf3b25c29fd404851c2256604003ab9da/7387C9AE067D33D0C2256FF1003FCDCB5filejul9touko_2005_netto.pdf. Haettu 29.3.2006.
- Kärnä-Behm, J. 2005. Käsiyö kulttuurisena kategoriana. Käsiyön ja käsiyöläisyyden representaatio suomalaisissa päivälehdissä. Helsingin yliopisto. Kotalous- ja käsiyötieteiden laitoksen julkaisuja 15.
- Käsiyöläisten muistelmat 1962. Turun yliopisto. Tiedusteluja kansallisten tieteiden alalta. Turun yliopiston Kansatieteen laitos. Kyselyt 15 ja 16. <http://kultut-arkistot.utu.fi/tykl/kyselyt/kysymykset/kys15.htm> ja <http://kultut-arkistot.utu.fi/tykl/kyselyt/kysymykset/kys16.htm>. Haettu 29.3.2007.
- Kölhi, P. 1988. Käsiyötä ja pienteollisuutta omassa ajassaan. Lappeenrannan Käsi- ja Pienteollisuusyhdistys 1868 - 1988. Lappeenranta: Lappeenrannan Käsi- ja Pienteollisuusyhdistys.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Lappalainen, P. & Almay, M. 1996. Kansakunnan vaatettajat. Helsinki: WSOY.
- Lave, J. & Wenger, E. 1991. Situated learning. Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press.

- Laver, J. 2002 (1969). *Costume & Fashion. A Concise History. Fourth Edition.* Concluding chapter by Amy de la Haye and Andrew Tucker. London: Thames and Hudson.
- Lehtinen, I. & Sihvo, P. 2005. *Rahwaan puku. Folk Costume. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukokokoelmiin. 3.uudistettu ja laajennettu painos.* Helsinki: Museovirasto.
- Leino, P. 1998. *Asepuku M/36 vuosina 1936–1945.* Helsinki: Wiking-Divisioona.
- Lepistö, V. 1994. *Joko Teillä on primuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle. Historiallisia tutkimuksia 181.* Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. *Naturalistic inquiry.* Beverly Hills, CA: Sage.
- Lindfors, V. & Paimela, S-L. 2004. *A la Mode. Muodin ja pukeutumisen sanakirja.* Helsinki: Otava.
- Lith, P. 2005. *Käsityörittäjyys Suomessa 2000-luvulla – yritykset ja alan keskeiset kehityslinjat. Tutkimuksia ja raportteja 4/2005.* Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö. [http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/35CE2977AB29F24DC2256FF5002B9EEB/\\$file/jul10elo_2005.pdf](http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/35CE2977AB29F24DC2256FF5002B9EEB/$file/jul10elo_2005.pdf). Haettu 6.3.2006.
- Lummaa, H., Olsonen, K. & Sihvonen, K. 1953. *Kotitaloutta nuorille.* Helsinki: Otava.
- Lundin, H. 1891. *Vaatteiden teko. Opas naisvaatteiden mitan ottamiseen, kaavanpiirtämiseen ja leikkaamiseen koulun ja kodin tarpeeksi. Toinen painos.* Porvoo: WSOY.
- Luomajoki, Y. 1929. *Miesten pukimien leikkaajan käsikirja. Ammattienedistämislaitoksen ammattikirjoja n:o 8.* Helsinki: Otava.
- Luomajoki, Y., Paananen, A., Sulkuranta, R. & Viherjuuri, M. 1940. *Missä vika? Vaatturin virhekirja. Helsingin Vaatturikerhon julkaisu n:o 2.* Helsinki: Kuusinen.
- Luutonen, M. 1997. *Kansanomainen tuote merkityksenkantajana. Tutkimus suomalaisesta villapaidasta.* Helsinki: Akatiimi.
- Luutonen, M. 2002. *Merkkillinen laukku.* Hamina: Akatiimi.
- Luutonen, M. & Äyväri, A. (toim.) 2002. *Käsin tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityörittäjyyteen.* Helsinki: Sitran raportteja 24. <http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti24.pdf>. Haettu 6.3.2006.
- Lähteenmäki, M. 1995. *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 2.* Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Lönnqvist, B. 1972. *Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870–1920. Kansatieteellinen arkisto 24.* Helsingfors: Finska Fornminnesföreningen.
- Lönnqvist, B. 1979. *Kansanpuku ja kansallispuke.* Helsinki: Otava.
- Lönnqvist, B. 1991. *Folkkulturens skepnader. Till folkdräktens genealogi.* Helsingfors: Schildts.
- Lönnqvist, B. 2001. *Muoti ja erotiikka – miesten alusvaatteet erotiikan kontekstissa. Teoksessa Vesterinen, I. & Lönnqvist, B. (toim.) Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta. Tietolipas 179.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 142–161.

- Mainio, T. 2007. Halvat kiinalaiskalusteet yleistyvät Suomen kodeissa. *Sohva vaihdetaan uuteen muutaman vuoden välein*. Helsingin sanomat 17.12.2007, B6.
- Marcketti, S. B. & Parsons, J. L. 2006. Design Piracy and Self-Regulation: The Fashion Originators' Guild of America, 1932–1941. *Clothing and Textiles Research Journal* 24 (3), 214–228.
- Margerum, E. 1999. The Sewing Needle as Magic Wand: Selling Sewing Lessons to American Girls after the Second World War. In Burman, B. (eds.) *The Culture of Sewing. Gender, Consumption and Home Dressmaking*. Oxford: Berg, 193–205.
- Matilainen, J. 2005. Lehtikuva ”Kulttuuriministeri Tanja Karpela asteli eduskunnan suuren valiokunnan kuultavaksi perjantaina” artikkelissa Vuoristo, P. Kiista tekijänoikeuslaista kiteytyi siihen, mitä Euroopan unioni sallii. Karpela edelleen haluton muuttamaan lakia. *Helsingin sanomat* 17.9.2005, A6.
- Meinander, H & Varheenmaa, M. 2002. Clothing and textiles for disabled and elderly people. *VTT Tiedotteita – Research Notes* 2143. <http://www.vtt.fi/inf/pdf/tiedotteet/2002/T2143.pdf>. Haettu 22.11.2007.
- Mereija 2007. Kestävän kehityksen kauppa ja ompelimo. <http://www.mereija.fi/>. Haettu 20.12.2007.
- Mestarikiltaneuvosto 2006. Mestareita ja kisällejä läpi vuosisatojen. <http://www.mestarikiltaneuvosto.fi/mestarikilta/home.nsf/pages/19FD5E0F40825930C22570430026B574?opendocument>. Haettu 1.10.2006.
- Metusala, P. F. 1933a. Naisen puvusto. *Leikkaajan oppikirja*. Täydellinen akateeminen kurssi. Kartio-sektionaalinen järjestelmä. Helsinki: Suomen Vaatturiryöntäjäliitto.
- Metusala, P. F. 1933b. Miesten puvusto. *Leikkaajan oppikirja*. Täydellinen akateeminen kurssi. Kartio-sektionaalinen järjestelmä. Itseopiskelua, kouluja ja kursseja varten. Helsinki: Suomen vaatturiryöntäjäliitto.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. 1994. *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Second Edition. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moilala, O. 2006. Vaatteita etelästä. Alan yritysten sosiaalinen- ja ympäristövastuu. *Finnwatch* 3/2006. http://www.finnwatch.org/pdf/rap_Vaatteita_etelasta.pdf. Haettu 28.8.2007.
- Moilala, O. 2007. Hikipajat pinnalla. Suomen urheilukaupan hankintojen sosiaalinen ja ympäristövastuu. *Finnwatch* 3/2007 <http://www.sask.fi/media/noudetatav/PlayFairInfot/UrheilututkimusFinnWatch.pdf>. Haettu 10.2.2008.
- Morokvasic, M., Phizacklea, A. & Rudolph, H. 1986. Small Firms and Minority Groups: Contradictory Trends in the French, German and British Clothing Industries. *International Sociology* 1 (4), 397–419.
- Mäenpää, P. 2005. Ompelijalta ammattilaistasaosa ja luksuksen tuntua. *Helsingin sanomat* 1.6.2005, D1.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.
- Möntmann, N. & Sheikh, S. 2003. The Power of Institution(s). *NIFCAinfo* 2/2003. Nordic Institute for Contemporary Art, 4–8.

- Neuendorf, K. A. 2002. The content analysis guidebook. Thousand Oaks: Sage
- Neuvonen, A. 1954. Saaren kunta vuosina 1929–1953. Saari: Saaren kunta.
- Nevalainen, P. 1994. Ensimmäisestä maailmansodasta nykypäivään. Teoksessa Kirkinen, H., Nevalainen, P. & Sihvo, H. Karjalan kansan historia. Helsinki: WSOY, 345–550.
- Niiranen, T. 1978. Räätilin ammatista ja työvälineistä. Teoksessa Tikkanen, T. (toim.) Aarni. Kuopion Isänmaallisen Seuran toimituksia 17. Kuopio: Kuopion Isänmaallinen Seura, 40–66.
- Nuutinen, A. 2004. Edelläkävijät: hiljainen, implisiittinen ja eksplisiittinen tieto muodin ennustamisessa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 53. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Nuutinen, H. 1991. Talous- ja liike-elämän lehdistö. Teoksessa Tommila, P. (toim.) Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila, 375–433.
- Nykysuomen sanakirja 1966. Porvoo: WSOY.
- Nykysuomen sivistyssanakirja 1984. Vierasperäiset sanat. Porvoo: WSOY.
- Nyström, P. 2000a. Tarvikeluettelo. <http://www.raol.hkiamk.fi/Vaatturi/Valmistus.htm/tarvikeluettelo.htm>. Haettu 13.1.2000.
- Nyström, P. 2000b. Vaatturin ammattisanastoa. <http://www.raol.hkiamk.fi/Vaatturi/Sanasto.htm/suomvaatturisanoja.htm>. Haettu 13.1.2000
- Näreikkö, H. & Takalo, T. 1986. Säikeistä yhteen. Tekstiili- ja vaateustyöväen historia. Tampere: Tekstiili- ja Vaateustyöväen Liitto.
- Odermark 2007. Corpus Line by Odermark. Body Scan. <http://www.odermark.de/>. Haettu 20.12.2007.
- Oittinen, R. 1989. Ompelu naisten työnä ja naisen työn symbolina. Teoksessa Laine, L. & Markkola, P. (toim.) Tuntematon työläisnainen. Tampere: Vastapaino, 61–87.
- Oittinen, R. 1996. Pistoja yli ajan ja säädyn. Ompelu kahden naisen elämässä. Teoksessa Rahikainen, M. (toim.) Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä. Historiallinen arkisto 107. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 31–72.
- Oittinen, R. 1999. Ompelusta ennen tehdastyötä. Teoksessa Parikka, R. (toim.) Suomalaisen työn historia. Korvesta konttoriin. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 730. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 51–82.
- Olander, O. 1903. Eräs leikkuuoppi-kurssi kymmenessä luennossa. Helsinki: Vaatturin toimitus.
- Ollila, A. 1993. Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 173. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Ollila, A. 1995. Mitä mikrohistoria on? Teoksessa Mäkinen, K. & Rossi, L. (toim.) Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaisen mikrohistoriaan. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turku: Turun yliopisto, 7–14.
- Ollila, A. 2001. Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Immonen, K. & Leskelä-Kärki, M. (toim.) Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen. Tietolipas 175. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 75–90.

- OPH 2000. Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Vaatetusalan perustutkinto. Opetushallitus. <http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/vaatetus.pdf>. Haettu 12.4.2006.
- OPM 2007. Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Alustava laskelma koulutustarjonnan tavoitteista vuodelle 2012. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:26. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/tr26.pdf?lang=fi>. Haettu 24.8.2007
- Paaskoski, J. 1998. Vanhan Suomen aikakausi – Karjala osana Venäjän keisarikuntaa 1710–1811. Teoksessa Nevalainen, P. & Sihvo, H. (toim.) Karjala. Historia, kansa, kulttuuri. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 92–124.
- Paavola, R. 1995. Sata vuotta vaatturien yhteistoimintaa. Helsinki: Suomen Vaatturiliitto.
- Pakkala, L., Rantala, S., Sillanpää-Suominen, H. & Syrjä, P-L. 1981. Vaatetustekniikka. Tekstiilioppi. Helsinki: WSOY.
- Palmer, A. 1999. Virtual Home Dressmaking: Dressmakers and Seamstresses in Post-War Toronto. In Burman, B. (Ed.) *The Culture of Sewing. Gender, Consumption and Home Dressmaking*. Oxford: Berg, 207–219.
- Palmroth, A., Hanki, M. & Kirjonen, J. 1993. Tiukkaan saumaan – ompelijat teollisuuden muutoksissa. Jyväskylän yliopiston työelämän tutkimusyksikön julkaisuja 8. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pantzar, M. 2000. Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä. Helsinki: Otava.
- Paoletti, J. B. 2005. Book Review: Ready-Made Democracy: A History of Men's Dress in the American Republic, 1760–1860. *Men and Masculinities* 8 (2), 239–241.
- Papanek, V. 1973. Turhaa vai tarpeellista? Helsinki: Kirjayhtymä.
- Parkett 2003. http://www.artnet.com/artwork/423794599/_Eija-Liisa_Ahtila_Veil_of_Ignorance_Edition_for_Parkett_68.html. Haettu 17.8.2004.
- Parmal, P. A. 2000. Line, Color, Detail, Distinction, Individuality: A. & L. Tirocchi, Providence Dressmakers. In Hay, S. (Ed.) *From Paris to Providence. Fashion, Art, and the Tirocchi Dressmakers' Shop, 1915–1947*. Rhode Island: Museum of Art, Rhode Island School of Design, 25–49. Saatavilla myös: http://tirocchi.stg.brown.edu/essays/parmal_01.html.
- Patton, M. Q. 1990. *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Second Edition. Newbury Park, CA: Sage.
- Peirce, C. S. 2001. Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia. Tampere: Vastapaino.
- Pekkarinen, J. 2003. Mitä palkalla sai? Teoksessa Laakso, M. (toim.) *Eilispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltäkylläisyyteen*. Helsinki: Valitut Palat, 266–270.
- Peltonen, M. 1996. Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Teoksessa Ginzburg, C. *Johdanto*. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Helsinki: Gaudeamus, 7–34.
- Peltonen, M. 1999. *Mikrohistoriasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Peltonen, M. 2006. Mikrohistorian lajit. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. 2006. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 145–171.

- Pieni tietosanakirja 1959. Helsinki: Otava.
- Pihlajakangas, H. 2006. Mittapukuja bodyskannerin avulla. *Tekstiilehti* 2/2006, 26–27.
- Pihlajaniemi, A. 2000. (toim.) *Muuttuvat käsityöammatit*. Jyväskylä: Suomen käsityön museo.
- Pilvi, E. 1885. *Esikoinen 1 vihko. Huviksi ja opiksi! Kuinka voi olla Räättäli Taiteilia, Waatteusten teossa sekä niiden muotojen ja tekotapojen vaalissa, Kaikkien kotiin, joissa hyvinvillittuja waatteuksia tarvitaan miehille ja naisille!* Tampere.
- Pky-selvitys. 2004. *Käsityöyritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät*. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Tietoykkönen.
- Portelli, A. 2002. What Makes Oral History Different. In Perks, R. & Thomson, A. (eds.) *The Oral History Reader*. Second Edition. London: Routledge, 32–42.
- Portelli, A. 2006. Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa *Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. 2006. (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologiaa kysymyksiä. Tietolipas 214*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49–64.
- Porter Benson, S. 2000. Clients and Craftswomen: The Pursuit of Elegance. In Hay, S. (Ed.) *From Paris to Providence. Fashion, Art, and the Tirocchi Dressmakers' Shop, 1915–1947*. Rhode Island: Museum of Art, Rhode Island School of Design, 51–76. Saatavilla myös: http://tirocchi.stg.brown.edu/essays/benson_01.html.
- Possen 2007. Made-to-fit fashion since 1969. <http://www.possen.com/en/default.asp>. Haettu 20.12.2007.
- Pousi, A. 2003. Nuori Ilmari Vaissi. Kasvun ja kehityksen vuodet suomalaisessa talonpoikaisyhteisössä 1910–1939. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 188. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Priha, P. 1991. Pyhä kaunistus. Kirkkotekstiilit Suomen Käsityön Ystävien toiminnassa 1904–1950. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 11*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Priha, P. 2007. Miksi tekstiilitaidetta pitäisi tutkia. Teoksessa *Hildén, M. (toim.) Ryijyistä kyborgeihin. Tekstiili- ja vaatealan muotoilututkimusta luomassa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisu B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 7, 9–17*. Verkkojulkaisu: http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?depid=23155&fileid=10011&file=20070117111225.pdf&pdf=1. Haettu 24.1.2007.
- PukuStudio 2006. <http://www.pukustudio.com/>. Haettu 11.12.2006
- Pulma, P. 1984. Työtehoseuran kuusi vuosikymmentä. *Työtehoseuran julkaisuja* 260. Helsinki: Työtehoseura.
- Puusti, K. & Paajanen, M. 1978. Vaatturi- ja turkkuriliikkeet. Resurssit, rajoitukset, toimintaedellytykset. Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahasto. Sarja B, no. 45. Helsinki: Pienteollisuuden keskusliitto ja Sitra.
- Pylkkänen, R. 1955. *Säätyläispuku Suomessa vanhemmalla Vaasa-ajalla 1550–1620*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 55. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pylkkänen, R. 1982. *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 84. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- Pylkkänen, R. 1984. Kaksi pukuhistoriallista tutkielmaa. 1. Miehen muotipuku Suomessa 1700-luvulla. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 85. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pöllänen, S. & Kröger, T. 2000. Käsitön erilaiset merkitykset opetuksen perustana. Teoksessa Enkenberg, J., Väisänen, P. & Savolainen, E. (toim.) Opettajatiedon kipinöitä. Kirjoituksia pedagogiikasta. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 233–253.
- Pöytä, J. 2006. Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. 2006. (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 221–244.
- Rainisto, S. 2004. Puku tekee miehen. *Talouselämä* 5.5.2004. <http://www.talouselama.fi/doc.te?id=130631>. Haettu 2.11.2004.
- Rantala, J. 1997. Sopimaton lasten kasvattajaksi! Opettajiin kohdistuneet poliittiset puhdistuspyrkimykset Suomessa 1944–1948. *Bibliotheca Historica* 26. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Rauhamaa, A. A. 1955. (toim.) Vaatturinalan ammattioppi. Helsinki: Tammi.
- Raunio, A-M. 2000. Rajoja, reunoja, vaatteita ja tiloja. Teoksessa Koskennurmi-Sivonen, R. ja Raunio, A-M. (toim.) Vaatekirja. Helsinki: Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 8, 51–76.
- Rautava, T. 2006. Puku mittojen mukaan. Räätälinoppi kestää vuosia ja puvun valmistuskin useita viikkoja. *Helsingin sanomat* 3.3.2006, D1.
- Reuna, R. 1991. Ammattilehdistä SAK:n ja STTK:n ammattiyhdistyslehdiksi. Teoksessa Tommila, P. (toim.) Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila, 449–498.
- RISD museum 2006a. A & L. Tirocchi Dressmakers Project. The Museum of Art, Rhode Island School of Design. <http://tirocchi.stg.brown.edu/>. Haettu 8.8.2006.
- RISD museum 2006b. A & L. Tirocchi Dressmakers Project. Databases. The Museum of Art, Rhode Island School of Design. <http://tirocchi.stg.brown.edu/database/>. Haettu 8.8.2006.
- Roos, J. P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkeroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rose, C. 2007. 'The novelty consists in the ornamental design': Design Innovation in Mass-Produced Boys' Clothing, 1840–1900. *Textile History* 38 (1), 1–24.
- Rundschau. 2000. HAKA-Schnittkonstruktionen nach M. Müller & Sohn. *Abendmoden, Sakkos, Hosen, Westen, Mäntel. Ausgewählte Konstruktionsbeiträge der Rundschau für Internationale Herrenmode*. München: Rundschau-Verlag.
- Ruohonen, S. 2001. Nuorten pukeutuminen. Erottautumista, elämyksiä, harkintaa. Joensuu: Joensuu University Press.
- RW Mikael 2006a. <http://www.rwmikael.fi/html-mittapuvut.htm>. Haettu 11.12.2006.
- RW Mikael 2006b. <http://www.rwmikael.fi/html-raatalinpuvut.htm>. Haettu 11.12.2006.
- Ryen, A. 2004. Kvalitativ intervju – från vetenskapsteori till fältstudier. Malmö: Liber.

- Ryan, G. W. & Bernard, R. 2003. Data Management and Analysis Methods. In Denzin, N. K. & Lincoln, Y.S. (eds.) *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Second Edition. Thousand Oaks, CA: Sage, 259–309.
- Rytsälä, H. J. 1922. Miesten pukimien leikkuukurssi itseopiskelua varten. Helsinki: K. F. Puromiehen kirjapaino.
- Rytsälä, H. J. 1944. Pukimien leikkuuoppi, perustuen 52:n jakomittaleikkuujärjestelmään, mitta- ja normaalijärjestelmiin sekä erikoiseen asento-oppiin. Turku: Polytypos.
- Rytsälä, H. J. 1948. Naisten pukujen (leninkien) leikkuuoppi: perustuen mitta- ja normaalijärjestelmiin sekä erikoiseen asento-oppiin. Turku: Polytypos.
- Räsänen, M. & Nokelainen, J. 1985. Perinteisiä käsityöammatteja. Helsinki: Helsingin käsityö- ja teollisuusyhdistys.
- Salo, M. 2005. Muodin ikuistajat. Muotivalokuvaus Suomessa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja 78. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Saloheimo, V. 1980. Pohjois-Karjalan historia III. Joensuun korkeakoulun julkaisu A 18.
- Sarantola-Weiss, M. 2003. Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskuultuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 912. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saukkola, M. 2000. Hyvän puvun salaisuus. *Taloussanomati* 25.3.2000, 18–19.
- Saurio, E. 1941. Uusia pukuja vanhoista. Helsinki: Marttaliiton, Pienviljelijäin keskusliiton, Pienviljelijäin liiton ja Sos.dem. työläisnaisliiton kotitalouskeskus.
- Savio, M. & Rapia, K. 2007. JUJU. Erilainen lastenvaatekirja. Helsinki: WSOY.
- Scheiberg, S. L. 1990. A Folklorist in the Family: On the Process of Fieldwork Among Intimates. *Western Folklore* 49 (2), 208–214.
- Seitamaa-Hakkarainen, P. 2000. The weaving-design process as a dual-space search. Department of Home Economics and Craft Science. Research Report 6. Helsinki: University of Helsinki.
- Seitamaa-Hakkarainen, P., Pöllänen, S., Luutonen, M., Kaipainen, M., Kröger, T., Raunio, A.-M., Sipilä, O., Turunen, V., Vartiainen, L. & Heinonen, A. 2007. Käsityötieteen ja käsityömuotoilun sekä teknologiakasvatuksen tutkimusohjelma Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 100. Saatavilla myös http://joypub.joensuu.fi/publications/other_publications/kasvatustiede_kasityotieteen/kasvatustiede.pdf.
- Seppä, I. & Wallenius, S. 1972. Tekstiili- ja vaatetustavaroiden kulutus Suomessa vuosina 1954–1977. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
- Shaw, M. 2000. American Fashion: The Tirocchi Sisters in Context. In Hay, S. (Ed.) *From Paris to Providence. Fashion, Art, and the Tirocchi Dressmakers' Shop, 1915–1947*. Rhode Island: Museum of Art, Rhode Island School of Design, 105–130. Saatavilla myös: http://tirocchi.stg.brown.edu/essays/shaw_01.html.
- Sichel, M. 1987a. *Costume Reference 8. 1918–1939*. London: B T Batsford.
- Sichel, M. 1987b. *Costume Reference 9. 1939–1950*. London: B T Batsford.
- Sihvo, H. 1994. Vanhasta Suomesta autonomian ajan Karjalaan. Teoksessa Kirkinen, H., Nevalainen, P. & Sihvo, H. *Karjalan kansan historia*. Porvoo: WSOY, 173–291.

- Sillantaus, T. 2006. Puku tekee miehen. Tänä syksynä mies voi hiukan irrotella. Mutta rääätäli Tapani Aallon mielestä hänen ei kannata. *Helsingin Sanomat*, Kuukausiliite. Lokakuu 2006, 84–90.
- Silverman, D. 2003. Analyzing Talk and Text. In Denzin, N. K. & Lincoln, Y.S. (eds.) *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Second Edition. Thousand Oaks, CA: Sage, 340–362.
- Simmel, G. 1986 (1905). *Muodin filosofia*. Helsinki: Odessa.
- Sipilä, O. 2004. Tekstiilit teksteinä – Käsiyöt kulttuurin kuvina. Teoksessa Enkenberg, J., Savolainen, E. & Väisänen, P. *Tutkiva opettajankoulutus – Täitävä opettaja*. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 173–184.
- SOK tilinpäätöstiedote 2002. <http://www.s-kanava.net/images/kuvapankki/alueosuuskaupat/koko/tilinpaaostiedote2002.pdf>. Haettu 13.10.2004.
- Somppi, H. 1986. Hokkanen – 80 vuotta suomalaista pukeutumista. Muotitalo Hokkanen Oy 1905–1985. Kouvola: Hokkanen Oy.
- Sorvari, A., Niemi, S. & Vänskä, V. 2002. *Suorat, kiharat, leikatut turkikset*. Helsinki: Opetushallitus.
- Stake, R. E. 1995. *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stake, R. E. 2003. Case Studies. In Denzin, N. K. & Lincoln, Y.S. (eds.) *Strategies of Qualitative Inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage, 134–164.
- Strauss, A. & Corbin, J. 1990. *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, CA: Sage.
- Suomen Akatemia. 2006. Sivistystä ei voi tuoda. Tutkijapuheenpuoroja kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen vaikuttavuudesta. Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta. Suomen Akatemia.
- http://www.aka.fi/modules/upndown/download_file.asp?id=7A2A9DB00DE04A2995C67E9A6E04646D&citetype=UPNDOWNFILE&tabletarget=data_1&pid=E12080C439CB48A191E80295F382194F&layout=aka_fi_sisa. Haettu 5.10.2006.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2004. Tilastokeskus. http://pxweb2.stat.fi/joecat.joensuu.fi:8080/sahkoiset_julkaisut/vuosikirja2004_suppea/html/julkaisu.pdf. Haettu 24.8.2007.
- Switcher 2007. <http://www.switcher.ch> sekä <http://www.respect-inside.org/About/DisplayPage.aspx?Id=69629805-dffc-458d-848a-5d92c0554193&lng=EN>. Haettu 6.11.2007.
- Tälve, I. 1979. *Suomen kansankulttuuri*. Historiallisia päälinjoja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tarrant, N. 1994. *The Development of Costume*. London: Routledge.
- Taylor, L. 1998. Doing the Laundry? A Reassessment of Object-based Dress History. *Fashion Theory* 2 (4), 337–358.
- Taylor, L. 2002. *The Study of Dress History*. Manchester: Manchester University Press.
- Terävä, A. 2004. Ei määrä vaan laatu. Käsitöiden grand old lady asuu edelleen käsiyökoulun naapurissa. *Itä-Savo* 30.8.2004, 9.
- Tesch, R. 1990. *Qualitative Research. Analysis Types and Software Tools*. New York: The Falmer Press.

- Thornton, J. P. 1898. Miesten pukiminen niinkuin takkien, liivien, housujen, perukoiden y.m. leikkuun osastoinen järjestelmä. Suom. D.K. Fyrlander. Helsinki: Helsingin räätäli-ammattiyhdistys.
- Tiainen, S. 1989. Taxi. Teoksessa Rajan rikkoma Honkakylä. Saari: Honkakylän talotoimikunta, 56.
- Tiainen, S., Soinikoski, E. & Kosonen, E. 1989. Käsitöläisammattit. Teoksessa Rajan rikkoma Honkakylä. Saari: Honkakylän talotoimikunta, 58–62.
- Tierney, W. G. 2003. Undaunted Courage: Life History and the Postmodern Challenge. In Denzin, N. K. & Lincoln, Y.S. (eds.) *Strategies of Qualitative Inquiry*. Second Edition. Thousand Oaks, CA: Sage, 292–318.
- Tilastokeskus 2007. Rahanarvonkerroin 1860–2006. http://tilastokeskus.fi/til/eki/2006/eki_2006_2007-01-17_tau_001.html. Haettu 2.8.2007.
- Trautman, P. 1985. An Eighteenth-Century American Tailor: Myth and Reality, as Seen Through One Tailor's Surviving Records. *Clothing and Textiles Research Journal* 3 (2), 25–30.
- Travers, M. 2001. *Qualitative Research Through Case Studies*. London: Sage.
- Tulloch, C. 1999. There's No Place Like Home: Home Dressmaking and Creativity in the Jamaican Community of the 1940s to the 1960s. In Burman, B. (eds.) *The Culture of Sewing. Gender, Consumption and Home Dressmaking*. Oxford: Berg, 111–123.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turunen, A. 2006. Hame vai housut? – Urheilevan naisen pukeutumisongelma 1920- ja 1930-luvulla. Ennen ja nyt – Historian tietosanomat 2/2006. http://www.ennenjanyt.net/2006_2/turunen.pdf. Haettu 19.10.2006.
- Turunen, L. 1978. *Ompeluoppi 1*. Teoksen 12. painos. Helsinki: Otava.
- Töyry M. 2005. Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvottelujulkaisopimuksesta. Helsingin yliopiston viestinnän julkaisuja 10. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Ugolini, L. 2000. Clothes and the Modern Man in 1930s Oxford. *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture* 4 (4), 427–446.
- Ugolini, L. 2003. Ready-to-wear or Made-to-measure? Consumer Choice in the British Menswear Trade, 1900–1939. *Textile History* 34 (2), 192–213.
- Ukkonen, T. 2006. Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. 2006. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 175–198.
- Utrio, M. & Utrio, U. 1994. Pois pula, pois puute. Kun kansa selviytyi. Helsinki: Tammi.
- Uotila, M. 1994. Pukeutumisen kuva. Fenomenologis-eksistentiaalinen lähestymisen pukeutumiskuvien tekemiseen ja tulkintaan. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vaatturiliike Sauma 2006. <http://www.vaatturiliikesauma.fi>. Haettu 11.12.2006
- Vaatturiliitto 2007a. Jäsenliikkeet. <http://www.vaatturiliitto.fi/jasenliikkeet/>. Haettu 30.7.2007.
- Vaatturiliitto 2007b. Puvun teettäminen. <http://www.vaatturiliitto.fi/palvelut/puku.html>. Haettu 30.7.2007.

- Vainio-Korhonen, K. 1998. Käsin tehty – Miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsiyötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla. Historiallisia tutkimuksia 200. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Vainio-Korhonen, K. 2002. Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään. Historiallisia tutkimuksia 213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vihjerjuuri, M. 1945. Kuusinen Oy 1915–1945. Helsinki: Kuusinen.
- Vihervuori, E. 1952. Miesten ja naisten pukimien leikkuuoppi. Helsinki: Suomen vaatturiliikkeenharjoittajain keskusliitto.
- Vilksa, M. 1928. Parikkalan historia. 2. osa. Käkisalmi: Kaakkois-Karjalan kirjapaino.
- Virrankoski, P. 1963. Myyntiä varten harjoitettu kotiteollisuus Suomessa autonomian ajan alkupuolella (1809- noin 1865). Historiallisia Tutkimuksia 64. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Virrankoski, P. 1994. Käsitöistä leivän lisää. Suomen ansiokotiteollisuus 1865–1944. Historiallisia tutkimuksia 186. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Veräjänkorva, T. 2007. Diagnoosi taidekäsiyöstä. Tarkastelussa taiteen, muotoilun ja käsiyön rajapinta. Taiteen keskus-toimikunta. Valtion muotoilutoimikunta. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta. http://edmund.taiteenkeskus-toimikunta.fi/default.ASP?WCI=wciEDM_Download_Submit&lngDoc_id=2555&strFile_nam=DIAGNOOSI.pdf. Haettu 11.9.2007.
- Vuorela, T. 1979. Kansanperinteen sanakirja. Porvoo: WSOY.
- Vuorinen, P. 2002. Doing research among family and friends. Problems and advantages. In Jaago, T., Kõiva, M. & Kärnsa, K. (eds.) *Lives, Histories and Identities. Studies on Oral History, Life- and Family Stories*. Tartu: University of Tartu & Estonian Literary Museum 2002, 348–363. <http://lepo.it.da.ut.ee/~lehti/Oralhistory/3.6.Pihla.htm>. Haettu 17.9.2007.
- Vähämaa, M. 2004. Mestarin lumo sai ryhtymään räätäliksi. Holstikon ja Pynttärin työskentelyä voi katsella Arkadiankadulla. Helsingin sanomat 24.8.2004, C1. Yritys hyvä kymmenen -sarja.
- Waugh, N. 1964. *The Cut of Mens' s Clothes 1600–1900*. London: Faber.
- Wertsch, J., Minick, N. & Arns, F. J. 1984. Creation of Context in Joint Problem-Solving. In Rogoff, B. & Lave, J. (eds.) *Everyday Cognition: Its Development in Social Context*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 151–171.
- Wiberg, M. 1996. *The Textile Designer and the Art of Design. On the Formation of a Profession in Finland*. Helsinki: University of Art and Design Helsinki UIAH.
- Wilson, E. 2003. *Adorned In Dreams. Fashion and Modernity*. Revised and Updated Edition. New Brunswick NJ: Rutgers University Press.
- Wilson, E. & Taylor, L. 1989. *Through the Looking Glass. A History of Dress from 1860 to the Present Day*. London: BBC Books.
- Wlcek, L. H. 1932. *Näisten pukujen ja takkien ammattipiirustuksia. Ammatitienedistämislaitoksen ammattikirjoja n:o 14. Mukailleen suomentanut Greta Grönlund*. Helsinki: Otava.
- Worldcomics 2007. http://www.worldcomics.fi/home_about.shtml ja <http://www.worldcomicsindia.com/>. Haettu 18.4.2007.

- Wäkeväinen, M. 1886. Oppikirja räättäli-ammattilaisille: piirustuksien mukaan. Helsinki.
- Yin, D. K. 1994. Case Study Research. Design and Methods. Second Edition. Thousand Oaks CA: Sage.
- Yli-Kovero, K. 2002. SOK myi Kuusisen vaatekaupan. Perinteikäs nimi katoaa katukuvasta. Helsingin sanomat 14.2.2002, D3.
- Yli-Lassila, J. 2005. Pikkutakkien ja korkokenkien tiellä. Kaarina Kaikkonen koskettaa henkilökohtaisilla teoksillaan. Helsingin sanomat 16.6.2005, C8.
- Ylönen, I. 2003. Taito elää. Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:n yhdeksän vuosikymmentä. Hamina: Akatiimi.
- Ylönen, H. & Häkkinen, R. 2005. Vaatetusalan ammattitekniiikan käsikirja. Helsinki: Otava.
- Yrittäjän Yhteydet 2007. Suomen Yrittäjien toimialajärjestöjen yhteystiedot. [http://www.yrittajat.fi/sy/home.nsf/e150b0b9a95085bac2256c290038d389/c2256db30028ddcf02256a450062c651/\\$FILE/toimialajarjestot2007.pdf](http://www.yrittajat.fi/sy/home.nsf/e150b0b9a95085bac2256c290038d389/c2256db30028ddcf02256a450062c651/$FILE/toimialajarjestot2007.pdf). Haettu 25.7.2007.
- Zakim, M. 2003. Ready-Made Democracy: A History of Men's Dress in the American Republic, 1760–1860. Chicago: University of Chicago Press.
- Änkö, M. 1968. Helsingin käsityö- ja teollisuusyhdistyksen varhaisvaiheet. Teoksessa Laine-Juva, Y. & Änkö, M. Käsityön ja pienteollisuuden parissa. Helsingin käsityö- ja teollisuusyhdistys 1868–1968, 7–174.
- Äyväri, A. 2006. Käsityöyrittäjien verkosto-osaaminen. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A-276. Helsinki School of Economics. Helsinki.

Julkaisematon kirjallisuus

- Asikainen, M. 1995. Mielikuvista ateljeevaatteiksi. Naisen ateljeevaatteen fyysisen olemuksen analysointi vaatteen suunnittelun näkökulmasta. Käsityötieteen syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto. Käsityöalan kokeilukoulutusohjelma.
- Filppa, H. 2007. Ruutujen kaupalla. Mainossarjakuvissa hyödynnettävät mainonnalliset tyyli. Pro gradu -tutkielma, graafinen suunnittelu. Lapin yliopisto. Taiteiden tiedekunta. <http://filppa.com/ruutujenkaupalla/> Haettu 4.2.2008.
- Halonen, S. 1988. Ompelukone innovaationa ja käytössä. Ompelukoneiden omaksuminen sekä muuttuva maaseuturäättäli, -suutari ja -ompelija. Tekstiiliopin syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto. Käsityönopeuttajan koulutuslinja.
- Hyrsky, K. 2004. Käsityöyrittäjän työidentiteetin kehityspolkuja: viisi erilaista kultaseppäyrittäjän työelämäkertaa. Käsityötieteen lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteiden tiedekunta.
- Jantunen, V. 2002. Lapsuus ja nuoruus. Julkaisematon kirjoitelma.

- Kaipainen, M. 1996. Tilausompeluyrittäjinä toimivien artemomien koulutuskemuksia ja käsitöksiä. Hämeenlinnan ammatillinen opettajakorkeakoulu. Seminaarityö. KATA 9603.
- Kaipainen, M. 1997. Tilausompeluyrittäjä – toiminnan vahvuudet ja heikkoudet. Käsiyötieteen syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto. Käsiyöalan kokeilukoulutusohjelma.
- Kaipainen, M. 2000a. Tilausompeluyrittäjien toiminta: vahvuudet, heikkoudet ja menestymiseen liittyvät tekijät. Käsiyötieteen lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen tiedekunta.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 1991. Naisen muotipuvun ompelu Suomessa 1870–1890. Tekstiiliopin sivulaudatur -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käsiyöopettajan koulutuslinja.
- Kuikka, S. & Mäkinen, H. 2002. Vaatturin koulutus ja ammattitaito. Vaatturityön koulutusohjelman näyttöjen ammattitaitovaatimukset. Vaatetusalan koulutusohjelman opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Kulttuuriala. http://info2.info.tampere.fi/eta/vaja/pdf/Vaatturinkoulutus_ammattitaito_HM.pdf. Haettu 7.12.2004.
- Mäkelä, P. 2000. Irtoliinointu tekniikan kehittäminen. AMK Artemointyö, vaatetusala. Kuopion käsi ja taideteollisuusakatemia. Aikuiskoulutusosasto.
- Pekkarinen, J. 2005. Tilastokeskuksen kuluttajahintaindeksistä vastaavan aktuaarin sähköpostitiedonanto. 26.10.2005.
- Sipilä, O. 2007. Esiliinat edessä. Käsiyötieteen väitöskirjan käsikirjoitus. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Vanhanen, J. 2004. Miesten vaate -kurssin oppimateriaali. Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, Käsiyöopettajien koulutuksen valinnaiskurssi (2 ov) keväällä 2004.
- Vartiainen, L. 2006. Virtuaaliyhteisöjen rooli käsiyötaidon ja -tiedon hankkimisessa. Tutkimus live-roolipelaajien ja historiaharrastajien tiedonhankintakeinoista käsiyöllisessä prosessissa. Käsiyötieteen lisensiaatintutkimus. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Vesala-Puska, I. 1982. Turkulaiset vaatturit vuosina 1920–1970. Kansatieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Tiivistelmä: <http://kultut-arkistot.utu.fi/tyklgradut/kk1402.jpg>. Haettu 13.4.2007.

*Liitteet***Liite 1.** Ilmoitus Parikkalan Sanomissa 26.9.2005**Muistoja vaatturista**

Isoisäni Einari Tiainen toimi vaatturina Saarella vuosikymmeniä sitten. Teen parhaillaan tutkimusta menneen ajan vaatturitoiminnasta ja etenkin isoisäni vaateenvalmistuksesta. Siksi toivon teidän, jotka vielä muistatte hänet ja olitte hänen asiakkaitaan, ottavan minuun yhteyttä. Olen erityisen kiinnostunut hänen tekemistään vaatteista, esimerkiksi puvuista, takeista ja saapashousuista. Tutkisin niitä mielelläni, mikäli teillä on niitä enää tallessa. Olen myös kiinnostunut isosetäni Ilmari Tiaisen sekä isätätieni Enni Tiaisen, Hanna Kokkosen ja Martta Kainulaisen vaatturi- ja ompelutoimintaan liittyvistä muistoista sekä heidän valmistamistaan vaatteista. Vähäisiltäkin tuntuvat muistot tai varastojen pohjalle unohtuneet, huonokuntoisetkin vaatteet voivat olla todella tärkeitä ja mielenkiintoisia tutkimuksen kannalta. Ottakaa siis yhteyttä joko puhelimitse, kirjeitse tai sähköpostilla, yhteystietoni ovat:

Minna Kaipainen, Joensuun yliopisto, SOKL, Kuninkaankartanonkatu 5,
57100 Savonlinna. Puh. 050 328 5069, sähköposti: minna.kaipainen@joensuu.fi

---

Liite 2. Haastattelujen teemat

Vaatturitoiminnan teemat

Asiakassuhteen kesto

Asiakkaan teettämät vaatteet ja niiden käyttö

Miksi asiakas valitsi ko. vaatturin

Erot toisiin vaattureihin/liikkeisiin

Koneet, laitteet ja tilat (ompeelukoneet, silitys, muut välineet, tila)

Vaatturi asiakaspalvelijana

Vaatturityön hinnoittelu

Toimiminen yksin / apulaiset

Vaatteiden suunnittelu ja -valmistusprosessi (kankaat, suunnittelu, sovitus)

Yhteiskunnalliset muutokset: Vaatturien tarve vs. ostovaatteet

August Tiaisen vaatturitoiminta

Ompelijasisarten toiminta

Einari Tiaisen toiminta verrattuna ompelijoiden toimintaan

Tarkentavat kysymykset:

Sota-aika: Einari sodassa, kansanhuolto, asukasmäärät sodan seurauksena

Muut perheen tulot

Vaatteiden valmistus tilauksesta myyntiin, turkkien valmistus

Vaatteiden valmistus asiakkaille: materiaalihankinta, asiakkaan tapaaminen, mallista ja materiaalista sopiminen, mittojen otto, ompelu (risti-istunta, vetoketjut), hinnoittelu (tinkiminen, liikevaihtovero), apulaiset, kotikäynnit
Muodin merkitys vaatteiden suunnittelussa, lehdet suunnittelun apuna

Työtilat ja välineet: ompelukoneet (siksak, sähkömoottorit), silitysraudat (sähkö, höyry)

Mestarikirja

Puvun merkitys käyttäjälleen

Valmisvaatteet ja vaatturityön väheneminen

Pukeutuminen ja vaatteiden hankinta/valmistus:
Naiset/tytöt: housut, vetoketjut, rippipuvut, alusvaatteet
miehet/pojat: vetoketjut, rippipuvut, alusvaatteet
ns. Mittapuku

Kotiteollisuuskoulu ja -yhdistys: toiminta ja suhde vaattureihin/
ompelijoihin

Ompelijatoiminnan teemat

Asiakastapaamiset
Vaateen suunnittelu asiakkaan ja ompelijan välillä
Ompelija ”muodin luojana”
Materiaalin hankinta, ompelijan kangasvarasto
Materiaalien koostumus
Ompelijan muotilehdet (Sorja-lehti?)
Vaatteiden kaavoitus (paperiset valmiskaavat/itse piirretyt/ilman kaavoja
kankaalle piirtäminen)
Sisävaatteiden / ulkovaatteiden valmistus, vuoritetut vaatteet / ilman
vuoria olevat vaatteet
Vaatteiden sovitukset

Palvelun nopeus, tilauksen kesto
Ompelijoiden apulaiset
Ompelijoista ja vaattureista käytetyt nimitykset

Liite 3. Kuusisen Uutiset – sisällönanalyysin luokitus

Kolmessa osassa analysoidut lehdet voi kunkin aikakauden pääsisällön perustella jakaa karrikoidusti seuraavasti:

Vuosikerrat 1928–1938

Tilausvaatturien menestyminen: Kuusinen taistelee yhdessä tilausvaattureiden kanssa tehdasmaista vaatetuotantoa vastaan

Vuosikerrat 1939–1949

Sota- ja pula-ajan poikkeusolojen informointi ja ohjeet selviytymiseksi

Vuosikerrat 1950–1962

Vaatturista kauppiaksi – Kuusinen kauppiaiden yhteistyökumppanina

Kaikkien Kuusisen Uutisten -lehtien sisältö jakautui kolmeen pääalueeseen: tiedottamiseen, opettamiseen ja viihdyttäminen. **Tiedottaminen** sisältää kaikki Kuusisen liiketoiminnasta tiedottamisen, tuotteiden mainostamisen ja markkinoinnin, **opettaminen** taas on vaattureiden oppimista toiminnan menestymisen lisäämiseksi, niin liike- kuin ammattitaidon kehittämiseksi. (1950–60-lukujen lehtien kauppiaiden opetuksellinen osuus, esim. somistus-opetus jätettiin tässä tutkimuksessa analysoimatta) **Viihde** on puolestaan pienin osa-alue lehdessä, sanaristikot ym. tuovat hieman hupia lehteen.

A. TIEDOTTAMINEN, MAINONTA, MARKKINOINTI

A.1. KUUSISEN LIIKETOIMINTA

A.1.1. Liiketoiminnan esittely (tilat, henkilöstö, historia ym.)

A.1.2. Liiketoiminnan suhde vaatturiliittoon

A.1.3. Tilaukset

A.1.3.1. Materiaaltilaukset

Tilausohjeet

Valikoima (uudet/loppuneet kankaat, materiaalien saatavuus)

A.1.3.2. Muut tilattavat tavarat

Muotilehdet

Vaattureiden oppikirjat, pistetilikirjat, kassakirjat

Vaatturityön tarvikkeet (mm. vetoketjut)

Virka-asutarvikkeet (armeijan kauluslaatat)

Itselle tilattavat tai asiakkaille välitettävät asusteet / tavarat

Vaatteet (aluksi nahka-, sadetakit, paidat, 1950-luvulla laajemmin)

Asiakaslahjat ja -mainostuotteet

A.1.4. Kuusisen erilliset mainokset (valikoima/toiminta, tietyt kangasmerkit)

A.2. MUIDEN MAINOKSET

Kangastehtaat

Ompelulangat (vain osassa 1.)

Ompelukoneet (Singer) (vain osassa 1.)

A.3. KOULUTUKSEEN LIITTYVÄ TIEDOTUS+ oppimis/ opetuselostukset

A.3.1. Kuusisen järjestämät koulutustapahtumat + niiden sisältö

Leikkuukurssit (Prinssilä)

Muut kurssit (Liikkeenhoito-, Turkiskurssit)

Vaatturikokoukset

A.3.2. Kuusisen avustusten mahdollistama oppiminen

Stipendit koulutukseen kotimaassa (vähävaraiset, sotainvalidit)

Matka-avustukset koulutukseen ulkomaille

Vaatturikerhojen tukeminen/Virkistystoiminta

Muu tukemistoiminta esim. raha-avustukset vähävaraisille, sodasta kärsineille

A.3.3. Vaatturiammattikoulut

A.4. MUU TIEDOTUS ja OPETUS

A.4.1. Vaatturiliiton kokoukset

A.4.2. Vaatturikerhot (kerhojen sihteerien kirjoitukset)

A.4.3. Muiden järjestämät kurssit/tapahtumat

A.4.4. Vaatturitietoa

Vaatturit ulkomailla

Vaatturien syntymäpäivät, negrologit, karikatyyripiirroksat +
esittelyt, sodassa kaatuneet

A.4.5. Suomen olot sota- ja pula-aikana

B. OPETTAMINEN TOIMINNAN MENESTYMISEKSI – VAATTURIN MENESTYSTEKIJÄT

B.1. VAATTURIN SUUNNITTELU- JA VALMISTUSPROSESSI

B.1.1. Suunnittelutietous

Pukuhistoria

Nykyinen muoti (kirjoitukset, mallipiirroksat)

Tietyn ammattiryhmän puvun selostukset (armeijan, papin puvut)

Kankaiden materiaalit/testaus, kankaiden takuuperusteet

B.1.2. Kaavoitus l. *leikkuuohjeet*

Miesten vaatteiden kaavat

1. osassa yht. 44 kpl (joista 40" ja 4 cm -mitoilla)

2. osassa yht. 4 kpl (joista 2" ja 2 cm -mitoilla)

3. osassa yht. 13 kpl (joista 13 cm -mitoilla)

Naisten vaatteiden kaavat
vain 1. osassa 3 kpl: 2 takkia ja housuhome (kaikki cm-mitoilla)
Muut kaavoitusohjeet; yksityiskohdat/kuositteluohjeet (1. osassa
5 kpl)

B.1.3. Valmistus

Ompelu/rakenneohjeet
Sovitusohjeet
Prässäysohjeet
Pukujen huolto
Ammattiin liittyvä historia
Valmistuksen rationalisointi/helpottaminen; hyvän työpöydän
piirustukset (2. osa)

B.1.4. Ammattitaidon kehittämisen vaatimus

B.2. VAATTURIN LIIKKEENHOITO

B.2.1. Tiedotukset; lait ym. jotka vaikuttavat vaatturin toimintaan

Liikevaihtovero
Siirtolaisvaatturit sodan jälkeen
Säännöstely: pisteiden periminen

B.2.2. Maksujen hoitaminen Kuusiselle

B.2.3. Vaatturin menestymisohjeet:

B.2.3.1. Liiketoiminnan menestyminen

Pääkirjoitukset
Kalle Kuusisen esitelmät vaattureiden kokouksissa
Osviittoja vaattureille -kirjoitussarja KU 1928/2–1935/45
Yht. 37 kpl:

- Vaatturin liiketoiminta-osaamisen kehittäminen (11 kpl)
- Kilpailu: Tilauspuku vs. tehdaspuku + vaattureiden hintakilpailu (6 kpl)
- Asiakaspalvelun kehittäminen (4 kpl)
- Tilausten hankinta, mainonta ja markkinointi (7 kpl)
- Terveys ja työolosuhteet (2 kpl)
- Kauppiaana olo (2 kpl)
- 1930-luvun lamakauden ohjeita (2 kpl)
- Muut (3 kpl)

Sota- ja pula-ajan säästäväisyysohjeet

B.2.3.2. Tilausten hankinta

Mainonta, myyntityö
Asiakaspalvelu

B.2.3.3. Hinnointelu, ajankäyttö ja työn rationalisointi

(*Osatyöjärjestelmä*)

B.2.3.4. Valmisvaateteollisuuden vastustaminen

B.2.3.5. Vaattureiden omat kirjoitukset toiminnan parantamiseksi

B.3. VAATTURI NEULANEN -sarjakuva – menestymistä osoittamassa 1930-luvun alkupuolella menestyminen perustui pitkälti Kuusisen kankaiden käyttöön, hyvään ammattitaitoon sekä liiketaloudelliseen osaamiseen. Sota-aikana menestyminen oli enemmän selviämistä silloisista oloista eikä niinkään liiketaloudellisen voiton tavoittelua.

B.3.1. Vaatturi menestyy:

- Kuusisen kankaiden, julkaisujen, ohjeiden ansiosta
- Hyvän ammattitaidon ja työn laadun ansiosta
- muotia seuraamalla
- hyvän asiakaspalvelun ja rehellisyyden ansiosta
- pukukulttuurin puolesta taistelemalla
- Mainostamalla
- Hyvän fyysisen kunnon ansiosta
- Yhteistoiminnalla toisten vaattureiden kanssa, liittoon liittymällä
- Sopeuttamalla toimintansa sota-oloihin ja pula-aikaan (säästäväisyys, puvun kääntämisen mahdollistamat työtavat, pukujen korjaus ja kääntäminen, puolivuorien käyttö, hintojen nosto, käteismaksu, lumpunkeräys, sekoite- ja sillakankaiden käyttö)
- Laajentamalla toimintaa (kemiallisen pesun välitys, turkistyö)

B.3.2. Vaatturin asiakkaat menestyvät toimissaan pukeutumalla

- hyvän vaatturin tekemään tilauspukuun
- pukuun, joka tehty Kuusisen kankaasta
- hyvän puvun lisäksi Kuusisen Sir-solmioon

B.4. TERVEYDENHOITO MENESTYSTEKIJÄNÄ

- Fyysisen kunnon ylläpito
- Loman tärkeys
- Hyvät työskentelyolosuhteet

C. VIIHDE

Kertomukset, reportaasit (ei vaatturityöhön liittyvät)

Kilpailut, sanaristikot, vitsit, pikkupakinat

Liite 4. Vaatturitoiminnan perusteet -osion sisällönanalyysin luokat

Taulukko 3. Atlas.ti –ohjelman koodit ja frekvenssit

Codes-Primary-Documents-Table

Code-Filter: All

PD-Filter: All

CODES / PRIMARY DOCS	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Totals
alihankinta, Om	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2
alihankinta, Va	2	1	1	1	0	0	0	0	0	5
apulaiset, Om	3	0	0	1	1	0	0	0	0	5
apulaiset, Va	3	1	4	4	1	0	3	0	0	16
apuvälineet	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
asiakaspalvelu, Va	1	1	0	2	0	0	0	0	0	4
asiakkaat/työt, Om	5	0	1	6	18	1	1	1	0	33
asiakkaat/työt, Va	7	13	12	12	7	0	3	2	0	56
August	3	1	1	1	0	0	0	0	0	6
hinnoittelu, Om	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
hinnoittelu, Va	1	3	4	2	0	0	0	0	1	11
housut työillä/nais	1	0	1	0	2	0	0	0	0	4
kaavoitus, Om	1	0	0	2	0	0	0	1	0	4
kaavoitus, Va	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
kannattavuus, Om	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
kannattavuus, Va	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
kirjanpito, Va	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
lisätyöt	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2
mallilehdet, Om	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
mallilehdet, Va	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
materiaalihankinta,	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
materiaalihankinta,	3	3	1	0	0	1	1	0	0	9
mittapuku	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
mittojen otto, Va	1	1	1	0	0	0	0	0	0	3
ompelukone, Om	2	0	0	1	0	0	0	0	0	3
ompelukone, Va	2	1	1	4	0	0	1	0	0	9
prässäysrätit	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
sukset	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
silitysalustat	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
silitysrauta	3	1	0	1	0	0	0	0	0	5
sivutyöt	1	1	3	1	0	0	0	0	0	6
sota-aika	0	2	0	5	0	0	0	0	0	7
sovittaminen, Va	2	3	0	2	0	0	0	0	0	7
suunnittelu, Om	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
suunnittelu, Va	1	3	2	1	0	0	0	0	0	7
taidon oppiminen/ope	7	1	0	5	1	0	1	0	0	15
toimeentulo	0	2	3	0	0	0	0	0	0	5
turkkien ompelu	4	0	1	1	0	0	0	0	0	6
työaika	1	0	0	1	0	0	0	0	0	2
työn jatkaja	0	1	2	2	0	0	0	0	0	5
työtila, uusi	0	1	0	3	0	0	0	0	0	4
työtila, vanha	2	0	0	3	0	0	0	0	0	5
vaatteiden häyittämi	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
vaatteiden kuluminen	0	2	1	0	0	0	0	0	0	3
vaatturiliitto/kokou	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
valmistusprosessi, Om	3	0	0	5	0	0	1	0	0	9
valmistusprosessi, V	2	3	2	2	0	0	0	0	2	11
valmisvaattet	2	5	3	7	0	0	0	0	1	18
Totals	75	53	47	76	33	3	12	4	4	307

Liite 5. Taulukko 4. Einari Tiaisen tilaus- ja mittakirjojen mukainen vaatetuotanto. (Vuoden 1952 tiedot puuttuvat)

Vuosi	Asiakas- tapah- mia yht.	Tilauk- sen sisäl- tö ilmenee	Til. sisältö päätely	Ei tietoa tilauksen sisällöstä	Peruutettu tilaus	Nainen tilaajana	Sotilas, rajavart. tilaajana	Puku	Puku liivillä	Liivi	Päällystakki: pomppa, ulsteri, berperi
1945	129	74	45	10	0	4	5	18	16	4	4
1946	94	58	27	9	0	0	5	12	5	2	11
1947	91	50	33	8	1	4	7	20	4	1	6
1948	71	35	33	3	0	1	4	28	4	0	10
1949	48	25	22	1	0	5	4	15	2	0	6
1950	71	32	31	8	0	6	3	14	6	0	2
1951	61	32	26	3	0	6	8	16	3	1	2
1953	64	32	24	8	0	3	4	9	3	3	4
1954	64	35	22	7	0	4	2	13	5	1	2
1955	69	50	15	4	0	5	2	9	1	0	1
1956	55	31	19	5	0	3	2	16	3	1	2
1957	34	19	14	1	0	1	3	14	0	0	2
1958	30	19	9	2	1	1	1	5	4	1	1
1959	36	26	9	1	0	3	1	9	1	0	1
1960	30	19	10	1	1	2	3	9	1	1	2
1961	21	11	10	0	0	0	0	7	1	0	0
1962	19	9	8	2	1	1	2	7	0	0	0
1963	18	12	4	2	0	3	0	3	1	0	0
1964	23	12	5	6	0	3	0	0	1	2	2
1965	14	7	7	0	0	0	0	1	3	0	0
1966	17	11	6	0	1	2	0	1	3	1	1
1967	12	8	4	0	0	1	0	0	3	0	0
1968	5	1	3	1	0	0	0	1	1	0	0
1969	10	2	8	0	0	0	0	2	4	0	0
1970	10	4	5	1	0	2	0	0	1	0	0
yht.	1096	614	399	83	5	60	56	229	76	18	59
	100 %	56 %	36 %	7,5 %				21,3%	7,1 %	1,7 %	5,5 %

Ulkopusero	Takki	Turkisvaate (takki, liivi)	Housut: suorat, työ-, ym	Hiihto- housut	Saapashousut	Naisten kävelypuku	Sotilas- vaatteet (useampia osia)	Hattu	Vaatteen korjaus	
4	5	5	23	1	42	1	4	0	2	
4	8	4	8	2	31	0	3	0	0	
0	3	4	11	6	25	1	5	0	1	
2	3	8	2	2	14	1	0	0	0	
0	3	2	6	2	7	5	2	0	0	
1	2	11	8	5	14	1	1	2	0	
0	3	5	13	0	16	1	2	0	0	
2	2	5	11	2	18	1	0	4	0	
1	0	4	6	5	16	0	3	1	0	
2	0	6	9	12	17	2	2	0	3	
1	0	7	8	3	9	2	2	1	1	
2	0	0	7	1	4	0	4	0	2	
0	1	1	6	1	5	0	1	0	3	
3	1	2	5	4	6	1	3	0	2	
1	3	3	5	0	2	0	3	0	0	
0	0	1	5	0	4	0	1	0	1	
0	0	0	4	0	1	0	3	0	2	
0	0	3	3	2	3	0	1	0	1	
0	1	0	9	0	2	0	1	0	1	
0	0	0	6	2	1	0	1	0	0	
0	0	1	6	3	2	0	0	0	1	
0	0	0	1	1	3	0	1	0	3	
0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	vaat-
0	0	1	2	0	1	0	0	0	0	teita
0	3	0	4	0	0	0	0	0	1	yht.
23	38	73	169	54	244	16	43	8	24	1074
2,1 %	3,5 %	6,8 %	15,7%	5 %	22,7%	1,5 %	4 %	0,7 %	2,2 %	100%

Liite 6. Einari Tiaisen tekemän takin rakenteet

Tekniset piirrokset eli poikkileikkauskuvat (1:2)

Näillä kuvilla (viivoilla, symboleilla ym.) kuvataan vaatteiden ja muiden ommeltujen tuotteiden valmistusvaiheita, saumoja ja rakenteita. Piirtämisessä noudatetaan sääntöjä ja symboleja, jotka perustuvat standardeihin ja eri alojen sopimuksiin.

Jotta ommellun tuotteen rakenne voidaan kuvata piirtäen yksiselitteisesti, kuvitellaan että kuvattava kohta on leikattu poikki ja tästä poikkileikatusta rakenteesta piirretään viivapiirros. Viivat eli kangaskerrokset ja kankaiden reunat piirretään selkeyden vuoksi 2 mm etäisyydelle toisistaan ja kaikki kaarteet puoliympyrän muotoon. Piirroksessa kaarteiden jälkeinen suora osa ilmoittaa saumanvaran tms. leveyden. Piirros tehdään todellisten mittojen mukaisesti.

Ommellun tuotteen piirrokseen merkitään poikkileikkauksen kohta viivalla, jonka kumpaankin päähän merkitään nuoli osoittamaan katsomissuuntaa. Leikkaukset merkitään isoilla kirjaimilla, esim. A–A.

Materiaalit:

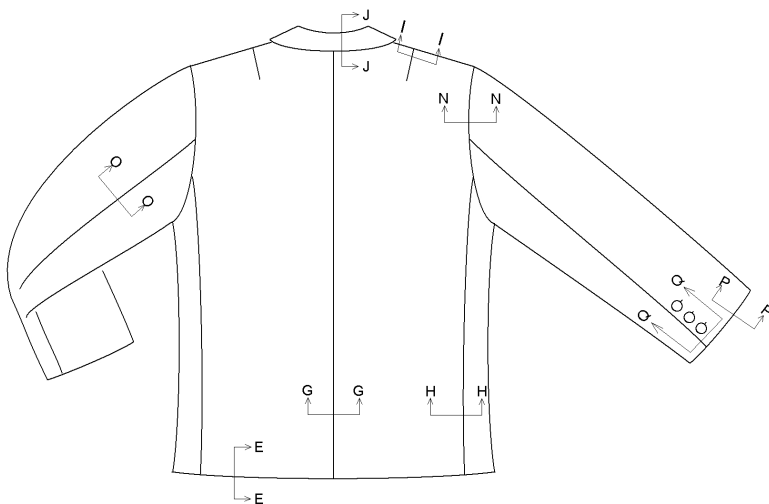
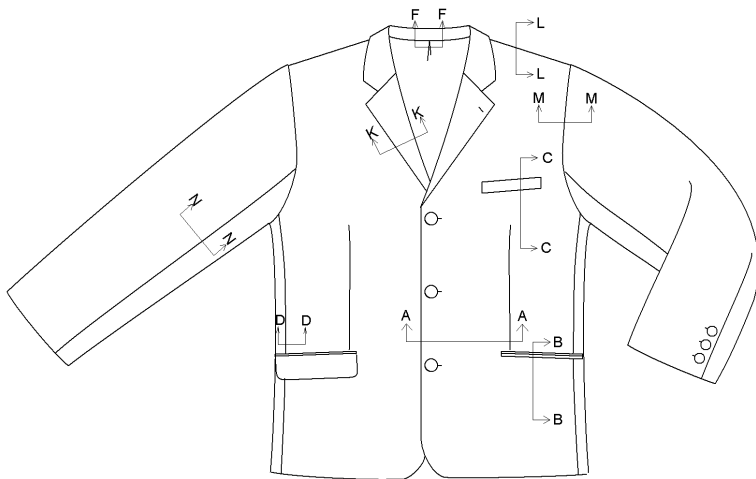
Kangas	
Vuorikangas	
Taskukangas	
Väliliinat	
Tukinauhat	
Olkatoppaus / Kuulavanu	

Ompelleet:

Suoraommel	
Reunahuolittelu	
Sik-sak-ommel	
Käsinommel	

Symbolit:

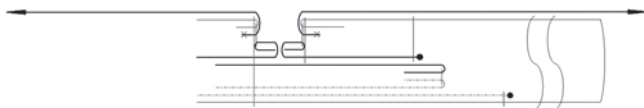
Nuolet = kappale jatkuu	
Aaltoviiva = kappaleen lyhennys	
Kankaan hulpioreuna	

A - A

B - B

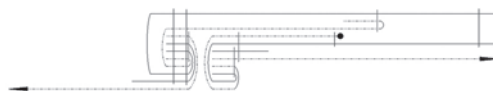

C - C

rintatasku

povitasku

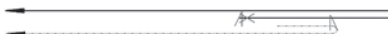

D - D

E - E

helmakäanne

F - F

KT-Sauma

G - G

KT-Sauma

H - H

sivusauma

I - I

tk muutolaskokset

J - J

kaulus (niskasta)

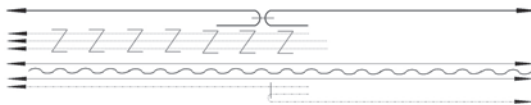

K - K

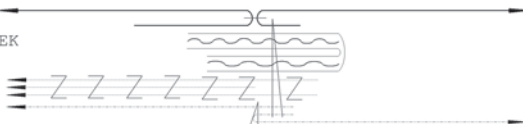
kaulus

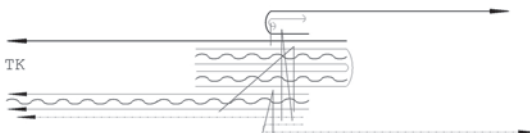
L - L
olkasauma

M - M
pyöriön sauma EK

N - N
pyöriön sauma TK

O - O
hihansaumat

P - P
hihansuu

Q - Q

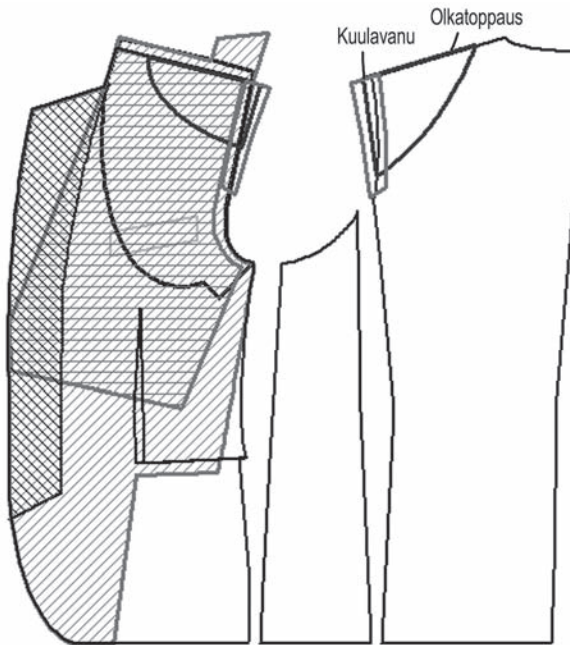

Einari Tiaisen tekemän takin irtoliinoitus tasokuvana

Takin etukappaleella on runkoliina, lähes vyötärölle ulottuva rintaliina, olan ja ja yläosan tukeva olkaliina sekä napituksen ja kaulusosan tukeva lisäliina. Runko- ja olkaliinat ovat villaliinaa, rintaliina jousikangasta ja lisäliina puuvillakangasta.

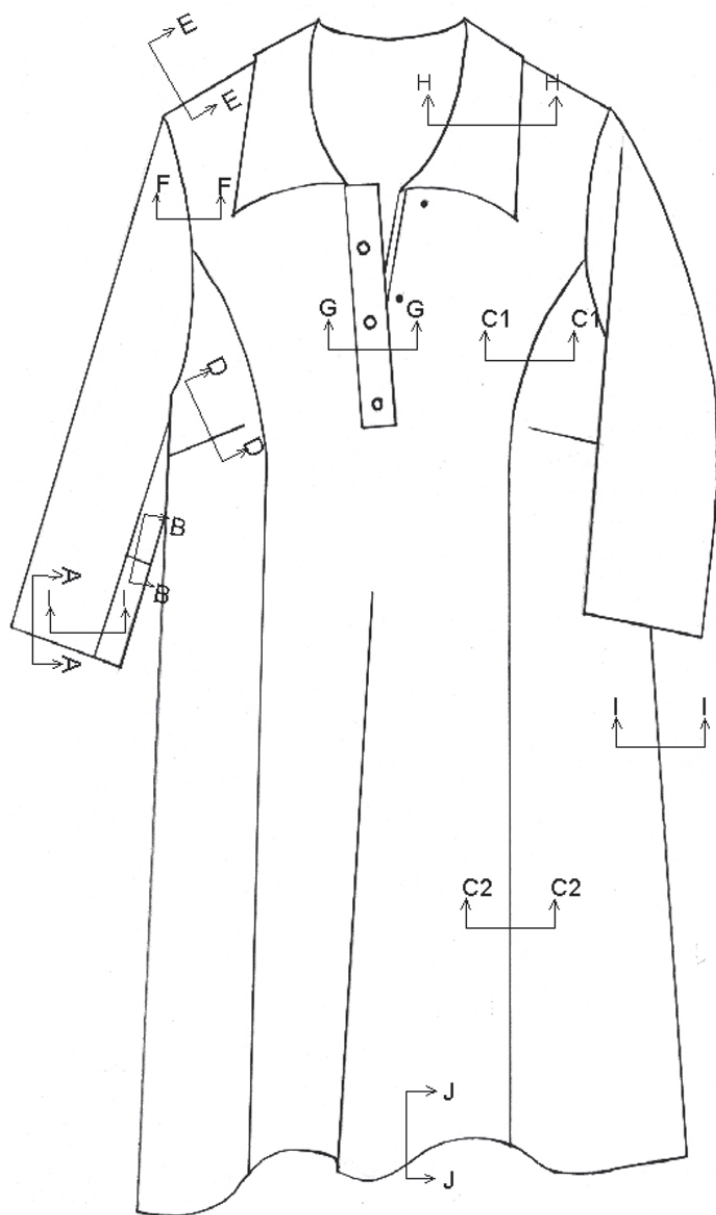
Kuvaan on piirretty miehustan irtoliinoitus, eri liinojen sijoittuminen ja niiden muodot pääpiirteissään. Miehustan tukikankaiden lisäksi takin hihansuuta tukee 7 cm leveä puuvillakangaskaitale. Irtoliinojen muotosaumot on ommeltu toisiinsa koneella siksakompeleella ilman erillistä nauhaa, irtoliinakerrokset on sitä vastoin yhdistetty toisiinsa puuvillakankaasta leikatulla n. 2,5 cm leveällä nauhalla. Kuvaan ei ole merkitty ko. nauhaa eikä liinojen muotosaumojen vaatimia poistoja (rinnan ja olan kohdat on muotoiltu kuperiksi muotosaumoin). Olkapäällä on teollisesti valmistetut olkatoppaukset ja kädentiellä kuulavanu.

Huom: Kuvassa oleva puvun takin kaava ei ole ko. takin alkuperäinen kaava, vaan muokattu Patternmaker-tietokoneohjelman miesten takin kaavasta.

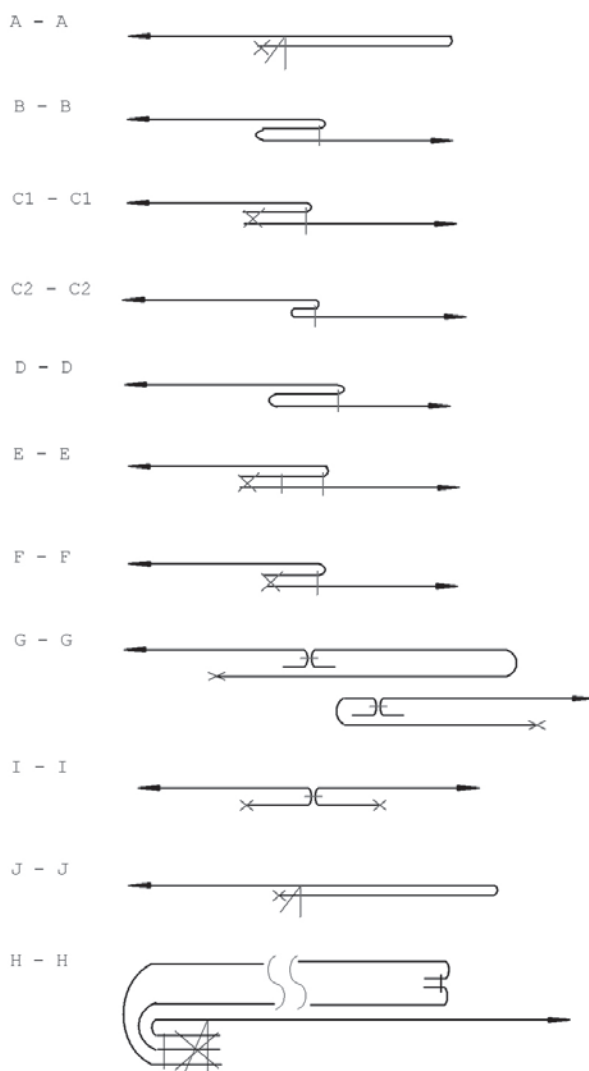

Liite 7. Enni Tiaisen tekemä leninki ja sen tekniset piirrokset (1:2)

Liite 8. Sanasto

Seuraava sanasto käsittää tutkimuksessa käytettyjen käsitteiden määrittelyjä sekä alakohtaisten ammattitermien selityksiä. Koosteessa on käytetty sekä aikalaislähteitä että uudempaa lähdekirjallisuutta. Vaattureiden käyttämä ammattisanasto on perinteisesti ollut vieraskielisistä sanoista johdettua. Sanojen suomenkielisten vastineiden käyttöönottoa esitti jo Matti Wäkeväinen (1886) oppikirjansa suomenkielisessä ammattisanastossa, mutta vasta 1930-luvun alussa kehitettiin yhteinen Vaatturien Suomenkielinen ammattisanasto, jossa esim. prässätä -verbin tilalle ehdotettiin sanaa *silustaa* (ks. esim. VA 1931/5, 100–101; 1931/6, 125–126; 1931/7, 136–137; VA 1933/3, 44). Tätä ammattisanastoa tarkastettiin mm. Kotikielen Seuran toimikunnan kokouksessa, mutta ammattimiehen puuttuessa joukosta, jäi toimikunnan työ vaillinaiseksi: *naisten käsityöalan tuntijallekin olivat useat sanastossa esiintyneet vaatturityöalan käsitteet tuntemattomia, ja toimikunnan oli sen vuoksi vaikeata lähteä sanomaan mitään tällaisten käsitteiden nimiehdotuksista* (VA 1931/11, 226–227).

Alikaulusverka = ohut vanutettu villahuopa, jota käytetään miesten takkien alakauluksena (Kauppatavarat 1954, 156; Lindfors & Paimela 2004, 9).

Alisuunauha, lahkeensuunauha, rimmeli = ko. nauha suojaa lahkeensuuta kulumiselta ja estää sen venymisen. Alisuunauhana käytetään kudottua, muutaman sentin levyistä nauhaa, jonka toinen reuna on vahvistettu. Nauha voidaan leikata myös housuihin käytetystä kankaasta, esim. hulpiosta. (Cabrera & Flaherty Meyers 1983, 212; Boncamper 2000, 150; Nyström 2000b)

Arssina, arsina = 0,7112 m (=venäläinen kyynärä = 16 venäläistä tuumaa = 1/3 venäläistä sylvä) (Pieni tietosanakirja 1959; Vuorela 1979).

Asuste = vaateetukseen kuuluva, varsinaisesta asusta erillinen pieni vaatekappale tai koriste. Kuusinen Oy:ssä asuste tarkoitti puvun (takki, housut, liivi) ja päällystakin kanssa käytettäviä muita vaatteita tai päähineitä. Kauluspaidat siis kuuluivat solmioiden, hattujen ja hansikkaiden kanssa Kuusinen Oy:n *asusteliikkeiden* valikoimiin. Kuusinen Oy:n mukaan tämä suomenkielen uudissana kehitettiin ko. yrityksen toimesta vuonna 1936 perustettaessa em. asusteliikkeitä. Kuusisen Aika ja Mies -lehden mukaan Kansankielen sanaston tutkijan, tohtori Lauri Hakulisen mielestä *asuste-sana, johdettuna asustaa verbistä, joka voi myös tarkoittaa asulla varustamista (vrt. kalustaa, kaluste), sopii hyvin uudissanana suomen kieleen. Myynti- ja Mainoskoulun liikesuomen opettaja Ida Pekari taas toivoi asuste-sanankäytön siirtyvän myös naisten vaateetusosalalle, koska ranskankielen accessoire-sanalle ei ole suomenkielessä vielä vastaavaa käsitettä.* (Aika ja Mies 1936/5, 8; ks. myös Viherjuuri 1945, 84–86)

Avokuosi, v-kuosi, v-aukkoinen rintakäänne = Her-rainkauluksen muoto, jossa kuosin/rintakäänteen reuna jatkaa samansuuntaisesti yläkauluksen sauman kanssa muodostaen v-kirjaimen muotoisen aukon kuosin ja kauluksen väliin. Ks. *kuosi, pystykuosi*.

Berberi, berperi = ks. *perperi*.

Dandy = keikari (Nykysuomen sanakirja 1984). Mies, joka huolehtii pukeutumisestaan sekä muista ulkoisista ominaisuuksistaan, siisteydestään ja käyttäytymisestään. Dandyismi-suuntauksen alkuunpanijana pidetään George (Beau) Brummellia (1778–1840), joka oli tarkka tyylistään. Hänen vaatteidensa materiaalit olivat laadukkaat ja ne olivat valmistetut parhaiden Savile Row'n räätäleiden toimesta kauniin yksinkertaisiksi, vartalonmu-kaisiksi ja funktionaalisiksi. Brummellin tyyli ja dandyismi ovat osaltaan vaikuttaneet nykyisen miesten puvun tyylin muodostumiseen ja sen tummaan väriytykseen. (ks. esim. Tarrant 1994, 98–101; Breward 2003b, 161–163)

Diagonaali, diagonal = vinotoimikassidoksella kudottu, pinnaltaan vinojuovainen kangas. Valmistetaan useista raaka-aineista, esim. villasta, villasekoitteesta tai puu-villasta. Villakankaita kudotaan sekä karsta- että kampalangoista: vahvana, kulutusta kestäväenä, joustavana ja ulkonäöltään siistinä kangasta on käytetty esim. virkapu-kuihin ja saapashousuiksi. (Kauppatavarat 1954, 129; Häyrynen 1957, 321; KU 1958/173, 20)

Froktakki, Frock-coat eli lievetakki = pitkähihainen, yläosastaan vartalonmukainen, polviin ulottuva päällystakki, jossa alkuaan oli vyötärösauma, pystykaulus ja leveä helma. Ko. malli syntyi ilmeisesti sotilastakista 1800-luvun alussa ja siitä tuli vähi-tellen 1800-luvun miesten yleinen päällystakkimalli. (Thornton 1898; 7–8; Waugh 1964, 126–127; Davis 1989, 38)

Gabardiini = loimivaltaisella toimikassidoksella kudottu kangas, voidaan valmistaa eri raaka-aineista. Loimet ovat tiukkakierteistä lankaa, joka tekee kankaan pinnan hyvin kulutustakestäväksi. Villagabardiineja kudotaan sekä karsta- että kampalan-goista. Usein villaan sekoitetaan polyesteriä. (Häyrynen 1957, 322; Pakkala, Rantala, Sillanpää-Suominen & Syrjä 1981, 86–87)

Irtoliinat = kiinnittymättömät, ei-liimautuvat tukikankaat. Voivat olla kangaspoh-jaisia, kuten *villaliina, raaveliina* ja *sertinki* tai kuitukangaspohjaisia. Paksuja kuitu-kankaisia kiinnittymättömiä tukikankaita voidaan käyttää raskaisiin kankaisiin kuten jersey tai tweed. (Boncamper 2000, 139)

Irtotakki, yhdistelmätakki = takki, joka tarkoitettu käytettäväksi eri väristen tai ma-teriaalisten housujen kanssa. Ks. *yhdistelmäpuku*.

Jouhikangas = puuvillaloimeen hevosen jouhista kudottu kangas, jota käytetään pukujen kovikkeena (Kauppatavarat 1954, 156; Häyrinen 1957, 323).

Kaitaletasku = tasku, jonka taskunaukko on muodostettu erillisellä kaitaleella. Tässä tutkimuksessa kaitaletasku on ns. toispuoleinen napinläpitaasku, jossa kaitale on vain taskun alareunassa.

Kaartio-sektionaalinen leikkuujärjestelmä = eestiläisen P. F. Metusalan (1933b) Miesten leikkuuoppikirjassa käytetty, melko yksinkertainen järjestelmä, jossa ei, muiden järjestelmien tapaan, tarvita erillisiä jakokulmioita tai jakonauhoja. *Järjestelmässä antaa juuri tämä kaartio kappaleelle oikean tasapainon jokaiselle henkilölle, josta mitta on otettu tarkkaan.* (VA 1935/1, 7) Ks. *leikkuujärjestelmä*.

Kaksilevyinen kangas = kangas, jonka leveys on n. 140–150 cm. Yksilevyisen kankaan leveys on n. 90 cm.

Kappa = Naisten päällystakki ruotsin kielellä. (myös italiaksi cappa = viitta, kaapu)

Karhulanka, karhunlanka = yleisnimi paksulle, vahvalle ja kestäville ompelulangalle. Saaanut nimensä ilmeisesti Bear-merkkisestä langasta.

Kikkana = Parikkalan seudulla käytetty sana kuvaamaan liian pientä, kiristävää, huonosti istuvaa vaatetta.

Koketti = kaarroke. Paidan, puseron, takin, hameen tai housujen yläosan erillinen kappale tai osa. Antaa muotoa ja samalla vaateen ulkonäkö tulee erilaiseksi leikkausauman ansiosta. Tämä termi haluttiin 1930-luvun vaatureiden ammattisanaston suomentamispyrkimyksissä korvata sanalla kaarroke. (VA 1931/5, 100–101; Lindfors & Paimela 2004, 75)

Kokettiturkki = sisäturkki, jossa yläosassa koketti eli kaarroke.

Kolffarit, golfarit, golf-housut = polven alapuolelle, pohkeeseen ulottuvat pusilahkeiset housut, joiden lahkeensuussa on kiinteä kaitale. Ko. housumuoti levisi Suomeen Englannista, golf-housut olivat 1930-luvulla yleisesti käytössä. Ks. *Urheilupuku*. (VA 1933/1, 9–10; 1934/5, 79) Golf-housuja suositeltiin käytettäväksi vain urheilupuvun housuina, eikä esim. työasuna toimistossa, kuten Suomessa 1930-luvulla tehtiin. (Miehen Muoti 1935/1, 4) Englannissa ko. housuja kutsuttiin nimellä ”Plus-four” housujen lahkeen laskeutuessa 4 tuumaa polven alapuolelle (Chenoune 1993, 158). Suomessa housuja kutsuttiin, Vaatturi-lehden (1951/10, 254–255) mukaan hyvin rajoittuneesti golfhousuiksi, vaikka housujen käyttömahdollisuudet eivät rajoittuneetkaan yksinomaan golfin peluuseen. Englantilaismalliset, muodikkaat golfhousut olivat ennen toista maailmansotaa hyvin väljät, mutta sodan jälkeen, uudestaan muotiin tultuaan kapeammat ja vähemmät pussimaiset.

Kosto, kosti = toimikassidoksinen rohdinlangasta kudottu hamppu- tai pellavakangas (Kaukonen 1985, 359; Lehtinen & Sihvo 2005, 194).

Kotiteollisuus = käsityön tekemistä maatalouden sivuelinkeinona ja sivuansioiden tuottajana. Tiukoilla ammattikuntasäännöksillä säännöstellyn ammattikäsiyön ulkopuolelle jäänyttä, maaseudulla harjoitettua käsityötä alettiin kutsua kotiteollisuudeksi. Samalla perustalle muovautuivat ne ammatit, joita pidettiin ammattikäsiyönä senkin jälkeen kun ammattikuntalaitos lakkautettiin. Näitä olivat esim. suutarit ja räätälit, joiden työtä ei ole luettu sellaisenaan kuuluvaksi kotiteollisuuden piiriin. 1900-luvun alkupuolella kotiteollisuuden harjoittajan ja käsityöläisen työtä eroteltiin vielä niin, että kotiteollisuudessa tuotteita tehtiin varastoon, mutta käsityöläinen teki työnsä tilauksesta. Jako kotiteollisuuden ja käsityön välillä säilyi selkeänä varsin pitkään, vaikka työn luonne oli samanlainen ja vaikka esim. ompelua harjoittivat sekä ammattikäsiyöläiset että kotiteollisuuden harjoittajat. Hallinnon kahtiajako edesauttoi ammattikäsiyön ja kotiteollisuuden erillisyyttä: kotiteollisuutta hallinnoitiin maataloushallituksessa, ammattikäsiyötä kauppa- ja teollisuushallituksessa. Näin toiminnalle määriteltiin toisistaan paljon poikkeavat päämäärät. Ammattikäsiyöläisiä tukivat myös 1860-luvulla perustetut käsityö- ja tehdasyhdistykset. Samalla merkittävimmäksi erottavaksi tekijäksi nousi käytännössä tekijän asuinpaikka: maaseudulla harjoitettiin kotiteollisuutta, kaupungeissa ammattikäsiyötä. (Ylönen 2003, 210–225)

Kretonki = kevyt palttinasideksinen puuvillakangas, joka on värjätty painamalla. Käytetään esim. kesäleningeiksi, työtakeiksi, esiliinoiksi ja verhoiksi. (Kauppatavarat 1954, 150; Häyrinen 1957, 323)

Kultalammas = lampaannahasta valmistettu, lyhytkarvainen, muuta turkista jäljittelevä turkis (Kauppatavarat 1954, 358).

Kundi = asiakas (kund = asiakas ruotsiksi).

Kuosi = sanalla on monta merkitystä käyttöyhteydestään riippuen. Se voi tarkoittaa joko **kankaan** kuviointia, sidosta tai pintarakennetta; **asun** muotoa, mallia, tyyliä tai ryhtiä (Lindfors & Paimela 2004, 95) tai **miesten takin** etuosan **kauluskäännettä**, nimenomaan takin laitavaatteen (eli alavaran) yläosan muodostamaa rinta- eli kauluskäännettä ja sen ulkoreunan muotoa. (ks. esim. Nyström 2000b) Ks. *avokuosi* ja *pystykuosi*.

Kuosittelu = vaatteen mallin vaatimien muutosten tekeminen peruskaavoihin (Lindfors & Paimela 2004, 95).

Kuponkikangas, kangaskuponki = tarkoittaa vaatealalla esittelykäytössä olevaa tai valmistajalta kokeeksi tilattavaa, määrämittaista kankaan palaa.

Kuulavanu = hihan yläosan, pyöriön eli hihan kuulan saumanvaroihin kiinnitettävä vanu, vatiini, kuitukangas tms. joka tukee, kohottaa ja pyöristää hihan pyöriötä sekä estää saumanvarojen läpikuultamisen. Kuulavanu voidaan leikata joko suoraksi kaitaleeksi tai pyöriön muotoon. (Ylönen & Häkkinen 2005, 173)

Krimi = Kiharakarvaisen karakullampaan karitsan nahka. Virallinen ja nykyään käytetty nimi on karakul riippumatta siitä, mistä maasta tai alueelta nahat ovat kotoisin. Krimi-nimen lisäksi on käytetty myös persiaani, astrakaani ja bukhara -nimiä. Syntymättömän tai vastasyntyneen karakullampaan karitsan nahkaa kutsutaan nimillä breitschwanz tai broadtail. Sen karva on aaltoilevaa, pinta muistuttaa moire-kuviota. (Kauppatavarat 1954, 358; Silventoinen-Inkinen 1986, 35, 125–126; Sorvari, Niemi & Vänsä 2002, 14)

Kävelypuku = samasta kankaasta tehty naisten yhdistelmäasu. Varsinkin toisen maailmansodan jälkeen naisten jakku ja hame -yhdistelmää kutsuttiin kävelypuvuksi. Nykyään käytetään termiä jakkupuku. (Lindfors & Paimela 2004, 71, 97)

Leikkuujärjestelmä = Metusalan (1933b, 5) mukaan

järjestelmä on opetustapa, järjestys, vissi kokoelma oppimääräyksiä ja kaavoja, joiden avulla luodaan kangasleikkeleitä joista koottu puku tai sen osa sopii ihmisen ruumiinrakenteelle ja muodolle sekä on samalla halutun kuosin mukainen. Leikkausjärjestelmiä on useanlaisia; jokaisella järjestelmällä on tapansa luoda leikkeleitä, joista sen järjestelmän mukaisesti valmistettu puku olisi sopiva. – – Normaaliveikot varten ei ole tarpeellista käyttää erikoismittoja, esim. varastotyössä riittää kun otetaan paksuus- ja pituusmitat, s.o. mitataan rinnan ja lantioiden ympäryys ja selänpituus – muut mitat löydetään suhdelakien perusteella, n.s. suhteellisuusjärjestelmän avulla. Epänormaalisia vaatettaessa – olkoonpa epänormalius kuinka vähäinen tahansa – täytyy käyttää erikoismittoja.

Leninki = yksiosainen kevyehköstä materiaalista valmistettu naisen tai tytön puku (ruots. klänning). Etenkin pikkutyön leninkiä sanotaan usein mekoksi. (Lindfors & Paimela 2004, 101, 110)

Lerkat = valmisvaatteet, varastopuvut. Lerkkatyöksi kutsuttiin varastopukujen valmistamista. (ks. esim. VA 1925/2, 21; Somppi 1986, 30)

Liimaliinat = kangas-, neulos- tai kuitukangaspohjaiset tukikankaat, jotka on pinnoitettu liima-aineilla (muovilla). Ko. kankaat kiinnittyvät tuettavaan kankaaseen silittämällä pinnoitteen sulaessa. Kangaspohjaiset tukikankaat ovat usein palttinasi-doksisia puuvilla- tai villakankaita, miesten pukuihin käytettävät voivat olla myös satiini- tai toimikassidoksisia kankaita tai loimineuloksia. (Boncamper 2000, 134–137) Suomessa liimaliinat yleistyivät 1960-luvulla. Höyryprässillä kiinnittyvä Vlieselinen 7-sarja tuli markkinoille vuonna 1964 (VA 1964/6, 154) ja Viledon M- liimaharso vuonna 1966. Sitä markkinoitiin toteamuksella: *käytettäessä Viledon M:ää käänteissä*

ja kankaan ja väliliinan yhdistämiseen on pikeeraus tarpeeton – työn säästö on tällöin huomattava (VA 1966/4, 102–103). Kilpaileva merkki Stafflex tuli markkinoille 1967 täysin kiinnittyvällä liinoitus -menetelmällään (VA 1967/3, 72–75). Suomalaiset kiinnittävät väliliinat Formatex ja Finnpoint tulivat myös markkinoille vuonna 1967 (VA 1968/1, 8–9; VA 1969/1, 26).

Miehusta = paidan, puseron yms. vartalo-osa tai etumus. Miehurstalla voidaan tarkoittaa myös vyötäröä. 1300-luvun loppupuolella miehustaksi kutsuttiin miesten ja naisten pukujen tuettua liivimäistä yläosaa, johon irtohihat kiinnitettiin. (Nykysuomen sanakirja 1966; Lindfors & Paimela 2004, 112)

Mittajärjestelmä, apumittajärjestelmä = 1900-luvun alkupuolella käytetty nimi leikkujärjestelmistä eli kaavan piirtämisyjärjestelmistä, joissa henkilön vartalolta otettujen lukuisten erilaisten ympärys- ja pituusmittojen perusteella kaava piirretään. Mittajärjestelmillä saadaan epäsuhtaisille vartaloille hyvin sopivia kaavoja, siksi niitä on pidetty parhaimpina. (VA 1922/2, 29; 1927/2, 20; 1931/3, 45; 1932/9, 184; 1946/3, 52–53) Muita järjestelmiä esim. suhdejärjestelmä eli *normaalijärjestelmä*.

Mittapuku, mittatilauspuku = Aluksi mittatilauspuku tarkoitti asiakkaan mittojen mukaista, mutta ilman sovittamista tehtävää, joko käsityömaisesti tai teollisesti valmistettua pukua. Nykyään ko. käsitteet tarkoittavat yleensä samaa asiaa, eli vaatturin välittämää tehdaspukua (Ks. esim. Puusti & Paajanen 1978, 1–2; Vaatturiliike Sauma 2006). Vaatturi ottaa asiakkaalta mitat ja välittää tilauksen tehtaaseen. Vaate leikataan tehtaalla asiakkaan mittojen mukaiseksi ja kootaan teollisesti kuten valmisvaatteet. Nykyään vaatturiliikheet käyttävät usein käsitteitä **mittapuku** ja **rääätälinpuku** (tai rääätälöity puku, tilauspuku, vaatturipuku) erottamaan tehdasvalmisteinen ja käsin tehty puku toisistaan (ks. esim. PukuStudio 2006; RW Mikael 2006a; Vaatturiliitto 2007b) ks. *Rääätälinpuku, tilauspuku*. Em. käsitteitä käytetään kuitenkin usein sekavasti ja virheellisesti: esim. Lindfors & Paimela (2004, 113) kertovat **mittatilauspuvulla** tarkoitetun vaatturin välittämää tehdaspukua ja **mittapuvulla** tilauspukua eli rääätälinpukua, eli tilaajan henkilökohtaisilla mitoilla valmistettua yksilöllistä pukua.

Mittavarastopuku = pukutehtaiden ja varastovaateliikkeiden 1900-luvun alussa valmistamat ja myymät mittapuvut, joita he itse kutsuivat mittatilauspuvuiksi, mutta tilausvaattureiden mielestä niitä tuli kutsua mittavarastopuvuiksi (= varastopuku asiakkaan mitoilla), koska muuten ne sekoitetaan helposti tilauspukuihin. Tuolloin vaatturit eivät vielä toimineet yhteistyössä pukutehtaiden kanssa.

Modisti = hattujen suunnittelija ja valmistaja.

Molski eli moleskin (myyrännahka) = paksu, tiivis, vahva ja sileäpintainen puuvillakangas, jonka sidos on kudesatiini. Molskia on käytetty työvaatteisiin, poikien pukuihin ym. lujuuatta vaativiin kohteisiin. (Kauppatavarat 1954, 145)

Muoti = kulloinkin vallalla olevan maun mukainen yleinen tapa tai käytäntö, vallitseva makusuuntaus tai tyyli (Nyky-suomen sanakirja 1966). Puhuttaessa muodista, sillä usein tarkoitetaan nimenomaan vaatemuotia. Kawamura (2005, 1–5) kuitenkin korostaa muodin immateriaalista konseptia suhteessa materiaalsiin vaatteisiin. Muodin ja vatteiden yhteys on silti olemassa: muotisynteesi muuttaa vaatteita muodiksi ja muotia ilmaistaan vaatteiden avulla. Ajallisuus ja muutokset ovat muodin keskeisiä ominaisuuksia, eikä nykyaikaisessa länsimaisessa yhteiskunnassa mikään vaate ole muodin ulkopuolella (Koskennurmi-Sivonen 2003a, 5; Wilson 2003, 3). Jo Simmel (1986 (1905), 22–32) ajatteli, että muodin ilmiössä on kyse pyrkimyksestä toisaalta jäljittelyyn ja yhtäläisyyteen eli ryhmään sulautumiseen, toisaalta yksilöllisyyteen, ryhmästä erottautumiseen ja erilaisuuteen. Räättälimestari O. Olanderin jo vuonna 1886 kirjoittama muoti-määritelmä kuvastaa pitkälti vaatturilehtiaineistossakin ilmennyttä näkemystä muodista:

Kuin sanomme, se tai se on muodissa, tarkoitamme sillä oikeastaan sitä, että esine, väri, aineen laatu tai muoto, josta on puhe, tyydyttää parhaiten siihen aikaan kaikkien tahi kumminkin useampain kauneuden tunnetta. Joskus voi muoti eli kuosi myöskin merkitä yleisen käytännön välttämättömiä lakia, joita ei voi laiminlyödä tulematta sen kautta originaaliseksi tahi naurettavaksi.

Muodin seuraaminen ja siitä vaikutteita ottaminen sekä toisaalta muodin normatiivisuus tulee myös esiin Olanderin näkemyksessä:

Halusta saada ulkopuolinen ihmiskäsitys ja vaatetuksenne niin miellyttäväksi kuin mahdollista, olemme omistaneet tapoja ja vaateparsiä Etelä- ja Länsi-Euroopan maista, ja ainahan kuuluu sanottavan: ”Pariisissa ja Lontoossa käytetään sellaista ja sellaista pukua”.

Näissä suhteissa on kuitenkin muutoksia tapahtunut, niin että, vaikka Pariisissa ja Lontoossa on vieläkin pitäminen muotimaailman edustajoina, niin kussakin maassa erikseen saattaa kehittyä oma vaatetustapansa. Meilläkin on omat vaatepartemme. Helsingin muoti on alkuunsa vuodelta 1878 ja se on yhdistys ranskalaisesta kapeasta ja ruotsalaisesta pyöreästä leikkuusta. (Miehen Muoti 1935/3, 22)

Napinreikärauta = metallinen reunastaan terävä lävistin, joka leikkaa kankaaseen viillon, kun sen päähän lyödään esim. vasaralla.

Norfolk-takki = ks. *Urheilumallinen takki*.

Normaalijärjestelmä, rinnanypärysmittajärjestelmä = leikkuujärjestelmä eli kaavan piirtämisyjärjestelmä, jossa henkilön ½ rinnanypärysmitta toimii kaavan valmistuksen perusmittana, joka sitten jaetaan osiin. Esim. kädentien leveys kaavassa voi olla ¼ (½ rinnanypärysmitta). Jakotaulun tai jakovinkkelin avulla tarvittavat jako-osat saadaan kätevästi laskettua ja mitattua. (VA 1922/1, 138; 1923/5, 70) Ko. järjestelmää pidettiin 1940-luvulla melko epätarkkana (VA 1946/3, 52).

Palttoo, paltto = vartalonmukainen päällystakki, joka enimmäkseen valmistetaan tummista kankaista, mustasta, sinisestä tai tummanharmaasta. Siinä on kokovuori, muttei koskaan selkätamppeja. (Kauppatavarat 1954, 175) Talvipalttoo tehdään *ulsteria* tukevammasta ja ryhdikkäämmästä kankaasta ja varustetaan lämpimillä täyhteillä ja välivuorilla. Takki on kaksinappirivinen ja siihen voidaan laittaa turkiskaulus. Kangas on usein yksivärinen, väriltään tumma. (Miehen Muoti 1935/4, 1–2)

Patuska = prässätessä käytetty tyyny (SMSA, Sortavala 1975; Viipuri 1975). Kuten nykyinen silityskinkku.

Patsukka / takapatsukka = olkatoppaus / olkatoppaus takana (olalta kädentielle) estämään hihan tyhjää tilaa, mikäli asiakkaalla korkeat lavat tai pyöreä selkä (SMSA, Viipuri 1975; Nyström 2000b).

Perperi, berberi = suomalainen käännös englanninkielisestä sanasta Burberry. Thomas Burberry kehitti hengittävän sadetakin ja sen materiaalin, *gabardiinin*. (Enbom & Närhi 1988b; Burberry 2007)

Perperikangas = perperiin käytettävä kangas. Ks *perperi*.

Pienvaatturi = Vaatturialan asiakas- ja ammattilehtien käyttämä nimitys vaatturialan pienyrittäjästä.

Pikeeraus = kangaskerrosten yhdistäminen ommellen niin, etteivät ompelun pistot näy päällikankaan oikealla puolella. Tämä piilo-ommel voidaan tehdä käsin tai pikeeraus koneella. Tilauspuvussa etukappaleen kangaskerrokset yhdistetään käsin ommellen, esim. kuosi ja alikaulus sekä rintakäänne ja villaliina toisiinsa. (Nyström 2000b)

Pikkutuotanto = tilausvaatturiliikkeiden vähäinen vaatteiden tuotantomäärä. Sanaa käytetty teollisen suurtuotannon tai varastovaatetuotannon vastakohtana.

Pomppa, pomppatakki = puolipäällystakki. Pomppa on lantion alapuolelle, muttei polviin saakka ulottuva, yksi- tai kaksirivinen päällystakki. Takissa on pystytaskut tai sekä pysty- että vaakataksut. Jos takki on turkiksella vuoritettu, se on sisäturkki eli pomppaturkki. Pomppaturkit olivat pituudeltaan lantion yli ulottuvia ja niissä oli keskellä takana helmahalkio. (esim. VA 1929/4, 65; 1957/9, 211) *Pomppatakki tai -turkki on vanhaa suomalaista perua. Maaseudulla se on käytännöllisyytensä vuoksi hyvin suosittu* (Miehen Muoti 1935/4, 2). Ollut koko miesväestön pukine, materiaalina sarka tai *verka*, hienoimmissa takeissa on turkiskaulus (Lindfors & Paimela 2004, 139).

Popliini = palttinasiidoksinen hyvin tiivis kangas, jossa ohuet loimilangat ovat niin tiheässä, että kudelangat jäävät kokonaan niiden peittoon. Puuvillapopliini on usein käsitelty vettä hylkiväksi. (Boncamper 2000, 69)

Pukeutuminen = pukeutuminen terminä kattaa kaiken ulkonäön manipuloinnin, esimerkiksi asusteet ja vartalon koristamisen ja muokkaamisen esimerkiksi koruun, kampauksin, tatuoinnein ja lävistyksin. Se on siis laajempi käsite kuin *vaatus*. (Koskennurmi-Sivonen 2003a, 3–4)

Puku = kokonaisuuden muodostava, yhden tai useamman vaateen käsittävä, suurimman osan vartaloa verhoava vaatetuksen osa. Usein sanalla tarkoitetaan miesten pukua: housuja ja takkia (ja liiviä), kuten tässäkin tutkimuksessa. (ks. esim. Nykysuomen sanakirja 1966; Koskennurmi-Sivonen 2003a, 3)

Puolilankainen, puollankanen = pellavaloimiin villaisella kuteella kudottu kangas (Vuorela 1979, 361).

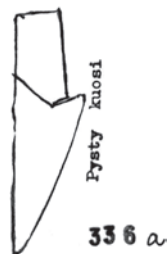
Puolivuori = takin sisäpuolen osittainen vuoritus. Usein puolivuoritettujen takin hihoissa ei ole vuoria tai vuoria ei yllä helmaan saakka. (Ns. selkävuori oli takakappaleen nurjalla puolella, selän alueella).

Pusero = nimitystä käytettiin sisävaatteiden ohella myös lyhyistä ulkotakeista esim. työpusero tai ulkoilupusero. Hinnanvahvistuksen alaisena 1953 ollut työpusero erotettiin ko. vahvistuksesta vapaista ulkoilu- tai urheilupuseroista määriteltelmällä: *työpuseroina on pidettävä muusta villa- ja puuvillakankaasta kuin popliinista ja puuvillagabardiinista valmistettuja yksinkertaisia vyötäröön saakka ulottuvia puseroita* (VA 1953/9, 237).

Pyltti = kääre, johon mestari oli käärinyt tehtävän vaatekappaleen päälliskankaat ja kankaat lisätarpeita varten (SMSA, Turku 1974).

Pylttikundi = asiakas, jolla kangas mukanaan tullessaan vaatturin luo. (Kund = asiakas ruotsiksi)

Pystykuosi = herrainkauluksen muoto, jossa kuosin/rintakäänteen reuna kohoaa ylöspäin kauluksen yläpuolelle. *Tämä malli antaa juhlallisemmän vaikutelman ja luo vaikutelman leveämmistä hartioista.* (SMSA, Eura 1975; ks. myös Lindfors & Paimela 2004, 97) Ks. *avokuosi*.

Prässäyspukki = tukeva, puusta tehty, n. 80 cm pitkä, jalustalla seisova, toisesta päästä leveämpi, kankaalla päällystetty hieman kaareva silitysalusta.

Prässäysrätti, rässäysrätti, rässyyrätti = prässätessä silitysraudan ja kankaan välissä käytetty kostea silitysliina. Einari Tiaisella nämä rätit olivat paksuhkoa vaaleaa puuvillakangasta, ilmeisesti samaa kangasta, josta tehtiin miesten housujen taskupussit. Rätin kuluessa tai palaessa puhki, oli helppo ottaa taskukangaspakasta uusi kangaspala tilalle. Prässäyksessä raudan lämmön ja painon lisäksi kuuma höyry vaikuttaa kankaan muovautuvuuteen.

Raaveliina, raavelikangas = karkea, palttinasidoksinen, keskiraskas ja tukeva tukikangas eli välikankaana käytettävä koviike. Se soveltuu käytettäväksi pukuihin ja takkeihin. Kiinnittäminen tapahtuu *pikeeraamalla*. (Häyrinen 1957, 326; Pakkala, Rantala, Sillanpää-Suominen & Syrjä 1981, 108)

Risapäärme = yksitaitteinen päärme, jossa kankaan reuna on taitettu kaksinkerroin ja ommeltu suoraompeleella. Liika päärmevara kavennetaan leikkaamalla. Käytetään esim. sauman reunahuolitteluna, silloin kun ei ole käytössä muuta huolittelevaa ommeltyyppiä, kuten siksak-ommelta.

Runkoliina = takin etukappaleen nurjalla puolella oleva väliliina, joka on ulottuu lähes koko etukappaleen alueelle.

Räätäli = vaatturi, varsinkin miesten pukimia valmistava käsityöläinen (Nykysuomen sanakirja 1966). Muunnos ruotsin *skräddare*-sanasta (*skräda* = *skära* = leikata), jonka rinnalla käytettiin myös kraatari-nimitystä. Ks. *Vaatturi*.

Räätälinpuku = tilauspuku. Asiakkaan mittojen ja valitseman kankaan ja mallin mukaan käsityönä tehty ja asiakkaalle n. 3 kertaa sovitettu puku, jonka suunnittelusta ja valmistuksesta vastaa yksi henkilö, ammattitaitoinen vaatturi. (ks. esim. PukuStudio 2006; RW Mikael 2006b; Vaatturiliitto 2007b) Ks. *Mittapuku, mittatilauspuku*.

Röijy = Naisen ja miehen takin kansanomainen ja kansallispuvuissa käytetty nimitys (Kansallispukusanoasto 2007).

Saapashousut = saappaiden kanssa käytettävät, reisistä väljät, mutta polven alapuolelta ja pohkeesta kiinteät pussihousut. Saapashousuja käytettiin mm. työhousuina ja esim. autonkuljettajan työasuna 1950-luvulla.

Shaketti, saketti = miesten päiväjuhlapuku, johon kuuluu edestä kaarevareunainen musta tai harmaa hännystakki sekä harmaa-mustaraitaiset housut.

Sarjonta = vaatteiden peruskaavojen tai kuositeltujen kaavojen muuttaminen eri kokoihin.

Sarka = karkeasta karstavillalangasta valmistettu, tiivis, paksu, huomamaiseksi vanutettu kangas. Käytetty miesten housuihin, työpukuihin, päällystakkeihin jne. Miesten puvuissa sitä on käytetty Suomessa aina 1920–1930-luvuille asti, eli niin kauan kuin pukukangasta kudottiin ja vaatteita ommeltiin kotona. (Kauppatavarat 1954, 134; Lönnqvist 1979, 25–29; Vuorela 1979, 419)

Sarssi = palttinasidoksinen, joskus toimikkaaksi kudottu puolivillainen kangas, jonka kude oli aina villaa ja loimi pellava- tai puuvillalankaa. Miesten kesapyhäpukujen ohuehko suvisarssi voitiin lievästi vanuttaa. Arkisarssien kude oli lumppuvillaa. Teollisessa tekstiiliterminologiassa (ransk. *serge*) merkitsee silkkiiloimista, villakuteista kangasta. (Vuorela 1979, 420; Kaukonen 1985, 360)

Saunalenkki = housujen vyötärökaitaleessa nurjalla puolella, keskellä takana oleva ripustuslenkki, josta housut sai esim. yleisen saunan naulakkoon. Näin housuja ei tarvinnut jättää penkille likaantumaan tai olemaan tiellä penkillä istuttaessa.

Sertinki = ohut palttinasidoksinen, usein kovitettu puuvillakangas. Käytetty vuorina ja taskupussikankaana, valkaistuna myös paitojen valmistukseen. Voidaan käyttää myös turkkien ja päällystakkien tukikankaana. (Kauppatavarat 1954, 147; Häyrinen 1957, 327; Boncamper 2000, 138)

Silla = kehrätyistä selluloosamuuntokuiduista tai niiden ja luonnonkuidun sekoituksesta valmistettu kangas. Sillan valmistus erosi *Säterin* (= yhtäjaksoisen filamenttikuidun) valmistuksesta siinä, että lyhyeksi katkotut, kiharaiset ja kierteiset kuidut kehrättiin puuvillan tai villan tavoin. Kuitupituuden ja muodon muuntelulla tuotettiin mm. puuvillan ja villan tyyppisiä sillakankaita. Sillaa oli, kuten säteriäkin, kolme kuituaineen mukaista lajia: viskoosisillaa, kuparisillaa ja asetaattisillaa. (Kauppatavarat 1954, 41–53) Nykyään viskoosisillaa kutsutaan viskoosiksi (Boncamper 2000, 169). Toisen maailmansodan jälkeen pienetkin suomalaiset tuotantolaitokset ryhtyivät valmistamaan sillaa (VA 1967/3, 90).

Syyrinki = sormustin, joka on päästä auki. Rääätälit käyttivät syyrinkiä ja ompelijat umpipäistä sormustinta.

Tamppi = selkävyö, liivin takana oleva kiinnike (Nyström 2000b).

Taskukangas = luja ja tiivis puuvillakangas. Tavallisimmin väriiltään vaalea beige, harmaa tai valkaistu. (Kauppatavarat 1954, 147) Taskukankaana käytetään myös teko-kuituista neulosvuorikangasta sen vahvuuden vuoksi (Boncamper 2000, 126).

Terylene l. **teryleeni** = polyesteri. Teryleeniä käytettiin Suomessa 1950-luvun lopulta lähtien taskukankaiden lisäksi myös miesten pukukankaisiin. Venyvistä ja kutistuvista villakankaista poikkeavien *terylene-* ja *terylene-*villasekoitekankaiden käyttöä oli myös vaatureille tuolloin opastettava: *mitä enemmän teryleneä kangas sisältää, sitä vähemmän voidaan soveltaa villakankaisiin käytettyjä valmistusmenetelmiä*. Vähäisen venymisen takia esim. *housuihin on jätettävä suurempi istumisvara ja hiha-aukot on tehtävä kyllin väljiksi*. Myös *prässääminen on suoritettava mahdollisimman alhaisessa lämpötilassa*. Aiemmin kehitetyn nailonin ohella teryleeniä käytettiin myös miesten *silittämättä siisteihin* paitoihin. (VA 1957/3, 71; 1959/4, 102–103; 1960/7–8, 190; 1961/11–12, 202–203; Aika ja Me 1965/1, 6–7)

Tilaspuku = räätälinpuku, vaatturipuku tai vaatturinpuku, vaatturin valmistama yksilöllinen puku tilaajan henkilökohtaisilla mitoilla. Ks. *räätälinpuku, mittapuku*. Tässä tutkimuksessa käytetään käsitteitä tilaspuku ja tilausvaatturi yhtenäisyyden vuoksi (paitsi jos aineistolähteessä esiintyy muu termi). Nykyään vaatureiden käyttämää *räätälinpuku*-käsitettä ei käytetä, koska *räätäli*-käsite viittaa tässä tutkimuksessa aikaan ennen 1920-lukua.

Tukikangas = ko. kangasta käytetään vaatteiden sisäpuolella muodon ja mittapysyvyyden parantamiseksi, päällysmateriaalin tunnun ja ulkonäön parantamiseksi, käsittelyn helpottamiseksi, käyttöminaisuuksien parantamiseksi, heikkojen ja lohkeavien kohtien vahvistamiseksi, saumanvarojen oikealle näkymisen estämiseksi ja vaateen reunamuodon täsmenämiseksi. (Boncamper 2000, 134) Ks. *Liimaliinat* ja *Irtoliinat*.

Tuulivuori = esim. hihoissa ylimääräinen, hihansuuta kapeampi vuoriosa, joka estää kylmän ilman pääsemisen hihansuusta sisään.

Tweed = sidosmuodoltaan vaihtelevien paksuhkojen villakankaiden nimi. Kankaat ovat usein meleeratuista langoista kudottuja. Alkuperäiset tweedit valmistettiin Skotlannissa Tweed-joen varrella kotona kehrätyistä lampaanvillalangoista. Eri tyypeillä on omat nimensä, esim. Harris-tweed. (Häyrinen 1957, 327; Pakkala, Rantala, Silanpää-Suominen & Syrjä 1981, 88–89)

Urheilumallinen takki, urheilutakki = ns. *urheilupuvun* takki. Miesten ”urheilullinen” puvutakki. Ko. takeissa oli usein päälle ommellut, kannelliset taskut, väljyyttä antavat laskokset tai poimutukset selässä kaarrokkeen ja vaakatasoisen leikkausauman välissä sekä irrallinen tai kiinteä selkätamppi tai vyö (ks. esim. VA 1930/3, 50–52; 1934/10, 171–172; KU 1934, 5–6; A ja M 1937/3, 22–23; Kauppatavarat 1954, 167) Ilmeisesti nimitys on suomennos *Norfolk*-takista.

Urheilupuku = n. 1930–50-luvuilla käytettiin ko. nimitystä, tai nimitystä golfpuku, *urheilu(mallisen)takin* ja polvihousujen, *golf-housujen* (tai pitkien housujen) yhdistelmästä. (ks. esim. VA 1930/3, 50–52; 1931/1, 9; Kauppatavarat 1954, 167)

Ulsteri = pitkä päällystakki. Alunperin Ulsterin maakunnassa valmistettu karkea ja paksu villakangas, joista valmistettiin miesten pitkiä, usein kaksirivisiä ja puoleen sääreen ulottuvia väljiä päällystakkeja (Enbom & Närhi 1988a). 1930-luvulla määriteltiin, että ulsteri on tehty talvipaltooita pehmeämmästä kankaasta, eikä sitä *kangisteta täyhteillä ja välivuorilla kuten talvipaltooita*. (Miehen Muoti 1935/4, 1–2) 1950-luvun määritelmän mukaan ulsteri on väljä päällystakki, joka tavallisesti valmistetaan palttooita vaaleammista kankaista. Siinä voi olla koko- tai puolivuori, usein tukevat käänteet ja selässä tamppi. Mallit vaihtelevat: raglan-malli, slipon-malli (lyhyet, pienet käänteet, korkea napitus), vyölliset ja vyöttömät ulsterit jne. Talviulsterit tehdään vahvemmissa kankaista kuin kesäulsterit. (Kauppatavarat 1954, 175)

Vaateaiho = valmiiksi koristeltu kangas tai puolivalmiste vaateen valmistukseen. Amerikassa valmistajat ja maahantuojat tarjosivat ompelijoille 1920-luvulla aikaa ja työtä säästäviä innovaatioita muodikkaiden ranskalaisten pukumallien toisintoihin. Valmiiksi koristellut hameen helmakappaleet, etukätehen puvun muotoon kirjoitetut tai muuten kuvioidut kangaskappaleet olivat käteviä puolivalmisteita, joiden perusteella puku oli helppo koota. Nämä vaateaihiot, *robes*, eivät olleet sinänsä mikään uutuus, vaan jo 1700-luvun miestenvaatteiden kirjontakoristeet tehtiin kankaalle ennen sen

vaatteeksi valmistamista. Miesten vaatet materiaalien muututtua koristellisista silkeistä tummiksi villakankaiksi, valmiskuvioidut vaateaihiot säilyivät naisten vaatetuksessa. (Parmal 2000, 36–39)

Vaatetus = tässä tutkimuksessa vaatetus-termillä tarkoitetaan konkreettista osaa *pukeutumisesta*, konkreettisia vaatekappaleita ja henkilön käyttämää vaatteiden kokonaisuutta eli asua (ks. esim. Koskennurmi-Sivonen 2003, 2–4).

Vaatturi = miesten pukineita valmistava henkilö. Vaatturi-termi on Matti Wäkeväisen 1880-luvulla keksimä suomenkielinen vastine räätäli-termille, jonka hän esitti kirjoittamansa leikkuoppikirjan Oppikirja Räätäliammattilaisille sanastossa vuonna 1886. Wäkeväisen tavoitteena oli suomentaa räätäleiden yleisesti käyttämät, lähinnä ruotsinkielestä muokkautuneet ammattitermit. Monet sanaston suomennoksista otettiin käyttöön, saksista ei kuitenkaan tullut leikkaimia, eikä henkarista haarua. Vaatturi-sanan käyttö yleistyi liikkeiden, paikallisyhdistysten ja keskusliiton nimissä vähitellen 1900-luvun alkukymmeninä patistelujen ja päätösten seurauksena. (VA 1910/6, 43; 1917/1,5; 1923/12, 190; 1928/12, 208; 1957/6, 150; 1958/11, 239, 249; KU 1945/119, 15–21; 1945/120, 5–11; Kallio 1945b, 11) Ammattilaisten käyttämien termien lisäksi kansa käytti vielä monipuolisempia nimikkeitä ompelutyötä tekevästä miehistä ja naisista (esim. kräättäri, raatari, miesompelija, ks. Oittinen 1999, 66). Räätäli-termi on ollut käytössä aikakauslehdissäkin vielä 1930-luvulla (esim. Kotiliesi 1933/4, 127). Myös armeijassa käytettiin ammattikunnasta vanhaa *räätäli*-termiä vielä sota-aikana, jota vaatturien asiakaslehdessä ihmeteltiin (KU 1941/92, 3). Nykyäänkin *räätäli* ja *vaatturi* termejä käytetään sekaisin (ks. esim. Rautava 2006; Vaatturiliitto 2007b).

Varastotyö, varastotuotanto = vaatteiden käsityömäinen valmistus myyntiin. Aluksi tilausvaatturiliikkeet tekivät varastotyötä hiljaisina aikoina, toiset liikkeet taas erikoistuivat varastotyöhön.

Verka = ohuista karstalangoista palttinasidoksella teollisesti kudottu, voimakkaasti vanutettu yksivärinen villakangas. Verka on sarkaa ohuempaa, tiheää ja lyhytnukkais-ta. (Kaukonen 1985, 360)

Villaliina = palttinasidoksinen tukikangas, jossa on paksu ja jäykkä villaloimi ja ku-teena karvalankaa, karvoja tai jouhia. Kiinnittäminen tapahtuu pikeeraamalla. Villaliinaa käytetään kovikkeena etenkin miesten puvuissa. (Kauppatavarat 1954, 156; Pakkala, Rantala, Sillanpää-Suominen & Syrjä 1981, 108)

Vistra = varsinkin naisten pukuihin käytetyn, katkotuista selluloosakuiduista valmistetun puuvillatyyppisen kankaan, viskoosisillan kaupp nimi (Kauppatavarat 1954, 53; Pieni tietosanakirja 1959).

Vlieseline = vuonna 1955 Suomen vaatureille esitelty, väliliinon ohella käytettäväksi tai niitä korvaamaan tarkoitettu uusi pukimien välimateriaali. Vlieseline sisälsi

60 % villaa, 10 % kamelinkarvaa sekä muita kimmoisia kuituja, jotka oli yhdistetty toisiinsa synteettisin liima-ainein. Näin oli saatu flanelia muistuttava kevyehkö kangasmainen aine, joka ei rypistynyt, oli kevyttä, joustavaa ja kimmoisaa. Vlieseline oli taloudellista: siinä ei ollut langansuuntaa, joten sitä voi leikata mihin suuntaan tahansa viimeisetkin millimetrit hyväksikäyttäen. Ulkomaisten ammattilehtien mukaan sitä käytettiin etenkin naisten pukimiin, mutta myös miesten takkeihin yhdessä villaliinan kanssa. (VA 1955/3, 72; 1962/4, 65–68)

Vuori = Vaatteen sisäpuolella oleva kangaskerros. Vuori estää päällikankaan karheuden tuntumisen ja lisää vaatteen ryhdikkyyttä ja laskeutuvuutta. Vuori myös suojaa pukinetta, lisää sen lämpivyyttä sekä estää vaatteen sisäpuolen näkymisen. (Boncamper 2000, 124)

Vuorikankaat = ovat materiaaleiltaan usein viskoosia, asetaattia, polyamidia, polyesteriä tai sekoitteita. Sidokseeltaan vuorit ovat sileitä satiini- tai palttinasisidoksisia kankaita. Satiinisidoksinen on vahva ja tukeva vuorikangas. Se sopii paksujen ja karheiden kankaiden vuoriksi, myös antamaan ryhtiä pehmeisiin ja ohuisiin kankaisiin. Käytetään myös hattujen ja turkkien vuorina. Palttinasisidoksinen on ohuempaa sopiva ohuiden ja keveiden kankaiden vuoriksi. (Boncamper 2000, 124–126)

Väliliinat = takkien ja pukujen päällisen ja vuoriin väliin tulevat tukimateriaalit. Ks. *irtoliinat*.

Yhdistelmäpuku = puku, jossa takki ja housut ovat eri kangasta ja eri väriä. Yhdistelmäpuvut alkoivat Suomessa tulla muotiin 1930-luvun lopulta lähtien, ensin *urheilumallisten* takkien muodossa. Yhdistelmäpuvun takit tehtiin joko *urheilumallisiksi* tai tavallisen puvun takin mallisiksi. Yhdistelmäpukua ei 1930-luvun lopulla pidetty sopivana vierailupukuna tai virallisena pukuna, vaan enemmänkin esim. kesäisenä lomapukuna. (Aika ja Mies 1937/3, 22–23) ks. *irtotakki*. Sota-ajan säännöstelyn myötä yhdistelmäpuvut olivat käytännön sanelemia.

Ylisyrjäheittokoje Fama = Vaatturi-lehden (1936/8, 144–145) mukaan koje on Ruotsalaisen J. B. Svadlingin kehittämä ja Husqvarnan valmistama ompelukoneen lisälaitte, joka yliluotteli kankaan reunan. Valokuvan perusteella yliluottelukoneen tikkityyppi näyttää samantapaiselta kuin saumurin kaksilankainen reunahuolittelu.

Universitas **Ostiensis**
Joensuun yliopisto
University of Joensuu

Joensuun yliopisto
Kasvatustieteellisiä julkaisuja
University of Joensuu
Publications in Education

1. Julkunen, Marja-Liisa. Luke-
maan oppiminen ja opettami-
nen. 1984. 199 s.
2. Huttunen, Eeva. Perheen ja
päivähoidon yhteistyö kasva-
tuksen ja lapsen kehityksen
tukijana. 1984. 246 s.
3. Helakorpi, Seppo. Ammatti-
koulu sosiaalisena järjestelmä-
nä. 1986. 218 s.
4. Maljojoki, Pentti. Nuorten
keskiasteen koulutuksen ky-
synnän yhteydet alueellisiin ke-
hityseroihin Suomessa 1970- ja
1980-luvun vaihteessa. 1986.
309 s.
5. Ihatsu, Markku. Vammaisten
oppilaiden sosiaalinen integ-
raatio peruskoulun ala-asteella.
1987. 309 s.
6. Julkunen, Kyösti. Situation-
and task-specific motivation in
foreign language learning and
teaching. 1989. 248 pp.
7. Niikko, Anneli. Päiväkotihen-
kilöstön täydennyskoulutus ja
päiväkotilasten sosioemotio-
naaliset taidot. 1988. 225 s.
8. Enkenberg, Jorma. Tieto-
koneen koulukäyttö, ajatte-
lu ja ajattelun kehittyminen
LOGO-ympäristössä. 1989.
366 s.
9. Matilainen, Kaija. Kirjoitus-
taidon kehittyminen neljän
ensimmäisen kouluvuoden ai-
kana. 1989. 222 s.
10. Kotkaheimo, Liisa. Suoma-
laisen aapisen viisi vuosisataa.
Aapisten sisältö ja tehtävät
kansanopetuksessa. 1989.
350 s.
11. Ruoho, Kari. Zum Stellsen-
wert der Verbosensomotorik
im Konzept prophylaktischer
Diagnostik der Lernfähigkeit
bei finnischen Vorschulkin-
dern im Alter von sechs Jahren.
1990. 299 S.
12. Väisänen, Pertti. Merkityksiä
vai merkintöjä? Tutkimus ope-
tajaksi opiskelevien opiskelun
yhteydessä olevista tekijöistä.
1993. 346 s.
13. Jauhiainen, Heikki. Esikoulu-
lasten ajattelun kehittäminen.
Tietokoneen konkreettisten
esineiden ja kynä-paperi-teh-
tävien käyttöön perustuvien
menetelmien vertailu. 1993.
306 s.
14. Hilpelä, Jyrki, Ruoho, Kari,
Sarola, J.P. (toim.). Kasvatus
ja oikeudenmukaisuus. 1993.
234 s.

-
15. Eskelinen, Taru. Opotunti. Opetusintentiot, mielekkyys ja vastavuoroisuuden kokemukset peruskoulun oppilaanohjaustunnilla. 1993. 257 s.
  16. Perho, Kaija. Miten kirjoittaa venäjän aine: Ylioppilaskokelaiden venäjän kielen taidot ja kirjoitelmien taso. 1993. 374 s.
  17. Mäkelä, Kaija. Tutkinonnuudistuksen jälkeinen aineenopettajankoulutus opiskelijoiden ja kouluttajien arvioimana. 1994. 250 s.
  18. Nuutinen, Pirjo. Lapsesta subjektiksi. Tutkimus vallasta ja kasvatuksesta. 1994. 238 s.
  19. Hiltunen, Raili. Peräkkäinen ja rinnakkainen informaation prosessointi K- ABC-testillä mitattuna sekä prosessointitapojen yhteydet koulumenestykseen peruskoulun ensimmäisellä luokalla. 1994. 297 s.
  20. Kosunen, Tapio. Opettaja kirjoitetun opetussuunnitelman käyttäjänä ja kehittäjänä. 1994. 372 s.
  21. Kantelinen, Ritva. Ruotsin kielen opiskelumotivaatio ammatillisessa koulutuksessa. Tutkimus koti- ja laitostalousalan opiskelijoiden opiskelumotivaatiosta ja siihen yhteydessä olevista tekijöistä. 1995. 260 s.
  22. Pitkäniemi, Harri. Kognitiivis-mediatiivisen paradigman soveltaminen opetusvaikutuksen tutkimuksessa: luokkahuoneprosessit, oppijatulkinnat ja oppiminen yhteiskunnallisen oppiaineen kontekstissa. 1995. 262 s.
  23. Vienola, Vuokko. Systemiteoriaan pohjautuva kaksivuotinen työnohjaajakoulutus - toimintatutkimuksellinen tapaustutkimus. 1995. 194 s.
  24. Niiraniemi, Pirkko. Arka lapsi päiväkodin vertaisryhmässä. 1995. 279 s.
  25. Pinola, Timo. Muutto, muutos ja sopeutuminen - perheen näkökulma läänin sisäiseen muuttoon. 1995. 178 s.
  26. Peltomäki, Eila. Sosiaalialan ammattikorkeakoulun opiskelijoiden oppimiskokemusten kehittyminen henkilökohtaisessa ohjausprosessissa. 1996. 301 s.
  27. Balcytiene, Aukse. Using Hypertext to Read and Reason. 1996. 150 pp.
  28. Härkönen, Ulla. Naiskasvattajien käsityksiä tyttöjen ja poikien työn tekemisestä sekä äitien ja isien työkasvatuksesta. 1996. 337 s.
  29. Pitkänen, Pirkko. Das "Know-how" des guten Lebens als Wertentscheidungskompetenz im Sinne Platons und unsere aktuellen Bedürfnisse für Wertentscheidungen. 1996. 95 S.

-
30. Järvelä, Sanna. Cognitive apprenticeship model in a complex technology-based learning environment: Socioemotional processes in learning interaction. 1996. 159 pp.
31. Räisänen, Terttu. Luokanopettajan työn kokeminen ja työorientaatio. 1996. 191 s
32. Ahonen, Kari. Ala-asteen oppilaat musiikin rakenteellisen tiedon käsittelijöinä. 1996. 284 s.
33. Repo, Sisko. Matematiikka tietokoneella. Derivaatan käsitteen konstruoiminen symbolisen laskennan ohjelman avulla. 1996. 206 s.
34. Häkkinen, Päivi. Design, Take into Use and Effects of Computer - Based Learning Environments - Designer's, Teacher's and Student's Interpretation. 1996. 231 pp.
35. Alanko, Anna-Liisa. Kotiveräjältä maailman turuille. Kansalliset kasvatusaatteet Immi Hellénin runoissa. 1997. 188 s.
36. Patrikainen, Risto. Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppimiskäsitys luokanopettajan pedagogisessa ajattelussa. 1997. 287 s.
37. Mäntynen, Pirkko. Pikkulasten leikin edellytykset päiväkodissa. 1997. 240 s.
38. Ikonen, Risto. Åbo-tidningar 1771-1808 ja kasvattava yhteiskunta. Kasvatuksen maailma kustavilaisen kauden turkulais-lehdissä. 1997. 410 s.
39. Kerola, Kyllikki. Strukturoitu opetus autistisesti käyttäytyvien lasten perheperustaisessa varhaiskuntoutuksessa. Akiva-projektin alkuvaiheet ja kolmen vuoden seuranta. 1997. 220 s.
40. Happonen, Heikki. Fyysisten erityisopetusympäristöjen historiallinen, typologinen ja arvioitu tila Suomessa. 1998. 255 s.
41. Kosonen, Kimmo. What Makes on Education Project Work? Conditions for Successful Functioning of an Indian Primary-level Programme of Nonformal Education. 1998. 357 pp.
42. Puhakka, Helena. Naisten elämäntilanne nuoruudesta aikuisuuteen - koulutuksen merkitys elämäntilanteissa. 1998. 219 s.
43. Savolainen, Katri. Kieli ja sen käyttäjä äidinkielen oppikirjasarjan tuottamana. 1998, 201 s.
44. Pöllänen, Sinikka. Työvaltaisella erityislinjalla opiskelleiden ammatillinen ura ja elämäntilanne. 1998. 265 s.
45. Ahonen-Eerikäinen, Heidi. "Musiikillinen dialogi" ja muita musiikkiterapeuttien työskentelytapoja ja lasten musiikkiterapian muotoja. 1998. 354 s.
46. Mäkinen, Laila. Oppilaan itseohjautuvuus ja sitä edistävä ohjaus peruskoulun yläasteelle siirtymisen vaiheessa. 1998. 256 s.

-
47. Tuominen, Vesa. "Käy hehkuvin rinnoin, mielin puhtahin..." Kansanopistohankkeet Pohjois-Karjalassa vuosina 1890-1934. 1999. 320 s.
48. Siekkinen, Martti. Childcare Arrangements and Children's Daily Activities in Belgium and Finland. 1999. 201 pp.
49. Huusko, Jyrki. Opettajayhteisö koulunomaleimaistenvahvuuksien hahmottajana, käyttäjänä ja kehittäjänä. 1999. 330 s.
50. Pietarinen, Janne. Peruskoulun yläasteelle siirtyminen ja siellä opiskelu oppilaiden kokemana. 1999. 301 s.
51. Meriläinen, Matti. Täydennyskoulutuksen merkitys luokanopettajan ammatilliselle kehitymiselle. 1999. 409 s.
52. Silkelä, Raimo. Persoonallisesti merkittävät oppimiskokemukset. Tutkimus luokanopettajiksi opiskelevien oppimiskokemuksista. 1999. 211 s.
53. Kasurinen, Helena. Personal Future Orientation: Plans, Attitudes and Control Beliefs of Adolescents Living in Joensuu, Finland and Petrozavodsk, Russia in 1990s. 1999. 200 pp.
54. Kankkunen, Markku. Opite- tujen käsitteiden merkityksen ymmärtäminen sekä ajattelun rakenteiden analyysi käsitekarttamenetelmän avulla. 1999. 270 s.
55. Airola, Anneli. Towards Internationalisation. English Oral Proficiency in BBA Studies at North Karelia Polytechnic. 2000. 163 pp.
56. Desta Dolisso, Daniel. Attitudes Toward Disability and the Role of Community Based Rehabilitation Pro-grams in Ethiopia. 2000. 117 pp.
57. Mikkonen, Anu. Nuorten tulevaisuuskuvat ja tulevaisuuskasvatus. 2000. 253 s.
58. Anttila, Mikko. Luokanopetta- jaopiskelijoiden pianonsoiton opiskelumotivaatio ja soittotuntien tunneilmapiiri Joensuussa, Jyväskylässä ja Petroskoissa. 2000. 177 s.
59. Viiri, Jouni. Vuorovesi-ilmiön selityksen opetuksellinen rekonstruktio. 2000. 206 s.
60. Havu, Sari. Changes in Children's Conceptions through Social Interaction in Pre-school Science Education. 2000. 237 pp.
61. Kuula, Ritva. Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Koulu ja nuorten syrjäytyminen. Joensuu 2000. 202 s.
62. Elsinen, Raija. "Kielitaito - väylä Suomen ulkopuoliseen maailmaan." Yliopisto-opiskelijoiden vieraiden kielten oppimiseen liittyviä käsityksiä kielikeskusopettajan tulkitsemana. Joensuu 2000. 204 s.
63. Karjalainen, Raija. Tekstinymärtämisen kehittyminen ja kehittäminen peruskoulun alasteella. Joensuu 2000. 167 s.

-
64. Kochung, Edwards Joash. Support Based Screening Procedure for Preschool in Kenya. Joensuu 2000. 163 pp.
65. Wilska-Pekonen, Ilona. Opettajien ammatillinen kehittyminen ympäristökasvattajina kokemuksellisen oppimisen näkökulmasta. Joensuu 2001. 327 s.
66. Vulkko, Eija. Opettajayhteisön kokemaa päätöksentekoa kouluorganisaatiossa. 2001. 163 s.
67. Miettinen, Maarit. "Kun pitää olla vastaanottamassa sitä kansainvälistymistä": pohjoiskarjalaisten luokanopettajien käsitykset monikulttuurisuuskasvatuksesta. 2001. 176 s.
68. Pitkänen, Raimo. Lyhytkestoiset tehtävät luokan ulkopuolisessa ympäristökasvatuksessa. 2001. 195 s.
69. Savolainen, Hannu. Explaining Mechanism of Educational Career Choice. 2001. 196 pp.
70. Lehtelä, Pirjo-Liisa. Seitsemäsluokkalaisten metakognitiot aineen rakenteen oppimis- ja opiskeluprosessissa. 2001. 193 s.
71. Lappalainen, Kristiina. Yläasteelta eteenpäin - oppilaiden erityisen tuen tarve peruskoulun päättövaiheessa ja toisen asteen koulutuksessa. 2001. 182 s.
72. Uosukainen, Leena. Promotion of the Good Life: Development of a Curriculum for Public Health Nurses. 2002. 133 pp.
73. Ihatsu, Anna-Marja. Making Sense of Contemporary American Craft. 2002. 267 pp.
74. Äänismaa, Pirjo. Ympäristökasvatusta kehittämässä kotitalousopettajien koulutuksessa. Kestävän kehityksen mukaisen asumisen ajattelu- ja toimintamallin kehittämistä toimintatutkimuksen avulla vuosina 1995-1998. 2002. 394 s.
75. Penttinen, Marjatta. Needs for Teaching and Learning English in BBA Studies as Perceived by Students, Teachers and Companies. 2002. 235 pp.
76. Kassaye Gebre, Woube. Analysis of Culture for Planning Curriculum: The Case of Songs Produced in the Three Main Languages of Ethiopia (Amharic, Oromigna and Tirigna). 2002. 174 pp.
77. Lindfors, Eila. Tekstiilituotteen teknologiset ominaisuudet. Tekstiilituotteen käyttö- ja hoito-ominaisuuksien tarkastelu kuluttajan näkökulmasta. 2002. 165 s.
78. Kauppila, Juha. Sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulintoja koulutuksen merkityksestä elämäntulon rakentajana. 2002. 241 s.
79. Heinonen, Asko. Itseohjattu ja tutkiva opiskelu teknologiakasvatuksessa. Luokanopettajankoulutuksen teknologian kurssin kehittämistutkimus. 2002. 201 s.

-
80. Raippa, Ritva. Punkin kaksi vuosikymmentä. Etnografiaa ja punkkareiden elämäkertoja. 2002. 261 s.
81. Roshanaei, Mehrnaz. Changing Conception of Sources of Memory Performance. 2002 121 pp.
82. Puhakka, Jorma. Esi- ja alkuopetuksen kehittäminen Suomessa vuosina 1968-2000. Aikalaisvaikuttajien selontekoja tapahtumista ja niihin vaikuttaneista seikoista. 2002. 214 s.
83. Väisänen, Pentti. Työssäoppiminen ammatillisissa perusopinnoissa. Ammatillinen osaaminen, työelämän kvalifikaatiot ja itseohjautuvuus opiskelijoiden itsensä arvioimina. 2003. 197 s.
84. Hotulainen, Risto. Does the Cream Always Rise to the Top? Correlations between Pre-School Academic Giftedness and Perceptions of Self, Academic Performance and Career Goals, after Nine years of Finnish Comprehensive School. 2003. 230 pp.
85. Herranen, Jatta. Ammattikorkeakoulu diskursiivisena tilana. Järjestyä, konflikteja ja kaaosta. 2003. 218 s.
86. Koskela, Hannu. Opiskelijoiden haasteellisuudesta ammattiopintoihin sitoutumisen substanssiteoriaan. Grounded theory -menetelmän soveltaminen ammattioppilaitoksen opettajien kuvauksiin opetettavistaan. 2003. 355 s.
87. Mäntylä, Elina. Kuudesluokkalaisten oppilaan reflektio ja metakognitio itseohjautuvuusvalmiutta harjoittavassa opiskeluprojektissa. 2003. 209 s.
88. Oksanen, Raila. Laadun määrittely perusopetusta koskevassa kunnallisessa päätöksenteossa. 2003. 273 s.
89. Aaltonen, Katri. Pedagogisen ajattelun ja toiminnan suhde. Opetustaan integroivan opettajan tietoperusta lähihoitajakoulutuksessa. 2003. 274 s.
90. Kröger, Tarja. Käsiyön verkkooppimateriaalien moninaisuus "Käspaikka"-verkkosivustossa. 2003. 321 s.
91. Onnismaa, Jussi. Epävarmuuden paluu. Ohjauksen ja ohjausasiantutijuuden muutos. 2003. 293 s.
92. Juutilainen, Päivi-Katriina. Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. 2003. 276 s.
93. Haring, Minna. Esi- ja alkuopettajien pedagogisen ajattelun kohtaaminen. 2003. 246 s.
94. Asikainen, Sanna. Prosessidraaman kehittäminen museossa. 2003. 187 s.
95. Sormunen, Kari. Seitsemäsluokkalaisten episteemiset näkemykset luonnontieteiden opiskelun yhteydessä. 2004. 397 s.

-
96. Kärkkäinen, Sirpa. Biologiaa oppimassa. Vee-heuristiikka ja käsitekartat kahdeksaluokkalaisten talviprojektissa. 2004. 185 s.
97. Auranen, Johanna. Tervanjuontia ja ruusuilla tanssia - metaforatutkimus kasvatus-työstä kuntaorganisaation osana. 2004. 202 s.
98. Salmio, Kaija. Esimerkkejä peruskoulun valtakunnallisista arviointihankkeista kestävän kehityksen didaktiikan näkökulmasta. 2004. 390 s.
99. Ahoranta, Vuokko. Oppimisen laatu peruskoulun vuosiluokilla 4-6 ylesididaktiikan näkökulmasta käsitekarttojen ja Vee-heuristiikkojen avulla tutkittuna. 2004. 256 s.
100. Auvinen, Pekka. Ammatillisen käytännön toistajasta monipuoliseksi aluekehittäjäksi? Ammattikorkeakoulu-uudistus ja opettajan työn muutos vuosina 1992-2010. 2004. 416 s.
101. Kadjevich, Djordje. Improving mathematics education: neglected topics and further research directions. 2004. 168 s.
102. Martikainen, Timo. Inhimillinen tekijä. Opettaja eettisenä ajattelijana ja toimijana. 2005. 283 s.
103. Makkonen, Heli. Yhteistoinnallisuus tavoitteena ja voimavarana. Esiopetusikäisten lasten vertaistyöskentely avoimessa tehtävässä tietokoneella. 2005. 284 s.
104. Lindeberg, Anna-Mari. Millainen laulaja olen. Opettajaksi opiskelevan vokaalinen minäkuva. 2005. 164 s.
105. Keinonen, Tuula. Primary school teacher students' 2005. 208 s.
106. Mikkonen, Irma. Clinical learning as experienced by nursing students in their critical incidents. 2005. 241 s.
107. Väisänen, Jaakko. Murros oppikirjojen teksteissä vai niiden taustalla? 1960- ja 1990-luvun historian oppikirjat kriittisen diskurssianalyysin silmin. 2005. 211 s.
108. Kettunen, Helka. Ohjattuna oppimaan. Harjaantumisloukan oppilaiden orastavan kirjoitustaidon tukeminen kognitiivisia toimintoja kehittämällä. 2005. 296 s.
109. Riikonen, Liisa. "Kuran ja kuoleman keskelle sinne sinisten vuorten alle". Sairaanhoitajan ammattitaidot poikkeusoloissa ja vieraassa kulttuurissa. 2005. 180s.
110. Eskelinen, Pasi. Luokanopettajaopiskelijoiden tieto- ja oppimiskäsityksen muuttuminen kollaboratiivisessa designprosessissa. 2005. 205 s.
111. Virmajoki-Tyrväinen, Marja. BRIGHT START -OHJELMAN SOVELTAMINEN DYSFAATTISILLE LAPSIILLE. Tapaustutkimus neljän oppilaan kognitiivis-sosiaalisten taitojen oppimisen ja opettajan ohjauksen muuttumisesta yhden lukuvuoden aikana. 2005. 222 s.

-
112. Rätty-Záborszky, Sinikka. Suomalaisten ja unkarilaisten opettajien ja matematiikan oppikirjan tekijöiden käsityksiä geometriasta ja geometrian opetuksesta ja oppimisesta vuosiluokilla 1-6. 2006. 274 s.
113. Vesioja, Terhi. Luokanopettaja musiikkikasvattajana. 2006. 299 s.
114. Perclová, Radmila. The Implementation of European language Portfolio pedagogy in Czech primary and lower-secondary schools: beliefs and attitudes of pilot teachers and learners. 2006. 270 pp.
115. Moilanen, Aatu. ”Otetaan vastu omista asioista.” Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865-1939. 2006. 306 s.
116. Mäkihonko, Minna. Luetun ymmärtämisen ja tuottavan kirjoittamisen kehittyminen alkuopetuksen aikana. 2006. 113 s.
117. Sivonen, Kirsti. Itsekasvatus suomalaisena käsitteenä ja käytäntönä. 2006. 305 s.
118. Kokko, Sirpa. Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi. 2007. 170 s.
119. Rouvinen, Ritva. ”Tässä työssä yhdistyy kaikki” - lastentarhanopettajat toimijoina päiväkodissa. 2007. 227 s.
120. Vellonen, Virpi. Juuttunutta vai jaettavaa? Tapaustutkimus neljän autistisesti käyttäytyvän lapsen toiminnasta yksilöohjaustilanteissa. 2007. 188 s.
121. Pasanen, Heikki. Ohjaava koulutus merkitysten kenttänä - identiteetin muutos ja moniulotteisuus ammatillisessa rehabilitaatiossa. 2007. 310 s.

